STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04084

PERETS'S BLETLIKH

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פרץ'ס
בלעטליך

זשורנאל פיר

ליטעראטור, געזעלשאפט און עקאנאמיע.

ערשטער באַנד.

פערלאג „פראגרעס“, ווארשא.

תרע"ג.

Типограф. ЛЕВИНЪ-ЭПШТЕЙНЪ, Варшава, Павлиная 38.
1913

מַה נִּשְׁתַּנָּה?

קינדיש וענען די קשיות „מה נשתנה"; זיי ווענען אויך פאר קינדער געשריבען, זיי זאללען פראגען, כדי דער טאטע זאלל קאנען אויסשרייען מיט ברייטקייט „עֲבָדִים הָיִינוּ!" אונ ערצאהלען די מעשה פון יציאת מצרים, אויסרעכענען, וויפיעל מכות פַּרְעֹה מיט די מִצְרִים האבען בעקוממען אונ די „דַיֵּינוּ'ס", מיט וועלכע גאטט האט אונז בעגליקט.. אונ דאך איז חאראקטעריסטיש, אז די גאנצע הגדה מיט די קניידלעך קוממען ארויס פונ'ם „מה נשתנה", פונ'ר פעראנדערונג אין דער געוואהנהייט!

דער כח פון דער געוואהנהייט איז יעדען בעקאנט. מיר ווייסען, ווי זי בעהערשט אונז מיט לייב אונ זעעל. מיר פיהלען עס אין מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם, אויף זיך אַלליין אונ אויף די ארומיגע. פון בעט ביז'ן טיש, פון אויסטהון ביז אנטהון זיך געפינען מיר זיך ביי דער געוואהנהייט אין די האנד. איינער קאנן ניט איינשלאפען, ביז מען קיצעלט איהן נישט אין די פערזען; דער אנדערער מוז האבען דערצו א האלבסט אינטערעסאנטען ראמאן; איינער געוואהנט זיך צו צו'ן א מַאֲכָל, אויף וועלכען איין אנדערער קאנן ניט קוקען; א צווייטער קאנן ניט עססען, אום געקריגט זיך מיט'ן געזינדעל ביי'ם טיש. זאלל איינער אבטרעטען פון דער געוואהנהייט, מאכט ער ניט צו איין אויג אדער פערדארבט זיך דען מאגען.

— מה נשתנה? פראגט דאס קינד, קוים האט זיך זיין פאטער א ביסל אנגעלעהנט אן א קיססען — א זאך. וואס זיין טאטע האט זיך קיין מאהל ניט ערלויבט.

— מה נשתנה? פראגט דאס קינד ווען דעם טאטען, וואס עסט א גאנץ יאהר טראקענע קארטאפעל, האט זיך פלוצלינג פערוואלט איינטונקען די קארטאפעלע אין זאלץ וואססער; מה נשתנה, וואס היינט הייסט דער וואכענדיגער חריין „מרור", אונ מען עסט איהן אהן עססיג, אהן זאפט פון באריקעס? מה נשתנה. וואס היינט עסט מען ניט דאס שווארצע ברויט, נור שווארצליכע מצה?

עפעס אראב פון דער געוואהנהייט — אונ דאס קליינע יודעל פראגט שוין שאלות, ער שפארט זיך שוין, ער קאנן שוין ניט ליידען. ביי איהם דארפען זיין די טאג אהנליך איינער צום צווייטען, קיין נייער טאג טאר איהם קיין נייעס ניט ברענגען! אויב עס איז אנדערש — איז א קַשְׁיָא. אונ דער תירוץ איז עֲבָדִים הָיִינוּ...

נור אויב „עַבְדוּת" הייסט — ניט האבען

פעליעטאן.

קיין אמעריקא.

(ערצאהלונג)

נאטי איז א וואססערפיהרער; נישט קיין וואססערטראגער, ווייל דער פלומפ איז אויף א בארג, אונ סיי ווינטער, סיי זוממער מוז מען ארבייטען מיט א שקאפע; נור ער איז נישט קיין וואססערטראגער פאר זיך אליין, ווייל ער האט נישט, נישט זיין אייגענע שקאפע, נישט זיין אייגענע בעלי־בתים. ער איז א „יונג" ביי'ן א וואססערפיהרער, אונ „א יונג מיט ביינער (ווי זיין בעל־הבית זאגט) וואס עסט פאר צעהן" (ווי די בעל־הבית'טע זאגט). אונ דאך, חאטש ער האט געארבייט (ווי אללע זאגען) מיט טאטשקעס, האט ער קוים „דערשלעפט" זיין שטיקל ברויט.

זוממער איז נאך געוועזען צו דערליידען. חאטש איידער די שקאפע פלעגט ארויף קוממען צו'ם פלומפ, האט איהם געבראכען די פלייצע פון אונטערשטופען, אונ ער איז הייזער געוועזען פון שרייען „וויא!" אונ פערשעלטען זיך אונ דער שקאפע יאהר אונ טאג, אונ חאטש דער שווייס האט איהם בעגאססען פון'ם שפיץ קאפף ביז די פינגער פון פיס — פארט זוממער־לעב, אבגערוהט אונ־יאזדא! נור ווינטער! „מען קען

קיין רעה אויף זיך אליין, טהון אלץ נאך דעם אנדערנס וויללען, ביי יענעם אלץ פראגען, ניט לעבען לויט דען אייגענעם שכל; אויב דאס הייסט עבדות, דאנן איז די געוואהנהייט דער גראסטער דעספאט און האט אונטער זיך פיעל מעהר קנעכט, אלס אללע דעספאטען צוזאממען! איהר דיענען די דעספאטען אליין!

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, נור נאך גראססערע קנעכט זענען מיר געוועזען ביי דער געוואהנהייט. צו גע-וואהנט צו דער עבדות, האט מען אונז קוים פון דארטען ארויסגעריססען, קוים ארויסגעפיהרט; קוים עטליכע שריט גע-מאכט, רייסען מיר זיך צוריק. די נעגער אין אמעריקא שלאגען זיך אויך געגען זייערע בעפרייער; אונזער פויער בענגט אויך נאך די אלטע צייטען... דעם ארעסטאנט קוממען אמאל די טרעהרען אין די אויגען אריין בײ'ם בעפרייען, איהם איז שווער צו שיידען זיך מיט דער פינס-טערער קאמער, וואו ער האט א סך, און אפשר, די בעסטע פון זייער יאהרען פערלארען!

די געוואהנהייט איז דער גראסטער דעספאט — אין איהר קנעכטשאפט איז גע-געבונדען דער ווילען, דער פערשטאנד; אונטער איהר רעגיערונג הערט מען אויף צו דענקען, צו קלעהרען, עס ווילט זיך נישט, עס קאנן זיך נישט.

עבדים היינו און עבדים זענען מיר עַד הַיּוֹם ביי דער געוואהנהייט. זי האט אונז צו געשמידט מיט אייזערנע קעטען צו א שרעקליך שווערע, אייזערנע טאטשקע, אין וועלכע עס ליגען טויזענד-יאהריגע מַשָׂאוֹת. און אללע ווייל ווארפט זי נאך עפעס צו און שמייכעלט, און חנפ'עט: „איא עס איז לייכט?" און מיר גלויבען און שלעפען, און שלעפען אהן אויפהער. די טאטשקע ווערט מיט יעדען טאג שווערער, מיר — שוואכער. און די געוואהנהייט שמייכעלט, און חנפ'עט אללע מאל מעהר, און מיר גלויבען איהר אללע מאל פעסטער!

אין איהר שמייכעל ליגט דער איי-גענער כשוף, וואס אין דער שלאנגס אויגען. בעצויבערענד, לאזט זי אריין דאס גיפט און פערסמט דאס בלוט; מען קאנן זיך בשעת מעשה קיין ריהר ניט טהון, עס איז אזוי אנגענעהם צו קוקען אין די פערכשופטע אויגען אריין!

מענשען ווילען, אז די צייט זאלל שטעהן אויף איין ארט, קיין יאהר הונ-דערט זאלל גאר נישט מוסיף זיין אויפ'ן פאריגען. מענשען ווילען, אז זייער יעצטיגעם לעבען זאלל זיין אהנליך צו'ם

דאך נישט זאגען, עס איז דאך אויך א צייט פון זיין ליעבען נאמען, נור א הינטישע צייט!" אז דו ביסט שוין גאר אויבען, שטיי! געפרווירען דער צאפען! און הייגט דאס ארויף און אראב גליטשען זיך!

— „עט, עס איז קיין תכלית נישט — קלערט מאטי — אלס נור הארויוען אויף יענעם צייט צו האבען איין אייגענע שקאפע...: בעלי-בתים וואלט איך שוין געקריגען". נור „ווי — נעמט מען די קלינגערס?"

נאך איין דאגה האט אונזער ארימער מאטי געהאט:

— „אז זיין בעזונדער, א בעל-בית פאר זיך, דארף מען דאך א בעל-בית'טע..."

און א „בעל-בית'טע" איז אויך נישט אזוי לייכט צו קריגען. און אפשר נאך שווערער אלס א שקאפע.

— „א ליאדע דינסטמיידעל, קוים האט די עטליכע רובל, וויל זי שוין א יחוס שדוך, א משרת פון א קלייט *), על כל פנים א בעל מלאכה, באדוי א שוסטער! אלס נישט קיין וואססערשלעפער! און אהן די קלינגערס איז אוודאי נישט גוט, צוויי מתים געהן טאנצען!"

— „ביי יענעם זיין איז ביטטער, נור ניט חתונה האבען איז גאר פאר די הינד ארויס-צו-ווארפען... צו 26 יאהר דאווינען אהן א טלית, עס געהט זיך די גרינע גאלל אן... עס איז מיר שוין נמאס ומאוס!"

— „עס מוז נעמען א סוף!" שטעלט ער

*) לאדען, געוועלב, קראם.

לעבען פון זייער אלטער-זיידען מיט וואונדער יאהר צוריק!

ווענן קנעכט זאללען וויססען, אז קנעכט זענען זיי אומגערן געווארען, אז קיינער ווערט ניט געבארען א קנעכט, וואלט שוין לאנג קיין עבדות ניט געוועזען; ווענן מענשען וואלטען געוואוסט, אז גע-וואהנהייט איז איין אומגעלומפערט גרויס נארישקייט, וואלטען זיי זיך שוין לאנג אבגעוואגט פון איהר. וואס מעהר מען פערשטעהט עס, וועניגער ווערען די קנעכט, שוואכער די געוואהנהייט.

און דאך איז עס נישט אזוי לייכט. באלד ווערט א געפראגעריי: „מה נשתנה?“.. און נישט אללע פראגען אזוי אונשולדיג קינדיש, ווי די קינדער ביי דער הגדה.

עס איז נישט אזוי לייכט, ווייל אויף איין חכם איז דא א רשע, א תם און א שאינו יודע לשאול...

דוד פינסקי.

דער חורבן צום ערשטען סדר.

ערב פסח!

— — — — — — — — — —

דוואשע שטייט צווישען אללע ארבייטער ארום א לאנגען טיש, און שאקקעלט זיך איבער דער פסח'דיגער ארבייט.

פים האט זי ווי קלאצער, דלאניעס ווי קישעלעך. און די גליעדער ברעכען, דער קאפף איז אנגעגאססען ווי מיט בליי, דאס פנים — פערשלאפען, צו קראכען מיעד, בלאס און פויל.

עס איז שטילל, קיינער וויצעלט, ווי אין די ערשטע נאכט, קיינער חכמה'ט זיך; עס האט שוין קיינער קיין כח נישט, עס קענן זיך קיין צונג נישט איבער-דרייען. שטילל! עס הערט זיך נור א רוישען פון די וואלגער-האלצער, דאס קריצען פון די מצה-ראדליך, אז זיי קומען פון דער מצה אראב אויפ'ן בלעכענעם טיש... אפט הערט זיך א מענשליכער, לאנגער, מיעדער געניץ.

מען האט אבער דערצו אויך קיין צייט נישט; מען פערגינט זיך נישט אפילו דען שוויים פון פנים אב-צו-ווישען...

נור — לאנגער זאלל שוין דאס יודישע גלות נישט דויערען!

אט, ענדיגט מען די לעצטע מייערע...

— — — — — — — — — —

געענדיגט! א לאנגער „אה!“ רייסט זיך ארויס פון אללע מוילער. די וואל-גערקים שלעפען זיך צו צו די באנק

אב ביי זיך, איך מוז ערגיץ אוועק, אין אמעריקא אין [illegible] תכלית אריין, נור א סוף זאלל עס האבען... „וויא!“ די שקאפע פיצקיט אונטער

— א ליאדע ווער, א האלאדריגע, א גאר-נישט, פאהרט, און איך וועל דא בלייבען?“ ביווערט ער זיך.

— „נור פאהרען — איז ער זיך מיישב — אהן א ווייב איז גאך ערגער...

„דארט, זאגט מען, איז די סחורה גאר ביוקר... א ליאדע מויד, זאגט מען, פער-ציקערט מען דארט...“

און עס בלייבט ביי איהם, אז עס וואלט אמבעסטען געוועזען טאקי דא חתונה האבען, ווי עס איז חתונה האבען, און אוועק!“.

ער זיפצט אב: ווי נעמט מען דאס!

* * *

„סאשע“ איז א דיענסט-מיידעל, „ארבייט מיט שדים“, קאכט, וואשט, פוצט און רייבט, אז עס בלישציעט אין אללע ווינקעלעך. א בריה נפלאה, און דאך געהט אוועק א יאהר נאך א יאהר און עס מאכט אויף איהר קיין בעל-עסק נישט.

א מאל שלאפט זי נישט גאנצע נאכט: ס'טייטש, איהרע חברת'עס האבען זיך שוין טהייל פאר אממען געשטעלט, טהייל אפילו גע'גט, און זי גיט זיך נאך קיין ריהר.

— רבונו של עולם — גיסט זי אויס איהר הארץ, ווען קיינער הערט נישט — ווען וועלל איך שוין האבען מיין ווינקעלע, מיין בעל-הבית,

און פֿאַללען אַנידער איינער נאָך דער אַנדערער, די ראָדלער האָבען נאָך עטליכֿע מצות. אָט, שוין דער לעצטער קריין! נור דער איינזאָצער האָט נאָך צו טהון ביים „גֵיהִינָם!"

פֿון „גיהינם" קוממען דאָך אַרויס — די לעצטע מצות...

„אוף!" שטויסט ארויס דער איינזאָצער און רוקט זיך אַוועק פֿון אויבען, דער קלייבער קלויבט צו זאַממען די לעצטע פֿרישע מצות פֿון באַנק...

נור אַהיים געהט מען נאָך נישט! ציינד געהען ערשט „חִיוּבִים!"

— — — — — — — — — — —

ערשט פֿאַר טאָג האָט דוואָשע אָבגענוממען איהר לוין, פֿאַר זיך און איהרע צוויי קינדער — וואָווקע און חיים'קע, וואָס האָבען צו געהאָלפֿען. זי לויפֿט אַהיים מיט די קינדער ביי די האַנד, חאָטש זי פֿיהלט די פֿיס נישט. עס הייבט אָן גראָהען דער טאָג! פֿריהער האָט זי די קינדער געלייגט, און, אַז זי האָט זיך אויך געוואָלט וואַרפֿען אויפ'ן בעט, האָט שוין אַ גאַנצער העללער פענק מיט שטראַהלען בעלייכֿט איהר קליין פֿענסטעריל, און זי האָט דערזעהן די שטוב!

ניין! זי טאָר זיך נישט לייגען! זי האָט נאָך אַזוי פיעל צו טהון! דאָס בעט מיט דעם טיש, האָט זי נאָך מוצאֵי-שַׁבָּת פסח'דיג געמאַכֿט... נור זי האָט נאָך אַזוי פֿיעל אַרבייט! אַזוי פֿיעל אַרבייט! מען דאַרף נאָך פסח'דיג געפֿאָכֿס קויפֿען און טובֿל זיין, די קינדערליך חאָטש שטיוועלעך קויפֿען.. היטעלעך! היינט פֿלייש נעמען.. עפּיס אָבקאָכֿען..

דער מאַנן וועט קוממען פֿון וועג, זאָלל ער חאָטש האָבען עפּיס אין מויל אַריין צו נעמען.. עס איז אַזא שווערער וועג! און דאָ איז נאָך די פּאָדלאָגע נישט געוואַשען!

— אָח! קרעכֿצט זי אָב.

דער שלאָף איז שוין איבער געגאַנגען, און זי חאַפּט אַ קאַנן און לויפֿט נאָך וואַססער צו דער פּאָדלאָגע...

— — — — — — — — — — —

ערשט שפּעט נאָכֿמיטטאָג האָט זי דערהערט אַ גערויש פֿון די רעדער; זי דערקענט דעם מאַנס „פּררו", מיט'ן קאַשטאַנס פֿרייליך וויהערן. „זדראָוו" ווינשט זי איהם אין האַרץ; ער דיענט שוין ביי זיי דאָס 8-טע יאָהר; דאָס צווייטע פֿערד איז אַ נייעס, און ווער ווייסט, וואָס פֿאַר אַ צָרות מען האָט דערפֿון אין וועג.

זי שוימט אָב די פֿיש, און נעמט זיך צו חֲרוֹסֶת און דערוויל איז דער מאַנן אַריין אין שטוב.

מיין מָקוֹם מְנוּחָה? ווען וועל איך שוין קאָכֿען מיינע פֿיש לְכָבוֹד שַׁבָּת!"

זי וויל אויך אַ מאָל זוכה זיין צו'ן אַ ציפּיק, צו'ן „אַ לעבען, ווי גאָטט האָט געבאָטען".

„נור וואָס - זיפֿצט זי אָב — אַז אַ ליאַדע ניקס, וואס פֿערדיענט אַ 10 גילדען אַ וואָך, אַ גאָר-נישט, אַ שניידעריל, אַ שוסטער-יונג זוכֿט שוין בעלי-בתּישע טאָכֿטער, אז ניט גילד איהן אָב! אַז 50 רובל איז היינט קיין געלד נישט!"

זי ווייסט אויך, אַז אין אַמעריקא וואָלט זי גאָר געוועזן אַ סחורה; נור ווי פֿאָהרט עס אַ יודישע טאָכֿטער אַליין? האָהר און נאָגעל שטעללען זיך איהר קאַפּויר פֿאַר שרעק!

מיט די שווערע געדאַנקען שוימט זי די יויך עס וויזען זיך איהר טרערען אין די אויגען,

נור ביי דער היץ פֿון דער ענגלישער קיך ווערען זיי פֿערטריקענט.

אַח, ווען עפּיס רעכֿטס — קלערט זי ווייטער — ווען עפּיס רעכֿטס... איך וואָלט איהם אַזוי גוט, אַזוי גוט געוועזן... טאַקי מיט'ן גאַנצען האַרץ...

— „סאָשע אָפּפֿען!" קלאַפּט און רופֿט מאָטי.

— „וַיָּבֹא-הָמָן", מאַכֿט סאָשע, און אָפּפֿענט די טהיר.

— מאַכֿט רש"י — פֿיהרט אויס מאָטי — וועלכֿער טייוועל האָט דיך געברענגט? האַ? און מאָטי צולאַכֿט זיך אויף אַ קול. „אָבער איך קען לערנען?!"

— וואָס איז פֿאַר אַ שמחה אויף היי?

— ווערסט עססען? פֿרעגט דוואָשע.

— עססען וועל איך? אָנפֿערט ער — עססען? און די סחורה ווער וועט צו טראָגען? און אין באָד אַריין ווען? גרייט אָן וועש!

ער וואַרפֿט אַוועק די בייטש און ווערד נִגאָל פֿון שטוב.

די שטוב איז שוין יום-טוב-דיג ריין און בלאַנקט פֿון די געבענשטע ליכט. אַ ווייס טישטוך ליגט אויף דער ראָגאָזשע, וואָס בעדעקט דעם געכּשר'טען טיש. דער סֵדֶר איז שוין צורעכט געמאַכט: אויבען אָן אויף צוויי באָנקליך איז אַ הַסֵבָה-בעט פֿון דריי ווייסע קיססען; אויפֿ'ן טיש שטעהען טעללער, כּוסות, אַ פֿלאַש ראָדזינקע וויין, די פֿיש... אויבען אָן שטייט די „קְעָרָה" מיט די „מִינִים"...

פַּלְטִיאֵל זיצט אויפֿ'ן הסבה בעט און צאָהלט פֿערשלאָפֿפֿען: דָם, צְפַרְדֵעַ, כִּנִים...

דוואָשע צאָהלט נאָך און קראָפּיעט גלייך מיט איהם פֿון כּוס. די קינדער זענען איינגעשלאָפֿען זיצענדיג ביי'ם טיש.

פּלטיאל האַלט זיך, דוואָשע פֿאָהרט מיט... נור ביי „הַלֵל", און פּונקט ביי „מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת" דאָבען זיך איהר די בלייערנע ברעמען אַראָב געלאָזט; דער שווערער קאָפּף איז געפֿאַללען אויפֿ'ן אַנלעהן פֿון באָנקעל, און — עס הערט זיך איהר מיעד שנאָרכען.

פּלטיאל דערהערט, און הייבט אויף זיין שווערען בליק פֿון דער אַלטער הַגָדָה. אויסרעדען אין מיט'ן הלל וויל ער נישט, שטרעקט ער אויס די האַנד און וויל זי וועקקען. נור ער קריגט אויף איהר רַחְמָנוּת.

— נעביך, זי האָט זיך אָב געאַרבייט! שוין 4 וואָכען נישט געשלאָפֿען!..

עס פֿערגעהט איהם דאָס האַרץ. זי אַרבייט ביי איהם מעהר, ווי אַמאָל די יודען אין מצרים... מעהר ווי זיינע פֿערד אין וועג, מעהר ווי ער אַליין...

ער וועט זי נישט וועקקען, נור „זאָגען" אָהן איהר וועט ער אויך נישט... ער וועט וואַרטען אַפּאָר מינוט, אַ פּאָר מינוט שלאָפֿען איז אויך עפּעס ווערט...

— — — — — — — — — — —

און ער איז אויך איינגעשלאָפֿען.

און עס חָלום'ען זיך איהם די יונגע בעססערע יאָהרען. ווען ער האָט דאָס ערשטע מאָל דוואָשען דערקענט... ווי אַרויז האָט זי געבליהט... — — — —

— — — — — — — — — — —

נור דער קאַשטאַן וויהערט אין שטאַלל, און דאָס איז גענוג געוועזען אין בַּעַל-עֲגָלָה'ס חָלום צו פֿערטוישען די סצע-

---

— איך פֿאָהר קיין אַמעריקא!

— אַ גוטען שליט-וועגס!

— „מערטשעם" ביי דיר! ווינשט מאָטי און גיסט אויס דאָס וואַססער. אין מיט'ן פֿאַלט איהם עפּיס איין. ער וואַרפֿט אויף איהר אַ בליק, טראַכט „אָפּשר יאָ" און זאָגט:

— סאָשע, ווייסט דו, וואָס מיר איז איינגעפֿאַללען? כ'לעבען פֿאָהר מיט!

— פֿאָהר צו'ן אַלדע שוואַרצע יאָהר—

— ס'געפֿעלט דיר נישט? זאָגט מאָטי, איז נישט געטאַנצט מיט'ן בער! ער נעמט צו די קאַנן און ווערט נֶעֱלָם.

* * *

— „עס איז מיר גאר ביז אַהער נישט איינגעפֿאַללען — טראַכט מאָטי, אַרויסגעהענדיג פֿון שטוב — סאָשע איז גאָר קיין שלעכט שטיקל סחורה נישט... ביי'ם פֿענסטער זעה איך אַ קאַסטען; לוידיג איז ער נישט... עטליכע רובל מוז זי אויך האָבען. און אַזוי אויך נישט-קשה... כ'לעבין נישט-קשה!... קודם-כּל איין עהרליכע מויד, אַדְרַבָּא! נור אַז זי וויל נישט, איז נישט! מעהר מאַך איך מיט איהר קיין שמיעס. איך האָב פֿיינט פּיצקען!

דאָס פֿערד האָט זיך דערווייל געהאַט אויס-געשפּאַנט, און ער האָט געמוזט „אַוועק-ליגען אַללע געדאַנקען" און נעמען זיך צו דער שקאַפּע.

צו סאָשען איז דערווייל אַריין געקוממען די בעל-הבית'טע.

— וואָס האָסט דו עפּיס אַזוי געלאַכט

נע... עס איז ערשט ניט לאנג. ער איז אין וועג. און געהט נעבען דער בויד. עס לאזט, דער הימעל גיעסט אלץ ווייטער און ווייטער אהן רחמנות. . דאס נייע פערד „נארט זיך"... דער קאשטאן פאלט שוין פון די פיס... די בויד זינקט אללע מאל טיעפער אין בלאטע. און דא איז שוין ערב יום-טוב! אז גאטט, וועט קיין רחמנות נישט האבען, וועט ער האלטען פסח אונטערן וועג, אהאלבע מייל פון שטאדט!

ניין! עס איז נישט מאגליך!

ער געהט צו נענטער צו דער בויד; מען מוז דעם קאשטאן העלפען... ער שפארט אונטער מיט די אקסעל די בויד; עס געהט נישט! ער נעמט צוזאממען אללע כוחות און — —

און טראך! ער גיט א שטויס דעם טיש און קערט איהן איבער; עס פאללען אראב אללע כוסות, אללע טעללער, די פיש מיט דער פיש-יויך...

אלם... אלם...

און אללע שפרינגען אויף און דער-זעהען א חורבן.

י. גוידא.

די הגדה פון דער פראווינץ.

אין די גריססען, וואס מיר בעקוממען פון דער ווייטענס, וואו יודען וואהנען, בעקלאגען זיך די קארעספאנדענטען, אז ביי זיי איז ניט דא קיין „מענשען"; מען טהוט קיין האנד אין קאלט וואססער פאר ארעמע, קראנקע און אומגליקליכע.

מיט וואס דען בעשאפטיגט מען זיך אין דער פרייע צייט? — אדער מען קריגט זיך, אדער מען שפיעלט אין קארטען!

„שוין מעהר ווי דריי יאהר, אז מען קריגט זיך ביי אונז איבער דעם נייעם רב — שרייבט אונז ה' י-וו-ל פון מעזשיבוזש (פאדאליער גוב.) — אונזערע חסידים געפעלט ניט דער נייער רב, ער האט אבער א צד, וואס שטייט פאר איהם שטאהל און אייזען. איין צד אויף דעם צווייטען הערט ניט אויף צו שרייבען מסירות. ערשט ניט לאנג האבען די חסידים אבגעטהון דעם נייעם רב אזא שפיטצעל: זיי האבען אויסגעדונגען ביים בעל-בית פון הויז דאס בית המדרש, צאהלען איהם טייערע דירה-געלד, נור מיט דעם בעדינג, אז עס זאלל דארט קיין בית המדרש נישט זיין. די דירה מאג שטעהן לעדיג, אדער אפילו פערדונגען ווערען אויף

מיט מאטין? פראגט די בעל-הבית'טע פערווינדערט.

— עט, דער פארה ווילל, איך זאלל מיט'ן פאהרען קיין אמעריקא.

— ווי הייסט?

— ער מיינט אוודאי חתונה האבען, דער שווארצער יאהר ווייסט איהן!

די בעל-הבית'טע האט זיך בערוהיגט, און געפראגט אויף די מייערען צום מיטטאג.

— ווי געפאלט אייך דאס בעל-הבית'טע?!

— פערט סאשע איזה'ס.

— וואס?

— מאטין, מיין איך!

— אין מיט'ן זכן געפאלט עס מיר אוודאי נישט, דערנאך וועללין מיר זעהען!

איין עהרל'בער יונג איז ער, עהרליך

האלטען א וויב וועט ער, ווייס איך? נור ווי קומט דערצו אמעריקא?

— וואס דען, רייסט זיך אב סאשע, דא וועלל איך חתונה האבען מיט א וואססער-פיהרער? פיש! באשע-רחל איז מעהר לייט פאר מיר? און קריגט א חתן גאר מיט'ן גרויסען אופן! א סאמאראדנע קירזנער!

— וואס געהט דיך אן יענער?

— עס געהט טאקי אן! איך וואלט מיך געשאמט אין שוהל אריין צו קוממען.

— און דארט?

— עט, דארט איז עפים אנדערש, אללע גלייכע פריצים. דבורה — די שווארצע דבורה, די פאסקודניצע, וואס איז נעלם געווארען מיט'ן וואיעננע שניידעריל — שרייבט אויך,

א שענק, נור אבי ניט קיין בית המדרש! און דער רב האט נישט וואו צו דאווענען. וואס וועט ער טהון פסח? ווייס איך נישט! „זאלל מען חאטש אין דעם בית המדרש, פאר וועלכען מען צאהלט אומזיסט געלד, מאכען א בקור חולים, ארימע לייט זאללען נישט אויסגעהן אין גאסס!" בעמערקט דער קארעספאנדענט מיט רעכט.

אין מעזשיבוזש קריגט מען זיך און אין אומאן (קיעווער גוב.) שפּיעלט מען אין קארטען!

דאס קארטען שפּיעלען א׳ אין אומאן געווארען עפּידעמיעש — שרייבט מען אונז — אללע שפּיעלען, פון גרויס ביז קליין אפילו ווייבער און פריילין! די געבילדעטע — אין „ווינט", האלב געבילדעטע אין „פרעפערענס" און פראסטע מיידען אין „אקא" אדער „סטוקולקא"! מען איז אזוי פערברענט אין די „קארטען", אז מען בעמערקט גאר ניט, ווי די ארימע לייט זענען היינטיגען ווינטער אויסגעגאנגען פאר קאלט, און מען קלערט אפילו נישט וועגען מצות פאר ארימע לייט אויף פסח. עס פלעגט אין אומאן אמאל צו זיין א חברה שומרי-חולים, נור היינטיגען ווינטער האבען זיך אין נאכט געטראפען 4 „ראאשען" און מען האט קיין צייט ניט געהאט זיך אומקוקען אויף אזוינע זאכען!..

פון דעסטוועגען, האבען זיך דאך די אומאניער יודען אבגעריסען אויף עטליכע וואכען פון גרינעם טישעל, און דאס האבען מיר נור צו פערדאנקען דעם ליטווישען (?) צדיק, א בעל-שם, וואס איז געקומען מיט א גאנצע סוויטע גבאים; אויך איז אנגעקומען א טרופּפּע אקטערען מיט אקטריסען. דער פראסטער עולם (דאס מעהר ווייבער) לויפען מיט קוויטלעך צו׳ם רבין, און די אינטעליגענץ — אין טעאטער.

נור צו די לובלינער און שעדליצער פראצענטניקעס (לויט מען שרייבט) איז ניט דא קיין שום מיטטעל, זיי זאללען אפענען זייערע בייטעלעך, און געבען אמאל א רובל; ניט קיין ארעמאנן, ניט קיין בעל-שם און ניט קיין טעאטער! זיי ווייסען נור פון „נעמען"; פון „געבען" האבען זיי קיין בעגריעף ניט! זיי זענען שוין אזוי אבגעוואהנט פון „געבען", אז די לעצטע צייט האבען זיי אפילו אויפגעהערט צוגעבען געלד אויף פראצענט!

נור מיינט נישט, דאס געוויססען האט זיך ביי זיי אויפגעוועקט, אדער זיי האבען פאר בושה אוועקגעווארפען די שאנדליכע פרנסה, חאטש אויף דער אלטער. ניין, זיי האבען זיך נור דערשראקען פאר׳ן נייען זאקאן געגען ליחווע... זיי האבען דערזעלבע.

אז דארטען זענען אללע גלייך, א דיענסט מאג אנשפּייען דער בעל-בית׳טע אין פרצוף אריין, און-גאר נישט, עס געהט קיינעם נישט אן! דאס הייסט א לעבען!

די בעל-הבית׳טע טראגט זיך אב פון קיך און סאשע טראכט:

— ער איז באמת נישט-קשה, מא, וועלל-מיר זעהן...

* * *

דען צווייטען טאג האט מאטי ווייטער געברענגט וואססער, אריין געגאססען, און — אוועק-געגאנגען.

— דער פארח נעמט זיך נאך איבער! בייזערט זיך סאשע אין הארץ.

דען דריטטען און פירטען טאג — אויך דאס זעלבע. דען פינפטען טאג מאכט זי מיט׳ן א שמיעס:

— „נו, ווען ווערט מען שוין דיינע פּטור?

— נישט אזוי געשווינד... איך שטעה אין א שידוך... אליין פאהר איך נישט.

— מיט וועמען? פרעגט סאשע, און ווארפט אויפ׳ן איין אויג פון דער זייט.

— דאס איז מיין זאך, ענפערט ער, א מויד מיט קליגגערס!

— א סוד?

— וואס דען!

— אוי, איך ווייס וועי

— אפשר —

— מיט איין אויג?

מאטי קוקט אויף איהר —

איבער אויפגעהערט צו „געבען" און וויללען נור „נעמען" — איינקאססירען וואס מעהר, און וואס גיכער עמיגרירען.

מיר ווינשען זיי א גוטען שליט-וועגס צו ליעב אללע לובלינער און שעדליצער שאפעלעך, וואס זיי האבען געשווירען! נור איין זאך וואלטען מיר געוואלט: די פראצענטניקעס זאללען עמיגרידען, וואו זייער הארץ גלוסט, אפילו אין די הָרֵי חֹשֶׁךְ, אפילו אין די ארטער, וואו דער שווארצער פעפער וואקסט, אפילו צו אלל-די-שווארצע יאהר... נור ניט קיין פאלעסטינע, ניט קיין ארגענטינא. און בכלל ניט אין די ארטער וואו יודען (אדער בכלל מענשען) וואהנען...

זעהט איהר, קאלישער און זאמושצער יודען, קאננען מיר שווערען, וועללען שוין זייער גאנץ לעבען ניט עמיגרירען; ניט, חו"ש, דערפאר, ווייל זיי האבען קיין מורא ניט פאר דעם נייעם זאקאן, נור דערפאר, ווייל זיי זעננען שווערע, ווי מיט בליי אנגעגאסענע מענשען, און קאננען זיך ניט ריהרען פון ארט. עס איז דעראיבער אזא שטיללשווייגעניש אין די צוויי שטאדט, אז עד היום הארט מען דארט אין מיטען העללען טאג האנער קרעען,

די קאלישער און זאמושצער יודען געהען פאזאלי און רעדען אזוי שטילל, אז מען מוז צולעגען די אויערען, מען זאלל קעננען הארען — וואס זיי שעפטשען זיך דארט. טהון, טהוט מען גאר ניט; זיי האבען מורא, טאמער וועללען זיי, ניט וויללענדיג, בשעת דעם טהון געבען אקלאפ, א שארך און מען וועט, חו"ש, דערהארען! „וואס דארף גאר ווער וויססען, וואס עס טהוט זיך אין אונזערע שטאדט, אין אונזער תלמוד תורה, אין בקור חולים? און בכלל וועמעס געשעפט איז עס צו וויססען, צו ביי אונז געפינט זיך גאר אזוינע זאכען"?. „מיר וויללען פון יענעם אויך גאר ניט וויססען — זאגען די קאלישער און זאמושצער יודען! און וויפיעל מיר האבען נישט געבעטען די דארטיגע קארעספאנדענטען זיי זאללען אונז מודיע זיין, וואס עס הארט זיך ביי זיי, ווי עס לעבט זיך דארט, האט קיינער געאנטווערט אווארט, גליך זיי טראגען וואססער אין מויל; שטילל!

היינטיגס יאהר האבען מיר יא דערזעהן אין „הצפירה" א נייעס פון זאמושץ. מען האט געשריבען, אז איינער א דארטיגער בעל-בית, ה' שיפמאנן, איז געשטארבען. לייענענדיג די קארעספאנדענץ, האבען „מיר" שוין אנגעהויבען ארויס שלעפען „די" נאז-טיכער אב צו ווישען „אונ-

---

— דאכט זיך — זאגט ער — מיט צוויי! אוודאי א בעל-בתיש קינד! — מאכט חווק.

— אללע יודישע טעכטער זענען בעלי-בתישע קינדער, נור היינט דיעגט זי... פאר ארימקייט...

סאשע שמייכעלט: אהן א דרימער?

— ווער רעד פון געלד! דער עָקר דאס קָרן — שמייכעלט וויטער מאטי — נור עפעס מוז זי האבען... אין קיך שטעהט א קופערט... ער טארפט איין אויג אויף איהרען.

— ווי מיינער?

— עס פעהלט נאך נישט א האר!

— און אינגערוויינינ, וואס איז דא? אפשר שארבעליך? מאטי שוטה!

— אפפען אויף, וועלל איך זעהן —

— געה צו אלדע שווארצע יאהר! בייזערט זיך סאשע, א מַכָּה וועט זי האבען א וויפראווע ווי איך... דו מיינסט טאקי אללע פיהרען זיך אזוי?

— מיין כַּלָּה, מאכט מאטי און שמייכעלט, פיהרט זיך טאקי אזוי!

— אז גאט וויל — טראכט סאשע — שיעסט א בעזעם; ער רעד שוין נאר חָכְמָה לֶעך! א רעכטע כַּפָּרָה!

מאטי געהט דאך אוועק צו פרידען.

— און אפשר, טראכט זי, איז עס טאקי גאטס וויללען.

* * * *

עס איז פרייטיג פארנאכט, אט, אט

זערע" פרעהרען, נור אײדער דאָס נאָז-
טיכעל איז צוגעקוממען צו די אויגען,
סטאָפּ! — אַ נײַע קאָרעספּאָנדענץ, ווידער
פֿון זאַמושץ, אונ דער ה' פּישמאַנן, וואָס
איז אין דער ערשטער קאָרעספּאָנדענציע
געשטאָרבען איז אין דער צווייטער קאָרעס-
פּאָנדענציע לעבענדיג געוואָרען — פּראָסט
תחית המתים אין זאַמושץ! אונ „מיר"
זענען געבליבען שטעהן מיט „די" נאָז-
טיכער אין דער לופטען, אונ מיר האָבען
ניט געוואוסט, וואָס מען טהוט, צו ווישען
זיך די אויגען פֿון וויינען אָדער פֿון לאַכען?

פֿון ערגיץ אַנדערש האָבען מיר דאָך
בריעף אונ אויסער בריעף אָפֿענט זיך אָפֿט
ביי אונז די טהיר, עס קומט אַריין אַ יוד
אין וועגס-קלײדער, אין טיעפֿע גוממענע
קאַלאָשען.

— ווי קומט איהר איצט מיט קאַלאָ-
שען? פֿראָג איך, נאָך מיט די שיפּמאַנישע
טרערען אין די אויגען.

— איך קום — זאָגט ער — פֿון...
(אונ ער רופֿט אָן אַ שטאָדטיל) ביי אונז,
פֿערשטייט איהר מיך איז נאָך אַ בלאָטע,
ניט נור אין גאַסס, נור אפילו ביי אונזערע
בעלי-בתים אין הארצען! עס איז בכלל
אַ בלאָטע! איך קום אַללע יאָהר וועגען
מסחור, טרעט איך אָב ביי אייך צו פֿער-
קלאָגען אונזער שטאָדטיל! ביי אייך איז

דאָך, דאַכט זיך מיר, אַ רעדאַקציע?

— יאָ אַ רעדאַקציע, וואָס זשע איז?

— איך בעט אייך, בעשרייבט אַביסעל
אונזער שטאָדטעל!

— ?

— איך ווייס? „זאָגען" העלפֿט ניט,
בעשרייבט חאָטש. אַ צוויי דריי אָרנטליכע
בעלי-בתים האָבען אייך געבעטען!

— געפֿינען זיך יאָ ביי אייך אָרנט-
ליכע בעלי-בתים?

— נו, ווי עס איז... נור קיינער
הערט זיי נישט, האָבען זיי טאַקי געבעטען
איהר זאָלט שרייבען, אונ דעם אמת זאָג
איך אייך, אַז דאָס הארץ קאָנן פּלאַצען
צו זעהן, וואָס עס טהוט זיך ביי אונז!

אונ דער יוד אונ נאָך אַ סך
אַזוינע יודען, פֿון פֿערשיעדענע יודישע
שטאָדט אונ שטאָדטליך, דערצאָהלען אונז
מעשות אונ זאַכען, וואָס עס קומט דאָרט
פֿאָר... זיי דערצאָהלען, וויא אָרימע קינדער
דרעהען זיך אַרום פּוסט-אונ-פּאַס אָהן אַ שום
ערציעהונג; קיין תלמוד תורה איז ניט דאָ,
אונ ווען עס געפֿינט זיך נאָך אַ תלמוד
תורה, אַ ירושה פֿון אַלטע דורות, וויללען
זיך היינטיגע בעלי בתים אויף איהר ניט
אומקוקען... די קינדער זענען אָבגעריסען,
אָבגעשליסען... דאָס איז זוממער צייט,
ווינטער — ציטערען זיי פֿאַר קאָלט אונ

פֿאַלט צו דער שבת, נור וואָס וועט מען קלאַ-
פּען אין שוהל. סאָשע איז אַ גאַנצע טאָג פֿער-
טראָגען אין עולמות. דען קוגעל האָט געמאַכט
דער מלאך, די חלה איז פֿערבראָנט, דאָס
עססען וועט נישט האָבען קיין יודישען טעם;
איהר כפּרה! נור פֿערשמאָרעט איז זי „ביז וואַ-
רימעס", אונ אין פֿאַססעל איז ניט דאָ קיין
קראָפּליע וואַססער, זי וועט איהם בעצאָהלען!
זי זאָלל ער האַלטען ביז צום סוף;

מאָטי קלאַפּט, זי עפֿענט, לויפֿט אין
קיך אַריין, בעהאַלט זיך אונטער דער טהיר אונ
שרייט אַרויס:

— וואַרט, דו אַמעריקאַנישער פּאַרח, איך
וועל דיר בעצאָהלען, מיך וועסט דו האַלטען
פֿאַר דער לעצטער? האַ? —

— פֿערשטעהסט דו, סאָשע, אָנפֿענ־
ער איהר געלאַססען, איך האָב געזעהן, אַז
פֿערהאַלטסט מיך שטאָנדיג; ווילסט מיט מיר
רעדען, אונ אַ גאַנצע טאָג האָב איך דאָך
קיין צייט נישט... פֿרייטאָג...

— נעם איין —

— סאָשען פֿאַר אַ ווייב, מיינסט דו?

— גיס אויס דאָס וואַססער אונ געה;
איך קען מיך אויף דער ליכטיגער שיין נישט
ווייזען... פֿערדריסט ביז וואַרעמיס — האָ'ט
ער מיך!

— זאָלל איך קוממען מאָרגען?

— קומט יאָ, קומט נישט — נור ציגד
אַרויס! — — — — — — — — — — —

שבת האָט סאָשע מוזען מכבד גע-

לאַנג, ביז זיי פֿערקיהלען זיך און ווערען קראַנק... בעלי-בתּישע קינדער האָבען זיך אויך נישט בעססער: זיי זעננען צוריק אַריין אין די האַנד פֿון די אַלטע מלמדים, און דישען זיך אין די אַלטע חדרים... פֿאַר חדרים און מלמדים האָט זיך צוריק געאָפּענט די אַלטע וועלט. און יעדער בטלן, וואָס טויג צו קיין שום זאַך אין דער וועלט, ווערט איין ערציהער פֿון קינדער. עס וועט קוממען דערצו, אז דער „חכם" וועט נור בלייבען אין דער הגדה; „רשעים" וועט נישט פעהלען, נור „תּמים" מיט „שאינו יודע לשאול"ם וועט זיין ווי האָלץ!

ניט לאַנג איז צו אונז אויך געקומען אַ יוד פֿון סובאַלק און האָט געבעטען אַז מיר זאָללען „ל ו י ב ע ן" זיין שטאָדט! — „לויבען", ניט-„צו קלאָגען", איז אַזאַ זעלטענהייט, אַז מיר האָבען זיך מיט דעם יוד דערפֿרייט, בפרט, אַז ער האָט אונס דערלאַנגט דאָס ביכעל „תקנות בית מושב זקנים של עיר סובאַלק" וואָס זיי האָבען נור וואָס אָבגעדרוקט אין וואַרשאַ אויף לשון קודש און זשאַרגאָן.

אין די צוויי שפּראַבען דערצאָהלען אונז די סובאַלקער יודען: „אַז מען דאַרף רחמנות האָבען אויף איין אַלטען קראַנקען אָרעמען מענש" אז זיי, די סובאַלקער, הערען דאָס געבעט פֿון: „אַל תּשליכני לעת זקנה"! אפילו דער רייכער מאַן, — שרייבען די סובאַלקער — ציטטערט און שרעקט זיך פֿאַר דער אַלטער, ווי טרויריג און ווי שרעקליך, מוז זיין די אַלטער פֿאַר אָרימע לייט!

אין דעם זעלבען ביכעל זעגען אויך געדרוקט די תּקנות פֿון דעם בית מושב זקנים.

אומאַנער און מעזיבושער און אַללע אַנדערע יודען! אֶפשר וואָלט איהר דאָס ביכעל געליינט? איהר האָט קיין צייט נישט? איהר דאַרפֿט מלחמה פֿיהרען און קאָרטען שפּיעלען? נור ביי די דריי מיין מאָגט איהר דאָך געדענקען, אַז עס זעגען פֿערהאַנגען מענשען, וואָס האָבען נישט קיין דריי גראָשען, און אויף דער אַלטער, בשעת אַ קראַנק, אָדער אַזוי אַ צופֿאַל, איז זיי זייער, זייער שלעכט!

איבעריגענס עס געהט דאָך צו יו"ט, עס געהט אַ גרויסער חוה"מ.. ליינט, איך בעט אייך! קאָרטען זעננען דאָך חמץ!

מ. ספּעקטאָר.

זועזען מיט ניסס, געוויזען איהם וואָס אין קופֿערט איז דאָ; עס איז געוועזען אַ גרייטע זייפֿראַווע און אַ קוויטעל אויף 50 קאָרבליך פֿון אַ גביר אין שטאָדטיל. מען האָט גערעדט פֿון אַמעריקאַ.

— און דאָרטען, מיינסט דו — זאָגט פּאַשע — וואַקסען בולקעס אויף די ביימער!

— מען קען זיך דאָך צו שלאָגען צו'ן אַ פֿאַבריק.

— פֿון מיינעט וועגען, פֿאָהר.

— האָר נור, סאָשע, — מאַכט מאָטי ערנסט — נור איך בעט דיך נעם זיך נישט איבער, אַ יונג זעהסט דו בין איך מיט ביינער, ארבייטען קענן איך... אויסגעלאַססען בין איך נישט. —

— און איך? האַ?

— דו ביסט אויך — אַ וואָהלע מויד; אויף מיר אַזאַ יאָהר! נור... אַ יתומה ביסט דו, די צייט שטעהט נישט... וואָס? וואָס טויגען דיר די פּאַקסען?

— — — — — — — — — — — — — —

שבת=צונאַכטס איז געוועזען תּנאים; נישט לאַנג דערנאָך די חתונה; אַללעס ווי מען האָט אָבגעשמיעסט. נור דאָס פֿאָהרען קיין אַמעריקאַ איז נישט זיכער, עס קענן נאָך זיין, אַז מען וועט דאָ קויפֿען אַ שקאַפֿע און לעבען ווי „אבות אבותינו"...

דערווייל געהט צו פּסח... מאָטי ארבייט ביי די מצות, און זי... זי לעקט שוין ציטרין. —

ש. [illegible]

די רויז.

(א זוממער ערצעהלונג)

עס געהט צו פֶּסַח, עס איז פריהלינג, אונ אין זאַקסישען גאָרטען וועללען זיך באלד די רויזען בעווייזען.

איהר האָט עפּיס ליעב רויזען? אין אייער שמייכעל אַרום די ליפּפּען דערקענן איך, אַז יאָ! איי, וואָס פאַר אַ ליכטליך עס האָבען זיך אין אייערע אויגען אָנגעצונדען! לאָזט נישט אַראָב די ברעמען; בְּהֵן צֶדֶק — איך וועלל קיינעם נישט פערציילען, נור אַז איהר האָט ליעב, וועלל איך אייך טאקי פערציילען א מַעֲשֶׂה פון א רויז...

אַ מאָל איז געוועזען אַ רויז.

געוואַקסען האָט זי אין איין אָפּפענטליכען (אֶפשר אין זאַקסישען) גאָרטען, אויפ'ן טראַווניק, נאָהנט צו דער אַלעע, אויף א שטאַבעדיגען שטרויז (קרואַק, קוסט).

בעת ווען איהרע שוועסטער האָבען שוין לאַנג אינ'ם בליהען פערגעססען, איז זי נאָך יונג אונ גרין געוועזען. זי האָט נאָך דעמאָלט אויף אַנעמיע געליטטען: וועניג, אָרים בלוט געהאַט! אונ זי האָט זיך געשאָמט פאַר דער וועלט צו ווייזען. זי האָט זיך בעהאַלטען ווי אַמטיעפּסטען צווישען די שטאַכעלנאָדעל.

נור אין שטיללע נאַכט האָט זי זיך א מאָל ארויס גערוקט, איין אויג געוואָרפען אויף איהרע שוועסטער, אויף אַללע ראָמאַנטישגליקליכע בלומען, אונ פון זיי אויפגעהויבען דען טרויעריגען בליק צו'ם בלאָהעם, קלאָרען הימעל מיט א שטיללע, נור אַ וויינענדיגע פרעטענסיע צו גאָטט, פאַר וואָס ער האָט אין איהר אייגער פערגעססען, זי אייגע פערטהיילט, איהר אייגער אַזאַ טרויריגע, איינזאַמע, עלענדע יוגענד געגעבען...

דאָס האָט אָבער נישט לאַנג געדויערט.

זי האָט זיך גיך אונ באַלד פאַר עפּיס דערשראָקקען, אונ, פערציטערט, זיך צוריק בעהאַלטען אין שטרויז. אָט — דאַכט זיך איהר — מען שיעסט; דאָס האָבען נור, לְמַזָּל טוֹב, עטליכע קנאָספּען געפּלאַצט. אָט האָרט זי זיפצען — דאָס גוסעט נור ערגיץ אין זאַמד אַ צוטרעטענע בלום... אָט, האָרען זיך עטליכע האַלז-אונ-נאַז טאַנער — אַ פערשפּאַטיגטער קאָרטען-שפּיעלער געהט, זינגענדיג, אַ היים אונ לאָזט זיך האָרען פון גאַסס.

נאָך זי איז נישט זיכער, צו זי זעהט עס

אונ האָרט עס וואַכענדיג אָדער נור אין חָלוֹם. טהייל מאָל דאַכט זיך איהר, אַז איהר גאַנץ לעבען איז אַ חָלוֹם... אַז זי איז גאָר אַ געוואָהנליכער דאָרן, אונ אַ רויז — נור אויפ'ן עוֹלָם-הַדִּמְיוֹן! אַז זי וועט זיך גיך אונ באַלד אויפהאָפּען שפּיציג אונ פערקרומט אונ פולל מיט ברעננעדיגען, גיפטיגען זאַפט!

* * *

מיט דער צייט איז דער רויז בעססער געוואָרען. איהר דאָקטאָר איז געוועזען די וואַרעמערע זונן אונ עטליכע טראָפּפען זוממער-רעגען... זי איז אַללע מאָל געזונדער אונ פוללער געוואָרען. דאָס עדעלסטע רויטע בלוט האָט איהר אָנגעהויבען צו קרייזלען אין די אָדערן, זי ווערט רויט אונ רויטער אונ — מיט יעדער מינוט שאָן אונ שאָנער. דערביי ווערט זי אויך מוטהיגער אונ שטאַרקער ביי זיך!

אונ וואָס רויטער אונ געזונדער זי ווערד, הייבט זי זיך אַלס האָכער אונ האָכער, אונ קוקט אַללע מאָל זיכערער אונ לעבענדיגער ארויס אויף דער פרייער וועלט. דערנאָך איז געקוממען די האָכסטע צייט, זי איז שוין אין גאַנצען צייטיג, פולל מיט זאַפט אונ שאַרלאַך-רויט! ציינד הייבט זי זיך אויף אין גאַנצען, שטרעקט ארויס דאָס גאַנצע קאָפּעל הויך איבערן שטרויז, אונ אַללעס [illegible] עפענע אויגען צו בעטראַכטען!

* * *

זי קוקט זיך אום [illegible] זיך! אַללע איהרע שוועסטער זענען שוין [illegible] געוואָרען. זי איז געבליבען איין רויז אין גאָרטען, איינע אַליין. עס פרעהט זי אונ שרעקט זי צוזאַממען!...

אונ חאָטש זי האָט אַללעס נור ווי אין חלום געהאָרט אונ געזעהן, ווייסט זי דאָך, וואָס דאָס פערשווינדען בעטייט! זי ווייסט, אַז איהרע שוועסטער זענען פון די שטרויסען אַראָב אין דער וועלט אַריין זוכען גליק. וואס דאס „גליק" אַליין איז, דאָס ווייסט זי נישט, נור עפּיס טרוימט איהר, אַז עס איז אַ גליק פערהאַנדען, אַז דאָס גליק וואַקסט נישט אויפ'ן שטרויז, אונ אַז צו ליעב איהם מוז מען ארויס פון דער שטאָכעדיגער אָרימער היים אין דער פרייער וועלט אַריין, צו געזעצט צו עמיצענם אַ ברוסט!

זי שרעקט דאָס גֶעכָּלוֹמְטֶע גליק אונ דאָך ציהט עס זי ווי אַ מאַגנעט... זי דערמאָנט זיך, אַז איינמאָל האָט זי געהאָרט אַזוי זיעס מוזיקאַליש רעדען פון גליקליך זיין אונ גליקליך מאַכען... מענשען האָט זי נישט איינמאָל גע-

יעהען פֿון צווישען די שפּאַרעס פֿון שטרויס ... טהייל עלענדע, טרויעריגע, פֿערקרומטע מענשען ... נור טהייל פֿריילינבע, גליקליכע מיט רויזען אויפ'ן האַרץ! אונ די האָבען געשמייכעלט, אונ דאָס פָּנִים האָט זיי געשטראַהלט מיט גליק! זי ווילל אויך אויסגלייכען, בלאַנק מאַכען אַ זויער־טרויעריג פּנים, זי ווילל אויך ליבּט אָנציגדען אין האַלב פֿערלאָשענע אויגען ...

זי ווילל זיך אַליין אָברייסען פֿון שטרויס אונ צו־קאָללערן זיך צו דער אַלעע, וואו מענשען וועללען באַלד אָנהייבען שפּאַציערען ... עס „פּאַסט" דאָך נישט, זי ווייסט שוין, אַז דער סֵדֶר עוֹלָם איז נישט, רויזען זאָללען זיך אָבּ רייסען אַליין ... מען מוס וואַרטען ... אויך אונטען וועט מען זי נישט בעמערקען! עס קאָנען דורכגעהן אַ פֿערטראָגענער סוחר, אַ פּראָצענט־ניק, וואָס לויפֿט נאָך זיין אַפּפֿער אָדער וואָס ענטלויפֿט פֿאַר'ן געזעטץ ... אַ טראָגער מיט אַ שווערע לאַסט אויף די פּלייצעס, וואָס וועט אויף איהר גאָר קיין הֶבֵּן נישט זיין אונ נישט אָבּטרעטען פֿון וועג ... אונ אונטער אַזוינע פֿיס ווילל זי אַוודאי נישט שטאַרבען! זי מוסס בלייבען אויפ'ן שטרויס, חאָטש אַזוי איינזאַם אונ טרויעריג!

— מען וועט דאָך באַלד קוממען! טרייסט זי זיך! מיינע שוועסטער זעננען דאָך אויך נישט זיצען געבליבען!

* * *

עס איז אַ קלאָרער, העללער פֿריה־מאָרגען; זיי וועללען זיך באַלד בעווייזען! דער הימעל איז אַזוי העלל־בלאָה, אַזוי צוזאָגענדיג, אַזוי שמייכעלדיג, אַזוי גוט! אין אַזאַ שיינעם העללען טאָג מוס איהר גליק געבאָרען ווערען, אונ — ווי אַ זילבערנע שטראַהל פֿון הימעל, ווי אַ בְּרָכָה פֿון גאָטט, אַראָבפֿאַללען אויף איהר! זיי וועללען זיכער קוממען אונ איינער פֿון זיי... איינעם פֿון זיי וועט זי בעגליקקען!

זי הייבט זיך נאָך האָבער איבערן שטרויס. זי גלעטעט אוים אונ צולייגט איהרע רויטע קליי־דערליך, מיט די חֲנֻודִינָע טהוי־בריליאַנטען בע־שיטט. זי לייגט דאָס קעפּיל אין אַ זייט; אַזוי פֿיהלט זי זיך שאָנער אונ נאָנטער צו דער שמאָלער אַלעע.

* *

עמיץ געהט!

עס הייבט אָן ציטטערן דאָס קליינע רויזען־האַרציל. זי וויל זיך שוין צוריק בעהאַל־טען, זי האָט חֲרָטָה... נור דער, וואָס קומט אָן, חאָטש ער זעהט זי נאָך נישט, ציהט זי שוין צו ווי אַ מאַגנעט.

עס געהט אַ יונגער מאַנן מיט אַראָב־געלאָזטע אויגען...

— אַח! ער וועט מיך נישט דערזעהן! טרייסט זי זיך אונ שרעקט זיך צוזאַממען!

דער יונגער מאַנן קומט נאָנטער. זי האָט נאָך אַזאַ טרויעריג פּנים נישט געזעהען! אַ דינגער ביטטערער שמייכעל בלאָנדזעט אַרום אַ פּאָר קליינע בלאַססע ליפּפּען... דער יונגער שטערן איז גערונצעלט, אויף די בלאַססע באַקקען איז שוין לאַנג, אַ פּנים, קיין פֿריי־דיגער שטראַהל נישט געפֿאַללען... זיינע אויגען זעהט זי נישט, נור זי פֿיהלט, אַז זיי מוזען זיין בלאָה אונ שאָן ווי דער הימעל, נור טרויעריג — ווי עס קאָן נור זיין אַ הימעל אָהן זונן!

— אונ קיין איינציגע פֿון מיינע שוועס־טער — וואונדערט זי זיך — האָט זיך פֿאַר אַזוינעם נישט געעפֿפֿערט?

דער יונגער מאַנן הייבט פּלוצלינג אויף די אויגען; זי האָט געטראָפּפֿען! דאָרט קאָנען זיין אַ הימעל, נור דערווייל איז אַ יָם פֿון לייד! ער דערזעהט זי אויך; רייבט זיך מיט דער האַנד דען שטערן, ווי איינער וואָס דער־מאַנט זיך עפּיס; זיין פּנים ווערט בלאַססער, אונ דער דינגער ביטטערער שמייכעל ווערט ברייטער אונ פֿערשפּרייט זיך אַלס האָבער אונ האָבער ביז די אויגען צו... נור באַלד פֿאַלט דעראויף אַ געדיכטער שאָטטען פֿון ווייטאג! ער פֿערברעכט די האַנד:

— אַ רויז — ציטטערן זיינע ליפּפּען — אַ רויז! — ווען זי האָט מיר „יאָ" געזאָגט, האָט זי אַ רויז געטראָגען... נור דאָס איינענע צירונג האָט זי געהאַט אויף דער ברוסט, ווען זי האָט מיר אָנגעטהון אַ פּאָר גרויסע האָרגער... די איינענע רויז!

— אַח, דאָס נאַרישע האַרץ! בייזערט ער זיך אויף זיך אַליין — עס קאָנן נאָך אין אין איהר אונ אין רויזען נישט פֿערגעססען!

— מאַרש! קאָמאַנדירט ער זיך, אונ רייסט זיך אַוועק מיט געוואַלד, אונ פֿערשווינד אין איין אַנדערער אַלעע.

— אַח, גאָטט, גאָטט, קלאָגט זיך די רויז — וואָס מיינע שוועסטער קאָננען!

אָה! זי וועט עס נישט טהון... ביז'ן לעצטען אָטהעם, ביז'ן לעצטען הויך! אָה ניין! אינם טרייעם אָפּפֿערן זיך איז דאָס העכסטע גליק פֿון אַ רויז!

* * *

עס קוממען אָן צוויי אַלטערע דאַמען.

צעהענדיג, בעטראַכטען זיי אַללע שטרויסען; אַללע זענען לעער!

— זיי מוזען דערוואַקסענע זיהן האָבען! טראַכט זיך די רויז.

— נור פאַר וואָס קוממען זיי אַלליין נישט — זעהט עס איהר ווינדערליך אויס.

— מיר האָבען זיך פערשפּעטיגט — מאַכט איין דאַמע צו דער אַנדערער.

— איך זעה שוין — ענטפערט די צווייטע — עס וועט שוין דאָס יאָהר קיין רויזען נישט זיין!

די רויז וויל דאָך, מען זאָלל זי בעמערקען, אָבוואָהל דאָס רַחֲמָנוּת אויף יענעם קלינגט איהר נאָך אין האַרציל. זי בעוועגט זיך אונ עס גערַאָטה איהר!

— אָט, אַ רויז! מאַכט איינע.

— איך זעה שוין — זאָגט די צווייטע — „קיין מעשה ניט" פון אַ רויז, נור איינע איז קיינע! פאַר מיינע גאָסט דאַרף איך וועניגסטענס — אַ טאָפּ איינגעמאַכטס... נאַכט אויף נאַכט וויין אונ קאָרטען, דאַרף דאָס אויך נישט פעהלען.

— איך — וועניגסטענס אַ קוואָרט סאַק...

די אָרימע רויז דאַנקט גאָטט, אַז די דאַמען זענען פאָרביי געגאַנגען. זי שטויסט זיך אפילו נישט, ווי אַזוֹ מען דריקט אַרויס דען סאַק פון רויזען, ביי וואָס פאַר אַ פייער עס פרעגלען זיך קאָנפיטורען... נור די דאַמען אַליין זענען איהר נישט געפעֶללען, אַזוינע דיקקע, שמאַלציגע פְּנִימֶער...

אַ רויז איז שוין בְּטֶבַע צו עדעל, עס זאָלל איהר אַזוינס געפעֶללען!

* * *

מיט אַ גרויסען פּאַראַסאָל אין דער האַנד, מיט גרויסע קאַלאָשען אויף די פיס, מיט אַ דיקקען פּאַלעטאָט, פערמאַכט אויף אַללע קנעפּף, מיט אַ ווייס טוך פערבונדען די צעהן, מיט אַ הויכען קוימען-צילינדער אין דער לינקער אונ אין דער רעכטער האַנד אַ דיקקען וויין-שטאָק, איבער וועלכען דער גאַנצער קאָרפּער בייגט זיך איבער אינ'ם גאַנג; מיט אַ גרויסער לְבָנָה געגען דער זונן אויפ'ן קאָפּף, מיט דאָפּעלטע ברילען אויף דער דאַרער, געגאָרבעט, שפּיציג-ביינער נאָז, קומט אָן — שלעפּענדיג אַ פוס נאָך אַ פוס — איין אַלטער „דייטש"!

די רויז האָט זיין שטיללען גאַנג נישט דערהאָרט, אונ קיין צוים נישט געהאַט זיך פאַר איהן צו בעהאַלטען.

ער שטעלט זיך פאַר איהר אָב, שלעפּט צו איין פוס צו'ם צווייטען, מאַכט צורעכט די דאָפּפעלטע ברילען אונ בעטראַכט די פריַיע

בריאה... ער רינצעלט דאָך די נאָז; זי איז איהם נישט געפעֶללען:

— פהי! — בלאָזט ער אַרויס פון צווישען די בלאַהע ליפּען. אונ דערפון ווערט אַ רֵיחַ אונ אַ געדרויש, גלייך אַ פּויל בלאַטט וואָלט געפלויגען אין דער לופט.

— פהי! שוין נישט פאַר מיר! צו פיעל ענטוויקעלט... צו אַלט! איך דאַרף יונגער, פרישער; נאָך גרינגליך, עפּעס אַזוינס — — —

ער לייגט צו דען גראָבען פינגער מיט זיין גאָנטסטען שֶׁכֵן צו די ליפּפּען, אונ וויל ענדיגען מיט אַ וואָהל-יונגערישען פּייף, נור עס קומט אַרויס קוים אַ צישען פון אַ שלאַנג — — אונ געהט ווייטער.

— ברעך די פיס! קאָנן זיך די רויז נישט איינהאַלטען.

* * *

אָט, עס קומט אָן אַ מענש אין די מיטלערע יאָהרען. עלעגאַנט געקליידט, דער אָבערציהער מיט דער העללער אונטערלאָג אויפ'ן אַקסעל, מאָדישע זאָקק אַלס ביינקליידער. איין אָפּפענער זיאַקעט, פון וועלכען עס קוקט אַרויס אַ גאָלדען (אָדער אַ געגילדעט) קיטעל, אונ ענדיגט זיך נאַכלאַססיג, אַראָבפאַללענדיג מיט אַ גרויסען פערדס קאָפּף אין אַ ראָם פון אַ קליינע פערדס פּאָדקאָווע; אויף דער ברוסט טאַנצט אין דער לופט אַ גאָלדענע פּאַנמנעע אויף אַ דינן-זילבערנע האָהר; אַ יאָגער-הוט, אונ — אָ פָּנִים, צו וועלכען מען האָט זיך געמוזט גוט אונ שאַרף צו קוקען, מען זאָלל דערזעהן, אַז דאָס לעבען האָט שוין לאַנג דען פרישען הויך דערפון אַראָבגעבלאָזען... אָפּפענהאָרציגער זענען שוין זיינע אויגען געוועזען, זיי זענען רויטליך-מיעד, אונ אַרום געפּאַסט מיט בלאָהע ראָנדער.

די רויז בעמערקט ער באַלד, נור ער בלייבט אפילו נישט שטעהן אַ רֶגַע.

— פאַר איין אַנדערער — טראַכט ער — איז אַ רויז גענוג. איך וואָלט געשיקט אַ רויז מיט דער פרישער טהוי, אַ שמעקענדיגען ביללעט מיט פלאַממענדיגע רייכען אונטער אַ דורכגעשטאָכען האַרץ... זי וויל אָבער בריליאַנטען!

ער מאַכט געשווינדערע טריט.

— אויס בריליאַנטען! אויס! פאַר דעם געלד קאָנן איך מיט'ן גראַף אין פּאַראָן שפּיעלען, דאָס איז וויכטיגער!

* * *

עס קומט אָן אַ בלאַססער יונגער מאַן; לאַנגע, נאָכגעלאָסטע, פּאָעטיש-פאַנטאַסטיש צו-שויבערטע האָהר. די אויגען פערזונקען אין

היממעל, גלייךביידע בלאָהע פאַרבען וויללען זיך צו־זאַממען גיעסען! אין מויל מיט גוט־גע־רייטטע ליפפען — אַזיעס זוממער־ליעדעל אָהן וואָרטער, אונ אויפ׳ן בלאַסליכען, מיט גאָלדענע זונן־שטראַהלען לייכט גערויטעלטען פנים איז אויסגעגאָססען אַ פאַרביג־פּאָעטישער חלום.

די רויז דערפיהלט אַשטאָך אין האַרץ, גלייך עס האָט זי אַפּויל געטראָפּען.

עס טהוט איהר וועה, נור די וועהטאָג איז אַזוי זיעס, אַזוי עדעל־זיעס! איהר ציטטערט דאָס קליינע רוזיען־האַרץ אונ צאַפּעלט ווי אַיונג־פייגעלע אין שטייג, עס וויל זיך אויס רייסען!

— אָט — דאָס איז דער — צאַפּפעלט עס אונ רייסט זיך — וואָס עס האָט זיך מיר אזוי לאַנג געחלומט! וואָס גאָטט האָט מיר בעשערט! גליק איז אויף זיין ברוסט! אַה! ער זאָלל מיך נור זעהען! ער זאָלל מיך נור זעהן!

אונ איהר הייס געבעט איז ווייטער געהאָרט געוואָרען; ער האָט זי דערזעהן!

ער בלייבט שטעהן ענטציקט! די בלאָהע אויגען ווערען איהם גראָססער אונ די שטראַהלען אין זיי — ליכטיגער אונ וואַרימער!

ער געהט צו, אונ בעריהרט זי זאַכט מיט די ציטטערדיגע פינגער, ער לייגט צו זיינע ליפפען צו איהרע עדעלע בלאָטליך... זיי טרינקען פון איהר טהוי... ער קישט זי.

— אָ, דו שאָנע, זיסע, הימלישע רויז! זינגט פון איהם אַרויס — דו גאָטטס זיסער שמייכעל! דו בעסטער שטראַהל פון זיין אויג! ווי ליעב האָב איך דיך! ווי דו ציהסט מיך צו דיר!

ער קושט זי נאָך אַמאָל... אונ זיינע ליפפען דערפיהלען, אַז די רויז וויל זיך אָנקלעבען אין זיי... אַז זי אין גאַנצען ציטטערט אונ וויל זיך אָברייסען פון שטרויס...

ער ציטטערט אויך, נור אַטרויעריגער וואָלקען ציהט זיך פלוצלינג איבער זיין פנים. ער רוקט זיך אָב.

— ניין — ציטטערן זיינע ליפפען, בשעת ווען ער חאַפּט די האַנד אַרונטער, גלייך ער וויל זי ניט געטרויען —

דאָס נישט! איך וועל דיך פאַר דיין גוטס מיט קיין שלעכטס נישט צאָהלען...

„צו געשווינד וואָלסט דו פערוועלקט אין מיין נאַססער שטוב... דערנערוויערט — וואָלט איך דיך נאָך בעליידיגט, אונ דערנאָך — מיר אין קאָפּף אַקויל אַריין געיאָגט..."

„אָ, ניין! בליה ווייטער, בליה! דו וועסט בלייבען די קאָניגען פון אללע מיינע חלומות... וואו איך וועל זיין, וועל איך אלץ שיקקען מיינע זיפצען אונ מיין בעטען צו דיר... נור בליהען זאָללסט ווייטער..."

„בליה!"

אונ ער געהט אַוועק...

* * *

בעטויבט, בלייבט די רויז אויפ׳ן שטרויס אונ בעמערקט נישט, אַז מיט דער אללע קומט אָן אַשכּור.

ער וואַקעלט זיך אַהין אונ אַהער, זינגט עפּעס אונטער דער נאָז אונ — טראַך! גלייך אויפ׳ן שטרויס אַרויף.

אַז די פּאָליציי האָט׳ן שפּעטער־צו אויפ־געהויבען, האָט זיך דער שטרויס צוריק אויס־געגלייכט, נור די רויז איז שוין אויף איהם נישט געוועזען, —

י. ל. פּרץ.

חֲרוֹסֶת.

*
* *

קליינע מענשען, דראָבנע מענשען,
זייער שעלטען, זייער בענשען,
לויבען, זייער שרייען,

זייער פלאַממען, זייער שפייען.
זייער בעטען מיט געוויין.
אונ דאָס קריצען מיט די צאָהן.

אַלם איז דרויב,
לייכטער שטויב,
פאַר דער שוואַכסטער פליעג קיין לאַסט!
אונ די צייט אָהן רוה, אָהן ראַסט
שוועבט אויף שטאָהלערנע, ריזיגע פליגעל נישט צו׳ם גראַם.

פלאי.

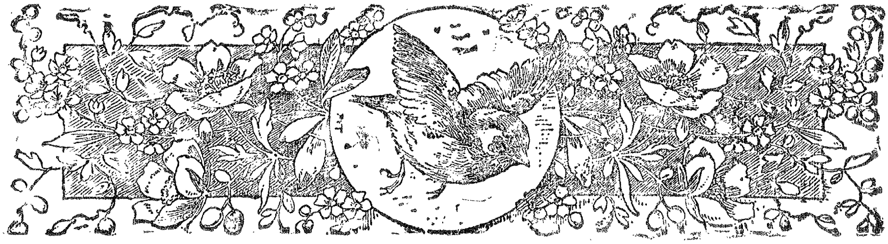

דער
פייל-און-בויגען.
א ל״ג-בעומר בלאטטעל.

די נאכט וואכטער
(א פרום רבנ׳יש ליעדעל)

א נאכט — א מחיה! דאס נאכטיל איז טייער! —
נור היט אייך פאר פייער! היט אייך פאר פייער!
נור נישט געקאכט און געזיאטטען!
פערשלאססען די פענסטער, די טהירען און טהויערן,
פערנאכט אויף די אויגען, פערשטאפט אויף די אויערן
און שלאפט אייך ווי גאטט האט געבאטען!

און קאנט איהר נישט שלאפען, ני, ליגט האטש בעריהט,
און הארט ווי די פלעדערמויז זינגט זיך איהר ליעד —
ווי פרום, און ווי הארציג און טהייער!
און הארט איהר נאך קולות, געוואלדען, געלעכטער
צו קללות — זייט רוהיג, מיר זענען די וואכטער
און היטען אייך אללע פאר פייער!

פערשאלטען זאלל ווערען, ווער אנדערש פערשטעהט,
וואס בלאזט אן א פייער און ריהרט די טראגפייט,
וואס האבען געשריגען, געלאכט!
מען וועט אין גיהנם די לייבער זיי דרעשען,
און דא וועלל׳מיר לעשען און לעשען, און לעשען!
געטריי וועלל׳מיר דיענען דער נאכט!

מיר וועל׳מיר דאווענען און בעטען, און קניען,
און גאטט, דער רבונו של עולם וועט ציהען
א וואלקען א שווערען ווי בליי
א איבער אייך אללע — אה, גאטט וועט אונס הארען!
ער וועט נאך פערלעשען די לבנה, די שטערען...
און איהר וועט אייך שלאפען געטריי!

און מיר וועל׳מיר רופען נאך פעסטער, געטרייער:
נור היט אייך פאר פייער, נור היט אייך פאר פייער!
נור שא! קיין גערויש, קיין געלעכטער!
קיין ליכטעל אין כותל, קיין פלאמעל אין הארץ,
און פרום זאלל זיין! רוהיג און טויטלעך, און שווארץ —
מיר זענען, מיר זענען די וואכטער!!

אונטערגעהערט פון איין אלטען

פּאָליטיק.

די מְזָרַח אייראָפּאָאישע לאַגע.

די אַלטיטשקע—אייראָפּאַ, די חֵנֶוְ'דיקע זְקֵנָה, ווערט טאָג־טעגליך מעהר אינטערעסאנט. איך האָב אַזוי ווייט גאָר נישט געוואוסט! נור איינמאָל האָב איך זי גוט און גענוי בעטראַכט, און האָב איהר כִּמְעַט געוואָלט אַ קוש געבען אין פּיסקעל!

עס איז געוועזען — מוז איך אייך פאַרבייגעהענדיג זאָגען — אין איינעם פון י ע נ ע טאָג, ווענן... וואָס... נור — געהעבעשרייב אַזאַ טאָג, וואָס איז נישט אַהין, נישט אַהער און אַלעס צוזאַמען!

עס איז געוועזען — נישט קאַלט און נישט וואַרים; אַ טאָג, וואָס די „מְשׁוֹרְרִים" בעזינגען ווי אַ כַּלָּה, און די שווינדזיכט גע־פערשאָלטען ווי דען מַלְאַךְ הַמָּוֶת; עס האָט אין איהם געשטעקט דער גַן עֵדֶן מיט'ן גֵיהִנֹם צוזאַמען! אַזאַ טאָג איז אָהנליך צו'ן אַ גרויסען פילאַנטראָפּ: אַ שמייכעל אויף'ן זיסען פָּנִים און אַ קרימינאַל אין שטיינערנעם האַרץ. אינ'ם שמייכעל ליגען אַללע מִדוֹת און מַעֲלוֹת טובות און אין קרימינאַל זעננען פערריגעלט — גְנֵבָה וּגְזֵלָה, נאָכטיגע „לא תִנְאָף'ס", היינטיגע „לא תַחְמוֹד'ס" און מאָרגענדיגע כִּבּוּדִים...

צו האָט די זונן געשייניט? געוויסס! נור פונקט ווי אונזער ציוויליזאַציע — ליכט גאַנצע סנאָפּעס, נור וואַרימקייט קיין פּיצעל!

דערבייַ האָט געטראָפט אַ קליין רעגענדיל, וואָס האָט וואונדערליך דורכגע־נעצט דען קאָפּף, אַז די געדאַנקען האָבען אָנגעהויבען פוילען אין מוֹחַ.

איהר ווילט אַוַדאי וויססען ווי דער הימעל האָט אויסגעזעהען? ער איז געוועזען קלאָר און פערוואָלקענט צוזאַמען ווי אַ פילאָזאָפישער סיסטעם; לוסטיג און אומעדיג ווי — אַ בַּדְחָן ביי'ן אַ לְוָיָה אָדער — אַ יונגע אַלְמָנָה סוף שְׁלֹשִׁים... בְּקִצוּר — עס איז געוועזען אַ טאָג מיט אַזוי פיעל לאָגיק, וויפיל איהר קאָנט טרעפּפען האָכמענס ביי דבורה גינזבורג.

און דעמעלט פונקט איז מיר איינגעפאַללען צו בעטראַכטען אייראָפּאַ! און זי האָט אויך געהאַט אַזאַ פָּנִים ווי דער טאָג!

איהר זעהט אַמאָל אַ שאָנע, אַלטע, גאַנץ אַלטע פרוי... זי האָט שוין גאַנץ לאַנג אויסגעגעבען אַללע איהרע קינדער, זי האָט שוין אַפילו אויף איין אייניקעל'ס תְנָאִים די טעללער צובראָכען; אויפ'ן קאָפּף טראָגט זי עפּיס אַ מְשׁוּנֶה'נע זאַך; אַמאָל, דאַכט זיך אייך — אַ שטריימעל, אַמאָל — איין אַראַבישער טורבאַן און אַמאָל אַזוי

ל"ג־בָּעוֹמֶר.

(פֶּעלְיֶעטָאָן)

אַ יום־טוב פאַר קינדער!

ו ו אָ ס אייגענטליך ל"ג־בעומר איז, אָסור אויב איך ווייס! אין חדר, געדענק איך, פלעגט דער רבי צו דערצאָהלען פון אַ מגפה צווישען רבי עקיבא'ס 24,000 תלמידים... אויך פון „הלולא דר' שמעון בן יוחאי" און פון בוימעל גיסען אויף זיין קבר! נור איך האָב ווייניג וואָס געהאָרט; מיר איז עפּיס אַ נ ד ע ר ש געלעגען אין קאָפּף: עס זעננען שוין אַריבער די טרויעריגע ספירה־טאָג, ל"ג־בעומר הייבט מען זיך אָן באָדען, און דאָס וואַססער דאַרף אַ מ ע נ ש, מוז מען עס אָבנאַרען מיט אַ ק אַ ט ץ!

„נַעַר הָיִיתִי וְגַם זָקַנְתִּי" און ציינד זעהט מיר דאָס אַללעס אויס אזוי פראָסט, אַזוי נאַטירליך! מגפות האָבען פאַרצייטען אויך נישט געפעהלט, עס זעננען נור אַנדערע ק מ י ע ו ת, אַנדערע ר פ ו א ו ת און אַנדערע ד אָ ק ט ו י ר י ם געוועזען! אַז עס איז אַ מגפה געוועזען, און זי האָט ל"ג־בעומר אויפגעהאָרט — איז אויך ריכטיג, יעדע מגפה מ ו ס אַ מאָל אויפהאָרען; אַנטיסעמיטיזם, פאַנאַטיזם, ספּיריטיזם זעננען אויך מגפות און וועללען אויך אַמאָל אויפהאָרען... און יענע מגפה האָט נישט געקאָנט וויססען, אַז עס איז ל"ג בעומר, זי זאָלל, גאָטט ווייסט ווענען צו להכעיס, דוקא אויפהאָרען אַ טאָג פריהער אָדער שפּעטער! און

עפּים אַ קנופּ. זי האָט מעהר רינצלען ווי שטערען, מעהר אויגען אַלס צאָהן, און די הויט איז געל ווי אַ פּאַרמיט און איינגעשרומפּען ווי אַ האַרץ פון אַ מַלְוֶה אין אַ צייט פון פְּלֵטוֹת... זי איז געבויגען ווי דער יודישער שטאָלץ, און האָט קוים אַזוי פיעל כֹּחַ, ווי אַ מְקוּבָּל נאָך פ"ח תַּעֲנִיתִים...

זי געפאָלט איך? מיר יאָ! יונגע לייט זעננען אויף אַזאַ שאָנהייט קיין בַּעֲלָנִים און קיין מְבִינִים נישט; מְשׁוּגָעֶנֶע פילאָזאָפען געפינען דאָך אין דער אַלטער יודענע אַ חֵן... דאָס לייטזעליגקייט פון דער גליקליכער מוטטער און באָבע בעשיינט איהר דאָס אַלטע פָּנִים, עס לייכט ווי די ליבליבסטע זונן און וואַרימט אונס די האַרצער, וואָס פרירין פונ'ם פוילען לעבען...

אַזוינע אַלטיטשקע טרעפען זיך זעלטען; זעלטענער אַלס פרישע אייער אין גרויסע שטאָדט, אַלס טאַלענטען צווישען אונזערע שרייבער, אַלס אַ וואָרט אֱמֶת אין דער ליטעראַטור פאַר עמיגראַנטען...

נור אַזאַ זְקֵנָה איז שאָן! אַזוי אָבער האָט דעמעלט אייראָפּאַ נישט אויסגעזעהן!

פאַר מיר איז געשטאַנען איין אַלטע חֲצוּפָה; גרוי—נור נישט אַזוי פון יאָהרען, ווי פון הולטאַיִסטווע, ניט אַזוי פון דְאָגוֹת (דערצו איז זי צו לייכטזיניג, צו שמאָלקאָפּיג, צו ענגהאַרציג) ווי פון דער פרוממער פאָמאַדע!... געריינצעלט—נור מיינט נישט, חָלִילָה, פון געדאַנקען, פון קלערען, וואָס מאָרגען וועט זיין! דאָס האָט איהר די פאַלשע שמינקע, דער טעאַטראַלישער פודער און די שאַרלאַטאַנישע וואַסערן, די אָדעקאָלאָנס — אויסגעגעססען לאָכער און ריצען אין דער פוילער הויט... אַללעס איז געמאָהלט, געפאַרבט: אויגען, ברעמען, ליפּפען, און אַללעס—גראָב געפאַרבט, אַז עס עקעלט!

דער קראַנקער צוברעכענער, אַנגעשטעקטער, אַלטער קאָרפּער איז אויסגעפוצט נאָך דער לעצטער מאָדע! פאַנאַמאַ-און פאַנאַמינאַ-שניטט, ניי-קאַלעדאָנישע שפּיטצען! און פערשאָמט געבלאָזט ווי ביסמאַרקס מאָראַליטאָט; די צוויאהרינע אֵיבָרִים, וואָס האַלטען זיך אין איין צופאַללען זעננען צוזאַממען געדריקט אין אַ גאָרסעט פון מיליטאַריזם, אויף'ן אַלטען שטערן איז אויפגעדרוקט די גאַנצע תּוֹכָחָה, נור די אַלטע ליפּפען שמייכלען: סמאַילס! העלף דיר אַלליין!

העלף דיר אַלליין! נור זי אַלליין האָט זיך נישט אויף צו דאָקטאָרן!

זי קאָן נישט שלאָפען און איז קיינמאָל נישט רעכט וואַך; אַ געהרגעטער מאָגען און איין אַפּעטיט פון אַ האָלצהאַקער ביי'ן אַ תַּאֲוָה צו לעקקערביססען

ר' עקיבא, אויב ער האָט געהאַט אַזוינע ענגע, דושנע און ברודיגע חדרים, ווי אונזערע קינדער האָבען היינט, איז לייכט צו פערשטעהן, פאַר וואָס די מגפה האָט זיך אין זיינע תלמידים געהאַלטען!

הלולא דר' שמעון בן יוחאי איז אויך צו דערליידען. „הלולא" איז אייגענטליך אַ חתונה און דאָ מיינט מען גאָר אַ יאָהר-צייט, נור עס מאַכט נישט אויס. סאַפיר זאָגט, אַז איבער דעם האָט אַ חופה 4 שטאַנגען, ווייל זי איז מעהרסטענהיילס אַ דאָפּעלטע כַּתָּה! און מרדכי הב"ד זאָגט, אַז דעריבער בעדעקט מען די כלה, זי זאָלל נישט זעהן ווי מען קוילערט זי. אַז, די וואָס ווילען נישט קיין איליומינאַציע אויף די חשמונאים'ס נצחון געגען די גריכען, נור דַוְקָא הייליגע חנוכה-ליכט לזכר פון נס, אַז פון איין פּאַרציע בוימעל האָט זיך אויסגעמאָסטען אַכט, האָטש דאָס מאַכט היינט אַ לאַדע טוחרטע, אַז די לייט, וואָס האָבען ליעב און לעבען פון נסים אויף דער מאָס און וואָג, גיסען בוימעל דוקא אויף ר' שמעון בן יוחאי'ס קבר, איז אויך נישט הויך לְדֶרֶךְ הַטֶּבַע; ווי גלויבען פעסט, אַז ר' שמעון בן יוחאי האָט גענ אַכט דען זֹהַר, דער זהר — די קבלה, די קבלה — חסידים און אונזערע חסידים-ליך (און דאָס איז כאַקי אמת) האָבען מתקן געוועזען נאַסען און דאָך ברענענדיגען תקון, וואָס מאַכט דען גאָ"גל פייכט, דאָס לעבין זיס און דען קאָפּף אַזוי לויטער... ממש ווי זֹהַר-לשון!

עס איז מיר אַפילו היינט קיין וואונדער נישט, אַז וואַסער לאָזט זיך אָבּאַרען און נעמט צו אַ קאַטץ פאַר אַ מענש! טהוען מיר דען אַנדערש? געהט אַרום אויף'ן הייליגען אָרט, אָפּפענט אויף

פֿון אַיין אַלטען רְאָמישען מְיוּחָס..., און זי קוריערט זיך! דער פּאַפּסט פֿערשרייבּט איהר קאַטאָלישען מאָרפֿיום צו'ם שלאָפֿען, נייע „עִקָרִים" צו זיסע חֲלוֹמוֹת, קייזער ווילהעלם גיט פּראָטעסטאַנטישע האָמעאָפּאַטישע פּיללען צום וואַכֿען, און אנדערע פּאָליטיקער — אַ מיטטעל-אַלטערישען מאַלץ-עקסטראַקט געגען דען הוסט... ווייל אַז די אַלטע פֿערחלישנעט זיך, רעדט זי אַמאָל פֿון ווען און פֿערשפּריצט זיך אַלליין.

אויסער דעם גיט שטעקקער פּאַשטעטען פֿון יודען-פֿלייש...

זי פֿערקרימט זיך, עס איז דאָך קאַניבּאַליזם! און דאָך שמעקט עס איהר גוט און זי רעכֿענט, אַז זיי וועלען איהר בּענייען די יאָהרען!

הַכְּלָל — איין אַלט מיאוּס בּעשאָפֿפעניש... מיט איין פֿוס אין קֶבֶר און דאָך! געוואַלד, ווי נעמט זי דען כֹּחַ? זעהט נור! זי טאַנצט, זי קאָנקאַניערט, זי שפּרינגט!

וואָס איז די שִׂמְחָה? צו האָט זי איהרע טאָכֿטער פֿערזאָרגט?

איהר טאָכֿטער פֿראַנקרייך איז אַ רואינירטע פּראָסטיטוטקע, וואָס פֿערקויפֿט זיך אויפֿ'ן קווינט און אויפֿ'ן לויט... גערמאַניאַ האָט זיך בּיי דער פּרייסישער פּיקעלהויבּ אויסגעדיענט אַ לונגען-פֿעהלער און קאָנן שוין קוים דען אָטהעם כאַפּען... איטאַליען האָט דען פּאַפּסט, אַ געפֿאָהרליכֿען ראַק אויפֿ'ן פָּנִים; וואָס מעהר מען שניידט, מעהר וואַקסט ער! אויסטריא טראָגט אַ צופֿליקטע ספּאָדניצע, אַ מין כְּתוֹנֶת פַּסִים, אָהן נאָט, נור צוזאַממענגעקלעבּט מיט בּלוט פֿון אַ טוץ פֿעלקער... היש-פּאַניען שפּרינגט ווי אַ הוהן, אויפֿ'ן שוֹחֵט'ס פּאָדלאָגע — נאָך רוֹב סִימָנִים... סערבּריען וואַרפֿט זיך אין היציגען פֿיעבּער און מילאַן שפּרעכֿט איהר אָבּ איין עין-הרע... רומאָניען ליידט אויף דעם, וואָס מען טאָר אין קיין אָרענטליכֿער געזעללשאַפֿט נישט דערמאַנען! גריעכֿען לאַנד — פֿערקויפֿט דאָס העמד אראָבּ פֿון לייבּ און קאָנן די חובות נישט קלעקקען...

נו, וואָס איז די שִׂמְחָה? וואָס טאַנצט די חֲצוּפָה?

און דאָך איז די חֲצוּפָה אינטערעסאַנט! עס שטעקט אין איהר אַ חֵן! זי רעדט דאָך פֿון רַחֲמָנוּת, טריישאַפֿט, זי רעדט דאָך פֿון ל י ע ב ע!

און זי — מיינט עס ערנסט!

דער אומגעבעטער פילאָזאָף.

דאָרט די קְבָרִים, אויבּ איהר וועט נישט געפֿינען 90 פּראָצענט קאָטץ! אָפֿפֿענט אַ בּאַט געשיכֿטע און בּעטראַכֿט גוט, וועט איהר זעהען, אַז מען רעדט מכלומערשט פֿון מענשען און פֿון צווישען די שוּרוֹת קוקקען אַרויס פֿרומע קאָטציגע בּלאָהע אייגעליך, אַז עס איז אַ מחיה! עס טרעפֿט זיך, אַז בּערען פֿיהרען דאָס ראָדעל, בּיינער קנאַקקען אונטער די צאָהן, בּלוט פֿליסט פֿון פּיסק אַראָבּ אַרום די לאַפּעס... עס טרעפֿט, אַז פֿוקסען כאַפּען די לייצען אין די האָנד אַריין און פֿערכֿאָהרען גלייך צו דער היהנער-שבּאַלל און פֿעדערן פֿליהען עד לב השמים, נור על פי רוֹב — דרייט אונס דען שטריק אַרום דען האַלז אַ פּראָסטע ווייסע אָדער שוואַרצע, נור — זכרונה לברכה — אַ קאַטץ!...

איך וואָלט אַסך גערעדט פֿון טויטע קאָטץ, איך זאָלל קיין מורא נישט האָבּען פֿאַר די לעבּענדיגע... אַח, זיי דראַפּען און אָרגער נאָך — זיי מַסְרִן!

נור ווייא עס איז, פֿון וואַננען ל"ג בעומר קומט אַרויס, זאָלל זיין פֿון דער קאַטץ אַליין, אַבּי צום לעבּען! אַבּי אונזערע אָרימע קינדער כאַפּען זיך כאָטש איינמאָל אין יאָהר אַרויס פֿון תפוסה, פֿון פֿינסטערן חדר. דער „סמאָטריטעל" אַלליין — דער בּייזער מלמד אָפֿפֿענט אַלליין אויף די טהיר און פֿיהרט זיי אין וואָלדעל אַריין! אָה! לאַכֿט נישט אויס איין טאָג אין פֿרישען פֿרייען וואַלד!

דאָס קינד גיט זיך קיין רעכֿענשאַפֿט דערפֿון נישט אָבּ, נור עס דערפֿיהלט פֿאָרט, אַז אין חדר איז דאָך נישט ווי עס דאַרף צו זיין! דער הימעל איז דאָ נישט אַזוי קליין, נישט אַזאַ שמאַטקאַלע ווי

ל״ג בָּעוֹמֶר

(ערצעהלונג)

משה'לע איז נאָך זייט ער לעבּט ניט געווען אין גרינעם וועלדעל! זיצענדיג אויף דער פּריזבּע פֿון זיין עלטערנס שטיבּעל, אָדער געהענדיג שַׁבָּת אין שוהל מיט דעם טאַטען, קוקט ער נור אין דער זייט, וואו דאָס שוואַרצע וועלדעל געפֿינט זיך אויף אַ בּאַרג, ניט ווייט פֿון שטעדטעל.

אַ צייט האָט ער גאָר ניט געוואוסט, וואָס די גרויסע שוואַרצע זאַך איז אַזוינס, נור איינמאָל, זוממער פֿאַרנאַכט, זיצענדיג מיט זיין עלטערן שוועסטערל נעבען דער שטוב, האָט ער זיך אויפֿגעהאָרט צו שפּיעלען, פֿערטראַכט זיך, קוקענדיג אויף דעם זוממערדיגען היממעל, און דערנאָך זי געפֿרעגט: וואָס זענען עס די פֿייערליך, וואָס בּלישטשען איבּער אונז? „דאָס זענען שטערען", האָט איהם די שוועסטער געאַנטפֿערט. די אייגענע שוועסטער האָט איהם אַמאָל אויך אָנגעוויזען אויף דער „לְבָנָה" און אויף דער „זונן".

— און אָט יענץ גרויס, שוואַרץ שטיק... העט, ווייט, ווייט — וואו דער היממעל ענדיגט זיך, וואָס איז? האָט משה'לע אויך אַמאָל געפֿרעגט זיין שוועסטערל, אָנווייזענדיג מיט דעם פֿינגערל אין דער זייט פֿון וואַלד.

און זי האָט איהם דערצעהלט, אַז דאָס איז אַ שאָנער געדיכטער וואַלד, מיט אַ סַך גרינע בּוימער, אַז ער איז אין גאַנצען גרין; שוואַרץ זעהט ער נור אויס פֿון ווייטענס.

— זוממער איז ער גרין ווי דער מאַמעס גרינע שאַל, און ווינטער איז ער וויים־גראָה ווי דעם זיידענס לאַנגע בּאָרד, האָט איהם די שוועסטער פֿערטייטשט.

פֿון דענסטמאָל אָן האָט זיך משה'לע אָפֿטער און בּעסער צוגעקוקט צו דער זייט, וואו דאָס וועלדעל געפֿינט זיך. פֿאַר־נאַכט האָט ער אָפֿט געזעהן, ווי דאָרט צווישען די בּוימער, האָט געבּרענט אַפֿייער פֿון אַללערליי קאָליערען: רויט, בּלוי און אַמאָל גרין. און אויף דעם גרויסען שטיק היממעל, וואָס בּעדעקט דען וואַלד, בּרענט נאָך אַ גראָסער פֿייער. נור — אַזוי שאָן, אַזוי שאָן, מיט אַזוינע לאַנגע, בּרייטע, פֿייערדיגע פּאַססען... און דער וואונדערליכער שאָנער וואַלד ווערט קיין מאָל ניט פֿערבּרענט! אַז עס ווערט נאַכט, ווערט ער שוואַרץ ווי אַ אָבּגעבּרענט שטיק האָלץ און מאָרגען איז ער ווייטער גרין ווי אַללע טאָג.

צו זיין גרויס פֿערוואונדערונג האָט איהם די שוועסטער ערקלעהרט, אַז דער וואַלד בּרענט גאָר קיינמאָל ניט, אַז עס

צווישען דען רבּי'נס פֿענסטער מיט'ן שבנ'ס דאַך! די טאָסנע שיעסט גלייך אַרויף צום היממעל, אום געקריממט, און געבּויגען, גלייך, אָהן קונצען, אָהן פּשטליך, נישט פֿערקניפּט און נישט פֿערבּונדען!

דאָס קינד קלערט זיך: דאָ וואָהנט גאָטט און דאָרט דער רבּי... פֿרישע לופֿט, פֿרייער אָטהעם, געזאַנג פֿון פֿאָגעל, גערויש פֿון בּלאָטטער, פֿער־שיעדענפֿאַרבּיגע בּלומען, גאָלדענע און זילבּערנע זוממערפֿאָגעליך זענען גאָטטס, און די בּ אָטע, דאָס מושב, דאָס ענגעניש, דער ברוגז, און די געדרייטע פֿערקניפּטע, פֿערבּשופֿטע פּשטליך זענען טאַקי דען רבּי'נס.

עס לאָסט מיך נישט שרייבּען, אַזאַ געוודער זוערט אין גאַס! איך לויף צו צו'ם פֿענסטער!

די נאַלעווקיס רוישען ווי אַ ים, די פּראַנציש־

קאַנער שומט און יאָגט, און פֿון דעם מבּול מענשען שווימט אַללע מאָל אַרויס אַ נייער אָמניבּוס אָנ־געפּאַקט פֿולל און פֿולל מיט קינדער! אָח! ווי זיי זעהן אויס, די קינדער!

בּלאַססע, גרינע, געלע און איינגעריסטע פּנימליך... זעלטען אַ געזונד בּאָקקעלע, זעלטען אַ פֿריש פּנימעל! נור אַללע זענען ריהריוודיק, אומגעדולדיג און אַללע אויגעלעך בּרענגען ווי די ליכט!

פֿאָהרט, קינדערליך, פֿאָהרט, איך וווּנש אייך...

נור ניין, נישט אַללע וווּנש איך! נישט אַללע! זאָגט מיר, קינדערליך, פֿריהער וואָס פֿון אייך וועט אַרויס, וועלל איך אייך זאָגען, וואָס איך וווּנש אייך! אָט ווייזט מיר נור, ווער פֿון אייך

איז דארט גאר קיין פייער נישט דא, נור די זונן זעצט זיך דארט. משה'לע האט איהר אזא זאך נים געוואלט גלויבען, כל זמן ער וועט אליין נים זיין ביים וואלדעל, און דאס אלעס אליין מיט זיינע אויגען נישט זעהן, און זיין יונג הארץ האט אנגעהויבען צאפלען און ציהען זיך צו'ם וואלדעל!

און וויפיעל מאל ער האט זיך אלס נישט געבעטען, מען זאלל איהן צו'ם וואלדעל פיהרען, האט ער בעקומען אלס איין אנטפער, אז אי"ה נאך פסח, ווען ער וועט אנהויבען געהן אין חדר אריין, וועט ער ל"ג בעומר. צהין פאהרען מיט אללע יונגלעך...

חאטש „אין חדר געהן" האט איהם גאר נים געשמעקט, פון דעסטוועגען, האט ער קוים דערלעבט דען „נאך־פסח", ווען דער בעהעלפער איז געקוממען און איהן דאס ערשטע מאל געפיהרט אין חדר אריין.

אין חדר איז אים געווען דושנע, ענג, היים; דארט איז געוועזען א בייזער רבי, וואס שלאגט; א רביצין, וואס שעלט; א „בעלפער", וואס קנייפט אין דער שטילל... עס איז נים אזוי גוט געווען. עס זעננען געווען טאג, ווען ער האט שוין מעהר נים געוואלט געהן, נור עס האט שוין נים געהאלפען; מען האט איהן שוין מיט געוואלד געשלעפט. איין איינציגע טרייסט, איין האפפענונג איז געווען, וואס באלד וועט זיין ל"ג בעומר.

די אלטערע חדר קינדער האבען איהם שוין עטליכע מאל דערצאהלט, אז פאר א יאהרען זעגען זיי אללע צו זאממען מיט דעם רבין און מיט דעם „בעלפער" אויף איין וואגען געפאהרען צו'ם וואלדעל „אויף ל"ג בעומר". יעדען האט דער „בעלפער" געגעבען א פייל־און־בויגען צו'ם שיעסען, און אז דארט איז אזוי שאן און גוט! מען לויפט ארום פריי, מען קאללערט (קייקעלט) זיך אין הויפען גראז, מען האלט מלחמה, מען חאפט „משה רבינו'ס פערד־ליך"; מען טהוט, וואס מען וויל; דער רבי שרייט נים, דער בעלפער שלאגט נים, קיינער שטארט נים — מען איז פריי!...

און מען עסט נאך ארבים מיט אייער און מען טרינקט אפעל־קוואס.

און משה'לע האט נישט געהאפפט אומזיסט: ל"ג בעומר אין דער פריה איז טאקי דער בעהעלפער געקוממען מיט עטליכע פייל־און־בויגענס, געגעבען איהם איינען, די מאמע האט מיט געגעבען צוויי אייער, א פלאש קוואס און א פוללען טעללער ארבים. דער בעהעלפער איז געוועזען זעהר גוט צו איהם, און, פיהרענדיג איהן

וועט האנדלען מיט ווערכאנטס סחורה, אדער גלאט אזוי — מיט פרעמדען שוויים און בלוט; ווער עס וועט בויען זיין הויז אויף יענעמס חורבה, ווער עס וועט אויסוואקסען ווי א צווייגעל פון איין אנדערענס מצבה — אה! זאגט מיר ווער, דען וועלל איך אהן רחמנות אויסשלעפען פון דער בויד און ווארפען אונטער די ראדער!

נור זאגט מיר אויך ווער פון אייך וועט אויסוואקסען איין ערליכער ארבייטער, וואס וועט לעבען פון אייגען שוויים און בלוט, זאגט מיר, ווער פון אייך וועט לעבען אויף זיין אייגענעם חשבון, נישט זיין קיין לויז אויף א פרעמדען קאפף, נישט אריין שטעקקען ווי א ווארם די זויג־נעפף אין א פרעמדען מאגען — זאגט מיר ווער, און דעם וועלל איך געבען עטליכע גוטע, פיינע ביכליך צו לעזען, וואס וועללען איהן זיכער צו נוטץ קוממען!

זאגט מיר אויך, ווער פון אייך וועט זיך מאכען פון דער תורה א סחורה, און וועט זי פערקויפען אויפ'ן קוויטט און אויפ'ן לויט, אויפ'ן גלאזעל ווי בראנפען אין שענק... ווער פון אייך וועט מאכען מאנאפאלען אויף כשר'ן וויין, האנדלען מיט הכשרים אויף מעהל, אריינשטעקקען דאס גאנצע יודישקייט אין א חליצה־שוך, אדער צו מאכען נאך דאס קלענסטע חומרא'לע, צו ווארפען נאך איין דראבנע שטויב צו דער גלות טאטשקע — זאגט מיר ווער, וועלל איך איהן ארויס שלעפען אהן רחמנות פון בויד און ווארפען די פערד אונטער די פיס, וויל נור פערדס פאדקאווס קאננען ארויסשלאגען א פונק פון אזוינע פינסטערע קארפער!

נור זאגט מיר אויך — ווער פון אייך וועט

אין חדר אַריין, האָט ער איהם עטליכע מאָל מיט אַ ווייך קול געזאָגט: משה'לע היינט וועללען מיר פֿאָהרען אויף „ל"ג בעומר".

אין צוויי שעה אַרום, ווען די קינדער מיט די פֿלאַשער קוואַס און די בינטלעך עססען אין די האַנד, זענען שוין אַללע געוועזן אין חדר, איז מיט אַ רעש, מיט אַ הוליבעריי און אַ געקלאַפּעריי צוגעפֿאָהרען בערעלס וואָגעלע מיט זיין הינקענדיגער ווייסער שקאַפּע, מיט וועלכע ער פֿיהרט אַ גאַנץ יאָהר ווייץ און מעהל. די קינדער האָבען זיך ווי די פֿליעגען צו געכאַפּט צו'ם וואָגעלע, אַללע וויללען צו דער קעלניע, וויל, זיצענדיג נאָהנט צו דער שקאַפּע, וועט מען קאָננען האַלטען אַ ביסעל די לייצען אָדער די בייטש. נור די קעלניע האָט פֿערכאַפּט דער בעהעלפֿער אַלליין, מיט צוויי דריי עלטער=געוואַקסענע קינדער, און די שוואַכע זענען געבליבען געפּאַקט אין האָגען ווי הערינג אין פֿאַסעל, אַזוי, אַז אַסך פֿיסלעך האָבען אַראָבגעהאַנגען פֿון וואָגען. עס האָט געקוועטשט און געבראָכען די יונגע ביינדעלעך, פֿון אַללע זייטען, נור עס איז פֿאָרט געווען גוט און פֿראָהליך. צו דער גרויסען ענגשאַפֿט האָט זיך נאָך דער רבי אַריין געזעצט אין מיטטען, און עס איז געוואָרען נאָך פֿראָהליכער, האָטש דען רבינס צופּלאָנטעטע באָרד האָט אַללע קינדער אַרום געשטאָכען אין די אייגעלעך.

נאָך דעם, אַז בערעל האָט איבער געבונדען די שמאַטעס אויף די פֿאָדער=פֿיס פֿון דער שקאַפּע, האָט ער איבערגענוממען אין זיין רשות אַריין אַללע פֿלאַשער קוואַס מיט דעם גאַנצען עססענוואַרג. קיין פּלאַטץ איז פֿאַר איהם אויף דער פֿוהר ניט געבליבען, און ער האָט זיך געזעצט אויפֿ'ן דראָנגיל ביי דער אונטערשטער אַקסט, מיט די פּלייצעס צו די פּערשוינען. —

— פֿאָהר! האָט בערעל קאָמאַנדירט און באַלד זיך גענוממען צו עססען פֿון די פּאַקלעך און צו טרינקען פֿון די פֿלאַשער.

— וויאָ! האָט אַגעשרעה געטהון דער בעהעלפֿער מיט די קינדער אין איין קול. דאָס וואָגעלע האָט זיך אָנגעהויבען טרעסלען און משה'לע, דער יונגסטער און שוואַכסטער צווישען אַללע, איז געזעסען ווי דערשטיקט נעבען רבין און ביי יעדען טרעססעל פֿון וואָגעלע האָט זיך זיין קאָפּיל געשאָקעלט, אַ צאָנדעל אויף אַ צאָנדעל האָט געקלאַפּט; אַנדערע איז אויך נישט פֿיעל בעססער געוועזען; עס האָט זיך אַללע רגע געהערט איין אַנדערער „אוי", נור מען איז באַלד דערצו געוואָהנט געוואָרען

אַרויסוואַקסען אַ מענש מיט אַ שטאַלצען שטערן, פֿרייע אויגען, אַ קלאָרען מוח און אַ ברייט, אָפֿפֿען האַרץ... אָ, זאָגט מיר, ווער פֿון אייך וועט זעהן ווייטער אַלס איין מינוט, אין וועלכער עס פֿערזינקט דאָס גראָבע עם=אַרצישע לעבען, וועמענס בליק וועט זעהן ווייטער ווי די דלת־אמות, וואָס דער פּרוש האָט פֿאַר'ן נאַרישען אינדעק אַרום געקרייד? אָה, זאָגט מיר ווער, וועל איך איהן אַראָב נעמען פֿון בויד, אויסקושען יעדען אבר און מיטנעמען מיט מיר אין וואַלד אַריין...

דאָרט אין פֿרישען גרינען וואַלד, וועלען מיר זיך זעצען אונטער איין אַלטען קלוגען בוים מיט ווייט פּערשפּרייטע צווייגען, מיט מיליאָנען פֿרישע גרינע בלעטער, וואָס זאָגען צו מיליאָנען פֿרישע, גאָר נייע בלימהען... דאָרט וועלען מיר זיך זעצען, דאָרט... אינ'ם שטיללען אָרט, וואו מען האָרט נישט די עם־אַרצים שרייען, די אָקסען בלעקקען און די הינד ביללען... דאָרט וועל איך איהם פֿערטייטשען וואָס פֿריהלינג בעטייט, וואָס פֿריש לעבען הייסט; איך וועל איהם דערצאָהלען, וואָס עס סוד'ען זיך די בלעטער, וואָס עס רוישט דאָס יאָגענדיגע וואַססער און וואָס עס בלאָזט אין די אויערען אַריין דער פֿרישער ווינד...

אָח! איך וועל איהם נאָך אַ פּאָר שאָנע מעשה'לעך פֿערצאָהלען און שענקען — עס איז דאָך ל"ג־בעומר — איין אָמת'ן, גוטען פֿייל=און=בויגען...

לצפר.

און פֿראָהליך מיט אַ געפּילדער, ווי פֿון אַ וואָגען מיט גאָנז, האָט מען זיך ווייטער געטרעסעלט, מיט דעם געדאַנק, אַז מען וועט פֿאָרט אַמאָל קומען צו'ם טהייערען וואָלדעל, וואו עס איז אַזוי שאָן, גרין, פֿריי, און דער רבי מיט דעם בעהעלפֿער וועללען ניט זיין בּייז און גאָר ניט זאָגען — ניט שטאָרען די פֿרייהייט. —

און חאָטש פֿון יעדען טרעסעל האָט דעם רבינס באָרד גלייך געטראָפֿען אין משה'לעס פּנים, אַמאָל אין די אויגען און געשטאָכען, האָט ער דעמעלט דעם רבין אַזוי ליעב בעקוממען, אַז ער האָט זיך געטוליעט צו איהם וואָס נאָנטער — אַזוי איז דער רבי גוט געווען צו איהם און צו אַללע קינדער!

* * *

מען איז שוין דורכגעפֿאָהרען דען מאַרק, די גאַסס, וואו די שוהל געפֿינט זיך; אָט איז מען שוין ביים מרחץ, און אָט איז מען שוין אויף דער ווייכער בריק. עס טרעסעלט ווינציגער, עס ווערט אַללע מאָל בעססער אונ נאָהנטער צום וואָלדעל; מען איז שוין אויף יענער זייט טייך, מען זעהט שוין אַרוים דאָס בית עולם מיט די מצבות און אַ ביסעל ווייטער — דאָס וואָלדעל. נור... פּלוצים האָט זיך די זונן בעהאַלטען! מיט גרוים שרעק האָבען די יונגע

פֿאַרשווינען ערשט איצטער בעמערקט דען פֿערוואָלקענטען היממעל, און נאָך איידער זיי זעננען אַריבער דעם בית עולם, האָט אָנגעהויבען בליטצען, און גיעסען אַ שלאַגס-רעגען.

* * *

קוים לעבענדיגע ווי אָבגעצוואָגענע קאָטציליך האָבען זיך אַללע אריין געחאַפּט אין שטיבעל פֿון קברות יוד, איבער צו וואַרטען דען רעגען. מען וואַרט און מען וואַרט און מען קאָנן זיך ניט דערוואַרטען, דער שלאַגס רעגען האָרט ניט אויף.

בערעל האָט זיין שקאַפּע אין גאַנצען געלאָזט אויף הפקר, און, זיצענדיג אין אַ ווינקעל, איז ער אַלץ געווען פֿערנוממען מיט די קינדערס פּאָקליך עססען און טרינקען. דער בעהעלפער האָט זיך אויך צוגערוקט צו איהם.

— קינדער! טאָמער ווילט איהר עפּיס עססען? האָט געפֿראָגט דער רבי. איינינגע האָבען געאָנטהערט שטילל און טרויריג: „ניין", אַנדערע האָבען גאָר געשוויגען; די מיילעכלעך האָבען זיך ביי זיי ניט גע-אָפֿענט צום עססען.

אַ פּאָר אָלטערע קינדער צוזאַממען מיט דעם רבין האָבען זיך דאָך צוגערוקט צו בערלען מיט דעם בעהעלפֿער, נור משה'לע מיט די איבריגע, קלענערע קינדער האָבען

דער חברה-קדישא שמש.

(אַ פּעטערבורגער בילד)

ביי ר' זלמן זילבערשטיין האָט זיך איין אומגליק געטראָ-ען; אַ קינד איז איהם, לא עליכם, נפטר געוואָרען. ער דרייט זיך אַרום אין שטוב, געהט פֿון איין ווינקעל צום צווייטען, גלייך ער וואָלט עפּיס געזוכט און צופּט זיך דאָס באָרדיל. עס ווייזט זיך נאָך קיין איינציגע טרער צו לעשען דאָס פֿייער אין די אויגען. אין אַ זייט זיצט שרה-חנה זיין ווייב צווישען אַ קראָנציל ווייבער; זי — זאָגט מען — איז געראַטיוועט; עס ריננען איהר שוין בולען טרערען, און

דאָך האָרט מען זי נישט אויף צו טרייסטען... „גאָטט איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, און אַוועק ברענגען טאָר מען זיך נישט, ניין — איהר האָט נאָך קינדער!"

— אַ מענש האָט 10 פֿינגער — צוקלאָגט זיך שרה חנה — און וועלכען מען שניידט אָב... שניידט מען אַלס אַריין אין האַרץ...

ר' זלמן'ען חאַפּט עס אָן ביים האַרץ און ער צו-וויינט זיך. עטליכע קינדער אין אַ ווינקעל, וואָס האָבען ביז אַהער גאַנץ רוהיג געשפּיעלט זיך הייבען אויך אָן צו חליפּען.

מען קלינגט. ר' זלמן אָפּפֿענט און לאָזט אַריין אַ פּערשוין אין אַ לאַנגע קאַפּאָטע, מיט איין הויז אין — און דען צווייטען איבער דער חאָלעווע, מיט אַ היטעל אין אַ זייט און לויפֿענדיג-פֿריילכע

זיך ניט אבגעריסען פֿון פֿענסטער, קוקענ־
דיג מיט טרויריגע פּנימלעך ווי דער רעגען
גיסט, און גיסט, און פּאַטשט אין קליינעם
פֿענסטערל פֿון קברות יודס שטיבעל.

ערשט שפּעט פֿאַרנאַכט האָט דער
רעגען אויפֿגעהערט, אין דרויסען איז געווען
נאַסס און טונקעל, מען האָט צוריק איינ־
געפּאַקט די קינדער אין בערעלס וואָגעלע
און שטילל שוין, אָהן געפּילדער, האָט די
מידע שקאַפּע קוים דערשלעפּט די מידע,
האַלב־פֿערשלאָפֿענע קינדער דורך דער
בלאָטע, אין שטאָדטעל אַריין.

* * *

אין דער פֿריה, ווענן משה'לע האָט
זיך אויפֿגעחאַפּט פֿון שלאָף האָבען שוין
די שטראַהלען פֿון דער זונן געשפּיעלט
זיך אויף זיין בעטעל, ער האָט זיך
פֿרעהליך און לעבעדיג אַ וואָרף געטהון
צו'ם פֿענסטער און ווייטער דערזעהן דאָס
וואָלדעל.

— אָח, איצטער, איצטער איז דאָרט אַזוי
שאָן! עס וואָלט צינדערט דאָרטען געווען
אַזוי גוט, אַזוי פֿריי, האָט ער מיט פֿרייד
אויסגעשריען. נור באַלד איז אָנגעקומען
דער בעהעלפֿער, באַז ווי אַ גאַנץ יאָהר און,
ניט פֿראָגענדיג ביי איהם, האָט ער מיט
געוואלד איהן אָנגעטהון.

משה'לען האָבען זיך געשטעלט
טרערען אין די אויגען, אין האַלז האָט
איהם אָנגעהויבען שטיקען, און ער האָט
אַרויס געלאָזט אַ געוויין.

— וואָס האָסט דו זיך צו חליפֿעט?
האָט דער בעהעלפֿער אַ געשרעה געטהון —
האָסט נאָכטען נאָך קאַרג געוויליעט?
און שוין ווילסט דו ווייטער ניט געהן אין
חדר?

און משה'לע איז שוין ווייטער אין
חדר, וואו דער רבי איז שוין ווידער באַז,
די רביצין שעלט, דער בעהעלפֿער קנייפּט
און צו „ל"ג־בעומר" איז נאָך אַזוי וויט...
עס איז אַזוי לאַנג צו וואַרטען צו דער גוטער
פֿרייער מינוט!

א. ספּעקטאָר.

פֿון וואַנען נעמט זיך:
ער שפּיעלט פֿאַר'ן טייוועל?

(אַ פֿאַנטאַזיע)

עס האָט געקאָנט זיין אַ בלייזמיר,
וואָס האָט זיך אין אַ מאָדעל אויף אַ חתונה
פֿערליעבט, און האָט וועלטען, וועלטען
שאָן און טרויריג געשפּיעלט, ווייל ער האָט
בעמערקט, אַז זי האָרט, פֿיהל'ט און פֿער־
שטייט איהן.

אויגעלעך, גלייך ער קומט פֿון אַ חתונה. דאָס
ציגענע בארדיל שאָקעלט זיך אין גאַנצען ווי אַ גראָזיל
פֿון אַ לייכט ווינטעלע, און ער אַלליין שאָקעלט זיך
אויך, גלייך ער האַלט שוין נאָך אַרבע כוסות.

— איך בין דער שמש פֿון חברה — שטעלט
ער זיך פֿאָר מיט אַ צונג, וואָס האָט זיך אויך נישט
איבער בעוועגט אין מויל — כתריאל־שמש!

ר' זלמנ'ס פּנים פֿערצערט זיך, ער לאָזט איהן
דאָך אַריין; חנה שרה הייבט אָן חלשען, די ווייבער
— מינטערן; די קינדער — שרייען.

כתריאל קוקט זיך אויף דעם אַללעם נישט
אום. ער קומט אַריין מיט זיין ממשלה, וואָס איז
האָבער פֿאַר לעבען און טויט. און ער דיריגירט:
לייבוואַנד, גאָדעל־פֿאָדעם, וואַססער...!

און אַללע ווייבער האָבען חנה שרה'ן פֿערלאָזט
און געגומען זיך צו בעדיענען דיזן שמש

* * *

אין אַ שעה אַרום האָט שוין דער טויט אַ שאָנער
פּנים געהאָט: אָבגעוואַשען, בעגייט און בעקלייד...

— קריעה! קאָמאַנדירט דער שמש, אָנ־
האַפּענדיג ר' זלמנ'ען ביי דער האַנד.

ר' זלמן בייגט זיך צו און שטעלט איהם פֿריי
דען לאַץ

— עובר אויף בל תשחית — מאַכט כתריאל —
טהוט אָן איין אַלטען ראָק

— שניידט! רייסט זיך היינט דאָס ערשטע
מאָל אַרויס אַ פֿערדומפּפֿען קול פֿון אָבל'ס האַלז.

כתריאל פֿערליערט זיך (דאָס טרעפֿט אפילו אַ
גאַראַנאַוואַי!), נעמט דאָס טויטע קינד אין בוזעם

אויף דער חתונה, וואו זי איז געוועזען האָט ער געשפּיעלט שטאָנדיג וויינענדיג, שטאָנדיג הערץ־רייסענדיג, שטאָנדיג האָט זיך זיין וויטאָג געגאָסען און געגאָסען.

און דער עולם האָט נישט פֿער־שטאַנען, וואָס עס איז, און האָבען דער־ביי „מצוה־טאַנץ" געמאַכט; זי האָט פֿערשטאַנען, און די ליכט אין איהרע אויגען, אָדער די פֿייכטע טהוי אין זיי, האָבען אויף זיין מוזיק געאָנטפֿערט.

איז אָבער זי אויף דער חתונה נישט געוועזען, האָט ער גלייך ווי אַללע אָנגע־הויבען גרימפּלען: שבת, שבת! עס האָט געהיללעכט, געשאַרפּיט, געריססען, די געדאָרים איבער געוואָרפֿען... און דער עולם האָט געזאָגט: היינט שפּיעלט ער וואהל! ער רייסט איין סטרונע נאָך דער צווייטער!

דערנאָך האָט ער אויף איהר אייגענער חתונה געשפּיעלט.

זי איז אַ יתומה געוועזען און ביי'ם אֵל־מלא־רחמים, האָט די פֿידעל אַזוי יאָממערליך געוויינט, אַזוי געקלאָגט, אַזוי געקראָכצט, אַז... אַז די מאָננער האָבען געוויינט ווי ווייבער, און די ווייבער האָבען זיך ראַכטים געוואָרפֿען אויף דער ערד און געריססען די שייטלען.

— דער טייוועל שטעקט אין זיין פֿידעל, האָט מען געזאָגט, און ערשט אַז די כלה האָט געחלישט און טהייל ווייבער האָבען זיך מיט קראָמפּען צו לאַכט, האָט מען איהם די פֿידעל פֿון די האָנד אַרויס געריססען, און דעמעלט האָט מען ערשט בעמערקט, אַז ער האָט גלאָזערנע אויגען...

אַ צייט לאַנג האָט ער נישט געשפּיעלט; ער איז ערגיץ פֿערפֿאַללען געוואָרען, אָדער קראַנק געלעגען... דערנאָך האָט מען איהן ווייטער אין קאַפּעללע געזעהן, נור מען האָט'ן קוים דערקענט... בלאַסס, אויגע־מאָגערט מיט פֿערלאָשענע אויגען, גאָר נישט דער מענש, גאָר נישט דאָס שפּיעלען. ער האָט שוין קיינמאָל קיין שטייגער געשפּיעלט, אפילו נישט פּרים געהאַלטען, אַיין אַנדערער האָט געשפּיעלט פּרים, און ער האָט צו־געהאָלפֿען, זיצענדיג, נישט ריהרעווודיג...

איינמאָל האָט ער זי דערזעהן ביי דער „וויעטשערע"; ער האָט אויסגעריססען די פֿידעל ביי'ם פּרים און אָנגעהויבען שפּיעלען; שפּיעלען ווי אַמאָל: דאָס אויג פֿלאַמט, דאָס האַרץ דריקט, די פֿידעל וויינט —

נאָר קיינער האָרט נישט... זי האָרט נישט, זי האָט זיך צוריק פֿערמישט צווישען די ווייבער, ער זעהט זי נישט, קיין בליק אָנפֿערט נישט —

— העי! כלי־זמר! שרייט אַ מחותן —

אַריין און מאַכט עטליכע טריט צו דער טהיר, חנה־שרה חליש'ט ווייטער, נור ר' זלמן מערקט עס נישט און געהט נאָך כתריאל'ן, וואָס שטעלט זיך אין מיט'ן אָב, דרעהט זיך איבער און וואַרפֿט אַ פֿריפֿענדיגען בליק אויף ר' זלמנען. דער פֿערשטייט, און ציהט אַרויס פֿון טאַש און דערלאַנגט איהם אַ פּאַפּירל, כתריאל געהט אַרויס.

* * *

אין פֿינף מינוט קלינגט ווייטער; כתריאל בעוויזט זיך נאָך אַ מאָל.

— וואָס איז — — געשעהען! פֿראָגט ר' זלמן אומרוהיג.

— גאָר נישט — אָנפֿערט כתריאל...

— נו — וואָס? וואָס?

— פֿערשטייט איהר, ר' זלמן, מאַכט כתריאל, אַזאָלכע נפשות'ליך (ער וויזט אויפֿ'ן פּאַקיל אונטערן בוזעם) האָבען מיר עטליכע אַ טאָג... אַללע בעוויינען... פֿערשטייט איהר מיך... וועט קיין טרערען נישט קלעקקען... ס'האַרץ גיעסט מיר, נור די אויגען, פֿערשטייט איהר, די אַלטע אויגען וויללען שוין נישט... אַ וויסט שטיק'ל ברויט...

— נו? שרייט שוין אַרויס ר' זלמן.

— נור זייט נישט אין כעס, ר' זלמן! געזונד זאָלט איהר מיר זיין... איך האָב נאָך אין מיין מויל נישט געהאַט... דאָס האַרץ צוגיעסט זיך, נור מען איז דאָך נור אַ בשר ודם... עטליכע קאָפּיקעס...

— איך האָב דאָך אַ רובל געגעבען? מאַכט ר' זלמן מיט עקעל.

— זאָל איך איהן טויטען? איך האָב אַ וויב

שפּיעל עפּיס פּרייליכס צו דער וועטשערע!

און ער האָט געכאַפּט די פיידעל, געוואָרפען אויף דער ערד, זי איז צובראָכען און פּיצפּיצליך געוואָרען, ער איז ענטלאָפען.

— אין דעם יונג שטעקט דער טייוועל, האָט מען געזאָגט.

פון דעמאָלט אָן האָט ער טאַקי אויפגעהערט צו שפּיעלען אויף חתונות. דער עול פון פרנסה איז אין גאַנצען אויפ'ן ווייב געפאַללען, און ער איז געזעססען אין שטוב, שטאַנדיג מיעד, שטאַנדיג בלאַס, שטאַנדיג אָהן כח.

דאָס ווייב האָט געזאָגט: אַ דבוק, און מאַכט זיך אַ שטעלל אויפ'ן מאַרק מיט געקאָכטען ארבים.

זי דאַנקט און לויבט דעם איבערשטען, וואָס האָט זי געשטראָפט מיט רחמנות, וואָס האָט איהר אַ גוטען דבוק געשיקט. איין אַנדערער שלאָגט און הרג'ט און האַקט אויס די שויבען, דער דבוק איז חאָטש אַ גוטער, אַ שטיללער... וואָלט זי געהאָט געלד, וואָלט זי צו'ן אַ גוטען יוד געפאָהרען.

— ער איז אַזוי גוט, ריהמט זי זיך, אַז ער שעלט אפילו נישט. אַמאָל פלעגט גיכער אַ קללה איהם ארויס פון מויל, היינט איז ער שטילל ווי אַ טויב. ער וויל אפילו נישט עססען... גיט מען איהם, עסט ער, נישט — נישט!

נור טהייל מאָל, האַלבער נאַכט, מעהרסטענטהיילס אין אַ לבנה נאַכט — הייבט ער זיך אויף, נעמט אר[illegible] די פיידעל פון וואַנד און הייבט אָן שפּיעלען.

ער שפּיעלט אַמאָל וויינענדיג, אַמאָל לאַכענדיג, אַמאָל בעט ער, אַמאָל בייזערט ער זיך, אַמאָל רייבט ער די סטרונעס, אַמאָל גלאָט ער זיי אַזוי איידעל, אַזוי דינן, אַזוי האַרצעדיג ווייך, אַז עס צו געהט אין אַללע אברים...

און דער עולם זאָגט:

— ער שפּיעלט שוין פאַר'ן טייוועל.

י. ל. פּרץ.

טראַם, טראַם, טראַם...

אַבענד. אין דרויסען איז פריש און לופטיג; עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינד.

איבער די גאַססען אין דער הויפּטשטאָדט, וואָס איז געשטאַנען אויף אַ וואַל, איז לאַנגזאַם אומגעגאַנגען אַ יונגער־מאַנן פון אַ יאָהר דריי־פיער און צוואַנציג, לייכט אָנגעטהאָן, אָהן איין איבערציהער. די קאָלט נעמט איהם דורך יעדען אבר, דאָך העבט ער ניט אָן שנעללער צוגעהן.

מיט קינדער... מיין כרשעת ווייסט אַללע מיינע פערדיענסטען, זי געהט מיר נאָך... אַז ביי'ן אַ גביר, וויל זי אַ גאַנצען רובל...

ער בעקומט נאָך קליין־געלד און וויל שוין ארויס געהן, נור פלוצלינג בעמערקט ר' זלמן, אַז בתריאל איז נישט זעהר ניכטערן, ער שפּרינגט צו און חאַפּט איהן אָן ביי דער פלייצע.

— איהר וועט מיר דאָס קינד פערליערען! רייסט זיך איהם ארויס אַ געשריי פון האַרץ.

— נו, מאַכט קאַלטבלוטיג דער שמש, איהר קאָנט געבען אויף אַ דראָשקע!

ער בעקומט. ארויס געהענדיג דאַנקט ער: געזונד זאָלט איהר מיר זיין... ר' זלמן, אַ דאַנק אייך... ווען איך האָב סאַמע אַזוינע בעלי־בתים...

נור ער דערמאָנט זיך און בלייבט שטעהן:

— ווען עפּיס מיט וואָס איינצוויקלען דאָס קינד? מאַכט ער מיט אַ שמייכעלדיג בעטעל־קול.

— וואָס?

— נור נישט ווייס, עפּיס אַ שוואַרצע זאַך, אַ שאַלל, למשל.

אַ יידענע חאַפּט אַראָב פון חנה־שרה'ס פלייצע אַ שאַלל און וואַרפט זי בתריאל'ן.

— נור ברענגט זי אָב... אַ נייע שאַלל! שרייט זי איהם נאָך.

— וואָס איז, אַ גנב בין איך? בייזערט זיך בתריאל.

— נור געהט, געהט!

* * *

אויף די טראָפּ בעווייזט זיך אַ ברייטער

זיין געזיכט איז פֿערוואָלקענט, און די אויגען אַראָבגעלאָזען צו דער ערד. ער געהט שוין אַזוי אַרום אַ צייט. ער געהט נישט אַהיים און וויל אַפֿילו וועגען דער היים נישט טראַכטען, נור ער קאָן דאָס בשום אופֿן ניט אויספֿיהרען, עס טראַכט זיך איהם געגען זיין ווילען, עס דריקט איהם דען מוח.

אין דער פֿריה, אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער איבערגעלאָזען די מוטטער מיט די צוויי קליינערע ברידער אום געגעססען, אָהן אַ קאָפּיקע געלד. אַ גאַנצען טאָג איז ער אַרומגעגאַנגען זוכען שטונדען און געהט צוריק מיט גאָר נישט.

נאָך וואָס זאָל ער יעטצט געהן אַהיים? ער וואָלט וועללען בעססער געהן, געהן און געהן אָהן אַיין אויפֿהאָר. נור ער האָט אַ שלעכטע בעגלייטונג. אַ גאַנצען טאָג דאַכט זיך איהם, אַז איהם געהט נאָך זיין הויז מיט נאָך אַ האַלבע הייזער פֿון דער אָרמער אונטער-גאַס, וואו די מאַמעס, ברידער און שוועסטער קרימטען זיך, דריקען די פֿערברענטע, פֿערשמאַכטעטע ליפּפּען און חליפּען, חליפּען און חליפּען...

ער פּרובט זיך אָבשטעללען נעבען די גרויסע, העלל בעלייכטעטע פֿענסטער פֿון די קראָמען, קוקען יעדען אין פּנים אַריין, בעטראַכטען די רייך-אויסגעפּוצטע פּרייזלינס, ער וויל זיך פֿערנעמען מיט קריטיקירען, נור עס העלפֿט ניט. ער האָט אַלץ די הייזער הינטער זיך.

עס דריקט איהם שרעקליך דאָס האַרץ. ער וואָלט וועללען פּטור ווערען, בלייבען אַלליין, חאָטש אויף איין מינוט זיין פֿריי פֿון דער שווערער בעגלייטונג פֿון די הייזער, און ער שטעלט זיך אַללע מאָהל אָב און קעהרט אום דען קאָפּ מיט אַ ליידענדער מינע, גלייך ער וואָלט זיך בעטען, מען זאָלל איהן לאָזען צו רוה. די „הייזער" — דאַכט זיך איהם — טרעטען אָב אויף אַ ווייַלע, נור קוים דרעהט ער זיך איבער, זיי זענען ווייטער דאָ!

ער קעהרט זיך אום האַסטיג און לאָזט זיך אַראָב צו דער אונטער-גאַס, צו יענע הייזער...

אויף די גרויסע טראָפּ, וואָס פֿיהרען פֿון די איבערשטע גאַססען אין די אונטערסטע, האָט ער זיך אָבגעשטעללט.

אונטען אין טיעפֿען טהאָל ליגען צוזאַמענגעדריקט איינס אויף דאָס אַנדערע קליינע האָלצערנע הייזלעך, צווישען וועלכע מען האָט קוים געקאָנט בעמערקען די שמאָלע, לאַנגע דורכגאַנג. אויף איינעם פֿון די הייזלעך, ניט ווייט פֿון די טראָפּ, שטעלט ער אָב זיין בליק.

שמייכעל אויף כתריאל'ס פּנים; ער ווערט אָבער באַלד פֿערשווינדען. אויף'ן לעצטען טראָפּ אונטען וואַרט אויף איהן דאָס ווייב. ער מאַכט אַיין ערנסט פּנים און דערלאַנגט איהר עטליכע קאָפּיקים.

— און שוין? מאַכט זי מיט אַ ביטטערן חוזק.

ער דערלאַנגט איהר אַ ליידיג בייטעלע: זעה!

— פֿעררעד איין אַנדערן די צאָהן! אָנטפּערט זי און ציהט איין דען שטערן. כתריאל פֿיהלט אַז עס געהט אַ וואָלקען. ער גיט אַ זיפֿץ, וואָס וואָלט אַ גזלן גערירהרט און דערלאַנגט איהר דען רובל.

זי נעמט שווייגענדיג און וויל איהן דורכלאָזען. ער האָט אָבער צו'ן איהר אַ בקשה.

— נאָך היינט — מאַכט ער אַ רחמנות פּנים — נישט אין מויל גענהאַט.

— נו, מאַכט זי, בלאָז אויף מיר, זולל-וסובאַניק! בלאָז!

דאָס, אַ פּנים וויל ער נישט.

— נור, מוחל — זאָגט ער, שפּאָטער עפּיס האַפּען, אין דער היים... נור אויף אַ דראָשקע דאַרף איך...

— קראַנק צו פֿוס צו געהן?

זי שפּייט אוים און געהט אַוועק.

. . . .

נעבען בית הקברות איז דאָ אַ קליינע שענק. כתריאל זיצט שוין דאָרט איבער אַ פּאָר ליידיגע פֿלאַשער.

אַ שמייכעל פֿון לצנות ליגט איהם אויפ'ן פּנים.

— נישט פֿערליערען די שאַלל, אַוודאי.

די לאָדען זענען שוין פערמאַכט. קיין קלאַנג און קיין שטראַהל דערמאָנט נישט, אַז דאָ וואָהנט ווער. ביים שוואַכען שיין פון אַ גאַסס־לאַמטערן, זעהט עס אויס ווי אַ גראָהע, מיט שימעל בעוואַקסענע, אַלטע חורבה, אין וועלכער עס וואָהנען נור שדים.

עס רייסט זיך איהם אַרויס אַ שווערער קרעכץ פון האַרץ.

— ווי האָבען זיי, נעבאַך, איבערגעלעבט דען היינטיגען טאָג? טראַכט ער, קוקענדיג אויף'ן הייזעל.

ער פיהרט איבער זיין בליק אויף די הייזלעך אַרום און עס ווערט איהם נאָך אומעטיגער, נאָך קאַלטער פון זייער שוואַרצען אויסזעהן.

און עס דאַכט זיך איהם, אַז פון די אַללע הייזלעך קוקט מען אויף איהן מיט גלאָזערנע אויגען, מען בעטטעלט ברויט, מען שטרעקט אויס די האַנד; אַפילו די שטראַהלען דורך די לאָדען און האַלב אָפּפענע טהירען זעהען זיך אויס אַזוי טרויעריג, אַזוי פינסטער.

אין גאַסס איז דאָך לעבעדיג; עס שפּאַציערען בחורים מיט מאַדלעך; קליינע קינדער, חדרים יונגלעך, אַרבייטס־יונגען... אַללע זענען אין גאַסס. מען ווייזט זיך; מען זינגט, מען לאַכט, מען יאָגט זיך.

איהם ווערט נאָך אומעטיגער, איהם דוכט זיך, אַז היסטעריקער אָדער מתים לאַכען עס; ער ווייס דען טעם פון אַזאַ פרעהליכקייט!

עס ווערט איהם אַלץ שווערער און שווערער, און ער העבט אויף די אויגען פון די שוואַרצע הייזלעך צום הימעל.

הימעל איז בלאָה, אויסגעשטערנט, ווי מיט פליטטערלעך בעשיטט. פאַטען וואָלטען בעזונגען אַזאַ הימעל מיט די מיליאַרדען פינקעלנדע, בלישצענדע שטערן, און געליעבטע אין די אויבערסטע און אונטערסטע גאַססען וואָלטען געפאַנטאַזירט, קוקענדיג אויף איהן, און זייערע נשמות וואָלטען זיך אַוועק געטראָגען געאַרמט אין דער אונענדליכקייט פון דער וועלט. נור איהם דאַכט זיך, אַז דער הימעל איז פערפראָרען, און די שטערן זענען שטיקלעך אייז, אין וועלכע עס שפּיגלען זיך נור אָב די אַללע קאַליערען.

אַלץ איז געפראָרען, אַלץ איז טודט, נור צו איז שטאַנדיג אַזוי?

ער וויל זיך פאַרשטעללען וואַרמקייט, אַרויסרופען דען געפיהל און ווערען פראָהליכער; ער קאָנן אָבער ניט, די קאַלט נעמט איהן נאָך שטאַרקער דורך, און עס דאַכט זיך איהם שוין, אַז די זונן וועט גאָר קיינמאָל די מאָגליכקייט ניט האָבען אַרויסרופען ווען עס איז אויף ווינטענס עס איז געזוכט חאָטש אַ שוואַכען שמייכעל.

— פינסטערנים, אומעט, קאַלט... זענען געוועזען און וועלען עוויג זיין, העבט ער אָן פילאָזאָפירען.

פּלוצלינג דערהערט ער הינטער זיך אַ געזאַנג פון אַ גאַנצען כאָר געזונדע, פרישע שטיממען מיט בעגלייטונג פון מוזיק

ער גיט אַ ציטטער. אויף די פליגעל פון געזאַנג טראָגט זיך אַ ניט געראַכטע, אמת'ע פרעהליכקייט; די שטיממען קוממען אַרויס פון ברייטע, פוללע האַרצער.

איהם ווערט אונאַנגענעהם פון דער פרעהליכקייט, אַ קאַלט געהט איהם דורך, און ער לויפט אַראָב פון די טראָפּ.

אונטען איז געשטאַנען זיין צוואָלפיאָהריגער ברודער, מנשקע.

ב. פּזורבר.

מורמעלט ער, וואָס? אַ גנב בין איך? חס ושלום! געגעבען צו בעהאַלטען! אַ טהייערע שאלל!

— יוסל! רופט ער.

— וואָס? אָנטפערט מען פון אונטערן שענקפאַס.

— וויפיעל, זאָגסט דו, קומט מיר נאָך צו דער שאַלל?

— גוטמאַנן? האָט איהן מנשקע געפראָגט.

גוטמאַנן האָט נישט געאָנטפערט און אָבגעשטעלט זיך קוקען אויף איהן, אָנרוקענדיג די ברעמען. מנשקע האָט אָבגעקעהרט די אויגען און געקוקט אָן אַ זייט. דאָס יונגעל האָט געוואָלט עפּעס זאָגען און דאָך מורא געהאַט, מען זאָלל איהן ניט פראָגען וועגען דעם.

— געפּאַסט? האָט גוטמאַנן אַ פראָג געטהאָן מיט אַ שניידיגער בויך־שטיממע.

דאָס יונגעל איז נאָך חשבדיגער געוואָרען.

— ווי געהט עס דער תענית? האָט איהן גוטמאַנן נאָך אומעטיגער געפראָגט.

מנשקע האָט זיך פלוצלינג צו־וויינט.

— דער בעל הבית האָט מיך אַרויסגעטריבען... האָט ער קוים אַרויסגערעדט.

הם! האָט גוטמאַנן געמאַכט מיט זיין בויך־שטיממע און נאָך מעהר אָנגערוקט די ברעמען — פאַר וואָס?

איך האָב געוואָלט עסען, האָב איך אַ שטיקעל קולעטש ביי דער בעל־הביתטע...

— גענגבט, האָט גוטמאַנן אונטערגעזאָגט מיט אַ דומפּען קול.

ער האָט געמאַכט עטליכע טריט; דער ברודער נאָך איהם.

— איך האָב געוואָלט עסען, איך בין קוים איינגעשטאַנען, נישט געקאָנט אַרבייטען, האָט דאָס יונגעל וויינענדיג געזאָגט.

גוטמאַנן האָט נישט געאָנטפערט. איהם איז נאָך שווערער געוואָרען אויפ'ן האַרץ, עס דריקט איהם ביז צו טרעהרען. ער בייסט די ליפּפען און געהט ווייטער.

נעבען שטוב קומט איהם ענטגעגען דער קליינערער אַכט־יאָהריגער ברודער, הירשקע.

— נו? פראָגט ער איהן אויך מיט זיין בויך־שטיממע.

הירשקע שווייגט און קעהרט אָב די אויגען.

— ווי געהט עס דיר דער תענית? פראָגט ער איהן ווייטער אָהן רחמנות.

דאָס קינד דרעהט זיך פלוצלינג צוריק איבער.

— מיר ווילט זיך גאָר ניט עסען — האָט ער פראָהליך אויסגעשריען — ווי איך בין אַ יוד, מיר ווילט זיך גאָר ניט עסען!..

— גענגבט ברויט, האָט גוטמאַנן אַרויסגערעדט האַלבפראָגענדיג, האַלב זיכער.

— אָ ניין, גאָר אַ נייס! — האָט זיך דאָס קינד געהיטצט — איך האָב גאָר היינט נאָך גאָר נישט געגעססען!..

— און זאַטט?.. האָט גוטמאַנן נאָך גראָבער געמאַכט די שטיממע.

— איך ווילל ניט עסען! ווי איך בין אַ יוד, איך ווילל ניט עסען! אָנטפערט דאָס קינד מיט אַיין ערנסט, וואָס שניידט גוטמאַננען אין האַרצען.

— איך בין טאַקי געוועזען אין וואַלד! — מאַכט ווייטער דאָס יונגעל — איך און נאָך חברים!.. אַ, האָבען מיר דאָרטען אָנגעחאַפּט אַ סך „באַבאָטשקעס" 1)! זעהסט אָ! — ער האָט אַריינגעשפּאַרט די האַנד אין בוזעם — אָ, זעהסט...

ער האָט געהאַלטען אַ פולע האַנד מיט שמעטטערלינגע 2).

— און אין חדר? האָט איהן גוטמאַנן איבערגעריססען.

דאָס קינד ווערט פלוצלינג וויינענדיג.

— איך האָב געוואָלט עסען האָב איך ניט געקאָנט לערנען! פעראָנטפערט ער זיך דורך טרעהרען.

גוטמאַנן וואַרפט אויף ד בידער אַ לאַנגען פינסטערן בליק און געהט ווייטער פאַרביי זיין הויז.

— וואָהין געהסט דו? קום אַריין אין שטוב! וויל איהן מנשה אָבשטעללען.

נור דאָס וואָרט „שטוב" שניידט איהן ווי מיט מעססער. ער וואָלט יעטצט ענט=

1—2) זוממערפאָגעליך.

לאפען, וואהין די אויגען טראגען.

— קום אין שטוב! האט הירשקע אונטערגעהאלטען די בקשה מיט א ריהרענ־דען טאן, נאכגעהענדיג נאך גוטמאנען.

געהט אלליין! וואס דארפט איהר מיך! האט ער געאנטפערט און געגאנגען ווייטער.

— די מאמע איז אין כעס! האט מנשקע ארויסגערעדט דורך טרעהרען.

— די מאמע וויל שלאגען! האט איהן הירשקע אונטערגעהאלטען מיט געוויין.

גוטמאן מאכט נאך עטליכע טריט, שטעלט זיך אב און קוקט אויף די קינדער מיט א פינסטער־געקנייטשטען שטערען.

— קום, זעה! האט הירשקע נאך ריהרענדער געבעטען.

ער האט אלץ געקוקט אויף די קינדער, וואס זענען געשטאנען נעבען איהם מיט געבעטען־פנימלעך, ריהרענד קוקענדיג אויף איהן. א ווארמע ליעבע און מיטלייד האבען זיך ערוואכט און אופגעהויבען ביי איהם אין הארצען. עס האט זיך איהם עפעס פערוואלט אנהעבען גלאטען, קוססען און האלזען זיי. אויף זיין פנים בעוויזט זיך א שמייכעל.

— קומט! האט ער ארויסגערעדט פרעהליכער. ער נעמט זיי אן ביי די האנד און פיהרט זיי צום הויז. די קינדער האבען זיך אנגעשפארט אן איהם, ער האט זיי צו געדריקט צו זיך, און זיין הארץ האט איהם אנגעהויבען שטארקער צו קלאפען.

— קומט, מען וועט אייך ניט שלאגען! האט ער פרעהליך און פעסט ארויסגערעדט און ער פיהלט, אז עס ווערט איהם ווארמער אין אללע גליעדער.

ער ווערט פרעהליכער. דער אומעט פערלעגט זיך ערגיטץ אין א זייט, אין א בע־האלטען ווינקעל אין הארץ, און בייסט און שטעכט נאך אונטער א ביססעל. נור גוטמאן וויל עס ניט פיהלען.

פון דער אויבערסטער גאסס דער־הערט זיך א מארש, איין אויפרוף צום טאנץ.

אין דער ניעדריגער נעבען די שווארצע, קליינע הייזלעך האט מען איהן אונטער־געהאפט מיט צעהנדליגער שטיממען.

— נו, קינדער, זינגט דען מארש! — הייסט גוטמאן — מיר וועלען אריין מיט געזאנג און פרעהליך מאכען די מאמען!..

זיי העבען אן. זיין קול ציטטערט נאך, און ער לאזט ארויס א פאלשען טאן. ביי די קינדער קלינגט עס דאך מיט פרעהליכקייט, מיט מונטערקייט, מיט שטארקייט.....

און זיין קול ווערט אויך אללע מאהל פולער און קלינגענדער.

— טראם, טראם! טראם, טראם, טראם.....

און זיי זענען אריין אין שטוב. —

ד. פינסקי.

דער לבנה'ס ערצאהלונגען.

I

יענע נאכט — אזוי האט די לבנה פערצאהלט — בין איך געשווימען דורך דער קלארער לופט אין אינדיען און האב מיך געשפיעגעלט אינ'ם הייליגען טייך גאנגעס: מיינע שטראהלען האבען געוואלט דורכדרינגען דאס געפלאכט פון דיא אלטע הויכע בוימער איבער'ן טייך. דערווייל איז פון טיעפען וואלד ארויס א מאדעל, לייכט ווי א גאזעלל, שאן ווי חוה; עס האט געשטעקט אין דער אינדישער טאכטער עפּיס א לופטיג וועזען און עס האט געלעבט אין איהר יעדעס גליעד. דורך איהר פיינער הויט האב איך ארויסגעזעהן אללע איהרע געדאנקען; די דארניגע ליאנען האבען איהר צוריססען די סאנדאלען — און זי איז דאך ווייטער און שנעללער געגאנגען; די ווילדע טהיערע, וואס געהען צוריק פון טייך, וואו זיי האבען געלאשען

דען דורשט זענען אב געשפרונגען דער־שראקקען פאר דער ברענעדיגער לאמפ, וואס זי טראגט אין דער האנד. איך האב געזעהען דאס פרישע בלוט אין איהרע פיינע פינגער, מיט וועלכע זי האט פער־שטעלט די פלאם. זי איז צו געגאנגען צו'ם טייך און ארויפגעשטעלט דאס לאמ־פעל אויפ'ן וואססער. דאס לאמפעל איז צוועקגעשווימען; די פלאם האט אויפ־געפלאקקערט, גלייך אט אט ווערט זי פערלאשען. דאך ברענט זי ווייטער, און דעם מאדכענס שווארצע פינקעלדיגע אויגען אונטער די זיידענע ברעמען האבען זי נאך געיאגט מיט א בליק, אין וועלכען עס האט געשטעקט די גאנצע נשמה. דאס מיידכען האט געוויסט, אז אויב די לאמפ וועט ברעננען, ביז זי וועט פערשווינדען פון די אויגען, לעבט נאך איהר געליעבטער, ווערט זי פערלאשען, איז ער טויט! און די לאמפ ברענט און פלאקקערט, און איהר הארץ פלאמט און צאפפעלט. זי פאלט אויף די קניע און בעט. נעבען איהר ליעגט אין גראז א פייכטע, קאלטע שלאנג; דאס מאדכען בעמערקט זי נישט, עס טראכט נור פון בראכא, אינדיענס גאט, און איהר געליעבטען.

— ער לעבט! שרייט זי אויס מיט א שמחה, און דער ווידער־קול פון די בערג אנטפערט איהר: ער לעבט!

II

— עס איז געוועזען נאכטען פאר־טאג, פערצאהלט די לבנה — קיין איינ־ציגער קוימען האט נאך נישט גערויכט אין דער גאנצער שטאדט, און איך האב גראד אויף זיי געקוקט. פון איין קוימען איז פלוצלינג ארויס א קליינער קאפף, דערנאך א האלבער קארפער. די האנד האבען זיך געהאלטען אויפ'ן ראנד פון קוימען.

— הורראה! שרייט די פיגור. עס איז געוועזען א יונגער קוימענקעהרער, וואס איז דאס ערשטע מאהל אין זיין לעבען דורך דורך א קוימען. „הורראה!"... יא, דא איז גאר אנדערש אלס אין דעם ענגען קוימען; די לופט איז אזוי פריש, און ער זעהט די גאנצע שטאדט ביז צום גרינעם וואלד. די זונן איז ערשט אויפגעשטאנען; קיילעכדיג און גרויס קוקט זי איהם, דאכט זיך, גלייך אין פנים אריין. און זיין געזיכט האט געשטראהלט מיט גליק, חאטש עס איז גענוג איינגשמירט געוועזען אין רוס (כאדזע).

— נו, מאכט ער מיט פרייד, צינד קאנן מיך זעהען די גאנצע שטאדט, און די לבנה, און די זונן! הורראה!... און דערביי האט ער אויפגעהויבען דען בעזען!

ה' צ' אנדערסען. (פון דייטשען)

אינהאלט: די נאכט וואכטער — געדיכט — לאמפענפוטצער. פאליטיק — דער משוגענער פילאזאף. ל"ג־בעומר — ערצאהלונג — מ. ספעקטאר. פון וואננען נעמט זיך: „ער שפיעלט פאר'ן טייוועל"? — פאנטאזיע — י. ל. פרץ. טראם — טראם — טראם... — א בילד — ד. פינסקי. דער לבנה'ס ערצאהלונגען — ה. ע. אנדערסען. וויטצען — שלמה גראסגליק. אפאריזמען — לודוויג בארנע. „אה!" X. Y. Z. פעליעטאנען: ל"ג־בעומר — לצפר. דער חברה־קדישא שמש (א פעטערבורגער בילד) ב. פארבער. —

וויטצען. און ב) אַפּאָריזמען.

שאלה ותשובה.

— ווער האָט עס געזאָגט, אַז דער מענש איז די פיינסטע בעשאַפּפעניש אויף דער וועלט?

— אַ מענש!

חדר וויטצען

— וואָס פאַר איין עססען האָסט דו אַם ליעבסטען?

— היערז מיט האָניג.

— ?

— אַז איך עסס עס ביי נאַכט, טהוט מיר דען צווייטען טאָג וויי דער בויך, געה איך נישט אין חדר.

* * *

דער רבי: (פראָגט די תלמידים נאָך אַ סעודה) נו, גוט געוועז'ן?

די תלמידים: וואהל!

דער רבי: האָט נישט איינער געהאַט צו פיעל און דער צווייטער צו וועניג?

די תלמידים: ניין! אַללע האָבען געהאַט צו וועניג.

סוחרים.

1: און פון וואַננען ביזט דו אַזוי רייך געוואָרען?

2: ע'מען קאָנן רייך ווערען אויף פערשיעדענע אופנים.

1: איין ערליכער אופן איז נור דאָ איינער.

2: און דער איז?

1: איך האָב באַלד געוויסט, אַז דו ווייסט נישט פונ'עם.

אויף די תנאים.

— איהר זעהט (מאַכט דער גבירן), ווי רייך דער מחותן איז... בעטראַכט נור דאָס זילבער אויפ'ן טיש!

— אפשר איז עס געבאָרגט? פראָגט דער אַנדערער מחותן.

— געהט! ווער וועט איהם געטרויען?

* * *

דער מאַנן: אַ שאָן ביסעל קאָסטען עס מיך דיינע קליידער!

דאָס ווייב: דו רופסט מיך דאָך טהייער ווייב!

אַ גוטער דאָקטאָר.

— וואָס זיפצט איהר אַזוי?

— מיין ווייב, לא עליכם, איז נישט בקו הבריאָה!

— ווער געהט אַריין?

— דער דאָקטאָר סקאָבאָרסקי.

— אַ גוטער דאָקטאָר! ער האָט מיין ווייב, עליה־השלום, אויך קורירט!

שלום גראָסגליק.

1) עס איז שווער צו וויססען, וואָס עס איז לייכטער: אַ חלב'ן ליכטעל צו שנייצען, אָדער אַ פאַנאַטיקער צו בעלעהרען; אַללע צוויי מינוט מוז מען אָנהייבען די אַרבייט אויפ'ס ניי, און ווערט מען אומגעדולדיג — פערלאָשט מען דאָס קליינע ליכטעל אין גאַנצען.

2) די עפפענטליכע מיינונג (דעת הקהל) איז אַ ים און מען מיינט, אַז עס איז אַ טאָפּף מיט יאָך. משוגענע קאָכער שטעהען איבער איהר — איינער וואַרפט אַריין זאַלץ, דער צווייטער — צוקקער, דער דריטטער שיטט די בלאָזליך מיט אַ האָלצערנעם לעפעל, אַ פירטער בלאָזט, אַז די באַקקען ווערען איהם געשוואָללען, דער פינפטער וויל דען גאַנצען טאָפּף אויסטרינקען, דער זעקסטער — אַרויסגיעסען איהן פאַר די הינד!

רבותים! מען לאַכט אוים אייך אין די פויסטען!

3) אַסך פאָליטיקער מיינען, אַז אויב מען וויל דען רויך פטור ווערען, דאַרף מען נור דען קוימען צו פערמויערען און דערפון טאַקי קומען אַללע שרפות.

4) דאָס מזל איז אַ סופלער. ער לעזט גאַנץ שטיל און רוהיג די ראָלע, אָהן ווילדע תנועות, אָהן התלהבות, אָהן געפיהל; איהם איז אַללעס איינס — אַ קאָמעדיע אָדער אַ טראַגעדיע. דאָס צאַפּלען, וואַרפען זיך, דאָס ווילדע שרייען און אַללע משוגענע תנועות, דאָס גיט שוין צו דער מענש — דער אַקטער.

5) אָרכאָדאָקסען זעהען מיט די אויערען; לעבען אין דער לופט, נישט אין דער ליכט, דעריבער פערלאַנגען זיי עס זאָלל זיין שטילל און טונקעל.

לודוויג בערנע.

„אַה!".

„אַה!" איז איין אויסגעשריי, וואָס איז ביי אַללע פעלקער גלייך. טרעט אָן אַ פראַנצויז, אַ דייטש, אַ חינעזער, איין אַראַבער — ווען עס איז אויף אַ הינער־אויג, וועללען אַללע אוים שרייען, „אַה!". אפילו אַ יוד, וואָס איז געוואוהנט צו'ם טרעטען, שרייט אויך אוים: „אַה!". נאָך מעהר — דאָס שרייט מען אויף איין אופן אין פולין, ליטאָ, בעססאַראַביען און וואָהלין.

X. Y. Z.

איירָאפּא מיט'ן פייל און בויגען

(אַ פּאָליטישער פעליעטאָן).

אַ ביסעלע פּאָליטיק, אָבער טאַקי גאָר אַ ביסעל -- אַלץ בעסער ווי גאָר נישט, איהר זייט דאָך ערשט נישט לאַנג געוועזען פּסחדיגע מלכים!

און גלאַט, ווי איז עס אַ יוד אָהן פּאָליטיק? אַ יוד אינטערעסירט זיך קיין מאָל נישט מיט דעם, וואָס איהן דאַרף אינטערעסירען -- ער קריכט שטאָנדיג אין ווייטע עולמות, וואו ער קאָן זיך ניט איבערדרעהען, וואו ער העבט גאָר נישט אָן צו פערשטעהן, און וואו מען דאַרף איהן אין גאַנצען נישט האָבען. די יודישע אונטערנאַוועדיגע פּאָליטיק האָט שוין אַ וועלט-בעריהמטען נאָמען -- זי דיענט אַלס אַ כּשל, עס געהען אַרום פון מויל צו מויל אַ סך אַנעקדאָטען, מעשות'לעך, וועגען איהר. איין אַנעקדאָט וועל איך אייך יעצט טאַקי דערצאָהלען. ער איז אפילו ניט קיין יום-טוב'דיגער, נור איהר עסט דאָך חרוסת אויך; אַזאַ טעם וועט ער זיכער האָבען!

צוויי יודען זיטצען און רעדען וועגען פּאָליטיק. ביי בּיידען האָבען זיך שוין די היטעל פערדרעהט, ביידע שוויטצען איבער'ן טערק און בולגאַר, קריגען זיך פאַר'ן פראַנצויז און דייטש, שפּאַרען זיך וועגען ענגלאָנדער: וועער ס'וועט וועמען בעסער געבען אין אַ מלחמה! דעם איינעם'ס וויב איז געשטאַנען דערביי און געוויגט איהר קינד; דערהערענדיג, ווי איהר מאַן רעדט פון שלאָגען זיך, האָט זי זיך צושריען:

- געוואַלד, שמערל, מיש זיך נישט! דאָס איז ניט דיין זאַך; -- איהרע שווינדזיכטיגע באַקען ווערען גערויטעלט, און איהר קול ציטערט: -- מיש זיך נישט, וואָרום מיין שווער האַרץ וועל איך אויסגיסען צו דיין קאָפּ!.. מיש זיך נישט, גזלן! -- טרעהרען שטעהן שוין ביי איהר אין די אויגען -- אַ מענש אָל וועללען זיך אַלליין אומגליקליך מאַכען!.. דו האָסט דיינע אייגענע קאָפּ ד־עהעניש, מיש זיך נישט!..

"מיש זיך נישט"! גערעכט "ייז" טאַקי, נור ווי קענען מיר זיך נישט אַריינמישען, אַז עס איז יעצט אַ גאַנצער גערודער אין דער פּאָליטישער וועלט וועגען אָוועקלייגען די כּלי-זיין, צו צולאָזען דען גראָסטען טהייל סאָלדאַטען, ווייל מען וויל שוין אויפהאָרען מלחמות צופיהרען?.. יעצט אין פריהלינג, ווען מען פיהל'ט זיך אַזוי צופריעדען, ווען מען קוקט אויף דער גאַנצער וועלט אַזוי בּנעימות'דיג, פריינדליך, ווילט זיך אודאי אַ רעד טהון וועגען פּטור ווערען די כּלי-זיין, וועגען שלום ושלוה.

דער ערשטער וואָס האָט אַרויסגעבראַכט פון מויל די ווערטער: "אוים טהון די כּלי-זיין", איז קריסטיאַן דער נייענטע, דער קעניג פון דענעמאַרק. רעדענדיג מיט דעם איספּאַנישען געזאַנדטען, האָט ער אַרויסגעזאָגט די מיינונג, אַז איירָאפּא איז שוין ניט ווייט דערפון, זי זאָלל אָוועקלייגען די וואַפען!

די וואָרטער אַלליין האָבען שוין אַ גרויסען רושם געמאַכט אין דער וועלט; דערצו האָט נאָך אין יענער צייט רוסלאַנד מיט דייטשלאַנד בעשלאָסען דען האַנדעלס-טראַקטאַט אויף גאַנצע צעהן יאָהר; אָסטערייך טהוט דאָסזעלבע און אויך מיט רוסלאַנד. איטאַליען וויל דאָס טהון. ווידער, פראַנץ יאָזעף, דער קיסר פון אָסטערייך, האָט געזוכט פראַנקרייך און בעעהרט דען פּרעזידענט קאַרנאָ מיט דער גרעסטער אָסטערייך-אונגאַרישער מעדאַל וואָס נור געקרוינטע פּערזאָנען בעקוממען זי. קורץ -- שונאים געבען זיך די האַנד, און די וואָס ווילען עווינען שלום אָהן קאַזאַרמען, האָבען שוין געמיינט, אַז זיי זענען דען מיליטאַריזם פּטור געוואָרען און זיי קענען שוין

רוהיג עססען אונ שלאָפֿען.

עס בלייבט דאָך נאָך די קשיה: ווי וועט עס געשעהן? די איראָפּעאישע רעגיערונגען זענען נאָך ניט אַזוי סענטימענטאַל ווי די באַראָנעססאַ זוטנער; זיי זאָגען, אַז עס איז גרינג צו רעדען און שווער צו טהון. אויב זיי האָבען ביז אַהער אַלץ אין איינעם פֿערגראָססערט זייער מיליטער, חאָטש עס איז זיי אנגעקומען מיט גרויסע שוועריגקייטען, כּמעט קריעת ים סוף, האָבען זיי דאָך געהאַט דערויף אַ סבּה. צולאָזען דאָס מיליטער וואָלט מען געקאָנט, ווען די סבּה זאָל אויפֿהערען צו עקזיסטירען. ווי מיר ווייסען אָבער, איז די סבּה נאָך פֿערהאַנען: אין 1870 יאָהר האָט דייטשלאַנד בעלעדיגט פֿראַנקרייך. פֿראַנקרייך וועט, נאַטירליך, דעראיבער מיט דייטשלאַנד קיינמאָהל קיין שלום נישט מאַכען, ביז וואַנען זי וועט נישט ווערען בעפֿריעדיגט. בעפֿריעדיגען קאָנן מען זי נור מיט דעם, וואָס מען האָט אָבגענומען ביי איהר! דעראויף איז נאָך ווייט צו וואַרטען. ווילהעלם, ווילהעלם'ס איינייקל, חאָטש ער האָט אַהויסען קאָפּף, וועט דאָך ניט וועללען אָבגעבען, וואָס דער זיידע האָט פֿערהאַפּט. אונ גלאַט זאָגט דייטשלאַנד, אַז עלזאַס-לאָטאַרינגען געהאָרט איהר על פּי דין — אַז גאָט אַלליין, פֿאַר וועלכען ביסמאַרק אפילו האָט מורא געהאַט, וועט אויך אַנדערש ניט פּסק'ענען! דעראיבער — כּל זמן פֿראַנקרייך אונ דייטש-[illegible]נר וועלען ניט דורכקומען ווי-עס-איז [illegible]שען זיך, איז נישט מאָגליך קיין שלום, [illegible]ה האָנגט שטאָנדיג פֿאַר די אויגען, [illegible]יראָפּאַ ציהט נאָך אָן דען פּאַל-[illegible]ענביגען. קאַפּריווי, דער קאַנצלער פֿון דייטשלאַנד, האָט שוין טאַקי מודיע געווען, אַז אָוועקלייגען די וואַפּען קאָנן דייטשלאַנד ניט. ער גאַראַנטירט אפילו, אַז גערמאַניע וועט קיין מלחמה ניט אָנהעבען; זי ווילל זיך נור היטען פֿאַר שונאים — נור פֿון שלום איז עס שוין ווייט!

אין ענגלאַנד האָט מען זיך אויך אָנגעהאַפּט אָן דעם קאָניג קריסטיאַנס וואָרטער. מען וויל שוין דאָרט פֿאָרלעגען דער רעגיערונג, זי זאָלל נעמען אויף זיך די איניציאַטיווע צונויפֿצורופֿען אַקאָנפֿערענץ פֿון אַללע רעגיערונגען וועגען דעם ענין. פֿאַר ענגלאַנד, אַלס אַ האַנדעלס לאַנד, איז זעהר נוטצליך, אַז עס זאָללען אויפֿהערען מלחמות; דאָך איז פֿאַר איהר נור נוטצליך, אַז אַנדערע זאָללען אויסטהון די כּלי-זין, אונ זי אַלליין זאָלל קאָננען דערוויל פֿערהאַפּען מיט דער שווערט נאָך אונ נאָך לאָנדער אין אַזיען, אַפֿריקאַ אונ אויסטראַליען. זי ווילל אויך ווערען אַפּעסטערע בעל-הבּית'טע אין מצרים (עגיפּטען), אַפֿגאַניסטאַן אונ אַנדערע לאָנדער. זי האָט נאָך ניט אַללע בעקליידט מיט איהר בוימוואָל פֿון מאַנטשעסטער אונ נישט אַללע צוטהיילט איהרע מעססערלעך פֿון בירמינגהאַם.

נור ווען אפילו אַללע רעגיערונגען זאָללען זיך צווישען זיך אויסגלייכען, וועלען זיי אַלץ נאָך ניט אַוועקלייגען דאָס געוועהר! עס בלייבט נאָך איבער די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי, וואָס ווערט פֿון טאָג צו טאָג שטאַרקער אונ העבט אָן, ניט אויף אַגלייכוואָרטעל, אַללע צו שראָקען. קאַפּריווי, ניט אָנרופֿענדיג דען נאָמען פֿון דער פּאַרטיי, האָט שוין געזאָגט, אַז אין אָנהייב פֿון פֿאָלגענדען יאָהרהונדערט, וועט מען זיך דאַרפֿען נעמען צו איהר... אונ נעמען, הייסט נישט מיט לעדיגע האָנד! —

מיט איין וואָרט עס איז נאָך ווייט דערפֿון, אַז מען זאָלל מאַכען פֿון די קאַזאַרמען טאַנץ-קלאַססען. עס וועט נאָך אָבקאָסטען ממון מיט דמים, אונ פֿאַר מאָרגען קאָנן מען אַלס נאָך דעראיבער ניט זיכער זיין. —

אַ די וואָרטער פֿון דעם קאָניג קריסטיאַן? עס קאָנן זיין, אַז זיי זענען אין גאַנצען אַ לוסטיג גלייכוואָרטעל פֿונ'ם

קאָררעספּאָנדענט. אין איירא֗פּא איז געווען פּסח, אונ דער יום-טוב-דיגער קאָררעספּאָנדענט האָט אונס געוואָלט אויך מאַכען יום-טוב'דיג: זאָלל מען חאָטש אַ רגע האָפּפען, אַז אָט גיך אונ באַלד וועט אויפהאָרען אומשולדיג בלוט פערגאָססען צו ווערען, עס וועלען וועניגער ווערען יְתוֹמִים אונ אַלְמָנוֹת, אונ די מענשהייט, בעפרייט פון מיליטאַריזם, וועט זיך בעססער אונ געשווינדער געהן איהר וועגס!

ביי דער האָפנונג דאַרפען מיר דאָך בלייבען. מיר מוזען האָפּפען, אַז פריהער צו שפּאָטער וועט מען די כּלי-זין אָבלייגען אין די מוזעאום'ס — אונזערע אייניקלעך זאָללען האָבען אויף וואָס צו קוקען... אונ די פאללענבויגען וועללען נור בלייבען ביי אונזערע קינדער אין דיא האַנד. —

איך טראַכט מעהר נישט, וויַם וועלען טהון די בַּטְלָנִים, אַז עס וועט אויפהאָרען קריעג אונ פּאָליטיק?

באַראָנעססאַ זוטנער האָט אייפּגעשריבען א ראָמאַן „די וואַפּפען ניעדער!“ (אראָב דאָס כּלי-זיין!) אונ איך קלער צו שרייבען א ראָמאַן „ניעדער מיט דען בטלנים!“

נור „חַטָּאִים כְּתִיב“; איך מיין דאָס בטלנות! —

נִישְׁט קֵיין בַּטְלָן.

אויף שְׁבוּעוֹת.

אַ יוֹם־טוֹב בְּלֶאטְטֶעל.

דִי שׁוּהְל־קַאלִינֶע.

פִינסטֶער איז אין אונזער גוּשׁן,
פִינסטֶער ווי אין אָרוֹן־קוֹדש...
דוּרך די הויכֶע שׁינדעל־דאַכֶער —
איינער גאָה'ר צו'ם פרנס־חדש

אוּנ דער צווייטער צוּם בעל־טאַקסֶע,
דעם בעל טובה'ס שׁטייט נאָך האָכֶער
פוּן פראָצענטער אוּנ מסירות
וואַקסֶען ריעזיג הויכֶע דאַכֶער.

אויך פוּן קמיעות אוּנ פדיונות...
ליכטליך ציהען קליינע קינדער,
אוּנ עס וואַקסט ביים זייפענזיעדער
אויך א דאַכיל גאָר א ווינדער!

אוּנ אין מיטען איינגעגאַרביט,
(בזיזענד־יאָהריג איז דער גאַרב!)
איינגעשפאַרט ווי אויף א קריקע
אויף א קרוּמֶען גריענען שקאַרב,

שׁטעהט ווי אין א שׁרעק פערגליווערט
ד'אַלטע דוּרכגעניצטע קלויז —
אוּנ פוּן שקאַרפ, וואָס האַלט זי אוּנטער,
וואַקסט א קאַלינע אַרויס...

צווישען ריעזיג הויכע דאַכער
וואַקסט זי פינסטער אוּנ בעהאַלטען;
ציהט פוּן אַלטען שקאַרפ חיוּת,
אַלטע שׁטיינער מוּס זי שׁפּאַלטען!

אוּנ עס קראַנקט דאָס שוואַכֶע ביימעל,
שטאַנדיג אויסגעדאַרט אוּנ בלייך...
מיטטאָג... תמוז! אוּנ עס בעטעלט
קוים א שטראַהל אויס פוּן דער הייך!

קוים א שוואַכֶע שטראַהל, א מאַטנע,
אַח, עס פיהרט אזוי דאָס בלוּט,
ווען די גרויסע, רייכע דאַכער
גלאַנצען ווי מיט גאָלד בעשׁיטט!

ווי א גייער אויף א טייבעל —
פּלוּצלינג שיעסט אַראָב די נאַכט
אויפ'ן אַרים ענגען גוּשׁן —
אוּנ די קאַלינע פערשמאַכט!

הייבט זיך מיט די לעצטע כחות
צוּ דעם הימעל אויף אוּנ בעט!
נאָך א שטראַהל, נאָך איין מעקונדע
ווארעם ליכט — ... שוין צו שפּאָט!

אוּנ די קלויז ווערט פוּלל מיט מתים
אוּנ זיי „דאַווינען" אוּנ „לייגען"...
פוּלל תכריכים, פוּלל סקעלעטען —
אוּנ זיי שאָקלען זיך אוּנ וויינען...

אַלטע בכיות, אַלטע תפלות,
ס'אַלטע ברעכען זיך די הענד...
אוּנ דער פוילער מתים אָטהעם
שלאָגט א ... דוּרך די נאַסע וואַנד...

אוּנ צושפּרייט זיך אינם גוּשׁ'ן,
אוּנ עס שׁרעקט אַרוּם אוּנ גרוילט;
אוּנ פאַר שׁרעק אוּנ מתים־אָטהעם
דאַרט די קאַלינע אוּנ פוילט.

אוּנ עס ווייכען אַללע פייגעל
די מוּהאַטניצע אָהן ליגנען,
קיינער וויל זיך דאָ נישט נאַכטען,
קיינער זעצט זיך דאָ נישט זינגען!

פליהט א דוּרך אַ מאָל א פויגעל,
זעהט זי פוילען דאָרט אין עק,
רייסט זיך פּלוּצלינג אָב זיין ליעדעל
אוּנ ער פליהט פערשטוּמט אַוועק;

אַח, עס פליהט דער פרייער פויגעל,
צוּ דעם פרייען, פרישען לעבען,
וואו געזוּנדע בייטער וואַקסען,
אוּנ די גרויסע פייגעל שוועבען...

וואו דאָס ליעדעל פליעסט פוּן הארצען
אוּנ עס הייבט זיך האָכער, האָכער...
אוּנ עס פערעלט זיך די משכּנה
אין געגילדעטען לעבענס בעכער...

אוּנ דער טאָג האָט זוּנן אוּנ הימעל,
אוּנ די ליעבע הערשט ביי־נאַכט...
אוּנ די קאַלינע פוּן קלויזעל —
עלענד בלייבט זי אוּנ פערשמאַכט!

י. ל. פרץ.

סְפֵקוֹת.

אַ פּאַקקענטראָגער האָט אויסגעלעגט זיין קראָם אין בית־המדרש אויפ'ן טיש. די שערים האָבען מיט דיא גרויסע אותיות געשריגען: „יסוד ושורש העבודה", „אַהבת ציון" „דער קאָרטען שפּיעלער", „ראשית חכמה", „גראָטץ'ס געשיכטע", פֿון לערנערן איבערזאָצט, די אייגענע געשיכטע אויף לשון קודש אין פֿינקעלס איבערזעצונג, שמר'ס עטליכע בויכיגע ראָמאַנען און נאָך און נאָך — אַיין אוצר מיט ספרים.

איך בין שוין דעמאָלט אַ משכיל געוועזען און בין אַהיים געקומען, נאָך די קאָסט ביי'ם שווער, צו מיינע עלטערן מיט אַ גאַנצען קאַסטען „ספרים" און „ביכער", דאָך בין איך געשטאַנען ביי'ם טיש און געמאַכט זיך לעזענדיג מאַנכע שערים; איך האָב געוואָלט בעמערקען, וואָס דער עולם קויפֿט.

אין מיט'ן גיט מיך עמיץ אַ ציה ביי דער פּאָלע. איך דרעה מיך איבער — עס שטעהט פֿאַר מיר ר' שבתי, מיין אַלטער רבי.

ר' שבתי'ן האָב איך ליעב געהאַט נישט וויל — נור ח אָ ט ש ער איז מיין „רבי" געוועזען. אַנדערע, בין איך מודה ומתודה, קאָנן איך עד היום נישט מוחל זיין די בלאָהע צייכען אויפ'ן לייב און די אויסגעריססענע האָהר פֿון קאָפּף. איינער האָט מיר אַ האַנד אויסגעלענקט, און דעם וועלל איך עס אויפ'ן טויטען בעט נישט פֿערגעססען: נור ר' שבתי האָט האָטש אומזיסט נישט געשלאָגען! נאָך אַ מעלה האָט ער געהאַט, וואָס ער האָט קיין פּשטליך נישט געזאָגט, נישט געהייסען טרעפֿפֿען וואָס אַ... מהרש"א האָט אין זינן, נור דער עיקר געוואָלט „מחזק זיין" — שטאַרקען די אמונה; און די אמונה האָט ער געפּלאַנצט אין אונזערע יונגע הערצליך מיט שאָנע פֿרומע מעשיות, וואָס האָבען שטאָנדיג געהאַט אַ גוטען סוף פֿאַר'ן צדיק, שפּעטסטענס אויף יענער וועלט, בשעת דער רשע האָט קיינמאָל קיין האָניג נישט געלעקט. און די מעשיות פֿלעגט ער דערצעהלען מיט אַזאַ נעימות, מיט אַזאַ טרויריג־זיסען נגון, אַז מיר האָבען געזעהען בחוש, ווי זיין נשמה גיעסט זיך אַרויס מיט'ן נגון פֿון מויל און מיט די ליכטיגע שטראַהלען פֿון טרערענפֿייכטע אויגען, און זי בעט זיך און חלשט: גלייבט קינדערליך, גלייבט!

„וואָס בעט ער זיך אַזוי — פֿלעגען מיר זיך אַללע וואונדערן — עס איז דען מאָגליך אַנדערש! ווי הייסט?

און דאָך האָט דער ר' שבתי ווענ

צו'ם עוֹלָם הַתֹּהוּ.

(פֶעלְיֶעטָאן)

פֿון דער פּראָווינץ פֿליהט אַ קופּקעלע נשמות אין הימעל אַ־יין. — עס זעננען פֿרישע נשמה'לעך, ערשט נאַכטען, אסרו־חג־שבועות, געשטאָרבענע. צום הימעל איז וויט און אויבוואָהל זיי האָבען פֿליגעל ווי מלאכים, און עס הענגט זיי שוין נישט נאָך דער שווערער אומגעלומפּערטער גוף, קעננען זי מיט איין מאָל זיינע טהויערן נישט דערגרייכען. עס קומט דערפֿון, וואָס די געוואָהנהייט איז די צווייטע נאַטור, און — אונזערע נשמות האָבען אין זיך אַסך פֿון יענער וועלט, וואו מנוחה האָט געהייסען: „גליק", וואו געהען מיט אַמאָל און ווייט האָט מען נישט געקאָנט און נישט געטאָרט; וואו מען פֿלעגט צו זאָגען, אַז „פֿון איילעניש קומט קיין גוטס ניט אַרויס", „פֿון נישט געהען און נישט פֿאָהרען האָט מען נישט קיין חרטה" און — „טישיע יעדיעש — דאַלשע באָדיעש"... דאָרטען זענען געוועזען אָדלערס, אויף וועלכע מען פֿלעגט זאָגען, אַז זיי שיעסען גלייך אַרויף מיט אַמאָל צו דער זונן, נור ערשטענס איז עס נור מ ע נ ש ע ן, נישט קיין אָדלער געוועזען און צווייטענס איז די גאַנצע מעשה נישט אמת, אַיין אָדלער פֿליהט אויך נישט צו דער זונן, נור נישט אין דעם געהט עס. —

ביים ערשטען בעסטען וואָלקען האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט.

— האָט נישט עמיץ אַ ביסל בראָנפֿען? פֿער־

פרנסה געהאט, אנדערע „גמרא־מלמדים" האבען מעהר אונ בעססער געלערנט; אזוי האבען די בעלי בתים געזאגט. —

עס שטעהט פאר מיר צונד דער זעלבער ר' שבתי; ער איז נור אלטער, בלאססער, טרויריגער, דאס היטעל „אב־געהוּבּלטער", די קאפאטע צוריססענער.

— ווילסט קויפען א ספר? פראגט ער מיך בעטענדיג שטילל. איך פערשטעה, אז מען דארף אנפערן: יא! אונ טהו אזוי.

— גוט, גוט — מאכט ער צופרי־דען — איך קאנן דיר א וואהל ספר פער־קויפען!

איך דערמאנן מיך ערשט, אז ר' שבתי פלעגט שטאנדיג אויפקויפען ספרים אונ האלטען זיי ווי איין אויג אין קאפף. די רביצין פלעגט מאכען קולות, אז דאס גאנצע מזל „געהט אריין אין די שמות", אז אין בית המדרש איז דא גענוג ספרים, נור ער האט נישט געהערט אונ ווייטער געקויפט, חאטש עס האט א מאל אויף שבת פער־פעהלט.

— ווייסט — מאכט ער ווייטער — איך קאנן דיר געבען א „לקוטי ר' האי" מיט'ן קאזיניצערס פירוש. — נור אפשר האסט דו עס שוין?

איך פערזיכער איהן אז ניין, אונ ער וויל אהיים לויפען ברענגען דאס ספר, פאר וועלכען ער וויל 30 קאפ'. נור איך פערהאלט איהן, אונ צאהל איהם אויס דאס געלד.

— איך וועל ביי אייך זיין, רבי, — זאג איך איהם — וועלל איך עס אליין אבנעמען.

— וועסט זיין, זיכער? פראגט ער דערפרייט.

איך האב געפראגט איינעם פון מיינע געוועזענע חברים, ווי עס געהט ר' שבתי'ן.

— ווי א רשע אויף יענער וועלט, האט ער מיר געאנפערט. ער האט דאס ארגסטע מעמד אין שטאדט, ווייל ער לערנט וועניג גמרא, פערברענגט גאנצע טאג מיט מעשיות אונ, ווי ער קריגט א גולדען, קויפט ער נייע ספרים. — ער געהט נעביך אויס פאר הונגער. —

— צו וואס דארף ער אזוי פיעל ספרים? פראג איך.

— א תאוה, אנפערט מיין חבר, איין אנדערער, צו אלטע מטבעות, ער — להבדיל — צו ספרים.

— אונ פערקויפט זיי קיינמאל נישט?

— „יהרוג ואל יעבור!" פאר א מיליאן רובל נישט!

געמט איין נשמה, וואו זי האלט אין דער וועלט.

— אוף! רופט אויס די צווייטע, חאטש דאס חלק, וואס ווערט מיעד טראגט מען דארט אונטען אויף א מטה אין קבר אריין.

— ווי די זונן ברענט אונ בלענט! קלאגט זיך א דריטטע אויס לויטער געוואהנהייט, פערגעס־סענדיג, אז זי ליגט שוין נישט אין דער פינסטערע תפיסה פון „עפר ואפר", אז זי קוקט שוין נישט ארויס דורך צוויי קארגע אויגען־שפארעס מיט ברעמען פערשטעלט, אז די זונן מיט איהר פייערדיג ליכט קאנן איהר שוין צונד נישט שאטען.

איינע ווילל הארען עפיס נייעס, איין אנדערע וואלט גערן געוואוסט ווי טהייער עס קאנן זיין דארט ווייץ אדער צו עס איז טאקי פערהאנדען א מחלוקת צווישען מיקקעל אונ קאפריווי.

— אינטערעסאנט צו וויססען — זאגט עמיץ — צו מילאן וועט טאקי „וואהנען" מיט נאטאליען, אדער עס איז נור אזוי — לפנים!

אין דער אייגענער רגע איז דורך געפלויגען א ליכטיגער מלאך. פון דער בעוועגונג פון זיינע זילבערנע פליגעל רוישט אין דער לופט א זיסע שטיללע מוזיק. פון דעם אבגלאנץ פון זיינע אויגען קריגען די לייכטע אלאבאסטער־נעפעל גאלדענע־עאפירענע ראדער. בעגריסט פון די שטערן, שמייכעלט ער זיי צו, אונ פון דעם שמייכעל לעגען זיך נייע פאססען ליכט אויפ'ן הימעל.

נור ער דערהערט פון וואס די נייע נשמות רעדען, אונ טרויריג ווערד זיין הייליג פנים!... פון די ליכטיגע אויגען איז אראבגעפאללען א טרער פון רחמנות. זי העט אראב פאללען אויף א

פערשטעה איך שוין, ווי גרויס עס מוז זיין די נויט, אז רב שבתי האט מיך אליין אנגעחאפט ביי דער פאלע.—

דען אייגענען פארנאכט בין איך „ארייגעפאללען" צו מיין געוועזענעם רבין. אין שטוב איז תהו ובהו — קיין זכר פון כלים און אמאליג בעטגעוואנד, כמעט ליידיגע בעטטען און א צושניטצטער טיש צו'ם קנעללען. ר' שבתי'ן האב איך געטראפען זיטצען ביי'ם טיש מיט'ן קאפף אויף די האנד, און פייגלען — די רביצין, מיט איין אפפען מויל ביי'ם קוימען-אויבען, אין דער לופט האט געשמעקט מיט א מחלוקת'ל צווישען מאנן און ווייב, וואס פלעגט זיך אין מיינע צייטען אויך נישט זעלטען טרעפפען.

— ברוך הבא! שפרינגט אויף די רביצין מיט א געמאכטע שמחה —

ער בעגריסט מיך אויך אויפ'ן אייגענעם אופן, נור שטיללער און ווי פערשאמט.

איך זעץ מיך אנידער קעגען איבער ר' שבתי'ן, אויף דער אייגענער באנק, אויף וועלכער איך בין אמאל געזעססען. ר' שבתי שווייגט נור די רביצין קאנן זיך נישט איינהאלטען.

—פאר דיר נישט „אויפזיך"— ברעכט זי ארויס מיט איהר פייפענדיג, אבגעבראכען קול פון לעדיגען מויל... אדרבא —מאכט זי ווייטער— זיי דו דער שופט...

— פייגעל! בעט זיך ר' שבתי —

— לא'מיך חאטש אבריעדען פון הארץ. האר! זאג אדרבא, ווער עס איז גערעכט!

א גאנץ לעבען ארבייט אמענש (זי שטרעקט אויס א ביינינען פינגער צו'ם מאנן) ווי איין אייזעל, עסט נישט, טרינקט נישט, טהוט קיין ארנטליכען שדוך מיט קיין קינד נישט, און לעגט דאס גאנצע מזל אין ספרים אריין... ס'איז טאקי הייליגע ספרים, נור עססען דארף מען דאך, עסרען! קארג ספרים האט ער אין בית המדרש? קארג שוין אין דער היים?

זי הייבט אן שווער אבצואטמען. ר' שבתי שווייגט.

— און ווילסט דווקא ספרים, זיי א מענש! מען וויל זאלסט לערנען מעהר גמרא, לערן מעהר גמרא... אזוי גרויס מכות זאללען מיינע שונאים האבען, ווי זיס די מעשיות זעננען... קראפליך וואלט איך אוועק געשטעלט, נור אז זיי ווילען נישט — די פויערן — —

זי אטהעמט נאך שווערער אב.

— ווילסט דו ווייטער נישט נאכגעבען — פיהרט זי ווייטער איהר מוסר —

לעבענדיגע נשמה און זי וועט אין איהר בלוט פערגעהען...

דער מלאך שטעלט זיך נישט אב, ער מאכט אוועק מיט א פליגעל, ווי איינער רעדט: „פערפאללען... מיט וואס דער טאפף האט זיך אנגעקאכט!..." און פליהט ווייטער זיין וועגס.

* * *

די פערשאמטע נשמות לאזען אראב די קאפליך:

— פון וואס דען רעדט מען? קלערען זיי טרויריג, און בעמערקען נישט, אז זיי פליהען שוין לאנג נישט אויף די אייגענע פליגעל... און דער וואלקען, וואס ווערט נאכ'ן מלאך'ס אוועקפליהען, אללע מאל טונקעלער, טראגט זיי ערגיץ אוועק אין א זייט.

פון וואס רעדט מען דא? אויף יענער וועלט איז געוועזען אזוי פיעל צו רעדען! עס זעננען אזוי פיעל שאלות געוועזען, אז דער מענש אליין האט זיך נישט געטרויט אויף אללע צו אנפערן. ער האט זיך נור איבער געלאזט די שאלת פרנסה, דען מאגען צו פערזארגען און די רעשט האט ער געפראגט ביי וועמען עס איז, ביי אלטע ספרים, אלטע קברים, ביי רביים, מאטערס, כישוף-מאכערס, גורל-ווארפערס... אויסער ברויט, קרויט, טהייל מאל א שטיקל פלייש, האט ער אלס געזעהען מיט פרעמדע אויגען, געהערט מיט פרעמדע אויערן און דאך איז דאס מויל קיין רגע נישט געשטאנען, עס זאט שטאנדיג געמאהלען; דער מוח איז שטאנדיג פולל געוועזען. און דא... דא אויפ'ן וואלקען פיהלען זיי זיך אזוי לעער, אזוי פוסט...

איז נישט, פֿערקויפֿט מען אַ מאָל אַ ספר! זיין דאָס אויך נישט!

אויף ר' שבתי'ס פּנים זענען אויסגעגאָסען יסורים און זי דרייט זיך צו מיר איבער:

„איך בעט מיך ביי'ן איהם ווי ביי'ן אַ גזלן: — האָסט אַ פֿולע שאַנק מיט ספרים, לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז דו האָסט איין ספר ווייניגער, פֿערקויף אַ ספר! גיב מיר, וועל איך איינקויפֿען אַ ביסל הייוועין צו'ם מסחר, וועט זיין אַ וואָך פּרנסה".

איהר קול ווערט וויינענדיגער.

— איך האָב שוין אַללעס פֿון שטוב אַרויס און פֿון מיר אַראָב פֿערקויפֿט... איך האָב נישט אין וואָס זיך שבת צו ווייזען אין שוהל אַריין, ליבט בענש איך אין קאַרטאָפֿלעס, וואָס נאָך ווילסט דו, גזלן?

און דער „גזלן" פֿערשטעלט זיך דאָס פּנים און זיפֿצט.

— רביצין — זאָג איך צו'ן איהר — ר' שבתי האָט דאָך היינט אַ ספר פֿערקויפֿט?

— מזל טוב! — צו לאַכט זי זיך מיט ביטטערקייט — איינס פֿערקויפֿט און דאָס צווייטע געקויפֿט! ער האָט אַ היים געבראַכט איין ניי ספר!

—איך קאָנן עס שוין צוריק פֿערקויפֿען, פֿאַלט ר' שבתי אַריין אין די רייד, איך האָב עס שוין דורכגעבלאַטטערט! דער — מסילת ישרים.

וויפֿיל קאָסט ער, רבי? פֿראָג איך.

— ער איז צוזאַממען מיט'ן ספר הישר לרבינו תם — —

— אָה, מאַך איך מיך שוין ווייסענדיג, און שטופּ אַריין דער רביצין אַ רובל.

פֿייל פֿון בויגען איז די אַלטע אַרויס פֿון שטוב.

ר' שבתי הייבט שווערליך אויף דען קאָפּף.

— דו האַלסט מיך אַוודאי — מאַכט ער — פֿאַר אַ משוגענעם?

— חלילה! לייגען איך שטיין און ביין, חאָטש איך בין מודה ומתודה, אַז איך האָב איהן שטאַרק חושד געוועזען.

— און דאָך — גיט ער צו מסופּק — און דאָך... נור — דו האָסט אין מיר אַ טעות. און נישט נור אין מיר... אין אַסך פֿון מיינס־גלייכען...

ער הייבט זיך אויף און הייבט אָן אַרומגעהען איבער דער שטוב.

— מען מיינט — פֿיהרט ער ווייטער זיינע רייד — אַז אַזוינע ווי איך דאַרפֿען קיין ספרים נישט, זייער אמונה איז שטאַרק, אַזוי שטאַרק — מויערן צו שטעללען!

פֿון דער ווייטענס פֿליהט „יענע" קויל, אויף וועלכער זיי האָבען געלעבט, איינגעהילט אין אַ שוואַרצען וואָלקען. אונטער דען וואָלקען זענען געבליבען זייערע געדאַנקען, זייערע שאלות, זייערע ענינים צום רעדען. אין זיי איז געבליבען אַ שוואַכער אָבגלאַנץ פֿון ברויט מיט קרויט, נור דאָס איז דעם מלאך נישט געפֿעללען.

— מען וואָלט געדאַרפֿט רעדען פֿון גוטע זאַכען — מיינט אַ נשמה.

— פֿון פֿרוממע — פֿערבעססערט אַ צווייטע.

— חאָטש אַ וואָרט תורה — ראָטה אַ דריטטע.

נור די צונג לעגט זיך נישט. דאָ אין דער הויך אויפ'ן וואָלקען האָט גאָר אַללעס איין אַנדער פּנים. עמיץ דע־מאַנט זיך פֿון עפּיס „גוטס" און פֿאַר די אויגען שטעלט זיך אַ שאָנער גן־עדן אָפּ־פֿעל, געדרייטעלט ווי אַ פֿערשאָמטע בתולה, נור פֿון מיטטען קוקט אַרויס אַ גרינער וואָרם. דער עפּפֿעל האָט נור די שאָל, אינגערוועניג ליגט דער וואָרם אויף אַ שוואַרץ באָרגעל מיסט. דאָס שלעבטע זעהט טהייל מאָל אויס אַסך אַנדערש ווי אויף יענער וועלט. דערמאַנט, בעווייזט זיך עס אין דער לופֿט ווי אַ שטיקל צופּענקעטע בלאָטע, נור פֿון ריטצען בליצען שטראַהלען אַרויס; אינגערוועניג מוס זיין אַ ליכט, אַ בריליאַנט!

פֿון פֿרומקייט האָט מען אויך מורא צו רעדען. ווער ווייסט, וועלכער נוסח עס איז נוהג אין הימעל: נוסח ספרד, נוסח אשכנז, אָדער אפשר זענען גרעכט די דייטשע גאָליבראָדעס? צו שאָקעלט מען זיך דאָ ווי אַ לולב, מען שטעהט אויסגעצויגען ווי אַ סטרונע, אָדער מען זיצט איי־

— און, איך זאָג דיר — שטעלט ער זיך אָב, און נעמט מיך אָן ביי'ם קנאָפּף פֿון ראָק — אַז אַללע מענשען האָבען ספקות. אַללע! איך אַוודאי!...

ער לאָזט מיך אָב און געהט וויי‍טער איבער דער שטוב.

— און ספקות איז אַ ביטטערע זאַך — קלינגט וואונדערליך זיין צובראָכען קול — דאָס איז אַ וואָרם נישט צום פֿערגעסען! עס עסט, גריזעט, נאָגט... עס ציהט די כחות אַרויס... עס צודרייט דען מוח ווי איין עגבויר.

איך קריג אויף'ן וואונדערליך רחמנות.

— און אין וואָס זענט איהר מסופק, רבי? פֿראָג איך איהן.

— אין וואָס? אין גאָר גוויסע זאַכען.

ער שטעלט זיך וויי‍טער אָב, נעמט מיך אָן ביי'ם לאַץ און קוקט אויף מיר מיט זיינע גראָהע פֿערוואָלקענטע אויגען פֿון אונטער די גרייז-גראָהע, לאַנגע ברעמען:

— נו, אַדרבא, זאָג מיר דו, אָפּשר ווייסט דו... ער האַקט דאָך אָב.

— וואָס? פֿראָג איך איהן מיטליידיג.

— לאָז זיין דאָס: ווי איז מאָגליך: אי עולם הבא, אי תחית המתים? אַז אַללע וועללען לעבענדיג ווערען און „בלע המות לנצח" — עס וועט קיינער נישט שטאַרבען — ווער וועט זיין אין גן עדן? און — וויי‍טער פֿערקעהרט — —

נור דערויף איז צוריק אָנגעקוממען פֿייגעל.

— האָסט געדאַווענט מנחה? גיט זי ראַפּטום אַ פֿראָג ר' שבתי'ן.

— באַלד, באַלד! ענטפֿערט ער איהר.

זי וואַרט ביז ער הייבט נישט אָן צו דאַווינען און געהט שטילל אַרויס.

ש. נ. פּרלנן.

גרינם אַלם עדן.

(ערצעהלונג)

הירשעלע, אַ יונגער מאַנן פֿון אַ יאָהר 20, איז ביי ר' לייבוש פּעסיעס אין הויז אַ היימעשער. מען האָט איהן דאָרטען ליעב ווי איין אייגען קינד און פּעסיעס מאַכטער — אַ פֿריילין פֿון אַ יאָהר 19 — האָט'ן ליעב ווי „איין אייגענען ברודער". זי זאָגט עס איהם גאַנץ אָפֿט און אָפֿפֿענ-הערציג, און דאָך איז הערשעלע שוין אַ יאָהר צייט שטאָנדיג טרויעריג און פֿערשמערצט. ער זעהט אויס קראַנקליך און בלאַסס.

און אַז זי פֿראָגט איהן פֿאַר וואָס ער

געבויגען איבער אַ מגן-דוד, וואָס מען מוס אויס-פֿלאַכטען פֿון חכמה מיט אמונה צוזאַממען?

עס רעדט זיך אפילו קיין תורה נישט. די „בני-תורה" צווישען די נשמות, זענען געוואָהנט צו פֿינסטערע שלש-סעודות תורה, פֿערטייבט מיט לאַנג-געצויגענע, מאָנאָטאָנע נגונים... צווישען „אנשי שלומנו", און נאָך אַ קאַפּף בראָנפֿען... און זאָג דאָ אַ גימטריא, אַז עס קאָנן דורכפֿליהען אַ ליטווישער מלמד און אויסווייזען, אַז עס לעגט זיך גאָר אַנדערש אויס!

— אַה! דערמאַנט זיך פּלוצלינג אַ נשמה. עס איז דאָך נאָך שבועות — האָט איהר אייך עפּיס געפֿרייט מיט קבלת-התורה?

עטליכע נשמות רוקקען זיך אָב אין אַ זייט — דאָס זענען דאָרטען קאַזיאָננע רבנים געוועזען! זיי האָבען זיך געמאַכט אַ בעזונדער ראָדעל און גערעדט, וואָס מען וועט זאָגען אויף יענער וועלט וועגען טאַקסע פֿון נפטרים ונולדים. די גראָססערע קראַנין נשמות האָט זיך טאַקי אָנגעהאַפּט אין שבועות, אין דער שאלה: ווער און ווי אזוי עס האָט זיך געפֿרייט מיט קבלת-התורה.

— „אָביאַזאַטעלנאָ" — שפּרינגט ארויס אַ ליט-ווישער בעל-טאַקסע — געפֿרייט זיך, ווי דען! איך וואָלט אַ שאָן לייט געוועזען אָהנעם תורה'לע! עס וואָלט אפילו קיין „סוויעטשנע-סבאָר" נישט געוועזען „נאַקאַנוניע" — אסרו-חג האָב איך „ווי-ציעסט" דעם תורה'לע אַ „וועטשער" געמאַכט, אַ קאַק-זיע, מיין דאָריטשקע האָט געשפּיעלט, זינקאַ סדיעלאַלאַ פּוראָר — די וועלט אָבגענומען! מאַיסעי אַנדרע-

זעהט אויס אזוי שלעכט, פאר וואס איז ער שטאנדיג אזוי פערטראכט און דער־וויטערט זיך פון מענשען, פאר וואס ער רעדט נישט מיט איהר אזוי פראהליך ווי אמאל, ווי ערשט מיט א יאהר צוריק?

אנפערט ער איהר אז דאס טאקי איז דערפאר, ווייל זי, פייגעלע, האט איהן ליעב ווי א ברודער.

— חא, חא, חא! — צולאכט זיך פייגעלע — וואס דען ווילסט דו — איך זאלל דיר פיינד האבען?

— ניין! איך ווילל דו זאלסט מיר ליעב האבען, נור נישט ווי א ברודער!

— ווי אזוי דען? צו לאכט זיך פייגעלע נאך שטארקער.

— ווי א חתן — אנפערט ער ערנסט און פינסטער — ווייל איך האב דיך ליעב ווי א כלה!

איינמאל האט ער איהר דער־צאהלט, אז זיינע עלטערען האבען איהם געהייסען רעדען שידוכים, און מען רעדט איהם! נור ער ווילל נישט הערען און וויסען! נור, ווען זי, פייגעלע, זאלל איהם זאגען, אז זי האט איהן ליעב נישט ווי קיין ברודער, וואלט ער געבעטען א שדכן, ער זאלל אנשלאגען א שדוך מיט איהר.

פייגעלע האט זיך וויטער צולאכט. זי האט איהם געזאגט, אז ער איז „א נארע־לע", און הירשעל איז אוועק געגאנגען פון איהר מיט איין ארויבגעלאזטען קאפף און איין אומגליקליך צובראכען הארץ. און, הגם ער האט נישט אויפגעהערט צו זיין א היימישער אין הויז, רעדט ער שוין מעהר נישט דערפון, און ווערט אלס טרויעריגער און שוויגענדיגער.

זי האט איהם דאך נישט געקאנט אנדערש אנפערן. איהר האט מען שוין אויך גערעדט שידוכים און מיט א סך בעססערע חתנים. און ווי די שדכנים זאגען, איז איינער גאר וואהלל! „ער איז שאן און געלערנט ווי די וועלט! ער רעדט און שרייבט אויף עטליכע שפראך: אפילו דייטש און פראנצעזיש! אין יודישע זאכען איז ער אוודאי געלערענט! ער האט שוין אפילו אמאהל געשריבען אין א גאזעטע; זיין נאמען איז געדרוקט אין א בלאט! אז ווען מען וועט זיך, אי"ה, אויסגלייכען וועגען נדן, וועט מען זיך צוזאממען פאהרען אויף דער סטאנציע קאזאטין, וואו אללע באהנען קוממען זיך צוזאממען. מען זאגט, אז דער קאזאטינער וואגזאלל איז זעלטען שאהן! בעלייכט איז ער מיט עלעקטריש פייער, און — אויב עס איז מן השמים, און חתן כלה וועללען זיך געפאללען, וועט דער חתן מיט די מחותנים קוממען אהער און מען וועט מאכען תנאים".

יעזויטש איז פון דער „שקורא" געשפרונגען. ער וואלט זיך אביאסניאיעט, נור ביי'ם אוושין האב איך איינגעשלונגען א ביין, און אט — בין איך דא!

— און איך — רופט זיך אן א מלוה — האב מיך נוהג געוועזען ווי אבות־אבותינו. שאווער, תקון מיט פוטטער־געבאקין — מעהר דארף מען נישט! גאטט ווילל נישט מעהר! מיט'ן תורה'לע האב איך מיך אוודאי געפרייט. „לנכרי תשיך", מיט היתר עסקא אונטערגעשלאגען, איז א יודישע פרנסה, ווי דען! נור מיין ביילא־גיטעל האט פאר גרויס שמחה, וואס איך האב איהר א סאמעטענען מאנטעל אין מיין אייגענעם לאמבארד געקויפט, אנגעבאקקען אזוי פיעל, אזוי פיעל... און „איידער גאטטס גאב זאלל קאליע ווערען — —"

— האט איהם דער בויך געפלאצט, מזל־טוב!

פאלט איהם א רביל אריין אין די רייד. און עס איז איין אמת רבי'ל געוועזען. מען האט עס נאך געפיהלט פון מקוה וואססער. געפרייט מיט קבלת־התורה — פערציילט ער — האב איך מיך! א ביסל ספירט אויף פאמעראנצען־שאלען האט די רביצין אנגעגאססען, בעלי־בתים האבען אויך געשיקט — איינער א פלאש וויין, אנדערע לעקקעך. איינער האט אריין געשיקט א חתיכה'לע טארט... וואס זאלל איך אייך זאגען? טעם גן־עדן! איך האב מיך טאקי געפרייט! ווארען באמת — וואס וואלט איך אהנ'עם תורה'לע געטהון? איך האב געהאט א זא גולם'וואטע גוף, וואס האט צו עפיס אנדערש נישט געטויגט. איין פוס א לאנגערער, א הייטעל אויף איין אויג און, רחמנא־לצלן, ניט פאר אייך געדאכט, געברעכט. אין דער התחלה האב איך

זי שטעלט זיך פֿאָר, ווי אַזוי דאָס שטאָדטעל וועט קאָכען, אַז איהר חתן וועט אָנקומען מיט אַ פֿאַראַד! אַללע וועללען לויפֿען, איינער דעם אַנדערען וועט איבער־יאָגען, יעדערער וויל פֿריהער זעהען פֿייגעלעס חתן, און יעדער וועט סמאָטש־קען מיט די ליפּען פֿון גרויס פֿערוואונדע־רונג: „נאָ, אַ חתן — אַ חתן! האָט עס אונזער פֿייגעלע בעקוממען, אַ חתן! פּראַכט אַ גליק!"

נאָכהער, אויף יום־טוב, וועט מען די כלה נעמען אויף די „צווייטע טאָג" אַהין, צום חתן, אין שטאָדטעל אַריין! היינט וואָס וועט זיך דאָרט טהון, אַז זי וועט קומען!

מיט איין וואָרט איהר פֿאַנטאַזיע האָט נישט אויפֿגעהאָרט צו שפּיעלען! זי וועט אַ כלה ווערען; מען וועט פֿאָהרען אַהין, מען וועט פֿאָהרען אַהער, דער חתן וועט בעגלייטען! נייע מענשען, אַ נייע וועלט, מען וועט זי בעגעגנען... אפשר מיט מוזיק! און זי וועט זיין אַ פֿאָלקאָמ־מענע, גל קליבע כלה! היינט — אַז זי וועט חתונה האָבען! אַז זי וועט זיין אַ שנור אין אַ נייע שטאָדט! וואָס וועט זיך דענסט־מאָהל טהון!

און דאָ קומט פּלוצים הירשעל! אַ געלאָכטער חלעבען! וואָס איז הירשעלע?

אפילו דערפֿון אויך קיין פּרנסה נישט געהאַט. 16 יאָהר בין איך געזעססען אויפֿ'ן כסא־הרבנות, און האָב גאָר נישט געוואוסט וואָס „כשר" איז, וואָס פֿאַר אַ שמאַלץ־גראָבען, וואָס פֿאַר אַ ברכה פֿון גאָטט דאָס איז! דערנאָך בין איך דערגאַנגען דעם סוד פֿון „כשר"! דער ערשטער איז געפֿאַללען דערויף, להבדיל בין החיים והמתים, גח פּיאַסעטשנער און איך בין באַלד נאָכגעגאַנגען... אַלץ איז פּרנסה! יין־קדוש צאָהלט, פּסח'דיקער וויין איז גאָר אַ מטמון! קצבים צאָהלען, ווי דען! און אַז אַ חברה סטודענטען וויללען זיך מתיר זיין שמטה — אַ פֿינף־און־צוואַנציגער! ווי דען! צונר מוז דאָרט דער היתר־עיסקא זיין אַ געשעפֿט, כ״ן האָט אָנגע־הויבען צו רעדען דערפֿון!

— געשטאָרבען בין איך — גיט צו דאָס רביל —

אמת, זיינע עלטערן זענען אויך בעלי־בתים, איהרע עלטערען וואָלט אָנשטעהן דער שידוך; דאָס איז אויך אמת, אַז הירשעל איז אַ וואָהלער יונגער מאַנן. אָבער וואָס איז הירשעל? ווער קענן נישט הירשעלען אין גאַנצען שטאָדטעל? „פֿאַר וועמען איז פֿייגעלע אַ כלה געוואָרען"! — „פֿאַר הירשלען!" חאַ חאַ חאַ! קיין קאַ־טאָווים נישט! מען דאַרף אַפילו נישט געהן פֿייגעלעס חתן אָנקוקען, וואָרען — ווער קאָנן איהן נישט? דאַכט זיך, אַז אַפילו אַ קינד אין וויעג! נאָ — און נאָך־דעם וואָס וועט זיין? נאָך די תנאים, מיין איך? גאָר נישט! און נאָך דער חתונה? ווייטער גאָר ניט! דער אייגענער הירשעלע, דאָס אייגענע שטאָד־טעל, די אייגענע טאַטע־מאַמע, אַלץ די־יי אייגענע ווי מיידעל וויז! קיין שום פֿער־אַנדערונג! היינט — צו וואָס טויג מיר אַזאַ כלה־ווערען? נאָך וואָס חתונה האָבען? ס'איז נישט אַ געלאָכטער, אַ פּראָסט נאַרעלע איז, אָט, דער הירשעל, אַז ער וויל איך זאָלל זיין כלה ווערען!

*

* *

עס איז אַוועק אַ זוממער, אַ ווינטער, עס איז ווייטער זוממער; פּסח איז אַריבער און אָט איז ערב שבועות! — מאָנגער קויפֿען

איך ווייס אַליין נישט אויף וואָס, עפּיס פּלוצלינג... אַז מען האָט מיך „אַראָב גענוממען", האָט מען געזאָגט, אַז דאָס האַרץ האָט מיר געפּלאַצט, בשעת איך האָב געהאָרט, אַז רבנים ווילען מתיר זיין חליצה... זאָלל זיין אַזוי! נור — ליגענט איז; זיי וועללען נישט מתיר זיין!

— און איך — פֿאַלט אַריין אַ מלמד — האָב מיך אויך געפֿרייט, איך האָב דאָך יאָ פּרנסה פֿון תורה'לע...

— שטילל, מלמד, בטלן! האַקט איבער איין אַנדערע נשמה. איך בין עס טאַקי, רבי, דער, וואָס דאָט אַייך דען פֿינף־און־צוואַנציגער דערלאַנגט. איהר קאָנט מיך, אַוודאי, אַללע?

דאָס קראַנציל נשמות ציהט מיט די פּלייצעס אויף'ס נייע.

תקונים׳ליך, ווייבער באַקקען פוטטער געבאַק׳ס און יונגע־לייט זוכען גרינס לכבוד יום־טוב אויסצופוטצען די „סטעליעס" מיט די פֿענסטער.

הירשעל איז אויך פֿערנומען מיט גרינס. זיין היים איז שוין פֿערזאָרגט, נור ער דאַרף נאָך ר׳ לייביש פעסיעס הויז פֿערפוטצען. עס זענען דאָרט קיין יונגע לייט נישט דאָ, און ער איז דאָך אַ היימישער! און פֿייגעלע — ווייסט ער — האָט זעהר ליעב גרינס און נאָך מעהר — פֿרישע שמעקענדיגע בלומען.

היינט האָט ער כמעט פֿערגעססען „וויא אַזוי פֿייגעלע האָט איהם ליעב"; ער האָט קיין צייט נישט געהאַט וועגען דעם צו טראַכטען. ער האָט נור געדענקט, אַז עס געהט אַ יום־טוב, און ער וועט מעהר צייט האָבען צו רעדען מיט איהר, צו קוקען אויף איהר!

באַלד פֿריה מאָרגען איז ער אַריין צו ר׳ לייביש פעסיעס אין שטוב מיט אַ פולל קיישעל גרינס און בלומען.

דערזעהענדיג הירשלען, מיט׳ן קיישעל גרינס און בלומען איז פֿייגעלע אַנגענעהם איבעראַשט געוואָרען און האָט איהן בעגריסט מיט אַ זעהר ליעבליכען שמייכעל, אַז איהם איז ליכטיג געוואָרען אין די אויגען.

— אַח! בלומען, האָט פֿייגעלע געפאַטשט מיט איהרע ווייסע הענדליך, און איהרע אויגען זענען פֿון פֿרייד גראָססער און שטראַהלענדיגער געוואָרען, אַח, וואָס פֿאַר אַ וואוילער ביסט דו, הירשעלע!

און הירשעלע האָט זיך מיט אַ בעזונדערן פֿלייס און לוסט גענומען צו בעפוטצען מיט גרינס דאָס צימער. ער האָט געאַרבייט בעגייסטערט ווי איין אמתער קינסטלער, די אויגען האָבען איהם מאָרנע שאָן געבלישטשעט, אויף די בלאַססע באַקען האָבען זיך בעוויזען צוויי רויטליכע רויזען, און פֿלאַכטענדיג דען „מגן דוד", האָט ער זיך צוגעזונגען אַ זיס פֿראָהליך נגון׳דיל.

פֿייגעלע האָט די גאַנצע צייט קיין אויג נישט אַראָב געלאָזט פֿון דער אַרבייט און פֿון דעם קינסטלער זעלבסט.

אַז ער האָט געענדיגט האָבען זיי זיך ביידע אַנידער געשטעלט פֿון וויטענס בעטראַכטען דען שאָן געשמאַקפֿאָל אויסגעציערטען רויזיגען מגן דוד, פֿון וועלכען פֿייגעלע איז אַזוי בעגייסטערט געוואָרען אַז זי האָט אומגעטראַכט, שווייגענדיג, אַרום גענוממען הירשלען און צוגעדריקט צו זיך.

— מיין וואוילער, גוטער, שאָנער הירשעל! האָט זי מיט פֿרייד אויסגעשריגען —

— איך געדענק נישט — מאַכט דער רב — האָסט געמוזט דאָרטען אַנדערש אויסזעהען...

— אַ ביססעל פֿרוממער — אָנפֿערט די נשמה — מיר האָבען זיך אַזוי אָבגעשמיעסט...

— נו, שלום־עליכם — מאַכט דער רב, און בעמערקט ערשט, אַז ער האָט קיין האַנד נישט דערציו.

— עליכם־שלום — אָנפֿערט די נשמה — נור! אַ וואונדערליכע זאַך, דאָרט האָבען מיך דאָך אַללע געקאָנט!

איך הייס — אַח! (חאַפּט ער זיך צוריק) איך האָב גאָר פֿערגעססען, זיז איך האָב מיין נאָמען דעם עפר־ואפר, דעם גולם פֿאַר׳ן כלאָך דומה איבערגעלאָזט... און האָב פֿערגעססען ווי איך הייס. נור „קאָבער־לאָפּעל" האָט מען מיך גערופֿען, אַנדערע, פֿאַר קנאה, האָבען מיך „טעללער־לעקקער" גערופֿען, נור מען האָט זיי ווי די קאַץ. נור אַ שבועות האָבען מיר געמאַכט גאָר אויפ׳ן גרויסען אופֿן, פֿערשטעהט איהר, מיר אַליין זענען קיין מאמינים נישט, אַ מאָל האָבען מיר אַללע געבלאָזען אויפ׳ן דגל־מחנה־יהודה קיין מזרח, אָלס קיין מזרח... וויטער און וויטער, נור אַז דער האָט זיך איבערגעדרייט, האָבען מיר זיך אויך איבערגעדרייט און צוריק געבלאָזען, ווי דען! איך פֿלעג אָנגעמען אַ פוללען בויך מיט לופֿט און אַרבייטען ווי אַ מיעך! צווישען אונס זאָלל עס בלייבען, פֿונ׳ם בלאָזען איז אַ גרויסער עפּוש געוועזען, נור נישט אין דעם געהט עס... פֿאַר׳ן המון־עם האָבען מיר אַ שבועות געמאַכט! דען המון־עם מוז מען האַלטען... אַ ניט... איהר פֿערשטייט שוין, אַז אַזוינע גראָבע יונגען...

הירשעלע האָט אַ ציטטער געטהון און דער ערשטער קוס האָט אויסגעשאָססען.

פון דעמעלט אָן האָט זי איהן ליעב געקריגען אַנדערש ווי אַ ברודער.

א. ספעקטאָר.

די עשׂרת הדברות.

מיט אַ פירוש פון אַ קליין בעל־בית׳ל.

דער גרויסער גאָטט האָט געגע־בען אויפ׳ן באַרג סיני קורץ געפאַסטע צעהן געבאָטען און אונזער קליין־בעל־בית׳ל האָט צו זיי צוגעגעבען אַ לאַנגען פירוש אין זיין קליין האַרציל.

„אָנכי!"... „לא יהיה לך"... „לא תעשה"...

זאָגט דער רבונו של עולם!

„איך איינער בין גאָטט און וויל מיין ממשלה מיט קיינעם נישט טהיילען! קיין אַנדערע געטטער, אויסער מיר, זאָלסט דו נישט האָבען; פון גאָלד און זילבער קיין אָבגאָטטער נישט אויסהאַקקען, נישט גיעססען" — —

און דאָס קליינע בעל הבית׳ל שרייבט איין ביי זיך אין האַרצעלע:

„איין גאָטט אין הימעל, נור אַסך צדיקים אויף דער ערד".

„צו גאָטט איז ווייט און דער וועג פיהרט דורכען היילינגען אָרט, און איך ציטטער פאַר די ווייסע מצבות"...

„צום רבי׳ן איז נאָהנט און די אומות העולם מאַכען באַהנען, שאָססען און מען רעדט נאָך פון לופט־באַלאָנען..."

„גאָטט, ברוך הוא, ווי דער אמת איז וויל זיין ממשלה מיט קיינעם נישט טהיילען, ער דאַרף און וויל ביי קיינעם קיין עצה נישט פרעגען, דאָס הייסט: ער איינער אַליין איז גוזר! נור קוים האָט ער גוזר געוועזען, זיינס אָבגעזאָגט, קאָנן קוממען אַליאַדע צדיק׳ל, אפילו אַ ווייבעריש׳ם, און מבטל זיין, און מאַ־כען אַללעס כעפרא דארעא!"

„און דוקא ביללינג! אין גאַנצען פאַר ח"י גדולים!"

„אַמאָל איז גענונג אַ ביסעל אָבגע־שפראָכענער בוימעל, אַ יהי־רצון׳דיל — צו מאַכען פון טויט לעבענדיג... און דאָס קאָסט נאָך ביללינגער".

„אַמאָל העלפט אפילו קעגען דער גזרה אַ טאָטערל אויך! און אַ פינף קאָפ׳ איז אַ מטבע, אַ טרונק בראָנפען — אַוודאי!"

— געוואַלד! האָט ראַפּטום אַ געשריי געטהון איין נשמה פון צווייטען קראַנצעל — געוואַלד! מיר זעננען אונטער דער ערד!

פון וואַננען ווייסט דו? פראָגט מען פון אללע זייטען דערשראָקען.

— וואָס הייסט, איך קאָנן נישט קיין גע־אָגראַפיע, איך בין דאָך עפּיס ארויס פון צווייטען קלאַסס?!

— אָט, אָט האָט איהר די ערד פון אויבען! האָט נאָך אַ רב אַ משכיל געוויזען מיט אַ שפּיץ נשמה־פליגעל!

און אללע דערזעהן, ווי די ערד פליהט איבער זיי, און אונטער זיי נעמט זיך דער וואָלקען גאָר אין אַ זייט.

מהייל האָבען זיך אָבגעריססען פון וואָלקען און ארויף געשאָססען הויך אין דער לופט, זיי וויללען די ערד דעריאָגען און איבער איהר צום הימעל דערגרייכען. די רעשט לאָבען: זיי וויללען זיך אויף אייגענע פליגעל פערלאָזען! דו זיצסט אויף אַ וואָלקען, עס קאָסט דיך נישט קיין פוהר־געלד, קויפסט נישט קיין בילעט — פאָהר!

די נשמות, וואָס זעננען אַרויפגעפלויגען האָבען זיך אויך באַלד צוריק אַראָבגעלאָזט:

— אַ שרעק — פערצאָהלען זיי — ווי ווייט יענע וועלט איז פון אונס אָב געפלויגען און גאָר אין אַ זייט... מיר וועללען זי שוין נישט דעריאָגען!

זיי דערצאָהלען נאָך, אַז נאָהנטער זעהט צונד די ערד גאָר אַנדערש אויס, זי איז עפּיס רויטליך און גאָלדען ליכטיג.

זיי זעצען זיך צוריק אין קראָנציל, רעדען פון

„עס איז אַיין עבירה פֿון גאָלד און
זילבער אויסצוהאַקקען אָדער אויסצוגיעסען
זיך עבודה־זרה׳לעך... די מטבע טראָגט
פּראָצענט און איז אויך אַ ג ר ו י ס ע
ע ב ו ד ה ־ ז ר ה !"

ווען גאָטט, דער רבונו של עולם,
האָט געזאָגט:

„לֹא תִשָּׂא ... לַשָּׁוְא !"

זעננען בלאַסס געוואָרען די הימלען,
עס האָבען געציטטערט די בערג, עס האָ־
בען טייכער און יַמִים געשוימט און געזאָט־
טען, די גאַנצע ערד האָט אַ פֿיעבער גע־
חאַפּט, עטליכע שטערן זעננען פֿאַר שרעקק
אַראָבגעפֿאַללען...

און דאָס קליינע בעל־הבית׳על שמוי־
בעלט פֿאַר נחת און פֿערצייכענט זיך:

„לַשָּׁוְא? אַיין אַיינפֿאַלל! און אַ וואָרט
א ו מ ז י ס ט רעדען, וועלל איך יאָ? וואָס
איז, אַ מחבר בין איך, וואָס רעדט צו שטיין
און ביין? מיין צייט איז געלד, מיין וואָרט
איז גאָלד! א ו מ ז י ס ט שווערען ביי
גאָטטס נאָמען וועל איך נ י ש ט! איך
וועל נור שווערען אין מאַרק, אין געוועלב...
מיט גאָטטס נאָמען וועלל איך אויסנאַרען
אַ צאָהנערל אויף דער אַרשין, פֿערדרעען
עמיצען די צאָהן, אויסגלייכען אַ קרומע
וואָג, אונטערהאַלטען משפיע די מאָס...
אַלץ נישט אומזיסט !"

„אפשר וועלל איך נאָך אַ מאָל מיט
אַ שבועה׳לע זיך אַרוים צו נאַרען פֿון דער
היים אויף אַיין אָקאַ׳לע... ווייטער נישט!"
„א ו מ ז י ס ט קיינמאָל נישט!"

„זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת"...

„איך וועלל געדענקען, אַודאי!..."

„יעדעס בעשאָפֿעניש דאַרף בעניייען
די כחות; איינמאָל אין וואָך רוהען! רוהען
דאַרפֿען ווייב און קינדער, דיענסטען און
משרתים, אפילו דאָס פֿערד און די בהמה —
וואָס דיענען ביי׳ן אַ יוד..."

„אָבער אַ קריסט מאָג פֿאָהרען אום
שבת?"

„וועלל איך איהם מיין פֿערד פֿער־
דינגען!"

„שבת קאָנן זיך אויסשלאָפֿען דער
משרת, דער אַרבייטער, די אַרבייטערין?"

„זאָללען זיי אַ גאַנצע וואָך קיין אויג
נישט צוטהון, וועלל איך נור צאָהלען איינ־
מאָל אין וואָך און נישט עובר זיין אויף
„לֹא תָלִין".

„רוהען מאָגען ווייב און קינד...
איך וועלל אויך נישט טהון די האַנד אין
קאַלט וואַססער אַריין... גענוג. אַגאַנצע
וואָך זיך אַרום געיאָגט מיט׳ן סאָנד *),

*) סוד.

יענער וועלט און בעמערקען נישט אַז עס ווערט
אַללע מאָל פֿינצטערער, חושכדיקער, דער וואָל־
קען, די גאָלדענע ראָנדער פֿערלוירען, עס לעשט
זיך אוים די זונן און עס ווייזט זיך קיין לבנה און
קיין שטערן... וואָס אַ מאָל לעגען זיך דיקקערע
שאַטטען אויפֿ׳ן וואָלקען, און, וואָס טונקעלער דער
וואָלקען ווערט, העללער און ליכטיגער ווערט די
קויל — די ערד, וואָס פֿליהט אַללע מאָל האָכער און
ווייטער ערגיץ אַוועק אין אַ זייט...

עס ווערט אַ ביסל אונרוהיג צווישען די
נשמות.

— „וואָס טהוט מען? וואו אַהין פֿליהען מיר?
— „בידך אפקיד רוחי!" לייענט קריאת־שמע
דאָס רביל און הייבט אָן שנאָרכען.
— אַזוי! מאַכען אַללע פֿרייליך פֿערוווּנדערט,
מען קאָנן דאָ אויך שלאָפֿען! מהיכי תיתא!

און אַללע צו לעגען זיך אויפֿ׳ן וואָלקען און
שלאָפֿען איין.

די ערד ווערט אַלץ ליכטיגער און יאָגט זיך
אַלץ האָכער און ווייטער אין איהר וועג, און די
שנאָרכענדיגע נשמות פֿליהען אַריין אויפֿ׳ן שוואַרצען
וואָלקען אין עולם התהו.—

לַצְפֹּר.

געשלאָגען דען טאַטען.

(אַ מאָנאָלאָג אין קראַנקענהויז)

זיי, זיי רייצען מיך! זיי, זיי זידלען מיך!.

מיט קאָמאָרניקעס *), מיט גאָטט ווייסט וואָס!"

„שבת — איז אַ טאָג אויף „קאָפּף אַרבייט"; איך וועלל מיר אָב'סַדרן ד גאַנצע וואָך: ווי איין און ווי אויס, און וועלל ע״ין פערשפּאָרען אַ גאַנצע וואָך צו קלערען; עס וועט געהען אַ גאַנצע וואָך ווי אַ פּוטטער!"

„שבת קומט נאָך צו נוטץ, אַראָב צו נעמען ביי יענעם די שבת'ניקעס, ניר דאָס מהומ שוין דער קאָמאָרניק אַלליין; די פּראָשעניע וועלל איך איינגעבען אין מיטען דער וואָך!"

„כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ"...

„מיטן גראָסטען פערגניגען! דער אָרימסטער טאַטע קאָנן געווינען אויף דער לאָטעריע, געפינגען אַ כשר'ע מציאה און איבערלאָזען ירושה".

„נור אַ קראַנקער טאַטע מאָג ליגען אין שפּיטאָל און מיר נישט אַיינרעכטען דען סאַלאָן; די מאַמע מאָג וואהנען בעזונדער און שטריקקען זאָקקען. לעדיג געהן איז גאָר קיין תכלית נישט! ביי זיך האַלטען איז גזר קיין פּלאַן נישט, שנור און שווינגער-שפּיעל איז קיין געשאָפּט, מיט'ן ווייב זיך גט'ען הייסט נישט גאָטט!"

*) סודעבני פּריסטאַוו.

„לֹא תִּרְצָח"!

האָרט זיך גאָטטס קול צווישען דונערען און בליצען, און אונזער בעל-הבתי'ל ווערט פערציטטערט.

„ווער — שרייט ער בעליידיגט — איך? איך — נעמען אַ האַק אין דער האַנד אַריין און אָבהאַקקען עמיצען אַ קאָפּף? אפשר נאָך אַ פּיסטויל? איך וואָלט מיך דען אַליין נישט דערשאָססען פאַר שרעקק? מיין באָבע האָט דען געהאַט אַ פּיסטויל אין דער האַנד? וואָס איז, אַ ראָמער בין איך? אַ גרעקק? בלוט פערגיעסען וועלל איך? פּולווער וועלל איך קויפען? אַ נאַרר בין איך, משוגע!"

„וואָס דאַרף איך דאָס? וואָס דאַרף איך מיך שפּיעליען מיט אַ מעססער — מיין צינגעל איז ווייניג? מיט אַ פּראָשעניעלע, וואו אַהין מען דאַרף, בין איך נישט יוצא? וואָס? יענעמס בלוט וויל איך זעהען? זאָלל מען איהן בעגראָבען מיטן בלוט צוזאַממען; קיין איינציגער טראָפּפען זאָלל נישט פעהלען!"

„האָסט דאָס גאָר נישט געדאַרפט צו זאָגען, רבונו של עולם!!!"

„לֹא תִּנְאָף..."

— „אָבער האַנדלען מיט דער סחורה

„געשלאָגען דען טאַטען!" פּראים! דען טאַטען האָב איך געשלאָגען?! איך וועל שלאָגען דען טאַטען?!... חע!...

וואָס אמת איז אמת, משוגע בין איך. אַזוי זאָגט דער דאָקטאָר, אַזוי האָט געזאָגט אונזער שכן דער סטודענט און איך ווייס דאָס אַלליין.

איך בין קיין מענש נישט! איך בין, איך בין... איך האָב שטאָנדיג געוואָלט פראָגען ביי אונזער שכן, וואָס איך בין אַזוינס... נור אַ מענש בין איך געוויס נישט.

ער פלעגט מיר זאָגען, אַז אַ מענש דאַרף האָבען אייגענעם שכל, אייגענעם וויללען און דאַרף קאָננען אויספיהרען זיינס... איהר פערשטעהט איהן? איך — אסור. ווי איז דאָס, איך בעט אייך, איין אייגענער שכל און וויללען?

נור ווי די מעשה איז — קיין מענש בין איך נישט. אָבער שלאָגען דען טאַטען?!. איך?!. ווי הייסט?!...

וואָס אמת איז אמת — מיך האָט דער טאַטע גאַנץ אָפּט געשלאָגען, אפילו צו אָפּט... „טירריבונץ" אין קאָפּף... „טירריבונץ" אין האַרץ... איך האָב געשמייכעלט, שטאָנדיג געשמייכעלט, ביז עס פלעגט נישט אָנהויבען געהן בלוט. לאָזט זיך בלוט, ווער איך אָבהאָנדיג. כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ — דאָס בלוט איז דאָך דאָס לעבען!... דאָס איז שוין איבריג, דאָס דאַרף מען שוין נישט... נור געשוויגען האָב איך שטאָנדיג געשוויגען. קיין וואָרט נישט הויך, קיין פּיפּס... צו וואָס?...

און דער טאַטע האָט געשלאָגען סכנות'דיג...

קאנן איך ? שיקקען קיין טירקיי, קיין ארגענטינא און צוריק פיהרען וואלוועל מלשינות און רכילות מאג איך ? לא תנאף — זאגסט דו ? מהיכי תיתא ! א י ך — נישט ! איך האב קיין צייט נישט דערצו, איך בין קיין בעלן נישט דעראויף ; מיין ווייב און טאכטער א ו י ך נישט — א ו ד א י נישט, איך וואלט זיי די קאפף געשפאלטען ! נור י ע נ ע מ ס ו ו י י ב, י ע נ ע מ ס טאכטער, רבונו של עולם ? זאל זיך י ע ד ע ר ע ר היטען זיינס !"

„אמת, עס איז א שווערע פרנסה, מיט מסירת נפש, ס כ נ ו ת נ פ ש ו ת מיט א ביסל חלול השם, נור אויף דעם איז מען דאך אין גלות... !"

„לא תגנוב..."

„אויך, רבונו של עולם, געזאגט, כביכול, אומזיסט. א י ך וועלל גנבינען ! און דערנאך ? דערנאך וועט מען מיך איינזעטצען... און ווער וועט געבען מיין ווייב און קינדער עססען ?"

„זעהסט דו, רבונו של עולם, ווען אויף א מאל א צעהן־טויזענטער... בא ! מיין ווייב וואלט געלעגט אויף איהר נאמען א „זאלאג", און אין דער צייט, וואס איך וואלט נאכ'ן וויראק *) געזעססען, וואלט זי

*) פריגאוואר.

א ביסל געוואכערט, ווי א יודענע... נור דאס מיינסט דו דאך נישט, פון צעהן־טויזענ־דער — פון א מילתא דלא שכיחא, רעדט מען נישט אויף א בארג סיני !"

„לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר !"

„אויסער — חס ושלום — ווייס איך ? געגען א שונא !"

„אויסער נאך פון דיין תורה וועגען, אז דער גבאי וועט מיר קיין גוטע עליה נישט געבען... און אפשר — אויסער לשם מצוה — אז איך וועלל וועללען איין אנדערן רב... איין אנדערן שוחט, אדער מאכען מיינס א קרוב פאר א שוהל קלאפפער. און נאך — רבונו של עולם — אויסער די אללע טויזענדער אופנים, ווען איז עס ג ל א ט א מ צ ו ה א י ו ד צ ו ב ע ג ר א ב ע ן !"

„לא תחמוד"

—„רבונו של עולם, איך זאג דיר אפפען, איך וויל נישט — נישט יענעמס הויז, נישט יענעמס ווייב, נישט יענעמס פערד און וואגען..."

„פערקעהרט ! איך, רבונו של עולם, פערגינן איהם ! איך פערגינן איהם אפילו זיין עשירות !—"

„איך וויל א בעססער און א גראס־

איינבאהל איז געוועזען אזא מעשה :

עס האט זיך צו בראכען איין אלטע מאשין. דער טאטע האט אבגערעכענט דעם ארבייטער פינף רובל פאר פעררינטען זי.

דער ארבייטער איז אבגעוועזען ביים טאטען צוואנציג יאהר ; ער האט זיך נאך מיט מיר גע־ניאנטשעט, ארומגעטראגען. איין ערליכער מענש געוועזען, א שוויגענדיגער. מסתמא אויך קיין מענש נישט, הע...

דאס רחמנות־פנימ'ל פון ארבייטער, זיינע שבועות דורך טרעהרען, אז ער איז נישט שולדיג, האבען מיך גערירט. „טאטינקע, האט זיך מיר ארויסגערעדט, טאטינקע, איין עולה טהוסט דו... א רחמנות... ער איז נישט שולדיג... איין אלטע מאשין"... נו, נו, האב איך געהאט ! די אויגען

זענען געוועזען אונטערגעשלאגען, פון נאז איז מיר געגאנגען בלוט. איך האב געשוויגען. מיך האט מעהר נישט פערדראססען אויפ'ן טאטען — גערעכט בין א י ך דאך... א רחמנות אויפ'ן ארבייטער איז דאך געווים... און בלוט האט געגאסען — א גאנץ עמער ! איך האב אודאי צעהן קווארט וואססער איבערגעפיהרט. גוט נאך, וואס אין אונ־זער דירה איז א וואססערלייטונג... אין דער אלטער דירה וואלט גאר שלעכט געוועזען... דארטען איז פאר נאכט קיין מאהל קיין וואססער נישט געוועזען אין שטוב...

נאכדעם ווייטער איז געוועזען אזא מעשה. איהר מוזט עס הערען ! א י ך האב געשלאגען דען טאטען, חע !.

סער הויז; אַ פּאַלאַץ קאָנן איך אויך
פֿערדייהען!"
„איך וויל אַ ווייב מיט מעהר נדן;
אַ שאָהנע יודענע אַלס צולאָג — קאָנן אויך
נישט שאַטטען!"
„איך וויל אויך אַ שאָנערע קאַרעטע
אונ בעססערע פֿערד!"
„אונ דאָס אַלץ וויל איך נ י ש ט פֿון
אַ בשר ודם, נישט צונעמען ביי יענעם —
נור „מ ת נ ת ידך הרחבה והמלאה", פֿון דיין
כשר'ער האַנד!"
„דו זאָגסט דאָך „לי הכסף ולי הזהב!"
„אונ, אַז דו, רבונו של עולם, לאָזט
נישט אַרויס קיין נייע באַנקאָצעטטעל, אַז
דו נעמסט נור ביי'ן איינעם אונ גיסט דען
צווייטען — בין א י ך שולדיג?"
„א י ך — דאַרף, מיין ווייב אונ
קינדער — ד אַ ר פֿ ע ן! ה אָ ב ע ן — מוז
איך, מיין דאגה ביי וועמען דו נעמסט?!"

אָט אזוי טייטשט זיך אוים דאָס בעל-בית'ל די עשרת הדברות.

י. ל. פּרץ.

לא תִגנוֹב.

(פֿון פּאָלנישען)

אין גאָרטען איז פֿינסטער אונ לער.

דער ווינד שאָקעלט מיט די בוימער די לעצטע בלאַטלעך אַראָבצוואַרפֿען.

דאָס ציטערדיגע שוואַבע ליכט פֿון נאַפּטלאַמפּען שלאָגט זיך אָב אין די גריבלעך בלאָטע, אין וועלכער איך זינק איבער די קאַלאָשען, אונ בעלייכטען די פֿריש אָבגעשווענקטע באַנק.

דער ווינטער געהט!

איך האָב מיר אויף געשטעלט דען קאָלנער, אַראָב גערוקט דען הוט איבער'ן שטערען, אונ געמאַרשירט דורך דער פּוסטער אַלעע.

די אַלעע האָט אויסגעזעהן ווי אַ טונעל אָהן אַיין עק, שוואַך בעלייכטעט פֿון ווייטע צוויי לאַמטערען; פֿוןביידע זייטען שאָקלען זיך די בוימער אין צוויי שורות אונ רוישען בייזעריג; מיט כעס האַקט מיר אויך אין פּנים אַריין דאָס דראָבנע רעגענדיל.

עס פֿאַלט מיר פּלוצלינג איין, אַז אַצונד אין דער וויסטער אַלעע קאָנן זיך עפּעס טרעפֿפֿען. איך קריג אַ קליין ביסעל מורא.

אין דעם זעלבען אויגענבליק האָט ווי מיר געגענאיבער בעוויזען אַ שוואַרצע יונג שטאַלט, גלייך זי וואָלט ערשט פֿון דער ערד ארויסגעוואַקסען. איך האָב מיך עטליכע שריט צוריק געצויגען, אונ די געשטאַלט איז פֿערשוואונדען געוואָרען.

ער האָט מיך איינמאָהל געטראָפֿען איבער אַ בוך... איך האָב זעהר ליעב ביכער צו לעזען... דער שכן פֿלעגט מיר געבען... האָט ער מיך, דער טאַטע, געוואָרפֿען אויף דר'ערד, געקאָפּיט מיט די פֿים אין קאָפּף, אין בויך, אין האַרץ... בלוט איז געגאַנגען פֿון די צייהן אונ פֿון נאָז. איך האָב געשוויגען. עס האָבען נור די קלאָפּ געהילעכט. נור, אַז ער האָט דאָס בוך געריססען, האָב איך די האַנד אויסגעשטרעקט אונ אַקוק געגעבען ברוגז'ליך אויפ'ן טאַטען. „דאָס איז אַ פֿרעמד בוך, אַ גוטס, אַיין עברה" האָב איך ברגז'דיג געשטאַמעלט. איך האָב דערפֿאַר בעקוממען נאָך אַפּאָרציע... נאָכדעם האָט מיך דער טאַטע אויף דריי טאָג פֿערשלאָססען, וועניג עססען געגעבען אונ אַלע טאָג געשלאָגען. איך בין געעססען אונ געלייענט די שטיקלעך פֿון בוך, וועלכע איך האָב אַריינגע'גנב'ט צו זיך אין קעשענע... חי, חי, חי... עס האָט מיר באַנג געטהאָן נור איין זאַך: אויף איין שטיקקעל איז געשטאַנען, אַז דער העלד איז געלאָפֿען טרינקען זיך, אונ איך האָב דען סוף נישט געוואוסט... עס האָט מיר טאַקי באמת באַנג געטהאָן אונ רוהען ניט געלאָזט...

אָבער שלאָגען דען טאַטען?!. חע-ע!

דאָ צום סוף... נור איך שאָם מיך צו דערצאָהלען... אַ ליעבע, חע!... אַ ליעבע!... זיהר האָרט, ווי מיין קול ציטטערט? איך קאָנן קאַלטבלוטיג ניט רעדען וועגען דעם. זי וואָהנט נעבען אונז, אַ טהיר נעבען אַ טהיר... איך זאָג אייך — אַ טהייערינקע, אַ ליובינקע, אַ גאָלדעלע... זאָג

— דאס איז שוין איין אנהייב — זאגט מיר אונהיימליך דאס הארץ.

א שטארקער ווינד מיט א שלאגם רעגען שלאגט זיך דורך מיט א געראויש צווישען די בוימער. דער ווינד איז נאך א ווײלע שטיללער געווארען, נור דער רעגען האט ווייטער געגאססען. איך מאך שוין שנעללערע טריט.

פלוצלינג — דערזעה איך נאך א מאל די זעלבע געשטאלט אונ נאך שארפער ווי פריהער.

נאך עטליכע טריט האב איך געהאט צו דערגעהן ביז צו די לאמטערען, איך איל צו, נור פלוצלינג דערהער איך א קול: הערר!... אונ די געשטאלט איז שוין מיר געשטאנען הארט געגענאיבער.

איך האב דערזעהן א בעטלער; נור די אויגען האבען וואונדערליך געפונקעלט.

— וויפיל איז דער זייגער? — האט ער ארויס געזאגט מיט א וואונדערליכער שטיממע, וועלכע איך וועל קיין מאהל נישט פערגעססען; עס האט זיך מיר געדאכט, אז דאס קול צורייסט איהם די ברוסט.

א ווײלע זענען מיר געשטאנען איינער געגען אנדערן.

איך געדענק נישט ווי אזוי אונ פאר וואס, נור פלוצלינג האב איך אויפגעקנעפעלט דען ראק, ארויסגענוממען די פארטמאנע, אונ דערלאנגט דער געשטאלט א רובל אונ געזאגט:

— נא!... פאר'ן זייגעריל וואלסט דו אויך נישט מעהר געקריגען!

ער האט א ציטטער געטהון אונ איז פערשוואונדען געווארען.

איך בין שוין בשלום דורך די גאנצע אלעע...

שלמה גראָסגלין.

איך אייך! שטאנדיג זיטצט זי איבער איין ארבייט, מיט דער נאדעל האלט זי אויס איהרע עלטערן. שטיל ווי א טייבעל, קיינמאהל קיין אונצופריעדען ווארט נישט; שטאנדיג גוט צו אללעמען; שטאנדיג מיט א ווארט רחמנות!... איך זאג אייך... א, עס דריקט מיר דאס הארץ... א!... איך זאג אייך — א זיססינקע, א הארציגע, א... א... א מאמינקע!... איך פלעג צו איהר אפט געהן... איהר זעהט! א, איך חאפ קוים דען אטהעם... איך האב ליעב געהאט זיטצען אונ קוקקען אויף איהר, נור קוקקען, ניט אראבצונעמען איין אויג... דער טאטע האט מיך דערזעהען אריינגעהן צו איהר... איז ער אריינגעלאפען האסטיג נאך מיר גלייך, געחאפט פון טיש א מעשענען לייכטער אונ געווארפען מיר אין קאפף... דאס ערשטע מאל, דאכט זיך, האב איך א ווייטאג דערפיהלט... עס האט א שפריטץ געטהון דאס בלוט... דער טאטע האט מיך שוין געשלאגען מיט די פויסטען... דאס הארץ האט מיר געדריקט, שטארק געדריקט...

עס האט מיר געברענט אין די אויגען, נור וויינען האב איך נישט געוויינט... געשוויגען האב איך; קיין ווארט נישט... עס איז מיר מעהר נישט זעהר אומעדיג געווארען אונ פערדראססיג אויפ'ן טאטען, ווי ווארפט מען דאס א שווער לייכטער אין קאפף?... אונ אז ער וואלט מיך טויד שלאגען? א גלייכווארטעל איז דאס, וואס?... נור איך האב געשוויגען... זי האט זיך פאר מיר איינגעשטעלט... דער טאטע האט זי אנגעהויבען שלאגען... אונ איך... עס האט מיך געווארפען ווי אין א פיבער... עס איז מיר געווארען אזוי מאדנע... איך האב געברענט... אז עס איז מיר לייכטער געווארען, איז דער טאטע געשטאנען א פערבלוטיגטער...

הם! האב איך איהן געשלאגען?!... א געלאכטער איז דאס דאך!...

דער דאקטאר זאגט, אז איך בין געריהרט... איהר זעהט? א, עס ווארפט מיך אין קאלט...

ד. פינסקי.

דער נסתר.

איך בין אין גאַנצען צוויי טאָג צוריק אין דער היים און האָב מיך שוין אַזוי פערזינדיגט, אַז עס „קלינגט מיט מיר די וועלט". דער טאַטע וויל מיך שוין גאָר נישט קענען. עס אַרט איהן נישט מיין שטאַרק הוסטען. ער פרעגט ביי מיר גאָר נישט. נאָך נאַכטען האָט ער געזאָגט, אַז ווען ער זאָל געוואוסט ווייסען „מיין שוואַרצען סוף", וואָלט ער מיך בעסער פאַר אַ שוסטער געמאַכט! איך האָב געהאַט מיט'ן רב אַ וויכוח און הריפות בעוויזען, נור דאָס מאַכט איהם נישט אויס. ער ווייסט פון לאַנג, אַז „דער קאָפּף האָט מיר נישט געדאַרט", נור וואָס האָט מען דערפון? לייטען געלאַכטער!

די מאַמע וויטער בעוויינט מיך אַרגער ווי אַ טויטען.

— וואָס דו האָסט דאָרט געטהון — קלאָגט זי — אין פערשאָלטענעם וואַרשוי — איז פערפאַללען, חאָטש אויך — אַ קלאָג איז צו מיר! — אַ גוטער שם! אָבער דאָ, דאָ... מיר אין די אויגען אַריין!

און וואָס איך האָב אַזוינס געטהון, אָסור אויב איך ווייס. איך האָב, דער מאַכען צו ליעב, געדאַווענט, געוואַשען זיך, געבענשט, געשפאַרט זיך מיט'ן רב וועגען אַ רמב"ם... אָה! איך דערמאָן מיך! שבת געטראָגען דאָס זייגעריל און — איך בין מודה ומתודה — געקאָמט זיך אים שבת!

די גרעסטע צרות האָב איך פון זרח ברוך'ס.

— אָט דאָס — קלאַפּט דער טאַטע אין טיש אַריין — איז אַ מענש! אַ משכיל, שרייבט אין ציימונג און ריהרט נישט קיין קוצו של יוד... כי הוא זה, דאָס הייסט אַ נחת! שרייבט פראָשעניעס! לייענט ביכער ווי אַ וואַסער, און אַ יוד כדבעי, טאַקי אַ יוד!

— פון רב'ס זונן — זאָגט די מאַמע בוכען טרערן — איז שוין נישט וואָס צו רעדען, צו דעם דאַרף מען שוין זכות אבות... אָבער טאַקי דער זרח, דער זרח! אַ מחיה פשוט... נור מיך האָט געטראָפען די שטראָף!

פאַרנאַכט. — די טאַטע-מאַמע סודען זיך עפּים אויף דער פריזבע אונטער דען פענסטער — און עמיץ ריהרט די טהיר.

— מאָזנאַ? פרעגט אַ זיס קול.

און איידער איך האָב צייט צו ענפערן שטעלט מען זיך מיר פאָר:

— זאַכאַר באָריסאָוויטש שוויצבאָר.

— זרח ברוך'ס! זעץ איך מיר באַלד איבער אויף פראָסטע יודיש.

ער זעצט זיך אויך אום געבעטען; וואַרפט אַ בוך פון טיש און בלאַטטערט עס ווי אַ בקי, פאַר וועלכען עס זענען שוין קיין נייע ביכער נישט דאָ, און הייבט ראַפּטום אויף דען קאָפּף און גיט אַ פראָג:

— און וואָס זאָגט איהר צו קרח'ן, אַה?

איך פערשטעה נישט די שאלה.

— איך מיין — מאַכט ער — אַז דאָס איז משה'עלעם אַ שפּיצעל!

אויף זיין בהמה'וואַטע געל פנים שיינט אַ שכל'דיגע שטראַהל.

— מילא דונערן און בליצען, ווייסט מען שוין, אַז עס איז עלעקטרי — נור זעהט איהר וואָס איך קאָנן נישט פערשטעהן, דאָס איז לוטס ווייב! גלאַט פון אַ מענש זאָלל ווערען אַ שטיק זאַלץ!

די גאַנצע גאַלל האָט ער מיר געריהרט, נור איך האַלט מיך איין מיט אַללע כחות און שוויג.

ער לאָזט מיך אָבער נישט אָב, ער חאַפּט מיך אָן ביין אַ קנאָפּ פון ראָק און האַלט מיך:

— עה! שמייכעלט ער, מיר מאָגט איהר זאָגען... איך בין דאָך נישט גנילאָזוקע! ביי דער נאָז פיהר איך אַללע! רבינו תם'ס תפלין לעג איך! איפּדערוואָך פאָר איך נאָך צו'ן אַ רבין... וואָס אַרט עס מיך?! מען האַלט מיך פאַר אַ צדיק... מען שרייבט ביי מיר אַדרעססען, פראָשעניעס... אָבער פאַר אייך איז קיין סוד...

— נו, זאָגט איך בעט אייך, זאָגט! — שטעלט ער זיך צו מיר צו.

די גאַלל האָט אין מיר געפּלאַצט:

— וואָן! האָב איך אַ געשריי געטהון.

* * *

ביי נאַכט האָט דער טאַטע געמיינט, אַז איך שלאָף און געזאָגט דער מאַמען:

— איך האָב'ן געבעטען, ער זאָלל איהם אַ ביסל מוסר זאָגען! האָט ער איהן אַרויסגעוואָרפען.

— אַ קליפּה! זיפצט די מאַמע

— היינט — מאַכט וויטער דער טאַטע — האָב איך איהם נישט געוואָלט מאַכען אַ יריד, נור מאָרגען זאָלל ער זיך פּאַקקען!

איך האָב געהערט ווי די מאַמע האָט איבערגעדרייט דאָס פנים צום קישען און אָנגעהויבען שלאָכצען.

ח. לעבענזאָן.

דער תענית

אַ שבעה־עשר בתמוז בלעטעל.

אויס די נביאים.

גאָט פרעגט.

„איך בין פולל די גאַנצע וועלט,
וואָס שטעלסט דו מיר אַ הויז?
דאַרף איך עסען, טרינקען דען?
וואָס מאַכט דיין קרבן אויס?"

„דאַרף איך אָקסען פלייש און בלוט?
וואָס מאַכסט דו דיך צו לאַסט?
דיין אייגען פעטס און בלוט?
וואָס קימט אַרויס דו פאַסט?!"

„און — דיין געבעט! וואָס ווילסט דו מיך
אַלס שותף צו דיין רויב?
און בעטסט דו שוין, וואָס שרייסט דו נאָך?
דו מיינסט, אַז איך בין טויב?"

„און אויך די האַנד וואָס שפּרייטסט דו אויס? —
איך ווייס זיי זענען לאַנג!
וואָס בייגסט דו נאָך דעם קאָפּ צו דר'ערד —
בעהאַלטסט דו דיין געדאַנק?"

י. ל. פּרץ

(אויס גליעב אוספּענסקי)

ד. פּינסקי.

האָט געגאָססען און געגאָססען

מקובלים.

אין די שלעכטע צייטען, פאלט אפילו תורה — די בעסטע סחורה — אויך.

פון דער לאשציווער ישיבה איז מעהר נישט געבליבען נור דער ראש ישיבה — ר' יעקיל מיט איין איינציגען תלמיד. דער ראש ישיבה איז איין אלטער דארער יוד, מיט א לאנגע צושויבערטע באָרד, מיט אלטע, אויסגעלאשענע אויגען; למה, זיין געליבסטער תלמיד, איז א יונגער מאנן, אויך א דארער, א הויכער, א בלאססער מיט שווארצע געקרייזעלטע פאות, ברענעדיקע, שווארצע, אונטערגעשלאגענע אויגען, פערברענטע ליפפען, און א ציטטערינגען שפיצינגען גארגעל; ביידע מיט אויפגעהראשעטע הערצער, אהן העמדער, ביידע אין לאבעס; דער ראש ישיבה שלעפט קוים נאך א פאר פויערישע שטיוויל, דעם תלמיד פאללען די שוכטער־שיך אהן זאקען אראב פון די פים.—

דאס איז געבליבען פון דער בעריהמטער ישיבה! דאס פעראָרימטע שטאדטיל האט אללע מאהל מעהר אויפגעהערט צו שיקקען עססען, און צו געבען טאג, די אָרים־בחורים זעננען זיך צו קראכען! ר' יעקיל וויל שוין דא שטארבען, און זיין תלמיד — לעגען איהם די שארבליך אויף די אויגען.

און זיי ביידע ליידען אויך א מאהל הונגער. פון ווייניג עססען קומט ווייניג שלאפען, פון גאנצע נאכט נישט שלאפען, און נישט עססען — א חשק צו קבלה!

ממה נפשך — דארף מען אויפזיין גאנצע נאכט און הונגערן גאנצע טאג — לאז מען חאטש דערפון א נוצען האבען, ז"ל חאטש זיין: תעניתים מיט סגופים, זאללען זיך חאטש אפפענען אללע טויערען פון דער וועלט מיט סודות, רוחות און מלאכים!

זיי לערנען שוין קבלה א צייט!

צונד זיצען זיי ביים לאנגען טיש, איינע אליין. ביי יעדען איז צונד נאך מיטטאג, ביי זיי איז נאך פאר פרישטיק, נור זיי זעננען געוואהנט דערצו. — דער ראש ישיבה פערגלייסט די אויגען און רעדט; דער תלמיד זיצט אונטערגעשפארט מיט ביידע האנד דען קאפף און הארט —

— אין דעם זעננען דא — זאגט דער ראש ישיבה — א כך בחינות: איינער קען א שטיקעל, איינער א האלבען, איינער א גאנצען נגון. — דער רבי, ז"ל, האט געקאנט א גאנצען נגון, אפילו מיט א צושפיעל! — איך (האט ער צוגעגעבען טרויעריג) האב קוים די זכיה צו'ן א פיצעלע, אט אזוי גרוים... ער האט אב געמאטען

שרייב א פעליעטאן!

עס האט קיין שיעור און קיין ערך נישט, וויטער א פעליעטאן, אבער א פיעליעטאן, און דא איז נישט דא פון וואס צו רעדען! עס פעהלט מאטעריאל! ארם־נהרים און אמעריקא זעננען פערשלאססען ווי א גביריש הארץ, אין ארגענטינא איז שטילל, צעדער־בוים — טויט, ווערמאנט — שטום. איך זעה נישט מיט וואס אייך צו פעראינטערעסירען. ערשט נישט לאנג איז אינטערעסאנט געוועזען צו קלערען, צו די וועלט וועט זיך אין קורצען איבערקעהרען, א געוויססער פאלב האט נביאות געזאגט, אז יא. דערפון וואלט איך אייך געקאנט אויפבלאזען איין עסק ווי א לונג־און־לעבער, איך וואלט אייך דערצאהלט, אז פאלב איז נישט קיין פאלב ביי'ן א קלייד און נישט קיין פאלב אויף עמיצענס א שטערן, נור א געלעהרטער אסטראנאם; אז די וויססענשאפט, מיט איהר גאנץ בעל־בתישקייט און פארזיכטיגקייט האט ליעב א מאל א פשט'יל, א נביאה'לע, א טרעפעניש — דערביי וואלט איך אביסל געשפיעלט אויף אייערע נערווען; פריהער וואלט איך אייך איבער געשראקען: טאמיר יא, דערנאך געזאגט ניין, און אפשר וואלט געוועזען א יא און א ניין און א נישט צוזאמכען... וואס קומט אבער ארוים, אז מען האט מיר די מציאה פון די האנד ארוים געהאפט. ה' וועבער איז פריהער געפאללען אויף דער מציאה, און אויב ער וועט האלז און לייב נישט ברעכען, וועט ער אזוי פאללען און פאללען עד סוף כל הדורות. ה' וועבער האט שוין א גליק צו המצאות. וועמען,

אַ קליין פּיצעל דאַרען פינגער און ווייטער געצויגען. —

עס איז פערהאַנגען אַ נגון וואָס מוז האָבען ווערטער... דאָס איז גאָר אַ נידריגערע בחינה... עס איז פערהאַנען אַ העכערע בחינה — אַ נגון, וואָס זינגט זיך אַליין, גאָר אָהן ווערטער, אַ ריינער נגון! נור דער נגון דאַרף דאָך נאָך האָבען אַ קול... מיט ליפּען, דורך וועלכע דאָס קול געהט אַרויס! און ליפּען — פערשטעהסט דו — זענען דאָך נאָך גשמיות. אינם קול אפילו איז שוין אַיין עדעלער גשמיות, נור דאָך קיין רוחניות נישט.

דאָס קול שטעהט אויף דער גרעניץ צווישען רוחניות און גשמיות, צווישען הימעל און ערד!

דעראיבער איז דער נגון, וואָס הערט זיך מיט אַ קול און הענגט אָב פון די ליפּען, נאָך נישט ריין, נאָך נישט אין גאַנצען דיסטילירט... נאָך נישט קיין אמת'ער רוחניות!...

דער אמת'ער נגון אָבער זינגט זיך גאָר אָהן אַ קול... עס זינגט זיך אינעווייניג אין הארץ, אין די געדערים! אָט, דאָס איז דער סוד פון דוד המלך'ס ווערטער: „כל עצמותי תאמרנה"... אינ'ם מאַרך פון די ביינער דאַרף זינגען, דאָרט דאַרף זיין דער נגון — דער העכסטער שבח פאַר גאָטט ב"ה! ווייל דאָס איז נישט דער נגון פון אַ בשר ודם, דאָס איז קיין אויסגעטראַכטער נגון! דאָס איז אַ חלק פון'ם נגון, מיט וועלכען גאָטט האָט די וועלט בעשאַפען, פון דער האַרמאָניע, וואָס ער האָט אַריין געגאָססען אין איהר, און וועלכער זי פיהרט זיך ווייטער פון גאָטטס ליב וועגען!

אַזוי זינגט די פמליא של מעלה! אַזוי האָט געזונגען דער „יוד", זכרונו לברכה!

די לעקציע האָט איבערגעהאַקט אַ צושויבערטער יונג מיט אַ שטריק אַרום די לענדען — אַ טרעגער — וואָס איז אַריין געקומען אין ביהמ"ד, אַ נידערגעשטעלט אַ שיססעל גריטץ מיט אַ שטיקעל ברויט אויף'ן טיש נעבען ראש־ישיבה, און געזאָגט מיט אַ גראָב קול: „ר' טעביל שיקט דעם ראש־ישיבה עססען"; ער האָט זיך איבער געדרעהט און, אַרויסגעהענדיג, צוגעגעבען: שפּעטער וועל איך קומען נאָך דער שיססער!"

דער ראש־ישיבה, וועלכען דאָס גראָבע טרעגער־קול האָט אַרויס געיאָגט פון דער גאָטטליבער האַרמאָניע, האָט זיך שווער אויפגעהויבען און איז, נאָכשלעפּענדיג די גרויסע שטיעוויל, צוגעגאַנגען צו'ם כיור זיך וואַשען.

געהענדיג האָט ער ווייטער דאָך גערעדט, האָטש מיט ווענינער התלהבות און דער תלמיד האָט איהן פון זיין אָרט נאָך געיאָגט מיט אויפגעשפּיצטע אויערען און

למשל, איז איינגעפאַללען איבער צו זעצען אויף לשון הקודש אַ ווערק פון אַ קאַטאָלישען גייסטליכען, וואָס ווייסט אויס, אַז די נשמות האָבען דאָס גן עדן אויף דער זונן, אַז זיי ציהען זיך ווי הייטליך אַללע מאָל דינגער און דינגער, ביז זיי ווערען אַזוי דינן, אַז עס קענען שוין דינגער נישט זיין? וועמען איז דאָס איינגעפאַללען? וועבערן! וועמען איז איינגעפאַלען צו לערנען יודישע קאָלאָניסטען צו בעארבייטען די ערד אין פאַלעסטינא און ארגענטינא כמנהג פּולין, ד. ה. לויט צוויי דריי בראָשורען פאַר אונזערע פויערען געשריבען? וועבערן! ווער איז פריהער אַרויס מיט אַ ווערקעל איבער דער מגפה? וועבער! ווער האָט מיר צונד אויסגעהאַפּט פאַלב'ען מיט'ן סוף פון דער וועלט? וועבער! וועלכען מחבר איז איינגעפאַללען צו שרייבען אַ פעליעטאָן אין הצפירה איבער זיין אייגען ספר, וואָס ער וועט אַרויסגעבען, און, וואַרפענדיג אַ שטיין אין אַ פרעמדען גאָרטען, בעווייזען ווי נאָטיג און וואָהל זיין ספר איז און ענדיגען נאָך מיט אַ שמייכעלע: אַ יאָ, איך בין סקראָמנע און לויב מיך נישט? וועבערן! אַלץ וועבער און וועבער!

עס איז נאָך איין עסק געוויזען צו רעדען וועגען חליצה.

איהר ווייסט אפשר נישט, מיינע טהייערע לעזער, וואָס מען מיינט חליצה? איהר זייט דאָך „גראָבע יונגען", הכוון עס, מען שילט דאָך מיך מיט טויטע קללות, פאַר וואָס איך זאָג אייך אַמאָל אויס פון חדר; מען האַקט דאָך מיר אין קאָפּ, אַז, אויב אייערע נשמות וועללען נישט הענגען ווי שפּינוועבס אויף די שטרוימעל־האָר, וועלען זיי

בּרענענדיגע פערחלומטע אויגען.

— נור — זאגט ווייטער ר' יעקיל מיט א טרויריגער שטימע — איך האב אפילו די זכיה נישט משיג צו זיין, און וואס פאר א בחינה דאס איז! און וועלכען שער דאס קומט! זעהסט דו — גיט ער שוין צו מיט א שמייכעל — די סגופים מיט די צרופים וואס מען דארף דערצו, די וויים איך. און איך וועלל זיי דיר היינט איבערגעבען!

דעם תלמיד קריעכען שיער די אויגען ארויס; ער האלט אפען דאס מויל צו חאפען יעדעס ווארט. נור דער רבי האקט איבער: ער וואשט זיך, ווישט זיך אב, זאגט „שאו ידיכם", און געהט צוריק צום טיש און מאכט מיט ציטעריגע ליפען אין „המוציא"...

מיט ציטעריגע דאַרע האנד העבט ער אויף די שיססעל; און די פארע פער־דעקט איהם און ווארימט דאס דארע פנים; דערנאך שטעלט ער זי צוריק, נעמט דען לעפעל אין דער רעכטער האנד, און ווארימט די לינקע דערווייל אין דער אייסערליכער ראנד פון שיסעל, דערביי צוקוועטשט ער מיט דער צונג אן די לעדיגע דזיאנסלים, די רעשט „מוציא" מיט זאלץ.

ער האט זיך אנגעווארימט דאס פנים מיט די האנד און ער קנייטשט שטארק איין דען שטערען, ציהט צוזאממען די בלאנע־בלאע דארע ליפען, און הייבט אן בלאזען.

ביי דער גאנצער צייט האט פון איהם דער תלמיד קיין אויג נישט אראב געלאזט. נור, בשעת דען רבי'נס ציטערדיג מויל איז אקעגען געלאפען דעם ערשטען לעפעל גריץ, האט איהן עפּיס אנגעחאפט ביי'ם הארץ; ער האט זיך פלוצלינג פערשטעלט דאס פנים מיט ביידע האנד און זיך אין גאנצען שטארק איינגעצויגען.

אין א פאר מינוט ארום איז אריין געקוממען נאך א יונג מיט א שיססעל גריטץ מיט ברוט.

—„ר' יוסף שיקט דעם תלמיד אנבייסען!" נור דער תלמיד האט נישט אוועק גענוממען די האנד פון פנים.

דער ראש־ישיבה האט אוועק געלעגט דען לעפעל, צוגעגאנגען צום תלמיד, און א ווייל'ע מיט שטאלצער־ליעבע אויפ'ן תלמיד געקוקט. דערנאך האט ער איינגעהילט די האנד אין דער פאלע און אנגערירט איהם די פלייצע.

— מען האט דיר געברענגט עסען — וועקט ער איהן מיט א פריינדליך קול.

דער תלמיד האט טרויעריג און לאנגזאם אוועק גענוממען די האנד פון פנים. ער איז נאך בלאססער געוועזען און די אונטער־געשלאגענע אויגען האבען נאך ווילדער געברענט.

ארייז אין גיהנם אדער גאר אין קרימינאל, מען יאגט דאך מיר ארום, פאר וואס איך רעד מיט אייך ווי מיט מענשען! אפשר יא? אפשר ווייסט איהר טאקי נישט וואס חליצה איז? הערט וועלל איך אייך פערציילען.

איהר ווייסט, אודאי, אז אויף איין אלמנה איז מעהר רחמנות ווי אויף איין אלמן. נור צו האט איהר אייך אבגעגעבען א חשבון פאר וואס? און דאך איז עס זעהר לייכט צו טהון. א נקבה איז ערגער ווי מאנספערשוין. א מאנספערשוין איז (על כל פנים עטליכע חדשים אין יאהר) שטארקער פאר איין נקבה, און אויף דער וועלט איז גאנץ גע־פאהרליך, אז מען איז שוואכער. עס איז אסך בעססער מאוסער, נארישער צו זיין, אבי נישט צו האבען א ליט כח ווענינער פאר איין אנדערן.

אז „יד ישראל" איז נישט „תקיפה", כל זמן מיר אליין האבען ווייניג פראוועס, האבען מיר ביי די נקבות ווענינ וואס צו צונעמען. מיר טהון דאך וואס מיר קאנגען. א מיידעל ווערט געבוירען איז גאר א קליינע שמחה, אין הדר אריי שיקט מען זי נישט — נור ביז אהער האט זי נאך אלם קיין היזק נישט דערפון — עס קומט אבער שפעטער, איז זי א מאנספערשוין מקדש! איהר ווייסט וואס מען מיינט? ער גיט איהר א מטבע, א פינגעריל אדער איין אנדערע זאך, וואס מוז חאטש ווערט זיין א פרוטה, און זי איז זיין; ער האט זי געקויפט! זי מוז איהן פאלגען, ליעב האבען, טראגען, האבען, זי איהן איז נישט מקדש! געפאלט זי איהם נישט, גיט ער איהר, נישט זי איהם א גט. און שטוב צו שאפען, איבער די קינדער צו רעגירען—

— איך ווייס, רבי! אנטפערט ער — נור איך וועלל נישט עססען היינט!

— דער פירטער תענית? האט דער ראש־ישיבה גיפראגט פערוואונדערט — און אהן מיר? גיט ער צו מיט א פרעטענסיע.

— עס איז איין אנדערער תענית — אנטפערט דער תלמיד — עס איז א תענית תשובה!

— וואס רעדסט דו? און א תענית תשובה?

— יא, רבי! א תענית תשובה... אט, ערשט צונד, ווען איהר האט אנגעהויבען עססען, האב איך געהאט א הרהור — עובר צו זיין אויף לא־תחמוד!!

אין דער זעלבער נאכט, גאנץ שפאט, האט דער תלמיד אויף געוועקט דעם רבי'ן. זיי זענען ביידע געשלאפען געגען איבער אויף א באנק אין קלויז.

— רבי — רבי! האט ער געריפען מיט א שוואך קול —

— וואס איז? האט זיך דער ראש ישיבה אויפ־געכאפט דערשראקען.

— איך בין צונד געוועזען אין דער הויכער מדרגה...

— ווי אזוי? פראגט דער ראש ישיבה פערשלאפען.

— עס האט אין מיר געזונגען!

דער ראש ישיבה האט זיך ראפטום אויפגעזעצט:

— ווי אזוי, ווי אזוי?

— איך ווייס אליין נישט, רבי — האט דער תלמיד מיט נאך א שוואכער קול געאנטפערט — איך האב נישט געקאנט שלאפען, האב איך מיך איין געטיעפט אין אייער שמועס... איך האב געוואלט דוקא קענ־ען דעם נגון... און איך האב פאר גרוים צער, וואס איך קען נישט דעם נגון, אנגעהויבען צו וויינען... איך האב אין גאנצען געוויינט; אללע אברים האבען אין מיר געוויינט פאר'ן רבונו של עולם! און דערביי האב איך געמאכט די צרופים, וואס איהר האט מיר איבערגעגעבען... נור, א וואונדער־ליכע זאך, נישט מיט'ן מויל, נור עפים אינגערווייניג... פון זיך אליין! ראפטום איז מיר ליכטיג געווארען... איך האב געהאלטען צו די אויגען, און עס איז מיר געוועזען ליכטיג, זייער ליכטיג, זייער שטארק ליכטיג!...

— אט! בייגט זיך צו'נם צו דער ראש ישיבה.

— דערנאך איז מיר געווארען פון דער ליכט אזוי גוט, אזוי לייכט... עס האט זיך מיר געדאכט, אז איך וואג גאר נישט, אז מיין גוף האט די וואג פערלוירען, אז איך קענן פליהען...

און זייגען — געהער צו'ן איהר. ער איז איהר שפייזער! בתי מדרשים, חברות, כבוד התורה האט ער — ביי די הקפות שטעהט זי פון דער וויטענס. ער מאג שכור'ן פורים, זי נישט; ער עסט אין סוכה, זי נישט, ער מאכט פאר איהר קדוש און הבדלה און זי קוקט איהם אין מויל אריין... קורץ זי הענגט אב פון איהם. און אויף א ברית עסט ער פלייש און פיש און זי איז יוצא מיט פוטטער־קוכען מיט ציקאריע. אזוי פיעל ווי מיר האבען פראוועס, אזוי פיעל האבען מיר ביי זיי צוגענוממען! ווי וואלט אבער געוועזען ווען יד ישראל זאלל טאקי זיין תקיפה? וואלט א נקבה קיין ירושה נישט גענומ־מען, קיין עדות נישט געוועזען אין בית־דין... ווייבער, קליינע קינדער און קנעכט האבען איין פראווע, שטעהן אויף איין מדרגה. פראגט אונזערם

אלמדן: וואס איז א נקבה? „א פאססעל אומריינקייט"! ער איז שטארק מסופק צו זי האט א נשמה, האב־סטענס וועט זי אויף יענער וועלט זיין ביי'ן איהם א פיסענבאנקעלע... ער פיהלט שוין פאראויס, ווי ער וועט דעמעלט האבען דעם יצר הרע אין די קנאביל! אנדערע זענען מסוכן צו יודען זענגען מענשען, און קיין שום יוד איז נישט מסופק אז אין 8 מיליאן יודען זענען נור דא 4 מיליאן מענשען און די רעשט זענען — ווייבער. לאנגע האהר און קורצער שכל, ניין מאס רייד, א יודענע איז ארגער ווי דער טויט — דאס רוב זענען מכשפות...

און דאס איז נישט אונזער יושר אליין, עס איז ביי'ן אללע פאלקער אזוי... און וואס ווילדער א פאלק איז, וואס וויכטיגער עס איז ערגיץ די פויסט, ארגער איז אלס דער פרוי. ביי טהייל ווילדע

— אָט ! אָט !

— דערנאָך בין איך געוואָרען לוסטיג, לעבעדיג, לאַכענדיג... דאָס פּנים האָט זיך מיר נישט געריהרט, די ליפּפּען אויך נישט, אונ איך האָב דאָך געלאַכט... אַזוי גוט, אַזוי האַרציג, אַזוי נחת'דיג געלאַכט!

— אָט ! אָט ! אָט ! מתוך שמחה !

— דערנאָך האָט עפּיס אין מיר געבּרומט, ווי אַיין אָנהייב ניגון —

דער ראש ישיבה איז אַראָב געשפּרונגען פֿון זיין באַנק אונ איז מיט איין מאָהל געווען ביים תלמיד : —

— נו — נו —

דערנאָך האָב איך געהאָרט, ווי עס האָט אין מיר אָנגעהויבען זינגען !

— וואָס האָסטו געפֿיהלט ? וואָס ? וואָס ? זאָג !

— איך האָב געפֿיהלט אַז אַללע חושים זעננען מיר פֿערשטאָפּט אונ פֿערמאַכט, אונ אינגעררוויינינג זינגט, אונ פּונקט אַזוי וויא מען דאַרף — גאַר אָהן ווערטער, אָט אַזוי...

— ווי אַזוי ? ווי אַזוי ? !

— ניין, איך קאָנן נישט... דעמאָלט האָב איך געוואוסט... דערנאָך איז פֿונ'ם זינגען געוואָרען... געוואָרען...

פֿערבּרענט מען גאָר די אַלמנות... ביי אונז הייסט „מקדש זיין" געבּען אַ זאַך וואָס איז ווערט אַ פּרוטה, ביי טהייל ווילדע הייסט מקדש זיין געבּען אַ האַק אין די צאָהן אַריין, אַז צוויי פֿון די פֿאָרענדיגע זאָללען אַרויס פֿאַללען... ביי אַנדערע מוז מען די כּלה שלעפּען אויף דער ערד ביי די האָהר אונ אויסגלייכען איהר אַ פּאָר ביינער. ביי אונז אַ גרושה האָט נאָך אַ שטיקעל ווערט, ביי אַנדערע שטעקט אין דער גרושה די גאַנצע טומאה, מען לאָסט זי אין קיין פֿרומ הויז נישט אַריין אונ זי שטאַרבּט פֿאַר הונגער, אָדער רייסט אויס ביי די הינד אין גאַס אַ ביין...

ביי אונז פֿראָגט מען קיין מיידעל קיין דעה נישט, אויב זי ווילל דען חתן, אונ אַז זי זאָגט „ניין" אויף דעם, וואָס געפֿאָלט טאַטע מאַמע, אָדער יאָ אויף אַזוינעם, וואָס פּאַסט נישט פֿאַר זייער יחוס,

— וואָס איז געוואָרען — וואָס איז געוואָרען ? ...

אַ מין שפּיעלען... גלייך להבדיל איך וואָלט דאָרט אינגעררוויינינג אין מיר אַ פּיעדעל געהאַט. אָדער גלייך יונה כלי־זמר זאָלל אין מיר זיצען אונ שפּיעלען זמירות, ווי ביים רבי'ן צו טיש ! נור עס האָט געשפּיעלט נאָך בעססער, נאָך אָדעלער, מיט נאָך מעהר רוחניות ! אונ ווייטער גאָר אָהן אַ קול, גאָר אָהן אַ קול — מיט סאַמע רוחניות !

— וו[illegible] איז דיר ! וואהל איז דיר ! וואהל איז דיר !

— צונד איז אַלעס אַוועק — מאַכט טרויריג דער תּלמיד — עס האָבען זיך מיר צוריק געעפֿענט די חושים, אונ איך בין אַזוי מיעד, אַזוי מיעד, מי-ע-ד אַ-זוי-מיעד ! אַז איך...

— רבי ! האָט ער ראַפּטום אַ געשריי געטוהן, אונ זיך אָנגעכאַפּט ביים האַרץ — רבי ! זאָגט מיט מיר ודוי ! מען איז געקוממען נאָך מיר ! — עס האָט דאָרט אין פּמליא של מעלה אַ זינגערעל פֿערפֿעהלט ! אַ מלאך מיט ווייסע פֿליגען... רבי ! רבי ! שמע ישראל ! שמעעע... יש...

דאָס גאַנצע שטאָדטעל ווי איין מענש,

הייסט זי אַ חצופה, אַיין אויסגעלאַססענע... ביי'ן אַנדערע, איז די טאָכטער איין איינפֿאַכע סחורה, אונ דער פֿאָטער, אונ נאָך זיין טויט דער ברודער, אָדער איין אַנדערער קרוב, פֿערקויפֿט זי וועמען אונ פֿאַר וויפֿיל ער וויל. ביי אונז האָט דער מאַנן אַ פּראַזע אויפ'ן לייב נור אָהן אַ „פּערעדאָוויעריע", אויף טהייל אָרטער קאָנן ער זי אָבטרעטען אויף אַ מאָל אונ איינציגווייס, אָדער מכבּד זיין מיט איהר אַ גאַסט. די ווייבער לעקקען אין ערגיץ קיין האָניג נישט... די, וואָס האַלטען פֿאַר קלוג, גוט אונ פֿיין דאָס אַללעס וואָס אַרום זיי איז, אונ בפּרט נאָך, דאָס וואָס איז אַזוי שוין פֿון אייביג אויף, די פֿערשטעהען, אַז עס דאַרף אַזוי צו זיין, אַז עס איז נישט מעגליך אַנדערש. אונ ווען עמיץ זאָגט זיי, אַז אַ נקבה קאָנן אפילו ווערען אַ רב, אַ דיין, וואָל־

האט זיך געווינשען אזא טויט, נור פאר'ן ראש ישיבה איז אלס ווייניג:

— נאך א פאר תעניתים, קרעכצט ער, וואלט ער שוין געשטארבען „בנשיקה!"

י. ל. פרץ.

תענית געדאנקען.

(אפאריזמען)

1) אסך עדלע מענשען קאננען נישט טויטען קיין פליעג אונ עססען אויף איין אקס...

2) האלב געבילדעטע מיטטער פיהרען ריין אונ היגיעניש די קינדער כל זמן זיי זעננען געזונד; ביי דער ערשטער קראנק אבער, ווערען זיי אבערגלויביש אונ שוואך אונ קארמען די קראנקע קינדער מיט קארמעלקעס אונ איינגעמאכטס אונ טוישען אויף זיי נישט דאס העמד. האלב געבילדעטע פאטריאטען טהוען דאס זעלבע מיט'ן פאלק.

3) דער „היינט" איז א מוטל בספק, דער „מארגען" וועט זיכער געהערען צו די, וואס וויסען נישט קיין גרויסען חלוק פון א תענית ביז נישט א תענית!

4) מענשען נעממען זיך צוזאממען אדער יענעם צו עססען אדער זיך נישט צו לאזען עססען; עס איז נאטהווענדיג, נור נארען מאכען פון דער נאטהווענדיגקייט א אידעאל.

5) אין יעדען מענש שטעקט א ביסל גוטס; ווער עס גיט עס אין גאנצען אוועק גאמט, דעם בלייבט שוין גאר נישט פאר מענשען.

6) נישט איינער ווערט גרויס, ווייל ער שטעלט זיך אויף א בעססערען קאפף אלס זיין איינענער איז.

7) אז דו פאהרסט אין וועג זעהסט דו פון וויטען גרויסע בערג, וואס נאהנטער אבער ווערען זיי קלענער, אונ צום סוף קריכען גאנץ לייכט אויף זיי ארויף דעם בעל העגלה'ס געפייגערטע פערד; בעקענן דיך נישט מיט גרויסע לייט, ווארען עס וועט דיר דאס איינענע געשעהען.

8) אהוהן, וואס חאפט דען אבראק, וואס פאלט פון איבערגעפולטען פערד'ס מויל ארויס, טראכט ביי זיך: וואס פאר א פילאנטראפ עס איז!

9) ביי טהייל געהט איבער דאס הארץ; ביי אנדערע —פלאצט עס.

10) „נויט ברעכט אייזען" אונ „אייזען בריכט די נויט" — דאס איז דאס קלאציל, אויף וועלכען די געשיכטע

טען זיך ביי זיי די האהר קאפויר געשטעלט, פיאנע וואלט זיי פון מויל, אדער זיי וואלטען חוכא וטלולא געמאכט נישט ארגער פון רעדאקטאר פון המליץ, הערן ראבינאוויטץ, וואס האט אויסגעגאססען א גאנץ בלאטט מיט בייזען חוזק אויף איין אמעריקאנישע שבאדט, ווייל — ווייל זי האט אויפגענוממען נישט קיין גע'מל'עטען, ד. ה. א נקבה'שען רב. אונ דאך זעננען פערהאנדען אנדערע, וואס זאגען אז אללעס וואס ארום אונז געשיהט, קאנן זיין גוט אונ שלעכט, אונ מיר דארפען שכל האבען אונ דאס שלעכטע פערריכטען, עס זאלל ווערען גוט.

איינער פון די לייט איז געוועזען משה רבינו: פאר מתן תורה האט א נקבה נישט געהאט קיין פראווע פון א מענש, קיין פראווע אויף פערמאגען, קיין פראווע צו לעבען נישט אין א פרעמדען רשות, נישט אונטער א פרעמדע רוטה: אדער זי איז געוועזען דעם טאטענס, אדער א קרוב'ס אדער דעם מאנס, אונ אז זיא האט פערלוירען דען „רשות", האט זי אויסגעזעהען ווי א פיש וואס פאלט ארויס פון וואססער, אדער א מענש, וואס מען נעמט איהם צו די לופט. איין אלמנה איז דעריבער ביטטער געוועזען. האט זי חאטש קינדער געהאט, איז זי געבליבען אלס מאמע ביי יורשים, נור אז נישט, איז דאס פערמאגען אריבערגעגאנגען צו'ם מאנ'ס קרובים אונ זי איז געבליבען ביי גאר נישט, שלינג אונ שלאנג, ווי מען זאגט. נור איין גוטער מנהג איז געוועזען, דער ברודער פון געשטארבענעם פלעגט חתונה האבען מיט דער אלמנה אונ אזוינאך איז דער פיש צוריק אריין אין וואססער, דער מענש האט צוריק געקענט אטהמען. נור דאס איז נור געוועזען

וויקעלט איהר אייגענע פֿאַדים.

11) אָפֿט שרייט מען „לא תגנוב” אויף לויטער קאָנקורענץ.

12) עס וואָלט היינט אויך פֿון שטיינער וואַסער גערונענען, דער שטעקקען זאָלל נישט זיין פֿערנומען מיט עפּיס אַנדערש...

13) אין דער ערשטער קעשענע איז שוין געלעגען דער גאַנצער קאָרעקס מיט אַללע מפרשים.

14) די צוויליזאַציע איז אַ פּונקט, וואָס בעוועגט זיך אוממערוואָהרענד אונ כּמעט איהר אייגענע ליניע, אונ זי פֿיהרט אַללע מאָל צו'ן אַ האָבּערן צוועק. טהייל מאָל ברעכט זיך די ליניע איבּער אונ לאָזט זיך אַריין אין דער טיעף, אונ דעמעלט מיינען די קורצזיכטיגע, אַז זי האָט זיך איבּערגעהאַקט.

15) דער קאָנסערוואַטיזם איז אַ פֿערשווינדעלטער באַנקראָטט, וואָס וויל קיינמאָל נישט ליקווידירען.

16) אָרימקייט איז נישט קיין שאַנד נור — אַ מכּה.

17) עס וואָלט קיינמאָל קיין שרפֿה נישט געוועזען, מענשען זאָללען באַלד דערזעהען דעם רויך.

18) דאָס לעבּען וואָלט געוועזען אַ גאַנץ האַרמאָנישע מעלאָדיע, ווען די לעדיגע מאָגען זאָללען נישט אַריין בּורציען אונ די איבּערגעפֿולטע — אַריין גרעבּצען.

19) מענשען שטאַרבּען פֿערשיעדען: אַ גאָטהע שרייט: ליכט! אַנדערע ווילן דען די זונן זאָלל מיט זיי צוזאַממען אונטערגעהן.

20) טהייל מיינען, אַז וואָס מען קאָנן נישט אויפֿעסען מוס מען אויסטרינקען.

י. ל. פּרץ.

ליזא

(פֿון לעבּען אין שטאָלל)

דער פּאַסטוך יוזעף האָט צוזאַממען געטריעבּען די בהמות פֿון די לאָנקעס אונ איז געקומען צום פּריץ מיט אַ ראַפּאָרט, אַז די שוואַרצע „ליזאַ” איז עפּיס ניט אין גאַנצען: עפּיס געהט זי אַרום דעם גאַנצען טאָג אַראָבּגעלאָזט דעם קאָפּף, שמעקט נישט צו קיין גראָז, פֿאַרשטופּט זיך אין ווינקעלע אונ ליגט צוזאַממענגעקאָרצעט. דער פּריץ האָט געוואוסט, אַז יוזעף רעדט פֿון נוממער 5, וואָס האָט נאָך נאָכטען לויט דעם חשבּון וועניג מילך געגעבּען. ער אײַלט אין שטאָלל אַריין. ליזע זעהט ווירקליך שלעכט

אַ מנהג, וואָס מען האָט געקענט ברעכען. וואָס טהוט מען, אַז נישט? אַז דער ברודער נעמט צו דאָס „פֿערמאָגען” אונ זאָגט, אַז אָהן איהר וועט ער זיך בּעגעהן? וואו וועט זיך די אלמנה אַהין טהון? — משה רבינו האָט די שאלה פֿעראָנטפֿערט: אויב ער וויל זי נישט נעמען, זאָל ער געבּען חליצה — דאָס הייסט זי שפּייט איהם אָן אין פּנים פֿאַר כּל הקהל הקודש...

עס איז געוועזען אַ קלוגע ערליכע פּראַווע. קיין מענש וועט זיך נישט לאָזען שפּייען בּפרהסיא אין פּנים אַריין, אונ אויב עס וועט זיך אַזוינער טרעפֿען, איז גלייכער זי זאָלל פֿאַר הונגער שטאַרבּען איידער אַזאַ הונד אַ מאַנן צו האָבּען.—

צו האָט זיך משה רבינו געקאָנט ריכטען, וואָס אונזערע רבּנים וועללען פֿון זיין גוטער, קלוגער

אונ ערליכער פּראַווע מאַכען? בּאין אופֿן נישט, עס איז לייכטער צו טרעפֿען וואָס אַ נאַרר האָט אין זינן איידער צו פֿאַללען, וואָס פֿאַר אַ שלעכטע, אונזיננינגע נאַרישקייטען עס וועללען אַרויס פֿון אונזערע חכמים'ס פֿערפּלאָנטעטע מוחות. היינט איז די לאַגע אַזוי: ער טאָר זי נישט נעמען, אונ זי מוז נעמען חליצה, זי טאָר אַנדערש נישט חתונה האָבּען מיט אַ אַנדערן, בּיז ער וועט זיך נישט געזענווילליג לאָזען אָנשפּייען אין פּנים אַריין! זי מוז לעבּען אָהן לופֿט אונ וואַססער, כּל זמן ער וועט נישט אַליין קוממען אין קהל שטוב אונ בפני קהל ועדה לאָזען זיך רופֿען „פּאַרליעץ”, חאָטש ער איז אַ מכּה שולדיג...

אָט, דאָס איז חליצה! פֿיל אָרימע אלמנה, וויל משה רבינו האָט דיר געוואָלט אַ טובה טהון,

אויס; זי ליגט אויסגעצויגען אויף פֿריש שטרוי, מאָרגנע אויסגעצויגען אין דער האַלז אויף דער גאַנצער לאַנג פֿון פּאַסטראָנעק (שטריק), און צייטענווייז לאָזט זי אַרויס ביטטערליכע זיפֿצען. דער פּריץ פֿערשטעהט זיך אויף וועטערינערי, ער געהט צו נאָהנטער, בעטאַפּט דען האַלז, די פּלייצעס, העבט אויף דען עק, קוקט אין פּיסק אַריין און האַלט זיך איין עצה מיט יוזעפֿען. עס איז געבליעבען, אַז מען דאַרף ליזען געבען אַ הערינג מיט ענגליש זאַלץ אויף אַפּעטיט; יוזעף איז אַוועק אין קיך נאָך די רפֿואות.

דעם פּריץ ווערט אַביסל טרויעריג:

— שאַד ליזאַ!

ליזא'ן קאָנן ער ניט פֿון היינט. ער געדענקט זי אַזוי לאַנג! עס וועט זיין אַ געשיכטע פֿון אַ יאָהר 20. ער האָט נור וואָס געענדיגט די שוהלען און גענומען זיך דעם פֿאַטער אין דער ווירטשאַפֿט צו העלפֿען. די ערשטע מתנה, וואָס ער האָט בעקומען פֿון פֿאָטער, איז געוועזען אַ קליין בונטיג קאַלבעל, און ער האָט עס אַ נאָמען געגעבען: „ליזאַ". דאָס קאַלבעל האָט ער ליעב געקריגען, ער פֿלעגט איהר אַליין אַללע מאָל דערלאַנגען אַ ביסעל פֿריש מעהל, פֿריש גראָז, אָדער אַביסעל קאָניטצינע, טהייל מאָל אַ שטיקעל לעקיך אויך. אַז זי האָט זיך אָבגעקאַלבט, זיין פֿאָטער—

שטאַרב פֿאַר הונגער, דאַר און קוואַר, ווייל משה רבינו'ס שטעל-פֿערטרעטער האָבען נור איבערגענומען זיין שטעקען נישט זיין שכל, נישט זיין יושר! און נייטען חליצה געבען טאָר מען אויך נישט! מען קאָן נייטען געבען אַ גט, נייטען עס זאָלל קיינער קיין הייבען אויסער די רביצען נישט פֿערקויפֿען, עס זאָלל קיינער נישט אָנריהרען קיין יו"ט שני של גליות, נישט רעדען אויף אַ גוטען יוד, נישט אונטערשניידען אַ פּאה, אויף דעם איז דאָ — שטיינער אין גאַסס, אַ שופֿר אין ארון קודש און מסירות און מלשינות אויף דער צונג... נור נייטען חליצה צו געבען דאָס נישט! אַליין מיטן גוטען וויללען זאָלל ער זיך לאָזען אָנשפּייען אין פּנים אַריין! מען טאָר קיין יודישע פּרנסה נישט צו שאַנדען מאַכען! און חליצה איז שוין אַ יודישע פּרנסה!

געשטאָרבען און ער איז געבליעבען אַליין בעל-הבית, האָט ער זי אָבגעשטעמפּעלט מיט נוממער 5 און אַריינגעשטעלט צווישען זיינע קיה ד. ה. צווישען די, וואָס דער פּאַחציאַר האָט אויף זיי גאָר קיין פּראַווע נישט געהאַט; זי האָט געהערט צום הויף.

פֿון ליזא'ן איז געוואָרען אַ פֿיינע קוה.

זי שאַנקט איהם אַללע יאָהר אַ ניי שאָן קאַלבעל — איין אָקסיל אָדער אַ קיהעלע, און בעזאָרגט איהן אַ גאַנץ יאָהר מיט מילך, פּיטטער און קאָז, און ער האָט שטאָלצירט אויף זיין קוה. ער האָט זי פֿאַר אַללע פֿאָרגעשטעללט. און עס איז געוועזען אויף איהר וואָס צו זעהען. ליזאַ איז אַ הייבע, בונטע קוה מיט אַ פּאָר גרויסע אויגען, שטאַרקע הערנער, פֿעסטע פֿיס און אַ פֿיללע אייטער. יעדער האָט אויף איהר געקוקט מיט פֿערגניגען און געגלעט די פֿעטע פּלייצעס. און דער פּריץ האָט געקליבען נחת, געקוואָללען פֿון זיין ליזא'ן! צונד, שטייענדיג ביי'ן איהר און קוקענדיג אויף איהר קראַנק פּנים, דערמאַנט ער זיך ביסלעכווייז אַללע איהרע מעלות און ער ווערד טרויריג. איהר יעדער זיפֿץ שלאָגט זיך אָב אין זיין הערץ.

ער געהט צו נאָהנטער און העבט זי אָן וואַרים צו גלעטטען

און ליזאַ שטעלט אויס אַ פּאָר גרויסע אויגען אויפֿ'ן פּריץ. זי דערקענט איהן,

---

זי וועט איהר כתובה אַוועק געבען, דאָס קלייד פֿון זיך אַראָב פֿערקויפֿען, זיך אַליין פֿאַר דיענסט שטעללען, אַבי חליצה צו נעמען... דער וואָס האָט איין אַלטערן, בפֿרט נאָך אַ קראַנקליכען ברודער אין עקר און טהוט אַ שדוך מיט אַ קינד, קאָן אָב ליינען דאָס בעלעגען דען גדן ביז דער חליצה! פֿאַר וואָס נישט?

און שטעלט אייך פֿאַר אַז פּלוצלינג דרוקט דער וואַסחאָד, און נאָכ'ן וואַסחאָד די הצפֿירה אַ ידיעה, אַז די רבנים ווילען מתיר זיין חליצה! שטעלט אייך פֿאַר מיין פֿרייד און מיין פֿעליעטאָן, וואָס איך וואָלט איבער דער בשורה טובה געשריבען! איך וואָלט דאָס ערשטע מאָל געשריבען וועגען אַ שטרייכעל אָהן גאַלל, דאָס ערשטע מאָל גערעדט פֿון אונזערע „גאונים", אומגעוואָלט פֿון זיי מאַכען „זכר-

זי שטעקט אוים איהר לאנגע רויטע צונג
און טרעסעלט זיך ווי אין פיבער; עס איז
איהר קאלט, חאטש א הייסער שוויים פער=
דעקט איהר גאנצען לייב; זי אפפענט אויף
דען גרויסען פיסק און עס בעווייזט זיך א שורה
גרויסע, געלבע ציינער, נור זי מאכט איהן
באלד ווידער צו און האָרט ניט אויף צו
זיפצען.

יוזעף איז צוריקגעקוממען און מען
האט איהר איבערגעוואלד אריינגעגאסען
א פלאש ענגליש זאלץ; דען הערינג האט זי
באלד הערוים געווארפען. ליזא ווערד וואס
א מינוט שוואכער. מען האט איהר לויז גע=
מאכט דען פאסטראנעק און זי האט נאך
לאנגער אויסגעצויגען דען האלז, אוועק=
געלעגט דען קאפף אין א זייט און ביטטער=
ליך געקרעכצעט.

א דינסט איז געקוממען רופען דען
פריץ צו ווייעטשערע. ער איז נאך א ווייל'ע
געשטאנען... ער גיט א קרעכץ, זאגט אָן
יוזעפען, אז ער זאלל באלד אין דער פריה
קוממען מיט א ראפּאָרט פון ליזא'ס געזונד.—

ליזא העבט אויף דען שוואכען קאפף,
לאזט ארויס א לאנגען, לאנגען קרעכץ און
קוקט נאך דעם פריץ ביז ער ווערט פער=
שווינדען. דערנאך לאזט זי איהן פאללען
צוריק. זי שפירט, אז זי ווערט שוואכער,
אז די כחות פערלאזען זי. זי איז דאך
רוהיגער, ווייל זי האט דען פריץ געזעהן,
און קוקט דאנקבאר אויף יוזעפען, וואס האט
איהן אריין גערופען.

יוזעף האט אויסגעלאשען די לאטער=
נע און געהט אויך אוועק.

ארום איז שטיל. אללע קיה שלאפפען
נור איין ליזא קאנן ניט צו טאן קיין אויג.
זי לעגט איבער דען קאפף אויף אללע זיי=
טען, ווארפט זיך אין אללע זייטען און געפינט
זיך אלס קיין ארט נישט... עפּיס שטעכט
זי אין דער ברוסט, און אינוויינדיג ביים מאגען
איז אזוי היים, ג׳ עס ברענט דארט א
פייער. זי דערמאנט זיך, אז ווען דער פריץ
האט זי געסטעמפעלט מיטן הייסען אייזען
האט זי אויך אזוי געברענט. זי געדענקט
דען פריץ און זיפצט שטארקער, זי דער=
מאכט זיך נאך דאס לעטצטע קאלבעל, וואס
מען האט איהר ניט לאנג צוגענוממען...
זי וואלט זיך אפשר א סך זאכען דערמאנט,
נור די יסורים לאזען נישט... זי בלייבט
ליגען אהן געדאנקען נור אין דער פינסטע=
שלאגען איהרע בלישצענדיגע אויגען מיט א=
היציג פייער און זי ווערט אללע מאל אונ=
רוהיגער.

אט, דערמאנט זי זיך ווייטער עפּיס,
און גיט א ציטטער אויפ'ן גאנצען לייב.

א פאר וואכען צוריק איז אריין גע=
קוממען א הויכער מענש מיט א לאנגער בארד

לברכה'ס", איך וואלט אפילו מיך נישט געמאוסט
איינעם א קוש אין פיסקעל צו געבען — נור וואס קומט
ארוים — עס איז באלד געקוממען איין הכחשה! לא
היו דברים מעולם! עס איז קיינעם פון די רבנים
גאר נישט איינגעפאללען עפּיס א קלער צו טהון
פאר דער אריכער חליצה'ניצע...

די רבנים איז לייכט געוועזען מתיר צו זיין
פראצענט, ערלויבען די רייכע זאללען שינדען ביי
ארימע לייט די הויט, אויסקלערען איין עצה
איבערצוהאלטען דען חמץ איבער פסח אבי צו=
ראטייוען דעם שענקער א פעססעל בראנפען,
פערזארגען די בעלי־בתים זאללען קאנען טראגען
דען טלית־זאק אום שבת איבער דער גאסס, צו
געפינען איין עצה געגען שמיטה פאר די חובבי־
ציון, נור שווער איז מתיר צו זיין ארבים און
הערינג פאר ארימע לייט אויף פסח... און נאך
שווערער איז מיר, אין אזא צייט צו שרייבען א לייט=
טען פעליעטאן — ווייל פון תעניתים האב איך
פיינט צו רעדען!

לצפר.

דאס אייזען.

אט הארט א מעשה פון אייזען.

עס איז געלעגען טויזענד יאהר, אפשר הונדערט
טויזענד יאהר, אונטער דער ערד אין אשרעקליכער
טיעפענים — איין אונגעהייער גרויסע מאססע פון
אייזען. געלעגען איז עס קאלט, אהן א בעוועגונג,
טוידט, פערשיממעלט; עס האט פון איהם געטראגען

אזוי ווי ביי דעם פאבציאר, אין האנד האט ער געהאלטען א שארף בלישצענדיג מעססער און ער האט עס ארייון געשטעקט איהרע א חברה'ע אין האלז, א שטראם בלוט האט א יאג געטהון און כען האט זי צוגענוממען פון שטאלל... ליזא שפירט נאך צונד א ריח פון בלוט און זי הארט נישט אויף צו קוקען אויף דעם ארט, וואו איהר חברת'ע האט געוואכסען און געוואססען... דאס ארט איז יעצט פוסט. ליזען שוידערט, האטש זי ווייסט נישט פאר וואס, נור עפים שראקט אין איהר דאס הארץ און עס צאפפעלט. באלד פערגעסט זי דאך דאס בילד; די שמערצען שטארקען זיך, אין מאגען ווארפט זיך עפים ארום, דער בויך וואקסט און וואקסט, קאנוואולסיען טרעטען וואס אמאהל מעהר צו... אזוינע שמערצען האט זי נאך קיין מאל נישט געשפירט.

די זוממערנאכט איז שנעלל פארביי. דער פריץ האט זיך אויסגעשלאפען ביים אפפענעם פענסטער אין גארטען אריין, און אויפשטעהענדיג, האט ער אויסגעהערט פון יוזעפען די שלעכטע בשורה, אז ליזען איז ארגער. יוזעף גיט דערביי א מאך מיט'ן האנד, גלייך עס וואלט שוין קיין האפפנונג נים געוועזען. דער פריץ האט אבגעזיפצט און געהייסען רופען דען פאבציאר...

ליזא ליגט אלין און קרעבצט, אללע איינוואהנער פון שטאלל זעננען שוין לאנג אויפן פעלד. זי אלליין ליעגט אויפן זעלביגען ארט און הארט נים אויף ביטטערליך צו קרעבצען. זי זעהט אוים פינסטער, די הויט האט זיך איהר צוזאממענגעצויגען... זי איז אין גאנצען ווי קלעננער געווארען. און איבער נאכט זעננען איהר ווי נייע ארוים געוואקסען עטליכע דארע ביינער פון אונטער דער הויט.

זי ליעגט און הארט זיך איין צו קוממט נישט צו'ן איהר דער פריץ, נור זי דערהארט א גערויש פון ראדער. אין א פאר מינוט ארום קוממען אין שטאלל אריין עטליכע מענשען. אט, דער פריץ איז דא! נור נישט אליין. ליזא דערקענט דען פאבציאר און דערצו... דער הויבער מיט'ן שארפען מאססער אין דער האנד. זי ציטטערט נאך מעהר. דער פריץ, ווי עס ווייזט אוים, האט פערגעססען איהרע אללע מעלות, ער האט אפילו קיין צייט נישט אויף איהר צו קוקען, ער דינגט זיך פעסט מיט'ן פאבציאר... מען רעדט וועגען דער לעדער, וועגען פלייש... דער פאבציאר שרייט אין איין איילעניש... עס איז שפאט... ליזא הארט זיך איין מיט שרעק און לאזט קיין אויג פון חלף נישט אראב.

אט—געענדיגט! דער פאחציאר צאהלט געלד אויפ'ן פריצ'ם אויסגעשטעלטער האנד, און דער הויבער מיט'ן מעססער רוקט זיך נאהנטער צו צו ליזען...

. . . .

א. י. פריינ.

אקאלט ארויף און אראב, רעכטס און לינקס. אין אללע זייטען האט געטראגען פון איהם מיט טוידט און קאלט. געלעגען איז עס ווי א נבלה, און אויף איהם פון אויבען האט גאטט א געשאטען גאנצע טהאלען און בערג. אויף דער ערד פון אויבען האט געשפראצט גרין גראז, עס האבען געבליהט העללע בלומען; עס האט געוואקסען ברויט, האבער, פלאקס, וואלדער און עס זענען געשטאנען שטאדט, דארפער און הייזער. און די מענשען, וואס האבען אין זיי געוואהנט, זענען פרום געוועזען און גאטט געדיענט. — געוואהנט האבען ערד־ארבייטער מיט ווייבער און קינדער און האבען געלעבט פון אייגענער ארבייט, אין אייגענע הייזער; — יעדער איז ביי זיך אליין געוועזען בעל הבית, א מאנן דעם ווייב און א טאטע די קינדערלעך קלײנערהײט פלעגען די קינדער געהן אין שוהלע; אונטערגעוואקסען, פלעגען זיי העלפען די טאטע־מאמען, און אזוי איז געגאנגען, ווי גאטט האט געבאטען, פון דור דורות. אונטער דער ערד איז געלעגען די אייזערנע פגירה און אויף דער ערד האט געוואהנט דער לעבענדיגער מענש; טאקי אזוי ווי עס דארף צו זיין. ויהי היום ויבא השטן — דער שטן איז געקוממען פון אלל־די־שווארצע יאהר, מעבר לים. ער איז געקוממען און גאר נישט געזוכט און אריינגעשטעקט די נאז אין דער ערד! ער האט ארייון געשטעקט די נאז, און אנגעהויבען

נאך דער שלאכט.

א

נעבען ירושלים איז געווארען שטיללער, נאך דער בלוטיגער שלאכט וואס איז געוועזען דעם גאנצען טאג צווישען די ראמער און די בעלאגערטע יודען, זענען ביידע מיעד געווארען. די יודען האבען זיך צוריק געצויגען אין שטאדט און פארריגעלט די פעסטע טויערן, און ביי די ראמער האט זיך דער סיגנאל פון די טראמפעטען, די זעלנער זאלען געהן רוהען. עס ווערט נאכט, עס לעגט זיך א שווארצער שלייער אויף דער אומגעגענד פון ירושלים, און די טונקעלהייט פערדעקט די שרעקליכע שמערצען מיט דער גסיסה פון צעהן טויזענד פערוואונדעטע... ביסליכוויז ווערט גאנץ פינסטער; אויפ'ן הימעל פונקעלט נישט קיין איינציגער שטערן; א קאלטער, א שארפער ווינד טרייבט שווארצע חמארעס פון וויטענס, פון ים זייט, און די חמארעס קלויבען זיך ארום דעם בארג ציון...

ארום דעם ראמישען לאגער זענען אויסגעשטעללט די וואכטער (שומרים), און אויף דעם פלאטץ ביי דער מויער, וואו היינט איז געוועזען די שלאכט, האט זיך: א פארשטיקט געשריי פון שרעקליכע וויטאגען, א חארחלען, חליפעריי, קללות, זיפצען, קולות פון יציאת נשמה, די לעצטע קרעכצען פון די וואס ראנגלען זיך מיט'ן מלאך המות... עס נעהמט א גרויל צו בערעכנען די וועהטאגען, יסורים, שמערצען און פערצווייפלונג פון די אונגליקליכע וואס ליעגען דא אנגעווארפען! צעהן טויזענד פארשוין!——

דער קאלטער ווינד האט דורכגענומען דאס גאנצע לייב פון די אנגעמידעטע ראמישע זעלנער עס איז א זעלטענהייט, אין פאלעסטינא זאל תחלת אדר זיין אזא ביטערע קעלט, און די ראמער ציטערען אללע גלידער. די וואך צולעגט יעצט א פייער, שטעלט אוים די שומרים און זעצען זיך ווארימען ארום דעם פראהליך פלאקערנדען פייער.

הינטער זיי הערט זיך פארשטיקטע קרעכצען און טיעפע זיפצען, ווי פון א קבר ארוים...

מיט א טרויעריג פנים זיצען די ראמישע זעלנער ארום דעם פייער, און רעדען אדות דער היינטיגער שלאכט, און ערצעהלען די גבורות פון די יודישע העלדען, וואס האבען געריססען ווי די טיגער, געשניטען מענשען ווי זאנגען, און זיי דערמאנען זייערע בעקאנטע און גוטע פריינד, וואס היינט איז געוועזען זייער לעצטער לעבענסטאג...

עטליכע טריטט הינטער זיי הערט זיך א קול, ציטטערט פון וואהטאגען און רופט אהן כח:

— א יופיטער! א טראפעלע וואססער! איך וויל טרינקען!

די טרויעריג-ערנסטע פנים'ער פון די ראמישע וואכטער ביי'ם פייער דרעהען זיך אום, ניט ווילענדיג, אין דער זייט, פון וואנעט די שטימע הערט זיך. אבער ווער וועט אין אזא פינסטערניש געהן זוכען דארט ערגיץ א ניט-דערהרגטען, וואס בויערן און עגבערן. דערפון איז ארוים א וואונדערליכע זאך: דאס טוידטע אייזען האט זיך דערווארעמט, אנגעהויבען הייס ווערען, ווייך ווערען, צוהיצען זיך!— עס האט זיך דערווארעמט און איז לעבעדיג געווארען! עס איז לעבעדיג געווארען און ארוים פון אונטער דער ערד... עס איז אויפגעשטאנען תחית המתים! און עס האט זיך צושפיעלט!... די האנד צופיהרט! מיט דעם אייזען אין געווארען פולל און פולל!... א דראט האט ארומגענוממען די גאנצע ערד, און מען רעדט אויף איהר פון איין עק וועלט צום אנדערען; אייזערנע שיפפען פליהען, וואגאנען לויפען, ראדער דרעהען, פרעססען קלאפען, לאמטערן לייכטען, קאססעס פינקלען, זעגען בלישצען— מיט איין ווארט: דאס אייזען האט זיך צושפיעלט אין דער גאנצער וועלט אין דער לאנג און אין דער בריט! נור וואס איז אבער געווארען מיט'ן לעבענדיגען מענש? עס איז געווארען, אז די דראטען, ראדער, גווינטען, פרעססען, האבען איהן ארויסגעשלעפט פון זיין שטוב, אבגעריסען פון זיין בעל-הבתישקייט און צוגעשטעללט צו זיך פאר א שומר, צו די ווינטען, פרעססען, קעססלען און אייוועגס! ניאנטשע זיי, היט זיי, געה ארום זיי... און וועגען זיך פערגעם אפילו א טראכט צו טהון!... חתנים האט מען אבגעריססען פון כלות, כלות פון חתנים, ווייבער פון מאנער און קליינע פיצלעך קינדער פון טאטע-מאמע... יעדער איז צוגעשמיעדט צו זיינס, צו דער דראט, צום גווינט, צום פאפיראס, צום אויוועז מיט די קויהלען און אבטרעטען טאר ער נישט! קוים טרעט ער אב, איז שוין נישטא וואס צו עססען!... הערסט דו אויף צו דרעהען די מאשין — שטארב! הערסט דו אויף צו ברענגען ביים אויוועז — שטארב!

דער שטן לאכט, דאס אייזען שיינט... און איהר ווערט פערפינסטערט און קלאגט אויף אייערע יאהרען און טאג... אט אזוי איז די מעשה!...

גוליב אוספלנסקי.

איהם ברענט נאָך אַביססעל וואַססער? — געוויסס האָט ער, רופענדיג נאָך דעם וואַססער, אַרויסגעלאָזט פון זיך אויך זיין לעצטען אָטהעם! —

ב.

פּלוצלינג האָט זיך אַרום דער וואַרטע עפּעס אויסטערלישעס אָנגעהויבען צו טהון... עס האָרט זיך עפּעס אַ שאָרך, פריהער גאַנץ שטילל און קורץ, נאָכדעם דייטליכער און לענגער... עס איז געוואָרען עכעס אַ אונרוהיגקייט, עס ריהרט זיך עפּעס צווישען די טויזענדער ניט־דערהרגטע...

עפּעס אָטהעמט שווער, עפּעס סאָפּיט און פרייכט אין דער פינסטערניש, מען ערקאָנט אַז עמיץ שטרענגט זיך אָן און ריהרט זיך... אָט האָרט מען שוין גאַנץ נאָהענט דאָס סאָפּען און קרעכצען, עס טראָגט זיך אין דער פינסטערניש אַ פאַרשטיקט חליפּערײַ, און יעדע רגע קומט עס אַלץ נאָהנטער און ווערט דייטליכער...

אפילו דעם מענש פון אייזערנע נערווען ווערט אונהיימליך, און עס האַפּט אַ ציטטער דאָ צווישען די בערג מתים, אין דער קאַלטער פינסטערער נאַכט, פון פאָרנט דאָס רויטע פייער און הינטער די פּלייצעס — דער פרישער בית הקברות מיט דער וואונדערליכער בעוועגונג...

די זעלנער שטעהען אויף, שטרענגען זיך אָן צו בעמערקען וואָס טהוט זיך הינטער זיי אין דער פינסטערניש. אָבער זיי בעמערקען קיין זאַך נישט, און אונזיכער געהען זיי צוריק אויף זייער אָרט בײַ'ם פייער, נאָר יעדער שטעלט אָן דאָס אויער, קוקט מיט אונרוהיגע אויגען, און מיט דער האַנד האַפּט ער שוין דאָס געווהר...

און אָט ווייזט זיך אין עק ראָד פונ'ם פייער עפּעס אַ אויסגעקרימטע, אויסגעמוטשעטע געשטאַלט. אַ פערוואונדעטער יודישער זעלנער רוקט זיך פאָרווערטס, אָכצט און קרעכצט און קריכט אויף אַללע פיער. די האַנד זענען פערבלוטיגט, די ברוסט איז געלאָכערט פון אַ שפּיציגען פּיל. — די ראָמער קוקען אויף איהם מיט אַגרוה און צאָרען.

אין איהם אָבער לאַכען די אויגען מיט'ן מויל, קוים האָט ער נאָר ערשפּירט די וואַרימקייט פונ'ם פייער. באַלד אָבער הויבט ער ווידער אָן צו בראַסקען מיט די צאָהן און זיך טרייסלען אין גאַנצען קאָרפּער.

— אַוועק פון דאַנען, פאַרפלוכטער הונד! — שרייט אַ ראָמער.

אָבער ד ע ר האָרט ניט, אָדער פאַרשטעהט ניט. אגב איז איהם שוין אַללעס איינס, לאָז מען איהם דערהרגענען, ער האָט שוין ניט וואָס אָנווערען! על כן רוקט ער זיך פּאַוואָליע, לאַנגזאַם,

אַללע מאָל נאָהנטער צו'ם פייער וואָס ציהט איהן ווי אַ מאַגנעט. ער האָט זיך אַ וואָרף געטהון בײַ'ם פייער ווי לאַנג ער איז אויף דער ערד, מיט דער מינע פון אַ מענשען וואָס טראַכט זיך:

— דאָ וועט זיין וואָהל צו שטאַרבען!

אָבער ניט איינער אַליין איז ער צוגעקראָכען אַהער. גלייך מיט איהם האָבען נאָך אַנדערע בעמערקט דאָס פייער און זיי איילען זיך, וויפיעל זייער כח טראָגט, קומען צום ערשטען, אָנוואַרימען זייערע גלידער בײַ'ם גוטען פראָהליכען פייער.

ווי שרעקליך איז דאָס, אויסגעהן אויף דער האָהלער ערד! בײַ נאַכט, אין דער קעלט, זיך ערטרינקען אין אייגענעם בלוט, שטאַרבען מיט דעם געדאַנקען אַז די מינדסטע הילף האָט געקאָנט ראַטעווען דאָס לעבען... מען בעדאַרף שוין קיין חבוט הקבר ניט ליידען! —

שרעקליך האָבען אויסגעזעהן די אונגליקליכע, וואָס טונקען זיך אַרויף פון דער פינסטערניש, ווי פון די קברים... האַלב טוידטע, צובראָכענע, צושטאָכענע, צוטראָטטענע, צוריבענע. נאָך דעם יודען קומט צו קריכען אַ ראָמער, נאָכדעם אַ צווייטער, אַ דריטטער און אַ פיערטער, און ווייטער אַ יוד. אין עטליכע מינוט זענען זיי שוין געוועזען אַזוי פיעל, אַז די געזונטע זעלנער האָבען ניט געוואוסט אויב זיי וועללען גאָר קאָנען אַפּטרייבען פון זיך אַזוי פיעל האַלב־מתים...

דער אָפיציער פון דער וואַרטע איז אָבער געוועזען אַ אָרענטליכער און אַ באַרימהאָרציגער מענש. קוקענדיג אויף דער סצענע האָט זיך אין איהם ערוועקט אַ גרויס מיטלייד אפילו אויף די פּאָאר פאַרוואונדעטע יודען. ער האָט בעפאָהלען די וואַך זאָל זיך צוריק ציהען עטליכע הונדערט טריטט רעכטס אין דער זייט. — פאַר'ן אַוועקגאַנג האָט ער נאָך בעפאָהלען זיינע לייט, צו־וואַרפען אַ ביסעל האָלץ צו'ם פייער, עס זאָל קענען ברענגען ביז פריהמאָרגען...

ג.

מיט וועלכער שמחה האָבען די פאַרוואונדעטע גערוקט אויף דער וואַך, וואָס רוקט זיך אָפּ אָן אַ זייט! יעצט וועלען זיי אַליין בלייבען די בעלי־בתים פון דעם פּלאַץ מיט דעם פייער! קיינער וועט זיי שוין ניט שטערען. על כן האָט מען אָנגעפאַנגען זיך קלויבען אַרום דעם פייער מיט נאָך מעהר געשווינדיגקייט.

אַללע, בײַ וועלכע עס איז נאָך געבליעבען דאָס לעצטע ביססעלע כח, רוקען זיך מיט אַ ברענענדיגען בליק, מיט האַלב־אָפענע אויגען, זיי ריהרען זיך און קריכען און שלעפּען דאָס לייב צו'ם

פייער. אויף זייער בלוטיגען וועג טרעפפען זיי שטארקע מניעות, שרעקליכע שטערונגען: דא ווערט זיך א גיסס און וויל זיי מיטדי לעצטע כחות אבווארפען, דארט מוזען זיי איבערקריכען איבער א מת. —

אנפאנגס איז אנגעקומען נאר איין צעהנדליג, נאכדעם צוויי צעהנדליג און באלד — דרייסיג, און באלד א גאנצע מאה. און ווער איז אימשטאנד צו שילדערן וויפיעל ענערגיע די אומגליקליכע האבען פערברויכט, זיי זאלען אריבערקריכען מיט צוטרעטענע גליעדער, זאלען פויזען אויפ'ן בויך, שלעפען זיך אויף דער ברוסט, קריכען מיט צובראכענע האנד און פיס, און קומען צו'ם געווינשטען ציעל! און וויפיעל זענען צושטארבען אין וועג!.. וויפיעל איז אויסגעגאנגען די כחות, עס האט פערפעהלט אטהעם און זיי זענען געבליבען ליעגען נאך וויט פון פייער!

און דאך הארט ניט אויף דאס שארכען און דיהרען זיך, דאס קריכען און שלעפען. אללע חאפען זיך אהער, צו דעם זאממעל-פונקט, גלייך ווי טוידטע וואלטען זיך צונויפגעקוכען אויף א שמיעס ערגעץ אין שאול תחתיה...

די בלייכע פנימער זעהען אויס קעגען דעם פייער ווי טוידט-בלויליך. מיט די צוקווירערטע באָרד, אויסגעקרומטע מיילער, פערבלוטיגטע און פערבלאטיגטע האאר, זעהען זיי אויס ווי די טייוולאנים, ווי די מלאכי חבלה...

און דאך האבען געפונקעלט זייערע אויגען און א פרייד האט זיך אויסגעגאסען אויף זייער וואקס-געלן פנים, ווען זיי האבען דערלעבט צוקומען צום ציעל. איינער האט געדאנקט גאט, אדער יופיטער, און געזעסען פערקלערט; אנדערע זענען אנידערגעפאללען ביי'ם פייער גאר אהן געדאנקען, פערקלערט, פארמוטשעט, דער שלאף איז זיי בעפאללען.

אבער ביסליכוויז איז פון קליינעם הויפען געווארען א גרויסער הויפען. פון דער פינסטערניש זענען ציגעקומען נייע און נייע גאסט. די ערשטע ארטער ביי'ם פייער זענען שוין אללע געווען בעזעצט, און די פערבלוטיגטע אבגעריססענע קארפער האבען אויסגעזעהען פאנטאסטיש אין זייערע צווארפענע פאזעס ביי'ם גלאנץ פון דער ציטטערנדיגער פלאם.

וואס פאר א גליק איז דאס געווען פאר די לייט, אז זיי האבען געקאנט אנווארימען די צושטאכענע גליעדער! דער שטוממער שמייכעל פון צופריעדענהייט אויף זייער געזיכט האט דייטליך געוויזען ווי גליקליך זייער הארץ איז יעצט.

און עס איז דאך טאקע א ריינע געווינסט, א זעלטען גליק! כמעט אללע האבען זיך דאך שוין מיאש געווען פונ'ם לעבען, געלעגען פערצווייפעלט, פערווארפען, אין שרעקליכע שמערצען, און געווען בערייט צו שטארבען אהן שום הילף, אהן א טראפען טרייסט און נחמה. און יעצט, פלוצים, האט אנגעהויבען צופיקען די האפפנונג אין זייער אבגעשטארבענע הערצער: — אפשר וועט זיך עמיץ מרחם זיין... טראכטען זיי — אפשר וועלען מיר נאך לעבען. זיי האבען גאר פערגעססען, אז היינט האט קיינער ניט אין זיננען די פארוואונדעטע; די לעבעדיגע האבען גענוג צו טהון מיט זיך אליין... היינט איז נור טוידט און מארד, קיין הילף, קיין רחמנות...

און אט ווערט ביסליכוויז מעהר און מעהר ביי'ם פייער. פון אללע עקקען, פון אללע ווינקעלעך פונ'ם פינסטערן פלאטץ ריהרט זיך ווי א פאליע און עס רוקט זיך צו'ם פייער א שרעקליכע, בלוטיגע, צוהרגיטע מחנה, בעגאסען מיט פיעבערשווייס.

ד.

מען האט געקאנט פאראויס זעהען, וואס שפאטער וועט ארויס קומען: עס האט פעפעהלט ארט ביים פייער! די, וואס זעננען געווען אין דער ערשטער שורה, און זעננען דארט געלעגען אדער געזעססען איינגעהויקערט, אנגעשפארט דען קאפף אויף די קניע, האבען זיך ניט בעוועגט און זעננען געווען ווי פערזונקען אין ענטציקונג. הינטער זיי, אין דעם צווייטען עגול, האט מען אויך געהאט הנאה פון ווארימען פייער. אפילו ווייטער, די דריטטע שורה, האט זיך בעמיהט, לויט איהר מאגליכקייט, זי זאל געניעסען אביססעל פון דעם וואס איז זיי אזוי שווער און מיט אזוי פיעל אנשטרענגונג אנגעקומען.

אבער די איבריגע, די ווייטערע, די וואס הינטער זיי?

וועמען די כחות האבען ערלויבט שטעהן אויף די פיס, דער האט נור געקאנט זעהען דאס פייער פון דער ווייטענס און האט מקנא געוועזען די גליקליכע וואס זיצען נאהענט צו איהם. די ווייטע קען זיך אפילו א טראפען ווארימקייט ניט בעקומען.

און דארט, פון ווייטענס, רוקט זיך נאך א גאנצע מחנה פון א זאלכע צוהרגטע, וואס האבען זיך פארשפאטיגט און קריכען אם לעצטען. די מחנה קלינגט מיט די צאהן פאר קאלט, איז צוריססען, צוממית'ט, קרעכצט און אכצט און לאמענטירט און בעקלאגט זיך צום פייער מיט א באז-שרעקליכער מינע.

מיט דער שווערסטער אנשטרענגונג, מיט די לעצטע ביססעל כחות זעננען זיי דאך קוים דערקראכען אהער. אנדערע האבען געכמוזט זיך קויקלען און קריכען פון גאנץ ווייט, פון עק קריגס-פלאטץ. די יסורים וואס זיי האבען איבערגעליטטען איז גאר ניט מיט ווארטער ארויסצורעדען — עס דאכט זיך זיי יעצט, אז דאס איז די גראסטע עולה אין דער וועלט, וואס זיי האבען קיין ארט ניט ביי דעם ווארימען פייער... חאטש אביססעלע ווארימקייט... חאטש איין מינוט...

הערענדיג ווי די ווייטע בעקלאַגען זיך און מאַכען פאָרווירפע, מאַכען די, וואָס זיצען גאָהענט בײ׳ם פייער, אויך אַ באָזע מינע, אַ אימה׳דיג אויסזעהען, און זענען מוכן ומזומן צו שיצען מיט די פויסטען זייער פלאַץ.

ווען געהט דאָ יעצט אָן ירושלים און בית המקדש, אָדער ראָם און טיטוס און אפילו ווייב און קינד, אָדער עפּעס אַנדערש אין דער וועלט? יעצט איז ביי זיי די וויכטיגסטע דאגה: ניט צושטאַרבען פאַר קעלט, צו וועלכער זיי זיינען גאָר ניט געוואָהנט. פיעל זענען מוכן ומזומן צו אַלעם, אַבי ניט די אָבשײליכע קעלט, דער שניידיגער ווינד!

זיי שטרעקען אויס צום פייער די ציטערנדע הענד, גלייך זיי בעטען רחמים אַ טראָפּעלע וואַרימקייט חאָטשי אויף אַ סעקונדע, און דער ווילדער כעס, וואָס זידט שוין און קאָכט אין זייער האַרצען האַלט בײ׳ם אויסברעכען אַ ליאַדע מינוט...

די לעצטע שורות האָבען זיך אָנגעשפּאַרט אויף די ערשטע שורות... עס איז געוואָרען אַ טרעוואָגע, אַ נ׳אונרוהיגקייט.. און באמת איז דאָך גענוג איין איינציגער שטופּ פון אַלע זייטען אין דער מיטט צו, אַז אַלע וואָס זיינען בײ׳ם פייער זאָללען ווערען אַריינגעשטופּט אין פלאַם, און די וואָס זיצען און דערקוויקען זיך אַזוי מיט דער וואַרימקייט, זאָללען לעבענדיג פאַרברענט ווערען!...

אין אַזאַ שרעקליכער סכנה איז אפילו ביי די אָפּגעלאָזענסטע צוגעקומען כח און כוונה. אויסער עטליכע וואָס זענען געוועזען פאַרזונקען אין טיעפען שלאָף, זענען אַלע פון די ערשטע שורות אויפגעשפּרונגען אויף די גלייכע פיסס און זיך געשטעלט בעריוט, צושיצען און וועהרען זיך, אָדער, אים ערגסטען פאַלל, צוענטלויפען. בעססער שטאַרבען אויף דער קאַלט, איידער לאַנגזאַם צו ברענען אויפ׳ן פייער.—

ה.

דאָס דריקען און שטופּען האָט יערוויל ווייטער געדויערט — אמת טאַקי לאַנגזאַם, ניט האַסטיג, ווייל די לייט זענען געוועזען אָבגעשוואַכט, דורך דעם פאַרליערען פיעל בלוט; דאָך אַלע מאָל איז די לאַגע ערגער געוואָרען... אַלע מאָל מעהר צוגעדריקט די מיטטעלסטע.

און דאָס צוריקשטופּען פון די מיטטעלסטע וואָס זיינען בײ׳ם פייער, הייבט אויך אָן ווערען פעסטער, שטאַרקער און פאַרצווייפעלטער... און די, וואָס געפינען זיך צווישען די צוויי מחנות, צווישען די שטופּער און צוריקשטופּער, די וואָס ווערען יעצט געדריקט פון ביידע זייטען, צוואונדעטע מיט צוריבענע אָדער אויסגעדרעהטע גלידער, געשטיקטע, געטרעטענע און צוריססענע, האָבען געפיהלט און געוואוסט אַז זיי זיינען פאַרלאָרען.—

מיט שוואַכע קולות האָבען זיי געשריען, זיך געבעטען תחנונים, מען זאָל רחמנות האָבען אויף זיי — ביז זיי זיינען צוטרעטען און פאַרשוואונדען געוואָרען אונטער די פיס.

יעדער האָט דאָ געהאַט אין זינען נור זיך אַליין, נור אייגען־ליבשאַפט איז דאָ געוועזען די איינציגע הערשערין; ניטאָ דאָ קיין רחמים, קיין מורא, קיין דרך־ארץ. איין אָפיציער איין אַלטער איז נאָר אַ יחיד וואָס שטעהט אין וועג. קיינער איז ניט קיין גרעססערער מיוחס פון מיר זעלבסט...

כעס, שנאה, משוגענע שרעק האָט אַלע בעהערשט.

דאָרט זענען געוועזען פיעל יודען. הגם די צאָהל פון די רוימער איז געוועהן די י׳ מאָל מעהר. די יודען, וואָס פיהלען אַז דאָס לאַנד איז זייערס, טראַכטען, אַז ווען ניט די פערפלוכטע רוימער, וואָלטען אַלע פאַרוואונדעטע יודען געפונען אַ נ׳אָרט בײ׳ם פייער.

די רוימער טראַכטען פערקעהרט, אַז די יודען שטעהען זיי אין וועג.

באַלד האָבען איינע אויף די אַנדערע אָנגעהויבען קוקען מיט צאָרענדיגע אויגען. מאַנכע האָבען זיך שוין אַרומגעקוקט, וואו נעמט מען עפּיס אַ פּאַססיג כלי־זיין אין האַנד. איינער האָט געמאָסטען דעם אַנדערנס כח, און עס שיטט זיך בעליידיגונגען און קללות...

דאָס פייער, וואָס זעצט אין דער הויך, בעלייכט די טרויעריגע, שרעקליכע סצענע! אָט די נפשות, מיט צושלאָגענע קאָפּף, צוהאַקטע פּנימער, מיט צובראָכענע אָדער אָבגעהאַקטע אָרעם, פאַרווייטערטע פערבלוטיגטע ברוסטען, מיט פערבלוטיגטע אָדער טויט־בלאַסע פּנימער — אָט די לייט וואָס אַ מינוט פריהער האָבען זיי זיך קוים געקאָנט ריהרען, יעצט ווי זיי זיינען צורייצט און אויפגעהעצט פון שרעק, און אויפגעבערענט פון נקמה, ווייזען זיי אויס, גלייך זיי וואָלטען אויפגעשטאַנען תחית המתים...

נאָר אַ רגע און צווישען די מחנות וועט אויסברעכען אַ נייע מערדערישע שלאַכט, שוין ניט צוליעב דעם פייער מיט דער וואַרימקייט, נאָר צוליעב פאַטריאָטיזמוס, — נאַציאָנאַל און גלויבענס־האַס.—

דאָ איז שוין קיין שום ספק: ענטוועדער די רוימער שטערבען, אָדער די יודען; מען דאַרף ענטוועדער די אָדער די אַרויסצוטרייבען. אַזוי איז דער פּסק־דין, אַנדערש קאָן ניט זיין.

די וואונדען, וואָס פריהער האָט פאַרקלעמט דאָס האַרץ קוקענדיג אויף זיי, ריהרען זיי יעצט נישט מעהר; אדרבה, עס פרייט זיי גאָר קוקענדיג אויף דעם. די וואונדען זענען דאָך אַ בטוחות, אַז מען וועט

געשוויינדער קאָנען דעם שונא בייקומען. —

אין דער מינוט האָט אַ ראָמישער זעלנער זיך צייגעבויגען און געוואָלט דען קלאָטץ, וואָס האָט זיך איהם צוגעקויקעלט צו די פיס, אויפהייבען און אַרויפוואַרפען אויפ׳ן פייער.

מען האָט פאַלש פאַרשטאַנען זיין בעוועגונג. די יודען האָבען געמיינט, אַז ער חאַפּט דען קלאָטץ צו שלאָגען. חאַפּט דאַגעגען אַ יוד אַ שטיקעל צובראָכען שווערד, וואָס וואַלגערט זיך ביי דער האַנד, רייסט זיך אויף פון אָרט און גיט אַ זעץ מיט אַללע כחות דעם ראָמער, שרייענדיג:

— הוּידאַ! פאַר די ראָמער!

ו.

דאָס איז געוועזען דער אָנהייב! די לופט איז געוואָרען מיט אַ מאָל פול מיט אַ ווילד געשריי: — איינע זענען אָנגעפאַללען אויף די אַנדערע מיט אַכעס, מיט אַ גיפטיגקייט, עס איז געווען אַ שרעקליכע, אַ האַלישע מלחמה. אין די האַנד האָבען זיי ניט געהאַט קיין געוועהר, נאָר עטליכע האָבען עפּיס אַ שפּיץ פון אַ שפּיז, אַ שטיק פון אַ מעססער, אַ צובראָכענען בויגען: דאָס מאַכט אָבער גאָר ניט אויס. ווי די טיגער האָט זיך איינער געוואָרפען אויף דעם צווייטען, אַריינגערוקט די נאָגעל אין האַלז און אָנגעשטרענגט אַללע כחות צו דערשטיקען, צוקוועטשען און צורייסען דען שונא.

ביי זייער אָבגעשוואַכטקייט און צוהיצטקייט איז באַלד אויף זיי אַללע בעפאַללען אַ מין שגעון. מענשען, וואָס זענען אָהן כחות געלעגען אויף דער ערד, זענען פּלוצים ווי אונטערגעטראָגען געוואָרען, האָבען געריססען מיט די צאָהן, געוואָרגען מיט די האַנד, און געשטויסען מיט די פיס די אַנדערע משוגעים, וועלכע האָבען זיי צוריק געטרעטען, געקוועטשט און געהרגעט.

דער גרעסטער כח הדמיון, די שטאַרקסטע פאַנטאַזיע איז ניט אים שטאַנד, פאָרצושטעללען אַזאַ שרעקליך בילד! דאָס איז געווען אַ שרעקליך געשלעגעריי, מיט אַ ווילדער רציחה, ווי ביי משוגעגע וועלף. דאָס טרויעריגע פייער, וואָס האָט געהאַלטען ביי׳ם אויסלעשען, האָט די ווילדקייט בעלייכט. מען האָט זיך געשלאָגען מיט די האַנד און מיט די פיס, און ניט אָבגערוהט זיך אפילו דען אָטהעם צו חאַפּען. מאַנכמאָל האָט זיך עמיץ געגעבען אַ ריסס אויף, מיט האַסט, גלייך ער האָט ברעה אומוואַרפען אַ ריז, און פּלוצים האָט ער זיך שטום, אָהן אַ וואָרט, אויסגעצויגען אַ טויטער אויף דער ערד, ביי די פיסס פון דעם, וועלכען ער האָט ערשט געוואָלט אומברענגען...

אַנדערע, וואָס האָבען זיך צוגעקלעבט און געשטיקט איינער דען צווייטען ווי די ווילדע חיות, האָט מען אין דער דריקונג אַריינגעשטויסען אין פייער. דאַמאָלס האָבען זיי זיך ערשט אין די גרעסטע וואָהטאָגען איינער פון אַנדערען אָבגעריססען...

די ראָמישע וואַכטער האָבען געזעהן פון ווייטענס די שרעקליכע סצענע און זענען צוגעגאַנגען נאָהנטער. אָבער פערציטטערטע און איבערראַשטע האָבען זיי ניט געוואַגט, זיך אַריינצומישען צווישען די שונאים. איינער האָט קוים אויסגערעדט מיט שווערער:

— אָה מלחמה! וואָס מלחמה מאַכט פון אַ מענשען! —

און דאָס געשלעג איז וואָס אַ מאָל געוואָרען מעהר פאַרמישט. ווער וועט מנצח זיין — איז שווער צו זאָגען פאָראויס; דאָך האָט אויסגעזעהען, אַז די אויסגעדאַרטע יודען נעהמען די אויבערהאַנד. מאַנכע פון זיי האָבען מיט גרויסע שטיינער צוזעצט די קאָפּ פון די, וואָס זיינען זיי געקומען אונטער די האַנד. אַנדערע האָבען געשטיקט און געוואָרגען און געוואָרפען הרוגים ווי אָבגעשניטטענע זאַנגען.

שכור פון שגעון האָבען זיך איינע אויף די אַנדערע געוואָרפען און געבראָכען און געריססען אָהן אונטערשייד, פריינד אָדער פיינד. אין דער לופט האָט זיך געטראָגען אַ געשטאַנק פון געברענטע מענשליכע קערפּער.

עס האָט אָבער ניט לאַנג געדויערט און די קריגער זענען שטערער געוואָרען. כמעט אַללע ליגען שוין אויף דער ערד טויטע אָדער זיי גוססען און לאָזען אַרויס דען לעצטען אָטהעם אין די גרעסטע וואָהטאָגען, און וואַלפען זיך אין קאָנוואולסיע. עטליכע איז געראָטהען צו ענטלויפען; עטליכע קופקעליך שלאָגען זיך נאָך ווילד און ריטשען און שרייען אונמענשליך.

עס זענען נאָך געבליבען אַ צוואַנציג, וואָס רייסען זיך נאָך, אָבער באַלד זיינען זיי אויך צו פאַללען! אין דער לופט האָט זיך שוין דאָס לעצטע געשריי „טויט פאַר די ראָמער!" דער לעצטער חליפ, דאָס לעצטע חאָרחלען...

און עס איז ווידער גאַנץ פינסטער. דאָס פייער וואָס דורך איהם האָט אויסגעבראָכען דאָס בלוטיגע געשלעגעריי, איז פערלאָשען, און די עטליכע געבליבענע זיינען ווידער פאַרשוואונדען געוואָרען אין דער פינסטערניש, פון וועלכער זיי האָבען זיך ערשט נישט לאַנג אַרויסגערוקט אויף אַ קליינע ווייל׳ע. — —

(פריי אויס דעם פראַנצאָזישען)

י. ח. זאָלאָטאַרעווסקי.

די טרייסט

א שבת־נחמו בלאטעל

די טרייסט.

טרייסט מיין פאלק, עס דארף די טרייסט!
שטארקט דאס הארץ, מאכט פעסט דען גייסט,
זייט גישט דער ווינד, וואס לעשט די פלאם,
נור בלאזט זי אויף, וויל נאכט איז סם!
נור בייזע גייסטער און פוצט די קנויט,
וויל נאכט איז גיפט און שלאף איז טויט—
טרייסט מיין פאלק, עס דארף די טרייסט!

מאכט פעסט דאס הארץ און שטארקט דען גייסט—..
עס האט געלייכט שוין נישט איין נאכט,
עס האט געזיעגט שוין נישט איין שלאכט,
און נישט געלאזט די פאהן פון האנד—
ס׳שטעהט—איין אייזען פעסטע וואנד
אין וויסטען ווילד־פערקאכטען ים!
אה! שטארקט דאס פאלק! בלאזט אויף די פלאם!

אה! שטארקט דאס פאלק! נישט אבגעשלאפט
זאלל שפריצען העלל די לעבענסקראפט—
אלס פייערדיגע זייל ביי נאכט!

אט זינקט די נאכט, דער טאג ערוואכט
און שיקט די שטראהל— די גאלד׳נע פייל
דער אלטער פייערדיגער זייל
אלס גרוסס דעם אלטען פעסטען גייסט...
אה! טרייסט מיין פאלק— ס׳איז ווערט די טרייסט!

י. ל. פרץ.

די נואהל.

בייננאַכט אין וואַלד.

איך בין געלעגען אויף דער ערד און האָב געבעטען און געוויינט; און אַרום מיר איז געוועזען פֿינסטער.

— „דו רופֿסט מיך?" האָרט זיך אַ קול אין שראָקליכען שטורם.

— „איך רוף אין מיין אונגליק!" אָנטפֿער איך מיט ביטטערע טרערען.

און פֿאַר מיר איז געשטאַנענען דער ליכטיגער מלאך גבריאל מיט רחמנות אין די הימלישע אויגען.

— דו ווילסט וויססען, וואָס אויסצוקלויבען אין לעבען?

איך דאַרף נישט אָנפֿערן; ער ווייסט מיינע געדאַנקען.

ער ריהרט אָן מיט אַ שפּיצגאָלדענען פֿליגעל מיינע אויגען און איך דערזעה —

אַ שלאַנקע פֿרוי אין חוה'ס טראַכט איז געשטאַנען פֿאַר מיר. זי בעוועגט זיך שטיל, נור ביי יעדער בעוועגונג ציטטערט איהר ווייס־זיידען לייב. איהרע אויגען זענען צוויי בלויע בלומליך געוועזען, וואָס האָבען דורכגענוממען די נשמה. זי אָפּפֿענט איהרע ליפּפּען און מיר דאַכט זיך, אַז ערגיץ, פֿאַרנאַכט, אין שאָטטען בליצט פֿאָספֿאָריש

אַ־ם... די זונן האָט זי בעגאָססען מיט אַ פּורפּור ליכט. — איך שפּרינג אויף, פֿערמאַך די אויגען און פֿאַל איהר אין די אָרעם אַריין.

. . . .

אַז איך האָב צוריק די אויגען געעפֿענט איז זי שוין אַלט געוועזען... זי האָט שוין קוים אַ פֿונק פֿון לעבען געהאַט, די האָר זענען וויסליך און שיטטער... די זונן איז פֿערשווינדען... אַרום איז נאַכט...

איך קוק מיך אום, איך וויל זי נאָך אַמאָל זעהען, נור זי איז שוין פֿערשוואונדען געוואָרען.

דאָס איז שאָנהייט! מאַכט דער מלאך גבריאל.

דערנאָך האָט ער נאָך אַ אַמאָל אָנגעריהרט מיינע אויגען און איך האָב דערזעהן:

אויף אַ טעראַססע ביי'ן אַ שלאָסס זענען געשטאַנען אַ מאַן מיט אַ פֿרוי; ביידע יונג, ביידע פֿולל מיט ליעבע. אַ שטראַהל פֿון דער זונן האָט ביידע געקושט, און איז דערנאָך אַראָבגעפֿאַלען טיעף אין אָבגרונד, איבער וועלכען דער שלאָסס איז געשטאַנען. „זעהסט די בלום, וואָס דו האָסט מיר געגעבען — האָט ער איהר געזאָגט — זי איז אויך פֿערליעבט אין דיר; גיב מיר דיין האַנד, וועל איך זי צודריקקען צום

די קראַנקע נערווען.

עס טהוט זיך מעשים! עס זעצט און קנאַנקט; עס קוועטש, עס שוימט, עס זידט און פֿלאַקקערט!

וואָס איז געשעהען אַזוינס! רבונו של עולם! ווער האָט אויפֿגעוועקט אונזער טויטען ים? ווער האָט אַרויסגעלאָזט דעןווילדען שטורם? וואָס לויפֿען די לייט אַזוי אַרום ווי משוגע?

עס איז, דאַכט זיך, קיין וויכטיג נייעס נישט געשעהען! סאַמע דראָבנע פֿאַקטען!

וואָרען וואָס? אויסער „אחיאסף" האָט זיך נאָך איינער ערלויבט צו שרייבען און צו דרוקקען העברעיש! אמת, ער דרוקט זיך אונטער דער נאַז — בק"ק וואַרשוי; נו, דעריבער? דאַרף דעריבער די וועלט נישט שלאָפֿען?

אַ נייער געבאַקקענער ד"ר דע פֿילאָזאָפֿיע האָט די „רויז" אין „לכבוד פסח" נישט פֿערשטאַנען... נו, על כן? דאַרף דערמיט וואַרשוי קלינגען?

„פלוני", אַ געוויססער „פלוני", האָט אַריינגעשלעפּט דען ירושלים־בער — יעבצ'ן צום „הויז־פֿריינד" אין באָד אַריין, און האָט איהם, כמעט אָהנם באָדער'ס וויססען, אַריינגעוואָרפֿען עטליכע באָזימלעך — הכלל? איז אַלאַך אין הימעל?

דאַרף דעריבער רודערן, ברענגען, שטורמען, קנאַקקען?

אַח, ווי דענערווירט עס זענען אונזערע לייט!

דריי־פֿיערטעל נייע געשיכטע שרייבען אונז די קראַנקע נערווען!

האַרץ". ער טהוט עס, און וואַרפענדיג איין אויג אויפן אָבגרונד, זאָגט ער ווייטער: וואַרף אַראָב דיין פאָבער, וועלל איך אַראָבשפּרינגען און ברענגען איהן דיר". ער האָט זיך איבערגעבויגען, גרייט אַריינצושפּרינגען.

איך האָב צוגעמאַכט די אויגען און אויפגעעפענט זיי צוריק, און האָב נאָך אַמאָל געזעהען: זיי שטעהען ווייטער אויף דער טעראַססע ביי'ם שלאָסס, נור זיי זענען עלטער געוועזען; אין די מיטטעל יאָהרען. זיי האָבען נישט גערעדט, געשוויגען, און דער הימטעל איז געוועזען גראָה און זייערע אויגען זענען פולל געוועזען מיט גלייכגילטיגקייט, אפילו מיט האַסס. זיי געהען אַרויף אויף די טראָפּ. זי האָט אַרויסגעלאָזט דען פאָבער פון די האַנד און ער איז אַראָבגעפאַללען איין טראָפּ נידריגער.

— הייב איהן אויף, איך בעט דיך, מאַכט זי צו איהם.

נור ער האָט נישט געענטפערט און גערופען די דיענסט, זי זאָלל דערלאַנגען דער מאַדאַם דען פאָבער.

— דאָס איז ליעבע! זאָגט דער מלאך גבריאל.

. . . .

צונד האָט ער מיר די אמת געוויזען.

אין מאַרק איז געשטאַנען אַיין עשאַפאָט און אַרום האָט אַיין ערב־רב פון מענשען געדרייט ווי אַ ים און אַרויסגעשטעקט די צאָהן פאַר פריידע. און איך האָב געזעהען אַ געבונדענען מיט שטריק, אַ פערבראָבער מיט אַ שטאָלץ־שאָן פּנים און אויגען ווי שטערן, נור באָרפוס איז ער געוועזען, און געקליידט אין צוריססען אַלטוואַרג.

איך האָב געהערט; עס קומט צו מיר צו אַ קול; איך הייב די אויגען אויף, דאָס האָט ער גערעדט, ער רעדט האַסטיג. דער המון־עם הייסט שווייגען — ער רעדט! דאָס ערב־רב ברומט, זיין שטיממע הערשט דאָך איבער'ן בריללען; מען וואַרפט זיך אויף איהן, פערמאַכט איהם דאָס מויל, נור די אויגען פון פערבראָבער האָבען נאָך געקוקט צו דער זונן, און די האַנד האָבען זיך געריססען און געראַנגעלט. דעמאָלט איז דער עולם נאָך אַמאָל צוגעשפּרונגען! ער האָט געקריגען אַ זעטץ, און דער קאָפּ איז צוגעפאַללען צום עשאַפאָט. עס בליצט די האַק אין דער לופט, עס הערט זיך אַ קלונג — פון טויזענד הערצער רייסט זיך אַרויס אַ געשריי, דער קאָפּ איז אַראָב געפאַללען אויף דער ערד, און זיי האָבען איהן אויפגעהויבען ביי די האָר. און דער קאָפּ האָט אַלס גערעדט, און הויך דען אמת געזאָגט, און אַז מען האָט איהר די צונג אַרויסגעריססען, האָבען נאָך די אויגען געפונקעלט, ווי צוויי ברענענדיגע קוילען געלייכט...

קראַפט־עבינג — אַ בעריהמטער ויענער פּראָפעססאָר — איז דער מיינונג, אַז דער גאַנצער אַנטיסעמיטיזם, וועלכען מיר האָבען אַזוי פיעל „גוטס" צו פערדאַנקען, וואָס האָט אונז געגעבען: אַרגענטינאַ, פּאַלעסטינאַ, פּאַטריאָטען, נאַציאָנאַליסטען און... „אחיאסף" — וואָס האָט אונז אַזוי נמאס ומאוס געמאַכט גאַנץ אייראָפּאַ מיט איהר ציוויליזאַציע, וואָס האָט אויפגעוועקט אין אונז אַזאַ הייסע ליעבע צו אַראַבער און טירקען און אפילו צו די אַרגענטינישע קצבים — אַז דער גאַנצער אַנטיסעמיטיזמוס איז נישט מעהר נור אַ נערוועןקראַנקהייט וואָס גרעניצט, פּראַוודע, מיט שגעון.

מיר יודען, חאָטש מיר זענען אַיין „עם סגולה", אַיין אויסדערוועהלט פאָלק פון אַלע אומות, מיר ליידען פון דיסטוועגען אויך אויף די אייגענע קראַנק, וואָס הערשען אין אייראָפּע. עס האָט אונז נאָך קיין איין מגפה פריי נישט דורכגעלאָסט און דאָס גראַסירענדע נערווען־פיעבער אודאי נישט...

מיר זאָללען נישט זיין אַזוי נערוואָז, וואָלטען מיר פאַר שראָק די קאָפּ נישט פערלוירען און נישט געלאָזט שאַרלאַטאַנען זאָללען אונז מיט איין האַנד פיהרען ביי דער נאָז און מיט צווייטער גראַבלען אין קעשענע... מיר זאָללען נישט זיין אַזוי נערוואָז, וואָלטען מיר נישט געזוכט שוץ און הילף ביים קאָנסערוואַטיזם, ביי אונזער אייביגען בלוט־פיינד, וואָס שטאַרקט זיך אויף אונזער פאָהיבעל... ווען מיר זאָללען נישט זיין נערוואָז, וואָלטען מיר נישט געלאָזט גנבים זאָללען אונז ראַטיווען בשעת שרפה, און נישט געוואָלט אַרויסשפּרינגען פון דאַכשטיבער דורכן פענסטער...

דאס איז געוועזען — אמת.

איך בין ווייטער געפאללען אויף דער ערד און האב געקלערט, און די מחשבות האבען מלחמה געהאלטען איינע מיט דער צווייטער. צוויי מאל האט מיך דער מלאך געפרעגט, וואס איך קלויב מיר אויס. ער פרעגט צום דריטטען מאל און דעמאלט האב איך אויפגעהויבען דען קאפף און געזאגט:

דען אמת!

גנוט הלאסון.

„קאפיקע".

(אויס דעם רוססישען).

„קאפיקע" איז א דאמסקע שניידער. ער איז שוין איבער א פיערציגער; ער איז א הויכער, א מאגערער מיט א שיטטער ציגען-בארדעל, מיט א רויטע, מיט שווארצע פינטעלעך בעוואקסענע, נאז. ער האט א גרויסען, לאנגליכדיגען קאפף, ברייטע ארויסשטארענדע באקקענביינער, א רונדען שטערן און גרויסע, גראהע, גוטע אויגען. ער רעדט א ביססעל אונטער דער נאז. געקליידט איז קאפיקע שטענדיג ארעם: די שטיוועל זעננען אויסגעטרעטטענע, דער זיאקעט און די הויזען האבען א לאטע אויף א לאטע, דאס היטעל איז צוקנוידערט און צוריססען. קאפיקע האט א ווייב מיט א שטיף-זוהן פון 17 יאהר. נישט קוקענדיג אויף זיינע יאהרען איז דאך נאך קאפיקע אלץ נישט קיין מייסטער פאר זיך, און וועט שוין, דאכט זיך, שטארבען א פועל ביי יענעם. א מאל צוואנציג שוין אוודאי האט קאפיקע געמאכט א כוס'ע אויף קוראזש און איז געגאנגען אין צעך אריין, ארויס צו נעמען א דיפלאם אויף א מייסטער; אבער געוואהנליך פלעגט דערפון גאר נישט ווערען. — ער פלעגט שטעהן, שטעהן ביי דער טהיר, נעמען זיך עטליכע מאל ביי דער קלאמקע, נור ביין קלאנגטען גערויש פון אינגערוועגדיג — מאכען פליטה.

קאפיקע געהט אפילו גאנץ ארנטליך, גיך און פיין; פון דעסטוועגען פערדיענט ער ווענינ, ווייל די בעלי בתים פון די ווערק-שטיבער לאזען איהן נישט גערן צו זיך ארבייטען, ערשטענס — ווייל ער איז א גוטער שניידער און א מענש אין די יאהרען, האלט ער זיך אלליין פאר א מייסטער און לאזט זיך נישט ארום פיהרען ביי דער נאז; צווייטענס — קאנן מען וואו ער איז דא נישט צושניידען אויף יתור. ער קריגט זיך, ליארמט און העבט אויף א מאל א האנד

ווען מיר זאללען נישט זיין נערוואז, וואלט דער מארגענדיגער טאג אויף אונס געוויזען: אט דאס זעננען די, וואס האבען ביינאכט די לאמפ נישט ארויסגעלאזט פון האנד! נור מיר זעננען אבער נערוואזער אלס אונזערע פעטטערן-קינדער, מיר אליין העלפען צו דער פינסטערניש, זי זאלל אונז איינשלינגען; מיר אליין דרעהען זיך א שטריק ארום האלז, מיר אליין זאגען זיך אב אפילו פון די רעכטע, וואס קיינער ווילל ביי אונז נישט נעמען!

מיר זעננען אזוי נערוואז, אז עס איז א חרפה און א שאנד פאר לייט, איין אונגליק פאר אונז און איין אויסגעצייכענט געשאפט פאר די, וואס זעננען שטאנדיג גרייט אונטער צו צינדען א הויז, אבי זיך אנצו-ווארימען, פאר די — וואס יעדעם פאלקס-אומגליק איז פאר זיי א טייבעל, פיש צו חאפען; פאר די, וואס דרייען אויס זייער ווינד-מיהלעכיל געגען יעדען ווינד אויף דער וועלט, מאג ער ברענגען די פעסט, נור גרויפען זאלל ער מאהלען...

און ווי נערוואז די לייט אליין זעננען! ווי זיי ציטטערן, עס זאלל זיי עמיץ נישט אראברייסען די מאסקע פון פנים! עס זאלל נישט עמיץ אנצינדען א ליכט, מען זאלל זעהען וואו זייערע האנד שטעקקען!

נור איך בין פערקראכען אין א זייט, נישט פון זיי וויל איך רעדען... איך האב אנגעהויבען צורעדען פון „אחיאסף", פון א דאקטאר דע פילאזאפיע, וואס פערשטעהט נישט די רויז און פון פראצעס „פלוני קאנטרא יעבץ"

[illegible]יך. דריטטענס — האט ער נאך א ד[illegible] — ער האט ליעב דען טרונק !

„קאפיקע" רופט מען איהן דערביי ווייל ער פלעגט אללע מאל זאגען: „עֶ, וואלט איך געהאט א קאפיקע, וואללט איך שוין, זינדיגער מענש, געמאכט א כוס'ע!"

און א קאפיקע האט ביי איהם געהייסען געלד בכלל. — האט ער אבער „געמאכט א לחיים", איז שוין נישט געוועזען פון איהן אוים צוהאלטען. ער פלעגט זיך ציעפען, קריכען אין די אויגען אריין און פארווארפען דעם מייסטער חטאים און חסרונות.

דעריבער לאזט קיין מייסטער, וואס היט זיין כבוד, קאפיקען נישט איבער דער שוועלל. די געמיינערע בעלי-מלאכות ווילען גיכער אויסהאלטען זיין שגעון, נור פאר דאס, דריקען זיי פון איהם די נשמה ארויס. זיי צאהלען איהם די האלפט און ער מוז ארבייטען ווי אין עזעל. קאפיקע ביוזערט זיך, זידעלט, שרייט, נור בעססער קאנן ער זיך דאך נישט מאכען. אין דער היים הונגערט א ווייב מיט א שטיף-זוהן — א קאלעקא אהן פים און מען מוז זיי דאך, ווי עס איז, פערשטופען די מיילער. נור הונגער איז ביי ווי סיי אין אפטער גאסט ביי איהם אין שטוב, ווארען נאך דען גאנצען וואך אויפזיין גאנצע נאכט ביי דער [illegible]ט האט ער אלס מעהר נישט פעדיענט

[illegible] רובעל א וואך און דערפון דארף מען [illegible]אהלען א האלבען רובעל א וואך דירה-געלד, מען דארף הייצען, עססען, א שוך און א קלייד... מעהרסטענטהיילס האט צו די דריי רובעל א וואך נאך עפים געפעהלט. און דעריבער פלעגט ער יעדען פרייטאג פאר נאכט ארום לויפען פון איין בעל מלאכה צום צווייטען, מען זאלל איהן צו-נעהמען אויף דער וואך צו דער ארבייט; די נשמה ווילל ער אוועק געבען מען זאלל איהן נור געבען עפים א קאנטא אויף שבת. גאנץ אפט פלעגט דאך קאפיקע אהיים קוממען מיט גאר נישט און מען האט שבת אויך געהונגערט.

ביי דעם אללעם איז קאפיקע נישט אראב געפאללען ביי זיך און האט קיין מרה-שחורה נישט געליטטען. א גאנצען שבת האט ער זיך געזונגען זמירות, פראהליך געמאכט דאס ווייב מיט'ן שטיף-זוהן מיט מעשיות און וויצען, און שבת-צונאכט ווייטער לויפען זוכען ארבייט, אדער — אוועקגעהן אין חברה-נושאים-שטיבעל, געוואהר ווערען צו מאכט זיך נישט עפים א טרונק בראנפען.

קאפיקע איז נייסט קיין חברה מאן. ער איז אפילו נישט קיין „מלאדו"; ער איז נור א „ליעבהאבער", ער חאפט מיט אללע צוזאממען א כוס'ע און העלפט צו ביי

וואס פאר א משוגע נערווען עס שטעקט אין דעם אללעם!

ווען נישט די משוגענע נערווען, וואלטען זיך די בני אחיאסף נישט אזוי געשראקקען פאר'ן החץ, נישט אזוי אגיטירט געגען די יום-טוב-בלאטליך, נישט אזוי אבגערעדט די מוכרי ספרים, זיי זאללען נישט האנדלען מיט דעם „סם" — (אויף מיין?)

ווארען איך קאנן מיר גאר נישט איינרעדען, מען זאלל קענגען מיט איין החץ און 5—6 יום-טוב-בלאטליך זיי אזוי פיעל שאדען מאכען! אונזער בעל-הבית'ל האט א דיקקע-גלאטטע הויט; נישט אזוי געשווינד טרעפט איהן א „פייל", אויך האט מען איהן צו פיעל און צו לאנג צוגעוואהנט צו שפיעל-מאגעל און קאנדעל-צוקקער עס זאללען

איהם אזוי לייכט שמעקקען די ביטטערע יום-טוב-בלאטליך.

איך האף נור, אז מיט דער צייט וועט דער עולם קריגען א בעססערן געשמאקק, אז מיט דער צייט וועט אונזער „ישראליק" אפפענען די אויגען און דערקקענען, ווער זיינע שונאים און ווער זיינע פריינד זענגען... צו הייללען זיין גוטס די, וואס גיבען איהם וואס ער ווילל, אדער די, וואס גיבען איהם, וואס ער דארף צו ווערען; צו מיינען זיין טובה די, וואס זאגען איהם דען אמת, אדער די וואס פער-שכורן איהם מיט זיסען שקר, מיט פאלשע האפ-נונגען און דער עיקר מיט פאלשע חשבונות...

נור ביז דער צייט קאננען נאך די בני אחיאסף רייך ווערען, און אז עס וועט קוממען די צייט — איבערדרעהען דאס ווינדמיהלעכיל און מאהלען

מתים. אייגענטליך קוממט איהם שוין לאנג צו זיין א „מלאדז", ערשטענס — איז ער קיין בעל־פחדן נישט, ער קאן שלאפען אין איין בעטט מיט א מת, איבערנאכטיגען איינער אלליין אויפ'ן בית עולם, אפילו אין איין אפפען קבר . . . און צום טרונק איז ער אויך א בריאה נפלאה: אנדערע חאפען איין איבעריגע כוס'ע און פערגעססען וואס זיי דארפען טהון; ער טרינקט און טרינקט — די נאז ווערט איהם נור א ביססעל רויט — נור קאפ האלט ער און טהוט זיין זאך בשלמות. אללע וויסען עס, קאננען זיינע מעלות, מען האט איהם אפילו שוין לאנג צוגעזאגט איינצושרייבען אלס „מלאדז" נור עפיס מאכט זיך נישט; און ער איז אלס איין עוויגער „קאנדידאט", קוממט אפט אין שוהלעכעל אריין דורכנעצען זיך דען האלז און ברענגט נאך אמאל עטליכע גראשען אהיים.

קאפיקע וואהנט כמעט גאר אונטער דער שטאדט אין א זעמליאנקע ביים ברעג טייך. פערדיענט ער א פאר גולדען — לויפט ער באלד אהיים צום ווייב — צו דער פרומער, שטיללער יודענע, וואס איז שטענדיג צופריעדען מיט וואס עס איז — וואס איז מיט אללעם יוצא, און צום שטיפזוהן — אויך א וואהלער יונג, נור נעבעך א הינקענדיגער, 17 יאהריגער בחור. — ער ליעבט זיי ווי זיין גאנץ לעבען און זיין גאנץ לעבען און זיין גאנץ פערדיענסט גיט ער זיי באלד אוועק. פאר זיין געלד קויפט ער זיך אפילו קיין טרונק בראנפען נישט; ער טרינקט — אז עס מאכט זיך א פונדע, איין אומזיסטער „קנאק".

אהיים לויפענדיג מיט עפיס געלד — לייכט זיין פנים פאר שמחה, די אויגען ווערען איהם גראססער; ווען ער טרעפט אויפ'ן וועג זאגט ער אן די בשורה טובה אז ער „טראגט שוין אהיים די קאפיקע".

עס איז דא אין יאהר א צייט ווען קאפיקע טראגט אהיים א גאנצען 25־גער! דאס איז נאך ימים נוראים, ווייל קאפיקע זינגט גוט און קאן אפילו לעזען נאטען! ער האט א גוטען באסס, א שטארקען, מיט ווייכע און טיעפע טאנער. איין אנדערער וואלט אפשר עפיס געמאכט מיט'ן קול, ער וואלט אפשר נאך איין אייראפעאישע בעריהמטהייט געווארען, נור קאפיקע האט דערצו נישט געטויגט.

איין מאל אין זיין גאנץ לעבען האט ער געזונגען אויסער דער שוהל.

דאס איז געשעהען שוין א יאהר 20 צוריק. ער האט זיך דעמעלט צוקריגט מיט א בעל־הבית, צ'וועקגעווארפען די מלאכה און איז גאר אנגעקוממען אין א קאהר מיט ארפיאנקעס. מען האט איהם געראטהען ער זאלל אריין אין א טעאטער, נור ער האט מורא

אפילו סאציאל־דעמאקראטיע. —

ליידער זעננען זיי נערוואז, קאנקורירען נערוואז און האבען אויף דער וועלט נערוואזע נאכשטופער.

אין א געוויססער שטאדט, למשל, האבען זיך צוזאממען גענוממען א הונדערט אחיאסף־שטופער, א הונדערט יונגע פערברענטע פאלעסטינצעס, וואס אויף יעדען פון זיי, ווייזט אויס, קאן משיה קוממען צו רייטען, און האבען געלעגט אין חרם אריין „די אפפען" מיט „ר' שלמה" צוזאממען . . .

איז דאס נישט נערוואזיטאט, וואס גרעניצט, אויב נישט מיט שגעון, על כל פנים מיט אינקוויזיציע?

שלום־עליכם, איינער פון די בעסטע זשארגאניסטען

האט א כאל נישט געוואוסט וואס מען מיינט: „פאקשיווע". איין אנדערער אויף זיין ארט, רופט אריין דען ערשטען בעסטען פאלנישען יוד און פראגט, וואס דאס ווארט בעטייט. ער איז אבער נערוואז, שטעלט ער זיך אנידער ווי איין אקס מיט גרויסע הארנער אין זיין אמעראקאנישען רעקלאמאציאנס „קול־כבשר", און בלעקט ארויס: מאי פאקשיווע? כדי ער זאל „פאסט־פאקטום" געוואהר ווערען, אז פאקשיווע איז דאס אייגענע וואס „קראפיווע", דאס הייסט א מין געוויקס, וואס פאסט אזוי אין א גארטען אריין ווי זיין „קול מבשר" אין איין ארנטליכע ליטעראטור.

דאס אייגענע האט זיך צונד געטראפפען א דאקטאר דע פילאזאפיע. ער האט נישט פערשטאנען די „רויז". מאי כולי האי? צו טרעפט איינמאל,

נעהאט אפילו צריין צוגעהן צום דירעקטאר אונ האט זיך בעססער צוריק איבערגעבעטען מיט'ן בעל הבית. איצט זינגט ער נור ימים נוראים אין שוהל אונ שרייט איבער דען חזן מיט אללע זיינע משוררים.

זיין „צוברומטען" אונ „אונטערהעלפען" נעפאללט גרייליך די גרויסע בעלי־בתים פון שוהל אונ ער קריגט יעדעס יאהר 35 רובעל דערפאר, אונ דערפון האט ער האלץ אויף ווינטער אונ א בגד אויפ'ן לייב...

ברענגט ער עפים אהיים, געהט ער גלייך צו צום ווייב, שטעלט זיך פאר איהר „פאר קאזיראק", בלאזט זיך אן אונ גיט איהר אגעשריי אין אויער אריין: „עס איז דא די קאפיקע!" מיט'ן שטיף־זוהן וויעדער פעברענגט ער שוין די צייט אין וויכטיגערע געשפרעכען. דאס ווייב איז עפים א פער־שלאגענע, א שטיללע אונ א „פערציק'ענ־דיגע" יודענע אונ קימערט זיך וועניג וועגען איהם מיט זיינע מעשיות אונ גלייכע ווארטליך; אבער יאסקע איז א „לעבעדיג ברעקעל". ער האט־כט מיט גרויס חשק אונ דעריבער דערצאהלט איהם קאפיקע אללעס, וואס ער האט אויף דער לונג, אללע זיינע געשאפטען, פערדיענסטען אונ אללע נייעסען פון שטאדטעל.

זיי שלאפען אפילו בייאנאנד: זוממער אויף דער פאדלאגע אונ ווינטער אויפ'ן

אויבען אונ דעקען זיך ביידע צו מיט די זעלבע שמאטעס אונ רעדען טהיילמאל גאנצע נאכט פון פערשיעדענע זאכען.

די צייט געהט זיך דערווייל איהר וועג, א יאהר נאך א יאהר; אלץ ווערט עלטער, אויך אונזער קאפיקע איז געווארען אלט אונ אבגעלאזט. קיין ארבייט האט ער שוין כמעט גאר נישט, ער איז שוין גאר „צו־ריקגעבליבען". עס זענען אנגעשוואוממען נייע יונגע בעלי־מלאכה'ס אונ ער קריגט קוים זעלטען א מאל א פיצעל ארבייט. פאר קיין „מלאדז" האט מען איהן נאך אויך נישט איינגעשריבען אונ עס ווייזט אויס, אז מען וועט איהן שוין נישט איינשרייבען. ער איז זיך אלליין שולדיג, ער האט א סקאנ־דאל געמאכט! עס איז געשטארבען א גרויסער גביר — א גבאי, אונ ביי דער טהרה האט איהם קאפיקע אנגעריהרט מיט'ן פינגער אין גראבען בויך אונ געזאגט: „נו סמאר־קאטש, האסט זיך גענוג אנגעטרונקען מיט פרעמד בלוט? הא?!..." מעהר האט מען נישט געדארפט!...

די ימים נוראים זענען איהם אויך גאנץ ביטטער צוגעגאנגען. דער בראנפען אונ די נאססע דירה זיינע האבען איהם איבער־געפיהרט די שטיממע אונ דער חזן האט איהם אבגעזאגט. —

עס איז פארבייגעגאנגען סוכות, עס

אז א דאקטאר דע פילאזאפיע פערשטעהט נישט וואס ער לעזט, אונ זעצט אפילו איבער וואס ער פערשטעהט נישט? עס איז מעשים בכל יום! אונ דוקא נישט דעריבער, ווייל די זאכען זענען צו טיעף, נור ווייל א דאקטאר דע פילאזאפיע איז טהייל מאל אזוי גלאך, אזוי פליטקע, אז עפים טיעפערס קאנן זיין מוח נישט חאפען...

איז אבער דער דאקטאר דע פילאזאפיע אזוי נערוואז, אז ער מוז אויפשרייבען „לאקשען", אונ עס טרעפען זיך נאך אזוינע נערווען־קראנקע וואס בעצאהלען דערפאר!...

נור דאס אללעס איז קיין „מן המעשר" נישט פון די צולאזטע משוגענע נערווען, וואס האנען

זיך בעוויזען אין פראצעסס: „פלוני קאנטרא יעבץ".

וועגען יעבצ'ן אונ זיין „ליטערטור" וועלען מיר רעדען אויף איין אנדער ארט, מיר ווילען נור צונד אנווייזען ווי דעגנערווירט זיינע בעשיצער זענען.

איך וועל אייך נור אין קורצען זאגען אין וואס עס געהט. פלוני ווארפט פאר יעבצ'ן: 1) אז ער האט געשריבען א פאלשע היסטאריע, פון וועלכער אללע אומות העולם קוממען ארויס איינגעריסט ווי די קוימענקעהרער אונ איין כנסת־ישראל — ווייס ווי א מעהל־הענדלער. 2) אז אין זיין יודישער היסטאריע האט ער איבערגעהיפערט אללע באמת וויכטיגע פאקטען אונ היסטארישע מענשען, אויף וועלכע ער האט אדער א שפיי געטהון אדער א קורצען „חרם" געווארפען... אונ האט דאגעגען אויפגעבלאזען די

איז אנגעקומען דער נאכטער, קאלטער הערבסט. זיינע שטיוועל האבען געהאלטען אפעפען די מיילער און געזופט אין זיך אריין די בלאטע און ארויסגעלאזט זי מיט אלערליי משונה'דיגע קולות... זיין ראק איז אויך שוין גאר צוטראגען! ארטערוויים קוקט ארוים דאס שמוציגע העמד און באלד קוממט שוין אן דער שטרענגער ווינטער; קיין האלץ איז נישט דא, פון דירה טרייבט מען... שלעכט!

קאפיקע האט אראבגעלאזט דען קאפף און געלאזט זיך געהן צו די געמיינסטע בעלי־מלאכה'ס ביטען זיך און בעטען ארבייט; ער שווערט מיט כלה שבועות, אז ער וועט שוין זיין גוט און פרום נאר אומעטום האט מען איהן שוין גאר נישט גערעכענט פאר אב־על.

עס זענען געוועזען ברענענדיגע שבת־פראסט; ביי קאפיקען איז געלעגען דער שניי אויף די וואנד אויף א פינגער די דיקק. נור היינט איז איהם שוין ווידער היימליך — מען דארף אין א וואך צייט פערטיג מאכען א גאנצע גארדעראבע פאר א גביר'ס א טאכטער צו דער חתונה און מען האט איהם אויך שוין צוגעווארפען א שטיקעל ארבייט.

ביי נאכט איז ער א היים געקומען לוסטיג. ער האט געבראכט א ביסעל האלץ, ברוידט און א פאר הערינג. ער האט איבערגעשראקען דאס ווייב, אריינשרייענדיג איהר אין אויער: „עס איז דא א קאפיקע" און האט יאסקען געגעבען א שנעלל אין נאז. ביי די וועצערע איז ער גאר לוסטיג געוועזען, אויך דאס האלץ האט פראהליך געקנאקט... און ער פערציילט זיינע מעשות, ווי די כלה זעהט אוים, ווי זי קוקט „קאסאקע", ווי זי „רעדט אונטערן צונג". וויפיעל און וואס פאר א קליידער מען מאכט איהר, אוי־ פון וואס פאר א ג ע ש א פ ט ע ן דער פאטער איהרער איז געווארען אזוי רייך, א. ז. וו.

מען האט אבגעגעסען. דאס האלץ האט שוין אויסגעברענט, אין הייזעל איז ווארימער געווארען, — און מען איז געגאנגען שלאפען. דאס ווייב האט זיך געלעגט אויפ'ן געלעגער און זיך צוגעדעקט מיט א גאנצע „קראווע" שמאטעס, קאפיקע מיט'ן שטיף־זוהן זענען ארויף געקראכען אויפען אויבען, האבען זיך גוט דורכגעווארעמט און אנגעהויבען פלוידערן. די כלאם פון דעם לעמפעל האט זיך דאס לעצטע מאל בעוויזען און איז פערלאשען געווארען.

עס איז געווארען פינסטער, פון אויבען האט זיך ארוים געצויגען א גרינער רויך, פון די וואנד האט געצויגען א נאסע פארע,

---

עטליכע „פאלעסטינצעס", וואס האבען דערוויל נאך גאר נישט געטהון, חאטש זיי האבען אזוי פיעל געקאסט און קאסטען ווייטער... און 3) און דאס איז דער עיקר — אז ער שרייבט געפאהרליכע קינדער־ביכער, וואס ווילען אונז צוריק פיהרען צו די „גוטע, פרוממע, נור, ליידער, פינסטערע צייטען!".

די קריטיק איז אריין ווי א שטיין אין אונזער ליטערארישען טייך און די גרויסע פיש האבען זיך ווילד דערשראקען! פריהער האבען זיי פאר שרעקק געשוויגען, נור דערנאך, אז מען האט געזעהען, אז דער פלוני שטעהט דערוויל אליין, זענען די העכט ארויף געשווימען מיט די אפפענע מיילער, גור איינצושלינגען!

צו אללעם ערשטען איז ארוים א „זי" — א דבורה גינצבורג, פאר וואס נישט א מחבר — א זכר? כדי מען זאל נישט קאננען זאגען: „הדיוט קופץ בראש"; הדיוט איז לשון זכר. און דער רעדאקטאר פון המליץ, וואס ביזעמרט זיך אויף א קליינע „עדה" אין אמעריקא, וואס האט אויפגענומען פאר זיך אליין, אין גאנצען פאר אפא־ מנינים, א בעל־דרשן א יודענע, לאזט די אשה צנועה דרשנ'ען פון מליץ־בעלעמער פאר כל ישראל. נאך מעהר — אלס עלעגאנטער העדר טרעט ער איהר אב דען אויבן־אן און מאכט פון דער ווייבערישע גערוועז־לאגיק א לייטענד ארטיקל!

און דבורה גינצבורג איז שרעקליך דעניער־ווערט; זי האלט זיך איין מיט אללע קראפטען קיין שלעכט ווארט נישט צו רירען און דאך איז איהר ארטיקל א וואלד מיט שארפע באנגעטען. האניג און מילך

„פאן פיסארז" פערוואונדערט.

— צום שאססע! הערט זיך דעם יודס שטיללע תשובה.

דער שרייבער האט זיך צולאכט:

— צום שאססע? חא=חא=חא! יא א חתונה... וואס איז? מען קריגט שוין אין שטאדט קיין ארבייט נישט?

— איך בין אבגעברענט געווארען, האט קוים „חיים'קע" ארויסגערעדט.

— נו? קומסט דו צום שאססע! א שיין עסק!! וואס מיינסט דו דיר עפיס, דארמאזיאד'ס דארף איך דא? א טאטשקע איז קיין נארעל נישט!

„חיים'קע" האט אנגעהויבען זיך צו פעראנפערן: נישט נור ער אליין, דאס גאנצע שטאדטיל איז אבגעברענט געווארען, נישט דא פאר וועמען צו נעהען... אין דער היים האט ער געלאזט א ווייב מיט אכט קינדער... און וויל ער קאנן דען „פאן פיסארז", קומט ער צו'ן איהם בעטען ארבייט ביי'ם שאססע...

דער שרייבער שאקעלט מיט'ן קאפף:

— וועסט נישט קעננען, ס'איז נישט פאר דיינע כחות!

חיים'עק'ן האט אויפגעבליצט אין די אויגען; מען זאגט איהם אין גאנצען נישט אב! ער גיט זיך מיה און גלייכט אוים די איינגעבויגענע פלייצעם; ער וויל אויסווייזען האכער און געזונטער.

— פאר וואס זאלל איך נישט קאננען? מאכט ער מיט גאוה, גלייך ער וואלט אויפגעוואקסען מיט א קאפף. אוי פאניע פיסארז... איך בין דאך אזוי געזונד! און=א=ווא! א גרויסע זאך צו שטופען א טאטשקע! די גאנצע שטאדט ווייסט, וואס פאר א גבורה עס שטעקט אין מיר! און צווייטענס אויב איך וועל ביז מיטטאג נישט האלטען גלייך מיט אללע, וועט מיר דער פריץ אבזאגען, וועלל איך מיר אוועק געהען, איך זאלל אזוי דען מארגענדיגען טאג דערלעבען!

דער פאן פיסארז איז לוסטיג געווארען.

— איז נישט גלייבער — וויצעלט ער — זאלסט בעססער האנדלען מיט פראצענט? (חיים'על האט א שמייכעל געטהון), נישט גלייכער צו שינדען פון מענשען די הויט, אדער אפילו צו שאכערן אין א קרעמיל, מיט תבואה צו האנדלין, אבי רייך צו ווערען? דו וואללסט דיר דערנאך געבויט איין אטלעסענען חאלאט, געהאט געלד ווי האלץ, (חיים'עק שמייכעלט ווידער) פארן ערגסטען פאלל וואלסט דו אקאווייט „געמוילעכט"... פערד גענאטשענט... וואלסט דו אלץ א בעססערע פרנסה געהאט...

יורען גנבים!

חיים'עק האט צום דריטטען מאל

אזוי געזאגט: יעדער יוד, און אפילו נשים וקטנים, איז מחויב יעדעם יאהר צו לאזען פלאנצען אויף זיין חשבון חאטש איין ביימעל אין ארץ ישראל. וואו? איז קיין חלוק נישט, באדיי ביים סולטאן אין פאלאץ אבי פלאנצען. 12 מיליאן יודען האבען מיר (אזוי האט א סטאטיסטיקער משלנו בערעכענט), וועללען מיר בכשך פון 10 יאהר האבען אונזערע 120 מיליאן ביימער און גאנץ ארץ ישראל וועט בעוואקסען ווערען. אמת איז, אז ווען מען וועט דארפען צוריק געהען פון ארגענטינא קיין ארץ ישראל וועט מען מוזען די ביימער אויסהאקקען און פערזייען אביסל תבואה, נור דאס מאכט נישט אוים, עס וועט זיך שוין דעמאלט מאכען א נייע חברה „חובבי ציון", וואס וועט נעמען דאס עסק אויף זיך!... די שאלה איז נור: צו דיווארצעל אונטער דער ערד וועללען נישט שאטען צו גלגול מחילות.

אין דער ארכיטעקטור האבען מיר אויך בעוויזען גבורות הבורא. מען האט אויפגעשטעלט א פאלאץ פון שלום! וואו, לויט וועמס פלאן און פון וואס פאר א מאטעריאל? ווייס איך נישט. נור א וואונדערליכער פאלאץ. ער איז אפפען פון אללע זייטען פאר אללע, וואס קוממען אריין און געהען ארויס ארבייטען לטובת הכלל! נאך וואס זיי קוממען אריין, זיי זאללען דארפען ארויסגעהן, ווייסט מען נישט, נור נאך מעהר וואונדער איז, אז דער אפפענער פאלאץ, איז דאך פערמאכט פאר די וואס שרייבען נור — „להכעים", „לקנטר"... מען ווייסט שוין וועמען מען מיינט...

אין שפראכען האבען מיר אויך בעוויזען וואס מיר קאננען: כדי פטור צו ווערען פון זשארגאן,

געשמייכעלט, אז די ווייסע צאהן האבען זיך איהם בעוויזען צווישען די רויטע ליפפען. ער האט זיך געפיהלט גליקליך, אז דער פריץ איז נישט באז און מאכט גלאט אזוי אביסל חוזק; זאלל איהם זיין צו געזונד!

— זרעשטאן — מאכט דער שרייבער — ארבייט, אז דו ווילסט! די ארבייט, ווייס איך פריהער, וועט טויגען אויף כפרות, נור מיין נישט, אז דו וועסט נעמען פאר א טאג און ארבייטען א האלבען! ווילסט ארבייטען אויפ'ן שטיק?

— יא!

— נא! נעם די טאטשקע און פאהר! נור שיטט מיר נישט אוים דען שאבער אין גראבען אריין.. וויפיל פריזמען דו וועסט אבמאכען, אזוי פיעל וועסט דו קריגען!

דער שרייבער האט א געשריי געטהון, מען זאלל זיך געשווינדער נעמען צו דער ארבייט און איז צוריק צו זיך אין שטיבעל אריין, צו דערקוויקען זיך דאס הארץ מיט נאך א כוס'ע.

און חיים'עק נעמט זיך פעסט צו דער ארבייט:

ער האט אראבגעווארפען די קאפאטע, אראבגענוממען דאס היטעל און איז געבליבען אין קאפעל און ארבע כנפות.

דערנאך איז ער געגאנגען אין סקלאד אריין, גענוממען זיך א טאטשקע, פערלייגט די שעלקים אויף די אקסעל און האט אנגעהויבען ארבייטען...

ער האט אנגעשיטט די טאטשקע מיט שאבער איבערן ראנד, ארויפגעפאהרען אויפ'ן ברעט איבערן ראוו, און האט זי אויסגעשיטט עטליכע טריטט וויטער. מיט דער לעדיגער טאטשקע יאגט ער זיך צוריק, גלייך עמיץ שלאגט איהם אין קארק אריין....

די פויערען דאגעגען ארבייטען פאמעליך, ווי די אקסען אויפ'ן פעלד. נאך יעדען קורס שטעלט מען זיך אב, און לאזט אב די טאטשקע, און מען זעצט זיך אויף די שטיינער אברוהען א ווילע. אין חיים'עק רוהט נישט א רגע. און אז ער בלייבט שוין אהן כחות, און מוס זיך אמאל זעצען, חאפט ער זיך באלד אויף, ווי איין אבגעבריהטער און וויל זיך אויסשלאגען די פערלוירענע צייט, איבערלאדיענדי די טאטשקע און שטופענדיג זי נאך ראששער מיט די ציטטערדיקע האנד...

דער שרייבער שרייט אללע מאל:

— הער, חיים'עק, וועסט דיר אברייסען דאס הארץ, שלינג נישט אזוי!

נור חיים'עק הערט נישט! מען צאהלט דאך איהם פון שטיק! עס וויל זיך איהם ארבייטען! נור צרות האט ער פון די קליינע שטיינדליך, וואס זענען פערשיטט אויפ'ן ברעטט, און שטעכען איהם די פים...

האבען מיר געמאכט פון לשון קדש נאך א בעססערן, לייכטערן, ברודיגערן זשארגאן און אונזער בעריהמטער „אחד העם" האט אונז ערשט אין קורצען בעפרייט גאר אין גאנצען פון „דקדוק". שרייב „נהו", שרייב „נגהו", שרייב ווי דו ווילסט, אבי שרייב. דערויף האט ער געבראכט א ראיה פון זויטני און צוגעמאכט א גרויסע הקדמה...

עס בלייבט מיר נאך איבער צו רעדען פון דער שאנער ליטעראטור. נור... עס איז פאר יום־טוב, איהר האט אייך אזוי פיעל בעמיהט אויסצורייניגען די דירות... לאז איך עס איבער אויף איין אנדערט מאל.

און צונד וונש איך אייך: גליק, פרנסה, געזונד.. און — גאט זאלל אייך היטען פאר אייערע גוטע פריינד, ווייל מיט די שונאים וועט איהר אייך אליין איין עצה געבען...

גרשון לעווין

סטוד. מעריצ.

אלין פערלוירען.

ראש השנה גאנץ פריה. —

אין איין אויסגעלעדיגטע שטוב, ווי נאך א ליציטאציע, זיצט ר' חיים, איין אבגעקוממענער עושר און זאגט תהלים. דאס ווייב זיינס איז שוין לאנג אוועקגעגאנגען צו געהן אין שוהל אריין און קוקט אומרוהיג: פריהער אויף דער טהיר, דורך וועלכער דער שמש פון שוהל האט שוין לאנג געדראפט

געטהון און איהן אנגעהויבען אזוי שמערצליך צו קושען, אז איין אנדערט מאל וואלט ער זיך צווויינט, נור דאס מאל האט ער מיט א שמייכעל געזאגט:

— מאמע טהייערע, מיר טהוט וועה, לאז מיך, וועה...

און חאטש די מאמע האט איהן נאך שטארקער אנגעהויבען צו צודריקקען, האט ער שטילל געליטטען, ווייל ער האט יעצט פערשטאנען, אז די מאמע האט איהן ליעב, נור זי פערשטעהט נישט, אז זי טהוט איהם וועה. אז ער איז צולעצט צוגעפלויגען צו דער מאמען, האט ער איהר געוויזען זיין ביבעלע און האט מיט א גליקליכע מינע, און אונטערטאנצענדיג פאר שמחה, ארייין געקיקט איהר אין די אויגען אריין און געזאגט:

— זעהסט — א ביבעלע.....

די מאמע, פערשטעהט זיך, האט נישט געוויסט וואס דאס איז פאר א ביבעלע, זי האט נור געזעהן, אז איהר קינד איז גליקליך; וואס דארף א מאמע מעהר? עס האט זיך איהר געוואלט איהם צו געבען נאך א ביססעל גליק און האט איהן מיט א שמייכעל געגלעט.

— ליעב, טהייער קינד מיינס!...

יא, דאס קינד איז געוועזען זעהר גליקליך, און אז די ניאנקע, לעגענדיג איהן שלאפען, האט געפרובט צו נעהמען ביי איהם דאס ביבעלע, האט ער זיך אזוי צוויינט, אז זי האט עס איהם געמוסט צוריק געבען און ער איז דערמיט איינגעשלאפען.

ביי נאכט איז צו איהם געקוממען צופליהען א מלאך און געזאגט צו איהם:

איך בין דער שר פון גליק. פיעלע האב איך געגעבען דאס ביבעלע און זיי זענען געוועזען גליקליך כל זמן זיי האבען עס געהאלטען. נור אז איך האב עס נור צוגענוממען ביי זיי, האבען זיי דאס צווייטע מאל נישט געוואלט עס צוריקנעמען פון מיר. דו, קליין יונגעלע, ביזט דער ערשטער, וואס האט געוואלט עס נעמען צוריק. און דערפאר וועל איך דיר ענטדעקען דען סוד, ווי אזוי אללע קאננען גליקליך ווערען. און חאטש דו ביזט נאך גאר א קליין יונגעלע, וועסט דו עס דאך פערשטעהן, דען דו האסט א גוט הארץ.

און אזוי ווי דאס יונגעלע האט דאס טאקי געוואלט, ווארען אזא כשוף האט שוין געשטעקט אינ'ם ביבעלע, האט ער געאנטפערט דעם מלאך:

— טהייערער מלאך! איך וויל טאקי אז אללע, אללע זאללען זיין גליקליך ווי איך. אט — דער טאטע, די מאמע, דער טישלער, וואס איז היינט געקוממען בעטען ארבייט, אויך יענע אלטיטשקע, דו גע=

המליץ נישט געשטאנען אין דער ערשטע שורה און געפויקט „טרעוואגע": — לויפט, רייסט, יאגט...? אויף וועמען זיע פאלט דער חוב צוריקצופויקען? צוריק=צו=רופען? די זיצערין און די קאבינלויפען, ווייל — אין יעדער שטאדט איז דא עטליכע לשון־קודש פויקער וואס צוטראגען די טרעוואגע אין אללע גאססען און לאזען קיין אנדערע ספרים אויסער יעבין און אחיאסף נישט קויפען...

אמת — דער עולם האט געפויקט קיין ארץ־ישראל און געלאפען איז מען קיין ארגענטינא; שולדיג איז דאך דער פויקער — די גאנצע „טרעוואגע" איז איבריג געוועזען!

און דארף מען צוריק פויקען זיארגאן, זאללען די פויקער אליין שרייבען! קאננען זיי נישט שרייבען אין קיין איינפאך דורכזיכטיגער שפראכע, וואס פערדעקט נישט די לאבער אין דער לאגיק, פערבלימט נישט די פינסטערע חכמות, און פערהאקט נישט מיט געדונגערטע ווארטער דען לעזערס שכל הישר, זאללען זיי זיך א זיארגאן פויקער דינגען! די פראקסע קענען זיי... ווי לאנג איז גאר, אז מען האט א „ביללער" געדונגען געגען בראן הירש? ווי לאנג איז, אז מען האט אונטערן טיטעל „איין אמת ווארט", פאפולאריזירט ווערמאנטס מסירות? ווי לאנג איז עס, אז מען האט גאר געדונגען א „דארן" געגען איין אומשולדיגער ארימער „רויז"? וואס? צונד האט קהליש געלד פערפעהלט?

איך גלייב באמונה שלמה אז ה' ראבינאוויטש וויל זיין אונפארטייאיש; איך גלייב אז ער וויל אפילו מיט די צייט דען גאנצען צעדערבוימישען ריח ארויסטרייבען פון המליץ... נור די נערוועך זענגען

דערקענסט? די וואס איז געגאנגען און גע־וויינט, אז זי האט נישט וואס צו עסען, און אויך יענס יונגעל, וואס האט געבעטען ביי מיר א נדבה..... אללע, אללע, טהייערער מלאך, אללע וויל איך זאללען גליקליך זיין!

— און אויב צוליעב דעם — אללע זאללען גליקליך זיין, וועסט דו מוזען שטארבען? ווילסט דו אויך וויסען דען סוד?

— יא, יא — איך וויל!...

— אויב אזוי, קום!

און דער מלאך האט איהן אנגענומען ביי דער האנד און זיי זענען ביידע אוועק־געגאנגען.

זיי זענען ארוים אין גאס אריין, אין לאנג, לאנג געגאנגען; זיי זענען שוין ג...ען ווייט, ווייט אוים דער שטאדט, ארום דער מלאך האט איהן געוויזען ארויף אין דער הויך; און חאטש עס איז געוועזען פינסטער, דאך, גאר אויבען אויף א שפיץ ב..רג זענען געוועזען העלל בעלייכטע פענסטער פון א פערשטופטען פאלאץ.

דער מלאך האט זיך צו געבויגען צו'ם יונגעלע און געזאגט:

— אט, וואס מען דארף טהון כדי אללע זאללען גליקליך זיין! דארטען אין דעם פלאסם שלאפט א בעצויבערטע פרינצעססין

און כדי אללע זאללען גליקליך זיין, מוס מען זי אויפוועקען; נור דאס איז נישט אזוי לייכט. — זי בעוואכט א בייזער, שלעכטער מכשף, דו זעהסט פאר אונז דען גרויסען ברייטען וועג, וואס איז בעלייכטעט מיט אללערליי פייערען, וואס פיהרט גלייך אין דער הויך ארויף צום בארג? דו זעהסט ווי פיעל קינדער עס געהען מיט דעם וועג? פיעל פון זיי געהען אהין, און קוממען אין שלאסם מיט דעם געדאנק אויף צו וועקקען די פרינצעססין, נור קיינער וועט זי נישט אויפוועקקען; דען וואס האבער זיי קוממען, ווערען זייערע הארצער אלס מעהר פער־שטיינערט, און אז זיי קוממען שוין גאר ארויף אין דער הויך מיט זייערע שטיינערנע הארצער, פערגעססען זיי צו ליעב וואס זיי זענען געקוממען, און דער בייזער מכשף לאכט... און ווארפט זיי ווי שטיינער אראב אין יענער פינסטערער זייט, פון וואנען עס הערען זיך די קולות, דאס וויינען, די זיפצען און... די יללות.

— ווער שרייט דאס?

דאס שרייען די, וואס געהען אין דער פינסטער, און אין דער בלאטע; זיי שרייען, ווייל עס איז זיי שרעקליך און אומעטיג אין דער פינסטערניש; זיי שרייען דערפאר, ווייל זיי זענען אין בלאטע, ווייל זיי וויללען עססען. זיי שרייען און האפפען, אז די

שולדיג, און ער וויל אויך, אז דער זיארגאן זאלל זיך נישט איינמישען אין דער לשון קדש'ער וועלט, ווייל — אהן זיינע שרייבער, איז דארט אזוי רוהיג, אזוי שטילל, אזוי שלום ושלוה! עס שרייבען סאמע גוטע ברידער, קיין „פרעמדען" לאזט מען נישט אלעז דערקקען, נא־דיר! קומט עס פון דער זייט!

אין דער אנמערקונג האט זיך אנגעחאפט איין אנדערער נערוועזער שרייבער אין הצפירה. הערר פראסם איז ארוים, „איש יהודי ספרא" האט „אונ־טערגעארטעלט זיינע לעגרען" און „פאטשט" אין הצפירה! דאס שטיללע וואססערל רייסט איין די ברעגעם!

בינט וואס פלוני קריטיקירט יעביצען, דער־מאנט ער נישט, כדי ער זאלל נישט דארפען דער־זיף צו ענטפערען; אויף דער זעג, ווייסט ער, האט די שלאנג קיין צאהן נישט... פאר דאס אבער האט ער פערפליצט א שאקק נומערען הצפירה מיט גיפט... און דוקא מיטן ארגסטען...

וואס וויל פראסם? אסור אויב איך וויים! איך וויים נור, אז לויט זיין לאגיק איז א משרת אדער א קאבין א מאוסערע פרנסה אלס א פאקטאר ביי הלואות און פלוני האט נור א פראווע צו רעדען מיט משרתים און קאבינס; עס זעהט אוים אז לויט פראסם שכל הישר איז יעביץ א פארטשריטס־מאנן — ווי דען! נור אז מען קאנן אזוינס שרייבען, און נאך אזוי פיעל דערפון שרייבען האט מען זיכער קיין געזונטע נערווען...

נור דאס איז נאך וועניג. אויפען ארימען

פרינצעססען וועט זיך אויפחאפען דורך זייער געשריי פאר הונגער... נאר דער שלעכטער מכשף לאכט און ווארפט זיי אנשטאט ברויט שטיינערנע מענשען אראב, און זיי אין דער פינסטער זעהען נישט ווער עס ווארפט און מיינען, אז די שטיינער פליהען אויף זיי פון הימעל אראב, אדער אז עמיץ פון זיי אליין ווארפט; און דעמאלט הרגינען זיי איינער דעם צווייטען.

— און פאר וואס טהוט דאס דער מכשף אזוי?

— ער דארף זיי פייניגען, ווייל נור דורך די פינסטערניש קאן מען דערגעהן דען וועג, וואס פיהרט צום פאלאץ, אויף וועלכען דער מכשף האט שאן גאר קיין שליטה נישט, נאר פון דעם ווייסט נישט קיינער. און כל זמן דארטען איז פינסטער, בלאטיג און שרעקליך, בעמיהען זיך אללע ארויף צו קוממען מיט'ן בעלייבטען, פערכשופטען וועג. — מיט וועלכען וועג ווילסט דו געהן? צו מיט יענעם, וואס איז פינסטער־חשך און בלאטיג, וואו עס איז נישט דא אזעלכע אויסגעפוצטע, פראה־ליכע קינדער, צו אויף יענעם וועג, וואס פיהרט גלייך ארויף?

— מיט דעם, האט געאנטפערט דאס יונגעל און געוויזען אויף דער פינסטערער בלאטיגער זייט.

— דו האסט קיין מורא נישט? דארטען זעננען בייזע קינדער, זיי געהען אין דער פינסטער אהין און צוריק, און נישט וויסענדיג דען וועג, שרייען זיי און הרגינען איינער דעם צווייטען; דארטען קאן דיך טרעפפען דען מכשף'ס א שטיין... ווילסט דאך געהן?

— יא!

— נו, קום!

זיי האבען אנגעהויבען געהן און דאס יונגעל האט דערזעהן הערום זיך שרעקליכע געשטאלטען פון בייזע קינדער.

— קינדער! קומט מיט מיר! איך ווייס דעם וועג!

— וואו, וואו?

— אט דא, נאך מיר געהט!

— איז דען דא נאך א וועג, אויסער יענעם, אויף וועלכען עס געהן די גליקליכע קינדער?

— אח — יא! מיט יענעם וועג געהט נישט! מיט מיר, מיט מיר קומט!

— אבער דו געהסט דאך אויך גאר אהן א וועג ווי מיר —

— ניין, דאס איז טאקי דער וועג... קומט, מיט מיר איז דא א מלאך.

— אה, דו נארישע יונגעל, מיר זעננען אזוי אויך פערמאטערט, מיר ווילען עססען... דו האסט ברוידט?

„מאקאר" פאלט נאך א שישקע... טאוויאו איז דא! א פעליעטאן אין המליץ! טאוויאו איז מודה אז יעבין פאלשט די געשיכטע, ער פראגט נור: „וואס שאדט אונז דער „שקר"?, וואס שאדט עס — פראגט טאוויאו — אז מיר וועללען אבנארען די קינ־דער? אז זיי וועללען אלטער ווערען — מיינט טאוו־יאו — וועללען זיי שוין אליין וויססען דען אמת...

נו, זאגט אליין, צו א מענש, וואס האט א פרעטענסיע אויף בילדונג??, אויף די קינדערישע הארצליך זייהען שקרים, כדי דער ווינד פון שפעטערן לעבען זאלל האבען וואס אויסצורייסען — צו דארף אזא „מענש" נישט נעטיג א קאלט־וואססער קור?!..

נור דאס אללעס איז נאך ווייניג! נאך גאר נישט! עס קריכט ארויס נאך איינער מיט א „גע־וואלד" — מיט „א פראטעסט פון כלל ישראל געגען הוי־פריינד!".

נור דאס גרעניצט זיך שוין טאקי מיט שגעון... עפיס א חצקון שרייבט אין נאמען פון כל ישראל, פון דער גאנצער אומה!!!

נור וואס איז מיין טרייסט?

מיין טרייסט איז, אז די גערוזען פון די אמות העולם, פון דער כנסת־ישראל און פון אונזער ליטעראטור וועלען זיך אמאל שטיללען, און געזונד לאבען פון דער אלט־נארישער צייט גלייך מיטן

פון רעדאקציע.

— איך האב א ביכעלע פון גליק...

דאס איז גאר איין אקס — זאגען די שלעכטע קינדער... לאמיר איהם דערטרינקען אין דער בלאטע מיט זיין נאריש ביכעל צוזאממען.

— אויב דו ווילסט, פליהען מיר אוועק — האט זיך איינגעבויגען און געזאגט צו איהם דער מלאך.

— ניין, איך וויל נישט, זיי וועללען מיך דערטרינקען, אבער דאס ביכעלע וועט דאך בלייבען... אזוי מוסס זיין, טהייערער מלאך!... דו ווייסט דאך יענעם, וואס וועט אויפהייבען דאס ביכעלע, פיהרען ווייטער, יא?

דאס יונגעל האט שוין נישט געהערט קיין אנטפער; די בייזע קינדער האבען זיך א ווארף געטהון אויף איהם און אריין געשליידערט אין דער בלאטע און אז זיי האבען איהם אין גאנצען פערזינקט, זעננען זיי אללע געווארען פראהליך און האבען געטאנצט אויף זיין קבר. זיי האבען געמיינט אז זיי האבען בעגראבען דאס יונגעל מיט זיין ביכעל, נור דאס ביכעל האט געפונען איין אנדערער און האט עס אוועקגעטראגען ווייטער; און אז אללע זעננען שוין אוועק, האט דער מלאך ארויסגענוממען דאס יונגעלע פון בלאטע, האט איהן אבגעוואשען און אוועקגעטראגען אין פאלאץ צו דער פרינצעססין.

ער איז נישט געשטארבען, נור ער שלאפט צוזאממען מיט דער פרינצעססין, און ער האט גוטע חלומות. דער גוטער מלאך דערצאהלט זיי איהם, ווען ער קומט צופליהען פון בלאטיגען און פינסטערן וועג, אויף וועלכען עס איז שוין שטיל, נור מען געהט אלס און מען טראגט דאס ביכעלע פון גליק, אלץ נאהנטער צום בעצויבערטען פאלאץ. און אז מען וועט אמאל אהין ברענגען דאס ביכעלע וועט זיך אויפכאפען די פרינצעססין און אויך דאס יונגעלע. און עס וועט אומקוממען דער שלעכטער מכשף און מיט איהם וועט פערשווינדען די פינסטערניש און די מענשען וועללען דעמאלט דערזעהן, אז גליק אויף דער וועלט איז דא פאר אללע!

איבערזעצט דורך

אהרן הורוויץ.

אונזער טרייסט און האפנונג.

א) אונזער טרייסט.

מען דארף זיך טרייסטען!

א פאלק, וואס האט אזוי פיעל צרות איבערגעלעבט, אזוי פיעל פינסטערע צייטען איבערגעווארט; א פאלק, וואס מצרים און בבל, צוויי שרעקליכע שכנים, האבען נישט אויפגעגעססען, און דאס בלוטדורשטיגע אונגעהייער — דאס מיטעלאלטער, נישט איינגעשלונגען — וועט היינט, אין נייינצעהנטען יאהר־הונדערט, נישט פערלוירען געהן.

מען דארף זיך טרייסטען און האפפען!

טרייסטען דארף מען זיך מיט דעם, וואס אויבוואהל דער האסס צווישען מענשען איז נאך נישט אויסגעלאשען; אויבוואהל דעם שוואכען דיענט נאך נישט דאס אייגענע רעכט, וואס דעם שטארקען; אז אויבוואהל: „לא תגנוב, לא תגזול, לא תרצח, לא תחמוד"... איז נור נוהג צווישען איינעם און דעם צווייטען פון אייגענעם פאלק, — דאך איז דער האסס צווישען מענשען שוואכער, מילדער, געלאססענער ווי פערצייטען...

אמאל זעננען נישט קיין פאלקער, נישט קיין מדינות, נישט קיין שבטים, נישט קיין משפחות געוועזען, נור איינצע'נע האָרדען; חברות מענשען האבען זיך ארומגעדרייט ווי חיות אין סטאדעס... דעמעלט זעננען די חיות הייליג געוועזען, און דער מענש האט נור אלס פרעסס־פלייש געדיענט! אין דער האָרדע אליין האט געהערשט שוין זיין א צייכען פון מוסר, נור צווישען איין האָרדע און דער צווייטער איז געוועזען אייביג קריג, און אייביגע פרעססעריי, און —

די שוואכע האָרדע איז אויסגעקוילט און אויפגעגעססען געווארען.

דערנאך בעווייזען זיך נאמאדען — גרויסע פאמיליען פאסטוכער, וואס בלאנקען זיך ארום אין סטעפ מיט זייערע סטאדעס. איין פלאץ קאן קיין צוויי סטאדעס נישט ערנאהרען; איין ברונגען, איין קוואללען קאן קיין צוויי סטאדעס נישט לעשען דען דארשט, און צווישען איין פאמיליע און דער צווייטער

איז ווייטער קריעג אונ מלחמה, אונ ווײַ אונ ווינד איז דער שוואַכערער פֿאַמיליע!

דאָך פֿרעסט מען זיי שוין נישט אויף! די סטאַרע דאַרף מענשען, דער פּאַטריאַך אונ זיינע יזיבער דאַרפֿען שוין בעדינונג! אונ דעמעלט — ווערט די קנעכטשאַפֿט געבוירען!

שראַקליך זעהט זי היינט אונז אויס, נור דעמעלט איז זי אַ גרויסע גוטע רעפֿאָרם געוועזען! 90 פּראָצענט מענשען האַט זי געראַטעוועט פֿון טויט! אַלס קנעכט האָט דער מענש שוין אַ גרעסערן ווערטה געקריגען — ער האָט אויפֿגעהערט נור פֿרעסס־פֿלייש צו זיין!

מענשען האָבען זיך בעזעצט אונ אָנגעהויבען בעאַרבייטען די ערד; עס זענען געוואָרען לאַנדער אונ שטאָדט, נור נישט מיט אַ מאָל געשיהט עס! אַללע מאָל פֿאַללען אַראָב ווילדע נאָמאַדען פֿון בערג אין וואַלד, בעפֿאַללען די שוואַכערע ערד־אַרבייטער, קוילען אויס די, וואָס שטעללען זיך אַקעגען, די רעשט נעמט מען געפֿאַנגען, טהייל פֿון זיי פֿערקויפֿט מען, אַ דריטע בעהאַלט מען ביי זיך אַליין פֿאַר קנעכט...

שלעכט איז דעם בעזיגטען שוואַכען!..

דאָך בלייבט ער שוין איבער ביי זיך אין דער היים, אויף זיין אייגען פֿעלד אונ קויפֿט זיך אָב דאָס לעבען מיט אַ גראָסער אָדער קלענער טהייל פֿון דער תבואה... שלעכט איז דעם שוואַכען — דאָך ווערט מיט דער צייט אַזויערנאָך פֿון קנעכט דער היינטיגער פֿרייער פּויער...

דורך מלחמות אונ קנעכטשאַפֿט מישען זיך אויס די שטאַממען, משפחות אונ שבטים טרעפֿען זיך אויף איין פּלאַץ אונ לעבען אונטער איין ממשלה.

אונ אַזויערנאָך — ווערען מיט דער צייט מדינות. —

אונ גאַנץ אייראָפּאַ איז שוין בעזעצט, אַללע האָבען זייערע לאַנדער מען האָט זיך איבער ערד שוין נישט וואָס צו שלאָגען... נור די מלחמה ווערט נישט אויסגעלאָשען: עס הייבט זיך ווייטער אָן קריג צווישען מדינות — ד. ה. צווישען קאָניגע, פֿירשטען אונ פּרינצים...

שלעכט איז דעם שוואַכען אונ בעזיגטען... נור אַלס בעססער ווי פֿריהער: דער בעזיגטער איינוואָהנער לייזט זיך אויס מיט קאָנטריבוציעס, מיט מס; ער בעקומט נור אַ נייעם הערשער; די בעזיגטע מדינה ווערט נור צוגעטהיילט אַלס פּראָווינץ צו אַ נייער לאַנד!

נור דאָס פֿאָלק ווערט שוין נישט פֿערטריבען, נישט אויסגעקוילט, נישט אויפֿגעגעסען, נישט פֿאַר קנעכט פֿערקויפֿט; עס טראָגט אַ צייט נור אַ גראָסערע לאַסט; עס צאָהלט נור גראָסערע שטייער.

די מדינה טרעט אָב היינט דעם „פֿאָלק"... — נישט פֿאַטערלאַנד —, די „נאַציאָן" איז היינט אין דער מאָדע!.. פֿאָלקער טהיילען זיך אָב איינס פֿון צווייטען... אונ פֿאָלקער פֿיהרען מלחמה! ווי אַזוי דאָס געשיהט, פֿון דעם וועללען מיר רעדען איין אַנדערס מאָל. נור עס איז אַ פֿאַקט אונ שלעכט איז דעם שוואַכען, בעזיגטען פֿאָלק... פֿון דעסטוועגען דאָך איז בעססער ווי אַ מאָל... מען צושניידט שוין נישט די פֿאָלקער ווי ברויט, וואָס מען צוטהיילט צווישען עטליכע מיילער; מען שטעלט שוין נישט קיין גרעניצען אויף דער קאַרטע, לויט ווי עס פֿאַלט איין אַ קאַרל אָדער אַ נאַפּאָלעאָן. עס געהען ווייטער מלחמות נור עס געהט שוין וועגען עפּיס אַנדערש. — יעדעס פֿאָלק וויל האָבען ביים צווייטען נור אָפֿפֿענע גרעניצען... נור איין אָרט, וואו פּראָדוקט צו פֿערקויפֿען!...

עס איז אמת, אַז אונז, דעם שוואַכסטען פֿאָלק אין דער וועלט, איז נישט גוט, נור דאָך איז אונז בעססער ווי אַמאָל...

אמת איז, אַז כל זמן יעדעס פֿאָלק בעזונדער וועט זיך זינגען זיין „אתה בחרתנו", וועט זיך איינרעדען, אַז נור פֿון זיינעטוועגען האָט גאָטט די וועלט בעשאַפֿפֿען, אַז זיין מח איז דער קלוגסטער, זיין הארץ דאָס גאָלדענסטע, זיין כאַראַקטער דער בעסטער, אונ דעריבער — קומט איהם אַ פֿרייערער פּלאַץ ביים טיש, פֿאַר דער ברייטסטער שיססעל אונ פֿולסטען כוס; אמת איז, אַז כל זמן דאָס אַללעס וועט עקזיסטירען יועללען מיר קיין גן עדן אויף דער ערד נישט האָבען...

נור דאָס אַלטע גיהנום מיט זיינע שדים איז דאָך איינמאָל פֿאַר אַללע מאָל פֿערפֿאַללען! מען וועט אונז דאָך שוין נישט פֿרעססען, נישט קנעכטען, נישט ברענגען אונ בראָטען, נישט פֿערטרייבען. דער שטאַרקערער איז אויך אַ מענש, אונ דער מענש ווערט עדעלער, די מלחמה שוואַכער, די מיטטעל־מענשליכער. אונ דעם שוואַכענס לעבען ווערט דאָך אַללע מאָל גרינגער אונ וועניגער ביטטער...

מיר האָבען אָבער נאָך האָפֿנונג אויף ווייטער אויך, אונ פֿון דעם וועללען מיר שוין רעדען אין „שבת אויבם".

גיור שטיבצר

***

אַפֿאָריזמען.

1) אַ בוך איז אַ באַנקאָצעטטעלל, צייטונגען (און בלאַטליך) — קליינגעלד. —

2) אונזער פֿילאָזאָפֿיע איז אַ שליססעל, מיט וועלכען מיר ווילען אָפֿפֿענען דען אַלטען שלאָסס פֿון די אייביגע סודות. אונזער ארבייט איז אָבער מעהרסטענטהיילס אומזיסט. אונזער שליססעל ווערט אויסגעדרעהט, אויסגעבויגען, גאַנץ אָפֿט צובראָכען און שלאָסס בלייבט שלאָסס. —

טהייל מאָל סקריפּעט דער אַלטער שלאָסס און דערמעלט דאַכט זיך אונז, אַז מיר הערען אַ בת־קול אָדער אַ נבואָה. —

3) אויף דער אַלטער שפּאַרען מיר זיך אָן אויפ'ן אייגענעם שטעקקען, אויף וועלכע מיר רייטען אין דער פֿריהעסטער יוגענד — אויף דער היַפֿנונג.

4) ווען איך זאָלל געפֿיננען דען שליססעל צו אַללע היסטאָרישע סודות, וואָלט איך איהן אויך, פֿאַר רחמנות אויפ'ן מענש, געוואָרפֿען אין וואַססער אריין.

5) אויפ'ן אָרט פֿון נייע געדאַנקען שטעלט מען גאַנץ אָפֿט נייע וואָרטער, און מענשען מיינען אַז זיי ווערען קליגער.

6) גאַנץ אָפֿט שפּרינגט מען אַריין אין אַ ברוננען פֿון שקר פֿאַר מורא, מען זאלל זיך נישט איינגעצען די פֿיס אין קוואַללען פֿון אמת.

7) אַ נייע באַהן מאַכט נייע ריזענדער; אַ נייעס בוך — נייע דענקער. —

שלמה גראָסגליק.

בריפֿקאַסטען:

העררן א. בורלין, ווילנא. — די „לאָקשען" זענען געוויסס פּרישמאַנס; זיין סטיעל און זיינע חכמה'לעך.

העררן א. ר. קינדראָנאָוואָ. 1) וועגען די איבערזעצונגען וועללען מיר שרייבען העבראיש. 2) געגען דער פֿאַלשער „מסירה" האָבען מיר געשריבען איין אמתן פּראָטעסט.

אינהאלט: די טרייסט - גערייכט — [י. ל. פרץ]. — די וואהל [קנוט האמסון]. „קאָפּיקע" (אויס דעם רוססישען) [מ. קארלין]. — נ. גארין „דאָס ריבעלע פֿון גליק" — אַ מעשה'לע — [אהרן הורוויץ].
פֿעליעטאָנען: די קראַנקע נערווען [לץ פֿון רעדאַקציע]. אונזער טרייסט און האָפֿנונג [ד"ר שטיצער]. אַפֿאָריזמען [שלמה גראָסגליק]. בריפֿקאַסטען.

דער שופר

א ראש השנה בלעטעל.

פון יחזקאל (קפיטל ל"ג).

עס שלייכט זיך צו'ן אשזאדט ביינאכט
דער שווערד;
נור אויפן טהורם, דער וואכטער וואך
און הערט —

און בלאזט טראמפייט
און שמעטטערט מיט מאכט —
עס ציטטערט די נאכט —
דאס פאלק ערוואכט —
דער שונא געהט, דער שונא געהט!
און עס פלאקקערט אויף די שלאכט —

אין הויף, אין גאסס,
אויף מויער און וואנד;
פאר ווייב און קינד
פאר פאלק און לאנד,
פאר רעכט און פריי געהט אלץ אין קאהן!
ווער זיעגען וועט דאס ווייסט איין גאטט
דער וואכטער האט
דאך זיינס געטהון;
ער האט זיין עהרע גישט בעפלעקט ·
ער האט געוועקט,
ער האט געדיענט זיין פאלק און לאנד!

נור וועה דעם וואכטער, שפאטט און שייגער,
וואס האט ביינאכט
איין אויג פערמאכט
און ערוואכט
ערשט אין דער בראנד!

י. ל. פרץ.

דער חלום

יונגערהייט (איין ערך פון דריי ביז צוועלף יאהר) בין איך כמעט נישט ארוים פון שטוב. איך בין עטליכע מאל געפאהרליך קראנק געוועזען און דער דאקטאר האט מיר פערווערט דאס לערנען. בסוד סודות פארן בייזען דאקטאר — וואס פלעגט פאר נישט פאלגען טיפען מיט די פיס און קולות מאכען — האט מען מיך אין דער היים קוים אויסגעלערענט דאווינען. איך פלעג גאנצע טאג זיצען, זומער ביים פענסטער און ווינטער אין בעט, און אויסהערען די לידלעך, מיט וועלכע מיין קליין-ברודערילס ניאנע פלעגט איהן איינשלאפען... ערשט צום צוועלפטען יאהר האט מען מיך אויף א האלבען טאג געשיקט אין חדר אריין, אויך האט מען דעם רבין אנגעזאגט זהיר והזהר, ער זאל מיך נישט מאטערן און — חס ושלום! — נישט אנריהרען. —

נאך עטליכע וואכען זיין אין חדר, בין איך געווארען א מין „כוי": האלב חיה און האלב בהמה... דער ניאניעס לידלעך און דעם רבינ'ס מעשיות האבען זיך מיר ווינדערליך אויסגעמישט אין מוח. ווי אזוי איך האב מיר פארגעשטעלט די הייליגע זאכען, ווייס איך שוין נישט... פערפלאנטעט זעננען זיי געוועזען גענוג; נור געציטטערט האב איך פאר צוויי מלאך-המוה'ן. מיט איינעם — א זכר — האט מיך דער רבי בעקאנט געמאכט. ער האט מיר פערציילט, אז „ער" האט 1000 אויגען און א שווערט אין דער האנד! זיין פנים האט ער מיר נישט בעשריבען און דעריבער האב איך איהם אליין צוגעגעבען דעם רבינס בייזע, ביינעריגע פנים, מיט זיין שפיציגער נאז, שיעלע אויגען און קאלטאנאוואטע בארד און פאות. די שווערט האב איך דעם מלאך המות געלאסט אין דער רעכטער האנד, און אין דער לינקער אריין האב איך איהם אריינגעשטעקט דען קאנטשוק מיט די בלייערליך, וואס דער רבי פלעגט גאנץ אפט אראבלאזען אויף מיינע חברים'ס דארע פלייצעס.

דען צווייטען, אדער בעססער געזאגט — די צווייטע מלאך המות'טע האט מיר פארגעשטעלט מיין ברודערס ניאניע. זי פלעגט שטאנדיג זינגען פרומע לידלעך; אזוינע אויסגעצויגענע, וויינענדיגע, ווייכע, אז עס פלעגט מיך אנחאפען ביי'ם הארץ. נור גאנץ אפט פלעגט זי זיך ערגיץ ארויסגנבינען און צוריק קומען מיט א רויט פנים, טרערען אין די אויגען און ציטטערדיגע האנד; זי האט זיך דעמעל טאביסל געוואקקעלט אויף

צום נייעם יאהר.

„דאס אלטע [שווארצע] יאהר — וואלט אנגעהויבען א משורר אויף מיין ארט — לאזט זיך אראב אין טיעפען אבגרונד פון פערגעססעניש, און א ניי, וויס, אומשולדיג יאהר שיינט אויף ווי א מארגען-שטערן"... ליידער, בין איך קיין משורר נישט און אויף פראסט יודיש הייסט עס, אז מיר האבען זיך אבגעמאטטערט 365 טאג מיט איין עודף, און מיט גאטס הילף וועל'מיר ווייטער ארבייטען א גאנץ געהענדיג יאהר — לטובת הכלל...

אין דער האנדעל-וועלט איז א מנהג פאר ניי-יאהר צו מאכען א בילאנס; זאנסט וואלט קיינער נישט געקענט מכוון זיין די שעה, און וויסען ווען אנצוועצען... פרומע סוחרים מאכען דען בילאנס אויף ראש-השנה, און, אז ער שטימט נישט, דערמאננען זיי זיך נאך א פאר הוצאה'ליך יום-כפור ביים על-חטא...

ליטעראטור איז אויך א געשעפט און א שטארק געשעפט... ביכהאלטערס שפיעלען, ניט פאר אייך געדאכט, גאר א גרויסע ראללע. קונים (דען „קורא נכבד" מיין איך) שלעפט מען שוין, ב"ה, ביי די פאלעס... א געוויססע פירמא האט זיך שוין אפילו געלאסט אויף קאליערטע רעקלאמען, און בעשטעלט א יונג, ער זאל פון נאך יום-טוב אן שטעהען אין דער טהיר און לויבען די סחורה און אויסשרייען, אז אנדערע געוועלבען זעננען נור פאר „עבדים ושפחות"... הכלל ליטעראטור איז א געשעפט, פאר טהייל א גוט-געשעפט, בפרט פאר פאשקווילים.

די פים און מיט א טרויעריג דומפיג קול ווי פון א גרוב ארויס, פלעגט זי דעמאלט זינגען א ליעדעל פון מלאך המות. דאס איז געוועזען, ווי געזאגט, א נקבה; איינגעהיעלט אין א וויים לייליך, פליהט זי שטאנדיג ארום אין דער לופט, און אויף וועמען זי ווארפט ביי נאכט דאס לייליך, דעם נעהמט מען צו מארגענס תכריכים...

טהייל מאל שאקעלט זי מיט דעם ווייסען לייליך איבער א גאנץ דארף אדער א שטאט, און דעמאלט ווערט א מגפה. אהנעם לייליך איז די „נקבה" גאר נישט מאוס געוועזען: בלאהע אויגען, לאנגע, העלל־וויידענע האהר...

דאס איינענע יאהר האט מיך דער טאטע דאס ערשטע מאל מיט גענוממען ראש השנה צום דאווינען. צוקוממענדיג צו דער שוהל, און דערזעהענדיג דען ווייסען עולם האב איך אנגעהויבען ציטטערן, נור דער טאטע, וואס האט מיך געפיהרט ביי דער האנד, האט עס נישט בעמערקט און האט מיך נאכגעשלעפט ביז צו דער מזרח־וואנד, וואו ער האט מיך אנידערגעזעצט נעבען זיך און געגעבען איין אויפגעמישט מחזור'ל אין דער האנד אריין. איך האב פון ווייסען עולם קיין אויג נישט געקענט אב־רייסען און דאס געוויין פון דער ווייבערישער שוהל האט מיך דורכגענוממען... דערנאך האב איך ערשט בעמערקט דען וואלד מיט ליכט אין ארון אין דער רעכטער האנד ביי'ם חזן, און, נישט וויססענדיג פאר וואס, האב איך מיך נאך מעהר געשראקען און צוגעדריקט זיך צום טאטען.

— ביסט נעביך מיעד פון דער היץ, היזט דער טאטע געזאגט, לעג דיך אביסל צו...

איך האב'ן געפאלגט. איך האב מיך צוגעלעגט אויף דער באנק און אנגעשפארט דעם ברענענדיגען קאפף אויפ'ן טאטענס שויס. מיט פערמאכטע אויגען בין איך אביסעל רוהיגער געווארען. פון דער ווארים בין איך באלד איינגעשלאפען, און עס האט זיך מיר געחלומט א וואנדערליכער חלום:

איך בין געלעגען קראנק אין בעט און דער טאטע מיט דער מאמען זענען געשטאנען איבער מיר און האבען געוויינט. די מאמע האט זיך פערשטעלט די אויגען מיט א טיכעל, נור דער קאפף מיט די פלייצעם האבען שרעקליך געציטטערט. דעם טאטען זענען גערוננען די טרערען אויף די איינגעפאללענע באקקען, פון דארט זענען זיי אראב אויף דער ברייטער בלאנדער בארד און פון דארט אויף דער ברוסט אין א ווינקעל זענען געשטאנען צוויי דאקטורים, וואס האבען מיך ערשט לאנג בעטראכט, און סודען זיך

מען, פאר שיעסער פון אונטערן פלאט וכדומה ארענטליכע לייט, איז על כן א יושר אויך צו מאכען א בילאנס.

נור מיינט נישט חלילה, אז עס געהט וועגען א באנקראטיל... חס וחלילה! אונזערע גרויסע פירמען שטעללען אויס זייערע וועקסעל אויף „לעתיד לבא"— „תנצב"ה"... צאהל־פלאץ — אויף דער פאפיערענער בריק און א מטבע — כחרס הנשבר; אזעלכע וועקסלען שטעלט מען קיינמאל נישט פאר, מען פראטעסטירט נישט.

נור א בילאנס דארף מען מאכען; באדיי פאר שאנקייט וועגען! און דערצו וויל איך מיך נאכי געמען.

אויב איהר וועט מיך פרעגען „מי שמך?" וועלל איך אייך אנטווערן: כל ישראל ערבין זה בזה, און קוים בין איך איין ערב, מוז איך וויסען ווי דאס געשעפט שטעהט, לאמיך חאטש א מאל וויסען פאר וועמען מען וועט מיך שמייסען...

און עס קאן זיין, אז מען וועט מיך גאר נישט שמייסען! איך זעה, אז די געשעפטען שטעהען גאר נישט אזוי שלעכט... דער עולם איז נישט לעדיג געגאנגען, מען האט געטהון! ווי דען!

דער עיקר האבען מיר געארבייט וועגען „צער גדול בנים"... די שאלה, ווי אזוי קינדער צו ערציהען איז ביי אונז גאר ברענענדיג. ביי אונז איז „פרו ורבו" די ערשטע מצוה און געגען איהר (על כל פנים אויף דער פראווינץ) העלפט נישט קיין ערוב־תבשילין, קיין שובר, אויסער — אז מען הייבט זיך אויף און מען מאכט פים, קיין ארץ ישראל אדער קיין אמעריקא (ארגענטינא, ווי עס וויסט אויס, איז דערצו

צונד אויף לאטייניש, קוקקענדיג אויף מיר פון דער זייט. גאטט ווייסט — קלער איך מיר — וואס פאר ביטטער־געזאלצען פלאשעלע זיי וועלען מיר צונד פערשרייבען. נור אזוי לייכט וועלל איך שוין נישט איינגעמען. וועט זיין קאווע־לאפעליך, וועט מיר די מאמע מוזען געבען איהר יום־טוב־דיקע ציטטער־נאדעל צו שפיעלען, און אויב גאנצע עסס־לעפעל — וועלל איך נאך וועללען דעם מאמענס זילבערנעם גא־טעל מיט דעם גאלדענעם קאפעל פון סדר...

איך האב געמוזט אין חלום א כך יונגער זיין, אז עס האט זיך מיר אזוינס פערגלוסט. נור פלוצלינג האב איך דערזעהען אין די פענסטער, געגען וועלכע איך בין געלעגען — צוויי געשטאלטען. אין פענסטער פון דער רעכטער זייט איז געשטאנען די מלאך המות'טע אין ווייסען לייליך, און אין פענסטער פון דער לינקער זייט — דער מלאך המות מיט 1000 אויגען און א שווערט אין דער האנד... זי וויל שוין אויסטהון דאס ליליך, און וויל עס אוודאי ווא־פען אויף מיר, ער הייבט אויף די שווערט — נור זיי האבען זיך איינס דאס אנדערע דערזעהען, איינס פאר דעם אנדערן דערשראקען און פערשווינדען געווארען. פאר שרעק האב איך דאך מיך אנגעהויבען צו שטיקקען, דאס בלוט איז אין מיר פערקיהלט געווארען, אונטער די נאגעל האט מיך געשטאכען ווי מיט שפילקעס און די עטליכע האהר, וואס זענען מיר צוריק געוואקסען נאכ׳ן טיפוס, האבען זיך מיר אויפגעשטעלט און געריססען זיך פון דער הויט ארויס, גלייך זיי ווילען ענטלויפען פאר שרעקק...

מען בעמערקט מיין לאגע, עס ווערט א געשריי, די טאטע־מאמע מיט די דאקטוירים לויפען צו מיר צו און מיר ווערט פינסטער פאר די אויגען.

צו האט מיר עמיץ די האנד אויף די אויגען ארויף געלעגט? צו האט מען פאר׳ן מלאך המות די לארען פערמאכט? צו חלעש איך?

און אפשר בין איך גאר געשטארבען?

קוים האב איך דאס געפראגט, האט זיך דער חלום פעראנדערט.

איך בין שוין טאקי א געשטארבענער, און ביידע מלאך־המות׳ן פיהרען מיך ערגיץ — וואלד אויס, וואלד איין, איבער טהאל און איבער בארג.

איך האב מורא צו פראגען וואו אהין מען פיהרט מיך, זיי זעהען ביידע אזוי שרעקליך אויס, אז איך ציטטער א ריהר צו טהון מיט די ליפפען. אויך וויים איך נישט צו א טויטער מאג און קאנן רעדען...

— מן הסתם אין גן עדן אריין, טרייבט

גאר קיין רפואה נישט, ווייל די עמיגראנטען בענקען דארט נאך די ווייבער). ביי׳ן אזא לאגע, דארפט איהר פערשטיין, האט מען קינדער ווי דאלין, און וואס צו טהון מיט זיי איז נישט דא... שקאלעס איז א ווייניג... די חדרים זענען ערגער פאר פערציייטישע קרימינאלין, די מלמדים זענען ערגער פאר די חדרים, און לערנען מוז מען א סך, און קיין געלד איז, לא עליכם, נישט דא, מען זאלל זיך קאנגען בעססער מאכען. דאכט זיך, אז די שאלה איז א לייכטע בלאטע, נישט איין און נישט אויס; הכל יודעין, אז פאר מלמד-געלד פערזעצט מען דאס קישען פון אונטערן קאפף און דאך שטארבט דער מלמד פאר הונגער; הכל יודעין אז די חדרים מיט די מלמדים זענען סם פאר די קינדער, נור פאר 12—16 רובל א זמן קאנן מען קיין בעססער חדר מיט קיין בעססערן מלמד נישט האבען... נו, אדרבא, לאז עמיץ פון אייך זיין א חכם און געבען איין עצה? און דאך האבען אונזערע לייט געטהון, און ווי הייסט געטהון!

ערשטענס האט מען אנגעהויבען איבערזעצען פון ענגלישען ספענצערס בוך איבער ערציהונג! דער גרעסטער קבצן, וואס קאנן אפילו גאר קיין מלמד־געלד נישט צאהלען וועט פון דעם ווערק געוואהר ווערען אויף קלאר, אז די לארדען, באנקירעס און רייכע פאבריקאנטען אין ענגלאנד ערציהען שלעכט זייערע קינדער. אז אויפן ארט פון לאטיין און גריכיש און שלעכטער, געפעלשטער היסטאריע איז גלייכער צו געבען: גימנאסטיק, מעדיצין און גוטע היסטאריע. און קוים וועט ער דאס וויססען, וועט ער שוין אליין פערשטעהן, אז

איך מיך, איך בין דאך א גוטער געוועזען יונג אזוי פיעל געליטטען יונגער הייט... איך האב קיינעם קיין גוט נישט געטהון, ווארען וואס פאר א גוטס קאנן טהון א קראנק יונגעלע? נור זוממער-צייט אין שאנעם וועטטער, אז מען האט מיך צוגערוקט אויף א פאטעל צום פענסטער, פלעג איך ארויס-שיטטען די פייגעלעך עססען... פיצליך זעממעל, קרישקאליך ברויט, טהיילמאל אויך פאדימליך פלייש, אויב איך אליין האב גראד געגעססען...

אונ מען פיהרט מיך טאקי אין דער אייגענער רגע איבער א גרינעם וואלד, וואו די פייגעליך וואהנען, אונ זיי שטעהען גאנצע מחנות אויף די ביימער, אונ זינגען אללע אין איין כאר:

אין גן עדן אריין, אין גן עדן אריין! דו ביסט א גוטער געוועזען, דו האסט אונז ארימע שוואכע פייגעלעך עססען געגעבען!

אונ טאביר פארט אין גיהנום אריין? פראגט דאס פערקלעמטע הארץ, אונ אין דער רגע פערטוישט זיך די געגענד; דער וואלדט ווער פערשווינדען אונ איך פל..ה צווישען שנייענע בארג... ארום איז קיין צייכען פון לעבען. עס פינקעלט אזוי קאלט, עס בלישציעט אזוי שטארר, אזוי טויט...

פלוצלינג בעווייזען זיך דאך א סטארע מיט שווארצע קראהען מיט פייערדיגע אויגען.

— קרא-קרא-קרא — שרייען די קראהען — אין גיהנום אריין, אין גיהנום, אונז האט ער קיינמאל נישט קיין קרישקאלע געווארפען.

אונ די קראהען האבען אמת געזאגט. פאר זיי האב איך שטאנדיג מורא געהאט. איינמאל האט זיך א קראה צוגעשלאגען, מן הסתם פאר הונגער, צום פענסטער אונ האט געדראפעט אין די שויבען... אויפ'ן פענסטער-בראטיל אין שטוב איז געלעגען ברויט... איך בין קראנק געלעגען אונ גראד איינער אליין געוועזען אין שטוב, איך האב דאך נור געדארפט עמיצען צורופען, מען זאלל זי ראטיווען... נור איך האב מיך פאר דער קראה דערשראקען אונ בעהאלטען מיך אונטער דער קאלדרע... נאכ'ן ווינטער, אז דער שניי איז אבגעגאנגען, האט מען אונטערן פענסטער געפונען א טויטע קראה...

פלוצלינג הייבען מיר זיך אן אראב צו לאזען, די לאנדשאפט האט זיך ווייטער געאנדערט, מיר פליהען איבער אונגעהייערע פעלזען, וואס שטעהען קאפף אויף קאפף אונ בעוואכען עפיס א וואססער. צו איז דאס דער ים הקרוש, צו דער סמבטיון, אדער

מען דארף לויפען אין בית המדרש אריין, נישט לאזען אויסנעמען אונ נייטען די גבירים זאללען קויפען שטיוועלעך פאר די תלמוד-תורה קינדער... עס וועט אייך אפשר ווינדערן פאר וואס מען האט די סחורה געברענגט פון ענגלאנד, נישט למשל פון פראנקרייך? נור דאס ווענדט זיך שוין אין דער סימפאטיע, וואס מיר האבען צו ענגלישע סחורה. ווער ווייסט עס נישט פון: ענגלישע פעדער-מאס-סערלעך, ענגליש זאלץ, ענגלישע קראנק וכדומה גוטע זאכען פון יענער מדינה; אז איהר וועט אייך גוט איינהערען מוצאי-יום-כפור צום „לשנה הבאה", וועט איהר אויך הערען, ווי אסך ענדיגען: בענ-געלאנד... עס איז שוין אזוי.

נור מיט דעם איז מען נאך נישט יוצא. עס איז טאקי איושר צו פערזארגען די ענגלענדער,

דאך דארף מען פאר אונזערע ווארם אויך עפיס צו טהון, אונ מיר האבען נישט געשוויגען. עס איז כמעט ווי געבליבען, אז אללע מלמדים פון כל תפוצות ישראל זאללען זיך צוזאממען קוממען אויף איין אסיפה אונ אבקלערען, וואס מען זאלל טהון.

פון אזא אסיפה מיט סאמע גמרא-קאפליך, פערשטעהט זיך, וועט שוין עפיס ארויס; עס וועט שוין גאר איין אנד"רער ווינד בלאזען, זיי וועללען די וועלט פערפלייצען — מיט זייערע הכמות! אונ, דער עיקר, איז עס גלאט א דבר השוה לכל נפש:

די מלמדים וועללען זיך אביסל איבערלופטערן אונ חאטש א חדש צייט נישט הערען די ווייבערש קללות; די בעלי בתים וועללען זיך איינשפארען א חדש רבי-געלד, וואס'ען פאר דער אסיפה-צייט זענען זיי דאך נישט מחויב צו צאהלען... אונ די

איין אנדער וואסער — ווייס איך נישט. מיר האבין עטליכע ראדער געמאכט איבער די פעלזען און ענדליך זיך אראבגעלאזט צו א הייל. מיינע בעגלייטער האבען מיך אריין געלאזט און געהייסען זיך אנידער זעצען ביי דער וואנד, און זיי האבען זיך אנידער געזעצט היטען ביים אריינגאנג, די מלאך המות'טע פון איין זייט און דער מלאך המות אין דער צווייטער. אין דער הייל איז פינסטער, נור אויף דעם קאלטען גליטשיגען באדען טאנצען ארום עטליכע ליכטיגע קייליכליך, כמעט די אייגענע, וואס איך האב ערב ראש השנה ביי אונז אין קעלער געזעהען, ווען דער משרת האט מיך מיט־גענומען אויסקליבען א גוטע פלאש וויין אויף קדוש...

די ליכטיגע קיילעכליך האבען מיך נאך מעהר דערמאנט אין דער היים, און איך האב אנגעהויבען קלערען, וואס דארטען טהוט זיך, צו דער טאטע האט מיך שוין פערגעססען, צו די מאמע דערמאנט מיך חאטש א מאל, צו קוממען זיי חאטש אמאל אויף מיין קבר?.. און ווער זיצט אוף מיין באנקיל ביים טיש? און ווער קריגט די לעבערליך פון די פיש?

עס האט מיך אנגענוממען א ביטטער געוויין, נישט איינצוהאלטען, און איך וואַרף א בליק מיט שרעק אויף מיינע שומרים... רבונו של עולם! וואס איז דאס אזוינס?

פון דער מלאך־המות'טע האט זיך אראב געריקט דאס ווייסע ליילעך... וואס פאר א זיידענע האהר? וואס פאר א בלאהע אויגען? א רויט־פערטרונקען פנים מיט א האלב־גאהלען קאפף... און דער קאפף וואקעלט זיך, און די נאז (חאטש נישט קיין לאנגע) שלאגט זיך אלע מאל אן אין דער פלאש, וואס זי האלט אין ביידע ציטטער־דיגע האנד... איך קוק מיך בעססער איין, דאס איז זי, זי מיין ברודערס ניאניע...

איך וואַרף איין אויג אויפ'ן צווייטען! וואס פאר א 1000 אויגען? וואס פאר א שווערט! עס זיצט מיין רבי, רייבערט א לאנגען ליולקע־ציבעך. האלט צו איין אויג און וויל פערמאכען דאס צווייטע...

צו חלומט זיך מיר?

פלוצלינג אפפענט די מלאך־המות'טע איין אויג און פראגט:

— א צא, פשיא יוחא, פאוויע רביצין, יאק ציע טא זעמנאן זאבאצי?

דער מלמד אנפערט נישט, א שמייכעל ווייזט זיך אויף זיין פנים און ביידע שלאפען איין....

זיי שנארכען און איך בענוץ די געלעגענהייט און מאך „ויברח"...

קינדער, אח די ארימע קינדער, ועללען צייט האבען זיך אויסצוהיילען די בּראנעבלאהע ציבען...

אויסצופיהרען דעם פלאן פעהלט נישט מעהר נור א נדיב, ער זאלל געבען די מלמדים אויף הוצאה...

נור נדיבים וואקסען נישט ווי די שוואממען אין וואלד, מען מוס דערווייל פערזארגען די קינדערליך מיט וואקאציעס! מיט די טאטעס וויל מען גאר נישט רעדען; מען ווייסט, אז זיי האבען גאר קיין מוח נישט צו פלוסופיא. מיר רעדען בעססער „צו אונזערע" מאמעס! מען פערציילט זיי, אז אין די גרויסע היצען, בשעת „דער פער־מאגליבער עולם קיהלען זיך אב אויף די זוממער־וואהנונג אונטער א שטן (!) פון א געדיכטען, פער־וואקסענעם בוים" איז אונזערע קינדער מיט די „ארויסגעשטעקטע טשאקעס" זעהר שלעכט. אין „איינגען דושנעם חדר"... איהר זעהט, אז מיר האבען צו טהון מיט א פילוסוף, אלץ געהט אויפ'ן הויכען אופן! נור דער פילוסוף האט זיך באלד דערשראקקען פאר זיינע אייגענע רייד, מען קאנן דאך איהם, חלילה, חושד זיין, אז ער איז א שונא די חדרים, אז ער וויל, חס ושלום, שקאלעס אויף זייער ארט, דעריבער חאפט ער זיך באלד צוריק: חס ושלום! — חס ושלום! שרייט ער — שיקט אייך די קינדער אין חדר אריין וויפיל איהר ווילט *), נור „וואקאציע!" „זאללען זיך די קינדער אין אזוינע (!) היצען פאפראווען די יונגע קארפערליך אין געזונד"!...

---

*) און אפשר האט דער פלוסוף קיינמאל קיין חדר נישט געזעהן.

איך לויף איבער טהאל און בארג, וואלד אויס, וואלד איין און קום ענדליך אין א שטאדט אריין... איך קוק מיך אום עס איז מיין שטאדט! נור עס איז שטיל, גלייך דאס גאנצע שטאדטיל וואלט אויסגעשטארבען; די גאסען ליידיג, טהיר און טהויער און לאדען פערמאכט, די געוועלבע פערהאממערט... וואס איז דא אזוינס געשעהן? איך וויל לויפען אויף „אינזער" גאסס, נור דערוויל יאגען זיך דורך עטליכע וויבער, אין וויכע ספאדניצעס מיט העלל בלאהע בלומען אויף די קאפף און פערוויינטע פנימער... איך שטוים מיך, אז עס איז ראש השנה, דער עולם איז אין שוהל, און די וויבער לויפען פון קריאת התורה אנזייגען די קינדער אדער מבקר חולה זיין די קראנקע... מיין מאמע פלעגט אויך אזוי צו טהון אללע יאהר, און איך לויף גלייך אין שוהל אריין.

אין דער וויבערישער שוהל אריין האב איך מורא צו געהען, די מאמע דארף נישט מעהר נור איהר טויטען זוהן צו זעהען, אזוי חלישט זי אויך יעדעס מאל אין שוהל און עס איז זי שווער צו דערמינטערן. און איך געה גלייך [illegible]ום טאטען.

איך קום אין שוהל אריין און קיינער זעהט מיך נישט... דורכגעהענדיג, ריהר איך מיך אללע מאל אן אין איינעם אנדערן און קיינער פיהלט מיך נישט, נור איך האב קיין צייט נישט זיך אויף דעם אללעם צוקוקען, איך לויף גלייך צו מיט הארץ-קלאפפען צו דער מזרח-וואנד און שטעל זיך געגען איבער דעם טאטען... ער זעהט מיך אויך נישט! איך רוק איהם אב דאס מחזורל, ער קוקט זיך אום, מיט א פערווינדערט און אביסל דערשראקקען פנים, ריקט עס צוריק און זאגט וויטער נאך דעם בעל קורא...

איך זעץ מיך נעבען איהם אנידער, ער פיהלט נישט... ער פיהלט מיך נישט, חאטש איך שפאר מיך אינעם אן, שטעלל מיך אויף אויפן באנקיל און קוש איהן אין מויל אריין, חאטש איך נעם איהן ארום און דריק מיך צו'ן איהם צו — ער זעהט מיך נישט, ער פיהלט מיך נישט... איך בין אבגעשטארבען פאר דער וועלט... פארן טאטען אפילו...

און עס האפט מיך אן א שרעקליך געוויין, און איך ציה מיך אויס אויף דער וואנד, און שפאר אן דען קאפף מיטן פנים אראב אויפ'ן טאטענס שוים, און הייב אן אזוי צו שלאכצען אז —

ער וועקט מיך אויף און פיהרט מיך אב א קראנקען אהיים. —

י. ל. פּרץ.

זעהט איהר: צוויי לשון-קדש-שרייבער האבען אויפגעבויט א הויז פון א מלמדישע אסיפה מיט ספענצערן און א זשארגאניסט האט באלד ארויפגעשטעלט א פאהנדיל — וואקאציע! נור אונזער פילוסוף וויסט פריהער, אז [illegible] מוזמעס וועלל[illegible]ן פרא[illegible]ען: וואס טהוט מען מיט די קינדער אין דער היים? זיי וועללען דאך אונז די קאפף אבדרעהן? איז ער מקדים די רפואה פאר דער מכה און ענטפערט — גאנץ יודישליך — מיט א קשיא אויף א קשיא: און „ווער איז אייך שולדיג אין דעם [,] אז נישט טאקי איהר זעלבסט [?]" — פאר וואס? ווייל „איהר קאנט נישט, איהר וייסט נישט אדער איהר פויעלט אייך [צו] ערציהען [אייערע] קינדער"! ווארין טאקי: „פאר וואס האט איהר זיי נישט ערצויגען אזוי, אז זיי זאללען זיך צו-הויז אויפפיהרען ווי ליטווישע (!) קינדער?" הא?

איי וואס, ספענצער איז נאך נישט אין גאנצען ארויס, און די מלמדים זעננען זיך נאך נישט צוזאממען געפאהרען... דאס איז נישט זיין דאגה. ווען א פילוסוף, זאלל וועללען קוקקען אויף אזוינע קלייניגקייטען וואלט ער קיינמאל קיין סיסטעם נישט געמאכט. און מאכען מוז מען! פאר „יהא מונח" און „תיקו" צאהלט מען נישט!

מיר וואלטען געקאנט אריינפיהרען אין בילאנס נאך א מאססע המצאות וועגען דעם ענין, נור ערשטענס זאגט דער דייטש, אז „אללער גוטען דינגע זינד דריי"... מיר אליין זאגען אויך: אין דרייען איז שטארקער או: דעריבער טאקי האבען מיר: שלשה שאכלו, אומרים ג׳ פעמים, שפיי אויס דריי

אויפֿ'ן שאָסֶע.

תֹּהו וָבֹהו איז צונד אויפ'ן טראַקט, וואָס פיהרט פֿון שטאָדטיל ק. צום שטאָדטיל ט. ערשט נישט לאַנג האָט זיך די יעצויגען אַ גרובּיגער וועג, אין בּיידע זייטען מיט ראָוועס, וואָס זענען שטאָנדיג פערשיטט געוועזען מיט ערד און בּעוואַקסען מיט גראָז; צונד איז ער אין גאַנצען פֿערלעגט מיט נאָך נישט צוגעפּעסטע'ן שאַבער.

עטליכע וואָכען צוריק זענען דאָ אַראָבּגעקומען אינזשאָניערען מיט יעאָמעטרען און האָבען געמאָסטען און גערעכענט און אָבּגעשטעלט דען וועג. — פֿון אַללע זייטען האָט מען אָנגעהויבּען פֿיהרען שטיינער צום צַלטען טראַקט; דערנאָך האָט מען גאַנצע טאָג שטיינער געהאַקט און אין אַ קורצע צייט האָט זיך אין די זייטען פון וועג אויסגעצויגען אַ לאַנגע שורה מיט פּריזמעס שאַבער, אַוינע גלייכע, דרייעקיגע פּריזמעס, גלייך מען וואָלט זיי מיט אַ צירקעל געמאָסטען.

נאָך איידער עס ווערט רעכט טאָג, בּעווייזט אַ ליכטעל אינם הייזעל בּיים וועג, וואו דער „שרייבּער" וואוינט; ער האָט שוין בּערעכענט די נאַכטיגע אַרבּייט, דערהאַפּט זיך דאָס האַרץ מיט אַ פּאָר גלאָזליך בּראָנפען און לאָזט זיך אַרויס אויפ'ן טראַקט, וואו די אַרבּייטער וואַרטען שוין אויף איהן. די אַרבּייטער זענען פויערען פון דער אומגעגענד, וואָס קאָננען זיך נישט דערנאָהרען פון די קליינע פֿעלדער, און אין „הויף" צאָהלט מען אָרגער, ווי בּיים שאָססע.

דער „פאַן־פּיסאַרז" ציילט איבּער די אַרבּייטער און דאַרף געבּען אַ סיגנאַל, מען זאָלל אָנהייבּען צו טהון, נאָר אין דער מינוט האָט זיך בּעוויזען אַ נייע פּיגור, גלייך זי וואָללט פֿון אונטער דער ערד אַרויס, און האָט זיך געשטעללט גלייך מיט אַללע אין דער שורה

דאָס איז געוועזען אַ יוד. נאָך אַ יונגער מאַנן, נור שוין אויסגעדאַרט און אָבּגעמאַטטערט. ווינדערליך האָט אויסגעזעהען די דאַרע טרוקענע פּיגור, מיט איהרע שוואַרץ־פֿלאַמענדיגע אויגען און פֿערבּרענטע ליפּפען, צווישען די אויסגערוהטע, פֿרישע, געזונדע און שטאַרקע פויערען.

ער איז געשטאַנדען און געוואַרט מען זאָלל איהן פֿראָגען.

דער שרייבּער האָט איהן בּעטראַכט פֿון קאָפּף בּיז צו פּיס.

— חיים'עק? — פֿרעגט ער — חיים'עק פֿון ק.?

דער יוד האָט אַראָבּגענוממען דאָס היטטעל און האָט זיך טיעף פֿערבּויגען.

— ווי קוממסט דו אַהער? פֿראָגט דער

מאָל וכדומה און צוויישענס — האָבּען מיר זיך שוין אַזוי צולאָזט וועגען „צער גדול בּנים", אַז עס בּלייבּט אונז אַזוי אויך שוין ווייניג פּלאַץ אויפ'ן רעשט בּילאַנס.

אין געאָגראַפֿיע האָבּין מיר אויך אַ גרויסע זאַך געטהון... מען האָט געפֿונען אַ גלייכען וועג מיט קפיצת הדרך פֿון אייזשישאָק און האָציפּלאָץ בּיז חברון און ירושלים איבּער אַרגענטינא און אין גאַנצען מיט איין סטאַנציע אויפ'ן וועג — דעם בּאַראָן הירש'ס קעשענע. לעת עתה איז די סטאַנציע נאָך צו, נור קוים וועט מען זי אָפּפֿנען, וועלען זיך אונזערע געאָגראַפֿען דאָרט אַנידער זעצען „בּעזווייעזדנאָ" און פֿערשיקקען: די יודעלעך קיין אַרגענטינא און דאָס יודישקייט קיין ארץ ישראל. אַלס פּראָבּע וועט מען דערווייל שיקקען לעהרער פֿון ארץ ישראל קיין אַרגענטינאָ, און איבּער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַז עס וועט ווערען איבּריג יודעלעך אין אַרגענטינאַ אויך, וועט מען דען עוֹדף שיקקען צוריק אויפ'ן אייגענעם וועג קיין ארץ ישראל.

דען וועג, אייגענטליך, האָט שוין לאַנג געפֿונען סיר גאָלדשמיט, דען פּלאַן מיט די לעהרער און מיטן יודישקייט האָט אויפגעגעבּען אַ געווּיססער ד"ר אייזענשטאַט, און צו דער סטאַנציע בּענקען מיר אַללע, איינס בּיי איינס... אַם בּעסטען איז דער פּלאַן פֿאַרן יודישקייט: זי וועט דער טערק אַריינלאָזען פֿראַנק און פֿריי און לאָזען וואוינען אפילו אין דער מערת המכפלה.—

אין דער פֿאָלקס־ווירטשאַפֿט האָבּען מיר אויך נישט געשוויגען. אַז מיר יודען זענען אַ פֿאָלק מוזען מיר האָבּען אַ ווירטשאַפֿט. האָבּען מיר נאָך

מיט אַ קוישעל אֶפּפעל.

— יודען געשווינד, קויפט שבת־אויבס!
האָט זי געריפען און איהר קול איז געוועזען
אָבגעריססען, הייזעריג און דאָס פּנים פער־
שווארצט...

— אַ רחמנות — טראַכט ער — וואָס
פֿון איהר איז געוואָרען... און ער דערמאַנט
זיך, ווי זי האָט אויסגעזעהען דעמעלט,
זיצענדיג אויפ'ן קלאָץ, בעגאָססען מיט
דער ליכט פון דער זונן...

געוואַלטיג רייסען זיך איהם איצט אין
האַרץ אַריין די אַלטע זכרונות... און
דערווייל איז דורכגעגאַנגען דורך דער גאַסס
אַ ראָטע מיט מוזיק, דעם קורא'ס קול ווערט
פֿערהילעכט, פֿערשטיקט; דער מאַרש
רייסט זיך אין ביהמ"ד אַריין דורך אַללע
פֿענסטער און די קולות טאַנצען אַרום
איבער אַללע קעפּ...

די ראָטע איז אַרויס פון גאַסס. אינ'ם
שטיללען ביהמ"ד הייבט זיך צוריק אויף
דעם קורא'ס קול, נור ער איז נאָך פֿער־
טראַכט און, נישט וויסענדיג וואָס ער
טהוט, פֿערבייגט ער די ליפּפען און וויל
געבען אַ פּייף —

נור דער שמש האָט'ן אַ ציה געטהון
ביי'ם טלית און געפֿראָגט: וועמען אויפֿ־
רופֿען חמישי?

קיין רב איז נאָך אַלס נישט נפטר
געוואָרען, און דער הויקער (אַזוי רופֿט מען
זיין ווייב אין שטאָדט) האָט שוין דריי
קינדערליך געהאַט...

דריי מאָל איז זי שוין געלעגען אין
קינפּעט און ער האָט געמוסט איהר אָרט
פֿערטרעטטען און פֿערלייהען אויף משכנות.
צונד איז זי גלאַט נישט אַזוי אין גאַנצען, און
אין שטוב איז דאָ אַ סך צו טהון, מוז ער
אָפּטערס זיך פֿערנעממען מיט'ן עסק...
לערנען, לערנט ער ביי נאַכט. עס ווייזט
זיך אויס, אַז אַ יודענע איז פֿאָרט נישט קיין
מאַנספערשוין... אַמאָל איז זי זיך גאָר
טועה. ער רעכענט אַ סך בעססער!

דאָס געברויך ווערט גראָססער און —
וואו תורה דאָ איז חכמה — עס ווייזט זיך
אויס, אַז ער איז אַ גרויסער בריה אין דעם
אויך... ער האָט אַלץ אויפ'ן קאָפּף... צו
דער מינוט, צו דער קאָפּיקע!

איינמאָל איז צונ'ם אַריין געפֿאַללען
אַ יודענע מיט אַ געוויין: — באָרגט מיר צו
נאָך אַ האַלבען רובל, דאָס משכון קאָסט
מיך 12 רובל, גענוממען האָב איך אין
גאַנצען 4... דאָס קינד איז מיר חרוב...

ער דערקאָנט זי באַלד אינ'ם קול,
דאָס איז זי... עפּיס ווערט איהם קאַלט
און וואַרים אַרום האַרץ, די האַנד שטרעקט
זיך אַליין אויס צום ביימעל מיט געלד, וואָס

קאָנן מיך נישט אָבבייסען ווי אַ גנב פֿון דער תליה...
נור פֿאַר שלום האָב איך מורא! פֿאַר שטילקייט
ציטטער איך אימת מות!

שלום איז צווישען גנבים, ווען זיי גרייטען זיך
אָן צו דער פֿינגער־מלאכה... זיי מאַכען שלום מיט
דער פֿינסטער'ער נאַכט און צינדען קיין שטרייכהעלץ
נישט אָן... שלום מאַכען זיי מיט יעדען וואָלקען
וואָס ציהט זיך איבער דער לבנה... שלום מאַכען
זיי אפילו מיט'ן בריטאַן אויפ'ן הויף און וואַרפֿען
איהם אַ שטיק „לא יחרץ" פֿלייש, צו פֿערשטאָפּפען
דאָס מויל...

נור פֿריוו זיג וויל שטיללערהייט און בשלום
צו פֿעריאָגען די אונגעבעטענע גאָסט? דו מוסט ליכט
מאַכען, הויז־לייט וועקקען, קולות מאַכען...
שלום און שטילל איז אויפ'ן קברות... אָהן

גערויש פֿרעססען זיך די וואָרם אַריין אין די מתים'ס
לייבער, שטילל האַלט אַרום דער מאָך די אַלטע
מצבה און ציהט זי אין דער ערד אַריין... שטילל
רוישט דאָס אָרימע בוימעל, וואָס ציהט אַריין אין זיך
דען קברים־זאַפֿט... נור פֿריוו גיב תחית המתים!...
מוסט דו פֿריהר בלאָזען אויפ'ן שופר של משיח!

שטילל איז נאַכט און טויט...

שלום איז טהייל מאָל אַ שטאַרקער יצר הרע...
דאָס איז אַ וואַ־־־־יע שטוב, אַ ווייכער פֿאָטעל, ווי־
גאָרנע פּאַנטאָפֿעל און אַ זיידענע שלאָפֿמיץ... נור
דאָס אַללעס צו בעקוממען טאָר מען נישט געהן
מיטן גלייכען וועג... און עס דאַכט זיך — גאָר
נישט... צו בין איך דען מחויב צו זאָגען דען אמת?
דערנאָך: וואָס שאַדט אַ שקר'ל מפני דרכי השלום?
און אויב אַ גראָססערס, נור אַזאַ געלאַססענס,

שטעהט פאר'ן אויפ'ן טיש.

נור ער האט זיך באלד דערמאנט וואו ער איז... ער האט א ווייב מיט קינדער און זי איז דאך איין אשת־איש, ער האט מיט כח בערוהיגט דאס ציטטערדיגע הארץ, מיט כח זיך אויסגעגלייכט און אבגעשטעלט א געוועהנליך רוהיג און שמרענג פנים —

— איך קאנן נישט! אנפערט ער איהר — איך האב מיר מיין מאקסע...

— נישט איהר — ווינט פאר איהם מרים — אייער ווייב האט מיר געגעבען...

— אלץ איינם — האקט ער איהר איבער מיט א הארט־טרוקען קול — מיין ווייב ווייסט אודאי וואס זי טהוט! מעהר קאנן מען נישט געבען —

זי בלייבט שטעהען מיט דערשראקענע אויגען און איין אפפען מויל. דאס איז איהר לעצטע האפנונג געוועזען; אין דער היים ליעגט דאס קינד אין א שראקליכער היץ, דער מאנן איז אין דארף. זי הייבט אן שטאמלען איהר געבעט:

— מיין קינד... מיין מאנן...

— מיין ליעבע יורענע — אנפערט ער איהר — וואס געהט מיך אן אייער מאנן, אייער קינד?... און ער פערשליעכט האסטיג די שופלאדע, און געהט ארויס אין דער צווייטער שטוב אריין...

א חנו'דיגע? מענשען האבען עס אזוי ליעב, די ארימע אונגליקליכע מענשען... און אזוי פאלט מען אלץ נידריגער און נידריגער, ביז מען דריקט די פערבלוטיגסטע האנד, מען קושט דאס גראסטע לאסטער־מויל און מען מאכט שותפות מיט'ן ערגסטען באנדיט... א, ניין! שלום איז א שראקליכע זאך... שלום איז דער שקר אלליין.

ניין, איך וויל אויף שלום נישט בעטען!

איך האב אמאל א געליעבטע געהאט.

איך האב זי ליעב געהאט, חאטש זי איז ארים און אדם־נאקיט געוועזען... איך האב זי ליעב געהאט, וויל איך בין, ווי איך האב נישט איין מאל שוין געזאגט, א פערפאללענער ראמאנטיקער און א

— גאטט וועט אייך שטראפען דערפאר! שרייט איהם נאך די פערצווייפעלטע יורענע און לויפט ארויס פון שטוב.

ערשט צום זעכציגסטען יאהר האט זיך איהם געמאכט א גרוים רבנות, נור דעמעלט איז ער שוין קראנק געוועזען... און איז שוין פון דער קראנק נישט אויפגעשטאנען.

נור א וואונדער! נאך דער ווידוי, א רגע פאר'ן טויט, האט ער אנגעהויבען פייפען, אז מען האט געהערט אין גאסס.

נ. גייזאוו.

ארפואה צו דיפטעריט.

אין דער צייט פון פארע און עלעקטריציטאט איז זיך שווער פארצושטעללען, אז פאלקער זאללען זיך קאננען אבטהיילען צוריק ווי א מאל, אין די אלטע פרומע יאהרען, און פיהרען איינביגע מלחמות.

אומזיסט בעמיהען זיך די שאוויניסטען אויפצובלאזען דען האסס צווישען פאלקער. מיט יעדער מינוט וואקסט די איבערצייגונג, אז אללע מענשען, אויב זיי ווילען באמת

אידעאליסט אין דער „רעאליסטישער צייט"! און זי האט מיר אויסגעזעהען אזוי שאן, אזוי אידעאלנע שאן, אזוי ערהאבען, אזוי ערעלכטיג, אזוי גוט... א געוויססע צייט איז זי מיין מוזע געוועזען, און דעמעלט האבען זיך פון מיין הארפע סטרונעס אבגעריססען סאמע וויכע, סאמע זיסע, סאמע ערהאבענע טאנע — וויל איך האב פון פולען, ווייכען הארץ איהר ליב געזונגען! איך האב דעמעלט גוטע נאכט און זיסע חלומות געראט, וויל זי איז מיר נאכט אויף נאכט בוי'ם בעט געשטאנען, צארטליך מיר די האהר געשטרייכעלט, מיט די כאמעטענע ווארימע האנדליך דאס פנים געגלעט... איך האב אין שלאף איהר ראזיגען אטהעם געפיהלט, און בין גאנץ אפט אויפגעשטאנען מיט ברעננענדיגע ליפפען פון איהר'ס א האנג־קוש.

גטוויקלען זיך און אויסבילדען, מוזען ארבייטען צוזאממען. די ערשטע, וואס וויל נישט וויססען פון גראניצען און צאלל איז די וויססענשאפט, און די קאנגרעססען פון געלעהרטע פון פערשידענע לאנדער מעהרען זיך פון יאהר צו יאהר.

ערשט פאר א פאר חדשים איז געוועזען אין רוים א קאנגרעס פון דאקטוירים; פאר צוויי וואכען ווידער האט זיך פערזאממעלט אין בודאפעסט, אין הויפטשטאדט פון אונגארן, א קאנגרעס פון היגיעניסטען, און מיר וויללען זיך טהיילען מיט אונזערע לעזער מיט א גוטע בשורה פון דעם לעצטען קאנגרעס. עס געהט וועגען א רפואה אויף דיפטעריטוס.

יעדער וויסט, וואס פאר א שראקליכע קראנקהייט עס איז דער דיפטעריט, ווי פיעל טויזענדער קינדער ער נעמט ביי אונז צו. דען דיפטעריטוס האבען מיר — גלייך ווי חאלערא, שווינדזוכט, טיפוס און פאקקען — צו פערדאנקען די מיקראבען, די קליינע בריאים, וואס מיר זעהען נישט מיט די בלויסע אויגען נור דורך א מיקראסקאפ — א שפאקטיוו, וואס פערגראססערט טויזענדער מאל. ביי דיפטעריטוס מאכען זיך ביים קינד אין האלז, אין דער קעהל, ווייסע בלאטערליך, וואס זענען די נאסט, וואו די געפאהרליכע דיפטעריט־מיקראבען האלטען זיך, זעגנען זיך שראקליך פרה ורבה, און לאזען פון זיך זייער טאקסינא — דען סם, וואס פערגיפט דאס בלוט.

מיט די איינענע מיקראבען טאקי וויל מען צונד היילען די קראנק.

אין פלוג זעהט עס ווילד אויס, צו היילען א קראנק מיט דער קראנק אליין, און דאך איז עס זעהר ריכטיג.

א טהייל פון די קראנקהייטען, אויף וועלכע מענשען ליידען, האלטען זיך אויך ביי פערשידענע טהירע, אנדערע האבען אויף זיי גאר קיין שליטה נישט, אדער — זיי געהען גאנץ לייכט איבער און זענען ביי זיי גאר נישט געפאהרליך. ציעגען, למשל, ליידען נישט אויף שווינדזוכט. חאלערא האט אויף קיין טהיער קיין שליטה נישט, קיה ליידען אויף פאקקען, נור דער איבערגאנג איז ביי זיי שוואך און קיינמאל נישט געפאהרליך.

צוריק מיט הונדערט יאהר האט איין ענגלישער דאקטאר דשעננער בעמערקט, אז מענשען, וואס האבען זיך צופאלליג אנגעשטעקט (זאראזשעט) מיט פאקקען פון קיה, האלטען איבער די זאראזע זייער לייכט און ווערען שוין קיינמאל נישט קראנק אויף פאקקען, אפילו בשעת מגפה. און דעמאלט זענען פאקקען געוועזען איין אונגעהייער געפאהרליכע, עפידעמישע קראנק, וואס

מיין דער צייט האט זיך מיין געליעבטע פערדארבען: זי איז א צנועה געווארען און אויסגעזויינט זיך די הימעל־בלאהע אויגען ביי די נארישע תחינות; זי איז א גבאי'טע געווארען, אנגעהויבען רבני'שען טאבאק צו שמעקען און דער אמאליגע דייזענבעכער זעהט היינט אויס ווי א דאפעלטער, איבערגעקעהרטער קוימען... זי איז א טוקערן געווארען און אויפ'ן ארט פון מאנדלען פיהלט מען מיילען ווייט פון איהר שימכעל און מקוה־וואסער...

און זי חבר'ת זיך היינט מיט רבנים, מלמדים און ישיבה־בחורים און געהט ארום מיט א צדקה־פושקע אין די הייזער... אויף הכנסת כלה.—

איך וואלט איהר דאס אלץ מוחל געוועזען, עס וויל זיין אמת... עס איז אבער אין גאנצען באלש... זי חאפט זיך טהייל־מאל ארום פון דער חברה און קאנקאניערט אין מיט'ן גאסס ביי'ן א שארמאנקע אדער ברעכט זיך אוים די גליעדער אין די הויף צווישען אבגעריססענע שווארצע־קינסטלער... אויך אויף הכנסת כלה.

מיט דער צייט איז זי פאראומרייניגט, פערנאבלאססיגט און פערווארלאססיגט געווארען...

איך וויל איהר נאמען בסוד נישט האלטען... „חבת־ציון" הייסט די דאמע...

און אז איך זעה זי, שטארבט אין מיר דאס הארץ פאר רחמנות און עס גיעסט זיך איבער די גאלל פאר כעס... און העלפען קאן איך נישט...

איך האב קיין האפפנונג נישט אפילו אויפ'ן שפאלט אין הימעל! מיין הייסע בקשה: דער רבונו של עולם זאלל זי אויסרייניגען, צוריק פריש, געזונד און יונג מאכען, אויסרייסען זי פון דער

האט וויסט געמאכט גאנצע שטאדט.

דעם דאקטאר דשעננער איז איינ־געפאללען צו פרובירן קונציג צו זאראזשען מענשען מיט קוה־פאקקען, כדי זיי זאללען שוין אבסעקורירט זיין געגען די געפאהרליכע מענשליכע פאקקען. צו דעם צוועק האט ער גענוממען און איינגעאימפט — דאס הייסט ־ריינגעפיהרט א געוויססע צאהל מענשען אונטער דער הויט, אביסל מאטע־ריע פון די פאקקען־קרעצליך ביי קיה, און האט זיך איבערגעצייגט, אז זיי קרי־גען טאקי פאקקען, נור לייכטע און ווערען באלד און זיכער געזונד און געשיצט שוין פאר דער מגפה!

דעמאלט האט מען נאך פון מיקרא־בען נישט געוואוסט, דאך האט מען זיך ריכטיג פערטייטשט, אז אונזער קארפער קאן זיך צוגעוואהנען צו דער קראנק און ווערען אטפארנע — ווידערשטאנדספאהיג געגען איהר, אויב זי — די קראנק — בע־פאלט זיי נישט מיט אגאנצ מיט א שטארקען כח.

דער פראיעקט פון דאקטאר דשעננער איז זעלטען וואהל געראטהען און עד היום, אין אללע געבילדעטע לאנדער, זענען די אלטערן מחויב צו שטעללען די קינדער קוה־פאקקען, צו אסעקורירען זיי געגען אמת'ע פאקקען.

היינט ווייסען מיר שוין, אז ביי פאק־קען האבען מיר צוטהון מיט מיקראבען, וואס זענען ביי קוה ווייניגער גיפטיג אלין ביי מענשען, און אז מען שפריצט זיי ביי אונז אריין אינם בלוט, געוויינען מיר זיך צו זיי, און קריגען דאדורך דען כח אויס־צושטעהן די גיפטיגערע פאקקען, פונקט אזוי ווי מיר געוויינען זיך צו דעם סם פון רייכער'ן און בראנפען טרינקען.

צו קאנן מען נישט דאס אייגענע פרו־פען ביי אנדערע מיקראבען?

דער בעריהמטער דאקטאר פאסטייער אין פאריז, האט אנגעווענדעט די אייגענע מעטאדע צו וואססערשיי (הידראפאביא) (ושציעקליזנא, וואדאבאיאן), און היילט אויס א גרויסען פראצענט קראנקע.

אויף דעם אייגענעם אופן האט דער בערלינער דאקטאר קאך געוואלט היילען טיפוס, סיפילים און שווינדזוכט, נור עס איז נאך עד היום נישט געראטען, חאטש די וועלט האט שוין געקלונגען מיט א בשורה טובה, אז עס איז שוין אויס לונ־גענפעהלער.

מיט דער אייגענעם מעטאדע, לויט ווי ער האט עס פארגעשטעלט דעם קאנ־גרעסס, היילט דער דאקטאר רו, פאס־טערס א תלמיד, דען דיפטעריט.

ער נעמט דיפטעריט־מיקראבען (א

שווארצער חברה'ס האנד און איהר צוריק געבען דען עהרליכען, פרייען, געזונדען כשוף — די בקשה קאנן נישט איינגעפאסט ווערען אין איין ווארט און דער הימעל שפאלט זיך נור אויף איין סעקונדע...

איך האב נאך אנדערע אפשר בעססער'ע און וויכטיגערע בקשות און זיי וואלטען זיך דוקא געלאזט איינפאססען אין איין ווארט, אין איין איינציג ווארט שארף ווי דער בליץ, שטארק ווי דער דונער... נור צום הימעל איז ווייט, מען מוס שרייען הויך און — שטיעוועל האבען אוירען, אקסען לאנגע צונגען און איך — איך האב שטארק, שטארק מורא...

[illegible]

גוט־יום־טוב ביטען.

א) ביי'ם בעל־הבית.

ביי טודרוס דעם מאבעלהאנדלער איז פולל געווען דאס שטוב מיט גאסט, ווען עס זענען אריינגעקוממען צו איהם גוט־יום־טוב ביטען זיינע ארבייטער: ליזער דער הובלער, אברהמ'ל דער געלער און יענקל דער דרעער.

די ארבייטער האבען זיך אביסל פערלארען, געפינענדיג אזוי פיעל גאסט... דאך שמייכלען זיי, און ליזער דער הובלער דערוועגט זיך אויס־רופען מיט א ברייטקייט, האטש נישט אזוי הויך: גוט יום־טוב!!

— א, סקאציל קומט! אנטפערט די בעל־הבית

ביסל מאטעריע פון די בלאטליך אין א קראנקענס קעהל) און לאזט זי אריין אין בוליאן (א זאפט פון פלייש). אין דעם זאפט מעהרען זיי זיך געשווינד און לאזען פון זיך ארויס די טאקסינא, דען סם, וואס איז אזוי שאדליך פאר אונזערע קינדער. די טאקסינא איז אזוי שטארק, אז עס איז גענוג אריין צו שפריצען איין טראפפען א ים-חזיר׳ל אונטער דער הויט, עס זאלל פאללען אין עטליכע שטונדען; דאך קאנן מען זיך צום סם צוגעוואהנען. דער דאקטאר רו האט עס פראביערט ביי פערד: ער האט זיי אריינגעשפריצט אונטער דער הויט אללע מאל גראססערע ־אזען (חלקים) פון דעם סם, און געבראכט זיי דערצו, אז עס האט זיי אויפגעהערט צו שאטען. א פערד איז שוין אויף אייביג אסעקוריערט פאר דיפטעריטוס, און אז מען שפריצט אריין א מענש א ביסל סוראוויצע *) פון א פערד׳ס בלוט, קאנן עס איהן ראטיוועו פון דער שראקליכער קראנק, וויל עס ברענגט

*) דאס וואססעריגע טהייל, וואס בלייבט ווען דאס בלוט ווערט גערוננען.

אין אונזער בלוט אריין א קליין ביסל גיפט צו וועלכען אונזער בלוט געוואהנט זיך זעהר לייכט און ווערט אזויערנא־ פעהיג גובר צו זיין די שטארקערע מיקראבען מיט זייער שטארקערען סם.

א זא סוראוויצע שפריצט דער דאק־טאר רו אריין דעם קראנקען קינד אין קעהל אריין, און, אויב די קראנק איז נאך אין דער התחלה און נישט שטארק ענטוויק־קעלט, ראטיוועט ער עס פון זיכערן טויט...

דער בעסטער עדות זענען ציפער:

פון 446 קראנקע קינדער, וואס דער דאקטאר רו האט געהיילט לויט זיין מע־טאדע, זענען געזונד געווארען 339, דאס הייסט 76 %, בשעת ווען פון 520 קינדער, וואס מען האט געהיילט לויט דער אלטער מעטאדע זענען געזונד געווארען קוים 240, ד. ה. אין גאנצען 40 %.

איהר זעהט, אז מיט דער נייער מע־טאדע וועט מען מיליאנען קינדער ראטיוועו פון טויט!

גיגאונג סטצלגבאו,

סטוד. מעדיצ.

טע, וואס האט אויפגעהויבען דען קאפף, און א קוק געטהון, ווער עס איז געקומען.

— א, ס׳קאצין קומט! חור׳ט איבער דעם בעל־הבית קליינער זוהן מיט א דינן קול׳כל און גיט א קלאפ ליזער דעם הויכען אין רוקען.

לייזער שמייכעלט.

כען וויזט זיי אן אויף שטוהלען ביי׳ם עק טיש, און זיי זעצען זיך מיט דרך־ארץ, פער־קאסטענדיג די פאלעס פון די ראק. זיי וויסען נישט וואס צו טהון מיט זיך און קוקען ארום אויף די וואנד, בעטראכטען די בילדער, טאפען די שטוהלען אונטער זיך.

— וואס זיטצט איהר אזוי? — זאגט זיי ענדליך דער בעל־הבית, איבערייסענדיג זיין געשפרעך מיט די אויבענאנעדיגע גאסט — גיסט זיך אן און מאכט לחיים.

לייזער דער הויכער הענבט זיך אויף פון זיין ארט, וויל דערלאנגען צו דער פלאש מיט בראנפען, וואס שטעהט פאר איהם, ער ציהט זיך כמעט אויס אויפן טיש.

— אי, ביי איהם זענען צוריסטע די...! — שרייט אויס דער קליינער זוהן און פאטשט מיט די האנד — דא הינטען צוריסען...

לייזער ווערט רויט; אברהם׳ל און יענקל פע־שאכען זיך אויך. דאס יונגעל שפארט זיך נאך אין, און וויל דוקא לייזער׳ן אויפהויבען און ווייזע דעם ריסס. די מאמע שרייט אויף איהן אן, און ער געהט מיט א גלאטטער אב.

לייזער האט דערווייל אנגעגאסען זיך מיט די חברים.

— לחיים! מאכט זיי צום בעל הבית, לחיים...

— לחיים! האלטען איהם אונטער אברהם׳ל מיט יענקלען.

לייזער שמייכעלט — ער וויל נאך עפיס זאגען.

— לחיים, לחיים! ענטפערט זיי דער בעל־הבית, איבעררייסענדיג זיין געשפרעך מיט א יודען אין א צילינדער, און קעהרט זיך ־ם צום צילינדער צוריק.

ליזער מאכט מיט די ליפפען; אברהם'ל און יענקל קוקען אויף איהן.

— לחיים! זאגט ליזער ענדליך ארויס, ווענדענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע.

— לחיים! חזר'ן איבער די חברים.

— לחיים טובים ולשלום! אנטפערט זי זיי און קעהרט צוריק אב דען קאפף צו דער יודענע, מיט וועלכער זי האט גערעדט.

— הלואי אויף אייער רבקה'ס חתונה! ווינשט ליזער מיט א חנפריגען שמייכעל. די חברים העלפען איהם שמייכלען.

די בעל־הבית'טע שמייכעלט אב צוריק האפליך, אנייג טהייענדיג מיט'ן קאפף.

זיי טרינקען אויס די כוסות און פערבייסען. עססענדיג, הארען זיי זיך צו צום בעל־הבית געשפראך; ער רעדט פון זיינע געשעפטען.

— איך האב, דאנק גאטט, נישט וואס צו זינדיגען — רעדט ר' טודרוס מיט א פראהליכען טאן — א נאמען, דאנק גאטט, ווייסט איהר דאך אליין... מענשען, דאנק גאטט, לעבען פון מיר... — ער ווייזט אן מיט דער האנד אויף דעם עק טיש, וואו עס זיטצען די ארבייטער — און אלץ איז, לויב גאטט — זאגט ער, ווערענדיג נאך פראהליכער און ציפאטשענדיג מיט דער האנד אויפ'ן טיש — און לאמיר טאקי נעהמען לחיים.

ער העבט אן אנגיסען די באכער.

— ווייסט גאר וואס, יענקל? — ווענדט ער זיך צום דארען — זינג אונז גאר דיין „מכלכל חיים". אי, האט ער א „מכלכל חיים" — זאגט ער צו די ארומיגע גאסט. זיי שטעללען אן די אויגען אויף יענקלען.

אויף יענקלס געזיכט טרעטען ארויס רויטע פלעקען.

— נו העב אן! קאמאנדירט דער בעל־הבית.

— היינט קאן איך עפיס נישט זינגען — אנטפערט יענקל — עפיס הוסט איך און איין הארץ טוט מיר וועה.

— נו, נו, לאז זיך נישט בעטען — דערווידערט איהם ר' טודרוס — א נייס ביי דיר הוסטען. נעם א ביסל בראנפען און זינג... לאז זיך נישט בעטען... גיס איהם אן, ליזער!

ליזער גיסט אן, און אללע קוקען אויף יענקלען. יעקל דערווידערט נישט מעהר. ער מאכט לחיים, זופט אב א ביסל און קוקט זיך איבער מיט ליזער'ן און אברהם'לען.

— איהר־ט־אך אונטערהעלפען? זאגט ער זיי שטיל, האלב בעטענדיג, האלב היסענדיג. ער העבט אן מאכען „די שטעל", קוקענדיג אונטערן טיש, די חברים העלפען אונטער: פאם, פאם, פאם... דער בעל־הבית קוועלט.

— איהר וועט הארען... א טהייער שטיק, זאגט ער צו די גאסט און העבט אן אונטערציהען דען נגון.

נור פלוצלינג צוהוסט זיך יענקל שטארק. ער קאנן קוים דען אטהעם האפען, ער האלט זיך פאר'ן הארץ; א שווייס בעדעקט זיין שטערן... די חברים קוקען אויף איהן פערוארגט ברוממענדיג ווייטער „פאם, פאם"... די גאסט קעהרען אב די פנימער מיט עקעל.

— א, א פלאגע! — מאכט דער בעל־הבית פערדראססיג, — איטצטער איז שוין פערפאללען — ער וועט זיך שוין נישט אבהוסטען... דאס שטיק איז אבער א מין הפלא, זאג איך אייך...

יענקל קאנן זיך טאקי נישט אבהוסטען און שטעהט אויף פון א־ט אוועקגעהן א היים, די חברים העבען זיך אויך אויף.

— אי, ביזט דו א מענש! זאגט דער בעל־הבית צו יענקלען — מען בעט דיך עפיס אויסזינגען, פערהוסט דו זיך!..

די בעל־הבית'טע בעמערקט דערווייל אויף אברהם'לען א נייען ראק.

— זעה, דאס איז ביי דיר א נייס? — מאכט זי צו איהם חנו'דיג, — טראג געזונדערהייט! וויפיעל האסט'ע בעצאהלט?

— ער קאסט מיך א רובעל אכט — אנטפערט אברהם'ל, רויט ווערענדיג — ביי אשר'ן גענומען אויף אויסצאהלען...

— א שאנער ראק! זעהסט, טודרוס, — ווענדט זי זיך צום מאנן, — זעהסט סאר' א ראק אויף אברהם'לען? כמעט א שאנערער פאר דיינעם...

— מילא! אנטפערט ר' טודרוס מיט א זיססען שמייכעל און העבט זיך אן בעריהמען פאר זיינע גאסט, אז ער האט ליעב, מענשען זאללען ביי איהם פערדיענען.

די ארבייטער ווינשען אללעמען א גוט יום־טוב און געהען אוועק.

— וויז, וויז דען ריסס! שרייט דאס יונגעל, נאכלויפענדיג ליזערן און העבענדיג ביי איהם די פארעס פון ראק..

— הארט! שרייט דער בעל־הבית זיי נאך, — מארגען זעהט למען השם, וואס פריהער קוממען צו דער ארבייט...

ב) ביים „מענש".

ביי שלום, משה קארלינס משרת, האבען זיך שוין א סך גאסט צונויפגעקליבען, אבער עס איז נאך אלץ נישט שמחת־תורה'דיג, אפילו הירשעל דער פויקער, וואס פון איהם קאנן מען בלייבען אהן א בויך לאכענדיג, זיטצט אויך כמעט גאר ווי א סמאטיק. ער ווארפט אפילו א מאל ארויס א שטוקע—

זיך אן אויף זיין אקסעל און הויבט זיך אויף מיט מיה, האלטענדיג דאס קינד ביי דער האנד...

ער בלייבט שטעהן און אטהעמט אב שווער; זיין געזיכט איז נאך בלאסער געווארען, ער מאכט א פאר טריט, עטליכע טראפען שווייס בעדעקקען איהם דען שטערן.

א פרייד בעווייזט זיך אויפ'ן קינדס רויזיגען פנים, נור דער בלאססער יונגער מאן דריקט עס ביי דער האנד און בעט עס זאל שווייגען.

דאס קינד קאן זיך אבער נישט איינהאלטען.

— „מאמא!" — הא טעם אויסגעשריגען מיט פרייד. „מאמא! דער טאטע געהט שוין אליין!".

די פרוי פון אונטערן־קאשטאן האט זיך אויפגעהאפט פון דער טיעפער זארג, זי איז ארויס אויף דער אללעע און איהר געזיכט מיט זיסער רעזיגנאציאן האט בעלייכט א גליקליכער שמייכעל.

ב. די אקאציע.

אויפ'ן הויף פון רעסטאראן אין א ווינקעל צווישען דער מויער פון קיך אין א הויכען פארקאן פון צווייטען הויז, איז אויפגעוואקסען איין אקאציע. די צווייגען, צו וועלכע די זונן קומט קיינמאל נישט צו, זעננען איינגעצויגען, איינגעהארבעט ווי פון איין אלטער פאר דער צייט. די דיקק־פערשטויבטע בלאטטער האבען זיך איינגעוויקעלט און האנגען אראב אהן כח. ביים שטאם פון בוים האט די דינערשאפט איהר ארט צו וואשען געפעס... צווישען די צווייגען טריקענען זיך גאנץ אפט האנדטיכער, סציערקים... ארטערוויז איז זי בעשפריצט מיט ברודיג וואססער, בעווארפען מיט רעשטליך עססען...

אזוי זעה איך זי דורכען פענסטער טרויעריג וואקסען אויפ'ן ענגען הויף, אין שלעכטער לופט, בענקענדיג צו'ן א שטראהל פון דער זונן, צו'ן א געזאנג פון א פויגעל, וואס זי האט נאך אפשר קיינמאל נישט געהערט!

און ביי נאכט, אז דער ווינד רוישט צווישען די צווייגען, דאכט זיך מיר, אז איך הער איהר טרויריג געזאנג, אז דאס קלאגט זי זיך פאר גאט און דער וועלט אויף איהר מזל. —

היינט האט זיך די לבנה אריינגעגנבעט צו מיר אין שטוב, דורך די נישט גוט צוזאממענגעצויגענע פארהאנגליך. זי האט געווארפען ציטטעריגע ווייסע שטראלען אויפ'ן פוסבאדען און איך האב דעריבער נישט געקאנט איינשלאפען. — איך בין אראב פון בעטט און געוואלט צוזאממענציהען די פארהאנגליך, נור מיר איז איינגעפאללען איין אויג צו ווארפען אויף דער אקאציע, צו זעהען איהר טרויריג פנים, און צו הארען דאס נאך טרויעריגע רו שען פון איהרע בלאטטער... עס האט זיך מיר עפיס פערגלוסט צו הארען דאס געזאנג פון באנגשאפט און עלענד.

איך האב ארויסגעקוקט....

די לבנה האט שטילל געשוועבט איבערן הימעל און אין איהר ליכט האב איך די אקאציע קוים דערקאנט. — באדענדיג זיך אין א ים פון דער לבנה'ס ווייס־זילבערנע שטראהלען איז זי געשטאנען אויסגעגלייכט, ווי אויפגעוואקסען, און הזמט זיך לייכט געוויעגט צום טאקט פון שטיללען נאכט־ווינטעל מיט טויזענד ציטטעריגע בלאטטער.

ניין! דאס איז קיין רוישען; דאס איז געזאנג! איך קאן דאס ליעד — דאס ליעד פון לעבען, פון ליעבע און גליק...

דער מאנד אין הימעל דאס איז דער בן מלך... ער בעשיטט מיט זיינע ווייס־זילבערנע ליעבעס־שטראהלען די בת מלכה, זיין פערליעבטע אקאציע... און זי זינגט איהם דאס ליעד פון לעבען, ליעבע און גליק...

פראנציסקא זורנשטיין.

אַפֿאָריזמען.

1) ווען דער הוט, וואָס מיר טראָגען אויפ'ן קאָפּף, זאָלל קאָננען דענקען אונ דערביי פֿרום זיין, וואָלט ער געזאָגט מיט התלהבות: „ברוך שעשני קאַפּעלוש; געלויבט איז דער, וואָס האָט מיר אַ מענש בעשאַפֿען, ער זאָלל שטעהען אין מיין דיענסט אונ אַרומטראָגען מיך אין די גאַססען, איך זאָל מיך נישט דאַרפֿען אָנריהרען אין דער בלאָטע".

2) דער מענש וואָס זאָגט פֿאַר'ן שלאָף: „געלויבט איז גאָטט פּטור אַ טאָג", איז נישט ווערטה אויפֿצושטעהן.

3) אללע דראַפּען זיך אַרויף אין דער הויך; ווייניג קוממען אַרויף אונ נאָך ווייניגער בלייבען אויבען: אַ סך קריגען קאָפּף-שווינדעל אונ פֿאַללען אַראָב, אונ אַ סך רוקקען זיך אַליין אַראָב, אַבי צו קריגען אַ פֿעסטערן גרונד אונטער די פֿיס.

4) ווער איז דער גראָסטער פֿייגלינג? דער וואָס שטאַרבט פֿאַר שרעק פֿאַר'ן טויט.

5) די וואָס האָבען אַ פֿולל האַרץ מיט פּראָבלנאָ, ווילל'ען עס זאָלל זיין נאַכט, זיי זאָללען קענגען לייכטען.

6) דער פֿאָרטשריט בעשטעהט אין דעם, מען זאָלל וואָס אַ מאָל ווייניגער ברויכען די, וואָס זענגען זיך מקריב פֿאַר דער וועלט

7) „גלויבען" — איז אַ חשק צו פֿערשיטטען דען אָבגרונד צווישען „וועללען" אונ „האָבען".

8) אַז מען זאָגט: דאָס פֿאָלק איז אָרעם, האַפּט זיך דער רייכער אָן ביי דער קעשענע.

זיגמונד סטענצעל.

סט. מעדיץ.

וויצען.

1) דער דאָקטאָר (צום קראַנקען) די טראָפּען דאַרף מען נעמען דריי מאָל
אין טאָג נאָכן עססען.

דער קראַנקער: נישט מעגליך!

דער דאָקטאָר: ווי הייסט?

דער קראַנקער: ווער וועט מיר דריי מאָל אין טאָג געבען צו עססען?

2) אַל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך; וויל וואָס גראָ_ איז נישט לייכט.

3) די פֿרומע עססען ראש השנה אַ ראש כבש, דאָס הייסט: זיי ווילל'ן נישט זיין פֿון עקק, נור — נישט קליגער פֿאַר אַ שעפס.

אינהאַלט: פֿון יחזקאל — געדיכט — [י. ל. פּרץ]. — דער חלום [י. ל. פּרץ]. — אויפ'ן שאָססעע [י. רודקאָווסקי]. — בילדער פֿון קור-אָרט [פֿראַנציסקא אַרנשטיין].
פֿעליעטאָנען: צום נייעם יאָהר [גרשום לעווין, סד. מעדיץ.]. — אַלץ פֿערלוירען [נ. פּרענק]. — אַפֿאָריזמען [זיגמונד סטענצעל]. — וויצען.

הושענא

וואס טראכטען און קלערען?

(נאכאהמונג)

וואס טראכטען און קלערען
גערינגצעלטע שטערען
ווען ס'ווערען אין ד'אויגען
פערבאקקען די טרערען?
וואס טראכט און וואס חלומט
די שטומפיגע קוואל?
צו בליגט דארט חאטש איינמאל
אין לעבען די שטראהל,
וואס לייכט אונז ביים זוכען
אין פינסטערע טאג
דער אריגער מענשהייטס
פערלוירענען וועג?

וואס טראכטען, וואס קלערען
די אללע, וואס שטיפען
די טאטשקע פון צרות?
צו שיינט אויף די ליפען
וואס שיילען זיך, ברענגען
פון עביגע זארגען,
חאטש איינמאל א שמייכעל
איין אבגלאנץ פון מארגען,
פון גליקליכען מארגען,
וואס אונז מאכט בעקאנט
דעם פינסטערן הימעלס
פערגאלדעטער ראנד?

וואס טראכט זיך דער הונגער
אין קעללער פערשמאכט?
דער שלאף וויל נישט קומען
און שטילל איז די נאכט;
צו הארט ער אין שטיללען
דעם אייזערנעם קלאנג —
דעם טריט פון די צייטען,
פון דורות דעם גאנג...
צו שפילט זיך דער הימעל
ביי גאטט אין דער האנד
צו זעהט ער דעם הונגער?
צו ווייס ער, ס'איז קראנט?

י. ל. פרץ.

די אוטאפיען און דאס לעבען.

טהייל שריפטשטעללער, וואס זענען נישט צופריעדען מיטן דור, אין וועלכען זיי לעבען, וואס זעהען ארום זיך א סך טרערען און וועניג גליק, א סך חנופה און וועניג אמת, א סך תאוות און וועניג יושר — און גלויבען, אז דאס לעבען איז נישט קיין ראק, וואס רוקט זיך אונטערוויילעכטס, און נישט קיין זומפ מיט שטעהענדיג וואססער... און האפפען, אז מיט דער צייט וועט אלץ ווערען בעססער און פיינער, די חסרונות קלענער און וועניגער און די מעלות גראססער און מעהרער... די שריפטשטעללער וויללען אונז פארשטעללען דאס שפאטערע לעבען לויט זייער פאנטאזיע. און זייערע נביאות, זייער פארשטעללונג פון דער שפאטערער צייט, זייער כח הדמיון'ס המצאות וועען אנגערופען „אוטאפיען".

דאגעגען די אללע וואס קאננען זיך אויף קיין רגע נישט ארויסרייסען פון זייער צייט און פון זייער דור, וואס עס איז זיי צו גוט, זיי זאללען וועללען, עס זאלל אנדערש ווערען, אדער צו שלעכט, זיי זאללען נאך קאננען אויף עפיס האפפען — די אללע אנדערע האלטען די אוטאפיען פיר אונמאגליך, פיר נאריש אויסגעקלעהרטע מעשות, וואס וועללען שטאנדיג בלייבען „נישט געשטויגען נישט געפלויגען"...

אז מיר וועללען נעמען די לעצטע אוטאפיע, וואס האט אויפגעשריבען דער וועלט בעריהמטער, אמעריקאנישער שריפטשטעללער בעללאמי, און וואס איז זיך צוגאנגען אין מיליאנען עקזעמפלארען אין איראפא און אמעריקא, וואס שטעלט אונז פאר דאס לעבען אין 20סטען יאהר־הונדערט, ד. ה. הונדערט יאהר שפאטער, ווען — לויט בעללאמיס פאנטאזיע — וועללען שוין נישט זיין קיין קנאה־שנאה און קיין מלחמות צווישען פאלקער, עס וועט פערשווינדען ווערען ארום און רייך, און די מאשינען וועללען פערטרעטען אונז דעם ארבייטער ביי די שווערסטע ארבייטען; דער טעלעפאן וועט אונז אריינברענגען אין שטוב אריין טעאטער, קאנצערט און פארלעזונגען פון אוניווערזיטאטען; מען וועט נור דארפען אנריהרען א קנאפיל אין דער וואנד און הארען די שאנסטע דרשה פון א שוהל א ער אין א ארלאמענט... עלעקטריציטאט מיט לופטבאלאנען וועללען אונז געבען קפיצת הדרך, און קינסטליכע דאבער וועללען אונז פערשפארען צו טראגען פאראסאלען...

וועללען מיר נישט וויסען, ווי וויט דער מחבר האט געטראפען... נור דער, וואס

וואס זאלל איך וועלען?

ראש־השנה שרייבט מען, יום־כפור חתמ'עט מען און הושענא־רבה מאכט מען דען צוק און מען גיבט די קוויטליך ארויס. און נישט נור מענשען שטעהען לדין, נישט נור אונז פסק'ט מען לעבען אדער טויט, פרנסה אדער קצבה, מנוחה אדער גלות... „זכר כל המעשים לפניך בא", אלץ וואס מיר טהוען, אלץ וואס מיר מאכען ווערט גע'משפט און אונזערע יום־טוב־בלאטליך ווארטען אויך מיט א ציטטערניש אויפ'ן קוויטעל... זיי ווילען אויך וויסען, צו וועללען זיי אויסלעבען דאס יאהר אדער אויסגעהן ווי א ליכט אין דער פינסטערער נאכט... קיין גרויסע צדיקים זענען זיי נישט, זיי זאללען רעכנען אז באלד ראש־השנה, אדער אפילו יום־כפור וועט זייער גזר־דין ארויס... נישט איין מלאך חבלה וועט קריצען מיט די צאהן, נישט איין פאמפלעטיסט — א קטיגור וועט זיך אויסרייסען דען האלז, און הלואי עס זאל זיך ענדיגען הושענא־רבה פאר'נאכט!

נור ביז הושענא־רבה פאר'נאכט איז אויך נאך דא עפיס צו טהון! נאך ביי נאכט אויף הושענא־רבה שפאלט זיך דער הימעל אויף א סעקונדע און דעמאלט איז א שעת הכשר, איין עת־רצון פאר'ן זינדיגען מענש, און וואס ער חאפט זיך דעמאלט ארויס, דאס ווערט מקוים.

וואך זיין א גאנצע נאכט, דערפאססען דען שפאלט אין הימעל און א געשריי טהון איז א קלייניגקייט... נור וואס שרייט מען? וואס זאלל

וועט לעבען אין הונדערט יאהר ארום וועט קאנגען וויסען, צו האט בעללאמי איבער־געטריבען אדער דאס שפּעטערע לעבען נאך מיט טונקעלע און שוואכע פארבען געמאלט; צו איז די מענשהייט געשווינדער אדער לאנגזאמער געגאנגען אלס בעללאמיס פאנטאזיע, אדער זי איז אפשר געגאנגען אויף איין אנדערן וועג צו איין אנדערן צוועק? מיר קאנגען נור אין אלגעמיינעם בעטראכ־טען, וואס פאר א ווערט עס האבען די אללע חלומות, די אללע נבואות וועגען דער קינפטיגער צייט....

צו דעם צוועק דארפען מיר זיך דער־מאנגען איין אוטאפּיע, וואס איז געשריבען געוואָרען נישט קיין גאנצע הונדערט יאהר צוריק, אינ'ם יאהר 1810, פון א געוויסען א. דע לעוויס.

פון דעם ווערק זעהען מיר בחוש, אז עס איז נישט אזוי לייכט צו זיין א נביא און צו טרעפען וואס שפּעטער וועט זיין. עס איז כמעט לאכערליך צו זעהען, ווי לעוויס האט זיך באין אופן נישט געקאנט אויס־רייסען פון זיין דור, און בעשרייבט אונז אויפן ארט פון מענשען און לעבען פון 1910, כמעט זיין אייגען לעבען און זיין אייגען דור... קוים וואס אביסל בעססער...

פון דעסטוועגען האט דאך ביי איהם אויפגעבליצט א גוטע, ליכטיגע שטראהל: ער רעדט פון דעם, אז מען וועט דורכגראבען דען זועזישען קאנאל: מען פארט, שרייבט ער, אין גאנצען צוויי טאג פון זועץ קיין אלעקסאנדריען! דאס איז געשעהען, שרייבט ער, באלד ווען די אייראפּאער האבען געקריגען א ממשלה אין מצרים! פון חינא קומט מען שוין צופאהרען דורכ'ן שווארצען מעער. פאר דאס האט ער שוין וועניגער גליק געהאט מיט דער רעשט המצאות, וואס דאס היינטיגע לעבען האט אזוי איבערגעטריבען, אז זיי זעהען אונז אויס ווי א נארישער קינדער־שפּיעל. מען האט פראעקטירט, שרייבט ער ווייטער, דען קאנאל צו מאכען אזוי ברייט, ער זאל קאנגען טראגען די האנדעלס־שיפען, נור דאס דארף קאסטען אזוי פיעל כח און צייט, אז עס וועט אפשר קיינמאל נישט געשעהען.

פון דאמפּ־שיפען, באהנען, וויער שמועסט — לופט־באלאנען האט זיך איהם נישט געקאנט גאר חלומ'ען: צייט דאס פאהרען אויף ראדער, שרייבט ער, האט זיך אזוי אויסגעפיינערט, פאהרט מען מעהר פיל פון בויגען: מען האט אויסגעגראבען אין דער גאנצער לאנג פון ראדאן א קאנאל, מען האט איינגעשפּאנט פערד צו די שיפלעך, די פערד לויפען אויף דער יבשה, שלעפען די שיפלעך אין קאנאל איפ'ן

איך וועללען, וואס זאלל איך פערלאנגען פון הימעל? אפשר געלד? ווען איך האב געלד, וואלט איך אפשר נישט נור שירים שרייבען נור זינגען אפילו געקאנט; איך וואלט געמאגט גרייפלען און עס וואלט די נשמה אויסגעגאנגען פאר תענוג... ווענן איך האב געלד, וואלטען זיך די יום־טוב בלאטליך געאַטערט אין פרייערן... ווארען לאז'מיר זיך נישט נארען: אמת איז טאקי א שאנע גראטענע כלה, נור ערשטענס קאנן זי נישט טאנצען ווי דער ציגיינער שפּיעלט און קאנן פאר'ן עולם קיין חנ'דליך נישט מאכען, און אפילו א שאנע געראטענע כלה, וואס קאנן טאנצען צו'ם ציגיינערס מוזיק און שניידט חנ'דליך אויפ'ן שפּאק, דארף אויך האבען א ביסל נדן, מען זאלל זי וועללען נעמען... א בוך מיט'ן גאלדענעם שניט האט גאר איין אנדער פנים... נור וואס קומט ארויס, אז איך בין שטארק מסופק צו פון הימעל קאנן מען האבען געלד. אפשר איז א מאל בעססערע צייטען געוועזען און עס האט פון הימעל מיט ראנדליך געדעגנט... היינט לא עליכם... אט תורה איז א הימעל זאך. פארצייטענס פלעגען זיין ארימע ישיבה בחורים און רייכע ארענדארען „ישוב'ניקעס" — ווי מען רופט זיי אין דער ליטא. און קוים האט א „ישוב'ניק" געקריגען א האלב דער־וואקסענע טאכטער האט ער איינגעשפּאנט זיין פערד אין בידקע און איז געפאהרען צום ראש־ישיבה אין שטאדט אריין און געקויפט זיך פיר 100, 200. טהייל מאל פאר 1000 ראנדליך תורה... צו דער תורה האט ער צוגעקריגען א צולאג א בחור'ל מ' א הערינג, נור דען הערינג האט מען נישט אריינ־געשאצט אין מקח... און יעדער ישיבה בחור האט

וואסער, און מען קאן זיך בעגעהן גאר אין גאנצען אהן ווינד! פון אזא המצאה האט זיך לעווים געחלומ'ט דעמעלט, ווען אין אמעריקא האט מען שוין הונדערט יאהר געוואוסט פון פאראווע קעססעל. דער הין האט לעווים געכוסט זיין גאר א גרויסער שונא! ער פאלט אויף איין עצה, אויפצושטעללען גרויסע רעזערוואארען מיט קאלטער לופט, וואס מען זאלל זי צושיקען דורך ראהרען אין די הייזער אריין. אויסער דעם שטעלט ער אויף ריזיגע ראהרען אלס ווענטילאטארען, וואס זאללען אראבברענגען ריינע, פרישע לופט פון אונטערן הימעל, איבער צו לופטערן די גאססען און די הייזער. אויף די הויכע בארג הייכט ער גרויפשלעפען ארמאטען, מען זאלל צושיססען און אוועקיאגען די וואלקען אין די וויסטע מדבריות אריין.

פון די עטליכע ביישפיעלען קאנט איהר שוין האבען א בעגריף ווי אונטערשבעלליג דער כח הדמיון איז געגען דעם, וואס געשיהט באמת. נור אינטערעסאנט וועט נאך זיין צו זעהען, וואס פאר א בעגריף ער האט געקאנט דעמאלט האבען איבער דער היינטיגער פרעססע:

אין 1910, שרייבט לעווים, געהען ארויס אין פאריז טאג־טעגליך עטליכע קליינע שריפטען, אין וועלכע עס ווערט בעשריבען אלץ, מיט וועלכען דאס פובליק קאנן זיך אינטערעסירען. איין שריפט פון זיי געהט ארויס סאנקציאנירט פון דער רעגירונג, די רעשט גיבען ארויס געוואהנליכע ספעקולאנטען, וואס שרייבען וועגען ליטעראטור, געזעללשאפטליך לעבען, נייעס, און אז מען זאלל זיי לאזען, וואלטען זיי געשריבען איבער פאליטיק אויך.

וואס וואלט געוועזען, ווען עמיץ וועקט אויף לעווים'ן פון קבר און זאגט איהם, אז איבער פאליטיק שרייבען ציימונגען אפילו אין חינא, און אז אין איין אמעריקא געהען ארויס 20,954 צייטונגען — צו וואלט ער געגלויבט? צו וואלט ער געגלויבט, ווען עמיץ דערצעהלט איהם וועגען טעלעפאנען, לופט־באלאנען און עלעקטריציטעט?

מיר זעהען, אז די פליגעל פון דער צייט זענגען שטארקער און געשווינדער אלץ די פליגעל פון אונזער פאנטאזיע. מיר דארפען דעריבער האפען — נור ארבייטען און נישט שרייבען קיין חלומות....

ז. ג.

פארט געפיפפען.

— האסט דו, מיין קינד, אז דו וועסט וועללען לערנען, וועט דיר זיין אזוי געוואוסט, אז אויב ער וויל האבען ראנדליך, מיט מלבושים מיט קאסט און א צו־לאג א כלה — מוז ער זיצען און לערנען...

היינט אוים ישוב'ניקעס, אויף זייער ארט האבען מיר באנקירערס און פראצענטניקעס און זיי וויסען, אז תורה איז קיין סחורה נישט. א דאקטאר, א יוריסט, א צאהן־רייסער, אפילו א זאלבער פון דער האנדעלס שוהלע, ואפילו א רב — א קאזיאנע — נור נישט קיין תורה.

ווער עס זיצט היינט און לערנט קריגט — א גארב, א מלמדישען פאטענט אויף א לונגען־פעהלער, נור נישט א דרייער געלד.

מיין זאגט: צדקה תציל ממות... עס קאנן זיין אז צדקה ראטעוועט פון טויט — דען ארימאן, וואס נעמט זי און קויפט זיך א ברויט, ער זאלל נישט שטארבען פאר הונגער, דען עושר בשעת מגפה, די זאראווע זאלל זיך נישט פערשלעפען פון קעללער צו'ם בעלל־עטאזש... נור קיין געלד האט מען נישט דערפון — אז מען גיט האט מען ווייניגער, און דער ארימאנן האט פארט קוים אויף חיי שעה...

פון דאווינען האט מען אויך קיין געלד נישט...

א והא ראיה— אונזערע גבירים, וואס שטרעקען דאס לעבען און גאניץ אפט מיט'ן רחמנות, מיט'ן יושר און מיט דער מענשליכקייט צוזאממען, אבי רייכער צו ווערען, ווילען אלליין גאר נישט דאווינען און זעננען גאניץ צופריעדען דערפון, וואס ארימע לייט לאזען דאס סדור'ל נישט ארויס פון דער האנד...

עס זאלל אין סדור'ל שטעקען אכח פאר א דרייער, וואלט מען די ארימע לייט געטהיילט יום־טוב־בלאטליך און אללע פראצענטניקעס און

גוט, אזוי וואהל... אז דו וועסט קאננען לערנען וועסט דו קריגען א כלה... צו דער חופה וועט מען דיר געבען א טלית מיט א גאלדענע עטרה... א קיטעל מיט א זילבערנע יארמולקע און א שטריימעל...

— און אז דו וועסט גאר גוט לערנען, וועסט דו קריגען א סך, א סך נדן, וועסט דו זיין א גרויסער עושר...

אזוי האט גערעדט א ווייבעל פון א יאהר דרייסיג, האלטענדיג איהר אבט־יאהריגען זוהן אויף דער שוים און זופענדיג מיט די פינגער אין קאפעלע! און דאס יונגעלע דריקט זיך אלץ פעסטער און פעסטער צו צו דער מוטטערס ברוסט.

איין אויגעלע האט ער בעהאלטען אונטער דער מאמעס פאַטוך; נור מיט'ן אנדערן קוקט ער ארויס דורכ'ן פענסטער איבערן הויף, ארויס אויף די פעלדער, אויף די לאנקעס, וואס ציהען זיך ווייט, ווייט ערגיץ אוועק...

און פון דער ווייטענס פון פעלד לאזט זיך צו א קול פון א פייפעריל. דאס קינד פערהארט זיך, און עס פערוויילט זיך איהם ארויסהאפען זיך אויף די גרויסע, ברייטע לאנקעס, אנרייסען וויצקעס ביים טייך און מאכען זיך אזא פייפעריל; עס פערוויילט זיך איהם אויך אביסל דורכ־לויפען איבער דער גאסס, הירושען און מאכען מיט'ן קאפף ווי א יונג פערדעל און ער וויל אויסרייסען דאס קאפעל ביי דער מוטטער פון די האנד. נור זי האלט עס גענוג פעסט.

— אז דו וועסט וועללען לערנען, זאגט זי ווייטער מיט איהר זינגענדיג זים קול, וועט דיר זיין אזוי גוט, אזוי וואהל... דו קאנסט נאך ווערען א רב, א גרויסער רב, א גאון...

ער הארט אויף צו רייסען דעם קאפף פון די מוטטערס האנד און בלייבט אומעטיג ליעגען; ער דערמאנט זיך, אז אין חדר האט היינט „איין אקס געשטויסען א קוה", און דער רבי האט געשלאגען, געקניפען אויך... לערנען איז עפים נישט אזוי גוט... און טרעהרען שטעללען זיך איהם אין די אויגען.

און דאס פייפעריל פון דער ווייטענס פייפט, און ער קוקט מיט איין אויגעלע דורכ'ן פענסטער אויף די פעלדער און לאנקעס, און ער פערטראכט זיך. עס פערוויילט זיך איהם ווייטער ארויסלויפען אויף דער לאנקע, שפיעלען מיט אנדערע קינדער, חאפען זוממער־פייגעליך, רייסען מישוגענע גרייפליך...

— יא, קינד מיינס, דו וועסט וועללען לערנען? אז דו וועסט קאננען לערנען וועט מען דיר געבען א סך נדן, א סך... וועסט

באנקיערען וואלטען געהאלטען סדורים אינ געדאווינט..

דאווינען איז א סגולה אויף דרד־ארין, אויף שטילקייט; דאווינען שטילט א מאל דעם הונגער ביי'ם קבצן ווי דער ארימער מאמעס פינגער בי'ם אויס־גידארטען קינד אין מויל. דאווינען איז א סגולה צו'ן א סך זאכען, נור קיין געלד דערפון האט מען נישט. און אפילו אז מען איז א נארר און מען האט א גאריגעל און מען לאזט צו צום עמוד... האט מען אויך קיים וואסער אויף קאשע, נור קיין געלד נישט!

איך טרייב דורך דורכ'ן זכרון אללע תרי"ג מצות און יעה קיין איינציגע נישט, פון וועלכער מען זאל קאננען האבען (דירעקט אדער אונדירעקט) א דרייער! פאר די תרי"ג מצות האט משה רבינו צו־געזאגט: געזונד, לאנג־לעבען, א זול, רעגען פון הימיל, דעם כח פון דער ערד — נור אלין נישט קיין געלד! אז דו וועסט מקיים זיין אללע תרי"ג מצות, וועט דיר די ערד געבען איהר קראפט, דער הימעל — טהוי און רעגען און דאך — וועסט דו שטארבען פאר הונגער, אויב דו וועסט נישט ארביי־טען, אקקערן, זייען און שניידען, און פון די אללע דריי צוזאמען — פון הימעלס רעגען, דער ערדס כח און שווייס פון דיין שטערן וועסט דו קיים האבען ברויט, ברויט צו עססען, אבער אלץ נישט קיין געלד! דו מאגסט מקיים זיין אללע תרי"ג מצות, מיט אללע דקדוקים, וועסט דו אלץ נישט קאננען ארומגעהן אין א הונגער־יאהר מיט די האנד אין די קעשענעס און פייפען א ליעדעל פון א קאטארינקע...

געלד קאנן מען האבען פון וואס איהר ווילט, פון דער קלענסטער עברה, אפילו פון קארטען־שפיעלען, נור נישט פון הימעל־זאכען. אויב דער

זיין אַיין עושר, אַ גאון... חזרט איהם די מוטטער, אַרומקריכענדיג מיט די פינגער איבער'ן קאָפּעל.

— און דער רבי וועט מיך נישט שלאָגען? פרעגט ער.

— גאָר נייעס! פאַר וואס זאָלל ער דיך שלאָגען?! — ענטפערט די מוטטער — אַ יונגעל, וואס וויל לערנען, שלאָגט מען נישט!

— און אַ רב איז גוט צו זיין? פרעגט דאס קינד פעראינטערעסירט.

— אַודאי איז גוט צו זיין אַ רב! ענטפערט די מוטטער, ווי דענן! אַ רב גיבען אַללע אָב כבוד! אַ רב האָט מען ליעב!..

דאָס קינד העבט אויף אַביסל דאָס קאָפּעל, שפּאַרט עס אונטער אויף דער האַנד, און פערטראַכט זיך, קוקענדיג מיט ביידע אויגען אין פענסטער אַריין. ער שטעלט זיך פאָר, ווי ער וועט זיין אַ רב, ווי אַללע וועלען איהן ליעב האָבען, וויפיעל כבוד ער וועט האָבען...

נור דאָס פייפעריל העבט אָן ווידער צו פייפען! עס גיסען זיך די טרעללען פון איהם... דאָס קינד האָרט זיך צו, און פלוצלינג שטעלט ער אָן די ליפּען און גיט אַ פייף...

— פע, קינד מיינס, פע! זאָגט איהם די מוטטער ברוגז, מען טאָר נישט פייפען!

וואָס ביזט דו, אַ שייגאץ? אַ שייגאץ פייפט, אָבער דו?

— און אַ רב טאָר נישט פייפען? — פראָגט דאָס קינד בתמימות.

— געה, ביזט אַ נאַרר! ענטפערט איהם די מוטטער — אַודאי טאָר אַ רב נישט פייפען!

דאָס קינד פערטראַכט זיך. נאָך אַ קליינע ווייל העבט עס אויף דאָס קאָפּעל און זאָגט ערנסט אַרויס:

— וועלל איך קיינמאָל, קיינמאָל נישט פייפען!...

דאָס קינד איז אויסגעוואַקסען — אַ נחת דעם טאַטען און דער מאַמען. מיט איהם איז פולל די גאַנצע שטאָדט! אַללע טאַטע-מאַמעס שטעללען איהם פאַר אַ ביישפּיעל זייערע זיהן. „עס איז אַ מחיה אויפ'ן צו-קוקען" זאָגט מען; ער איז שטילל ווי אַ טויב, ריהרט נישט קיין פליג אויף דער וואַנד... געהט אַפילו נישט שפּאַציערען... שטאַנדיג, אָדער געדאַווינט, אָדער געלערנט! ער האָט אַפילו נישט קיין פייערדיגען קאָפּ, נור אַ מתמיד איז ער...

ער האָט שוין „סמיכה אויף הוראה", און מען רעדט איהם שוין שאַנע שדוכים, און מיט מאַססען געלד.

די עלטערן קוועללען און שעפּען

רבונו של עולם זאָגט: „כי לי הכסף ולי הזהב", מיינט ער: דאָס זילבער פון דער לבנה מיט איהרע שטראַהלען און דאָס גאָלד פון דער זונן אין תמוז... אָבער געלד האָט דער הימעל נישט —

ניין! איך וועלל זיבער שרייען אומזיסט!

איך האָב אַמאָל געוואָלט זיין אַ פילאַנטראָפּ— אַ בעל טובה פאַר'ן כלל! איך האָב אַ גוט הערץ בטבע, און אַז איך געה אַרויס זאַטט נאָך אַ סעודת מצוה פאַר אַ פילאַנטראָפּס כבוד וועגען, און אַז איך זעה נאָך פיש, פלייש און קאָמפּאָט און אַביסל קאָניאַק דעם אויסגעשטערענטען הימעל, האָב איך ליעב אַ קראַכץ צו טהון: רבונו של עולם מאַך מיר אויך פאַר אַ פילאַנטראָפּ... די אָרימע לייט זענען דאָך דייגע פאָגעלעך, וואָס האָבען קיין פעלד און קיין שאָף און רינד און קיין דאַך איבער'ן קאָפּ... גיב מיר אַזוי פיעל, איך זאָלל זיי קאָנען קרישקאַליך וואַרפען... און אַזוי אויך, טהייל מאָל ביי נאַכט, אַז איך האָב מיין פריה געלעגט און חאַפּ מיך אויף פאַר טאָג און האָב קיין ליכט נישט אין שטוב, אָדער דאָס ברעכען אין די פלייצעס לאָזט מיך נישט אויפשטעהען און זעצען זיך צום שרייב-טיש, גלאָץ איך אויס די אויגען אין דער פינסטערניש אַריין, עס ווערט מיר ווייך אויפ'ן האַרץ, טרערען פערדרייען זיך מיר אין די ברעכען און איך קלער מיט אַ ווייטאָג: וואָס פאַר אַ טובה קאָנען איך טהון מיין פאָלק? מיט וואָס קאָנען איך העלפען דער כנסת ישראל? אַנדערע קאָננען בויען, אויפשטעללען פיתום ורעמסס אין דער לופט, אויפ'ן אייז, אפילו אויפ'ן עולם הדמיון, און איך קאָנן נור צו-וואַרפען; אַנדערע וועקקען חאַטש

אייממער-ווייז נחת.

די מוטטער האלט איהן שוין נישט אויף דער שויס, אונ פאהרט איהם שוין נישט מיט דער האנד איבער'ן קאפעל; אוא גרויסען יונג גיט שוין די מאמע אפילו קיין קוש נישט. נור איהר בליק, מיט וועלכען זי נעמט איהן ארום, איז ליכטיג, שטאלץ אונ פולל מיט הייסער ליעבע...

— שרעק דיך נישט, מאכט זי צו איהם, מיר וויסען, ב"ה, וואס דו ביסט ווערט, מען וועט דיך נישט פערנארען...

— שאם דיך נישט — גיט זי צו וויבער, זעהענדיג ווי ער שטעהט מיט'ן פנים אין פענסטער, זינגעשפארט מיט'ן שטערען אן דער שויב — אין קורצען וועללען תנאים זיין, מיט מזל אונ ברכה... אונ דו מוכט אנגרייטען א פשטיל, עס זאלל קנאקקען, עס זאל איינרייסען די וועלט, עס זאלל די וועלט קלינגען...

— שאם דיך נישט, קוק נישט אין פענסטער אריין... קוק אויף דער מאמען... האט זי צוגעגעבען, זיפצענדיג נאך זיין בליק.

נור ער קאנן דען בליק פון פענסטער נישט אוועקרייסען.

אויפ'ן הויף, אויפ'ן אלטען דעמבינע קלאץ זיצט זיין אלטע בעקאנטע, מירל, פריידעל דער אפפעל-יודענעס טאכטער...

ערשט פאר א יאהר צעהן האבען זיי צוזאממען אין בעהאלטעניש געשפיעלט... ווי זי איז אויפגעוואקסען, ווי זי שטראהלט... ווי פרעהליך אונ לוסטיג זי איז. בעגאססען מיט דער ליכט פון דער זונן, דאכט זיך, אז איהרע גאלדענע האהר ברענגען... וואס פאר איין אויגען זי האט... זי ווארפט א מאל א בליק אין פענסטער אריין, נור גלייך זי זעהט איהן נישט. אינ'ם ריהרען פון די ליפפען דערקאנט ער אז זי זינגט עפיס. עס ווילט זיך איהם דורכברעכען מיט'ן שטערן די שויב, אבי צו חאפען א טאן פון איהר ליעד.

— זעהסט דו — פיהרט ווייטער די מוטטער — בעריל דער שדכן איז היינט געוועזען... מען האלט שוין ביי פיער טויזענד...

— דו הארסט דאך נישט, וואס איך רעד מיט דיר — האקט זי זיך פלוצלינג איבער, אונ שלעפט איהן האסטיג אוועק פון פענסטער...

— האר, מען גיט פיער טויזענד, דער טאטע וויל שוין נעמען, נור איך האב מיך איינגעשפארט נאך 500 רובל אויף מלבושים — פערשטייסט? היינט-מארגען וועט אודאי קוממען דער פריוועד... דער פרילוצקער רב...

אונ דער פרילוצקער רב האט אויף

די אלטע שפראכע פון קבר אונ איך שרייב דאס רוב דוקא פראסט יודיש... וואס טהוט מען?

דא האב איך קיין דעה נישט... קאנקוריערען מיט ראטשילדען אין ארץ ישראל אדער מיט'ן בעראן הירש אין ארגענטינא — קאנן איך נישט. נאכשרייען, רעדען צו דער וואנד, העלפען בלויז קרעכצען — וויל איך נישט... וואס טהוט מען פארט? איך וועל אמאל שטארבען אונ עס וועט פון מיר קיין גוטער זכר נישט בלייבען... די שמאלע וועגליך, וואס איך האב אויסגעטראטען מיט פערבלוטיגטע פיס צווישען די דארנער, וועללען פערוואקסען ווערען, די פעליטאנען וועללען אויפגעגעסען ווערען פון מייז, מיין ארימע מצבה וועט צופאללען, צושטויבט ווערען... ווער וועט מיך געדענקען?

ווען איך זאלל קאנגען זיין א פילאנטראפ, וואלט מען מיך ביי'ם לעבען מיט בלומען אונ ווינש-קארטען בעווארפען, נאכ'ן טויט א ריזיגע מצבה געשטעלט אונ אויף מיין יאהרצייט וואלטען אין אללע קהלות „פאניחידען" געוועזען אונ איך האב מיר נישט איינמאל געטראכט געדולדיג צוווארטען ביז א שבועות, א יום-כפור, א תשעה-באב, א הושענא-רבה, אבפאססען ווען דער הימעל וועט זיך שפאלטען אונ א געשריי טהון: פילאנטראפ!... ליידער בין איך דאס יאהר געוואהר געווארען, אז דאס איז קיין געשאפט נישט... קוים וועל איך וועללען עפיס שענקען לטובת הכלל, וועלען אונזערע שרייבער אזוי לאנג אונ אזוי ברייט מיר עצות געבען, וואס צו טהון לטובת הכלל... אז זיי וועללען מיך ברענגען אין דולל-הויז אריין...

איהן אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט... ער האָט געהערט, אַז דאָס איז אַ למדן מופלג און איז פֿולל אומעטום, אין גאַנץ ש"ס!

— זעה נור, זאָלסט נישט פערשאָמט ווערען! מאַכט ווייטער די מוטטער.

און ער דערמאַנט זיך, אַז ער האָט אַ האַרבע שטעללע אין פּסחים, און דער פּרילוצקער רב קאָנן אַקוראַט אויף איהר טרעפּפען. און ער לויפט צו צו דער שאַנק, חאַפּט אַרויס די גמרא, מישט זי אויף און זעצט זיך קלערען. די מוטטער חאַפּט זיך שטיללערהייט אַרויס פון שטוב, נור זי קאָנן זיך נישט אין גאַנצען אַוועק רייסען, זי בלייבט שטעהן אונטער דער טהיר און קוקט אַריין דורך דער שפּאַרע.

דער זוהן קוקט אויף דער גמרא און רינצעלט דען שטערן.

— ווי אַ זקן זעהט ער אויס — קלערט זי זיך מיט נחת — ער זאָלל 70 יאָהר אַלט זיין, וואָלט ער נישט געדאַרפט אַ בעססער פּנים האָבען!

נור זי זעהט, אַז פערטראַכטערהייט ביינט ער אַוועק דען קאָ..ף פון דער גמרא, צום פענסטער...

און די קנייטשען פון שטערען ווערען פערשוואונדען, די אויגען ווערען גראָססער, נור טרויריגער... אָט — ריהרט ער מיט די ליפּען...

נור רבונו של עולם! ער זינגט!

„שיין ביסט דו הדס לעבען..."

— גאָטט איז מיט דיר! עס וועט נאָך עמיץ דערהערען! פאַלט די מוטטער צו'ן איהם צו...

קיין רב איז ער נאָך נישט, חתונה געהאַט האָט ער, זיין ווייב איז נישט אַזוי שאָן ווי מירל, פריידעל דער אפּפּעל יודענעס טאָכטער, נור איין אשה כשרה איז זי... האָט פאַר'ן דרך ארץ און איין'ן מאכיל ומשקה... 4000 רובל האָט מען געגעבען... ביז עס וועט נפטר ווערען אַ רב פון איין אָרענטליך שטאָדטעל, האָט מען דערווייל פערבאָרגט דאָס געלד אויף פּראָצענט, און ער זיצט און לערנט און איז זעהר אַ שאָנער בעל-הבית. זיין שטאָדט איז אויף דער מזרח-וואַנד, זיין עטרה איז די שאָנסטע אין ביהמ"ד, און ער שטעהט ביי'ם ספר!...

היינט לייענט מען די תוכחה... און צו דער תוכחה וועט מען אויפרופען מירל, פריידעל דער אָפּפּעל-יודענעס טאָכטערס מאַנן... אַ משולח איז ער און פאַר צוויי מאָל ח"י לאָזט ער זיך אָנשעלטען... ער פערגעסט וואו ער שטעהט און דערמאַנט זיך, אַז ער האָט זי נאָכטין פרייטאָג, צוריקגעהענדיג פון באָד, געזעהען אין גאַס

איך האָב שוין אפילו געקלערט אַ געשריי צו טהון: שלום!...

וואָרען מיינט נישט, חס ושלום, אַז איך בין בטבע אַ מזיק... אַז איך האָב אַ ווילדע הנאה דערפון, וואָס איך זעץ מיך אַללע מאָל אַרויף אויפ'ן לעדערנען פערד, שפּאַנן דען הילצערנען פאַללענבויגען און שיעס אויס אַ פּאָר טוץ פּאַפּיערענע פייגעל, וואָס דאָס שלעכטע ווינטעל פון דער ניט-גוטער צייט טראָגט אַרום אין די לופטען... מיינט נישט אַז איך האָב נחת דערפון, וואָס איך מוז אַללע מאָל אַרויסשטעללען די באַליע אין מיטטען גאַס אַריין און וואַשען אונזער ברודיגע וועש בפני קהל ועדה... קיין גוטס קומט מיר אודאי דערפון נישט אַרויס; ווער עס רייסט אויס דאָרנער — מוז זיך פערוואונדען די האַנד, ווער עס האַלט מלחמה מיט

לעבענדיגע ברואים מוז זיך אַ מאָל לאָזען אַ ביסל טהון... עס איז אפשר אַ כבוד צו וואָהנען אויפ'ן פּאַרנאַס, אויפ'ן הויכען ליטעראַרישען באַרג, וואָס שפּאַרט אונטער די וואָלקען, אויב נישט דען הימעל אַלליין, און מחוקות מאַכען מיט די מוזען... נור צו זיין דאָרט אַ סטרוז, און האַלטען שטאַנדיג דעם בעזעם אין דער האַנד, אָבצוקעהרען די פוילע בלאַטטער... אַרום צוגעהען און שאַקלען די יונגע ביימליך, די קיעפער זאַללען אַראָבפאַללען און נישט אויפפרעססען די יונגע גרינע בלאַטליך, איז גאָר קיין נחת און גאָר קיין כבוד נישט, און — על אחת כמה וכמה — קיין תענוג נישט!

גלויבט מיר, אַז עס איז אַ ביטטערער חוב, וואָס איך מוז אָבצאָהלען, איין אָבקומעניש אויף דער וועלט; מיין פינסטער מזל, פון וועלכען איך

דאָס שטיינדיל הייבּט נישט אָן צו וויסען, אַז ער האָט איבּערגעלאָזט אין דער היים אַ ווייבּ מיט 8 קינדער, בּסך הכּל 9 מיילער; דעם שטיין חלומט זיך נישט, אַז יעדעס מויל וויל עסען, אַז עס בּעקומט נישט, מאַכט עס קולות... עס פֿאַללט איהם גאָר נישט איין, אַז חיים'עק איז נערוועז, — אַזוי נערוועז, אַז ער קאָן נישט ליידען, אַז אַ קינד וויינט!

כּל זמן עס האָט זיך געלאָסט, איז ער אַ שניידער געוועזען, געזעססען בּיים טיש און האָט אַזוי שטאַרק געאַרבּעט, אַז עס פֿלעגט איהם פּלאַטצען איין נאָדעל נאָך דער צווייטער אונטער דער האַנד. צונד אויס שניידער! עס חלומט זיך שוין קיינעם נישט אַ מלבּוש צו מאַכען; פֿון אַ האַלבּער שטאָדט איז אַש און קויל געוואָרען... און חיים'קע האָט זיך געמוסט נעמען צום שאָססע, אבּי דען טאָג איבּערצולעבּען!... נור פֿון דעם אַללעם וויל דאָס שטיינדיל נישט אָנהייבּען צו וויסען; און קוועהלט איהן, און שטעכט אָהן רחמנות.

היינט'עק פֿערקריכט זיך און קרעכצט פֿאַר וויטאָג און האָט דאָך קיין צייט נישט אויסצוקלויבּען ריינע שטעללען פֿאַר די פֿיס; ער טרעט וואו עס קומט אויס, אבּי די טאַטשקע שטופּט זיך!

עס זענגען שוין פֿערבּיי אַ פּאָר שטונדען.

די זונן איז שוין אַרויף גאָר הויך און האָט זיך שרעקליך צובּרענט. חיים'עק האָט זיך געמוזט אַנידער זעצען, אויפהעבּען דען קאַפּעל און אָבּקיהלען זיך דען פֿערשוויצטען שטערן. ער רעכענט אויף די פֿינגער די פּריזמען, וואָס ער האָט געמאַכט, און עס רייסט זיך איהם אויס אַ זיפֿץ פֿון האַרץ. —

די עטליכע שעה אַרבּייט וועללען קוים גענינגען דעם ווייבּ מיט דער עלטערער טאָכטער. דער חשבּון האָט איהן איבּער־געשראָקען. ער האָט זיך צוריק צוגעכאַפּט צו דער אַרבּייט, גלייך עס וואָלט איהם עמיץ נייע כּחות געגעבּען.

צונד האָט ער שוין געהאַט צוויי שונאים: דען שאַבּער אונטער די פֿיס און די זונן איבּערן קאָפּף! די זונן שיסט מיט פֿייער און עס געהט זי גאָר נישט אָן, אַז דאָ שטעהט אַ יוד און אַרבּייט זיך אויס די לעצטע כּחות!

אין אַזאַ היץ איז נאָר גוט דעם שרייבּער, וואָס האַפּט זיך אַללע מאָל אין שטובּ אַריין, אָדער בּאַרטעקען, וואָס אַרבּייט זיך אַזוי לאַנגזאַם, אַז אין דער צייט, וואָס ער שיטט אויס די טאַטשקע, מאַכט חיים'עק אַ גאַנץ קורס אַהין און צוריק! בּאַ! ער דאַרף זיך נישט אַזוי אייען, ער האָט אַ שטיקל פֿעלד, איז אַ קלענערער בּעדאַרפֿער... און אויסער דעם איז ער פֿון אייבּיג אַ"ף

אַריינקומען און צונעמען דעם מאַנס טלית־און־קיטל, צום שחרית, וואָס ער דאַוונט פֿאַר'ן עמוד, און דערנאָך אויפ'ן מאַנן, וואָס זיצט אַלס און זאָגט, און זאָגט, מיט אַזאַ האַרצרייסענדיג קול, דאָטש עס איז שוין אַזוי שפּאָט! זי זיפֿצט אַ מישנע אויך, נור דער מאַנן האָרט נישט.

ענדליך הייבּט זי זיך אויף, געהט צו צום מאַנן און ווינשט איהם: „ער זאָלל זיך אויסבּעטען אַ גוט יאָהר”... ער חאַפּט זיך אויף, נעמט טלית־און־קיטל און געהט מיט.

— זעהסט גיטל, מאַכט ער מיט אַ בּיטטערליך קול, אַז מען פֿערליערט די פּרנסה, פֿערליערט מען אַלץ... דאַוונען שחרית פֿאַר'ן עמוד, נור דען טלית טראָג דיר אַליין!...

— עט, מאַכט גיטל אַוועק מיט די האַנד, בּדאַי פֿון וואָס צו רעדען.

ער גיט אויף איהר אַ קוק און קראַכצט אָבּ נאָך אַמאָל: נאָך פֿאַר אַ יאָהר איז זי געגאַנגען אין שוהל בּעהאָנגען מיט פּערל און גאָלד... היינט!... די קיניט־און־זייגער מיט די פּערל האָט זיין געוועזענעם בּעלפֿערס ווייבּ אָבּגעקויפֿט... די רעשט זאַכען זענגען פֿערזעצט... וואָס פֿאַר דאַוונען וועט זי געבּין האָבּען!

— נור נישט קשה, טרייסט ער זיך, אויף דעם איז ראש השנה!

ער וועט שוין מאַכען אַ שחרית, אַז עס וועט אין הימעל בּרענגען! זיין גיטל וועט אויך נישט שווייגען! זי קאָן אַיינרייסען אַ שוהל! דער רבּונו של עולם וועט זיך מוזען אומקוקען און רחמנות האָבּען! און עס וועט זיין אַ גוט יאָהר... דער

געוואהנט צו ארבייטען אין פעלד אונטער דער זונן! חיימ'עק איז אבער דעליקאט, נערוואז, און האט נאך קיין מאל אין דרויסען אויף דער זונן נישט געארבייט. אמת ביי איהם אין שטוב פלעגט זיין ענג און פארנע, ווייניג לופט; נור איבערן קאפף איז פארט געוועזען א דאך, וואס האט'ן געשיצט פארן פייער פון הימעל!

און די זונן הייבט זיך אלץ האכער און האכער, און שיטט אלץ ברענענדיגערע סנאפעס מיט שטראהלען... נור חיימ'עק פאלט נישט אב, ער האט כח אויס צו־האלטען! נישט אומזיסט האט ער געזאגט דעם שרייבער, אז ער וועט ארבייטען נישט ערגער פאר אללע. בא! ער האט זיי שוין אללע איבערגעיאגט!

עס איז צוואלף דער זייגער. אללע פויערען ווארפען אב פון זיך די טאטשקעס און לאזען זיך אין א זייט אונטער די ביימער מיטטאג עססען. חיימ'עק האט אריינגעחאפט נאך א שטיק מיטטאג: נאך עטליכע טאטשקעס צוזאמענגעפיהרט, און זעצט זיך ווייטער ביים ראוו און בערעכענט נאך אמאל די ארבייט. די זונן ברענט, נור איהם ווערט קאלט פון חשבון! די אללע פריזמען, וואס ער האט ביז אהער געמאכט, וועללען קוים גענוג זיין פארן ווייב מיט דריי קינדער! און וואו

בלייבט די רעשט? חיימ'עק האט א קוק געטהון אויפ'ן הימעל און טרייסט זיך: די זונן שטעהט איהם ערשט גראדע איבערן קאפף! ביז פארנאכט איז ווייט; און די „רעשט" איז סאמע קליינווארג וואס מען קומט איבער מיט וואס עס איז.

ער שלעפט ארויס פון קעשענע א שטיקעל ברויט מיט זאלץ און זעצט זיך אברוהען. א ווינדערליכע זאך, ווי שוואך די האנד זעננען איהם געווארען! כל זמן ער איז געוועזען אין דער ארבייט, דאט ער נישט אזוי געפיהלט; צונד דאכט זיך איהם, רייסען זיי זיך איהם אב פון די אקסעל! נור דאס איז גאר נישט! ער וועט זיך א ביסל צולעגען און דער שלאף וועט איהם בענייען די כחות. ער בעדעקט זיך איבערן קאפף מיט'ן חאלאט, לעגט זיך צו אויפ'ן גראז און שלאפט איין...

פריהער חלומט זיך איהם, אז ער איז ווייט פונם שאססע, פונם שאבער, פון דער ברעננענדיגער זונן; ער זיצט זיך גאר אין שטאדט, אין דער שטיללער, קיהלער היים... און פערבארגט געלד אויף פראצענט... מולעכט אקאוויט", שאכערט אין קראם... לייט האבען דרך ארץ פארן גאלדענעם קאלב, בעטען טובות... און ער ליגט און ציהט זיך אויס אויף סאמע באנקאצעטעל, ווי אויף היי, און הארט

בעל־ערטשיק וועט אין איהם קיין נקמה נישט האבען! ער וועט נאך דאס הויז אויך צוריק קויפען!

— געהסט? פראגט איהן איבער גיטל, זערעדיג ווי ער בלייבט אונטערשטעללינג פער־טראכט.

— געה, געה! מאכט ער, אויף מיר מוז מען ווארטען!

— פייערדיג זאלל זיין דער שחרית און פולל מיט טרערען! טראכט ער, בשעת גיטל איז שוין פערשווינדען געווארען וועגם אין א צווייטער גאסס.

נור ער־יין רופט איהן ביי'ם נאמען:

— חיים!

ער קוקט זיך אום, עס פאהרט זיין א מאל געוועזענער פריץ, ביי וועלכען עס קומט איהם א גאנצען הונדערטער. דען הונדערטער האט ער

געהאלטען פאר פערפאללען. אז מען האט געזאגט, אז דער פריץ נעמט אב עפיס א ירושה און וועט אין קורצען דורכפאהרען דורכען שטאדטיל, האט ער נישט געגלויבט. א נארר וואלט עמיץ געוועזען דעם פערשווענדער א ירושה צו לאזען. צונד פאהרט ער.

עס איז דאך ראש השנה און ר' חיים האט זיך נור אבגעשעלט און נישט צו געגאנגען צו דער ברוטשקע. אינ'ם פאהרען האט דער פריץ ארויסגענומען דען ברוסט־טאש און געוויזען איהם פון ווייטען א הונדערטער.

ר' חיים'ס פיס וועללען זיך אוועק רייסען און געהן, נור ער האלט זיי איין.

— ראש השנה! מאכט ער צו זיך ביזז, ראש השנה!

זיך איין ווי אם די רובעלדיגע פאפירלעך רוישען. ער דערמאנט זיך, אז דער שרייבער האט איהם טאקי געזאגט, אז דאס איז א בעססערע פרנסה, איידער צו טרעטען אויף שאבער אונ צו שלעפען די פערשאלטענע טאטשקע אונטער דער קאבעדיגער זונן... די פויערען האבען אויך אויפ'ן געקוקט מיט א שמייכעל: ווי קומט קאפעל אונ ארבע-כנפות צום שאססע? נור באלד האט איהן דער „מלאך של שנה" צוריק ארויפגעפיהרט אויפ'ן שאססע אונ געהייסען ארבייטען!.. אונ ער האט א ווייב מיט אבט קינדערליך, ער טאר נישט ארבייטען רוהיג אונ פאמעליך ווי אנדערע, דער חשבון יאגט... ער טאר די טאטשקע נישט אב-לאזען א רגע...

דאס ווייב מיט דריי קינדער האט ער שוין אפילו פערזשרגט, נור דאס קליינ-ווארג, די רעשט לעגט זיך איהם אין שלאף, ווי א שטיין אויפ'ן הארץ. דער שלאף האט איהן נאך מעהר אבגעמאטטערט.

ער חאפט זיך אויף, אפפענט די אויגען אונווארפט א בליק אויפ'ן שאססע. די פויערען זענען נאך נישט צוריקגעקוממען צו דער ארבייט; אין אזא היץ גלוסט זיך נישט אזוי געשווינד ארויס צו קריכען פון שאטטען אונטער די ביימער... נור חיימ'קע האט קיין צייט נישט. ער פער-לעגט צוריק די שעלקים אויף די אקסעל; גיט א שטופ די טאטשקע אונ הייבט אן צו ארבייטען אויפ'ן פערטען קינד.

אונ עס געהט ווייטער א מלחמה מיט'ן בלוטיגען שוויים; אונ דאס שוואכע יודעל מיט די שווארץ-פלאממענדיגע אויגען אונ פערברענטע ליפפען איז דאך גובר! עס זענען ווייטער א וועק א פאר שטונדען. די זונן לאסט זיך שוין אראב! דער שרייבער שפאציערט אויף אונ אב איבערן שאססע אונ וואונדערט זיך: פון וואנען עס נעמט זיך צו חיימ'עק'ן אזוי פיעל כח?

— א הארטע בעסטיע! זאגט ער. —

די „הארטע בעסטיע" הארט זיין לויב, שמייכעלט אונ טהוט ווייטער דאס זייניגע, נור עס געהט אללע מאל ערגער. האנד אונ פיס זאגען אב! נאך א רגע — אונ ער וועט — דאכט זיך — אנידער פאללען, ווי א פערד ביים דישעל, אונ וועט שוין נישט הערען די בייטש! —

עס איז אבער א מערכה, וואס חיימ'עק האט נאך א זאפאס מיט כח, מיט וועלכען ער שטופט ווייטער די טאטשקע אויפ'ן שאבער!

אז דאס פלייש האט זיך שוין גאר אין גאנצען „בעדאקט", האט ער נאך נערווען, אונ זיי וועללען העלפען אין דער נויט!

אט, אט — דאכט זיך — וועט חיימקע ארויסלאזען א געשריי פאר ווייטאג, אזוי אנגעשוואללען זענען איהם די אדערן מיט די שלעפען, אזוי שראקליך זעהט ער אויס, שטופענדיג די טאטשקע מיט פערהאקטע צאהן אונ ציטטערדיקע האנד!... נור ער שרייט נישט — די נערווען ארבייטען.

— א פערפאללענע חוב מאג מען אבנעמען על פי דין! זאגט איהם דאס הארץ... מיט א הונדערטער קאנן גאטט העלפען! דו וועסט דאך איהן שוין מעהר פאר די אויגען נישט זעהן!

— ראש השנה! ראש השנה! אנפערט ער דעם הארץ.

— מען מאג דאך!

— געלד נעמען — אונ פארן עמוד דאוונען! בייזערט ער זיך, אונ רייסט זיך אב פון ארט אונ לויפט אין שוהל אריין.

ער וועט פאר הונדערט רובעל זיין כבוד, זיין שחרית נישט פערקויפען...

ער קומט צו צו דער שוהל — מען דאווינט שוין...

— גומל לאיש חסד כמפעלו — הארט זיך פון עמוד זיין געוועזענעם בעלפערס קול. ער האט איהם אפילו זיין כבוד צו גענוממען...

נ. פרלנק.

ענדליך איז שוין אָבענד. — די פלאַמענדיג-רויטע זונן לאָזט זיך אַראָב אונטער דער ערד. דער „פאַן פּיזאַרו" פערשרייבט שוין די אַרבייט און לאָזט אָב די פויערין אַהיים. חיימ'עק שטעהט ביי דער טאַטשקע, ווישט זיך דען פערשוויצטען שטערן, און מאַכט צום דריטטען מאָל אַ חשבון!

נישט קשה! ער האָט פערדיענט אַזוי פיעל ווי אַללע, נאָך מיט אַ צושפרונג!

דאָס ווייב מיט אַללע אַכט קינדער וועללען מאָרגען האָבען צו עססען... מאָרגען וועט ער ווייטער קוממען, ווייטער מלחמה האַלטען מיט שאַבער און זונן און אַזוי ווייטער און ווייטער, און עס וועט אַללע טאָג זיין וואָס צו עססען...

פאַר וואָס דען לאָזט חיימ'עק נישט אָב די טאַטשקע און פילט זי ווידער אָן מיט שטיינער און שטופט זי ווייטער איבער'ן ברעט?

זיין גאַנצער ק א ר פ ע ר איז שוין אָבגעמאַטערט, די נ ע ר ו ו ע ן זעננען שוין אויך אָבגעניצט. ער אַרבייט זיך שוין נישט אַזוי האַסטיג און ווילד, ווי פריהער... די אַרבייט געהט שווער, מיעד, פערשלאָפען.

ער שטופט די טאַטשקע און קוקט ווייט, ווייט אַוועק, און האָרט זיך איין צום ווידער-קול פון אַללע זייטען... עס האָט זיך אַראָבגעלאָזט אַ פינסטערע נאַכט און חיימ'עק שטופט נאָך אַלץ זיין טאַטשקע.

עס אַרבייטען שוין נישט, נישט דאָס פ ל י י ש, נישט די נ ע ר ו ו ע ן, צונד אַרבייט שוין — דער געדאַנק, ער וויל אויך אָנשיטטען אַ פריזמע שטיינער....

פראָגט חיימקע'ן: פאַר וועמיס וועגען? וועט ער אייך אפשר ענטפערן:

— פאַר'ן ניינטען קינד, וואָס איז נאָך אויף דער וועלט נישט געקוממען, נור עס איז שוין אַ פּאָר חדשים אין וועג...

י. רודזאַווסקי.

בילדער פון קור-אָרט.

א. די ערשטע טריט.

גאָר אין ווינקעלע אין פראָמענאַדע, אונטער אַ ברייט-צולעגטען קאַשטאַן, שטעהט אַ שטיינערנע באַנק; אַהער קומט נישט צו דאָס רוישען פון די קור-גאַסט, וואָס מוזען שפאַצירען... די מוזיק, וואָס הילכט ערגיץ ווייט, רופט זיך דאָ אָן שטילל, גלייך אַ טייכעל רוישט מעלאָדיש. — אַהער פערבלאָנדזיט עמיץ זעלטען... אונטערן קאַשטאַן אויף דער שטיינערנער באַנק זיצט צונד אַ יונגע פרוי. פאַר איהר ליגט אָפען אַ בוך, נור זי לעזט עס נישט... דער טונקעל-שוואַרצער בעלאָקטער קאָפּף איז אָנגעשפאַרט אויף דער ווייסער אַלאַבאַסטער האַנד, און אַ שוואַרצע זאָרג ליגט אויף דער נאָך ווייסערן שטערן און דריקט אויס אַ טרער פון הימעל-בלאָהעם אויג...

אויף דער נישט ווייטער אַללעע, וואָס איז בעגאָססען מיט העללער ליכט פון דער זונן, סקריפעט און בעוועגט זיך לאַנגזאַם אַ פאָטעל אויף ראָדליך, פון אַ דיענער אונטערגעשטופט. — אין פאָטעל זיצט אַ וואונדערליך בלאַססער יונגער-מאַן און בייגט זיך גאַנץ אָפט איבער צו'ן אַקליין, אפשר צוויי-יאָהריג מיידעלע, וואָס געהט נאָך אין דער זייט פון פאָטעל מיט אַ שמייכעל אויפ'ן רויזיגען מויליכעל און בלאָה-לאַכענדיגע-אויגען...

איהרע העלל-בלאָהע האָהר פאַללען אַראָב פון אונטערן באַטיסטענעם, העל-גאָלאַנדישען ציפיקיל אויפ'ן קראַנקאָווע קאָלנעריל פון בלאָהעם קליידעל, און רייסען זיך אַראָב צום ווייסען שטערן, אויף וועלכען עס טאַנצען דראָבנע פיפיגע לאָקליך. —

דער פאָטעל רוקט זיך אַלץ נאָהנטער צו צום קאַשטאַן. — נור אָט — דער בלאַססער מאַנן גיט אַ צייכען און עס פערהאַלט זיך דער שטוהל. דער דיענער קומט צו רעכטס צום פאָטעל און דער בלאַססער מאַנן שפאַרט

ער קרייהעט ווי א האן אדער הירזשעט ווי א פערד, דערביי שפארט ער עפּיס אריין אין מויל — און דער עולם צולאכט זיך, נור באלד בלייבט מען ווייטער רוהיג זיטצען און מען העבט אן צו קוקען אויף דער גאסס־טהיר.

שלום און דוואשע זיין ווייב זענען עפּיס אויך נישט גוט אויפגעלעגט, רעדען געהאפּט, קוקען אויס די אויגען אויף דער גאסס־טהיר, און דוואשע איילט זיך נישט צו דערלאנגען דען גאנצען כבוד צום טיש.

דאס ווארט מען אויף שלום'ס בעל־הבית, אויף ר' משה קארלין.

— פאר איהם דארף מען קיין פאראד נישט מאכען, זאגט שלום צו זיינע גאסט אין איין זייט צימער, ער וועט נאך זאגען, אז איך עסס זיין פלייש און טרינק זיין בלוט...

— ער געהט דענן גוט־יום־טוב ביטען! רעדט דוואשע באז צווישען איהרע ווייבער אין דער אנדערער זייט צימער, — ער געהט דאך מעהר נישט רעווידירען... ער געהט דאך נור זעהען, צו האט מען איהן נישט בעגנב'ט...

זי לאזט אויס מיט א קללה.

אויפ'ן געדעקטען טיש שטעהט מעהר נישט ווי איין פלאש בראנפען, אטליבע קיכלעך, הערינג און אוגערקעס. פאר די ווייבער האט מען גאר קיין טיש נישט געשטעלט. זיי זיטצען אויף די בעטען ביי דער אנדערער וואנד, געגען טיש, און דוואשע טראגט זיי צו בראנפען מיט קיכלעך.

— שרייקט אייך נישט — טרייסט'ין שלום מיט דוואשען זייערע גאסט, — אזא גוט יאהר זאללען מיר האבען און אללע אונזערע גוטע פריינד, ס'אר א כבוד עס שטעהט אין אוועען! זאלל נור דער בעל הבאנדזיע אוועקגעהן...

און דוואשע צורעדט זיך אויך פאר איהרע ווייבער וועגען איהר כבוד: חרעמזלעך, אנגפיללטע קישקעס, א געפיללטע גאנז, געפיללטע אפּעל...

— אלין, דאנק גאטט, ווי ביי א בעל־הביתטע — ענדיגט זי איהר בעשרייבונג, — און איך דארף גאר מורא האבען פאר דעם המן!...

ענדליך אפּפענט זיך די טהיר אין פאדערצימער און עס קומט דער בעל־הבית: א קורצער דיקער ייד אין מיטטעלע יאהרען. אללע גאסט שטעהען אויף פון די ארטער. שלום לויפט צו ארא־בנעמען פון איהם דען מאנטעל; דוואשע קרימט זיך.

— איין ענגע לופט — זאגט דער בעל־הבית, קרימענדיג די נאז, — פאר וואס מאכט מען נישט אויף א פענסטער? פפע! בלאזט ער אב פון זיך.

שלום ווינקט צו איינעם, ער זאלל אויפמאכען א פענסטער.

ר' משה געהט אריין אין צווייטען צימער, קוקט זיך ארום, גיט א נייג א ביסל מיט'ן קאפּף און געהט זיך זעטצען צום אויבען אן. די ווייבער שטעהען ארום אין פאדערער־צימער, וואס איז אי א קיך.

— דו וואהנסט דאך גאנץ פיין, — זאגט דער בעל־הבית צו שלום'ען, וואס שטעהט נעבען איהם — גאנץ הייבש! וואס זינדיגסט דו?

— ווער זינדיגט? איך זינדיג גאר נישט! — אנטפערט שלום, — בעססער, מעהר נישט, וואלט נישט אויסמאכען.

— בע־ס־ס־ער! ציהט ר' משה איראניש, — אט דאס איז שוין נישט גוט! דערמיט אלליין זינדיגסט דו...

דוואשע ווארפט אויף איהן א באזען בליק, קרימט זיך מיט די ליפּען און געהט ארויס אין קיך צו די ווייבער, אבצוקיהלען דארטען דאס הארץ מיט א קללה.

שלום גיסט דערווייל אן א קעלעשיק פאר דעם בעל־הבית.

— מאכט ברכה — זאגט ער — אט דאס איז מיין כבוד: אויף בעססערס האט קיין פעראיבעל נישט.

— וואס איז? גאנץ גוט, גאנץ גוט! אנטפערט דער בעל־הבית, אבטריקענדיג א ביסל בראנפען און אבברעכענדיג א שטיקעל קיכעל.

דוואשע קרימט זיך.

— גיב דאס דיינע גאסט! בורציעט זי און שלעפּט איהרע ווייבער צו'ם אוווען, וואו עס שטעהט איהר „כל־טוב".

שלום וויל זיך דערווייל אונטערחנפהנען דען בעל־הבית.

— איך האב נאכטען געזעהען דען פּריץ באסעוויטש, העבט ער אן צו דערצאהלען מיט א חנפה'־דיגען שמייכעל. דער בעל־הבית קנייטשט אן דען שטערן און שטעלט אן דאס אויער.

— ער ווערט שוין ווייכער — דערצאהלט שלום ווייטער, — ער וועט שוין באלד נעמען אונזער מקח... איך האב איהם אונטערגעלאזען א שפּילקע...

שלום העבט אן דערצאהלען מיט היטץ, וואס פאר א שפּילקע ער האט אונטערגעלאזט דעם פּריץ. דוואשע שטעהט אין קיך און זידט.

— ער דארף איהן דא נאטהיג האבען, שיפּעט זי, ער האט זיך פעררעדט מיט איהם!..

די גאסט זיטצען און געניצען אדער לויפען אין קיך צו די ווייבער „אבפיהרען דאס הארץ".

— ער האט זיך אוועקגעזעצט, דער טרעמבויך! מאכט איינער מיט פעדראס.

— לאז איהן זיך אויסרוהען! זאגט א צווייטער, — ער טראגט נעביך אויף זיך אזא משא כבדה...

— ווי געפעלט אייך מיין קעססעלפויק? לויפט אריין הירשעל מיט א קאמישע מינע.

— גא, געה, קלאפּ אונז עפּיס אויס! לאכט

איינער געבענדיג הירשלען א פאר ווילקעס.

מען צולאכט זיך און מען קוקט אריין אין צווייטען צימער אויפ'ן „קעססעלפויק".

שלום ענדיגט, און דער בעל־הבית שמייכעלט גנאדיג.

— מאלאדיעץ! רעדט ער ארויס.

— וואס זיטצט מען עפּיס ביי דיר ווי תשעה־באב? רעגט ער צו מיט זיין גנאדיגען שמייכעל, — זאלל מען זאגען עפּיס א נגון.

— ע־טשע־טשע! קרימט זיך דוואשע, עס ווילט זיך איהם! זאגען איהם נאך א נגון!

שלום בעט זיך איין ביי א פאר גאסט „זאגען" א נגון, יענע העבען אן; פון קיך ווינקט מען זיי, זיי זאללען אויפהערען. נור דער בעל־הבית האט סאי־ווי־סאי נישט אויס ביז'ן סוף; ער שטעהט אויף, שיום דערלאנגט איהם דען מאנטעל, און, זאגענדיג אללעמען „א גוטען יום־טוב", געהט ער אוועק.

אללע אטהמען פרייער אב.

— געראפט זיך מיט איהם פערדערען? פאלט אן דוואשע אויף שלום'ען.

— נו? פיהרט שלום פעראנדער מיט די האנד, — טרייבען איהן?

דער פויקער קרייהעט אויס ווי א האן און עס העבט זיך אן איבערצוקעהרען די שטוב.

ד. פינסקי.

אפאריזמען.

1) דער שלימאק האט ווייניג־וואס דערפון, וואס ער לעבט אין דער צייט פון פארע און עלעקטריציטאט. (K.)

2) פרישות — אויב זי איז אליין נישט קיין קראנק, קומט זי פון א קראנק. (P.)

3) דאס ראדעל דרייט זיך: מען קאן זיין משוגע רייך און ווילד ארים. (P.)

4) נאך איידער עס ווערט עפּיס נייעס געבוירען זענקען שוין גרייט די וויקקעל־שנור צום שטייף־האלטען און די וויעג — צום איינשלאפען. (P.)

5) בלינדע מיינען, אז אידעען האבען זייערע אויגען, און ווארפען זיי שטיינער אונטער די פיס. (P.)

6) ווער עס איז אלט אין דער יוגענד, קאן זיין יונג אויף דער אלטער. (P.)

7) פערדעקקען א פעהלער מיט א ליגען הייסט צו מאכען א לאך אויפ'ן ארט פון א פלעק. (W.)

אינהאלט: וואס טראכטען און קלערען (נאכאהמונג) — געדיכט — [י. ל. פרץ]. — די אוטאפּיען און דאס לעבען [א. ג.]. פארט געפינפּען [ג. זייצאוו]. — א רפואה צו דיפטעריט [זיגמונד סטענצעל, סטוד. מעד.]. —
פעליעטאנען: וואס זאלל איך וועללען? [דער לץ פון רעדאקציא]. — גוט יום־טוב ביטען [ד. פינסקי]. — אפאריזמען.

אינהאלט: דאָס חנוכּה ליכטעל — געדיכט — [י. ל. פּרץ]. — די אַרבייטער־לאַגע אין לאָנדאָן [דר. שטיצער]. — נס חנוכּה — ערצעהלונג — [ל. פּרץ]. — דאָס [illegible]אַל געווינט — אַ בילד — [דוד פּינסקי].
פעליעטאָן: אין איראָפּאַ און ביי אונז אונטערן אויבן [דער לץ פון רעדאַקציע]. —

דאָס חנוכּה ליכטעל.

עס פאַלט צו די נאַכט... די פינסטערע נאַכט
און שאָטען בעדעקקען די וואַנד;
נור אומעטיג מילד, טרויריג פערשמאַכט,
אַ ליכטעל אין פענסטעריל ברענדט.

עס ברענט און פערציילט די טרויריגע מעהר:
אַמאָל איז געוועזען אַ שווערט...
אַ שטאָהלערנע, אַך, היינט גלאַנצט זי נישט מעהר
היינט ליגט זי צובראָכען אויף דר׳ערד.

בעראָסט איז די שווערט, און טויט איז די האַנד,
וואָס פלעגט אַמאָל מיט איהר צו פעכטען...
עס בלייכען די ביינער אין מדבר, אין זאַנד...
מ׳איז, דאַכט זיך, געוועזען ערשט נאַכטען?

אַך ניין! שוין טויזענדער, טויזענדער יאָהר
פעהלט שוין די האַנד און די שווערט...
טהייל דריקקען די אַקסעל און פראַגען: איז וואָהר
דאָס נס, וואָס מיר האָבען געהאָרט?

שאַ! און פעררעסטעט, און שטיל ווי די מויז...
און בלייערן שטום איז דער הימעל...
און פינסטער און גליטשיג אין איבּיגען הויז,
ער לייכט נור דער גלאַנצענדער שימעל:

י. ל. פּרץ.

די ארבייטער-לאגע אין לאנדאן.

די עמיגראציע איז פערקלענערט געווארען...

די שרעקק, דאס לויפען אין גאנצע סטאדעס, האט אויפגעהערט, נור די עקאנאמישע לאגע אין לאנד ברענגט נאך דערצו, אז מאססען מענשען מוזען זוכען זייער גליק אין פרעמדע לאנדער.

אין 1893 האט דייטשלאנד פערמאכט איהרע גרעניצען פאר אונזערע עמיגראנטען און דאך האבען זיך דורכגעשווארצט 11,732 יודען און האבען זיך אין האמבורג פערשיפט.

דאס זעלבע געשעהט אין 1894.

וואו אהין געהען די עמיגראנטען?

קיין ארגענטינא נעמט מען נור אויף איינציגע פארטיען, וואס פאהרען ארויס מיט פאספארטען אויפ'ן באראן הירש'ס רעכענונג... זיי שווארצען זיך נישט דורך.

ארץ ישראל איז פאר אונז פערמאכט...

עס בלייבען נור דריי עמיגראציאנס פלאץ:

פעראייניגטע שטאאטען אמעריקאס—הויפטזאכליך ניוארק.

ענגלאנד—הויפטזאכליך לאנדאן און די ענגלישע קאלאניען.

מיר וואלטען געוואלט בעריכטען אונזערע לעזער פון דער לאגע פון אונזערע עמיגראנטען, און די, וואס ווילען עמיגרירען — מיט דער לאגע פון די ארבייטער אין די לאנדער וויא אהין זיי ווילען עמיגרירען...

אונטער דער האנד האבען מיר דערווייל וויכטיגע סטאטיסטישע ציפפערן וועגען דער ארבייטער-לאגע אין לאנדאן, און מיר ווילען זי אויסנוצען צו אונזער צוועק.

אונז אינטערעסירט נור די ארבייטער-פראגע דעריבער, ווייל מיר האלטען יעדע עמיגראציע פאר נוצליך נור אזוי ווייט, ווי ווייט דער עמיגראנט וויל פערטוישען דען האנדעל אויף ארבייט; ווי ווייט ער וויל פערטוישען דען ארשין, די וואג און די קווארט, דאס פערדיענען פארן וועג, דאס לעבען אין זכות פון איין המציאה'לע, א שפיצעל, א ליגען... אויף א לעבען פון אייגענעם שווייס... ווי ווייט די אללע, וואס העגגען צווישען הימעל און ערד אויף א שפינוועבס-פאדעם פון „גאט וועט העלפען", ווילען זיך זוכען א בעשטאנדיגע בעשעפטיגונג מיט א זיכערן מארגען...

ענגלאנד איז דאס רייכסטע לאנד אויף דער וועלט.

איהרע 36 מיללישן איינוואהנער פער-

אין איראפא און ביי אונז אונטערן אויבן.

אז מען רייסט אב דאס אויג פונ'ם זעדעני-דיגען לעבען אין איראפא, און מען ווארפט א בליק צו אונז אונטערן אויבען, האט מען דאס געפיהל פון א רייזענדען, וואס קומט נאך שטורם און וועטטער אהיים אין א ווארימע, שטיללע, אלט-פראנקישע שטוב. —

אין דרויסען האט זיך דער היילינגער הימעל צוקריגט מיט דער זינדיגער ערד. דער הימעל האט איינגערונצעלט זיין שטערן ווי א פארמיט, און עס ציהט זיך איבער איהם א וואלקען נאך א וואלקען; אללע מאל שווערער, בלייערנער, שווארצער און גיעססענדיגער! פון דער השגחה'ס אויג פליהט א בליץ נאך א בליץ און פון גאט'ס האנד שיסט א דונגער נאך א דונגער...

אט טרעפט ער אין איין אלטע שאפע אריין; דאס האלץ איז אזוי דאר, אזוי אויסגעטריקענט געוועזען, אז מען האט געמיינט, אז זי וועט די וועלט איבערלעבען, און אט פלאקקערט זי אויף ווי א קיהן, און פאלט און ברעכט צוזאממען; אט שלאנגלען זיך פייערדיגע צונגען צווישען זיילען רויך ארום א ניימאדישען פאלאץ; פון איהם וועט אוודאי באלד קיין זכר נישט בלייבען. און דא יאגט זיך בארג אב דאס שיימענדיג-זידענדיגע וואססער, יאגט און שלאגט מיט א כעס און רייסט מיט זיך מיט אללע שטיינער, פלאטען און גרייזייען, וואס שטעהען איהם אין וועג.

דיענען אַ יאָהר 1,300 מיליאָן פונט שטער־ לינג. דאָס הייסט אויף אונזער געלד — 11 מיליאַרד 700 מיליאָן רובל! אַז מיר וועללען די סוממע צוטהיילען אויף דער צאָהל פון די איינוואָהנער, וועללען מיר האָבען אויף יעדען קאָפּף 325 רובל אַ יאָהר. לאָז'מיר רעכענען, אַז יעדע פאַמיליע בע־ שטעהט דורכשנאַנק פון צוויי עלטערן און דריי קינדער, וועט אונז אויסקוממען, אַז יעדע פאַמיליע פערדיענט דורכשנאַנק 5 מאָל 325 רובל אַ יאָהר! דאָס הייסט — 1,625 רובל אַ יאָהר.

דאַכט זיך עס דאַרף גענוג זיין; אַז פאַר דעם געלד קאָנן מען לעבען ווי גאָט אין פראַנקרייך, און דאָ פיהלט אין ענגלאַנד — נישט קיין אָרימקייט!

דער דלות שטעקט אין'ם איינציגען וואָרט „דורכשנאַנק"!

די 1300 מיליאָן פונט שטערלינג ווערען נישט גלייך צוטהיילט; נישט יעדער בעקומט פון זיי אַ גלייך חלק! פערקעהרט — אַ קליין ביסל מענשען האָט צופיעל און דאָס רוב צו ווענינ אָדער גאָר נישט.

די סוממע 1300 מיליאָן פונט שטער־ לינג צופאַללט אויף

1) איינקינפטע פון דער ערד, פאַר פריצים, פויערן און אַרענדאַרען 200 מיליאָן פונט

2) פאַר קאַפּיטאַליסטען 250 „ „

3) פאַר פאַבריקען, פאַר־ ראַדען, האַנדעל א.ד.ג. 250 מיליאָן פונט

4) און פאַר אַרבייטער און בעל מלאכות די רעשט 500 „ „

נאַטירליך געהערען אונזערע עמיגראַ־ נטען צו דער פיערטער קלאַסס און מיר וועללען זיך נור אינטערעסירען מיט די 500 מיליאָן פונט שטערלינג.

די אַרבייט, זעהט איהר, פערדיענט אַסך געלד! 500 מיליאָן פונט שטערלינג, אָדער אויף אונזער געלד איבער 4,500 מיליאָן רובל איז אַ גרויסע סוממע! אמת איז, אַז די סוממע צופאַללט אויף קנאַפּע 6 מיליאָן אַרבייטער און אויף יעדען בע־ זונדער קומט קוים אויס דורכשנאַנק 88 פ"ש אָדער קנאַפּע 800 רובל אַ יאָהר, נור סיי ווי סיי, בעטרעפט עס איבער 2 רובל אַ טאָג! און ביי אונז וואָלט מען זיך בעססער נישט געוואונשען...

נור ווייטער דאָס אייגענע אונגליק, די צוויי רובל אַ טאָג זענען נור דורכשנאַנק! און אין אמת האָבען אין ענגלאַנד אין גאַנצען 11 מיליאָן מענשען פרנסה בריוח (איין ערד $^{3}/_{10}$ איינוואָהנער) און 27 מיליאָן (ד. ה. $^{7}/_{10}$ איינוואָהנער) לעבען בדוחק!

אויב טהייל אַרבייטער פערדיענען 25 רובל, פערדיענען אַנדערע קוים 3—4 רובל אַ וואָך! דאָס פערשטעהט זיך איז אַ ביסל

גור, געלויבט איז גאָטט, מיר זענען שוין אין דער היים. דאָ איז לאַנגווייליג נור שטיל, דושנא נור וואַרים — דאָ איז מען זיכער מיט'ן לעבען...

דאָרט האָט דער רינגער געקנאַקט, דאָ קנאַקט אַ מאָל אַ ברענענדיג שייטעל האָלץ אין אויווען... דאָרט האָט זיך געדאַכט, אַז גאָטט וויל בשר'ען די ערד מיט פייער און איבערשווענקען מיט וואַסער, דאָ זיצט קוים די אַלטע באָבע און פליקט פעדערן... דאָרט פיהרען הימעל און ערד מלחמה, און דאָ שפאַרען זיך צוויי אַלטע מוהמעס וואָס עס איז בעססער: געריבענער אָדער געשאַבע־ נער רעטיך...

און זיי זעהען גאָר נישט אַזוי שרעקליך אויס! וואָלענע זאָקען אין די האַנד, שפיזלעך

אונטער די אויערען, די ברילען פעררוקט אויפ'ן שטערן... וואָס? עס וועט גאָר נישט זיין דערפון!

לעוויאַטאַנען לעבען אין אַ ים; מיקראָבען — אין אַ טראָפּען וואַססער... אין'ם טראָפּען שלאָגט זיך אָב דאָס גאַנצע לעבען נור — מיקראָסקאָפּיש קליין און... אַ מאָל מיט'ן קאָפּף אַראָב!

גאָט אייך פאַקטען:

אייראָפּאַ האָט אַריסטאָקראַטען און מיר האָבען אַריסטאָקראַטען. ביידערליי מיוחסים האָבען פיינט די פאָלקס־בילדונג. ביידע זאָגען, אַז דאָס פאָלק דאַרף אַ סך גלויבען און ווענינ וויססען. ביידע זאָגען, אַז שוהלען און בפרט אוניווערזיטעטען, אַז וויססענשאַפט און בפרט איין איינפאַך אמת וואָרט

צו ווענִיג, בפרט אַז עֶס פאַלט צו אקרענק, אָדער אַז עֶס מאַכט זיך צ קריזיס און מען פערליערט אין גאַנצען די אַרבייט!... אַמווענִיגסטען פערדינען די ווייבער, זייער לוין געגען דען מענער-לוין, פערהאַלט זיך ווי 40 קעגען 100 ד. ה. וואו אַ מאַנספערשוין בעקומט אַ רובל פערדינט די פרוי נור 40 קאָפּ׳.

די געמיינסטע לאָנדאָנער איינוואָהנער געפינען זיך אין חלק שטאָדט, וואָס הייסט אָיטשעפעל.

אין אָיטשעפעל געפינען זיך: 891,539 נפשות, און 35% פראָצענט פון דער צאָהל פערדינט ווענִיגער אַלִין צעהן רובל אַ וואָך. און וויַיל דאָס לעבען אין לאָנדאָן איז אַ סך טהייערער ווי ביי אונז, האָבען מיר שוין 316,000 מענשען וואָס לעבען בדוחק.

11,000 נפשות וואָס ליידען נויט: דאָס זענען מענשען גאָר אָהן אַ זיכערע בעשעפטיגונג, וואָס לעבען פון טאָג אויף טאָג פון צופעלליגע פערדינסטען. זיי האָבען אפילו קיין דירות נִישט, און אַז מען פערדינט נִישט די דריי פענס (אין ערך פון 4 קאָפּ.) אויף נאַכטלעגער שלאָפט מען זיך איבער אונטערן פרייען הימעל.

אין אַנדערע אָרימע גאַסען איז אויך נִישט בעסער.

בכלל איז דאָ אין לאָנדאָן 77% אָרימע לייט און אין גאַנצען 23% פערמעגליכערע אָדער 1,292,537 אָהן און 2,916,433 מיט פרנסה! אין אפילו אין ענגלאַנד איז כמעט יעדער דריטער מענש אַ נצרך!

לויט סטאַטיסטיק ווערט אין לאָנדאָן דער געברויך אויפאַרבייט יעהר יעהרליך גרעסער.

פון 1886 ביז 1890 איז די צאָהל פון אַרבייטער אָהן אַרבייט געפאַללען פון 13,30 אויף 1,75 און דאָך איז די אָרימקייט גענוג גרויס. דערויף האָבען מיר צוויי שרעקליכע פאַקטען. עס ווייזט זיך אויס, אַז: 1) אַ $\frac{1}{5}$ איינוואוינער אין לאָנדאָן שטאַרבען נִישט אויף די איגענע בעטען, נ״ר אין שפיטעלער, אחראָנים און אַנדערע צדקה-הייזער, און אַז —

2) די שטערבליכקייט צווישען קינדער אין די אָרימע גאַסען איז 3 מאָל אַזוי גרויס ווי אין די רייכע גאַסען.

מיר זעהען, אַז אין דער רייכסטער שטאָדט פון רייכסטען לאַנד לעבט דער אָרימאַן אויך קיין האָניג נִישט; אַז דער, וואָס האָט נִישט קיין חלק אין די מיליאָנען,

---

אָהן איין איינציל זענען אַזוינע שווערע מאכלים, אַז דאָס פאָלק קענען זיי נִישט פערדייען... אַז דערפון פערדאַרבט עס זיך דען מאָגען, שלאָפט אונרוהיג און האָט בייזע חלומות... און דאָך איז וויט פון יענע אַריסטאָקראַטען ביז אונזערע! די אַריסטאָקראַטען, למשל אין פרייסען, די „יונקערס״, ווי מען רופט זיי דאָרט, זענען רייכע נאָטשבעזיצער פון אייביגע יאָהרען, אַריסטאָקראַטען מיט סאַמע ריין בלאָהליך בלוט; מיט אַ יחוס, וואָס גרייכט אַמאָל ביז די חיות ובהמות אין נח׳ס תיבה! זיי געדענקען נאָך די אַלטע גוטע צייטען, ווען לעזען און שרייבען האָט געהערט צו זיי, בפרט רעגירען! אין לאַנד זענען נור געוועזען צוויי קלאַססען: אַ קליין ביסעל פריצים וואָס האָבען געהאַט אַללעס און איבער אַללעס צו שאַפפען, און אַ גרויסע מאַססע פויערען, וואָס האָבען אַ סך געאַרבייט און גאָר נִישט געהאַט. דעמאָלט האָבען אונזערע יונקערס געלעבט אַ גוטען טאָג. און אַז דאָס פויערן-פאָלק האָט עפּיס פערלאַנגט, נִישט אויף די קניען, נִישט אין קלויסטער און נִישט פון גאָט — האָט מען איהם געענטפערט מיט קאַרטאַטשען.

נאַטירליך געהען די יונקערס היינט אויך נִישט אַזוי שלעכט; זיי זענען נאָך עד היום די זעלבען, וואָס האַלטען אונטער דען פרייסישען הימעל...

די גרעסטע שטעללען אין לאַנד, אין דער אַדמיניסטראַציע, אין מיליטער און בפרט אין קייזערס הויף געהערען צו זיי, און אויסער דעם האָבען זיי נאָך מאַססען גיטער, וואָס זיי האָבען געקריגען בירושה פון די אַללע גוטע צייטען, און, ליידער, נאָך נִישט פערטרונקען און פערהולטייעט...

וואָס פֿאַללען, אַלס הכנסה פֿון דער ערד, פּראָצענט פֿון קאַפּיטאַל, אָדער פֿערדיענסט פֿון פֿאַבריק און האַנדעל, מוז גענוג ביללינ פֿערקויפֿען זיין שווייס און בלוט און נישט שטאַנדיג נאָך קריגט ער אויף זיי אַ קונה, געזונדערהייט מוז ער זיך גאַנץ אָפֿט איינ־שטיי... דען בויך און זוכען יסע חלומות אין גאַסס, צו קוקען ווי זיינע קינדער שטאַרבען איהם פֿאַר הונגער און קאַלט און אויף דער שוואַכער אַלטער מוז ער זוכען אַ בעטט אין שפּיטאָל...

אונזערע עמיגראַנטען זענען מעהרסטענטהיילס שניידער, קירזשנער און נייטאָ־רען, און די אַרבייט צאָהלט זיך גראַדע אַם ערגסטען אין לאָנדאָן. אין די בראַנזשען איז מעהרסטענטהיילס דער אַרבייטער נישט בעשעפֿטיגט ביים בעל הבית אויף דער פֿאַבריק אָדער אין וואַרשטאַט, נור ער בעקומט די אַרבייט צו זיך אַ היים.

לויט דעם ענגלישען געזעטץ מוז זיין די פֿאַבריק אָדער דער וואַרשטאַט, וואו די אַרבייטער זענען בעשעפֿטיגט, אַזוי איינגעריכטעט, אַז עס זאָלל נישט שאַדטען דעם אַרבייטערס געזונד. עס מוז זיין אַ גע־ווייסע נאָרמע לופֿט, עס מוז זיין וואַרים, טרוקען און גענוג ליכטיג. און אַזוי ערנאָך פֿערברענגט דער אַרבייטער דען גראָסטען טהייל מעת־לעת חאָטש אויף אַ געזונד־ אָרט, בשעת ווען אין דער היים איז ענג, דושנא, גאַנץ אָפֿט נאַסס און כ...הרסטענ־טהיילס ... שלעכטע בעלייכטונג. אויך אין דער היים אַרבייט ער לאַנגער ווי אין פֿאַבריק. דאָ אַרבייט מען שוין נישט אויפֿ'ן טאָג, נור אויפֿ'ן שטיק און מען וויל מעהר פֿערדיענען.

אין פֿאַבריק טאָרען קיין קליינע קינדער נישט אַרבייטען, אַ ביסל גראָסערע טאָרען נישט אַרבייטען ביי נאַכט און מוזען רוהען צווישען דער אַרבייט ביי טאָג; ווייבער טאָרען אויך ביי נאַכט אין פֿאַבריק נישט אַרבייטען... דאָס אַלץ הערט אויף, אַז מען נעמט די אַרבייט אַהיים און מאַנער, פֿרויען און קינדער פֿערליערען דאָס געזונד מיט די כוחות ביי דער אַרבייט

און דער מנהג אַרויס צו געבען די אַרבייט האָט זיך אַזוי איינגעוואָרצעלט, אַז אויף 906 שניידערישע וואַרשטאַטען אין איטשעפּעל, וואָס בעשעפֿטיגען דורכשניטליך פֿון 10 ביז 25 אַרבייטער, ווערט 80 פּראָצענט אַרבייט אַרויס געגעבען פֿון דער פֿאַבריק.

דורך דעם וואָס די אַרבייטער פֿער־לאַנגערן זיך אַלליין דען אַרבייט'ס טאָג, האָבען זיי זיך אַליין געמאַכט אַזאַ שראָקליכע קאָנקורענץ, אַז עס איז זעלטען די זאָללען האָבען אַרבייט אַ גאַנצע וואָך.

פֿון די גראָסערע פֿאַבריקען קריגט

פֿאַר וואָס האָט דער פּריסישער יונקער פֿיינט די פֿאָלקס־בילדונג? פֿאַר וואָס קריגט ער האַרץ־קלאַפּעניש פֿאַר דעם, וואָס ער רופֿט: „דעמאַגאָגיע"? ווייל ער ווייסט, אַז וואָס קלוגער עס וועט זיין דאָס פֿאָלק, קלענער וועט ווערען זיין פֿעטטער ביסען...

נור וואָס פֿאַר אַ אַריסטאָקראַטען האָבען מיר? ווער שרייט אויף אונז, אַז מיר זאָגען צופֿיעל אויס דעם פּראָסטען פֿאָלק, דעם „המון עם"? ווער איז ביי אונס די זויער־מילך און ווער די סמעטענע? ווער האָט רויט און ווער בלאָהליך בלוט? דאַכט זיך אַז אין יעדער קלענסטער רייהע פֿון יודישע דורות, וועט איהר געפֿינען אַללע שטאַפּלען פֿון דער ליטער, אויף וועלכע אַ יודישער פּוס מאָג נור טרעטען! איהר וועט געפֿינען אַ פֿאַקטאָר און אַ רב, אַ רופֿא און אַ דאָקטאָר, זאָגאַר אַ אינטעליגענט און נאָך עפּיס ערגערס, און אַ גביר, און אַ טראַ־גער... ווער'ושע זענען אונזערע אַריסטאָקראַטען?

אונזערע אַריסטאָקראַטען זענען: מלמדים, וואָס האָבען זיך אויסגעלערנט אַ ביסל העבראַישע גראַמאַטיק, אַ באַדערויונג, וואָס האָט זיך צו גע־חאַפּט צו לעטריסעס ראָמאַנטישע געדיכטע, אַ אויסגעקאָרמיט פֿאַקטוירישע בעל־בתיש־אַקסיל, וואָס האָט איינגענומען אַ צוואַנציג לעקציעס אַללענ־דאָרף... אָט די לייט און זייער גלייכען זענען אונזערע יונקערס! אָט, די לייט ווייסען שוין אַזוינע סודות, וואָס מען טאָר דעם פֿאָלק נישט אויס־זאָגען... אָט, די לייט זאָגען, אַז די זויערמילך, דער המון עם דאַרף האָבען אַ פּרוכת איבער די אויגען און לאָזען זיך פֿיהרען פֿון זיי!..

אָט דאָס זענען אונזערע יונקערס אין די

מען אַרבייט אויף 3 טאָג, און פון די קלענערע אויף 2 ½ טאָג אַ וואָך... דאָס איינענע איז ביי טאַפּיציערער, קירזשנער און ביי נייטאָרען.

און אַזוי ערנאָך—אַז מען פערדיענט אַ רובל אַ טאָג, פערדיענט מען דאָך נור דריי רובל אַ וואָך!

נור דאָס ערגסטע איז, וואָס די אַרבייט אין לאָנדאָן איז אַזוי ספּעציאַליזירט, אַז צו איין קלייד ווערען בענוצט 25 נייטאָרען; עס איז אונמעגליך געוואָרען, דער פֿאַבריקאַנט, וואָס גיט אַרויס די אַרבייט פֿון פֿאַבריק, זאָל זיך קאָננען אַליין די אַרבייטער פֿערזאָרגען, און צווישען אַרבייטער מיט'ן פֿאַבריקאַנט האָט זיך בּאַוויזען דער פֿערמיטלער. דער נעמט אויף זיך די גאַנצע אַרבייט און פֿערטהיילט זי צווישען די אַרבייטער.

נאַטירליך פֿערקל[illegible]ט דען פֿאַקטאָרס פֿערדיענסט דען לוין פֿאַר דער אַרבייט...

איהר זעהט, אַז אין דער רייכסטער שטאָדט, פֿונ'ם רייכסטען לאַנד זעננען אויך דאָ אָרימע לייט... און מיינט נישט, אַז דאָס זעננען דווקא פֿוילע אָדער שכּורים, אַז עס איז אמת וואָס די זאַטטע זאָגען, אַז ווער עס וויל אַרבייטען, דעם פֿעהלט נישט קיין אַרבייט... ספּענצער, דער פֿילאָזאָף פֿון זאַטטע בייכער, האָט טאַקי גע־זאָגט, אַז די אַללע. וואָס נאָכטיגען אין גאַסס און שטאַרבען אין שפּיטאָל זעננען זיך אַליין שולדיג...

נור די סטאַטיסטיק זאָגט אַנדערש; זי ווייזט אויס, אַז אויף 1610 פֿאַמיליען אָהן ברויט איז געוועזען אין גאַנצען 4 פּראָצענט פֿוילע, וואָס האָבען נישט געוואָלט אַרבייטען, 14 פּראָצענט אויסברענגער און שכּורים — 27 פּראָצענט קראַנקע, און גאַנצע 55 פּראָ־צענט געזונטע אַרבייטער, וואָס האָבען גע־זוכט און נישט געפֿונען קיין אַרבייט.

פֿון 2,466 פֿאַלל פֿון אָרימקייט, איז געוועזען:

13% שכרות, פֿערשווענדערייי, נישט־אָרנטליך אויפֿפֿיהרען זיך,
19% אונגליקליכע צופֿאַללע און
68% אָהן אַרבייט!

איהר זעהט, אַז די אַרבייטער אין לאָנדאָן טהיילען זיך אין פֿערשידענע קלאַססען און אַז אַ געוויססע קלאַססע אַרבייטער ליידט הונגער נישט ערגער ווי ביי אונז...

צו דער אָרימסטע קלאַססע מוזען מיר רעכענען אונזערע יודישע עמיגראַנטען. עס עמיגרירען געוועהנליך נור מענשען, וואָס האָבען שוין דאָ די לעצטע האָפֿנונג מיטן לעצטען גראָשען פֿערלוירען צוזאַממען, ליידיג־גייער אָדער נישט זעהר פֿעהיגע בעלי מלאכות. זיי קוממען אַריין אין אַ פֿרעמדע נעדערן... וואָס די אַלטע באָבע פֿליקט!

צי האָט איהר געהערט פֿון לעצטען אייזען־באַהן־שטרייק אין אַמעריקאַ? די אַרבייטער און דיענער פֿון דער באַהן האָבען געוואָלט אַ גראָססערן לוין, די בעלי בתים פֿון דער באַהן האָבען נישט געוואָלט געבען, האָבען זיך די אַרבייטער מישב געוועזען און אויפֿגעהערט צו אַרבייטען... דאָס הייסט אויף זייער לשון — אַ „שטרייק" .. דאָס מחלוקת האָט לאַנג געדויערט, די אַרבייטער האָבען פֿאַר הונגער געמאַכט באַוועריעס, צובראָכען וואַ־גאָנען, פֿערברענט סטאַנציעס... די בעלי בתים האָבען געבעטען הילף ביים פּרעזידענט, מען האָט געשיקט סאָלדאַטען מיט ביקסען. מען האָט געשאָססען, עס איז בלוט פֿערגאָססען געוואָרען... נור דאָס איז נאָך אַ קלייניגקייט... אין אונזערע צייטען הענגט דער וועלט כון אַ זאַך נישט אָב פֿונ'ם בלוט, וואָס זי האָט געקאָסט...

ביי אונז געהען אַללע רעכענונגען, אַללע חשבונות אויף געלד! אויף געלד ווערט גע־שאַצט די אַרבייט; אויף [illegible] ווערען געשאַצט האַנד און פֿיס, וואָס מען [illegible]ערט ביי דער מאַשין און אפֿילו אַ גאַנצער לעבעדיגער מענש, אויב ער ווערט אַ מאָל צוקוועטשט צווישען איהרע צאָהן... בפֿרט אין אַמעריקאַ, וואו מען שאַצט אויף געלד אפֿילו אַ קוש, וואָס אַ מיידעל קריגט אָהן איהר גוטען ווילען...

אַלץ ווערט בערעכענט אויף געלד; און אויף געלד איז דער שטרייק ווערט געוועזען גאָר אַ קלייניגקייט: די בעלי בתים פֿון דער אָבגעשטעלטער באַהן האָבען געהאַט אַ היזק כון דריי מיליאָן

שטאַרט אָהן געלד, אומגעקענט די שפּראַכע, מיט וועלכער מען דאַרף זוכען אַרבייט און נאָגען אָפּט גאַר אָהן אַ פאַך אין דער האַנד...

ספּעציעל איבער יודישע אַרבייטער טרעפען מיר אַזאַ נאָטאַטקע:

„אין לאָנדאָן זענען דאָ 165 טויזינד יודישע אַרבייטער. כמעט אַללע ליידען נויט... אַ מאַססע פון זיי פערדינען זייער ברויט מיט שוויצען... עס זענען פערהאַנדען גאַרבאַרניעס, וואָס אַרבייטען אויס די פעלל מיט מענשען-שווייס... אין אַ פאַסס ווערט אַריין געלייגט די פעלל ביז אין דער העלפט, פון אויבען זעצט זיך אַרויף אַ יוד און נעמט איין אויף שוויצען... דער שווייס רינט... און מיט'ן שווייס נעצט ער דורך די פעלל..."

„די אַרבייט געשיהט בייננאַכט; ביי טאָג האָט מען מורא פאַר דער פּאָליציי... די „שוויצערס" ווערען אַרויס געצויגען פאַר טאָג נישט טויט, נישט לעבענדיג, פערחלישט..."

„נאָך וואונדערליכער איז — בעמערקט דער קאָררעספּאָנדענט — אַז טהייל גאַרבאַרניעס, וואו די לעדער ווערט אויסגעאַרבייט מיט יודישען שווייס געהערען צו יודען..."

מיר וואונדערן זיך נישט! מיר ווייסען אַז האַנדעל און אַ גרויסע זענען אַ פּאָר

דאָללאַר, די אויבעס־סוחרים אין קאַליפאָרניען, וואָס האָבען די סחורה נישט געקאָנט פערשיקען — 5 מיליאָן דאָללאַר; צוזאַמען האָבען די קאַפּיטאַליסטען געליטען אויף 8 מיליאָן און דאַנעגען האָבען די אַרבייטער געהאַט אַ היזק פון גאַנצע 10 מיליאָן דאָללאַר!

בכלל איז ווערט געוועזען דער שטרייק איין ערך פון 35,000,000 רובל אונזער געלד!

ביי אונז איז אויך געוועזען אַ שטרייק... אין קישינאָוו... און אַ דאָפּעלטער שטרייק... דער בעל טקסא האָט אויפגעהערט צו צאָהלען שכירות די דיינים, און די דיינים האָבען אויפגעהערט שאלות צו פּסקנען...

דער שטרייק האָט אוודאי געקאָסט, ווי מען זאָגט „ח"ו גדולים מיט אַ קניש" און דאָך האָט

פאָלק, וואָס ווייסען נישט און ווילען נישט וויסען פון וועמים אַדער עס שפּריצט זיי דער פערדינסט...

אויך דאַרף אונז דער פאַקט נישט איבערשרעקען, דער פאַקט אַליין איז שרעקליך, עמפּערענד, נור קוים ווייסט שוין דערפון די פּאָליציי וועט ער שוין פערשווינדען...

אויך מוזען מיר וויסען אַז דאָס טרעפט זיך נאָר די „גרינע", דאָס הייסט „פרישגעבאַקענע עמיגראַנטען" די איינציגע וואָס מען לויפט נאָך נאָך אין די גאַסען בעקוקען די ווילדע רוסיש-פּויליש-יודישע בריאות...

נור מיט דער צייט געוואוינט זיך דער עמיגראַנט צו צום לאַנד·צו זיינע מנהגים און זיין שפּראַכע און האָט דאָס איינענע ווי אַללע אַרבייטער.

נור סיי ווי סיי אין לאָנדאָן „לעקט מען אויך קיין האָניג נישט", און אויבוואָהל אָך דעם אַללעם זענען די פּרייזען פאַר אַרבייט העכער ווי ביי אונז, ראַטהען מיר דאָך, עס זאָלל זיך יעדער, וואָס וויל עמיגרירען, איבערלעגען, צו עס איז איהם נישט גלייכער אַריין צו געהן ביי אונז אַרבייטען אין אַ פאַבריק ביי אַ קלענערן נור אַ זיכערן לוין, איידער צו זוכען

אַ דיין געחלשט אין מיטען גאַסס פאַר הונגער...

„שאלת הפועלים!" — די אַרבייטער פראַגע! אין איראָפּאַ, אַז אַ בעל-בתישער מענש דערמאַנט זיך אין דער פראַגע, ציטטערט אונטער'ן האַנד און פּיס.. קיין פרוממער יוד שרעקט זיך נישט אַזוי אלול פאַר'ן שופר, און אויף דער אַלטער פאַר'ן קבר מיט'ן מלאך דומה, ווי דאָרט אַ פאַבריקאַנט פאַר'ן הונגעריגען אַרבייטער! דער בעל הבית ווייסט, אַז דער אַרבייטער איז קיין פויער נישט און האָט גאָר קיין חשק נישט אויסצופאַסטען זיך דאָס ליכטיגע גן עדן... אַז ער איז הונגעריג. וויל ער שוין נישט מודה זיין, אַז דאָס האָט איהם גאָטט הייגט קיין ברויט נישט בעשערט, נור ער מיינט, אַז דער פאַבריקאַנט האָט אַ קישקע אָהן אַ דנאָ... אַז דאָס ווייב ווערט איהם

אַ האָכערן נור נישט קיין זיבערן לוין אין דער פרעמד.

נור גענעראַלנע עצות געבען פאַר אַללע איז נישט מעגליך און נישט נייטיג. יעדער ווייסט וואָס ער האָט דאָ, און מיר האָבען איהם געזאָגט, וואָס ער קען אין לאָנדאָן האָבען.

די פראַגע איז נור: ווי אַזוי קוקט מען אויף אונזערע עמיגראַנטען אין לאָנדאָן?

ענגלאַנד איז טאַקי אַ פריי און אַ געבילדעט לאַנד, דאָרט ווייסט מען נישט קיין חלוק פון אַ יוד ביז אַ קריסט, דער ענגלאָנדער אינטערעסירט זיך נישט דער־מיט אין וואָס עמיץ גלויבט, צו וועמען ער בוקט זיך — נור דורך דער קאָנקורענץ פון אונזערע עמיגראַנטען פאַלט נאָך נידריגער דער פרייז פון דער אַרבייט. און מאַנכע קוקען דערויף מיט אַ קרום אויג, נישט דורך דעם, ווייל זיי זענען יודען, נור דורך דעם, וואָס זיי קאָנקוריערען מיט'ן היימיגען אָרימען אַרבייטער. אויף אונזערע עמיגראַנטען זאָגט מען, אַז זיי זענען פלייסיגער, מאָהיגער און שפּיצפינדיגער פאַר'ן ענגלענדער, נור איין חסרון האָבען זיי, וואָס זיי לאָזען זיך בעגניגען מיט וואָס עס איז זונ פערדאַרבען דען פּרייז פון דער אַרבייט. מהייל האָבען שוין געוואָלט בעווייזען, אַז דער גאַנצער דלות פון ענגלישען אַרביי־טער קומט אַרויס פון דער יודישער קאָנקורענץ.

נור עס האַלט נאָך נישט דערביי. מען זאָל אונזערע עמיגראַנטען שטעהן אין וועג.

די ענגלאָנדער ווייסען, אַז זיי שיקקען מעהר אַרויס עמיגראַנטען אַלץ זיי נעמען אויף; און אַז אויב זיי וועללען פערמאַכען די גרעניץ פאַר פרעמדע פון אַנדערע לאָנדער, וועללען אַנדערע לאָנדער אויך דאָס אייגענע טהון פאַר זיי. און די אַרבייטער אַלליין זענען צו קלוג, זיי זאָללען נישט פער־שטעהן, אַז דער הונד איז ערגיץ אַנדערש בעגראָבען. —

אין דער לעצטער, 27־סטער זיצונג פון די ענגלישע טראַדאַניאָנס *) האָט דער פּרעזעס אין זיין רעדע, צווישען אַנדערע זאַכען געזאָגט: עס איז איין אונגליקליכע זאַך, מען זאָל פערמאַכען די גרעניצען פאַר אָרימע לייט. דאָס אַרבייטער־פאָלק דאַרף זיך פיהלען פערבונדען און סאָלידאַר מיט די אַללע, וואָס לייַדען גלייך מיט איהם, נישט קוקענדיג אויף לאַנד און פאָלק...

ד״ר. שטיבצר.

*) ענגלישע חברות פון אַרבייטער.

קראַנק, אַז די קינדער הייבען אָן הוסטען, זאָגט ער שוין גאָרנישט, ווי אַ מאָל אין די גוטע, גאָלדענע יאָהרען, אַז עס איז איין אָבקומעניש פאַר די זינד, שלאָגט זיך שוין נישט אין האַרץ אַריין און לויפט שוין נישט צום שטריימעל עס זאָל איהם אַרויס געבען אַ תשובה... איהם דאַכט זיך גאָר, אַז זיין דירה איז שולדיג, אַז ער וואוינט אין אַ נאַססען קבר! און עס דאַכט איהם, אַז דער פאַבריקאַנט איז איהם מחויב אויפצושטעללען אַ הויז!... אַז זיין זוהן ביז צו 10 יאָהר געהן אין פאַבריק אַריין אַרבייטען, גלויבט ער שוין נישט ווי אַ מאָל, אַז אַרבייט איז אַ הייליגע זאַך, אַז פאַר דער אַרבייט צאָהלט מען אויף יענער וועלט, נור ער איז בּאָז פאַר וואָס האָבען אַנדערע גימנאַזיום און אוניווערזיטאָט און דערנאָך אַ גוטע שטעללע... און זיינע קינדער נישט! ער זאָגט נאָך, אַז די פאַבריקאַנטען קאָנקו־רירען אויף זיין חשבון, אַז דריי פערטיל סחורה איז זיין שווייס און בלוט...

און אַז עטליכע מיליאָנען מיינען איז ביטטער ווי גאַלל!

נור ראָס אַלץ איז אין אייראָפּאַ... ביי אונז איז פון דעם אַלעם קיין זכר נישט דאָ, מיר האָבען קיין פאַבריקען נישט, קיין אַרבייטער נישט... מיר קענען, דאַכט זיך, רוהיג שלאָפען... און דאָך האָבען מיר אַ קליין „שאלת הפועלים"יל... אַ קליינס, אַ תנודיקס... צום קושען!

מיר שמיצען די אַרבייטער אין ארץ ישראל...

מאַג טאָגליך געהען אין המליץ נדבות אויף די פועלים!

און עס איז אַ גוטע זאַך! אויסער וואָס די אַרביי־

דער שטיף־זוהן שלאָפֿט שוין און אָטהמעט שווער, נור קאָפּיקע רעדט נאָך אַליין.

„יאָסקע“, בורטשעט ער פֿון שלאָף :—

„יאָסקע, דו שלאָפֿסט שוין — האַ ? אַ, ווי איך האָב מיך דורכגעוואַרעמט די ביינער א מחיה! אָבער דער קאָפּ ? דער קאָפּ דרעהט זיך מיר עפּיס, פּונקט ווי איך וואָלט איבגעטרונקען אַ טאָפּ שפּירט... עס ווילט זיך גרייליך אַ טרונק, נאָר איך קאָן עפּיס דען קאָפּ נישט אויפהעבען פֿון אַרט. — אָט דאָס הייסט זיך דורכגעוואַרעמט! און ווי גוט איז דאָס די בעלי־בתים אין זייערע וואַרעמע און ליכטיגע הייזער!...

„אָרעמער יאָסקע, ווי ער חראָפּעט דאָס! אַז איך וועל פֿערדיענען געלד — וועל איך איהם אויפנעהען אַ וואַרעמען פּאַלטאָ... מען מוז פּעכט צו מאַכען די אויגען — עס דרעהען זיך עפּיס אַרום איבערן אויבען אַזוינע גרינע ראָדער...

צו מאָרגענס אין דער פֿריה האָט קאָפּיקעס ווייב געמאַכט אַ געוואַלד, עס זענען זיך צוזאַמענגעלאָפֿען מענשען: קאָפּיקע און זיין לאַבער שטיעף־זוהן זענען דערגאַרעט געוואָרען.....

א. קאָרלין.

נ. גאָרין.

דאָס ביכעלע פֿון גליק.

(אַ מעשהלע)

אַמאָל איז געוועזען אויף דער וועלט (און עס קאָנן זיין, אַז יעצט איז נאָך אויך דאָ) אַ קליין אויסגעריבען, פֿערשמוצט ביכעלע. און אַ כּשוף איז געלעגען בעהאַלטען אין דעם ביכעלע: ווער עס האָט עס נור אין האַנד גענומען, דער איז געוואָרען גוט, וואָהל און פֿראָהליך. און איבערהויפּט האָט ער האָלד בעקומען אַללע און האָט נור געקלעהרט, ווי אַזוי עס זאָלל געשעהן, אַז אַללע זאָלל זיין אַזוי גוט ווי איהם איז.

דער סוחר האָט אויפגעהערט צו נאַרען, דער גביר האָט אָנגעהויבען קלערען וועגען אָרימאַנן, דער גרויכער שׂררה האָט שוין מעהר נישט געמיינט, אַז ער האָט קיינמאָל קיין טעות נישט און אַז אויף זיין קאָפּ שטעהט די וועלט.

און דאָס אַלס איז געשעהן דעריבער, ווייל יעדערער, וואָס האָט געהאַלטען דאָס כּשוף ביכעלע, האָט אין דער מינוט יענעם ליעב געהאַט ווי זיך אַליין. איז איהם אָבער דאָס ביכעלע, דורך וואָס עס איז פֿאַר אַ סבּה. אַרויס געפֿאַללען פֿון דער האַנד,

---

— דאַכט זיך — רינט איהר פֿון מזיל נור דער האָניג איז פֿולל גיפֿט און די מילך איז אייראָנייש זויער און געזעצט. זי וויל נישט פּלוני'ן בעליידיגען, דאָך איז פֿון „אַ פּלוני זאָרט“ (איזה פּלוני) בפֿרט, און פֿון אַ זשאַרגאָן־שרייבער בכלל אַ העזה צו קריטיקירען יעבצן! דאָס הייסט (אַפּנים) אַריינברעכען אין דער חברה „שמור לי ואשמור לך“ און צו שאַנדען מאַכען דאָס גאַנצע „עסק“... זי איז — חלילה! — נישט בייז, נור דער „פּלוני“ איז אַ „פֿרעמד צווייגעל“ אויף אונזער בוים, אין אונזער וויינגאָרטען, און די אשה צנועה וויל איהן מיט'ן שאַרפֿען צינגעל אָבשניידען און אַרויסוואַרפֿען — על כּל פּנים — פֿאַר די אומות העולם...

צו די דריי קנינים, וואָס דער רבונו של עולם האָט אויף דער וועלט, קומט, אַפּנים, צו נאָך אַ קנין! היינט ווערט דער היליגער קוליטש געפֿלאָכטען אין פֿיהרען, פֿון שכינה־וואָרין, ארץ ישראל, תורה און יעב"ץ — ווער עס גלויבט נישט אין יעבצ'ן — וואָן! אַרויס פֿון כּנסת ישראל! ווער עס קריטיקירט, ווער עס זאָגט אַרויס דען אמת צו האַנד, צו פּראָסט, ווער עס רופֿט אָן די זאַך ביים נאָמען, ווער עס וויל נישט און לאָזט נישט נאַרען דאָס פֿאָלק; ווער עס וויל נישט זיינע וואָרטער איינוויקלען אין וואַטטע, בעשפּריצען מיט אָדעקאָלאָן, פֿערזיסען מיט צוקקער, ווער עס דערנערוויערט אונז — אַרויס!

היסטעריע איז אַנשטעקענד; באַלד זעגען אַרויס נאָך זוינע „גן־עדן־פֿאַנגעס“; און זענגען אַריין ווי די קוואַקעס צווישען די מודעות אין המליץ... זיי קוואַקקען אויס דאָס יונגע האַרצווינטאָג, וואָס מען האָט יעבצן אַראָב געריסען די קרוין פֿון קאָפּ

האט ער צוריק אנגעהויבען קלערען נור וועגען זיך אליין און פון מעהר שוין גאר נישט געוואללט וויססען; איז דאס ביבעלע איהם ווייטער פאר די אויגען געקומען, האט ער עס מיט די פיס אוועקגעשלייdערט אדער מיט א צווייג אינם פייער אריינגעווארפען, דאס ביבעלע האט זיך געברענט און יענער האט זיך בערוהיגט. — נור אזוי ווי אין ביבעלע האט געשטעקט א כשוף, איז עס קיינמאל נישט פערברענט געווארען און האט זיך ווידער איין אנדערן בעוויזען.

עס איז געוועזען ערב אפראהליכער יום טוב; ווער עס האט געקאנט, האט זיך געפרייט. נור א קליין קראנק יונגעלע איז געוועזען אומעטיג. איהן האבען שטענדיג געפייניגט שלעכטע קראנקהייטען און לאנג, שוין לאנג האט זיך איהם געדאכט, אז די גאנצע וועלט איז איין אפטהייקע און אללע אומבאקאנטע מענשען זענען דאקטורים, וואס ווילען איהם שטאפען מיט אללערליי פערשיעדענע ביטטערע רפואות.

קיינער האט דאס נישט האלד, און דערפאר, שפאצירענדיג מיט דער ניאנקע, איז דאס יונגעלע, ווען אללע מענער האבען זיך געפרייט, געגאנגען אומעטיג און פערקלעמט ווי אללע מאל. ער האט געהאט א גרויסען שווערען קאפף וואס האט איהם אראב געצויגען און דעריבער איז איהם לייכטער געוועזען צו קוקען אראב, נישט ארויף, און עס קאן זיין, אז נור דעריבער האט ער דערזעהן דאס קליין פערשמוצטע ביבעלע, און חאטש די ניאנקע האט איהן געצויגען ביי דער האנד פארווערטס איז ער פארט בעשטאנען אויף דאס זייניגע און האט אויפגעהויבען דאס ביבעלע.

ער האט עס געהאלטען שטארק און וואס מעהר ער האט עס צוגעדריקט צו זיך, איז איהם אלץ פראהליכער געווארען אויפ'ן הערצעל.

אז ער איז געקומען אהיים און האט דערזעהן די מאמען, האט ער מיט שמחה א געשריי געטהון: מאמע! און איז צוגעלאפען צו איהר.

און חאטש אויף די קולות איז ארויסגעשפרונגען דער טאטע, וואס האט געלייענט א קלוג בוך, און באוואפט געפרעגט זיין קאפריזנעם זוהן, צו ער קאן נישט האלבער שרייען — האט זיך דאס קינד נישט בעלייידיגט; עס האט פערשטאנען אז דער טאטע שרייט דערפאר, וואס ער האט נישט אזא ביבעלע ווי ער.

די מאמע, דערזעהענדיג איהן אזוי פראהליכען, האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען פאר שמחה, זי האט זיך אוועקגעשטעלט...

און זענען מנדר (איך געדענק נישט וויפיעל מאל ח"ו), לטובת הפועלים אין ארץ ישראל!

אזא ערנסט-עהרליך-קלוג אריינמישען זיך אין א ליטעראַרישען וכוח, אזא מין פיין אונטערהאלטען די יעפאללענען גבור, אזא מין סימפאטישע אמעריקאנישע רעקלאמע — שרייבען און התמנגען נור האבסט דענערוויטע דאמען!

איך גלויב, אז די שרייבען אמת — אז זיי האבען באמת זייער גאנצע מיללינגע חכמה אויסגעזויגט פון יעבצ'ס ברוסטען, אז עס צאפעלט זיי באמת דאס הארץ ווייטענדיג, ווי מען רייסט דער אמם די קאפקע פון אלט-קלוגען קאפף... נור נישט יעדער צאפעל פון א מוידעל-הארץ דארף נאטירט ווערען אויף דער ליטעראַרישער בארזע, און אז מען זויגט שוין אב ביי יעבצן — הייבען ערשט אן צו שפאצען צאנדליך, דארף מען ערשט אנהייבען עססען — זיי הייבען באמת צו רעדען!

דערנאך איז דער רעדאקטאר ה' ראבינאוויטש אליין ארויס מיט א בעמערקונג, אז די זשארגאננימסען, וואס שרייבען פאר זיצערין און קאפען, וואלטען געדארפט בעססער ווארנען פאר דער מהומה'דיקער עמיגראציע און נישט רעדען פון יעבצן. די קאפען מיט דער זיצערין — מיינט ה' ראבינאוויטש — מאגען נישט וויססען, אז יעבץ „טאנצט אויף די הינטערפיסליך" און „וויל צוריק שלעפען די כנסת ישראל אין מיטטעל-אלטער אריין"...

נור אזוי אומגערעכט קאן מען אויך נישט זיין ביי פעלליג געזונדע געדאנקען. ווארען — ווען האבען מיר די מהומה צו פערדאנקען, אז נישט די לשון-קודש'ע קעסטעל-פויקער? צו איז צערבוימס

נֵס חֲנוּכָּה:

(ערצאָהלונג)

I.

איך האָב שוין געהאַלטען דען פּאַלטאָ אין דער האַנד, אונ האָב מיך דאָך אָבּגעשטעלט:

— געהן — אָדער נישט געהן אויף דער לעקציע?

אח, עס איז אַזוי אונאַנגענעהם! אַזאַ שלעכט, אַזאַ פֿיל וועטטער... אַ האַלבּע מייל וועגס... אונ וואָס? נאָך אַמאָל „פקד פקדתי", נאָך אַמאָל דער „אַלטער בעל הבית", וואָס האָט אָבּגעלעבּט אָהן דקדוק עטליכע זעכציג יאָהר, איז צעהן מאָל געוועזען אין „לאַפסק", אַ פּאָר מאָל אין „דאַנציק", שעור נישט אָנגעשלאָגען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, אונ קאָנן אַלץ נישט פֿאַרשטעהן אויף וואָס מען גיט דאָ אוים געלד... אַ טהייערע מציאה — דקדוק! ווייטער דער „יונגער בעל הבית", וואָס ווייסט, אַז פּראַקטישער וואָלט געוועזען צו טראָגען פּאות מיט אַ שטריימעל, אַ קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, צו פֿאָהרען צו'ן אַ גוטען יוד אונ נישט צו וויססען פֿון דקדוק. ער איז, נעבּיך, אַ כּשר קרבּן... אַלץ סוחר מוז ער, נעבּיך, קוממען צווישען מענשען, טראָגען אַ קאַפּעלוש מיט אַ געפּרעסט העמד, לאָזען

דעם ווייבּ געהן אין טעאַטער אַריין, דער טאָכטער — לעזען בּיכער אונ האַלטען נאָך צום יונגעל אַ לעהרער אויף „רקרוק"...

— איז דען דער טאַטע נישט ג'רעכט? — מאַכט ער — נור די וועלט וויל אַזוי!

אונ דער וועלט קאָנן ער קיינמאָל גאָר נישט אָבּזאָגען!

— טהוט מיר חאָטש צוליעבּ — בּעט ער זיך בּיי מיר — אונ מאַכט מיר איהם נישט קא..יע.

— איך צאָהל אייך — זאָגט ער — אַזוי פֿיעל געלד פֿאַר אַ הויל בּיסל דקדוק; זאָלל ער נ י ש ט וויססען, אַז די ערד דרעהט זיך אַרום דער זונן!

אונ איך האָב צוגעזאָגט, אַז ער וועט עס פֿון מיר נישט וויססען, ווייל... ווייל איך האָב אין גאַנצען איין לעקציע געהאַט אונ... אַ קראַנקע מאַמע אין שטוב!...

— געהן — אָדער נישט געהן?

בּיי דער לעקציע פֿילניוועט מיך דאָס גאַנצע הויזגעזינד.

צו זי אויך?

זי זיצט פֿון דער ווייטענס, שטאַנדיג פֿערלעזען, פֿערטיעפֿט... טהייל מאָל הייבּט זי אויף די לאַנגע, זיידענע בּרעמען אונ דעמאָלט ווערט ליכטיג אין שטוב...

נור דאָס געשיהט אַזוי זעלטען, אַזוי זעלטען...

טער וועללען אַ מאָל עפּיס האָבּען פֿונ'ם געלד, איז דאָס דערווייל די בּעסטע רעקלאַמע, וואָס אַמעריקאַ פֿערטראָגט עס נישט!

עס האָט אַ יונגער שנעק ערגיץ אַ דרשה געהאַלטען אונ עס וויל קיינער דעריבּער אין צייטונג קיין וואָרט נישט שרייבּען... שרייבּט ער אַליין: „ווייל איך האָבּ אין האָציפּלאָץ פֿאַר די משכּילים אין שטאָדט אַ דרשה געזאָגט אונ אַללע זענען שיער אויסגעגאַנגען — שענק איך 18 גדולים לטובת הפועלים". דער מליץ דרוקט אונ די וועלט קלינגט מיט'ן נייעם בעל דרשן.

שאלת הפועלים איז אפילו אַ סגולה אויף פּראַקטיקע פֿאַר אַ יונגען דאָקטאָר; אויבּ ער האָט נור אַ גוטען פֿריינד, וועט שוין אָן איהם דאָס פּובּליקום נישט פֿערגעססען...

קוים האָט ער געענדיגט דאָס אוניווערזיטאָט, שאָנקט זיין גוטער פֿריינד פֿאַר גרוים פֿרייד, וואָס דער בּערירהמטער קאָפּף האָט געענדיגט מעדיצין — ח"י גדולים! ווערט דער דאָקטאָר אַ חתן — ווייטער ח"י גדולים! האָט ער חתונה — נאָך אַ מאָל ח"י גדולים... מאַכט ער אַ בּרית — ווייטער ח"י גדולים! פֿערשרייבּט ער די ערשטע רעצעפּט עמיצען אויף אַ קאַטאַר — גיט נייע ח"י גדולים פֿון דער נאָדעל! אונ אַזוי־ערנאָך קלינגט גאַנץ אייראָפּאַ מיט'ן דאָקטאָרעל, וואָס, ווען נישט די שאלת הפועלים, וואָלט ער געמוסט אַרומלויפֿען אין די גאַססען, שרייען: „אני שלמה!" אונ יעדען אַריינשטופּען אין האַנד אַריין די אַדרעסס...

אַ ליטעראַט האָט פֿערקויפֿט — נישט די פּאַפּיער, די איז שוין לאַנג פֿערקאַניעט... נור זיך אַליין, פֿאַר עטליכע רובּל נדן! ווער וואָלט גע־

און וואס וועט זיין דערפון? גאר נישט,
אויסער הארצווייטאג! —

— הארסט? — וועקט מיך אויף דער
מאמעס שוואכע קול פון בעטט — דער רופא
זאגט, אז ווען איך זאלל האבען א פאאר
ווארימע, וואללענע זאקקען, וואלט איך
געמאגט ארויסקריכען פון בעטט.

— מען מוז געהן אויף דער לעקציע!

II.

אויסער דער בעל הבית'טע, וואס האט
זיך, ווי איהר שטייגער איז, ארויסגעחאפט,
דער שווער זאלל נישט וויססען, אין טעאטער
אריין, האב איך געטראפען דאס גאנצע
הויז־געזינד ארום זידענדיגען טאמבאקענעם
סאמאוואר.

אויף מיין גוט'ן־אווינד — האט דער
יונגערער בעל הבית געענטפערט א שוואכען
„גוט־יאהר" און נישט אויפגעהערט צו דרעהען
אין דער האנד די טאליע קארטען, וואס
ער האט געהאלטען, געוויס ווארטענדיג אויף
גאסט. אונטער א שפיציגער יארמולקע,
איינגעהילט אין א ברייטען טערקיש'ן
שלאפראק, לוינט נישט דעם אלטען בעל
הבית ארויסצונעמען די לאנגע אנטיפקע
מיט'ן ברושטיינענעם שפיט'ץ פון מויל, אדער
אויפצוהייבען די אויגען פון אלטען ליסער
סדור. ער שאקעלט מיר קוים מיטן קאפף
און פערטיעפט זיך ווייטער אינ'ם פירוש
צו'ם זמר לחנוכה.

... ? איז אויך פערטיעפט, נור, ווי
געוואהנליך — אין איהר ראמאן.

נור אויף מיין תלמיד האט מיין אריינ־
קוממען א שרעקליכ'ן איינדרוק געמאכט.

— וואס? שפרינגט ער אב פון טיש
און ווארפט טראציג ארונטער דאס שווארצ־
געלאקטע קאפעל — היינט אויך לערנען?

— פאר וואס נישט? שמייכעלט דער
פאטער.

— עס איז דאך חנוכה! טופעט דער
קלייגער מיטן פוס און ווייזט מיטן פינגער
אויפ'ן ערשטען ליכטעל מיטן שמש, וואס
האבען געברענט אונטער דער פארהאנג אויפן
פענסטער, צוגעקלעבט צו'ן א שייטעל האלץ.

— גאנץ גערעכט! בורטשעט אריין
דער אלטער.

— נו, נו, מוחל! מאכט גלייכגילטיג
דער יונגער בעל הבית.

עס דאכט זיך מיר, אז ... איז בלאססער
געווארען און האט טיעפער אראבגעלאזט דעם
קאפף צום בוך.

איך זאג „א גוטע נאכט", נור דער יונגער
בעל הבית לאזט מיר נישט אוועק געהן:

— איהר מוזט שוין בלייבען אויף טהיי!

— און אויף „שקצים'לעך מיט מאהן" —
האט פרעהליך אויסגעשריגען מיין תלמיד.

וואוסט דערפון? שאלת הפועלים! 20 נוממערען
דורכאנאנד ווינשט מען איהם, און פאר יעדען
וואונש קריגען די ארבייטער ח"י גדולים...

און עס וואקסט פון טאג צו טאג!... די
גבירה האט דעם גביר געווארפען א ראנדעל אין
קאפף אריין: האט זי געטראפען, שענקט דער
גבירה'ס מוטטער, ד. ה. דעם גביר'ס שוויגער, ח"י
גדולים! האט זי נישט געטראפען — שענקט די
דיענסט, וואס האלט מיט'ן בעל הבית, ח"י גדולים!
געהט די דיענסט אוועק דיקקער ווי זי איז געקוממען,
שענקט דעם בעל הבית'ס א גוטער פריינד ח"י
גדולים...

נו, זאגט אלליין, קאנן אזא שאלת הפועלים
עמיצען שאטטען?

מען זאגט אז דא האבען מיר אסך ארימע בעל
מלאכות, אז פאר דעם געלד וואלט מען זיי געקאנט
ווארשנאטען מאכען, נייע־מאשינען קויפען...

עס קאנן זיין, נור מיר קאנגען נישט אנדערש,
מיר מוזען האבען אונזער אייגען, היימיש, ווארם,
שטילל שאלת הפועלים'יל!

אין איראפא זענען געוועזען פאנאמאס און
פאנאמינאס... און גאנץ איראפא האט געקאכט ווי
א קעססעל!

אין פראנקרייך האבען מיניסטארען געגנבית און
געגאנגען אין קרימינאל אריין; אין איטאליען האבען
סענאטארען געגראבעלט אין דער קאססע, און גאנץ
איטאליען האט געזאטטען! אין היספאניען האבען
א סך אריסטאקראטען געהאט לאנגע פינגער און מען
האט זיי נישט געשוויגען! אין שיקאגא האט מען

ער וואָלט מיט מיר גוט געלעבט, ווען נישט דער „פקד, פקדתי״.

איך וויל אָבזאָגען, נור דער לאָבוז חאַפּט מיך אָן ביי דער האַנד, און רוקט מיר צו, מיט אַ שעלמישען שמייכעל אויפֿן ריהרעוודיגען פנים, אַ שטוהל געגענאיבער דער שוועסטער.

האָט ער עפּיס בעמערקט?

נאַטירליך האָט ער געקאָנט עפּיס בעמערקען נור פֿון מיין זייט... זי איז שטאַנדיג פֿערטיעפֿט און פֿערלעזען... זי האַלט מיך געוויסט פיר אַ בטלן... אפשר נאָך פאר עפּיס ערגערס... זי ווייסט דאָך נישט, אַז איך האָב אַ קראַנקע מאַמע אין דער היים!

III.

— עס מוז שוין זיין אָנגעצויגען! רופֿט זיך אָן אונגעדולדיג דער יונגער בעל הבית —

— באַלד, באַלד, טאַטישי! — ענטפֿערט זי האַסטיג און איהר בלאַסס פנים ווערט געראָטעלט.

דער יונגער בעל הבית פֿערטראַכט זיך ווייטער; מיין תלמיד לאָזט איבערן טיש אַ דריידעל, דער אַלטער לעגט אַוועק דען סדור און גרייט זיך צו דער טהיי.

אונגערעגווילליג האָב איך מיך פֿערקוקט אויף די חנוכה־ליכט, וואָס ברענען מיר געגען איבער אויפֿ'ן פֿענסטער. זיי ברענען אַזוי טרויריג, אַזוי ניעדערגעשלאַגען און פֿערשאַמט פֿאַר'ן פֿערזילבערטען בליי־לאָמפּ, וואָס הענגט איבערן עסס־טיש און בעלייכט אַזוי העלל דען פֿיינגעדעקטען טיש... עס ווערט מיר נאָך אונמוטהיגער און אין בעמערק נישט, אַז זי דערלאַנגט מיר אַ גלאָז טהיי.

— מיט ציטראָן? וועקט מיך איהר טרויריגע שטיממע.

— אפשר מיט מילך? פֿראַגט דער פֿאָטער.

— ניין, ניין! די מילך איז אָנגעברענט! וואָרענט מיך דער תלמיד.

— ניזנאָשניע! רייסט זיך איהר פֿון מויל אַרויס.

IV.

עס איז ווייטער שטיל. מען האָרט נישט מעהר נור דען זייגער פֿון דער וואַנד, דאָס זופּען פֿון די גלאָזער און דאָס קלינגען מיט די לעפֿעליך.

פלוצלינג פֿאַלט איין מיין תלמיד צו פֿראַגען:

— לעהרער, וואָס איז אַזוינע חנוכה?

— וועסט פֿרעגען מאָרגען דען רבי'ן אין חדר — מאַכט אונגעדולדיג דער אַלטער.

— עה! מאַכט מיין שילער טראָטציג —

איינגעזעצט אין אָסטרייכישען קאָנסול פאר געלד, זאַכען; אין ענגלאַנד איז אַריינגעפֿאַללען, נעביך, אַ לאָרד...

אומעטום — סקאַנדאַלען, ערד־ציטטערניש!

ביי אונז איז געוועזען אַ פּאַנאַמיגאַלע — און שטיל! שאַ! —

עס האָבען גאַנץ קליינע מענשעליך געמאַכט אַ גאַנץ קליין חברה'לע צו קויפען ערד אין ארץ ישראל... קוים טויזענד מענשען און אין גאַנצען צוויי הונדערט פֿראַנק...

מיט דער צייט, האָט מען אויסגערעכענט, וועט די ערד וואַקסען און וואַקסען, און יעדערער פֿון די טויזענד מיטגלידער וועט האָבען זיין אייגענע קאָלאָניע אין ארץ ישראל... וואו אַ שניידער, וואו אַ שוסטער, וואו אַ קבצן, האָט פֿערקויפֿט דאָס צירונג מיט'ן בעטט־געוואַנד, צוגעבאָרגט די רעשט אויף פּראָצענט — און אַריינגעטראָגען 100 פֿראַנק... צו וועמען? מן הסתם צון אַ יוד... וואָס האָט מען דאָ צו פֿראַגען...

אין קורצען האָט מען געקויפֿט אַ שטיק ערד, מען האָט עס אַ נאָמען געגעבען „עין־זיתים״... און במשך פֿון אַ יאָהר זענען געפֿלויגען פֿון ארץ ישראל בשורות טובות ווי די טויבען, דער כנסת ישראל צו'ם דערקוויקעניש... די אייגענע, וואָס האָבען די חברה צוזאַמענגעשלאָגען, האָבען דען גאָרטען געפֿלאַנצט, ווייַן געבויט... „אונזער וויינגאָרטען — האָט מען געשריבען — וואַקסט פֿון טאָג צו טאָג, מיט יעדער מינוט וואַקסט זיין ווערט. מענשען זעהען און גלויבען נישט זייער אייגענע אויגען״... „נור אַזוינאָך — האָט מען געשריבען

דער לעהרער ווייסט וואהל בעסער פאַר'ן רבי'ן.

דער אַלטער וואַרפט אַ באָזען בליק אויפ'ן זוהן; דאָס האָט געהייסען: „זעהסט ?!"

— איך וויל אויך וויסען וואָס חנוכה איז! האָט זי זיך אָנגערופען שטיל.

— נו, אדרבא! מאַכט דער יונגער בעל הבית — לאָ'מיך זעהן וואָס ביי'ן אייך איז חנוכה!

V.

— עס איז געוועזען אין דער צייט — האָב איך אָנגעהויבען — ווען די גריכען האָבען אונז אונטערדריקט אין ארץ ישראל.

די גריעכען... נור דער אַלטער האַקט מיר איבער מיט אַ זויערע מינע:

— אין שמונה עשרה שטעהט „מלכות יון... הרשעה!"

— עס איז אַלץ איינס, מן הסתם — בעמערקט דער יונגער בעל הבית — וואָס ביי אונז איז יון — איז ביי זיי אודאי גריכען!

— די גריעכען — האָב איך נאָך אַמאָל אָנגעהויבען — האָבען אונז שראָקליך אונטער־דריקט; עס איז געוועזען די ערגסטע צייט פיר יודען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס גאַנצע פאָלק וועט שוין אונטערגעהן און פערלוירען ווערען... נאָך עטליכע אונגליק־ליכע מרידות איז אונזער גאַנצע קראַפט צושלאָגען געוואָרען... דער לעצטער פונק פון האָפפנונג האָט זיך אויסגעלאָשען... מען האָט אונז אין אונזער אייגענעם לאַנד ווי ווערם מיט די פיס געטרעטטען...

דער יונגער בעל הבית האָט שוין לאַנג נישט געהערט; ער האָט איבערגעבייגען דאָס אויער צו דער טהיר, צו וועט נישט עמיץ קלינגען פון זיינע גאַסט... נור דער אַלטער לאָזט פון מיר קיין אויג נישט אַראָב. און אַז איך האָב נאָך אַמאָל בענוצט דאָס וואָרט „אונטערדריקט", האָט ער זיך נישט איינגעהאַלטען און געזאָגט:

— אַ מענש רעד ריינע דבורים... אונטערדריקט — שמיקט... וואָס טויג מיר דאָרט... מען האָט אונז פשוט נישט געלאָזט קיין שבת האַלטען, קיין יום טוב מאַכען, קיין תורה לערנען און אפילו מילה פערווערט!

— שפיעלט איהר נישט פראַפערענס? האָט מיך ראַפּטום געפראָגט דער יונגער בעל הבית — אפשר גאָר אין אָקע?

VI.

עס איז ווייטער שטיל געוואָרען און איך האָב ווייטער פערצעהלט:

— די לאַגע איז מיט דעם נאָך ערגער געוואָרען, וואָס אונזער אַדעל און די רייכע לייט האָבען זיך אָנגעהויבען מיט זייער אייגען פאָלק צו שאַמען און אָנגעהויבען זיך צו פיהרען גריכיש... מען האָט אָנגעהויבען צו בעזוכען גימנאַזיום'ס...

קאָנן קומען די גאולה, נור דורך אַזעלכע חברות קאָנן מען אויסגעלייזט ווערען פון גלות.

פלוצלינג איז אָבער דער געזעלשאַפט איינגע־פאַללען אַראָבצושיקקען אַ מענש קיין ארץ ישראל, צו בעקוקקען עין זיתים, און עס איז איהם פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען — שטיינער און ביינער!

די 100 טויזענד פראַנק — פיו!

נור שטיל! קיין סקאַנדאַלען מאַכט מען נישט! מען האָט קיינעם נישט אָבגעגעבען „פאַרדסוד"... וואָסרען עס האָט זיך אויסגעוויזען דאָס אייגענע וואָס אין חעלם!

אין חעלם איז אַמאָל פון שוואונדען געוואָרען מילך פון אַ כאַפף... און קיינער איז נישט שולדיג געוועזען! די קאַץ איז געווען געפגרט, דער בעל הבית און די בעל הבית'טע — פליישיג, און פאַר דער דינסט וואָלט דער רב געזאָגט שווערען...

אין אונגאַרן איז ערשט נישט לאַנג געוועזען אַ שטאַרק מחלוקת וועגען חופה וקדושין. די אַרים־טאָקראַטען, וואָס האָבען דאָרט אַ גרויסע דעה, זאָגען אַז אין חתונה האָבען שטעקט אַ גרויסער סוד אַ הייליגקייט, אַ הימעל־זאַך, און אַז האָטש „בת פלוני לפלוני" איז בעשערט און ווערט אויסגערופען נאָך 40 טאָג איידער גאָט טראַנספּאָטירט אַרויס די נשמה פון אוצר, מוז איבער יערען זווג דאָס שטריימעל מאַכען אַ ברכה!.. דאָס פראָסטע פאָלק אָבער זאָגט אַז חתונה האָבען איז אַ מענשליכע זאַך, אַז עס שטעקט דערינגען גאָר קיין סודות נישט, און מען דאַרף דערצו נישט מעהר, נור ער זאָל וועללען, זי זאָל וועללען און דאָס מאַגיסטראַט זאָל פער־שרייבען, אַז זיי האָבען ביידע געוואָלט; כדי מען זאָל וויסען, ווער מיט וועמען עס וועט זיך אַמאָל

זי און דער זיידע קוקען מיך ביידע אן פערוואונדערט!

— נור אין יענע גימנאזיום'ס, האב איך ווייטער געצויגען, האט מען נישט געלערענט ווי אין די היינטיגע... מען האט נור גימנאסטיג געמאכט און דוקא נאקיט, און זברים מיט נקבות צוזאממען...

ביידע פאר אויגען האבען זיך צוריק אראבגעלאזט, נור פאר דאס האבען זיך דעם יונגען בעל הבית'ס אויגען צופלאמט:

— וואס רעדט איהר?!

איך ענפער איהם נישט און פערציהל ווייטער פון די טעאטערע, וואו מענשען האב־ן זיך געשלאגען מיט ווילדע חיות און אקסען, און פון אנדערע גריכישע מנהגים, וואס האב־ן געמוזט דעם יודישען לעבען זיין צו־ווידער.

— נור דאס איז אלץ פאר די גריכען נאך ווייניג געוועזען; זיי האבען געוואלט עס זאלל פון יודישען לעבען קיין צייכען נישט בלייבען. און זיי האבען אויפגעשטעלט א מזבח מיט איין עבודה זרה אין מיטען גאסס און געהייסען צו'ן איהר מקריב זיין קרבנות.

— צא טא זנאטשי? האט זי איבער געפרעגט. איך האב איהר פערטייטשט און דער אלטער האט זיך צוהיצט און געענדיגט:

— און א חזיר! דוקא א חזיר זאל מען מקריב זיין.

גט'ען און ווער עס וועט נאך וועמען נעמען ירושה און קדיש זאגען...

אין אונגארן איז דא א פארלאמענט, וואו עס זיצען אויסדערוויילטע פון פאלק, און א הערענהויז, וואו עס זיצען גרויסע הערען — אריסטאקראטען. קיין פראגע איז דארט נישט גילטיג, ביז זי ווערט נישט אנגענוממען אין פארלאמענט, בעשטאטיגט אין הערענהויז און דערנאך ערשט — אונטערגעשריבען פון קייזער. נאטירליך האט דער פארלעמענט געוואלט, אז די חתונה זאלל בלייבען א ציוויל־זאך, נישט קיין הייליגער סוד... נור דאס הערען־הויז האט נישט געוואלט, און עס האט זיך נישט אונטערגעגעבען, ביז מען האט עס נישט גענייט מיט מיטגליעדער און בלאטע די אריסטאקראטען אין די קאטשען אריין און מיט אויסהאקקען די שויבען. זיי

— און עס האט זיך געטראפען א יוד — האב איך ווייטער אנגעהויבען — וואס איז צוגעגאנגען צום מזבח און האט געוואלט ברענגען א קרבן...

נור אין דער אייגענער רגע איז פון די בארג אראב דער אלטער מאקאבעער מיט זיינע פינף זיהן... נאך איידער די גריכישע סאלדאטען זעננען צו זיך געקוממען, האט זיך דער נידערטרעכטיגער געבאדען אין זיין בלוט, דער מזבח איז געוועזען צו־שטויסען און אין איין סעקונדע האט די מרידה אויפגעפלאמט...

... און די מאקאבעער מיט א קליין ביסל גבורים האבען געזיעגט די הונדערט מאל שטארקערע גריכען...

... זיי האבען די גריכען פערטריבען פון לאנד און בעפרייט דאס פאלק.

VI.

— צום אנדענקען פון דעם זיעג — האב איך געענדיגט מיין ערצאהלונג — צינדען מיר עד היום אונזער ארימע אילומינאציע, אונזערע חנוכה־ליכט.

— וואס? איז אויפגעשפרונגען דער אלטער און האט געציטערט פאר צארן — דאס איז דאס נס?

— אהער, שמערקע! האט ער א געשריע געטהון צום איניקעל, וואס האט זיך פאר

האבען זיך אונטערגעגעבען און — היינט מארגען וועט דער קייזער אונטערשרייבען דאס נייע געזעץ, אז חופה וקדושין קאננען זיך בעגעהן אהנ'ם שטריימעל...

ביי אונז איז גלייך עפיס אהנליכ'ס געשעהען נור... מיט'ן קאפף אראב!

אין א געוויססע שטאדט האבען די „דייטשען", דאס הייסט אונזער ליבעראלע, געבילדעטע פארטיי געוואלט דורכאויס אריינפיהרען די חופה אין שוהל אריין, גלייך צום ארון קודש... און די פרוממע קלאססע האט נישט געלאזט! פאר דער חופה — זאגען זיי — איז געווען פלאטץ אויפ'ן בארגעל מיסט, אויפ'ן שוהל־הויף...

זעהט איהר, פונקט פערקעהרט ווי אין אונגארן!

די פרוממע קלאסס איז לייכט צו פערשטעהן... זיי ווילען בכלל נישט קיין נייעס... דערצו וויסען

שרעק נאך ווייטער אבגערוקט.

דער אלטער קלאפט אין טיש אריין אז עס קלינגען די טעללער:

— דאס נס איז געוועזען... אז מ'האט ארויסגעטריבען די טמא יונים, איז נישט מעהר געבליעבען ווי איין קריגעל כשר'ן בוימעל...

נור ער האט זיך צו הוסט און נישט געקענט דען אטהעם חאפען. דער יונגער בעל הבית איז צוגעלאפען און האט איהם ארויסגעפיהרט אין דער צווייטער שטוב אריין.

VIII.

איך וויל ארויס פון שטוב, נור זי פערהאלט מיך:

— זי זעננען געגען אסימילאציא? האט זי מיך געפרעגט.

— אסימילירען — האב איך איהר געענטפערט — הייסט פערצאהרען, אויפעססען און פערדייען. מיר אסימילירען רינדפלייש, ברויט און אונז ווילען אנדערע אסימילירען...

זי שווייגט א פאר סעקונדען און פרעגט דערנאך דערשראקען:

— ווערלען דען אייביג, אייביג זיין קריעג און שטרייט צווישען פעלקער?

— אה, ניין — האב איך איהר געענט-פערט. אין א געוויססען פונקט מוזען זיך אללע פעלקער פערא‍יינינגען!

— און דער איז?

— די מענשהייט!... זאלל יעדערער ביי זיך טהון וואס מען דארף, ווערלען זיך שוין אללע צוזאממען טרעפען

זי האט זיך פערטראכט. איך וויל ווייטער רעדען נור מיר האקט איבער דער קלאפ פון דער טהיר...

— די מאמע געהט! האט זי שטילל אויסגעשריען און ענטלויפט. נור אוועק-געהענדיג דערלאנגט זי מיר דאס ערשטע מאל די האנד.

IX.

דען צווייטען טאג אין דער פריה, נאך ליעגענדיג אין בעטט האב איך דערהאלטען א בריעף דורך א פאסלאניען.

די קאנווערט האט איהר פאטערס פיר-מא "Jakób Berenholc"... דאס הארץ קלאפט אין מיר ווי ביי'ן א גזלן... נור אינעווייניג איז מעהר נישט געלעגען נור 10 רובל פאר'ן חודש, וואס האט זיך נאך נישט געענדיגט.

אוים לעקציע!

ל. פרץ.

זיי, אז לויט אונזער געזעטץ איז גענוג, אז זי שטעקט אויס א פינגער, ער זעצט ארויף א פינגעריל וואס מוז ווערט זיין ווענינגסטענס א פרוטה און זאגט „הרי־את"... דערביי דארפען, נאטירליך, זיין עדות, ער זאלל נישט אבלייקענען שטיין און ביין; א מנין איז נאך בעססער, נור אזוי ווי יעדער קאנן צו-קוממען צום עמוד, אזוי קאנן יעדערער מקדש זיין...

נור וואס די „דייטשען" ווילען, פאר וואס גיט דער ראבינער חופה וקדושין דוקא ביים ארון קודש אין קאהר־שוהל, איז נישט צו פערשטעהן...

דאכט זיך, אז אין דער קלאסס שטעללען זיך צו דער חופה: א חתן, וואס האט שוין קיין האהר און קיין סודות נישט, און א כלה, וואס ווייסט פון פאל דע קאק, זאלא און אנדערע, אפילו ווי אזוי מען האט קיין קינדער נישט, אז עס האבען נישט חתונה קיין מענשען, נור צוויי בייטעליך געלד... וואס'זשע דארף מען דא רען פרעדיגער?

נור נישט אין דעם געהט אונז...

גענוג, אז די פראגע, וואס האט אויפגעקאכט גאנץ אונגארן, האט זיך אבגעשלאגען אין אונזער טראפפען וואססער, נור מיטן קאפף אראב!

פון דעסטוועגען מיינט נישט, אז עס איז גאר אין גאנצען שטילל! די פרוממע חובבי ציון שלאגען זיך מיט די ליבעראלע חובבי ציון... און וואס עס געהט, איז שווער צו וויססען פון די הונדערטער פאשקווילען, וואס ווערען צושיקט אין בריעף אדער געדרוקט אין צייטונגען... עס מוז דאך זיין איין ארט פראגע: וואס עס איז בעססער, געשא-בענער אדער געריבענער רעטטיך?

דער ל. פון רעדאקציע.

דאָך אַמאָל גֶעווײנט!

(אַ בילד).

אַ לוסטיגער קבצן איז בערל טראָגער!

זיין דירה איז אין קעללער שטוב, די צוויי קליינע פענסטער זעננען מיט'ן ברוק צוגלייך, די שויבען זעננען פערגראָהט אונ קויטיג, די וואַנד פייכט, אין די ווינקלעך בלישציעט דער שימעל אונ דאָך, אַז עס פאַלט צו די נאַכט, לויפט בערל אַהיים מיט א שמחה...

ביי דער וואַנד, צווישען די פענסטער, שטעהט אַ טישעל, צוויי פיס האָט עס אייגענע, די אַנדערע פערטרעטען צוויי שייטליך האָלץ... דאָך ווינטערצייט ווערען זיי גאַנץ אָפט פערשוואונדען... נור בערל זאָגט, אַז, אָנגעשפאַרט אָן דער וואַנד, וועט עס שטעהן „מיט גאָטט'ס הילף..." אונ עס שטעהט!

דריי ווייסע שטיהלען איז דאָ אין שטוב... נור אַללע אָהן אָנלעהנען... קוים איז אַ שטוהל אַ קאַליקע געוואָרען, האָט בערל באַלד אָנגעהויבען זוכען עטליכע נאָגעל, צוריק צושלאָגען דאָס אָראָבגעפאַלענע אָבר, נור ער האָט זיך אַזוי די נאָגעל געשאַפט ביז צום ערשטען פראָסט! דערכעלט האָט בערל געזאָגט „כל חמירא" אונ די אָנלעהן איז אריין אין אויבען אריין...

אין שטוב זעננען דאָ צוויי בעטטען, אויף זיי ליעגען שמאַטעס, וואָס בערל רופט: קישען אונ קאָלדרע, אונ אונטער זיי שטעהען קאָסטלעך, פולל מיט אַנדערע מאָדע שמאַטעס. אונ בערל זאָגט, אַז דאָס זעננען העמדער אונ נאָך אַזאָלכע זאַכען...

נור בערל זאָרגט נישט:

— וואָס דאַרף איך מעהר? שמייכעלט ער — אַבי געלעבט!

פיער קינדערליך האָט ער. צוויי שלאָפען אין איין בעט מיט איהם אונ צוויי מיט דער מוטטער צוזאַממען, נור —

— קינדער — זאָגט ער — זעננען א נחת... עס דאַרף אַסך... אמת... נור פאַר דאָס, אַז איך קומה אַהיים, איז דאָ מיט וועמען זיך צו שפיעלען, מיט וועמען זיך נאַריש צו מאַכען.

די פיער זעננען איהם פון זיעבען געבליעבען אונ ער קאָנן זיך אָן יענע דריי אָהן פייכטע אויגען נישט דערמאַנגען! אָבער אַזוי, וואָס פעהלט בערל טראָגער?

פון ווייב איז ער נישט צופריעדען, ד. ה. ער קאָנן נישט לײדען, וואָס זי זיפצט שטאָנדיג אונ וויינט.

וואָס איז? אַ קאָנטראַקט האָט זי פון גאָטט? ער איז איהר מחויב צו געבען? נישט אַללע קאָננען זיין ראָטהשילד!

— עט! מאַכט ער, מיין ווייבעל טויג שוין צו גאָר נישט! אַ קלאָג־מוטטער געוואָרען!

קוים ווייזען זיך טרערען אין איהרע אויגען, שטעלט ער זיך איהר געגענאיבער, פערבערעכט ברחנות די האַנד, מאַכט אַ וויינענדיג פנים אונ שאָקעלט נאָך מיט'ן קאָפף...

— דיר לאַכט זיך אַלין! ווערט בת־שבע בּאָז.

— איך גיעס דאָך גאָר! אָנטפערט ער מיט אַ וויינענדיג קול.

— זאָלל מען שוין וויינען נאָך דיר, שטאַרקער פאָטער! דרעהט זי זיך פונ'ם אַוועק.

נור בערל בעליידיגט זיך נישט, וואָס אַרט איהן אַ קללה? עס דאַכט זיך איהם, אַז אָהן „דעם" וואָלט זיך גאָר נישט אַזוי פראָהליך געלעבט.

בּאָז ווערט ער נור אַז זי הייבט אָן זיך צו שילטען; דערכעלט שילט ער זי צוריק, בפרט נאָך, אַז זי הייבט אָן אויף זיך בעטען דעם טויט...

דערכעלט האַפט עס איהן ביז אין „זיעבענטען ריפּ"...

— אוי, אָבדאַרען זאָל דיר די צונג! אָנפערט ער אונ שפּייט אויס מיט האַרץ.

זי ווערט שטילל אונ גיעסט מיט טרעהרען אונ ער וואַרפט אויף איהר בּאָזע בּליקע!

— אונ וואָס האָסט דו פון וויינען? פערד!

איהם דאַכט זיך, אַז אַ מענש דאַרף קיינמאָל נישט וויינען, אויסער יום־כפור אויף די זינד...

נור איינמאָל איז געשעהן אַזאַ מעשה:

אַ מאָל אין אַ יומא־דפגרא האָט זיך בערל אַזוי צושפּיעלט מיט די קינדער, אַזוי געבּאָריט זיך מיט זיי, אַז ער איז אינטערוויילעכטס ארויפגעפאַללען אויפן בעטט אונ — עס איז צושיטט געוואָרען אויף שטיקלעך!

— ברוך דיין אמת! האָט ער אַרויסגעלאָזט אין אַ געלאָכטער, וואַרט קינדער, מיר וועלען מאַכען אַ הספד.

ער בייגט זיך איין ווי דער הויקערדיגער מגיד אונ וויל אָנהייבען עפּיס צו זאָגען, נור בת־שבע שווייגט נישט:

— אוי, איך קאָנן שוין דאָס נישט איבערטראָגען! האָט זי זיך אָנגעהאַפּט מיט אַ געוויין פי'ם קאָפּף, — איך וועל אָן מיר אַ מעשה טהון!

— משוגע בּיסט דו, וואָס? שרייט צו'ן איהר בערל.

— טאָמער איז געוועזען די פּאָר בעטטלעך אין שטוב, שוין — דאָס אויך נישט, רבונו של עולם! נעם מיך שוין צו פון דער וועלט!

בערל ווערט שוין אין כעס:

ראָרסט אַ קלאָג אַביסל? דאָס בעטטעל איז צובראָכען געוואָרען! בהמה! באַלד — בּעע!

— לאַכען זאָלסט דו שוין מיט בלוט, טאַטע געטריייער.

— חע, הע, חע! לאַכט ער שוין צוריק מיט גוטען, — ניין זאָג דען אמת: מה רעש? וואָס קעהרסט דו די וועלט? דאָס בעטט צובראָכען! אַי וואַי, אַ שרעק! דער הימעל לעגט זיך איין! וואָס האָט געזאָלט אויסגעהן צו איינעם פון אונז, האָט זיך

גאָר אויסגערוט צום בעטט! אי, אַי בהמה!

דער געדאַנק, אַז דאָס בעט האָט געקאָנט זיין אַ כפּרה פאַר איינעם פון הויזגעזינד, קריכט איהר אין קאָפּ אַריין. זי ווערט אַביסל רוהיגער און קלערט דערווייל, וואָס מען וועט טהון. מען וועט שוין די קינדער קיין שיך נישט מאַכען. פאַרן ערשטען געלד וועט מען קויפען, אָדער אפשר נאָך פערבעטען דאָס בעטט... דערו ... וועט זי מיט צוויי קינדער שלאָפען אויף דער ערד; עס פאַלט איהר גאָר נישט איין, עס זאָלל קאָננען אַנדערש זיין.... נור פאַר וואָס לאַכט ער נאָך?

—ער פערקריכט זיך — וואָרטשיט זי מיט כעס— פריזי נור, וואַלגער זיך אַ פּאָר נאַכט אויף דער פּאָדלאָגע, אין דער נעץ, וועסט דו שוין זעהען! זאָלסט שוין לאַכען פאַר'ן טויד, רבונו של עולם!

— חאַ, חאַ, חאַ! — אַ קלייניגקייט! בערל טראָגער וועט שלאָפען אויף דער פּאָדלאָגע! קאָנסט נישט דען גרויסען פריץ? לאַכט בערל נאָך האָכער.

קינדער — קאָמאַנדירט ער — שלעפּט דען שעננעק!...

זי ווערט אונטערגעצונדען:

— נישט דערלעבען וועסט דו צו שלאָפען אויף דער פּאָדלאָגע! לאָזט זי אַרויס אַ געשריי און וואַרפט זיך אַרויף אויפ'ן שעננעק.

בערל קוקט זי אָן פערוואונדערט.

— וואָס ביזט דו, משוגע צו חסר דעה? דריקט ער מיט די פּלייצעס.

— אַז דו וועסט שטאַרבען, וועסט דו ליעגען אויף דר'ערד — ענטפערט זי — נישט איצטער!

— מאַך נישט קיין קונצען, בת־שבע און לאָז שלאָפען! מאַכט בערל שטרענג.

זי ווייזט איהם מיטן פינגער אויף איהר בעטט.

— דאָרט לעג דיך, פלאַגע!

— איך שלאָף נישט אין קיין ווייבעריש בעטט, וויצעלט ער, געה שוין געה! לאָז מיך שלאָפען! ער נעמט אָן דען שעננעק.

— איך האָב געזאָגט: ניין — איז ניין! שרייט אויס בת־שבע און חאַפּט אָן דען שעננעק מיט ביידע האַנד.

— לעג איך מיך אָהן דען שעננעק! לאָזט בערל אַרויס אַ געלעכטער און ... אַראָב פון זיך דען פעלץ.

— איך וועלל דיר געבען אַ „לעגען זיך", אַז דו וועסט נישט וויססען, פון וואַננען דיר איז געקוממען! צושרייט זיך בת־שבע און שפּרינגט צו איהם צו מיט די נאָגעל.

אַ רויטקייט איז איהר אַרויס אויף די באַקען, די אויגען ברענגען. בערל קוקט אויף איהר פערוואונדערט; זי זעהט גאָר אַנדערש אויס אין כעס. פאַר אַ יאָהר צעהן האָט זי שטאָנדיג כמעט אַזוי אויסגעזעהען. ער שמייכעלט:

— אַ מיין שאָן ווייבעל! שרייט ער אויס און ווילל זי אַרומנעמען. זי רעכענט עס ווייטער פאַר חוזק, שטופּט איהן צוריק מיט כעס און געהט איהם אויסבעטען איהר בעטט.

ער בענוצט די מינוט, חאַפּט אַראָב זיין שעננעק, שליידערט איהן צום אויבען צו און ... זיך אויפ'ן אַרויף.

— הוראַ, קינדער! שלאָפען קוממט!

— אין בעטט אַריין זאָלסט דו געהן! שרייט זי אויס מיט האַרץ.

— מאָרגען! לאַכט ער פון נייעם געלעכטער.

— אין בעטט אַריין! האָרסט, וואָס איך זאָג דיר?

— אוי — הום! ברומט ער מיט אַ חוזק.

— נא! נאַ! נאַ! שרייט זי און הייבט אָן מיט אַ ווילדען כעס צו זעטצען מיט די פיס אין איבערגעבליעבען בעטט אַריין... עס צושיטט זיך ... בערל מיט די קינדער שפּרינגען אויף דערשראָקען.

זי איז אויסער זיך, זי טרעט מיט די פיס די ברעטליך... זי ווילל עס זאָלל פון בעטט קיין זכר נישט בלייבען.

בערל ווילל זי איינהאַלטען, בערוהיגען זי רייסט זיך פונ'ם אויס; ער חאַפּט זי אַרום און האַלט זי פעסט, ווילל זי איהן בייסען. — „בת־שבע, זעה! בת־שבע!" שרייט ער אויס מיט שרעק

ער זעטצט זי אַנידער אויף אַ שטוהל; בת־שבע הערט אָן צו זיך קוממען און צוויינט זיך. די קינדער העלפען איהר וויינען פאַר שרעק.

בערל ווייסט נישט וואָס מיט זיך צוטהון; טרויריג שטעהט ער איהר געגענאיבער און לאָזט פון איהר קיין אויג נישט אַראָב. די דאַרע באַקקען ברעננען, די אויגען פלאַממען...

— בת־שבע! הייבט ער אָן ווייך — און ריהרט זי געלאַססען ביי'ם אַקסעל — בת־שבע, האָר אויף, איך בעט דיך, צו וויינען!

זיין קול ציטטערט.

— בת־שבע. מאַכט ער נאָך ווייכער; אין האַרץ ווערט איהם וואונדערליך ווייך, און אין האַלז הייבט איהן אָן צו שטיקקען און — ער דערפיהלט נאַססע טרעהרען אין די אויגען...

דעמאָלט האָט בערל אויך געוויינט!

דוד פינסקי.

שבת-אויבס.

די צייט.

די אייביגע צייט,
זי געהט זיך איהר וועג
און ווייס קיין מאנאטען,
קיין וואכען, קיין טאג —
זי געהט זיך אהן אויפהאר
איהר אייביגען וועג
און ווייס נישט וואס „נאהענט" איז און „ווייט".

עס העלפען קיין טרערען —
קיין בעטען, קיין צארן;
עס ציהען קיין לייצען,
זי פיהלט נישט קיין שפארן;
זי זעהט נישט קיין גריבער,
קיין שטיין און קיין דארן
און געהט אלין איהר אייביגען וועג.

עס דונערט וועזובי 1),
עס פלאטערט א שטויב,
עס פישציעט א ווארמיל,
ניאגארא 2) מאכט טויב —
זי הערט זיי ווי אונזער
קריטיק אדער לויב —
און געהט זיך איהר אייביגען וועג...

ווענן טויזענדער נחת,
ווענן טויזענדער נויטען,
זאלל בליהען דער „מארגען"
מיט גאלדענע צוויטען —
זי גריסט נישט דאס לעבען,
בעוויינט נישט דען טויטען
און געהט זיך איהר אייביגען וועג. —

1) א בולקאן (א פייערשפייענדיגער בארג).
2) דער שטארקסטער וואססער פאלל.

י. ל. פרץ.

באַשע לאה

ווער קאָנן נאָך ווי באַשע לאה אויסרופֿען אַללע סחורות, וואָס ליגען אין קיישעל? אַז באַשע לאה העבט אָן „אויסשרייען" מיט איהר הילכיגען, געזונדען סאָפּראַן: „פֿרישע אייער ציבעלעס מאַרמעלאַדנע, פּעטרושקע, אָפּפּעל־הוילע צוקער באַרנעס זיססע האָב איך" א. ז. וו. — אַז זי העבט עס אָן אויסשרייייז הערט מען זי אויף דער צעהנטער גאַסס. אַזוי זאָגען עדות אַללע אַנדערע מאַרק־ווייבער.

און זי שרייט נישט גלאַט אַזוי, אָהן אַ סדר, אָהן אַ טעם, אַבי געשריען. זי מאַכט עס מעשה חזן, זי זינגט. „זי טאָקט אָב", זאָגען אַללע. ביי איהר קומט עס אַרויס מיט אַללערליי טאָנער, מיט פֿערשידענע וואַריאַציעס, אַז די דיענסט מאַדעך דערמאָננען זיך דען קאַדריל, וואָס זיי האָבען שבת געטאַנצט ביי באַשע לאה'ן אין שטוב...

— אַ סחורה אַ ביסל, — מאַכען אויף איהר די איבעריגע ווייבער מיט די קאָפּף, ווען זי זינגט אָב —, אַ שטוקע, פֿערשטוממט זאָלל זי ווערען!

נור די קללה איז נישט ערנסט. פֿערקעהרט. אַללע ווייבער ליעבען זי און גרויסען זיך מיט איהר שטיממע און מיט איהר קאָננען אָבטאָקען מעשה חזן. בפרט זייט דער אַלטער פּריץ גרינקעוויטש, וואָס ליגט שוין אַ פּאָר יאָהר מיט די פֿיס אונמ'ער זיך, האָט, ליגענדיג אין אַ זוממער טאָג ביי'ם אָפּפֿענעם פֿענסטער, אויסגעשריען: „אַ, יאַקי זשידאָווקאַ מאַ גלאָס!" און האָט זיך געשטאַרקט און אויפֿגעהויבען זיך אַ ביסל און אַרויסגעקוקט דורכ'ן פֿענסטער אויף באַשע לאה'ן. דערביי האָט ער צו געשמייכעלט, ווי אַ מאָל אין די גוטע יאָהרען, ווען די פֿיס האָבען איהן נאָך געטראָגען.

באַשע לאה איז אַ יונג ווייבעל פֿון אַ יאָהר צוויי און דרייסיג, פֿון מיטטעלען וואוקס. זי טראָגט אַ פּאַריק, נור ער ליגט אויף איהר אַזוי קינציג, אַז עס איז איהן נישט צו דערקעננען — גלייך אייגענע האָר. זי געהט אין אַ פֿערלאַפּעט קליידעל און יאַקעל, נור ריין אַרום זיך, און דער קאָליער געהט איהר צום געזיכט. אַ מאָל איז זי גאָר אַ שיינהייט געוועזען. היינט איז די הויט אויפֿ'ן פּנים אַ ביסל צו דיקק; פֿון די חן־גריבלעך אויף די באַקקען זענען קנוטשען געוואָרען. נור איהרע אויגען פֿינקלען נאָך און אויף די ליפּען שפּיעלט נאָך אַ לוסטיגער שמייכעל. בלינצעלט, שצורעט זי אַ מאָל מיט די אויגען, קריגט איהר פּנים אַזאַ פֿראָהליכע מינע, אַז איהרע חבר'טעס

די נייע בעוועגונג.

אין מערב־אייראָפּאַ, צווישען די שווערבעאָפּפֿענטע פֿאָלקער, וואָס אָטהמען קוים אונטער דער שטאָהלענער לאַסט; אין מערב־אייראָפּאַ, וואו די פֿרעססע פֿון האַסס צווישען פֿאָלקער, רעליגיאָנען, ראַססען און קלאַססען רייסט און בייסט מיט ווילדען כעס דען אייזערנען נאַמאָרדניק; וואו די רעגירונגען נוצען דען אַנטיסעמיטיזם אַלס דונגער־אַבליטער פֿאַר די גאָלדענע פֿאַללען; וואו קינד און קייט וואַרפֿט זיך אין וויסטע חלומות פֿון דינאַמיט... אין מערב־אייראָפּאַ בעמערקט זיך צונד אַ נייע בעוועגונג...

איבערן וועלד־ברויזענדען ים פֿליהט אַ טויב מיט'ן גרינעם בלאַטט פֿון שלום.

עס מאַכען זיך איבעראַלל מאָראַלישע געזעללשאַפֿטען, וואָס ווילען, עס זאָלל אויפֿהערען דער איביגער קריעג צווישען רעליגיאָנען, פֿאָלקער, ראַססען און קלאַססען; מענשען זאָללען אַוועקלעגען דאָס מאָרדערישע געוועהר פֿון האַנד, יעדערער זאָלל אַוועקלעגען דען קאַלטען רשע — דען עגאָאיזם, מענשען זאָללען אָנהעבען לעבען מאָראַליש, מיט יושר, מיט רחמנות...

זיי גלויבען אין דער מאָראַליטאָט, וואָס איז נישט דער אָבגלאַנץ פֿון דער בלאַנקער שווערט, וואָס שטעקט נישט אין קרופּס קאַרטאָטשען, וואָס האַלט זיך נישט אין דער געבייַלטער פֿויסט און געהט נישט האַנד אין האַנד מיט אייגענגוין,

דערמאָנען זיך די „מאָדילשע יאָהרען" און באַשע לאה'ס אַמאָליגע „קונצען"...

— אָ, יאָ! דאָס איז אַ פֿייער געוועזען, אַ פֿייער! זאָגט מען און מען מאַכט אויף איהר מיט די קאָפּ.

— און וואָס איז זי יעטצט? רופֿט זיך אָב לוסטיג אַ טראָגערן.

— באַשע לאה'קע! אַנטפֿערט אַ צווייטע מיט אַ טאָן, גלייך זי וואָלט יעטצט שוין פֿעראַנטפֿערט ווער און וואָס באַשע לאה איז.

באַשע לאה האָט אַ סך מינים סחורה, ווי נור פֿון דאָס וועגען, כדי זי זאָל האָבען אַ סך אויסצוזינגען. שטאַנדיג זעהט מען זי מיט אַ קוישעל אייער אויף דער רעכטער און אַ קוישעל אַפּפּעל מיט באַרנען אויף דער לינקער האַנד. די עלטערע טאָכטער, אַ מאַדעלע פֿון צ' יאָהר צעהן, טראָגט איהר נאָך אַ קוישעל פֿלוימען מיט אַ קוישעל פּעטרושקע, מערען, רעטיך. דערנאָך געהט די יונגערע זיבעניאָהריגע טאָכטער, מיט אַ קוישעל קרויט, טראָגענדיג עס פֿון פֿאָרנט מיט ביידע האַנד. און צום לעטצט געהט נאָך אַ יונגעלע פֿון אַ יאָהר פֿיער—פֿינף מיט אַ „קראָנו" גרויסע ציבעלעס „מאַרמעלאַדנע" אויפֿ'ן האַלז.

פֿאַר באַשע לאה'ן איז אַלץ אַ סחורה. קוים ווייזט זיך עפּיס אַ נייער מין סחורה אויפֿ'ן מאַרק, וועט מען שוין אין ניבען האָרען, ווי באַשע לאה זינגט איהן אויס.

און שטאַנדיג קומט אויס איהר נגון; שטאַנדיג געהט עס ביי איהר אַרויס אָבגעטאַקט דורך די שמייכלענדיגע ליפּען.

באַשע לאה'ן האַלט מען פֿאַר אַ בריה נפלאה. מען זעהט זי קיינמאָהל נישט רוהיג זיטצען: שטאַנדיג איז זי אין גאַנג, שטאַנדיג זוכט זי עפּיס: איהרע אויגען וואַרפֿט זי אין אַללע זייטען

— דאָס איז אַ בראַנד! זאָגט אויף איהר דער גאַנצער מאַרק.

נור פֿאַר דאָס האָט זי אַ שבת, אַ יום טוב, זעהר אַ פֿראָהליכען טאָג. באַלד נאָך מיטטאָג רוימט זי אויף דאָס צימער, וואַשט און פּוצט אויס די קינדערלאַך, טהוט זיך אַלליין איבער און זעצט זיך וואַרטען אויף גאָסט. איהרע גאָסט זענען איהרע קונים פֿון אַ גאַנץ וואָך—די דיענסט מאָדלעך פֿון ווייטע און נאָהענטע גאַססען. עס קומען אויך עטליכע „קאַוואַליערען"— און עס ווערט געטאַנצט. אין קליינעם און נידריגען שטיבל ווערט צו ענג, נור דאָס מאַכט נישט אויס, מען צוועצט זיך אין בעט, אויפֿ'ן טיש, אויפֿ'ן פֿענסטער און וואו נור מען קאָנן, אַבי מאַכען גרוימער אין מיטטען.

באַשע לאה איז די פֿיהרערקע און זינ=

שאָווינזים און רעליגיאָנס־האַסס!..

און זיי גלויבען, אַז דער מענש מוז זיך אויפֿהאַפּען פֿון דען ווסטען שלאָף און דערזעהן די ליכט, וואָס שלאָגט איהם אין די אויגען! ער מוז דערפֿיהלען, אַז ער איז מ ע נ ש, און אַז נישט דער עגאָאיזם מיט נאָגעל און באַקקצאָהן, נור די ריינע מענשליכע מאָראַליטאָט דאַרף זיין דער קאָמפּאַס, צו פֿיהרען זיין שיפֿף איבערן ים!

איהר שאָקעלט מסופק מיט די קאָפּ! אונזער פּעססימיזם, וואָס איז אַרויס ווי אַ הונדס־שוואָם אויפֿ'ן מיסט פֿון די לעצטע צייטען, איז אַ נאַכט־געוויקס און דרעהט זיך אַוועק פֿאַר יעדען ליכטיגען שטראַהל...

און דער עיקר, עס איז דאָך געגען די לעצטע פּוסקים! געגען דאַרווין, ספּענצער און ליפּפּערט, געגען די דריי זיילען, וואָס האַלטען אונטער די בילדונג אפילו אין ישיבות און בתי מדרשים.

מען זאָגט, אַז דער אייגענער בטלנישער ליץ, וואָס האָט געוויזען אויף דער האַנד, ווי אַזוי פּראַצזיזען און פּרייסען האָבען מלחמה געהאַלטען, און האט, מיט אַ ש פּ י י אויף דער האַנד, דערטרונקען עטליכע ראָטעס סאָלדאַטען פֿון ביידע צדדים, האָט אַמאָל אויך אויסגעטייטשט פֿון וואַנען עס נעמען זיך אַזוי פֿיעל פֿערשיעדענע מאָדען אין ווייבערישע קליידער.

יעדער פֿאַבריקאַנט — זאָגט ער— האָט שטעהן אַ פֿאַססעל מיט מוסטער שטיקלעך; אַללע מאָל חאַפּט ער אַרויס אַ מוסטער, אַרבייט

צערקע אין די טאנץ, זי איז שטאנדיג א„הערר" אונ פיהרט איהר דאמע „ווי א וואהרער קאוואליער". איהר דרעה, איהר קעהר, איהר קלאפ מיט'ן פוס איז „אויף די קאפף צו שטעללען זיך!".

איהר מאנן, וואס האלט נישט, ווי ער זאגט, פון טאנצען, ציהט זיך אוים אויפ'ן אויוועו, האלט נעבען זיך דען קליינען זוהן אונ, אונטערשפארענדיג מיט איין האנד דען קאפף, לאזט ער קיין אויג נישט אראב פון זיין „אלטיטשקער". ער קוועלט פון איהר, ער קלויבט נחת...

אונ באשע לאה ווערט אלץ פראהליכער, לוסטיגער, אויפגערעגטער. זי קאנן שוין עפים נישט איינזיטצען אויף איין ארט, זי שפרינגט ארום, מאכט מיט די האנד, בלינצעלט מיט די פינקעלדיגע אויגען, שלאגט אונ בארעט זיך מיט יעדען... יענמאלט שטעהען צו איהר צו די גאסט אונ בעטען, זי זאלל טאנצען דען „ציגיינער".

אונ באשע לאה לאזט זיך נישט לאנג בעטען.

— שא, מאכט א וואַרע! שרייט זי אוים. די גאסט מאכען איהר ארט, אונ זי שטעלט זיך אוועק אין עק צימער, העבט אויף א ביסל מיט דער לינקער האנד דאס קלייד אונ מיט דער רעכטער א טיכל איבער'ן קאפף, גיט א היטציגען ווארף מיט די אקסלען, א דרעה מיט'ן טיכל איבער'ן קאפף אונ העבט אן טאנצען, צווינגענדיג זיך אלליין דען נגון.

ווילד איז דער ציגיינער נגון. אין איהם גיסט זיך אוים דאס גאנצע ציגיינערישע לעבען. אט יאגט ער ווי א ווינד אין בריימען, פרייען סטעפ, אן שעפציעט ער ווי ביי'ם ווארזשען, ביי'ם קארטען ווארפען, אט שטארקט ער זיך אונ ברילט ווי א באר, אט פאלט טיעפער דער טאן, גלייך מען סודעט זיך ארויסצוגנבנען א פערד פון שטאלל אונ אט העבט ער זיך ווייטער אויף, אונ דוננערט, אונ הילכט, גלייך ווי טויזענדער מענשען יאגען זיך נאך דעם פערד גנב, אונ ער, דער פערד גנב, טראגט אונ יאגט זיך אויפ'ן געגנבטען פערד פייל פון בויגען.

נור נאך ווילדער, נאך שטורמענדיגער איז דער ציגיינער-טאנץ. דאס דרעהט זיך א שטורם ווינד, וואס טראגט מיט זיך גאנצע בערג זאמד, נישט געפינענדיג אין דער גרענצענלאזער סטעפ קיין שום פער-האלטונג, נישט אין דער לאנג אונ נישט אין דער ברייט.

אונ וואונדערליך-קונציג טאנצט איהן באשע לאה. די גאסט קאננען די אויגען נישט אוועקרייסען פון איהרע פים, אונ קאננען קוים בעמערקען, ווי זיי בייגען

גאך א סחורה אונ — עס ווערט א נייע מאדע! אונ, אז ער האט דאס גאנצע פאססעל געענדיגט, דרעהט ער עס איבער קאפויר, אונ עס קומט ארוים גאר א נייע מאדע, וואס די באבע-יאחנע האט נאך געטראגען.

איך ווייס נישט, ווי אזוי עס געהט צו ביי פאבריקאנטען, נור אין דער פהילאזאפישער אינ-דוסטריע איז זיכער אזוי!

אלטע סיסטעמען שטעהען אויף תחית המתים אונ ווערען צוריק די נייעסטע מאדע... אין א צייט ארום פערליערט דער נייער סיסטעם דאס געזונד, העבט אן הוסטען, קריגט אסטמא — פאלט אונ ווערט בעגראבען, אונ אויף זיין ארט שטעהט אויף א נייער שוכן-עפר; א נייע פהילא-זאפיע פון דער באבע-יאחנעס צייטען — אונ די באבע-יאחנע, אויב זי לעבט נאך, טאנצט פאר פרייד, אז איהר צייט איז צוריק געקומען!

דאכט זיך, אז „כל דאלים גבר" (ווער עס איז שטארקער, ביי דעם בלייבט עס!) איז איין אלטע פהילאזאפיע, נאך פון אדם הראשון'ס צייטען... אין אמת'ע, נאקיטע וואלד-פהילאזאפיע — אלץ ווענדט זיך אין דער פויסט. די וועלט איז א קניזש; ווער עס איז שטארקער, בייסט פריהער אריין; ווער עס האט א ברייטערען מויל אונ בעססערע צאהן, רייסט אב א גראססער אונ א בעססער שטיק... אדער, ווי מען פלעגט צו זאגען: אויף דער וועלט איז ווי אויף א חתונה — חאפ אונ פרעסס, חאפ אונ זויף!

דער סיסטעם איז אזוי אלט, ווי דאס וויילדע לעבען. — נישט איינמאל האט זיך אפילו שוין גערעכט, אז די מאראליטעט, אז דער יושר פון

זיך, און דריקען פערוואונדערט מיט די אקסלען.

— א, א! שדים זיטצען אין איהרע פים!... שרייט ווער אוים.

— א, א! זענען אללע מודה און שאקלען מיט די קאפף.

נור אט האט זי געענדיגט. זי ווארפט זיך אויף א שטוהל, און עס ווערט א פאטשע־דיי: בראווא! בראווא!

— וואס זאגט איהר צו מיין אלטיטשקער? רופט באשע לאה'ס מאנן פון אויווען, אראבקוקענדיג אויף איהר מיט א גליקליכען שמייכעל.

פאר נאכט, אז עס ווערט שוין פינסטער, הערען אויף די טאנץ. עס ווערט שטילל. די גאסט פערנעהמען ארטער — מען גרייט זיך צו עפים... באשע לאה וועט געבען קאנצערט.

אללע אויגען קוקען אויף איהר; פון אללע זייטען שיטטען זיך בקשות, זי זאלל דאס אדער יענס זינגען. באשע לאה'ס אויגען הערען אן אויפ'ס ניי צו ברעננען; דאס פנים פלאמט. נור זי זעהט יעצט אוים ערנסט, פערקלעהרט און אפילו טרויעריג. זי שטעהט אין מיטטען צימער מיט א חנודיגען שמייכעל אויף די ליפען און קוקט אויף די גאסט. נור זי טראכט יעצט נישט וועגען זיי און זי זעהט זיי ווי דורך א נעבעל, א טומאן.

— נו, שטילל זאלל זיין, הולטייקעס! זאגט זי ענדליך ארויס, און פון איהרע האלב אפפענע ליפען רייסט זיך ארויס א שטארקער ברוסט־טאן — און עס העבט זיך אן דער קאנצערט.

זי זינגט געוואהנליך טרויעריגע זאכען.

„א פראהליכס, זאגט זי, געהט עפים נישט ביי מיר". איהר פנים ווערט אלץ ערנסטער, טרויעריגער, טיעפזיננינער; דער שמייכעל פערשווינדט פון די ליפען. די באקען פייערן, און די אויגען לייכטען אזוי מילד, אזוי ווייך...

זי פערגעסט אין אללעם. זי קאן שוין נישט איינשטעהן אויף איין ארט און העבט אן אומגעהן איבערן צימער ווי פערחלומ'ט. און דער געזאנג ווערט אלץ שטארקער און שטארקער, און שטארקער העבט זיך און פאלט די ברוסט, געשווינדער קלאפט דאס הארץ. עפים איז איהר אזוי שווער, און עס ווילט זיך איהר וואס האכער און שטארקער זינגען, און עס דוכט זיך איהר, אז עפים וועט זי אויסזינגען, אז עפים וועט איהר דערנאך ווערען אזוי גרינג, אזוי מחיה־דיג...

אללע ארום זענען ווי פערכשופט, ווי פערשטיינערט. מען גיט זיך נישט קיין ריהר,

---

צאהן־און־נאגעל איז אבגעשוואכט, אבגעניצט, אז מיר האבען די „טהייערע שמאטע" אין ארחיון אריינ־געלעגט, וואו זי איז שוין מיט שיממעל בעוואקסען; אז מיר, מיר מענשען, האבען שוין איינגעזעהען, אז דאס פאסט נור פאר ווילדע חיות און נאך נאקיטע ווילדע לייט, אז מיר דארפען זוכען אונזער גליק אין עפים אנדערש, עפים גראססערס, האכערס... און דאך — האט זיך נור אזוי געדאכט! די פהילא־זאפישע פאבריקאנטען פון נייינצעהנטען יאהר־הונדערט: דארווין, ספענצער, ליפפערט און אללע זייערע נאכשלעפער און נאכשטופפער האבען די מאדע בעניייערט!

דארווין האט בעמערקט, אז דורך ערציהען, לעבען אויף א געוויססע ארט, אין א געוויססען קלימאט, אין געוויססע בעדינגונגען — פעראנדערט זיך דער קערפער פון מענשען און טהיערע און דערפון איז איהם איינגעפאללען, צו בעניי'ען דעם אלטען לאמארקישען סיסטעם, אז גאט האט קיין בעזונדערע מינים נישט בעשאפפען, אז פון זיין האנד איז נור איין לעבען ארוים, אז די אללע מינים, משפחות און סארטען קוממען ארוים מיט דער צייט — איין מין פון צווייטען, איין סארט פון צווייטען; און דאס ווענדט זיך אין די פערשיעדענע פעראנדערונגען, וואס מאכען זיך אינ'ם לעבען... נור — וואס שאדט עס אונז? וואס זאלל אונז דער פוסטער יחוס? אדרבא, עס איז מעהר כבוד, אז מיר האבען זיך אלליין אויסגעארבייט, אלליין מיט דער צייט פאר מענשען געמאכט, דען עקק פערלוירען און אזוי פיעל שכל, אזוי פיעל יושר בעקוממען! נישט איינער זוכט אפשר אין שלאף דען

מען לאָזט נישט קיין פאַרע פֿון מויל.

דאָס זיבעניאָהריגע טאָכטערל שפּאַרט זיך אָן אין אַ שויס פֿון אַ מאָדעל, מיט ביידע הענדלעך אונטערהאַלטענדיג דאָס קליינע קעפּעל, אונ לאָזט פֿון דער מאַמען קיין אויג נישט אַראָב. דאָס קליינע פּנימל פֿלאַמט, די אייגעלעך ברענגען, דאָס האַרץ קלאַפּט שטאַרקער.

זוממער, ווען דאָס פֿענסטער איז אָפֿען, קלינגט באַשע לאה'ס שטיממע ווייט איבער'ן אָרמען גאָססעל.

ביי די טהירען אונ טויערן פֿון די איינגעבויגענע הייזלעך זיטצען די אָרמע איינוואָהנערינען, אונטערגעשפּאַרטערהייט די קעפּ, אונ זינגען זיך צו שטיללערהייט באַשע לאה'ן, אונ עס ווערט זיי אַזוי אומעדיג אונ אַזוי גוט צוזאַממען, אונ זיי האָבען נישט קיין חשק אונ נישט קיין כח אויפֿהעבען זיך פֿון אָרט, אָברייסען זיך פֿון באַשע לאה'ס געזאַנג.

אונ געגענאיבער אין שניידערישען שוהלעכיל שטעהט דער עולם די מעריבדיגע שמונה עשרה. אין שוהלעכיל איז נאָך פֿינסטער, אונ דער עולם דאַווינט מיט האַרץ אונ חשק. נור אָט פֿליהט אַריין דורך די אַלטע צופֿוילטע פֿענסטער באַשע לאה'ס געזאַנג — אונ דער עולם ווערט צורודערט, די מחשבות ווערען צושטאָרט אונ עס ווערט

שוואַכער דאָס שאָקלען זיך אונ שעפּציען. נור זייער רבי, דער פּרוש, „שטאַרקט זיך", רייבט דען שטערן אונ שרייט אויס: „נו, אַ!" אונ העבט אָן שטאַרקער צו שאָקלען זיך, פֿעסטער צו ברוממען דאָס שמונה־עשרה. דער עולם חאַפּט זיך אויף ווי פֿון שלאָף אונ העבט זיך אָן ווייטער צו שאָקלען אונ שעפּציען, נור דאָס האַרץ דריקט דאָך אַזוי מאָדנע...

נור אָט צו גיסט זיך איבער'ן גאָססעל אַ לאַנגער הויכער טאָן — באַשע לאה האָט געענדיגט.

די גאָסט אָטהמען אָב; עס ווערט אַ גערודעריי, אַ שרייעריי: מען לויבט די זינגערן.

— פֿערברענט זאָלל זי ווערען, סאַר אַ זינגען!

— אַי, שטום זאָלל זי ווערען! אַ מין קולבעל!

— אַ האַלז פֿון אַ גוטען זולל וסובא!

— אַ ווייבעלע אַ ביסל!

נור דאָס קליינע טאָכטערל לויפֿט צו צו באַשע לאה'ן, חאַפּט זי אַרום אַרום האַלז אונ דריקט זי צו זיך שטאַרק, שטאַרק...

— אוי, מאַמעניו, האָב איך דיך האָלט! זאָגט זי אַרוים מיט היטץ.

אונ דער פֿאַרבער קריכט אַראָב פֿון אויווען אונ פֿרעגט מיט טרעהרען אין קול

עקק, ווי איין אַלטער דייטש די יאַרמולקע, נישט איינגעם חלום'ט זיך נאָך דער וואַלד... נור מיט דער צייט וועללען די חלוכות אונ דאָס זוכען דען גאַנצטיגען טאָג אויפֿהערען, פֿערשווינדען...

אמת איז, אַז אין „בראשית" איז די מעשה אַנדערש פֿערצאָהלט... נור „מעשה בראשית" איז נישט געשריבען פּראָסט „כדבר איש אל רעהו" — עס איז כולל סודות; איך זעה עפּיס אַנדערש, יענער עפּיס אַנדערש אונ דער אַלשיך — עליו השלום — אויך עפּיס אַנדערש... ווער ווייסט, אפשר מיינט גאָר דאָס דער פּסוק... אַ קשיא אויף אַ מעשה! אַז „חמץ" קאָנן זיין על פּי קבלה דער יצר הרע אונ „מצה" דער יצר טוב, חאָטש זיי שטעהען ביידע נישט אין מעשה בראשית, קאָנן „חוה" זיין די פֿאַנטאַזיע, וואָס טרייבט דען

מיינש צו זוכען נייע אמת'ן, נייע וועגען; דער „עץ הדעת" — די קולטור אונ די שלאַנג — דער „סקעפּטעציזם", דאָס מכופק זיין, דאָס אונרוהיגע פֿראָגען: פֿאַר וואָס אונ פֿאַר ווען, דאָס וואָס לאָזט אונזער פֿאַנטאַזיע נישט שלאָפֿען אונ נייט זי, זי זאָלל אַללע רגע אויפֿשטעללען נייע סיסטעמען, נייע הייזליך פֿון קאָרטען, „אויף וועלכע דער פֿויערישער שכל הישר דאַרף נור אַ בלאָז טהון, זיי זאָללען אומפֿאַללען"...

פֿערצייטענס וואָלט מען אַזאַ דאַרווין פֿערברענט, נור היינטיגע קאַלטע צייטען האָט ער אויסגעלעבט זיינע יאָהרען אונ געפֿונען נאָך אַ גאַנטס געלעהרטען, וואָס האָט אויסגעגלייכט דען פּסוק, ער זאָלל פּאַססען צו זיין טעאָריע; נאַטירליך — דעם פּסוק צוליעב. —

— נו, וואס זאגט איהר צו מיין אלטיטשקער! הא?

באשע לאה שמייכעלט שוין ווייטער.

דוד פינסקי.

משיח.

אין שטוב איז שוין טונקעל. א גאנצען טאג האט געטריפט א קאלטער, דראבנער רעגען און דעריבער פאלט אזוי געשווינד צו די נאכט.

עס איז נאכ'ן שלש־סעודות. דער טאטע האט גענומען די גראבע קאפאטע און איז אוועק געגאנגען אין שטיבעל אריין מעריב דאווינען; מיך האט די מאמע נישט גע־אוט מיטנעמען: דער זיעבען־יאהריגער, ציטעריגער בן יחיד האט זיך געקאנט אין אזא וועטער לייכט פערקיהלען.

זי האט זיך אניעדערגעזעצט, ווי איהר שטייגער איז געוועזען, ביי'ם פענסטער און האט אנגעהויבען שטילל צו שעפציען דעם „גאטט פון אברהם". איך האב מיך געזעצט אויף א באנקעלע איהר צופיססענס און האב, אויך ווי געוואהנליך, אנגעשפארט דען קאפף אויף דער מאמעס שוים.

עס איז נאך טונקעלער געווארען; איך האב שוין נישט געזעהען מיין אייגענע האנד, וואס איך האב געהאלטען נישט ווייט פון די אויגען. אין דער פינסטער האב איך מיך קיינמאל נישט היימליך געפיהלט, האב איך דעריבער נאך פעסטער צוגעדריקט דען קאפף צו דער מאמעס קניע.

דאס בעשטאנדיגע קלאפפען פון די טראפפען רעגען אין די שויבען אריין, צוזאממען מיט דער מאמעס טרויעריגען שטיללען, האלב געזונגענעם „גאטט פון אברהם", האבען מיך גאנץ געשווינד איינגעשלאפט... איך האב צוגעמאכט די אויגען, נור אין דרימטעל האר איך נאך אלץ דער מאמעס טרויעריגע שטימע:

כל ישראל'ס קינדערליך זאללען זאגען: אמן!

מיר זאללען זוכה זיין משיח'ן א קעגען צוגעהן.

אמן ואמן — עס זאלל ווערען וואהר, משיח זאל קוממען דאס היינטיגע יאהר...

— אמן! האב איך נאכגעזאגט פערשלאפען, נור מיט'ן גאנצען הארץ... איך האב דעמעלט אזוי געוואלט משיח זאלל שוין קוממען!

אין יענער צייט האב איך אפילו טהייל

נור דארווין איז געפאללען אויף נאך איין המציאה. ווארען די שאלה איז: פאר וואס ווערען טהייל פערענדערונגען פון וואונדען און אנדערע האלטען זיך שטאהל און אייזען? מיר ווייסען, אז נישט איינמאל ווערט געבוירען א קאלב מיט צוויי עקקען, אדער מיט צוויי קעפף, מיט זעקס פיס — פאר וואס בלייבט פון דעם אללעם קיין זכר נישט, און פאר וואס, אז עס האט זיך נור בעוויזען א הארן, האבען זיך באלד אללע בהמות פערקוקט און הארנער בעקוממען? אויף דעם איז די תשובה: כל דאלים גבר! דאס לעבען איז איין אייביגע מלחמה, איינער מיט'ן אנדערן, איין מין מיט'ן צווייטען און איין משפחה מיט דער צווייטער... אללע שלאגען זיך שטאנדיג און גובר איז דער שטארקערער — דעריבער איז דאס קאלב מיט איבריגע

פיס נעלם געווארען, ווייל פיער פיס איז איבער גענוג, בפרט — איין קאפף! נור דער אקס מיט'ן הארן, וואס איז געווארען א שור נגח, האט זיך טאקי געמעהרט און געפרוכטבארט... אזוי לאנג און אזוי ברייט, ביז עס זענען געווארען א וועלט אקסען מיט הארנער און די רעשט אקסען אהן הארנער זענען נעלם געווארען... אויסגעפייגערט אדער אויפגעפרעססען געווארען פון אנדערע בהמות, ווייל פון פרעה'ס חלום זעהט אויס, אז אמאל האבען די קיה איינס דאס אנדערע געגעססען גאר מענשען צו גלייך! פון וואנען עס האט זיך דער ערשטער הארן גענוממען, דאס ווייסט דער טייפעל, גענוג — א הארן האט זיך בעוויזען און דער ערשטער גליקליכער אקס, וואס האט'ן געקריגען, האט מוצא חן געוועזען ביי די קיה, ער האט געהאט א סך

מאל נישט געקאנט פערשטעהן, ווי אזוי משיח — אודאי א יוד א למדן — וועט זיך נישט שאמען צורייטען איבער דער גאסס אויף איין אייזעל און וועט איהם קלאפען מיט די פיס אין בויך אריין, ווי א בעל־עגלה, וואס רייט פאיען א פערד... דאס גאנצע בלוט פלעגט מיר קוממען אין פנים אריין, טראכטענדיג, ווי די „שטאדט־שקצים" וועללען דערזעהען, א יוד מיט א לאנגער גרויז־גראהער בארד רייטענדיג אויף איין אייזעל... זיי וועללען לאכען אין די פויסטען אריין: „יאק זשיד וויערחשעם יעדזיע"... נור די בושה, — האב איך מיך געטרייסט, — וועט געדויערען א רגע — דער־נאך וועלל'מיר זעהען, ווער עס וועט לאכען! עס וועט קוממען א וואהלע, א גליקליכע, גילדענע און אייביגע צייט... דער טאטע וועט שוין נישט זיפצען א גאנצע וואך אויף פרנסה און נאכ'ן עססען, ביי'ם בענשען נישט אזוי וויינענדיג דריקקען די ווארטער: „מידך הרחבה והמלאה!" און די מאמע וועט שוין נישט בגנבה אויסווישען זיך די הייסע טרערען מיט'ן ארבעל... עס וועט שוין קיין פרנסה נישט פעהלען — אויף די ביימער וועללען וואקסען בולקעס...

אויך וועט זיין תחית המתים... כיין יונג ברודעריל, וואס מען האט פאריאהרען ערשט אריינגעלעגט אין דער ערד אריין,

קינדער און האט זיי אללע פערירשענט דען הארן... טרעפט זיך אמאל איינס ווערט געבוירען מיט א גאהלען קאפף — געהט עס לאבור, — ווי איינער אהן כלי זיין אין דער מלחמה מיט שטארק בע־וואפפענטע! טחוירען, למשל, האבען אבאל געלעבט ווי אללע אנדערע חיות ובהמות; פלוצלינג האט איין טחויר אנגעהויבען צו שוויטצען מיט א ריח, ווי פון א בעל־תשובה, נעבען וועלכען עס קאנן אפילו קיין צדיק נישט איינשטערען... מיט דער צייט האט מען אללע טחוירען אויפגעגעססען, נור פאר דען טחויר איז יעדערער ענטלאפען, און ער מיט זיינע יורשים זעננען געבליעבען לעבען, ווי זיי מעהרען און פרוכטבארן זיך, אז מען פיהלט זיי שוין אפילו אין דער ליטעראטור... פאקשיווע (אדער ווי די ליטוואקעס ווילען: קראפיווע) איז

וועט אויפשטעהן און די מאמע וועט ווייטער האבען איהרע ביידע קינדער!

אויך אונס, תלמידים'לעך אין ח־ר, וועט גוט זיין!... קיין רבי וועט שוין נישט קנייפען, נישט ש־אגען!... עס וועט זיין איין ישיבה פאר דער גאנצער וועלט, פאר יונג און אלט צוזאממען, און משיח, און אפשר גאטט אלליין — וועט לערנען מיט'ן עולם, ווי דער דיין מיט דער חברה ש"ס... און זיי וועלל איך זיכער פער־שטעהן... זיי וועללען נ־־ן שפריטצען מיט'ן מויל און נישט רעדען אזוי שטומפיג ווי דער רבי...

* * * *

און די מאמע חור'ט נאך א מאל איבער:

אמן ואמן — עס זאלל ווערען וואהר.

משיח זאלל קוממען דאס היינטיגע יאהר.

— רבונו של עולם, טראכט איך מיר, פאר וואס קומט ער טאקי נישט?

זייט איך געדענק, זאגט אלץ די מאמע דען „גאטט פון אברהם" יעדען שבת פארנאכט מיט א קול, וואס קאנן שטיינער ריהרען... דאס אייגענע טהוען אללע פרוממע ווייבער איף דער גאנצער וועלט! מיר, מאנכ־פערשוינען, שווייגען אויך נישט! מיר דאווי־נען דריי מאל אין טאג און בעטען זיך

א מאל געוועזען א געוויקס ווי אללע געוויקסען, נור פון דער הע־לער הויט האט איין פאקשיווע אנגע־הויבען צו שטעכען און צו בריהען; מיט דער צייט האט מען אללע מינים פאקשיווע צו טרעטען און אויסגעריססען, נור די בריהענדיגע און שטעכענדיגע זעננען געבליעבען! און אזוי צללע חיות ובהמות! טהייל פערד האבען אפשר אבאל קיין עקקען נישט געהאט. נור די אהן עקקען האבען די פליגען אויפגעגעססען, און נצול איז געווארען נור דאס פערד, וואס האט זיך געקאנט קראטצען מיט'ן עקק ביז'ן קאפף.

הכלל א מלחמה און מען דארף נור גוט כלי זיין!

נור כל זמן דאס אלץ איז נור נוהג אין וואלד און פעלד, צווישען חיות און בהמות... ארט מיך

אַללע אין אײנעם: ער זאָלל קומען! און ער — זוימט זיך אַלץ און זוימט זיך!

אַז דער דרדיקי מלמד האָט מיר דאָס ערשטע מאָל פערטײטשט דען אני מאמין, אַז „אחכה לו בכל יום שיבא" איז די טײטש: „איך וואַרט אויפ'ן יעדען טאָג, ער זאָלל קומען", האָב איך טאַקי געמײנט, אַז מען וואַרט אויפ'ן באמת... אַז מאָרגען אָדער איבער מאָרגען מוס ער קומען!...

איבער דער וואָך אודאי! צינד האָב איך שוין געוואוסט, ווי לאַנג מיר זענען שוין אין גלות, איך האָב שוין געוואוסט וויפיעל הונדערטער יאָהר מיר ריכטען זיך, און ריכטען זיך אומזיסט... און דעריבער האָט מיך דורכגענומען אַ וואונדערליכער האַרצווייטאָג...

מיט'ן גאַנצען יונגען, פרישען האַרץ האָב איך געגלויבט, אַז גאָט איז גערעכט... ער איז אודאי גערעכט!... אַז דאָס, וואָס משיח קומט נישט, זענען מיר מיט אונזערע זינד שולדיג, אַז משיח קאָן איבער אונזערע חטאים נישט קומען... ער קאָן נישט! נור דאָך... ווען גאָט זאָלל באמת וועללען... וואָלט ער שוין געקומען!

מיין טאַטע איז קעגען מיר אויך שטאַנדיג, שטאַנדיג גערעכט... אַז ער זאָגט: „ניין!" ווייסט ער פאַר וואָס, און דאָך...

אַז איך שפּאַר מיך איין, אַז איך הייב מיך אָן שטאַרק צו בעטען... קריגט ער באַלד אויף מיר רחמנות און טהוט מיר צו ליעב!.. די מאַמע קאָנן ביי מיר קיין טרער אין די אויגען נישט זעהן... און פאַר וואָס גאָט?...

עס האָט זיך מיר געגלוסט צו וויינען, נור איך האָב מיך געשאָמט פאַר דער מאַמען. איך האָב מי[illegible]ינגעהאַלטען, איך זאָלל נישט אַרויס מיט אַ קול, און איבערגעדרייט זיך אויף אַ זייט, די מאַמע זאָלל אויף דער קניע נישט דערפיהלען די טרערען, וואָס האָבען מיר געקאַפּיט און געקאַפּיט פון די אויגען.

נור קוים האָב איך מיך איבער געדרייט, האָב איך דערזעהן אַ וואונדערליכע געשטאַלט, וואָס האָט זיך געלאַססען צוגערוקט צו מיר.

און איך האָב מיך אפילו פאַר דער געשטאַלט נישט געשראָקען: אַזוי פיעל גוטסקייט איז געוועזען אויסגעגאָססען אויף איהר פנים!... עס איז געוועזען אַ הויכער שאָנער יוד, מיט אַ לאַנגער גרויזגראָהער באָרד ביז'ן גאַרטעל און מיט אַזוינע ערליכע, גוטע אויגען, מיט אַזאַ ווייכען, רחמנות'דיקען בליק, אַז עס איז נישט מאָגליך געוועזען צו [illegible]רשרעקקען זיך.

ער איז צו געקומען גאַנץ נאָהנט צו

נישט, לוינט אפילו נישט צודערגעהן, פון וואַנגען עס האָבען זיך גענומען די ערשטע פ[illegible]ראַנדערונגען, דער ערשטער האָרן, דער ערשטער שוויים, דער ערשטער עקק... כדאי זיך דעריבער דען קאָפּף צו פערדרעהען, כיי זענגען שוין לאַנג פון וואַלד אַרויס, און ביי אונז, דאַכט זיך, איז גאָר פערקעהרט. אָט האָט ושתי אַ האָרי בעקומען, דאַכט זיך אַ וואָהל כלי זיין אין דער מלחמה צווישען מאַנן און ווייב און אפילו צווישען ווייבער, און דאָך — איז דער מוסר שטאַרקער געוועזען פאַר'ן האָר: אחשורוש האָט אײנגעזעהן מיט'ן שכל פון זיינע עצה־געבער, אַז אַ ווייב דאַרף פאָלגען אַ מאַנן, אַז יעדער מאַנן מוז האָבען צו שאַפפען ביי זיך אין דער היים, אפילו ווען ער איז אַזוי קלוג ווי אחשורוש און דערביי נאָך אַזוי שכור, אַז ער הייסט, די פלונית'טע זאָלל אַריין קומען גאָר על פי פשט, אָהן אַיין אײנהייעל... אמת איז, אַז די ממשלה, וואָס אַ מאַנן האָט, איז, כל זמן דאָס ווייב איז אין שטוב, נישט אַזוי פעסט... נור דער „יושר" האָט פאָרט גיבר געוועזען דען האָרן, און ושתי האָט געמוסט אָבטרעטען אסתר המלכה'ן די קרוין.

עס ווערען גאַנץ זאַט געבוירען מענשען מיט צו שאַרפע צאָהן, צו האַרטע פויסטען, אָדער מיט נשמות פון טהויערען און פוקסען, נור מיר האָבען שטאַנדיג געמיינט, אַז פאַר זייערט וועגען טאַקי האָבען מיר קרימינאַלען, אַרעסטען, און טהייל מאָל (בסוד זאָלל עס בלייבען) אַ ביסעל הייסע ריטטער... ביז מען ווערט פון זיי פטור... אונזער לעבען, האָבען מיר געמיינט, רינט שוין כמעט אַזוי קלאָר ווי אַ וואַססער... עס פאַלט אַמאָל אַריין

מיר און האָט מיר געגעבען מיט רחמנות אַ לייכטען, לייטזעליגען קניפּ אין באַקקעל.

— איך בין משיח, האָט ער זיך איבערגעבויגען צו מיר און איינגערוימט מיר אין אויער אַריין, — איך בין משיח, און, ווייל דו בענקסט אַזוי נאָך מיר, האָב איך מיך דיר בעוויזען...

דאָס האַרץ איז מיר אַוועק פאַר תענוג.

— נור באמת קוממען — האָט ער צו־געגעבען טרויעריג — קאָנן איך נישט... עס איז אַ גזרה פון גאָטט... עס מוסס זיין, ווי דו ווייסט, אָדער כולו זכאי —אַללע גערכטעט, אָדער כולו חייב — אַללע שולדיג...

און דאָס, מיין קינד, האָט ער שוועער אָבגעזיפצט, — איז נישט אַזוי לייכט, ווי דו מיינסט!

— פאַר וואָס? פרעג איך, צוגאָססען אין טרערען.

— אָח, מיין ליעב קינד, מאַכט טרויעריג די געשטאַלט, — דו ווייסט דען, וואָס איך לייד? איך בין דאָך שטאַנדיג אונטער וועגס... זוממער נעמט מיך דורך די היטץ און ווינטער— די קעלט... שטאַנ־דיג געה איך און געה, און קאָנן קיינמאָל צו'ן אייך נישט קוממען...

עס מאַכט זיך אַמאָל אַ צייט און עס דאַכט זיך —כולו חייב; איך העב אָן געהען—

אַשטיינדעל, מאַכט עטליכע ראָדליך אַרום זיך, נור באַלד ווערט עס פערשוואונדען מיט די ראָדליך צוזאַממען, דער שפיגעל גלייכט זיך אויס און ריגט ווייטער אַזוי ריין, אַזוי קלאָר ווי דער הימעל... טיעפער איז אפילו קאַלט און פינסטער, און דער העכט לאָסט דען קאַרפּ נישט שלאָפען, נור מיט דער צייט, האָט מען געמיינט, וועט מען דאָרט אויך אַריין קוקען... מיט דער צייט וועט דער מענש איינזעהען, אַז די ערד קאָנן ערנאָהרען 10 מאָל אַזוי פיעל מענשען ווי עס איז דאָ אויף דער וועלט, אַז מיר דאַרפען איינשטרענגען אונזער אינטעללעגענץ, נישט איינער זאָלל דעם צווייטען אַרויס רייסען פון מויל, נור מעהר בענוצען די נאַטור-קראָפטען, וואָס דיענען אונז נאָך אין גאָר אַ קליינעם פּראָצענט. איך האָב געמיינט, אַז איינער וועט אַרויס נעמען

שפּרינגט פּלוצלינג אַרויס אַ יוד אַ קבצן, פערזעצט אַ משכון און קויפט איין אתרוג, אַ הדר! „צוריק!" — שרייט אַ בת־קול— און איך מוסס געהן צוריק... עס מאַכט זיך ווייטער „כולו זכאי", אַמאָל אין טויזענד יאָהר, איך העב ווייטער אָן געהען... נאַ! טהוט זיך פּלוצלינג אַ יוד אָן דייטש... דאָס בת־קול רופט ווייטער: „צוריק!"... און איך מוסס רייטען צוריק!

און אַזוי שטאַנדיג און שטאַנדיג...

ווייסט דו שוין, מיין קינד, וואָס איך שטעה אויס?

— אַ מערכה, האָט ער צוגעגעבען, — וואָס איך געה האָטש נישט צו פוס... זיי וואָלטען מיר שוין לאַנג געשוואָלען געוואָרען...

דאָס האַרץ ברעכט מיר פאַר רחמנות.

— בא, האָט ער צוגעגעבען נאָך טרויעריגער, — וואָלט איך געהאַט אַ גוט רייט־פערד, פון מצרים... אַזוי ווי שלמה המלך האָט געהאַט, וואָלט איך ביי'ם ערשטען בעפעהל: „געה!", אַריינגעזעצט איהם די שפּאָרען אין לייב אַריין, אַז איך וואָלט מיט איין שפּרונג געוועזען אין „תפוצות ישראל"... דאָס בת־קול וואָלט געמאָגט שוין רופען...

רייט איך אָבער אויף איין אייזעל, אויף

די האַנד פון צווייטענס טאַש, דער צווייטער וועט אויפהערען צו רייסען דעם ערשטענס נאָז, און זיי וועללען זיך ביידע נעמען צו די וואַססער־פאַללען, וואָס רוישען, הילכען און בייזערן זיך, פאַר וואָס זיי פערליערען אַזוי פיעל קראַפט אומזיסט... איך האָב גערעכענט, אַז אָט, אָט וועט ישעיה'ס נבואה פון אייביגען פריעדען מקוים ווערען און אויף דער וועלט וועט ווערען אַ געקישעריי, אַ געהאַלזעריי, אַז מלאכים אין הימעל וועללען אונז מקנא זיין...

זענען אָבער געקוממען ספּענצער און ליפּפּערט און האָבען געזאָגט: לא כי! די צוויי פילאָזאָפען, מיט אַ הונדערט נאָכשטופּפּער, ווייזען אויס, אַז אויסער דעם, וואָס מיר קוממען אַ ר ו י ס פון וואַלד, מוזען מיר נאָך אייביג שוין לעבען לויט דעם שלחן־ערוך, וואָס איז אין דעם וואַלד נוהג... און דער

א ביטטער, איינגעשפארט אייזעל... קוים וואס עס קריכט...

די געשטאלט איז פערשוואונדען געווארען, און די מאמע האט אלץ געזאגט, אזוי ערנסט געזאגט!

אמן ואמן — עס זאלל זיין וואהר, משיח זאלל קוממען דאס היינטיגע יאהר. —

. . . .

אברהם פרלאוטער.

שלחן-ערוך האט נור איין פאראגראף: כל דאלים גבר! ואידך — פירושא (די רעשט איז נור א פירוש): פויסט, נאגעל, באקקצאהן, רציחה, מסירות, פאלש-קייט — וואס איהר ווילט אלליין...

דאס איינענע שווערט האנגט איבער אונזער קאפף אויך! די פויסט איז ביי אונז אויך יושר און עהרליכקייט צוזאממען! דאס גאנצע לעבען, אפילו דאס מענשליכע, איז איין אייביגע מלחמה... יוסעל מיט שמואל'ן, יודען מיט קריסטען, פראנצאזען מיט דייטשען, ווייסע מענשען מיט שווארצע און געלע — אללע מוזען זיך שטאנדיג רייסען ביי די האהר, צופען ביי די נאז, און ווער עס איז שטארקער, דער בייסט פעסטער אינ'ם קניזש...

די פויסט איז אלט ווי די וועלט, ווי דער וואלד מיט זיינע חיות רעות! נור דער סיסטעם האט איין נייען נאמען! די ח"י גדולים קוממען נאך דארווינען: „דער קאמפף אום דאס דאזיין", הייסט עס! דאס איז דער העכט, וואס שווימט ארום אין ספענצערס וואססער, דאס איז די ראפפע, וואס גראבעלט זיך אזוי אומגעלומפערט ארום אין ליפפערטס שווערען שליים... איין אייביגע מלחמה צווישען מענשען, פאלקער און ראססען! און דו מיש דיך נישט, יעדער דארף פאר זיך זארגען!

עס איז שוין אזוי, עס מוז און עס דארף אזוי זיין!

און עס איז א גאנץ איינפאכער סיסטעם:

די גריכען האבען אמאל געטויט קראנקע און פעלערהאפטע קינדער, עס זאלל ארויס א דור מיט סאמע גבורים, און דער נייצעהנטער יאהר-הונדערט וויל מיט דער פייערדיגער קאנקורענץ אויסברענגען אללע שלימזלדיגע מענשען, עס זאלל ארויס א דור מיט סאמע דורכגעטריבענע שווינדלער...

דאס לעבען איז איין אייביגער קריעג — ווער עס פאלט איז אודאי שכור געוועזען, אדער עס האט זיך איהם אין מיטן דערינגען פערגלוסט צו-געניצען... דאס לעבען איז א „מאקאטאווער דראנג" אויסגעשמיערט מיט זייף; ווער עס חאפט זיך ארויף, בעקוממט א צילינדער מיט א זיגעריל...

און מיט דער צייט וועללען אללע קאנגען קריכען!

דער עגאאיזם, דאס אייביגע פערזארגען נור זיך אלליין, דאס אנפיללען נור דען איינענען מאגען — אט דאס זעננען, לויט דער פהילאזאפיע, די געשיכטליכע הייבען, אויף וועלכע עס יאהרט די מענשהייט, און אהן וועלכע זי וואלט געבליבען ליעגען ווי איין אויסגעטריקקענט טייג אין עקק מולטער — צונד העבט זי זיך און וועט באלד אריבער איבער דעם ראנד! „די איינענליעבע", אט דאס איז, לויט ספענצער און ליפפערט, די שפיג-נערן, וואס זיצט ביים אייביגען ראדעל פון דער צייט און שפינט אונז די ציוויליזאציע! אפשר שרעקט אייך, וואס דער שטאף איז ברודיג פון ארימען שווייס און רויט פון אונשולדיגען בלוט? וואס מאכט דאס אויס? פון דעם שטאף קוממען דאך ארויס אזוינע שלאפראק, פראק און זיידענע קליידער פאר א צעהנדליגג אויסדערוואהלטע... אייביגע מלחמה, אייביגע קאנקורענץ צווישען מענשען, פאלקער און ראססען; און מענשען, פאלקער און ראססען, וועללען אזוי לאנג אראב פאללען ווי פוילע אפפעליך פון בוים, ביז עס וועללען בלייבען סאמע פאהיגע מאנשעסטער פאבריקאנטען!

איהר פראגט, צי דאס איז מאראליש?

— מאראליש? אנטפערט אייך די פהילאזאפיע, איז דען דא א מאראליטאט? און אונזערע פהילא-זאפען זעגנען קלאר אין דער סאציאלאגיע ווי ביי זיך אין דער היים און וועלען אייך פערשיטטען מיט א מילליאן פאקטען, ווי א וואלד מיט שישקעס, און מען וועט אייך בעווייזען, אז יעדעס פאלק האט אין יעדער צייט און אויף יעדען ארט אנדערע דעות, אנדערע מדות, אז וואס ביי איינעם איז רויט, איז ביי'ם צווייטען גרין, וואס איינער האלט פאר א מצוה, האלט דער צווייטער פאר איין עברה... ווי קאנן זיין א מאראליטאט? ווי קאנן זי דיענען א מאטאר אין אונזער מאשין, זיין א לאקא-מאטיוו, וואס פיהרט די וואגאנען פון דורות?

(ענדע אין המן-טאש).

נאַטור-קרעפטען.

ז) מאַגנעם *).

§ 1 וואָס איז אַזוינס מאַגנעם?

וואָס שטעקט אין איהם פאַר אַ קראַפט?

מיר וועללען אַנוואַרפען אויף'ן טיש עטליכע דראָבנע שטיקליך: האָלץ, פּאַפּיער, אייזערנע נאָגעליך, שטאָהל-פעדערן, נאָדלען, גלאָז... און צוזיהען זיך צו דעם אַללעם מיט'ן מאַגנעם, וואָס מיר האָבען געוואָהנליך אין דער געשטאַלט פון אַ פּאָדקאָווע.

כל זמן מיר וועללען די זאַכען אָנריהרען נישט מיט די שפּיצען, נור מיט וואָס עס איז פאַר אַ טהייל פון דער פּאָדקאָווע, וועללען מיר גאָר נישט בעמערקען; די שטיקליך, וואָס מיר האָבען צוואָרפען אויף'ן טיש, בלייבען רוהיג ליעגען יעדעס אויף זיין אָרט.

נישט אַזוי אָבער וועט געשעהן, אויב מיר וועללען זיך צוריהרען צו די קלייני-קייטען מיט אַ שפּיץ פון דער פּאָדקאָווע; דעמאָלט וועללען מיר זעהען, אַז רוהיג ליעגען אויף'ן אָרט וועט נור בלייבען האָלץ און פּאַפּיער, בשעת ווען שטאָהל און אייזען וועט זיך בע-העפטען און אָנהאַלטען ווי צוגעקלעבט צו דעם שפּיץ.

מיר זעהען: 1) אַז דער כח פון מאַגנעם ליעגט אין די שפּיצען און 2) אַז ער ווירקט נור אויף אייזען און שטאָהל, נישט אויף האָלץ און פּאַפּיער.

§ 2 דער כח פון מאַגנעם ווירקט נישט דוקא, ווען ער ריהרט זיך צו צו שטאָהל אָדער אייזען, נור אפילו פון דער ווייטענס. מיר זעהען בחוש, אַז נאָך איידער מיר ריהרען אָן מיט אַ שפּיץ די שטאָהל-פעדערען, נאָדלען אָדער דען אייזערנען שטויב, שפּרינ-גען זיי אַ קעגען און ציעפען זיך אָן אינ'ם שפּיץ.

נאָך מעהר: דער כח ווירקט אפילו דורך איין אַנדער קאָרפּער, חאָטש אויף איהם אַלליין האָט ער קיין פּעולה נישט. דער מאַגנעם, ווי מיר ווייסען, ציהט קיין פּאַפּיער נישט צו, און פון דעסטוועגען וועט ער דורך אַ בויגען פּאַפּיער אָדער אַ דינן האָלצערן ברעטטעל צו ציהען אַ שטאָהל-פעדער אָדער אַ נאָדעל (פיגורא 1).

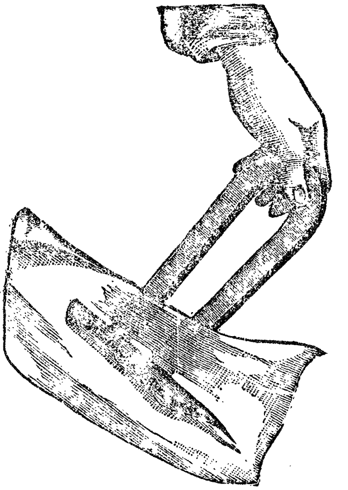

פיגורא 1

צושפּרייט אַ ביסל אייזען-שטויב, בע-דעקט דאָס מיט אַ פּאַפּיער און האַלט דערי-בער דען מאַגנעם מיט די שפּיצען אַראָב צום פּאַפּיער צו, וועט איהר דערנאָך, אַז איהר וועט לאַנגזאַם אויפהעבען דאָס פּאַפּיער, דערזעהען, ווי דער שטויב האָט זיך צוזאַמ-מענגע־מטען אין צוויי קופּקעליך געגען די שפּיצען פון מאַגנעם.

§ 3 אַז מיר וועללען צוציהען צום שפּיץ פון דער פּאָדקאָווע איין אייזערן נאָגעלע, וועט עס, כל זמן עס וועט האַנגען אָן שפּיץ,

*) מאַגנעט, מאַגניט, אַם ריכטיגסטען וואָלט געווען מאַגנעז.

האָבען דען אייגענען כח וואס דער מאַגנעט אונ ווערט צו ציהען א צווייט אונ דאס צוויי־טע א דריטע נאָגעלע (פיגורא 2); נור קוים וועללען מיר אָבברייכען דאס ערשטע נאָגע־לע פון מאַגנעם וועללען זיך אללע נאָ־געליך יופאַל־לען. מיר זע־הען אז:

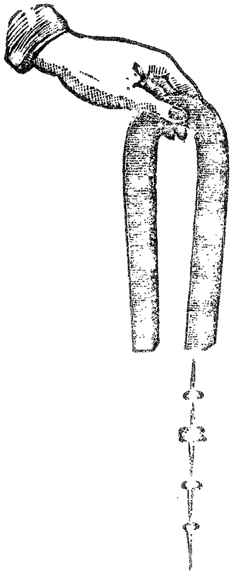

פיגורא 2

אייזען, וואס ריהרט זיך אָן אין מאַגנעם, ווערט מאַג־נעטיזירט נור, קוים רייסט זיך עס אָב פונ'ם מאַג־נעם, פער־ליערט עס די קראַפט.

§ 4 דאַגעגען ווערט שטאָהל מאַגנעטיזירט אויף תמיד. א שטאָהלערנע פע־דער אָדער א נאָדעל, וואס האָט זיך אָנגע־ריהרט אָן א שטאַר־קען מאַגנעם, ווערט אלליין א מאַגנעם, אונ פערליערט שוין קיינמאָל נישט די קראַפט.

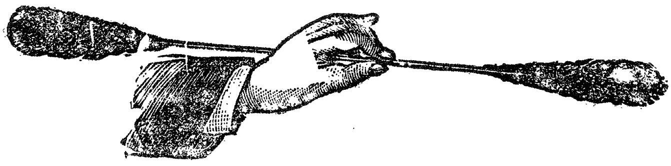

פיגורא 3

אויב דער מאַגנעם איז שוואַכער, מוז מען מיט'ן שפיץ דורכפיהרען אויף אונ אָב, אהין אונ צוריק, איבער נאָדעל. נאָך עטליכע מאָל דורכפיהרען דען מאַגנעם, ווערט די נאָדעל מאַגנעטיזירט. אז מען וויל מאַג־נעטיזירען א שטאָהל־פעדער, דאַרף מען אָנהעבען ביי דער ברייטער זייט אונ צו קוממען צו דעם שפיץ; פון שפיץ גייהען צוריק, צו דער ברייטער זייטע פון דער נאָדעל, אונ אזוי דורכפיהרען עטליכע מאָל.

§ 5 אויפ'ן אָרט פון א נאָדעל, וועלען מיר בעססער אָנמאַגנעטיזירען א שפּיזעל פון א זאָקק, אונ מיר וועללען עס איינטונקען אין אייזען־שטויב.

אז מיר וועללען צוריק ארויס נעמען דאס שפּיזעל, וועללען מיר זעהען אז דער שטויב האָט זיך פערזאַממעלט אונ צו־געציעפעט צו ביידע עקקען פון שפּיזעל (פיגורא 3), אזוי אז דאס שפּיזעל זעהט אויס ווי א באָפּפעלט בעזעמעל. דערזעהען מיר, אז עס איז קיין אונטערשיעד נישט, וואס פאר א פאָרם דער מאַגנעם האָט, צו ער איז אויסגעבויגען ווי א פּאָדקעווע אָדער ווי א שפּיזעל, אז סיי ווי סיי ווירקען נור די עקקען, בשעת וועלן די ליניע צווישען זיי בעהאַלט זיך רוהיג, אונ עס ארט זי נישט דאס בעגעגענען זיך מיט שטאָ[illegible]ונ אייזען.

ביידע עקקע ווערען גערופען: די פּאָלען 1) פון מאַגנעם, אָדער: מאַגנעם־פּאָלען; דער גאַנצער שטח אין דער מיטט, פון איין עק צום צווייטען, הייסט: די אינ־דיפערענץ 2) ליניע.

§ 6 עס איז א פראַגע: צו איז אינ'ם גאַנצען שטח פון דער אינדיפערענץ־

1) פּאָל — פּאָליוס — עקק.

2) אינדיפערענץ הייסט „קיין אונטערשיעד". רוהיג זיך אויפפיהרען נעגען עפּיס, נישט אינטערעסירען זיך מיט עפּיס.

ליניע קיין „מאַגנעם" נישט דאָ, אָדער דער כח, וואָס שטעקט אין דער גאַנצער ליניע, קאָנן דורך עפּיס אַ פֿערהינדערניס נישט ווירקען.

למשל: אַ שטיין ליגט אויף דער ערד — שטעקט אין איהם גאָר קיין קראַפֿט נישט; אַז מיר וואַרפֿען איהן אַרויף אין דער הויך, פֿאַלט ער מיט'ן אייגענעם כח, וואָס מיר האָבען בענוצט אַרויף צו וואַרפֿען דען שטיין, צוריק אַראָב אויף דער ערד. אַז מיר לעגען אָבער דען שטיין אויף עפּיס אַרויף, אויף אַ טיש, למשל, האָט ער, דער שטיין, אין זיך דען כח אַראָב צו פֿאַללען, נור דער טיש לאָזט איהן נישט, און דער כח בלייבט פֿערהאַלטען, דורך דען כח פֿון טיש, וואָס איז שטאַרקער פֿאַר איהם. דעריבער מוז דער טיש זיין גענוג שטאַרק, ער זאָלל קאָננען גובר זיין דען כח, מיט וועלכען דער שטיין דאַרף אַראָב פֿאַללען. לעגט אַ שווערען שטיין אויף אַ שוואַכע זאַך, וועט ער זי דורכברעכען. — אַז מיר וועללען אָבער אָברוקקען דען שטיין פֿון טיש, ווערט דער כח צום אַראָבפֿאַללען בעפֿרייט, און דער שטיין פֿאַלט אַראָב. — דעריבער פֿראָגען מיר ביים מאַגנעם: צו איז אין דער אינדיפֿערענץ-ליניע גאָר קיין קראַפֿט נישט דאָ, אָדער זי איז דורך עפּיס אַ סבה פֿערהאַלטען, ווי אין שטיין, וואָס האָט די קראַפֿט צו פֿאַללען, נור דער טיש לאָזט איהן נישט.

מיר קאָננען לייכט געפֿיננען די אנטוואָרט

מיר וועללען איבערברעכען דאָס שפּיעל אויף צוויי, און פֿון דעם אייגענעם מאַגנעס מיט צוויי פּאָלען, וועללען מיר שוין האָבען צוויי מאַגנעטען מיט 4 פּאָלען, מיט 4 שפּיצען, וואָס יעדער פֿון זיי וועט צוציהען אייזען און שטאָהל. פֿון די צוויי העלפֿטען קאָננען מיר מאַכען פֿיער פֿיערטעל, אַכט זעכצענטעל, און אַזוי ווייטער אָהן אַ שיער, און ווי קליין עס וועט נישט זיין דער אָבגעבראָכענע טהייל, וועט ער אַלץ האָבען צוויי פּאָלען, וואָס וועללען צוציהען אייזען און שטאָהל, און איין אינדיפֿערענץ-ליניע אין דער מיטט.

נור קוים וועללען מיר פֿון די אַללע שטיקליך אויפֿלעגען צוריק אין ליניע, אַזוי אַז איין כאָל זאָלל אָנריהרען דען צווייטען

און פֿריי וועללען נור בלייבען די עקסטע פּאָלען, וועללען אַללע מיטטעלסטע פּאָלען, כל זמן זיי וועללען זיך אָנריהרען איינס אינ'ם צווייטען, פֿערליערען די קראַפֿט פֿון מאַגנעס; צוציהען שטאָהל און אייזען וועללען נור די אויסערע פּאָללען, די פֿרייע, וואָס ריהרען זיך אין זייערע חברים נישט אָן, און פֿון איין עקסטען פּאָל ביז דעם צווייטען וועט ווערען איין אינדיפֿערענץ-ליניע.

דערפֿון זעהען מיר, אַז דער מאַגנעס שטעקט אינ'ם גאַנצען שפּיעזעל, נור כל זמן איין מאַגנעס ריהרט אָן דען צווייטען, ווערט די קראַפֿט אין די מיטטעלסטע פּאָלען פֿערהאַלטען.

מיר קאָננען זיך דעריבער פֿאָרשטעללען יעדען מאַגנעס אַלץ אַ שורה פֿון די קלענסטע מאַגנעסליך און וויל אין דער גאַנצער לאַנג, אויסער ביי פֿרייע עקקען, ריהרט זיך אָן איין פּאָל אין צווייטען, דאָס הייסט יעדער נאָרד-פּאָל אין אַ זיד-פּאָל, און וויל דער כח אין די פּאָלען איז גלייך און איין פּאָל קאָנן נישט גובר זיין דען צווייטען, דעריבער ווערען ביידע בטל אָדער פֿערהאַלטען, כל זמן מען בעפֿרייט נישט איין פּאָל פֿון צווייטען. מיר האָבען למשל 2 מאַגנעטען

א———ב און ג———ד (א' ג' איז זיד- און ב' ד' — נאָרד-פּאָל). אַז מיר וועללען צורוקקען איינס צום צווייטען, וועט אויסקומען, אַז ב וועט זיך אָנריהרען אין ג און דער כח פֿון ביידע עט ווערען פֿערהאַלטען אָדער — בטל אויף אַ צייט

§ 7 מיר וועללען אַנמאַגנעטיזירען אַ נאָדעל און אויפֿהאַנגען זי אין דער מיטט אויף אַ פֿאָדעם, ווי עס איז אויפֿגעהאַנגען דער מאַגנעס ח ב אין דער פֿיגורא 4. נאָך עטליכע וואָרף, וואָס די נאָדעל וועט מאַכען אין דער לופֿט, וועט זי זיך בערוהיגען און

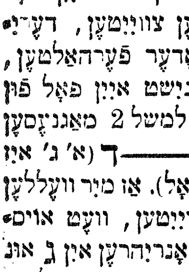

פֿיגורא 4

בלייבען האנגען מיט איין שפיץ קיין נארד (צפון זייט) אונ מיט'ן צווייטען קיין זיד (דרום זייט). מיר וועללען מאכען מיט א שטיקעל קרייד א סימן אויף דעם עק, וואס האט זיך אין נארד אונ צוריק צורודערן די נאדעל. א געוויססע צייט וועט זי זיך ארום-דרעהען, ביז זי וועט זיך בערוהיגען, צוריק קוממען צו דער ערשטער לאגע אונ דער עקק, וואס מיר האבען בעשטראכען מיט קרייד, וועט ווייטער שטעהען געגען נארד. דאס אייגענע וועט זיין, אז איהר וועט ארויפלעגען די מאגנעטיזירטע נאדעל אויף א קארק אונ ארויף לאזען אויף וואססער אין א שיססעל; דער קארק וועט ארום שווימען אין אללע זייטען, בפרט אז איהר וועט רודערן מיט דער שיססעל, נור דער מאגנעס וועט זיך שטאנדיג אויסדרעהען אונ האלטען אין זיין ליניע, מיט איין עק קיין צפון אונ מיט'ן צווייטען קיין דרום, אונ שטאנדיג מיט די אייגענע עקקען.

דערפון זעהען מיר:

1) אז דער מאגנעס האלט זיך שטאנדיג אין דער לאנג צווישען צפון אונ דרום אונ 2) אז איין זייט ציהט שטאנדיג קיין צפון אונ די צווייטע — שטאנדיג קיין דרום, אונ זיי קאננען זיך קיינמאל נישט פערטוישען.

דעריבער רופען מיר דען שפיץ, וואס ציהט קיין צפון — נארד-פאל אונ דען, וואס ציהט קיין דרום — זיד-פאל.

מיר קאננען דאס זעלבע מאכען אויף איין אנדערן אופן: מיט א נאגעלע אונ א האמעריל וועללען מיר מאכען א קליין טיעפען ארט אין דער מיטט פון דער אינגערוועגדיגער זייט פון א שטאהל פעדער, אין א קארק וועללען מיר ארייננעצען א נאדעל מיט'ן אויער אראב אונ אויפ'ן שפיץ אויפהאנגען די שטאהל-פעדער ביים טיעפערן ארט. די שטאהל-פעדער וועט זיך אויך האלטען שטאנדיג מיט דעם אייגענעם פאל קיין צפון אונ מיט'ן אנדערן שטאנדיג קיין דרום, מיר זאללען זיי טויזענדער מאל איבערטוישען (פיגורא 5).

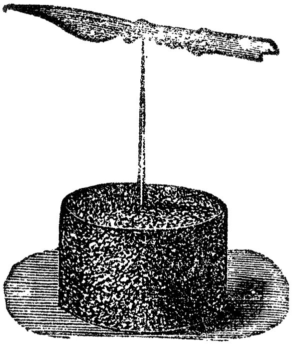

פיגורא 5

§ 8 מיר געהען צוריק צו דער נאדעל, וואס מיר האבען פריהער אויפגעהאנגען. מיר וועללען אנמאגנעטיזירען נאך איין נאדעל (פיגורא 6) אונ האלטען זי אין דער

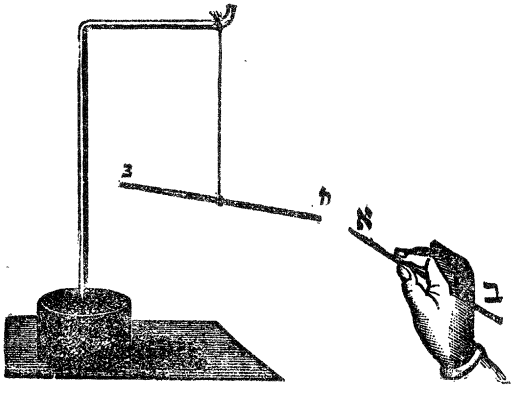

פיגורא 6

האנד. מיר וויללען זעהען צו איין מאגנעס ציהט צו דען צווייטען. אונ — א וואונדער-ליבע זאך: אז מיר לעגען צו דען נארד-פאל פון מאגנעס, וואס מיר האלטען אין דער האנד, צום נארד-פאל פון מאגנעס, יואס האנגט אין דער לופט, וועט דער לעצטער אבשפרינגען! דאס אייגענע וועט זיין, אז

מיר וועללען צוריהרען איין זיד-פֿאל צום צווייטען ; וויפֿיעל מיר וועללען עס נישט פריפֿען, וועללען מיר אלץ זעהען דאס זעלבע : צוויי גלייכע פאלען שטויסען זיך אב.

צונד וועללען מיר פריפֿען פֿערקעהרט : מיר וועללען צולעגען זיד צו נארד און נארד צו זיד — זיי וועללען זיך איינס דאס אנדערע צוציהען ; זיי לויפֿען זיך אקעגען. —

וואס פֿאר א נוצען מיר האבען פֿון מאגנעס, קאננען מיר וויססען ערשט דע-מעלט, ווען מיר ווערען בעקאנט מיט עלעקטריציטאט און עלעקטרישע מאשינען, פֿון וועלכע מיר וועללען רעדען איין אנ-דערט מאל.

דערוויל איז אויך לייכט צו בעמערקען, אז אויף דער אייגענשאפט פֿון מאגנעס איז געבוים דער קאמפאס (פֿיגורא 7), דורך וועל-כען עס איז לייכט צו געפֿינען נישט נור דען מזרח, וואו צו שטעהן שמנה־עשרה, נור אויך דען וועג אין סטעפ, אין א שיפף אויפ'ן ים און אין בערגווערק אונטער דער ערד.

עס בלייבט אונז נאך צו ערצאהלען, אז דען ערשטען, נאטירליכען מאגנעס האט מען שוין לאנג געפֿונען אין דער ערד נעבען דער גריכישער שטאדט מאג-נעזיא (פֿון וואנען עס נעמט זיך דער נאמען מאגנעס) און, אז די קינסטליכע מאגנעזען, וואס מיר מאכען זיך אלליין דורך אנרייבען און בפרט דורך עלעקטריציטאט, פֿון וועלכען מיר וועללען רעדען איין אנדערט מאל, זענען פֿיעל שטארקער פֿאר די נא-טירליכע.

ד״ר שטיצער.

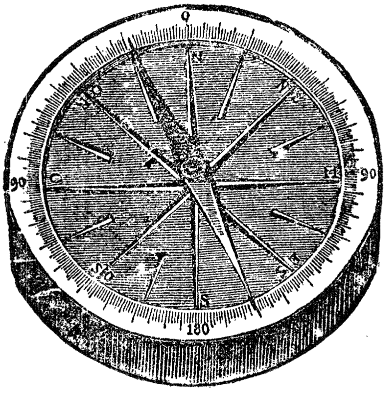

פֿיגורא 7

אינהאלט : די צייט — געדיכט — [י. ל. פרץ]. — באבע לאה — עסיוד — [דוד פינסקי]. — משיח — פֿאנטאזיע — [אברהם פערלמוטטער]. — נאטור-קראפֿטען : א) מאגנעס — [דר. שטיצער]. —
פֿעליעטאן : די נייע בעוועגונג — [דער לץ פֿון רעדאקציע]. —

אויסגעפֿיהרט!

משה לייב דער „מאַקאַציאָר" איז גע־בּאָרען געוואָרען צו זיין איין אַרטיסט, ווי עס זאָגט די גאַנצע שטאָדט — די זעלבּע שטאָדט, אין וועלכער ער האָט דאָס ערשטע מאָהל דען מויל געעפֿענט און וועלכע האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „מאַקאַציאָר", פֿערדרעהענדיג דאָס וואָרט „אַקטיאָר". ער האָט אין זיך אַזאָלכע שטיק, זאָגט מען, אַז מען קאָנן בּלייבּען אָהן אַ בּויך לאַכענ־דיג. וואו משה לייב איז, דאָרטען איז פֿראָהליך. שטעלט ער זיך אָרגיטץ צו, ווערט שוין אַרום איהם ווערען אַ ראָדעל. דער־הויפּט געראָטה איהם נאָכמאַכען איין אַלטע פֿרוי. דאַרף ער נור פֿערלעגען די אונ־טערסטע ליפּ אויף דער אייבּערסטער, אַרויפֿלעגען די רעכטע האַנד אויפ'ן בּאַק און אַרויסלאָזען אַ זויערן טאָן, צולעגט זיך שוין דער עולם פֿאַר געלעכטער.

נור ער איז געוואָרען אַ שלאָסער, געאַרבּייט שטאָנדיג אויף פֿרעמדע ווערק־שטאַטטען און איז געוועזען איין אָרמאַנן, ווי גאָטט האָט געבּאָטען.

ער איז גאָר נישט געוועזען אַזאַ פֿראָהליכער. זיין געזיכט איז געוועזען שטאָנדיג ווי מיט אַ וואָלקען בּעצויגען; אין זיינע אויגען זענען, דאַכט זיך, שטאָנדיג טרעהרען געשטאַנגען. איהם איז דרייסיג יאָהר — און אין קאָפּף און אין בּאָרד האָט ער מעהר ווייסע האָר אַלס שוואַרצע.

קוקענדיג אויף איהם, ווען ער געהט פֿער־טראַכט פֿאַרבּיי, ווילט זיך גאָר וויינען. נור ער האָט געהאַט אין זיך, ווי די שטאָדט האָט געזאָגט, פֿראָהליכע שטיק: מיט איין וואָרט, ער איז געוועזען איין אַקטיאָר, ריכ־טיגער געזאָגט — אַ קלאָאון.

דערפֿאַר איז קיין וואונדער נישט, וואָס זיין בּעל הבּית, אָבּלאָזענדיג די אַרבּייטער פּורים בּיי טאָג, האָט געבּעטען איהן צו זיך צו דער סעודה משמח זיין אַ בּיסל.

משה לייב איז, ווי עס ווייזט אויס, נישט זעהר צופֿריעדען געוועזען מיט דער איינלאַדונג און האָט געאָנטפֿערט מיט אַ האַלבּען מויל. דער בּעל הבּית האָט אויף איהן אַ וואָרף געטהאָן אַ בּליק פֿון אונטער'ן שטערן.

— זאָללסט קוממען, האָרסט דו! האָט ער איבּערגעחזרט און געקוקט אויף „זיין מענש", וואָס פֿאַר אַ מינע יענער וועט מאַכען.

— גוט, האָט אַרויסגערעדט משה לייב שוואַך, נעהמענדיג זיך פֿאַר דאָס האָנדעל פֿון טהיר.

— מען זאָלל נאָך דיר נישט דאַרפֿען

פֿעליעטאָן.

נייע בּעוועגונג.

(ענדע פֿון שבת־אויבם)

בּיי אונז מאָסט מען אויף עללען און קוואָרטען און מען וואָגט אויף לויטען; אין רוססלאַנד ווערט געריאַכנט אויף אַרשינען און ציעטווערטים און געוואָגען אויף זאָלאָטניקים, אין איראָפּאַ איז אָנ־גענוממען געוואָרען דער פֿראַנצאָזישער מעטטער מיט'ן קילאָ... ווילדע מאָסטען אויף דער האַנד און טהייל ווייסען גאָר נישט צו וואָגען... און פֿון דעסטוועגען ווערט קיינעם נישט איינפֿאַללען צו קלעה־רען: טאָמער איז גאָר קיין מאָס און קיין וואָג נישט פֿערהאַנדען? מיר האָבּען ציפֿפֿערן בּיז 9 מיט איין נאָל; אַמאָל האָט מען געצאָהלט בּיז צוואָנציג, די

ראָמער האָבּען געהאַט עקסטראַ ציפֿפֿערן פֿאַר 20, 30 א. ז. וו.; טהייל ווילדע קאָנגען מעהר נישט צאָהלען ווי בּיז 5, זעקס הייסט שוין אַ סך אָדער מען זאָגט: 5 און 1... און פֿון דעסטוועגען איז קיינער נישט מסופק אַז צוויי און צוויי איז דאָך נור 4, נישט 3 און נישט 7... מיר נוטצען געלד פֿון קופּער, זילבּער און גאָלד; אין טהייל לאָנדער בּענוצט מען אויך ניקעל, די גריכען האָבּען געהאַט מטבּעות פֿון אייזען, ווילדע שטאַממען האַנדלען און טוישען אויף גרינגע שטיקלעך גלאָז, מושעלן, בּיסלעך רייז, און פֿון דעסטוועגען זענען מיר זיך אַללע מקריה פֿאַר געלד, און ווייסען, אַז געלד עקזיסטירט...

נור, אַז עס זענען פֿערהאַנדען פֿערשיעדענע מנהגים און דעות בּיי פֿאָלקער, ווערט שוין דער עולם

שיקקען! האָט איהם נאָכגעשריען דער פֿאַבריקאַנט.

משה לייב איז אַרויס, און דער פֿאַבריקאַנט האָט אַ מאַך געטהאָן מיט'ן קאָפּף אין זיין זייט, ווי ער וואָלט געזאָגט: „וואָס זאָגט מען צו היינטיגע מענשען, ווי זיי מאַכען דאָס אַ ביסל קוראַזש!..."

אויפ'ן גאַסס זענען צו געגאַנגען צו משה לייב'ען דריי אַרבייטער פֿון זיין פֿאַבריק: זלמן לאַמינע, מענדעל קאָסאָי און חיים דער גרינער.

— האָר איהן נישט, האָבען זיי אָנגעהויבען, איבערשלאָגענדיג איינער דען אַנדערן, — זיי בעססער אין דער היים. מיר וועלען קוממען צו דיר, מיר וועלען פֿערברייגנגען. מאַלע ער וויל! האָר איהן נישט!

— און וואָס אַרט מיך, אַז איך וועל געהן? האָט געאָנטפֿערט משה לייב.

— וואָס אַרט דיך? פּרא־אדם! האָט אויסגעשריען זלמן לאַמינע, — וואָס, ביי דיר איז קיין געזינד נישטאָ?! ביי דיר וועט מען צו דער סעודה נישט זיצען?

משה לייב האָט געשוויגען. ער האָט דאָס אַלליין די גאַנצע צייט געקלערט, דערפֿאַר האָט ער דאָך דעם בעל־הבית געאָנטפֿערט מיט אַ האַלבען מויל.

— זיי נישט קיין פֿערד און זיטץ אין דער היים, האָט איבערגעשלאָגען זלמנ'ען מענדעל קאָסאָי, — מיר וועללען קוממען צו דיר און פֿערברייגנגען אַ ביסל די נאַכט. איהם וועט זיין פֿראָהליך אָהן דיר, נישט קשה!

— גלאַט, ער וויל זיך פֿראָהליך מאַכען, דאַרף דיין געזינד האָבען אַ פֿערשטאָרטען פּורים? האָט אונטערגעכאַפּט חיים דער גרינער.

— מיר וועלען זעהען, האָט געאָנטפֿערט משה לייב מיט אַיין אומעדיגער מינע.

— ניין, האָבען אויסגעשריען די אַרבייטער, — מיר האָבען נישט וואָס צו זעהען! דו זאָללסט טאַקי זיין אין דער היים!

— זאָללען מיר קוממען צו דיר ביי דער נאַכט? האָט זלמן געפֿראָגט און אַריינגעקוקט איהם אין די אויגען.

— קוממט... מיילא... מיר וועלען זעהען... האָט משה לייב געשטאַממעלט.

— ווי איך בין אַ יוד, אַז דו ביזט אַ גרויסער נאַרר, אַ פֿערד און אַ שוטה דערצו! האָט אויסגעשריען זלמן און איז אָבגעשפּרונגען פֿון משה לייב'ן, פֿערענדערשפּריטענדיג די האַנד.

— פֿע, טאַקי אַ מאָדנער נאַרר! האָט געזאָגט מענדעל.

— אַ פֿערד, אַ בהמה! האָט צוגעגעבען חיים.

מסופק צו עס איז פֿערהאַנדען אַ מאָראַליטאָט, קאָנן שוין זיין, אַז „איוב לא היה ולא נברא", אַז ניט — שטעקט די מאָראַליטאָט טאַקי אין דער פֿרייער קאָנקורענץ — אין דער זיעב, וואָס לאָזט אַרויס די קליינע און דראָבנע און בעהאַלט די גראָבע, גרויסע און פֿעטטע... אין דער זיעב, וואָס וועט אונז מיט דער צייט אויסשאָקלען הונדערט מיליאָן אַרבייטער און עטליכע מאַנשעסטער — פֿאַבריקאַנטען...

וואָס האָט די מאָראַליטאָט פֿאַר'ן אָרמען אומגליקליכען, וואָס פֿאַלט אונטער דער לאַסט? נישט מעהר ווי אַ היתר: קריך אויך! חאַפּ אויך! גלייך מיט'ן בעל־הגדה, ווייסט זי נור: „נעם די מצה!" דער קניזש ליעגט אין מיט'ן גאַסס, חאַפּ דיך צו!

און עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז נור אַ גוטע פֿילאָזאָפֿיע נור פֿאַר רייכע לייט און שטאַרקע פֿעלקער, אַז די פֿילאָזאָפֿיע קאָנן נור ליעגען אין איין אָנגעשוואָלענעם ברוסט־טאַש און זיין אונטער געשפּארט מיט אַ וואַלד פֿון באַגנעטען, אַז אָרימע לייט און שוואַכע פֿעלקער, וואָס קאָננען לייבט אונטערגעהן אין דער אייביגער מלחמה, וועללען זיך האַלטען אָן די אַלטע מענשליכע אידעאַלען, דעם אַלטען יושר, אָן דער אַלטער מאָראַליטעט.

עס האָט זיך אָבער אויסגעוויזען, אַז עס איז אַ טעות... ווי געזאָגט, קוממען שוין היינט ספּעקולאַנטען און ליפּפּערט אין ביהמ"ד אַריין, מען שטודירט זיי אין אַללע ישיבות... דער געוועזענער פּרוש, וואָס האָט געלעבט פֿון תעניתים, ווייסט שוין היינט,

— וואס דו האסט קיין היים נישט? האט אנגעהויבען ווייטער זלמן.

— ווי לאזט מען דאס גלאט א געזינד אלליין? האט צוגעגעבען מענדעל.

— איך זאלל אפילו וויססען, אז ער וועט מיך מארגען אבזאגען, וואלט איך נישט געגאנגען. ביי מיר איז אויך יום־טוב! האט געערעדט חיים.

— ווי דענן? אזוי דארף זיין! האט פערשטארקט זלמן.

— אודאי! האט זיך מענדעל געחתמ'עט.

און... מען איז זיך צוגאנגען מיט דעם, אז משה לויב „וועט זעהען"...

— דער בעל־הבית האט געבעטען, איך זאלל קוממען צו איהם צו דער סעודה, האט ער געזאגט חנה'ן זיין ווייב, קוממענ־דיג א היים. ער האט געערעדט מיט א מינע, גלייך איהם וואלט שווער געוועזען מודה זיין זיך אין עפּיס א זינד.

— נו, און דו וואס קלערסט? האט דאס ווייב איהן געפרעגט און א ווארף געטהאן א שטעכעדיגען בליק אויף איהן.

— וויים איך?

— ווי הייסט „וויים איך"? וואס טייטש „וויים איך"? האט שוין דאס ווייב ערהאבערט דען קול.

— מע'דארף געהן, רעכן איך, האט ער שוואך ארויסגערעדט.

— ווי הייסט „מע'דארף געהן"? און איך מיט די קינדער זאללען זיטצען און חשך'ן? האט זי געערעדט מיט איין איינגע־האלטענעם טאן און אנגעהויבען בלייך ווערען.

ער האט געשוויגען און געקלאפּט מיט'ן פינגער אויפ'ן טיש.

— ווי לעגט זיך דיר דאס גאר אויפ'ן זיננען? האט שוין דאס ווייב אנגעהויבען הויך, — ווי איז גאר דאס רעכט ביי דיר? וואס ביזט דו ביי איהם, א פערקויפטער, וואס?

— ער נויט דאך מיך נישט פון קהל! ער האט מיך געבעטען, האט משה לויב פערערדט דען בעל־הבית.

— ווי בעט ער דאס גאר? האט זיך צושריען דאס ווייב, — פאר וואס זאלל ער גאר בעטען? וואס איז, ער וויים נישט, אז דו האסט אלליין א געזינדל? נור דיך ארט דאך זעהר שטארק דאס געזינד! איז זי אריבער אויפ'ן מאנן און געקריממט זיך, — פון דיינעט וועגען מאגען מיר אללע אויף דער וועלט נישט זיין! דו ביסט דענן אויך א מענש?

אין איהר קול האבען זיך שוין טרעהרען געפיהלט.

אז דאס בעסטע אבר פון א מענש איז דער מאגען, אז אללע אנדערע אברים זענען משרתים, אז נור ער, דער מאגען, מאכט די געשיכטע, אז נור איינגעגליעבטע שפינט די קולטור!

אויף ספּענצערס קניע וועט אויפגעצויגען ווערען א נייער דור פון כאמע חאפערס...

ווי אזוי דארף מען ערציהען קינדער?

קינדער — זאגט ספּענצער — דארף מען ער־ציהען אויף אזא'ן אופן, אז זיי זאללען קאננען גליקליך זיין... זיי זאללען קאננען אויסנוטצען דאס גאנצע נחת, וואס די נאטור וועט זיי געבען, זיי זאללען זיין ווי א שוואם, איינצוזאפּען דאס גאנצע פערגניגען, וואס זיי וועללען געפיננען אויף זייער וועג...

ווארום — אז יעדערער וועט האבען זיך אין זינן, וועט אללעמען גוט זיין, מן הסתם!

ספּענצער און ליפּפערט ווערען אונזערע נייע גאטטער!

נור דאס איז אויך נישט קיין נייעס! די יונגע עגיפּציאנערן, וואס מען האט יאהר־יאהרליך אריין געווארפען אין נילוס אלס קרבן פאר'ן הייליגען טייך, האט אלליין אויך געגלויבט אין זיין הייליגקייט...

די אמעריקאנישע קנעכט האבען זיך געשלאגען אין איין שורה מיט זייערע בעלי־בתים געגען די, וואס האבען זיי געוואלט בעפרייען; אונזערע אלטע פויערן זאגען נאך, אז עס איז בעססער צו ארביי־טען „פאנשצינע" איידער צו צאהלען פאדאטעק — און מיר, מיר ארם, צו ווארפען, שוואכסטע פאלק אויף דער וועלט, העבען אויך אן צו גלויבען, אז

— שאַ, איך גע׳ה דאָך נאָך נישט! האָט משה לייב באַוז אויסגעשריען.

— ניין, פֿאַר וואָס זאָלסט דו דאָס גאָר איבעררעדען, האָט זי געשריען מיט טרעהרען אויף די אויגען. דער בעל־הבית בעט דיך, דאַנק איהם אָב און זאָג איהם, אַז דו קאָנסט נישט קומען, דו האָסט אַלליין צו געזינד. און גענוג — אוים מאַרק! וואָס איז נאָך דאָ דער ישוב הדעת?

משה לייב האָט אַראָבגעלאָזען דען קאָפּ.

— דו האָסט נאָך מסתמא צוגעזאָגט קומען? האָט חנה געפֿאָרשט, אַיינדרינגענדיג אין איהם איהר באָזען בליק.

משה לייב האָט זיך געשטעלט ביי׳ם פֿענסטער, געשריבען מיט׳ן פֿינגער אויפ׳ן שויב און געשוויגען.

— האַ? צוגעזאָגט, צוגעזאָגט? האָט חנה גיכטיג געשיפעט. וועלען מיר זעהען, צו וועסט דו געהן, צו נישט! וועלען מיר זעהען! סיידען, דו ווילסט אָנמאַכען לייטיש געלעכטער, סיידען!

זי האָט זיך שוין געוואָרפֿען, געשיקט פֿייערדיגע בליקען דעם מאַנן און געקלאַפּט אין טיש מיט דער קוואָרט, וואָס זי האָט געהאַלטען.

— ווי איז דאָס אַ מענש מיט אַ דעת, האָט זי אָנגעהויבען אַרבייטען מיט די האַנד.

— וויפֿיעל בראַנפֿען זאָלל איך קויפֿען?

האָט ער זי איבערגעריסען מיט אַ ברוגז־דיגער מינע.

זי האָט זיך אָבגעהאַקט, געהאַלטען אַ ווייל די האַנד אין דער לופֿטען און, אַראָבלאָזענדיג זיי, געזאָגט מיט פֿעראַכטונג:

— קויף, וויפֿיעל דו ווילסט! וואָס פֿראָגסט דו ביי מיר? נייע נייסען! איך זאָג טאַקי, ווי איז דאָס אַ מענש מיט אַ דעת, האָט זי ווייטער אָנגעהויבען איהרס, נור שוואַכער.

משה לייב איז אַרויס פֿון שטוב.

— אוי, אוי, אוי, אוי! האָט זי איהם נאָכגעשיקט, — אַללע מענשען, וואָס ווינשען מיר באַז, זאָללען זיין אַזאָלכע מענשען ווי ער איז!

פֿון דעסטוועגען איז זי פֿראָהליכער געוואָרען און האָט אַ גאַנצען טאָג געבאַקט און געקאָכט „מיט לייטען צו גלייך". ער האָט אויך געבראַכט פֿון גאַסס „כל־טוב": בראַנפֿען, הערינג, דריי אָראַנזשען *), אַ צעהנדליג אָפּפעל און... האָט גערעכענט נאָך עפּיס צו קויפֿען.

— ען, האָט זי גערעדט בעפֿריעדיגט, איינשטעללענדיג דאָס אַלץ אין אַלמער׳ל, — גלאַט וועללען אַוועקגעהן צום בעל־הבית!

*) אַפּעלסינעס, פּאָמעראַנצען.

דער אידעאַל פֿון מענשען איז דער אייביגער קריעג צווישען מענשען און פֿעלקער, ראַססען און קלאַססען...

דער דאַרווין — ספּענצער — ליפּערטישער סיסטעם, אָדער בכלל דער פּאַפּיערענער ליבעראַליזם, איז דורך גאַנץ איירָאָפּאַ ווי אַ זאַראַזע — פֿרייהייט הייסט דאָס רעכט צו מאַכען זיך מיט די עללענבויגען אַיין אָרט ביי׳ם טיש; וואָהלען — הייסט קויפֿען שטיממען פֿאַר געלד און בראָנפֿען, פּאַרלאַמענטען זענען בערזען, וואו פּאַרטייען שווינדלען מיט פּאָליטישע פּאַפּיערען, וואו די דעפּיטירטע פֿערקויפֿען איינער דעם צווייטען די געקויפֿטע שטיממען מיט איין אונגעהייערן ראַבאַט... די „פֿרייע פּרעססע", דער שטאָלץ פֿון נייגצעהנטען יאָהר־הונדערט, איז אַ רינשטאָק פֿון בלאָטע און שאַנטאַזש...

נור איירָאָפּאַ, אויב זי האָט נאָך נישט אָבגעפּאָקט, איז זי אַריבער די געפֿאַהר, האַלט זי שוין נאָכ׳ן קריזיס... די געלעהרטע וועלט פֿערצייכענט אַללע מאָל נייע פֿאַקטען, נייע עדות געגען דאַרווינס סיסטעם; ביי׳ם „כל דאַלים גבר", אָדער פֿרייע־קאָנקורענץ האַלטען זיך נאָך, נור די אַלטע געלעהרטע, מיט שוין פֿערטריקענטע מוחות, וואָס זענען שוין נישט פֿאָהיג אַ צונעמען אַיין אַנדער צורה... אויך אַלטע און נייע פּראָפֿעססאָרען — טעללערלעקקער, וואָס לעבען פֿון עטליכע ביססען, וואָס מען וואַרפֿט זיי פֿון רייכען טיש. זיי מוזען שטאָנדיג שטעהן ביי דער באַליע און וואַשען די רייכע ברודיגע וועש, אָדער משונה אַרום טאַנצען אויף די באַרשטען

מיך ארט נישט, אז מען וועט ביי אונז אויך פערברייגגען. שלח=מנות האט מען, דאנק גאט, פערשפיעלט, האט זי ארויסגערעדט מיט א קרעכץ, — בארכ=א=שעם, אויף דאס חאפט נישט דאס ביטטערע פרנסה, זאלל נאך דאס שטיקעל סעודה אויך נישט זיין!... דעם פעמפיק ווילט זיך! נישט קשה, ער וועט זיך אנזויפען אהן דיר...

די איינענע ווערטער האט זי איבערגעחור'ט, זעטצענדיג זיך צו דער סעודה. זי איז געוועזען צופריעדען, וואס ער האט זי געפאלגט, נור זי האט איהם נישט געקאנט מוחל זיין, וואס ביי איהם איז רעכט געוועזען אוועקגעהן צום בעל=הבית. משה לויב האט דאס אויסגעהארט שווייגענדיגערהייט. ער האט נור געט אכט, וואס וועט איהם מארגען זאגען דער בעל=הבית.

— מיילא, אבשמייסען וועט ער דאך מיך נישט, טראכט ער.

אין שטוב איז געוועזען ריין און ליכטיג. חנה האט זיך איבערגעטהאן יום=טוב=דיג און איהר פנים איז יונגער געווארען. זי האט אויך די פיער קינדערלעך אויסגעוואשען און צוגעקליעבען, ווי זי האט נור געקאנט, פערנאהענדיג פאר נאכט די לאבער און ריססען אין זייערע בגדים=לעך. זי האט זיך געבריה'ט, געוואלט בעצאהלען דעם מאנן פאר איהר נצחון.

נור זיי האבען נאך קיין צייט נישט געהאט אראפשלינגען די ערשטע המוציא, איז געקוממען דעם בעל=הבית קלייגערער זוהן, א יונגעל פון א יאהר פיערצעהן.

— זעה, ער האט זיך גאר אוועקגעזעצט עססען! האט ער אויסגעשריען, — דער טאטע האט געהייסען שוין קוממען!

ער איז צוגעגאנגען און האט אנגענוממען משה לויב'ען פאר'ן ארבעל. משה לויב האט געשמייכעלט און געקוקט אויף דאס ווייב. חנה האט געווארפען ברגז'דיגע בליקען אויפ'ן יונגעל.

— קומם, נו קומם! האט יענער געשלעפט משה לויב'ען.

— וואס „קומם, נו קומם"! האט חנה באז אויסגעשריען, — איהר=ט=צעך בעגעהן אהן איהם אויך! אהן איהם איז ביי אייך די שמחה קיין שמחה נישט?

— נו קומם, נו קומם! האט זיך גערעדט זיינס דאס יונגעל און געצויגען משה לויב'ען, — דער טאטע האט אהן דיר נישט געהייסען קוממען.

— איך וועל אבעכסען די סעודה, וועל איך קוממען, האט משה לויב געזאגט מיט א שמייכעל, קוקענדיג אויף דאס ווייב.

— א האר אויך נישט! האט יענע אויסגעשריען, — ביי אונז איז אויך פורים! ער דארף קיין ארטער נישט זוכען, וואו

און אויספוצען די גבירישע דיעלען, מען זאלל נישט דערקענגען די פלעקקען פון שווייס און בלוט...

נור די יונגע, געבילדעטע וועלט פרייט זיך מיט די נייע געזעלשאפטען פון רייגער מאראליטאט, פון דער מאראליטעט, וואס לייקענט אין „כל דאלים גבר" און וויל דער יושר זאל זיין אונאבהאנגיג פון רעליגיאן, לאנדער, פאלקער, קלאססען און ראססען; עס איז א נייע בעוועגונג, וואס וועט אונז אבשניידען די רעשט נאגעל, אוועק האקקען די רעשט אהנליכקייט צו ווילדע טהיערע...

דער אלטער סיסטעם פלאצט... איבער'ן מזבח פון שווייס און בלוט הייבט זיך אויף דער האקק... דערשראקקענע גלחים ענטלויפען און זוכען זיך נאך אלטערע, אויסגעפריזוטערע גאטטער, טהייל לויפען צו די טישליך אנקלאפען צו רוחות, טהייל ווילען אויפוועקען די גריכישע גאטטער, בעגייען דעם אליגמפ, אנדערע ווילען פערגיססען דעם ווארם מיט שלאפגעטראנק — מיט בודיזם, נאך אנדערע ציהען און שלעפען צום גאלדענעם פאנטאפעלע אין רוים, נור דער האקק לאזט זיך אלץ נידריגער און נידריגער און דער מזבח וועט היינטמארגען צושפרינגען אין דער לופטען...

און דעמעלט וועט אונז, דאכט זיך, אויך גיט

גמר [illegible] פון רעדאקציע.

צו משמח זיין! דו וועסט גאָר נישט אָנ־
הערבען צוגעהן, האָט זי געשיפּעט צום מאַנן.

— נו גיכער, הערב זיך! קומם! האָט
איהן דאָס יונגעל געשלעפּט, דורכלאָזענדיג
פאַרביי די אויערען חנה'ס רעד.

— אַז איך האָב געזאָגט, ער וועט נישט
געהן, האָט איהר נישט, וואָס צושלעפּען!
האָט זי אויסגעשריען, אויפשפּרינגענדיג און
אַראָבלאָזענדיג זיך צוריק אויפ'ן שטול.

— אָהן דיר וועל איך נישט אַוועקגעהן,
האָט געטענ'עט דאָס יונגעל, — קומם נו, מען
דאַרף זיך גאָר בעטען ביי איהם!

משה ליב האָט נור געקוקט אויף זיין
ווייב. דאָס יונגעל האָט דערווייל אויפגעזוכט
משה ליב'ס מאַנטעל און דערלאַנגט איהן
משה ליב'ען.

— ווייסט גאָר וואָס, חנה, איך וועל
יעצט געהן און וועל באַלד קוממען, האָט
ער געזאָגט צום ווייב.

— דרעה מיר קיין קאָפּף נישט! האָט
זי אויסגעשריען, פערענדערפיהרענדיג די
האַנד, — ער וועט באַלד קוממען! נאָך
וואָס וועסט דו זאָגען?! אפילו אויף אַ מינוט
וועסט דו אויך נישט געהן!

דערווייל זענען אונטערגעקוממען פון
בעל הבית צוויי בחורים, משרתים פון זיין
קראָם.

— וואָס לאָזט'ע זיך אַזוי לאַנג בעטען?
האָט איינער אויסגעשריען;

— וועסט אָרגער מאַכען, האָט דער
בעל הבית געזאָגט! האָט צוגעגעבען דער
צווייטער משרת.

— די פלוניה'טע לאָזט נישט, האָט
משה ליב געשמייכעלט.

— ער וועט נישט געהן! ער איז נישט
קיין פערקויפטער! האָט חנה אויסגעשריען,
אויפשפּרינגענדיג פון שטוהל. ער וועט נישט
געהן! לאָז ער נישט סטראַשען! אָרגער
מאַכען! מען נעהמט ביי איהם קיין נדבות
נישט! נישטאָ, איך וועל נישט לאָזען!
ער וועט נישט געהן! האָט זי זיך גאָר אויף
די הויכע טאָנער צושריען, דערזעהענדיג
ווי די משרתים האָבען גענוממען העבען
משה ליב'ען מיט געוואַלד פון אָרט. זי
האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו זיי.

— ע, מיר לאַזען פון דעם! האָבען
זיי געאָנטפערט, אָבשטופּענדיג חנה'ן. זיי
האָבען גענוממען משה ליב'ען אונטער די
האַנד און אַרויסגעפיהרט איהן פון שטוב.
ער האָט נור געשמייכעלט...

חנה איז געבליעבען מיט די קינדער.
דער כעס האָט אין איהר געברענט, זי
האָט עפּיס נישט געוואוסט, וואָס זאָלל זי
טהון. פייערדיגע בליקען האָט זי געוואָרפען
אין אַללע זייטען, זי האָט באַז אָבגערוקט

דאָס שאַבטעל.

איהר ווילט וויסען, פון וואַננען איך האָב מיך
„אויסגעלערנט" יודיש, אָדער, ווי איהר זאָגט,
זשאַרגאָן? — איך וועל אייך פערצאָהלען.

איך פלעג אויך פיינט האָבען דאָס קאָסטעל,
אין וועלכען אַללע פאָלקער און אַללע צייטען האָבען
אַריינגעשפּיגען צו עטליכע ווערטער. — אַז כמעט
אַללע נייע שפּראַכען קוממען אַזוי אַרויס, האָב איך
נישט געוואוסט — דער עיקר: אָהן אַ גראַממאַטיק!
וואָס הייסט, עס זאָלל נישט זיין אַ בפירושער,
געדרוקטער דין, ווען צו זאָגען אַזוי און ווען
אַנדערש?.. גאָר נישט — אַ הפקר וועלט!

אַז עטליכע מיללי‍אָנען רעדען אויף דעם לשון,
האָט מיך נישט געאַרט — פערקעהרט, עס האָט
מיך פערדראָססען! זאָללען זיי אַוועקוואַרפען דאָס
מאוסעניש! אַוועקוואַרפען דאָס קוטיגע העמד
אָנטהון אַ פרישׁ און איבערטוישען אַ שפּראַכע —
איז געווען ביי מיר אויף איין משקל; עס ווענדט
זיך אָן גוטען ווילען!...

אַז מיין אייגענער טאַטע, מיין מאַמע, מיינע
שוועסטער און ברידער בענוצען די שפּראַכע (— פוּ,
פוּ! „שפּראַכע" זאָג איך נאָך! —) האָט מיך ווייניג
גערירט — איך בין דאָך טאַקי פון מיין משפּחה
אַרויס געשפּרונגען ווי פון דער באָטע און בוכהאַל־
טער געוואָרען! זיי זאָללען וועללען, וואָלט איך
זיי די האַנד דערלאַנגט און אויך אַרויסגעצויגען...
זיי ווילען נישט, דאַרף מען נישט.

איך האָב צווט געהאַט דען זשאַרגאָן צו פיי־

אַללע שטוהלען פֿון טיש ; פֿאַרביינגעהענדיג, האַט זי אַראָבגעוואָרפֿען אַ טעללער און צובראָכען. דאָס האַט זי נאָך מעהר צורייצט.

— אַ בראָך זאָלל שוין זיין צו זיינע יאָהרען ? האַט זי אויסגעשריען. אונטער־ברעכען זאָלל ער זיך דען קאָפּ !... אַי, מיין לעבען ! האַט זי פּלוצלינג אַ קוויטש געטהאָן און געגעבען זיך מיט ביידע פֿויסטען אין קאָפּ.

די פֿיער קליינע קינדער האָבען זיך דערשראָקען און צוויינט.

— וויינען זאָלט איהר שוין נאָך אייער טאַטען ! האַט זי זיך אַרויפֿגעוואָרפֿען אויף זיי, — שטומם זאָללט איהר מיר ווערען ! האַט זי געקוויטשעט און אָנגעהויבען שלאָגען אויף רעכטס און לינקס.

די קינדער זענען צולאָפֿען פֿון טיש און בעהאַלטען זיך אין די ווינקעלעך.

— מיין ביטטער האַרץ וועל איך אויסלאָזען צו אייער קאָפּ, צו אייער לייב און לעבען, צו אייערע האָנד און פֿים ! האַט זי געבריללט.

זי האַט זיך שווער אַראָבגעלאָזען אויפֿ'ן האָלצערן זיטץ־בעטטעל און מיט אַ ווילדען קוק געקוקט אַרום זיך. עס האַט זיך איהר עפּים געוואָלט טהון — דאָס האַרץ איז איהר שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען.

— אַהיים זאָלל ער מיר נישט דערוועגען קוממען ! האַט זי געשריען, גלייך איינער וואָלט זי געהאָרט, — דען קאָפּ וועל איך איהם צושפּאַלטען ! מיט פּאַמאָיעס וועל איך איהן אָבגיססען ! זאָלל ער גאָר נישט דערלעבען קוממען אַהיים !...

זי האַט זיך צורעדט און צושאָלטען. פּלוצלינג פֿאַלט איהר איין פֿון אַלץ מאַכען אַ תל, עס זאָלל פֿון גאָר נישט בלייבען אַ שריד ופליט.

זי איז אויפֿגעשפּרונגען מיט אַ קוויטשייעריי פֿון אָרט און אַ לאָז געטהאָן זיך צו'ם אויווען. נור אין דער מינוט האָט זיך די טהיר געעפֿענט און עס זענען אַריין זלמן לאַמינע, מענדעל קאַסאַי, חיים דער גרינער, מיט ווייב און קינד.

— גוט יום־טוב ! וואָס טהוט זיך דאָ ? האָט געפֿרעגט זלמן, אַרומקוקענדיג זיך, — וועמען בעוויינט מען דאָ ?

— זאָלל מען איהן שוין טאַקי אויף איין אמת בעוויינען, האַט חנה געענטפֿערט, אָבווישענדיג די טרעהרען מיט'ן פֿאַרטוך, — יתומים זאָללען זיי בלייבען !

— ער איז טאַקי אַוועקגעגאַנגען ? האָט געפֿרעגט חיים דער גרינער.

דאָס איז געוועזען נאָך נאַכט צו דעם פֿייער — און חנה האַט אויפֿגעעפֿענט דען מויל און געשאָטען מיט קללות...

געסטען ; און אפשר, האָט זיך מיר נור געדאַכט, אַז איך האָב'ן פֿערגעססען ; אַ מענש רעדט זיך אַזוי פֿיעל איין !

נור ציימען אַנדערען זיך, עס איז אַ פּשוט'ע מעשה ! איינמאַל האָב איך געדאַרפֿט מיר אַ דירה דינגען, האָט מען מיר גראָד אויף דריי אַרבער דורך איינאַנד קורץ און שאַרף געענטפֿערט : „נישט פֿאַר יידען !" ; איך בין באַז געוואָרען און פֿאַר בעס אַריינגעפֿאַללען צו'ן אַ יוד אויפֿ'ן סאַמע־ראָדנע גרושיבאָוו...

צו איין אברהם שאַכטעל־מאַכער. די שאַכטעל־פֿאַבריק האָט זיך, אַ פּנים, אָבגעשטעלט, זיינע אייגענע האָנד זענען געווען גענוג גענוג ; ער האָט אָבגעשאַפֿט די „יונגען" און עס איז איהם געבליבען אַ לעדיגע שטוב מיט „אַ בעזונדערן גאַנג".

אויפֿ'ן טאַפּעלע איז געשטאַנען : „12 רובל

אַ מאָנאַט" — מיר איז עס רעכט געוועזען ; איך האָב געזוכט פֿאַר 15—20 !

איך קומם אַריין און פֿרעג אויפֿ'ן בעל־הבית.

אברהמיל האָט מיך דערזעהען און אַראָבגעהאַפּט דאָס היטעל מיט אַ פּרייד ! ער איז מיר אַנטקעגען געשפּרונגען, אַ קונה, האָט ער געדרייבענט, און, צווישען אונז זאָלל עס בלייבען, אַ קונה, ביי וועלכען מען קאָן נעמען אַ מקח... נור קוים איז ער געוואָהר געוואָרען, ווער ען וואָס עס געהט, איז ער ווי פֿערשטאַרט געוואָרען.

— נישט אונטער 12 רובל ! שניידט ער מיר אָב מיט פֿערביססענע ליפּפּען און אַ געבראָכען פּויליש.

— יוסעלע, מאַכט ער צו'ן אַ בלאַסס קינד פֿון אַ יאָהר דריי, רוף אַריין די מוהמע. נור יוסעלע איז פֿערנומען מיט גאָלדענע פּאַפּיערלעך און

די מאַנסביל מיט די ווייבער האָבען זיי גענומען איינהאַלטען.

— בערוהיג זיך, חנה, האָבען זיי גערעדט, — מיר וועלען אויסקוממען אָהן איהם.

— זעטץ זיך, מיר וועללען פערברינגען! האָט איהר גערעדט זלמן, — איך קאָנן אויך רעדען ווי אַ מכשפה.

— ניין, האָט חנה אויסגעשריען, — אַ טוידטען וועל איך איהן ברייננגען אַהער

זי האָט געחאַפּט אַ פאַטשיילע און פֿייל פֿון בויגען אַרויסגעלאָפען פון טהיר.

— פּראַים, וואַהרע פּראַים! האָט מען איהר נאָכגעשיקט.

— און וואָס מיינט איהר, זי איז דען נישט גערעכט? האָט געפֿראָגט איין פֿרוי.

— גערעכט, ווי דער טאָג! האָבען די מאַנסביל געענטפֿערט.

— אַז דער בעל הבית וואָלט ביי מיר אויפגעלאָפען ווערען, וואָלט איך נישט געגאַנגען, האָט חיים געזאָגט.

— ווי הייסט, און איך וואָלט געגאַנגען? האָט מענדעל אונטערגעחאַפּט.

— ער איז אַ שטיק גאַרנישט, דער משה לויב!

— אַ נאַרר, אַ פֿערד!

— אַ וואַהרע בהמה!

און חנה איז געלאָפען אין איין אינפּעט, אין איין אָטהעם. זי האָט געברענט אין איין פֿייער און געפֿיהלט אין זיך אַ משונה׳דיגען כח.

זי האָט אַ שטאַרקען ריסס געטהאָן דאָס גלאָקעל פֿון טהיר, האָט זיך גאָר נישט דערשראָקען פֿאַר דען רעש, וואָס זי האָט אָנגעמאַכט, און אַרויסגערעדט נאָך אַ שאַרפֿע קללה. פֿון שטוב האָט זיך געהערט אַ שנעלל לויפֿען. עמיץ האָט אויפֿגעאַפֿענט די טהיר און, דערזעהענדיג זי, געלאָזט זיך לויפֿען צוריק. חנה האָט געהערט, ווי אין זאַל האָט עמיץ אויסגעשריען אַיילענדיג: „משה לויב, דאָס ווייב איז געקוממען!"

אַז זי איז צו צום זאַל, האָט מען איהר מקבל פנים געוועזען און פֿערשטעלט די טהיר. זי האָט אַריינגעקוקט אין זאַל, נור משה לויב׳ען האָט זי נישט געזעהען.

— וואו איז ער, וואו? האָט זי געשריען, — זאלל ער בעסער מיט גוטען אַהיים געהן!

— נישטאָ איהן, ער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט מען איהר געענטפֿערט.

— איך וועל פֿון דאַננען נישט אָבטרעטען, האָט זי שוין געשריען מיט טרעהרען.

דער פֿאָרלאָגע און האָרט נישט.

— אַ שוואַרץ יאָהר — ברומט אברהם אונטער דער נאָז — ווענן מען דאַרף זי, איז זי נישט דאָ...

איך קלער, אַז ער האָט מורא אַריין צולאָזען אַ קאַוואַליער, און בערוהיג איהן, אַז איך בין אַ גאַנצען טאָג אין געשאָפֿט און נעם קיין גאָסט נישט אויף — „קיין שום גאָסט", עקצענטיר איך.

— נישט אין דעם געהט עס — האַקט ער מיר איבער און קראַצט זיך דען גראָהליבען קאָפּף — נאָ... ווייס איך —

ער הערט זיך אָן צו צופֿען די באָרד...

— איך בין אַ יור! זאָג איך איהם.

— איך ווייס — מאַכט ער מיט אַ שמייכעל, ווי איינער רעדט: עס ליגט שוין אויפ׳ן פנים — גיר ביין ווייב — זאָגט ער — אַ פֿרוממע יודענע...

— אָה! אָהנ׳עם ווייב טהוט איהר נישט? נור איך קאָנן נישט וואַרטען!

— נו, קומט!

ער וויזט מיר דאָס שטוב און איך האָב עס געדונגען.

די ערשטע האַלבע יאָהר האָבען מיר צווישען זיך קיין מגע ומשא נישט געהאַט, אויסער וואָס איך האָב געצאָהלט און ער האָט גענוממען דירה־געלד. די „מאַדאַם רחל" האָב איך זעלטען פֿאַר די אויגען געזעהען: פֿאַר נאַכט, ווענן איך האָב צייט געהאַט, האָט זי מיט׳ן זאַקק אין דער האַנד וויזיטען געמאַכט. פֿון מיר איז מען אויך צופֿריעדען געווען; עס איז ביי מיר שטילל געוועזען ווי אין ריוועין; קיין איינציגער פֿון די קאָנטאָר־לייט האָט קיין ח־ק

— מען זאגט דאך אייך, אז ער איז שוין אוועקגעגאנגען! א יודענע א ביסל.

מען האט זי אריינגעלאזען אין זאל. זי האט זיך ארומגעקוקט און משה לויב'ען נישט געזעהען.

— זאלסט מיר שוין אהיים געהן? האט זי געיאמערט, קוקענדיג ארום זיך.

קיינער האט זיך נישט אבגערופען.

— זאלסט אויפהערען צושפיעלען זיך מיט מיר! האט זי געשריען.

— מיא-או! האט זיך דערהערט א קול פון הינטער א טהיר. דער עולם האט זיך צולאכט.

— „מיאקען" זאלסט דו שוין דאס לעצטע מאהל! האט זי אויסגעשריען און געווארפען זיך אויף דעם קול.

— א ברים! א פשיק! האט מען אויף איהר געמאכט פון אללע זייטען און פערשטעלט דעם וועג.

נור משה לויב איז ארויסגעקראכען פון זיין ארט. ער איז שוין געוועזען א ביסעל פראהליך. ער האט פערלעגט א ליפ אויף א ליפ און ארויפגעלעגט די האנד אויפ'ן באק ווי איין אלטע יודענע. דער עולם האט זיך געקייקעלט פאר געלעכטער.

— שוין זאלסט דו מיר געהן אהיים! האט זיך חנה אויף איהן ארויפגעווארפען.

— א ודאי, א ודאי! האט ער געלע-פעציעט ווי איין אלטע יודענע אהן צאהן און געשאקעלט מיט'ן קאפף.

מיט חנה'ן האט זיך אנגעהויבען א איסטעריקא. זי האט זיך צולאכט און צוויינט, געווארפען זיך אויף דר'ערד און געריסען פון זיך די האר.

אללע זענען אבהאנגיג געווארען. משה לויב האט זיך אין איין מינוט אויסגענכ-טערט און גענוממען זי בערוהיגען.

ער האט אזש נור געוויינט.

אז חנה איז געקוממען צו זיך, האט ער זי גענוממען אונטער'ן האנד און גע-פיהרט אהיים מיט איין ארא בגעלאזטען קאפף. ער האט זיך געפיהלט פאר א שטארקען חוטא.

— סאר' א שטיק זי האט דאס א ביסל געמאכט! דען מאנן האט מען ביי איהר צוגענוממען! דאס עמיץ ארויסגערעדט, ווען חנה איז געוועזען נעבען טהיר.

חנה האט זיך אויסגעלייכט. דאס בלוט האט אין איהר געקאכט און זי האט געוואלט אויסגיסען צו אללעמען אין שטוב איהר ביטטער הארץ. זי האט זייער געוואלט זאגען עפיס א שארפען, הארבען ווארט — א ווארט, וואס זאלל אננעהמען ביי דער זיבעטער ריפ, וואס זאלל שטעכען ווי מיט שפיזען. זי האט זייער אללעמען געוואלט ווינשען, זיי זאללען ארבייטען

נישט געהאט וויזיטען אבצושבאטכען אויפ'ן סאמע-ראדנע גרושיבאוו...

שפאטער-צו האבען מיר זיך דאך נאהנטער בעקאנט.

איינמאל האט אברהם געבעטען ביי מיר פאר-שוס; דערביי האט ער זיך געקלאגט אויף שלעכטע צייטען... מען זעהט נישט קיין ארבייט... עס האט זיך געעפענט א גרויסע שאכטעל-פאבריק, און האט ביי אללע איינבינדער די פרנסה פון מויל ארויסגעריסען. איך האב איהם דעם פארשוס געגע-בען און געראטהען, ער זאלל זיך נעמען צו קונסט-ליכער ארבייט, צו קאנפעקטען-שאכטעל, וואס ווענדען זיך, זאג איך איהם. אין געשמאק פון מענש, אין ארטיזם, און די מאשין מאכט נישט אזוי געשווינד נאך. נור מיין אברהם'ל מאכט אוועק מיט דער האנד — „עט!" און געהט ארויס, עפיס, דאכט זיך מיר, טרויעריג.

איך האב מיך מיט מיין עצה נישט אנגעווארפען; איך בין דעראויף צו ליבעראל געוועזען. נור פון דעמעלט אן האט שוין אברהם'ל ביי מיר גאנץ אפט גענוממען דאס דירה-געלד מיט א מאל פריהער און זיך אליין געקלאגט אויף שלעכטע צייטען.

איינמאל האט ער געדארפט עקסטרא 5 רובל.

— מיין זוהן, פערשטעהט איהר מיך — מאכט ער מיט א שטראהלענ-יג פנים — מיין יוסעלע, העבט אן חומש, צום מזל! נו, מוז מען שבת עפיס מאכען...

נור מאנטאג האט ער מיר די 5 רובל אבגע-בראכט מיט א פריער: ער האט געוואונען 75 רובל אויף דער לאטעריע, און דאס צעטטעל האט ער בעקוממען ע"פ נס: דער נוממער האט זיך איהם

אויף פרעמדע ווערקשטאטטען, זיין „יענעמס א מענש". נור זי האט זיך איינגעהאלטען. זי האט נור נישט געלאזען משה לייב׳ען פערמאכען די טהיר. זי האט זי אלליין צוגעמאכט מיט א שטארקען קלאפ.

קראנק, צוגראבען, פערוויינט האט זיך חנה געשלעפט אהיים. אבער דאך האט זי זיך געפיהלט בעפריעדיגט.

איהרס האט זי פארט אויסגעפיהרט.

דוד פינסקי.

געחלומט... דערנאך האט ער שיער די פיס צו־בראכען אונ — דען נוממער נישט געקריגען, נור ערשט א שעה פאר׳ן ציהען, קומט א שכן אין שטוב אריין אונ נעמט איהן צו פאר א שותף.

ער איז זיכער, אז דאס איז א גאט׳ס זאך.

— דאס איז — זאגט ער — אין מיין יוסעלעס זכות. די מוטטער, עליה השלום, מיהט זיך פאר׳ן! עס איז זיין געלד! — ער רעכענט נישט אויסצו־זאגען דעם ווייב אונ אריינטראגען דאס געלד אין שפארקאססע אויף יוסעלעס נאמען.

איך האב איהם צוריק געגעבען די 5 רובל, ער זאלל אריינלעגען די גאנצע 75.

— א שאנעם דאנק, רופט ער אויס מיט פרייד אונ, ארויסגעהענדיג, האר איך, מאכט ער — „פארט א יוד! פארט א יוד!"

עס איז נאריש — נור איך קאנן נישט באז זיין אויף אזוינע, וואס האבען קיין כח נישט זיך צו צונעמען זיך לאנדער אונ שטארט, פעלדער אונ וואלדער, אונ בעגנוגען זיך נור מיט א מאנאפאל אויף יושר אונ רחמנות... אנדערע טהוען מיהר...

אונ... איך האב אברהם׳לען ליעב געקריגען — חאטש נאך אלץ פון דער וויטענס. אונ קוים האב איך איהן ליעב געקריגען, בין איך געווארען ווייניגער ליבעראל אונ האב געוואלט, ער זאלל זיך ווירקליך נעמען צו קאנפעקטען־שאכטעל, וואס עס האט נאך געקאנט זיין א געשאפט. נור מיט׳ן מזיל, ווייס איך, וועלל איך גאר נישט מאכען. איך ווייס, אז מיר רעדען איבער, איבערצייגען אונ ווירקען אויף מענשען נישט מיט די בלויסע ווארטער, נור מיט די קאליערען, האלבע טאנער, מיט דעלי־קאטע שאטטען, וואס שטעקקען אין זיי, אונ אברהם׳ל, חאטש ער האט אביסל פויליש פערשטאנגען אונ גערעדט, איז פאר די עדעלערע זאכען טויב געוועזען; פאר איהם איז דאס אלץ פערלוירען געגאנגען.

מען מוז רעדען מיט פאקטען, טראכט איך.

איך זאג איהם, אז איך האב א סך טהייערע פאפיערען אונ בעשטעלל ביי איהם פאר זייערט וועגען א קונסטליך, אמת ארטיסטיש שאכטעל.

איך האב עס איהם אויסגעמאהלט אונ געפראגט, צו ער וועט קאנגען אזוינס מאכען?

— אוי, אוי! פאר וואס נישט!

— אפשר אויסרייסווען אייך?

— נאך וואס? איהר מיינט דאך אזוי אונ אזוי.

ער זאגט מיר אלץ איבער מיט זיינע ווארטער; איך זעה, אז ער פערשטעהט, אז ער האט דאס שאכטעל מיט אללע פערציערונגען פאר די אויגען.

— נו, גוט, זאג איך — עטליכע רובל מאג עס קאסטען.

— וועלל׳מיר שוין זעהען, שמייכעלט ער. ער וויל מיר מאכען דערפון א מתנה, נור דאס וואלט געוועזען געגען מיין פלאן.

דאס שאכטעל־מאכען האט געדויערט, אונ איך בין א פאר מאל געזעססען ביי דער ארבייט. די „מאדאם" איז אלץ זעלטען אין דער היים; נעבען אונז איז געזעססען דאס בלאססע יוסעלע, וואס איז, זייט ער לערנט חומש, נאך בלאססער געווארען, אונ לאזט קיין אויג נישט אראב פון פאטע׳ס האנד... וואס די ארבייט קומט מעהר בולט ארויס, גראססער ווערען יוסעלעס אויגען.

— שלאפען גיה, יוסעלע, דערמאנט איהן דער פאטער. נור יוסעלע הארט נישט; ער זיצט פערחלומ׳ט, אנגעשפארט מיט׳ן קאפעל אויף די האנד אונ איז פערקוקט, ווי פערכשופט...

מיר האבען צווישען זיך ווייניג גערעדט, נור בעמערקט האב איך, אז אברהם ווארפט אויף מיר אללע מאל אויגען, אז ער וויל מיך עפיס פראגען, אז עס ליעגט איהם עפיס אויף דעם שפיץ צונג נור ער האלט זיך איין.

איינמאל דאך, אז איך האב א היים געבראכט דעם זוהן א קארמעלקע אונ האב צום בלאססען קינד געשמייכעלט, אונ געגלאט איהם די געקריי־זעלטע, ווייכע האהרליך, זענען אברהם׳לען די אויגען איבערגעגאנגען. ער האט זיך נישט איינ־געהאלטען:

— איהר האט, מאכט ער פלוצלינג, ליעב א יוד, איהר האט א יודיש הארץ, אונ קיין יודיש ווילט איהר נישט רעדען!

— איך קאָנן נישט! זאָג איך איהם.

— כולי האַי! אַנטפּערט ער מסופק.

— און איך וויל, זאָג איך איהם, — אַז אַללע זאָללען רעדען אַזוי ווי איך. ער העבט אויף מיר אויף אַ פּאָר פֿערוואונדערטע און שמייכעלדיגע אויגען.

— איהר ווילט?! מאַכט ער — איהר ווילט? אָה!...

ער רעכענט, אַ פּנים, אַז עס איז ווענינ, וואָס איך וויל... אַז עס דאַרפען נאָך אַנדערע וועללען, און איידער די אַנדערע וועללען וועלען, וועט נאָך אַסך וואַסער אַבגעהן פֿון דער ווייכסעל, אויב משיח וועט נישט דערוויל קומען...

אַזוי האָב איך אין זיין בליק געלעזען.

דאָס שאַכטעל איז ווירקליך אַרויס אַ מייסטער־שטיק. אברהם'ל אַליין האָט דערפֿון נחת געשעפּט, כאָטש ער האָט גאַנץ אָפֿט געזיפֿצט, גאַנץ אָפֿט פֿערטראַכט זיך און פֿערלוירען די פֿיגער־פֿאַססען פֿון האַנד אַרויס... נור צוגאָר שטעהט ער אין אַ זייט, כאַפּט פֿון דער פֿויסט אַ שפּאַקטייך און דאָס פּנים שטראַהלט איהם... יוסעלע טאַנצט אַרום טיש, ער איז אויסער זיך... נאָך אַוויילע לאָזט אברהם אַראָב די האַנד אַ שאָטטען פֿערדעקט איהם דאָס פּנים, און ער נעמט דאָס שאַכטעל, שוין נישט קוקענדיג דרויף, און וויל עס אַריין טראָגען צו מיר. דערווייל האָט יוסעלע אַרויסגעשטויסען אַ יאָממערליך געשריי.

אברהם'ל האָט זיך אָבגעשטעלט און מיט ליעבע און רחמנות געקוקט אויפ'ן זוהן.

— גיט עס איהם! זאָג איך.

נור אברהם'ל ווייגערט זיך.

— ניין, מאַכט ער נאָך אַ ישוב, דאָס איז אייער שאַכטעל, און דו, יוסעלע — ווענדט ער זיך צום קינד מיט אַ מאָדנע ווייכער און ציטטערדיגער שטיממע — דו וואַרט, דיר וועל איך עפּיס שענערס געבען... איהר מאָגט אויך זעהען — איין אמת'ע צאַצקע!

ער האָט זיך אומגעקוקט אויף אַללע זייטען, צי איז אויסער אונז קיינער נישט דאָ, דערנאָך אויסגעשפּיצט די אויערען, צי ער האָרט נישט עמיצין קומען, און איז צוגעגאַנגען צום צווייטען אַרבייט־טיש און האָט אַפּער געשלעפּט אַ קאַסטיל מיט אַלטע כלים.

ער האָט עס געפּאָפּענט און אין אַ זייט, אָבגערוקט פֿון האָלץ און אייזען, איז געשטאַנען אַ פּאַפּירען פּאַקעל. ער האָט עס לאַנגזאַם אַרויס גענוממען, בעהוטזאַם געפּאָפּענט — און — עס איז אַרויס אַ קונציג, בלאַסס־בלאָה נאָה־געשירר מיט פּאַנס און באָרדאָ פֿערציערונג.

— נאַ — מאַכט ער צו יוסעלען — דאָס האָט דיר די מאַמע דיינע געשענקט, געדענק! דו ביסט נאָך צו קליין געוועזען, האָט זי עס ביי מיר איבער־געלאָזט.

— ניין, ניין — האָט ער זיך פּלוצלינג איבער־געכאַפּט — דאָס האָט דיר דער הערר געשענקט, גידענק... גיב אַ קוש, און, אַז די מוהמע וועט פֿראָגען —

נור יוסעלע האָרט נישט; ער איז פֿאַר'ן נייעם שאַכטעל געבליבען אָהן אָטהעם און מיט דאָפּעלט גרויסע אויגען ווי תמיד.

אַ פּאָר טאָג שפּעטער, אַז אברהם'ל איז ווייטער געקוממען נאָך געלד, האָב איך איהן געפֿראָגט, צו עס וואָלט איהם נישט געלאָהנט, ער זאָלל אַרבייטען נור אַזעלכע קונציגע זאַכען...

— אַז איהר קאָנט יאָ, זאָג איך.

— קאָננען קאָנן איך — אַנטפּערט ער — נור...

און אין דעם „נור" האָט דאָס אויער געכאַפּט עפּיס אַ וואונדערליך טרויעריגע נאָטע... די אויגען, דאַכט מיר, פֿערגעהען איהם ווייטער.

— עס גליסט זיך נישט, אָט... שטאַממעלט ער און וויל אַרויס פֿון שטוב.

איך בעט איהן זיצען, נעם אַרויס אַ ביסל בראָנפֿען.

— איך האַלט נישט דערביי — מאַכט ער אָהן חשק.

— שאָמט אייך נישט, אַנטפּער איך איהם, טהוט אָן דאָס היטעל, מאַכט אַ ברכה, און אין האַרץ האָב איך מיך אויף מיר אַלליין געוואונדערט ווי טאָלעראַנט איך בין געוואָרען.

נאָכ'ן ערשטען „לחיים" האָב איך איהן נאָך אַמאָל איבערגעפֿראָגט, פֿאַר וואָס ער נעמט זיך נישט צו דער בעססערער אַרבייט.

— עס איז, זאָגט ער טרויעריג, אַ מעשה דערביי... איך וואָלט אייך פֿערצאָהלט, ס'איז קיין סודות נישט... נור...

ווייטער „נור", נור מיט אַ דרך ארץ בליק אויף מיר —

— וואָס נור?

— אויף יודיש — אַנטפּערט ער שטילל — וואָלט איך געקאָנט.

— איך פֿערשטעה אַביסל יודיש... זאָג איך איהם, איך קאָנן נור נישט רעדען. דאָס אַביסל, נאַטירליך, איז געוועזען, צווישען אונז געשמועסט, שטאַרק איבערגעזאַלצען, איך האָב פֿערשטאַנען מעהר ווי אַביסל. —

אויף יודיש האָט זיך אברהם'ל צורעדט און איך האָב געהאָרט אַ וואונדערליך טרויעריגע געשיכטע.

ער איז אַ בחור געוועזען, אַפּיעל, אונ מען האָט איהם אָנגעשלאָגען אַ שידוך מיט'ן שאַבּטעל־מאַכערס טאָכטער, וואו ער האָט געאַרבּייט. דאָס מאָדעל איז איהם זעהר געפאַללען, גור, ווי דער אמת איז, מען האָט זיך וועגען איהר מיט עפּיס אַ דייטשעל פון הויף געסודעט... מען האָט געזאָגט, אַז זיי זעהען זיך, שרייבען בריעף — נור ער האָט נישט געקוקט דערויף. „איין עסק! זיי קאָנען שרייבען — שרייבט זיי!" דער פאָטער האָט אָבּגעשטעלט די תנאים, דערנאָך — די חתונה אונ איין עק. פאַר דער חתונה האָט זי איהן אָבגעפּאַסט, גענוממען אין אַ זייט אַריין אונ געזאָגט, אַז זי האָט טאַקי ליעב דאָס דייטשעל, אַז איהן, אברהם'לען, וועט זי קיינמאָל נישט ליעב האָבען, נור אויב ער וויל, אונ דער פאָטער ניידט זי, וועט זי זיין זיין ווייב, נור אויף מעהר זאָלל ער זיך נישט ריכטען...

וואָס „מעהר" האָט ער נישט געוואוסט...

אונ האָט זיך וועניג געמאַכט דערפון, וואָרום — „ווער קוקט אויף אַזוינע מאַדלישע זאַכען?" עהרליך איז זי געוועזען, דאָס האָט ער געוואוסט; ווייטער — חלומות דאָרטען — זי וועט ווערען אַ בעלת הבית'טע, וועלל..ן איהר די פלעווים אַרויס פון קאָפּף. דער עיקר — זי איז איהם שרעקליך געפאַללען.

„איך האָב — זאָגט ער — פּשוט־ממש קיין עפּיס אַנדערש נישט אין זיננען געהאַט — גלייך מען וואָלט זי מיר מיט אַ האַממער אין מוח אַריין געשלאָגען... איהר וועט מיר גלויבען? יום־כפור ביים „על חטא" איז זי מיר פאַר די אויגען געשטאַנען...

— וואָס העלפט עס, זיפצט ער אָב, אַז גאָט האָט נישט געוואָלט...

ער לאָזט אַראָב דען קאָפּף אונ שוויגט פער־טרויערט.

—דאָס נאָה־געשירר, וואָס איהר האָט געזעהען— העבט ער אָן נאָך אַ רגע — דאָס האָב איך איהר געמאַכט (ער סאַפּיט), נור נעמען האָט זי עס נישט געוואָלט...

— האָב איך עס בעהאַלטען, גיט ער צו מיט אַ קול אָנגעשוואָללען מיט ווייטאָג.

דערנאָך איז זי קראַנק געוואָרען — עס איז אַריין געקוממען דער דאָקטאָר, אין אַ פּאָר וואָכען אַרום — דער מלאך המות...

אַ יתום איבער געלאָזט... ער שוויגט ווייטער אַביסל, לאָזט נאָך טיעפער אַראָב דען קאָפּף, די קניען ציטטערן איהם...

— אונ וואָס טהוט מען מיט אַ קליינן קינד? — מאַכט ער פערצאָגט — האָב איך געמוזט נאָך אַמאָל חתונה האָבען...

ער בלייבט זיטצען, קוקענדיג אין דער לופט אַריין אונ די טרערען קאַפּען אַזוי אונ קאַפּען.

טרערען ביי'ן אַ מאַנספּערזאָן אונ איין אַלטערן מענש שניידען צו פּיעל ביים הארץ.

— אונ איבער דעם — האַק איך איהם איבער— ארבייט איהר קיין שאָנע שאַבּטעל נישט?

ער שוויגט נאָך אַביסל, דערנאָך העבט ער אויף אויף מיר אַ פּאָר טיעפע, גלאַנצענדיג פער־חלומט'ע אויגען.

— איהר וועט מיר גלויבען, מאַכט ער, — אַז איך נעם אַ שאָנערע אַרבייט אין דער האַנד אַריין, דערמאַנט זיך מיר באַלד דאָס נאָה־געשירר, איהר אַוועק שטופּען מיט דער האַנד... זי... איהר טרויער... איהר טויט... אונ איך קאָנן נישט... קאָנן נישט...

ער באָרעט זיך אומזיסט מיט די טרערען... ער פערשעלט זיך דאָס פּנים מיט די האַנד אונ געהט אַרויס.

פערהאַלטען איהן, טרייסטען, אויסרעדען האָב איך נישט געקאָנט; דאָס דאַרף מען אויף יודיש.

נור מיר האָבען שוין אויף זיך אַנדערש געקוקט... איינמאָל פראָג איך איהן:

— וואָס וועט זיין מיט אייער יוסעלען?

— וואָס זאָלל זיין? פראָגט ער צוריק פער־וואונדערט.

— וואָס ווילט איהר פונ'ם מאַכען?

— מאַכען? ער געהט אין חדר אַריין.

— אונ מכּח פרנסה?

— פרנסה גיט גאָטט...

— יאָ אונ פון דעסטוועגען זיצט איהר דאָך נישט מיט פערלעגטע האַנד.

— וועט ער אויך זיין אַ שאַבּטעל־מאַכער.

— אונ אויך אַרבייטען די פּראָסטע, ווען די פאַבריק רייסט אייך פון דער האַנד אַרויס...

— וועט ער אַרבייטען גוטע...

— וואָס ביי'ן אייך הייסט היינט גוטע, וועט שוין דעמעלט אַרבייטען די מאַשין.

— אמת, מאַכט ער, די פאַבריק גיט אַללע טאָג שאָנערע זאַכען אַרויס...

אונ איך גיב איהם צו פערשטעהן, אַז קאָנקורירען מיט דער פאַבריק קאָנן נור דער קינסטלער, ווי צום ביישפּיעל דער מאַלער מיט'ן פאָטאָגראַף; נור איין אַרטיסט! איין אמת'ער אַרטיסט, וואָס האָט אין זיך אַ גייסט, אַ זעלטענעם געשמאַק, וואָס האָט אידעען... געדאַנקען...

— ביי שאַבּטעל? וואונדערט זיך אברהם'ל.

— נו, זאָלל זיין פּלאַנען, נייע אויפטהון, פאָרמען, פערציערונגען... מיט איין וואָרט מען

מוז זיין איין אַרטיסט.

— וועט מיין יוסעלע זיין איין אַרטיסט...

מאַכט ער אויף זיכער.

— יאָ... פֿאָהיג וועט ער זיין... ער האָט איין אינטעליגענט פּנים, נור... לערנען מוסס מען...

— לערנען? וואָס?

— ערשטענס, זאָג איך איהם אַ שפּראַכע, מען זאָלל קאָננען אין איהר לערנען, אונ דערנאָך צייכנען...

נור ער האַקט מיר איבער:

— לערנען... אונ געלד?... אומזיסט וויל קיינער נישט לערנען!

איך רעד ווייטער אַ גוטער:

— ווייסט איהר וואָס, זאָג איך איהם, — איך וועל איהן לערנען...

— איהר? מאַכט ער פֿערוואונדערט אונ פֿערדאַכטיג.

איך, אַנטפֿער איך איהם ערנסט אונ, ווי מאָגליך, ווייך אונ גוט...

אונ אין אברהם'לס פּנים זעה איך אַ בפּירוש'ע מלחמה: ער וויל מיר דאַנקען, נור ער איז מיר עפּים חושד דערביי...

די גוטע זייט האָט דאָך גובר געוועזען, נור נישט אין גאַנצען:

— איהר? — פֿראָגט ער, אונ אויף וואָס פֿאַר אַ לשון וועט איהר איהן לערנען? ווי אַזוי וועט ער אייך פֿערשטעהן?

אונ איך האָב אָנגעהויבען צו דערמאָנגען זיך דאָס יודיש —

איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז עס איז אַזוי לייכט זיך צו דערמאָנגען... נור פּורים־צייט בין איך שוין געזעססען מיט אברהם'לען צוזאַממען ביי דער סעודה...

י. ל. אהרנשטיין.

דאָס געבעט.

(נאַכאַהמונג)

רבונו של עולם!
נאָך ווייניג געליטטען?
ווענן וועסט דו, רבונו
של עולם, פֿערשיטטען

דען אָבגרונד, דען טיעפֿען,
וואָס טהיילט דיינע קינדער
אויף שטאַרקע אונ שוואַכע
אויף לאַממער אונ שינדער?

* * *

אונ ברייט איז דער אָבגרונד,
אונ טיעף ווי אַ תּהום,
אונ זאַפּט אין זיך איין
אונזער בלוט ווי אַ שוואָם!...

* * *

עס ציטטערט פֿון דאָרטען
דער וויטאָגס געוויין,
דאָרט ליעגט די נקמה
אונ קריצט מיט די צאָהן...

דאָרט ליעגט די פֿערצווייפֿלונג
דערשראָקקען, פֿערבליפּט,
מיט ליפּפּען ווי קוילען
ביים באָכער פֿון גיפֿט...

* * *

רבונו של עולם!
נאָך ווייניג געליטטען?
ווענן וועסט די דען שרעקליכען
אָבגרונד פֿערשיטטען?...

עס וועלען אין אָבגרונד,
וואו ס'מעססער נור בליצט,
מיט בלוט אויף די ריינסטע
אידען בעשפּריצט...

דאָרט ברעכען די פֿליגעל
די אָדלער די גראָסטע;
דאָרט ווערען פֿערשטיינערט
די הערצער, די בעסטע...

רבונו של עולם,
צו שפּראַצט רענן דיין לויב
אין פּוילען, אין פֿינסטערן
בלוטיגען שטויב?

. . . .

י. ל. פּרץ.

נאטור-קראפטען

ב) עלעקטריציטאט.

אין פלוג דאכט זיך, אז בליץ און דונער, טעלעגראף און טעלעפאן, עלעקטרישע בעלייכטונג און איין אנגעריבען שטיקעל בורשטין, וואס ציהט צו שטיקליך שטרוי — האבען גאר קיין שום צוזאממענהאנג נישט. און דאך זענען זיי נאהנטע קרובים; דאס זענען פאקטען, וואס קוממען ארויס פון איין נאטור-קראפט.

§ 1 יעדער פון אייך האט שוין אודאי געפריווט אנרייבען בורשטין אן א שטיקעל וואלל און צוציהען דערמיט שטיקליך שטרוי. דאס זעלבע האבען נאך די גריכען בעמערקט און, וויל אויף גריכיש הייסט בורשטין: עלעקטראן, דעריבער האט מען דער קראפט א נאמען געגעבען: עלעקטריציטאט. ערשט אין 18טען יאהרהונדערט האט מען בעמערקט, אז נישט בורשטין אלליין האט די אייגענשאפט. דאס זעלבע קאנן מען מאכען מיט גלאז, סמאלע, לאק (טריעפוואקס) קאאוטשוג, פאטאזש... מען דארף נור די זאכען גוט אויסטריקענען, בשעת ווען בורשטין האלט זיך שטאנדיג טרוקקען.

§ 2 די אנגעריבענע זאכען (אן וואלל, פלאנעללע, א פוטערל, מיט דער האנד) בעקוממען א ריח פון פאספאר; אז איהר וועט זיי צולעגען צום פנים, וועט זיך אייך דאכטען, אז איהר פיהלט א שפינוועבס; דאס קומט דערפון, וואס די קליינע האהרליך אויפ'ן פנים ווערען צוגעצויגען און שטעללען זיך אויף. אין א פינסטערער שטוב, אז איהר וועט צולעגען צו די אנגעריבענע זאכען א פינגער — וועט פון זיי ארויספליהען א קליינער פונק; דערביי וועט איהר הערען א שטיללען קנאק — א מיליאנטעל פון א דונער און א בליץ!

מיר זעהען, אז די קארפער, וואס מיר האבען אויסגערעכענט, ווערען עלעקטריזירט — אדער אנגעלאדען מיט עלעקטריציטאט — דורך א נ ר י י ב ע ן.

§ 3 נעמט איין אנגעלאדען, אדער איין עלעקטריזירט ראהריל פון גלאז און ריהרט דערמיט אן איין אנדער גלאזראהריל, וועט דאס אויך ווערען עלעקטריזירט. דאס אייגענע וועט זיין, אויב איהר וועט אנריהרען מיט איין עלעקטריזירט שטיקעל לאק א צווייט, אויך גוט אויסגעטריקענט שטיקעל לאק. דאס אנגעריהרטע גלאז אדער לאק וועללען צוציהען שטיקליך שטרוי אדער הארציל פון באז (בוזינא)...

מיר זעהען, אז די עלעקטריציטאט פערשפרייט זיך פון איין קארפער אויפ'ן צווייטען דורך א נ ר י ה ר ע ן.

§ 4 און דעריבער, אז איהר וועט אנרייבען א גלאזערן ראהריל, און, האלטענדיג עס אין איין האנד, וועט איהר איבערגעהען דעריבער מיט דער צווייטער האנד, וועט די עלעקטריצאט פערשוואונדען ווערען — זי וועט זיך פערשפרייטען אויף אייך, פון אייך אויף דער ערד, און איהר פערשטעהט אלליין, וויפיעל עס קאנן שוין בלייבען פון דער קראפט אינ'ם ראהריל! און דעריבער, אז מיר וועללען זיך דערנאך צוריהרען מיט דעם ראהריל צו שטיקליך פאפיער אדער צו'ן א הארציל פון באז, וועללען מיר קיין שום בעוועגונג נישט בעמערקען און מיר וועללען זאגען, אז די עלעקטריציטאט האט זיך א ו י ס ג ע ל א ד ע ן, און אויב מיר וועללען עס דארפען צוריק אנלאדען, וועללען מיר עס מוזען נאך אמאל אנרייבען.

§ 5 דאס אייגענע וועט זיין, אויב מיר וועללען איבערגעהען איבערן ראהריל מיט וואס-עס-איז א מעטאלל — אייזען, שטאהל (וואס מיר וועללען האלטען אין דער צווייטער האנד): די עלעקטריציטאט

וועט זיך פֿערשפּרייטען און איבערגעהן און
דאָס ראָהרעל וועט אויסגעלאָדען ווערען.
נור בלייבען וועט די קראַפֿט נישט
געריהרט, אויב מיר וועללען איבערגעהן
דאָס גלאָז=ראָהריל מיט סמאָלע, לאַק,
זיידענצייג, פּאַראַפֿין, קאַאוטשוג, גלאָז,
טרוקקען האָלץ וכדומה...

דערפֿון זעהען מיר, אַז בנוגע צו
עלעקטריציטאָט, טהיילען זיך אויך די
קאָרפּער אויף גוטע און שלעכטע
לייטער, ווי ביי מאַגנעטיזם; טהייל
(די גוטע לייטער) לאָזען זי דורך און זי
ווערט פֿערשוואונדען און אַנדערע (די
שלעכטע לייטער) לאָזען זי נישט דורך און
זי בלייבט אין אָנגעלאָדענעם קאָרפּער.
צו גוטע לייטער געהאָרען: אונזער קאָרפּער,
פֿייכטע לופֿט, מעטאַללען...

§ 6 אויב מען וויל, דער אָנגעלאָדענער
קאָרפּער זאָלל די קראַפֿט נישט פֿער=
ליערען, מוז מען איהן איזאָליערען, ד. ה.
אָבטהיילען, אָבשיידען פֿון די קאָרפּער,
וואָס נעמען צו און לאָזען דורך די קראַפֿט.

צו דעם צוועק, אויב איהר ווילט
אָנלאָדען אַ גלאָזערן ראָהרעל, אַ שטיקעל
בורשטין אָדער לאַק, זאָלט איהר עס
אַרויפֿשטעללען אויף אַ גלאָזערן פֿיסל אָדער
אויפֿהאָנגען אויף אַ זיידענעם פֿאָדען.

דערצו מוסס די לופֿט אין שטוב זיין
טרוקקען, ווייל די פֿייכטקייט ציהט אויך
אַרויס די עלעקטריציטאָט. אויב איהר
ווילט אויספּרובירען פֿערשיעדענע קאָרפּער,
צו זיי לאָזען זיך עלעקטריזירען, צו ניין,
צו זיי זענען גוטע אָדער שלעכטע
לייטער, קאָנט איהר אייך לייכט מאַכען
איין אַפּאַראַט דערצו: נעמט אַ קליין פּיצעל
קאָרק אָדער באָז=האָרציל, האָנגט עס אויף
מיט אַ זיידענעם פֿאָדען אויף איין אויסגע=
בויגען גלאָזערן ראָהרעל אין פֿאָרם פֿון
אַ ר, וואָס שטעקט מיט דער צווייטער זייט
אין אַ גרויסען קאָרק *). — דאָס שטיקעל
קאָרק אָדער האָרציל פֿון באָז האָנגט אַזוי=
ערנאָך פֿריי אין דער לופֿט און עס וועט
אַמלייכסטען דערפֿיהלען וואָס=עס=איז פֿון
איין עלעקטרישע קראַפֿט. —

נור דער פּראָביר=אַפּאַראַט וועט אונס
צונוטץ קוממען אויף וויכטיגערע זאַכען.

§ 7 אַז איהר וועט אייך צוריהרען צו דעם
אויפֿגעהאַנגענעם באָז=האָרצעל מיט איין
אָנגעלאָדען שטיקל בורשטין אָדער לאַק,
וועט דאָס באָז=האָרציל פֿריהער צוגעצויגען
ווערען, און באַלד דערנאָך וועט עס צוריק
אָבשפּרינגען.

אַז מיר וועללען נאָך אַמאָל צוריהרען
זיך מיט'ן אייגענעם שטיקעל בורשטין
אָדער לאַק, וועט דאָס שטיקעל באָז=האָרציל
ווייטער אָבשפּרינגען.

פֿאַר וואָס שפּרינגט עס אָב?

נאַטירליך איז דאָס באָז=האָרציל עלעקט=
ריש געוואָרען דורכ'ן אָנריהרען; עס האָט
איבערגענוממען די עלעקטריציטאָט פֿון
בורשטין אָדער לאַק, און מיר וועללען
זעהען — אַז צוויי גלייכע עלעקט=
ריציטאָטען שטויסען זיך אָב.

אַנדערש וועט אָבער געשעהען, אויב
מיר וועללען זיך צוריהרען צום באָז=האָרציל,
וואָס איז אָנגעלאָדען געוואָרען פֿון בורשטין
אָדער לאַק, מיט אויך איין אָנגעלאָדען,
נור גלאָזערן ראָהריל! דאָס באָז=
הערציל וועט זיך אין דער רגע צוציהען.

דאָס זעלבע וועט זיין, אויב איהר וועט
טהון פֿערקעהרט, ד. ה. איהר וועט פֿריהער
צוריהרען זיך מיט גלאָז און דערנאָך מיט
לאַק אָדער בורשטין.

ביים צוריהרען זיך מיט גלאָז, וועט
דאָס באָז=האָרציל צושפּרינגען, דערנאָך
שוין אַללע מאָל אָבשפּרינגען. נור, פֿער=
קעהרט — עס וועט ווייטער צושפּרינגען,
אויב איהר וועט צוקוממען דערצו מיט לאַק,
בורשטין אָדער איין אַנדערע סמאָלע.

דאָס אייגענע, נור נאָך בעססער, וועט

*) זעה די 6טע פֿיגור אין „מאַגנעטיזם" (שבת=אויבס).

איהר זעהן, אויב איהר וועט אייך צוברייטען צוויי פראָביר־אַפּאַראַטליך (§ 6): ביידע שטיקליך קאָרק (אָדער באָז־האָרציל) וועללען איינס פון צווייטען אָבשפּרינגען, אויב זיי וועללען אָנגעלאָדען ווערען, אָדער ביידע גלייך פון גלאָז, אָדער ביידע גלייך פון סמאָלע; דאַגעגען אָבער וועללען זיי זיך איינס דאָס צווייטע צוציהען, אויב איינס וועט זיין אָנגעלאָדען פון גלאָז און דאָס צווייטע פון סמאָלע (בורשטין, לאַק, קאַאוטשוג).

דערפון זעהן מיר, אַז מיר האָבען צו טהון מיט צוויירליי עלעקטריציטאָטען; אַז די עלעקטריציטאָט, מיט וועלכען עס ווערט אָנגעלאָדען גלאָז, איז נישט די זעלבע, מיט וועלכער עס ווערען אָנגעלאָדען פערשיעדענע מינים סמאָלע, (וואָרום דאָס אָנגעלאָדענע גלאָז ציהט צו דאָס, וואָס די אָנגעלאָדענע סמאָלע שטויסט אָב און פערקעהרט) און: אַז צוויי פערשיעדענע עלעקטריציטאָטען ציהען איינס דאָס אַנדערע צו, בשעת ווענן צוויי גלייכע שטויסען זיך אָב.

§ 8 מיר ווייסען שוין, אַז די עלעקטריש אָנגעלאָדענע קאָרפּער גיבען פון זיך אַרויס פונקען. צו קאָנן מען די פונקען נישט פערגראָססערן? דאָס הייסט צו איז נישט מאָגליך אָנצוזאַמלען מעהר עלעקטריציטאָט, די פונקען זאָללען שטאַרקער לייכטען?

געוויסס. וואָרום די ערשיינונג, וואָס מיר זעהען אַלס בליץ און הערען אַלס דונער, איז אויך נישט מעהר נור אַ גרויסער עלעקטרישער פונק

איז דענן אין די וואָלקען פערהאַנדען עלעקטריציטאָט?

געוויסס! אַ 150 יאָהר צוריק האָט פראַנקלין געלאָזט אין אַ געוויטטער (בורזשאַ, בוריאַ) אין דער הויך אַרויף אַ פּאַפּיערענע שלאַנג; אין דער שלאַנג איז געוועזען אָנגעהאַנגען אַ דראָט, און אין דער דראָט האָט געהאַנגען איין אייזערנער שליסעל, וואָס האָט זיך צוגעריהרט צו דער ערד. אַז דער וואָלקען איז צוגעקוממען צו דעם אָרט, וואו די פּאַפּיערענע שלאַנג האָט זיך געהאַלטען, האָט פראַנקלין צוגעלעגט די פינגער צום שליססעל און האָט געהאָרט אַ מין קנאַקקען, און בעקוממען עטליכע פונקען.

די פּריזוו איז זעהר געפאָהרליך; טהייל מאָל איז דער וואָלקען אַזוי שטאַרק אָנגעלאָדען און די פונקען אַזוי קראָפטיג, אַז זיי טוידטען אַ מענש. ביין אַזאַ'ן אַרט פּריזוו איז אין 1853 אַ געלעהרטער ראַכמאַן אין פּעטערסבורג געהרגעט געוואָרען.

דערפון איז לייכט צו פערשטעהן: אַז דונער און בליץ איז אַלץ איינס. דאָס איז דאָס זעלבע, וואָס איהר האָרט קנאַקקען און זעהט פינקלען ביין איין אָנגעלאָדען גלאָזערן ראָהריל אין אַ פינסטערע שטוב.

§ 9 ווי אַזוי עלעקטריצטאָט צו זאַממלען, בעלייכטען שטאָדט, מאַכען עלעקטרישע באַהנען, טעלעגראַפען, טעלעפאָנען, איבערטראָגען אַ קראַפט (למשל פון אַ וואַססער־פאַלל) אויף עטליכע ווערסט, קאָנט איהר געוואָהר ווערען פון דער פהיזיק; מיר גיבען אייך נור די ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט נאַטור קראָפטען. נור פראַנקלינס דונער־אָבלייטער (פּיאָרונאָ־חראָן, גראָמאָאָטוואָד), וואָס שיטצט אונזערע הייזער פאַר'ן דונער — קאָנט איהר שוין לייכט פערשטעהן: דאָס איז אַ מעטאַללענע דראָט, וואָס שטאַרט מיט'ן שפּיץ אַרויס איבער'ן דאַך און לאָזט זיך אַראָב מיט'ן צווייטען שפּיץ אין דער ערד אַריין. איהר ווייסט שוין (§ 5), אַז מעטאַלל איז אַ גוטער לייטער און אַז עס געהט דורך איין עלעקטריש אָנגעלאָדענער וואָלקען, נעמט די דראָט איבער די עלעקטריציטאָט און לאָזט זי דורך אין דער ערד אַריין.

ד״ר שטובער

פּרץ'ס
בלעטליך

ושורנאל פיר
ליטעראטור, געזעלשאפט און עקאנאמיע.

II. טער באנד.

פערלאג „פּראגרעס", ווארשא.
תרע"ג.

Типограф. ЛЕВИНЪ-ЭПШТЕЙНЪ, Варшава, Павлиная 38.
1913

די נייטארען.

די אויגען רויט, די ליפפען בלאת,
קיין טראפען בלוט אין באקק נישט דא.
די שטערן בלאסס, בעדעקט מיט שוויים,
דער אטהעם אבגעהאקט אונ היים —
עס זיצען דריי מאדליך אונ נאהען...

די נאדעל — בלאנק, דאס לייווואנד — שניי;
אונ איינע טראכט: איך ניי אונ ניי,
איך ניי ביי טאג, איך ניי ביי נאכט,
קיין חופה־קלייד זיך נישט געמאכט —
וואס קומט ארויס — איך ניי?

* * *

בין איך שלאף אונ ניט איך עסס!
איך וואלט געגעס'ן אויף מ'ר ב'ל נס,
אפשר וואלט ער זיך געמיהט —
איין אלמן חאטש, איין אלטען יוד,
מיט קינדערליך א שאקק...

* * *

די צווייטע טראכט: איך ניי אונ שטאפ,
אונ שטאפ מיר אויס נור גראהע צאפ',
דער קאפ — דער ברענט, די שלעף — זי האקט,
אונ די מאשין קלאפט צו צום טאקט...
טא־טא, טא־טא, טא!

איך פערשטעהע דאך יענעמס ווינק...
אהן א חופה, אהן א רינג
וואלט געווע'ן א שפיעל, א טאנץ,
א ליעבע אויף — א יאהר א גאנץ...
נור דערנאך?... דערנאך?!

* * *

די דריטטע שפייט מיט בלוט אונ זינגט:
איך ניי מיך קראנק, איך ניי מיך בלינד,
עס צוויקט די ברוסט ביי יעדען שטאך
אונ ער האט חתונה די וואך...
איך ווינש איהם נישט קיין שלעכטס!

* * *

עט! פערגעססען וואס א מאל!...
תכריכים וועט מיר געבען קהל
אונ א קליינטשיק פיטצעל ערד,
איך וועלל שלאפען אומגעשטערט —
שלאפען, שלאפען, שלאפען!

י. ל. פרץ

סאָציאָלאָגיע

און

סאָציאָלאָגישע היפּאָטעזען.

קליין און אָרם איז געוועזען די וועלט פון אַ פּערציימישען, קליינשטאָדטעלדיגען בעל הבית! זיין שטח, זיינע „ד' אמות" זענען געוועזען אַ ציאַבנאָווקער קהל, אַרום גענוממען מיט שלאַנגבאַנען און איינגעזונקען אין אַ בלאָטע... קורץ איז געוועזען דער וועג פון הייזעל אויס ליים, וואו ער איז געבוירען געוואָרען, ביז צום קלענערן הייזעל אויס ליים, וואו ער האָט זיין אייביגע רוה געפונען; אין דער מיטט האָט ער געהאַט אַ קליינע סטאַנציע — אין בית המדרש אונטערן אויבען; דאָרט האָט ער זיך אויסגעקנאַקט די מידע פינגער, פּרייער אָבגעאָטעמט און גערעדט פון „וועלט-זאַכען"...

דען קורצען וועג איז ער דורכגעגאַנגען אין עליו השלום'ס — דען זיידענס קאַפּעל, אין פאָטערס ראַצימאָרינע יופּע, און — ער האָט זיי נאָך גערעכענט צו פערירשענען קינדער און קינדס-קינדער.

נישט וויססענדיג, וואָס אַמאָל איז געוועזען, נישט קלערענדיג, וואָס שפּאָטער וועט זיין, האָט ער אָבגעלעבט זיין קורצע וויערע מינוט לויט אַיין אַלטער פאַרשריפט פון טויזענדער יאָהרען צוריק.

וואָס פאַר אַ בעגריף האָט ער געהאַט פון לעבען? עס האָט איהם אויסגעזעהען, ווי אַ רוהיג, ציכטיג און שטילל טייכעל, וואָס פליסט אַרויס פון טויער פון גן עדן און וואָלט אַזוי רוהיג, שטילל און ציכטיג צוגעריזעלט ביז צום עולם התהו, ווען נישט דער יצר הרע, אָדער די שלעכטע תאוה פון מענש, וואָס וואַרפען אַמאָל אַריין אַ שטיין אין וואַססער, צו האַקקען דען קלאָרען שפּיגעל און עס העבען אָן צו שלאָגען ראָדער און וועללען. די גאַנצע ערד איז פאַר איהם אַ ברעט, וואָס האָנגט אין דער לופט, אָנגעשפּאַרט אויף „בלימה" אָדער אויפ'ן עקק פון לויתן; די ערד איז שוין די גאַנצע וועלט, פאַר איהרעט וועגען איז דער גאַנצער הימעל בעשאַפען...

קליין איז דאָס וועלטעל פון פּערציימישען, קליינשטאָדטעלדיגען בעל הבית און דראָבנע איז איהר צוועק; איהר תכלית איז — אויפצוהאַלטען אַ מנין בטלנים, וואָס זאָללען „הויבען, קריינען, און בעזינגען זיין ליעבען נאָמען"!

דאָס קליינע בעל הבית'ל האָט זיך פאַר זיין כביכול אַ מאָס גענוממען ביים „גרויסען פּריץ", וואָס האָט געהאַט ביי זיך אַ חברה כלי זמר מיט אַ מאַרשאַליק און

איינס דאָס אַנדערע געגאַרט.

— שענקט עפּיס אויף פסח! וועקט מיך אַ טרויעריג אַלטע שטיממע פון דער אַרבייט.

— גבריאל?! האָב איך אויסגעשריען דערשראָקקען און דערפּיהלט, אַז אין האַרץ האָט אַ צופּף געטהאָן פאַר וויטאָג און דאָס גאַנצע בלוט שטאַרט אין מיר פאַר **שרעק**.

עס האָט **קיינער** קיין קאָנטראַקט נישט מיט'ן מזל! דאָס ראָדעל — זאָגט מען — דרעהט **זיך**, היינט פון אויבען, מאָרגען פון אונטען. נור גבריאל, וואָס איך האָב איבערגעלאָזט אויף דער פּראָווינץ אַלץ אַ בעל הבית פון איין אַיינפאָהר הויז — פּראָווידע אַ געדונגענע, נור — אַלץ אַ ייד מיט „שיין פרנסה", אַז גבריאל זאָלל אַרומגעהן פאַר פסח בעטלען, דאָס האָב איך מיך נישט געריכט... ווי קומט ער גאָר קיין וואַרשוי?

אין איין אויגענבליק שטעלל איך פאַר: אַ שרפה, אַ בלבול, אַ באַנקראָט...

נור גבריאל האָט קיין קרעדיט נישט בענוצט; „בלבולים" זענגען היינט אויס מאָדע און אַססעקורירט — וויים איך געוויסס, איז ער געוועזען...

ער שטעהט ווי דערשלאָגען... עס ציטטערן איהם די האַנד, די באָרד, דאָס מויל... ער קאָנן קיין וואָרט נישט אַרויס רעדען. עס איז איהם — בין איך זיכער — גאָר נישט איינגעפאַללען מיך אין וואַרשוי צו טרעפען, ער בעטעלט דאָ „אינקאָגניטאָ" (אומבעקאַנט)...

א פאר „רעזידענטען" אויף קאסט — זיי זאללען הנפיגען און אויפבלאזען זיין כבוד . . .

דער מנין בטלנים איז די סמעטענע פון דער וועלט; דאס זענען די זיססע פרוכטען פון בוים, וואס גאט האט געפלאנצט. דער רעשט עולם — זענען בלעטער, שטאמם און ווארצלען... די אומות העולם אפשר נאך האלץ, שוואמען, וואס ציהען די „שפע" פון בוים . . .

אין דעם קליינעם וועלטעל, וואס האט געקאנט נור זיינע ד' אמות און געוואוסט נור דען היינטיגען און נאכטיגען טאג; אין דעם קליינעם וועלטעל, וואס האט זיך פערמאכט אין די גרעניצען פון א ציאכנאווקער קהל, איז געשעהען צו ווייניג פעראנדערונגען, עס זאלל עמיצען איינפאללען, אז מיר געהען, אז מיר ווערען געצויגען פון אינגערליכע און אויסערליכע קראפטען צו'ן א ווייטען, ווייטען, און פאר אונז פערשלייערטען, צוועק. דאס ציאכנאווקער לעבען איז ווירקליך געשטאנגען. און, אויב עס האט זיך געמאכט עפים א שינוי, איז עס געגאנגען וועגען „הודו פאר ברוך שאמר", א „שהחיינו אין סוכה", האכסטענס — וועגען „זמן קריאת שמע"! אויך — האבען אלטע לייט דארויף טרויעריג געשאקעלט מיט די קאפף, געזיפצט, געקרעכצט און געזאגט: אז אט, אט איז שוין עקק וועלט! ...

נישט אין א בעססערע לאגע זענען געוועזען די „בטלנים" פון אנדערע פעלקער.

נור די גליקליכע צייט איז שוין לאנג און אויף אייביג אוועק!

די שמאלע דראבנע אידעען האבען שוין לאנג באנקראטירט.

פערקעהרט — וואס גראססער עס ווערט פאר אונס אונזער וועלט דורך רייזען, איבערוואנדערונגען און עמיגראציאנען, וואס לאנגער די צייט איז, מיט וועלכער די געשיכטע מאכט אונס בעקאנט, וואס ריכטיגער עס ווערט אונזער בעגריף איבער הימעל און ערד דורך דער אסטראנאמיע, מיט איין ווארט: וואס טיעפער, קלארער און ברייטער עס ווערט אונזער וויססען, מעהר און בעססער בעמערקען מיר, אז דאס לעבען איז א ג א נ ג, אז די וועלט מיט דער מענשהייט בעוועגען זיך אהן אויפהאר, אהן רוה און ראסט; אז מיר האבען איין געבאהנטען וועג, אויף וועלכען מיר ווערען געטריבען, און — עס עקזיסטירט א קראפט, וואס יאגט אונס אלץ ווייטער און ווייטער!

מיר דערשרעקקען זיך שוין נישט, אויב דער זוהן איז נישט אהנליך צום טאטען, און דער איניקעל צום זוהן; מיר פערברעכען שוין נישט די האנד, ווען דער נייער דור קומט מיט האממער און קילאף און ברעכט איין דאס, וואס דער אלטע

און דאס פנים! שטאנדיג פולל, רויט, פעטט — היינט איינגעפאללען, בלאסס אהן א טראפפען בלוט... ער וואקקעלט זיך, ער וויל פאללען...

איך בין קוים דאך צו מיר געקוממען; איך בין צולאפען, אונטערגעשפארט איהן, אנידער געזעצט, דערלאנגט א ביסל וואססער...

און איך בין געוואהר געווארען, אז מיין גבריאל האט געטהאן א קלייניקייט — ער האט דא אלץ פערקויפט, ארויס קיין ארץ ישראל — און איז צוריק געקוממען נאקיט און בלויז. אין פרייסען האט ער אויסגעבעטעלט אויף הוצאות קיין ווארשוי און אין ווארשוי בעטעלט ער צוזאממען אויף הוצאות אהיים, און ווער וויסט, צו ער וועט נאך אהיים קוממען אויף פסח!

— אהיים! גלייך איך האב אהיים? און וואס וועלל איך טהון אין דער היים?... שלאגט ער ווי א קליין קינד. מיין ווייב ווייסט נאך נישט פון די אללע צרות... איך האב איהר שטאנדיג בשורות טובות געשריבען... פאר'ן ארויספאהרען האב איך איבערגעלאזט עטליכע פאסט-מארקען ביי'ן א בעקאנטען, ער זאלל ווייטער שרייבען ישועות... זי וועט מיך דערזעהן — וועט זי בלייבען, חס ושלום, אויפ'ן ארט...

נור נישט אין דעם געהט עס איהם... זי וועט עס אויסהאלטען, זי האט שוין, אפשר, ארגערע צייטען געהאט... עס זענען זיי 10 קינדער געשטארבען, און 4 אין איין וואך, אויף איין אונטערגאנג... מיט'ן איינפאהר-הויז איז ער נישט געבורען געווארען... ער וועט ווייטער געהען, צוריק

דור האט מיט אזוי פיעל נויט־שוויים גע־בויט. מיר וויסען שוין, אז די וועלט געהט דאדורך נישט אונטער; אז, פערקעהרט — זי פערבעססערט, ענטוויקעלט זיך — אונ ווערט קליגער פון טאג צו טאג!

נור ווער איז די קראפט, וואס טרייבט אונס אויף דעם לאנגען וועג? וואו אהין פיהרט דער וועג, וואו איז זיין אנהייב, וואו איז זיין סוף?

די נאטור האט נישט קיין צופאללע (מקרים). קיין שום זאך געשיהט נישט „פון דער העל־לער הויט". איבעראלל הערשען געזעטצע (זאקאנעס), אויף אללעם האבען מיר דאס רעכט צו פראגען: פאר וואס? ווי אזוי? אין אללעם דארפען מיר זוכען די לאגיק פון די פאקטען, דען צוזאממענהאנג צווי־שען זיי; דאס, וואס שטעקט אינ'ם פאקט, וואס בעלעבט איהן אונ פיהרט איהן ארויס אויף דער ליכטיגער שיין.

איבער'ן מענש האבען צו שאפפען די אללע געזעטצע, וואס הערשען אין דער טויטער נאטור; ער קאנן זיך, גלייך מיט'ן ערשטען בעסטען שטיין, נישט האלטען אין דער לופט; ער האט זיין וואג; ער דארף גלייך מיט אללע קארפער האבען איין ארט, אונ קאנן אין איין צייט קיין צוויי־טער נישט פערנעמען; אז ער צו־לויפט זיך, קאנן ער זיך אויך נישט איינהאלטען, ווענן ער וויל, גלייך מיט'ן ערשטען בעסטען רעשעל (קיילעכל), וואס יאגט זיך איבער דער פאדלאגע. ער ווערט, גלייך מיט אללע קארפער:ווארם, קאלט, מאגנעטעזירט, עלעקטריזירט — מיט אייןווארט ער פאלט אונטער די פיזישע קראפטען גלייך מיט אללע קארפער. נור — אין איהם שטעקט עפיס נאך, אחוץ דעם, וואס שטעקט אינ'ם שטיין! גלייך מיט אללע טהיערע — לעבט ער; ער עסט, טרינקט, שלאפט, וואקסט אונ פיהלט — דאס זעננען שוין לעבענס־קראפטען, וואס הערשען איבער איהם, ווי איבער אללעם, וואס עס לעבט, דאס זעננען שוין געזעטצע, וואס ווערען שטודירט דורך דער „פיזיא־לאגיע" — דער וויססענשאפט פון לעבען אונ טויט, זיי פאלט שוין נישט אונטער די גאנצע נאטור, נור די לעבענדיגע וועלט...

דאך שטעקט אין מענש נאך עפיס, נאך אויסער דעם, וואס שטעקט אין אללעם וואס לעבט; זיין געפיהל, זיין וויססען — מיט איין ווארט — זיין אינטע־לעגענץ איז קלארער אונ טיפער אונ דע־ריבער האבער, אלץ די אינטעלעגענץ וואס מיר טרעפפען ביי אללעם וואס לעבט. דער גייסט, וואס שטעקט אין איהם, האט זיינע ווארצלען נאך אין דער טהיערישער וועלט, נור זיינע בליטהען בליהען ערשט אין

ווי אמאל, אויפ'ן דארף... ברויט מיט וואססער וועט זיין... מיט גאטט'ס הילף... די אויגען זעננען איהם אביסל קאליע געווארען... בעגעהט מען זיך אהן שארפע אויגען... אונ די בושה? מילא! געבעטעלט האט ער פארט נור אין דער פרעמד. עס וועט אין דער היים קיינער נישט וויססען... פארט האט ער א וועלט געזעהען...

— נור די ליגנערס, די ליגנערס — שפרינגט ער אויף מיט כעס — די ליגנערס, וואס האבען זיי געוואלט פון מיר?

צו האט איהם געקאנט איינפאללען, אז דער טערק — זיין לייבליבער פעטטער — וועט איהן נישט אריינלאזען אונ האלב געלד וועט אוועק געהן אויף דורכשווארצען זיך? צו האט ער געקאנט וויססען, אז די אנדערע האלפט וועט צונעמען דער פרומ־מער ירושלים־פאטריאט, אז דער פאקטאר וועט איהם איינהאנדלען א שטיק ערד לויטער שטיין אונ ביין? נור דאס אלץ איז גאר נישט... פאקטאר בלייבט פאקטאר אונ קיינער האט נישט געוואוסט, אז דער טערק וועט נישט אריינלאזען...

— נור די היעגע, די היעגע ליגנער, וואס האבען זיי געוואלט? זיי האבען דאך דערפון קיין דרייער, קיין שמעקק־טאביק נישט געהאט?

אונ איך ווער געוואהר, אז מיין גבריאל'ן האט זיך אמאל געטראפפען איין עסק קיין ווארשוי — א שדכנות. אונ זיין כינסטער מזל האט געוואלט, ער זאלל איינשטעהען צוזאממען מיט דריי יונגע מחברים... איינער א שירים שרייבער, דער צווייטער א מעשה־ביכליך מאכער אונ דער דריטטער —

דער מענשליבער!

און דער גייסט, וואס בעלעבט דען מענש, איז נישט נור א שפיגעל, אין וועלכען די וועלט שלאגט זיך אב מעהר אדער וועניגער ריכטיג און קלאר; דער גייסט איז אויך א „פועל יוצא" — די נאטור ווירקט אויף איהם, נור ער ווירקט צוריק אויף דער נאטור אויך! ווייניג, וואס ער פיהלט און פערשטעהט די וועלט, ער אנדערט זי, ער בעססערט זי, לויט זיינע צוועקקען און זיין לעבענס-נוצען; נישט נור, וואס ער קוקט זיך צו און פערשטעהט, פאר וואס וואססער לויפט, די זונן לייכט, פייער ברענט — ער שפאנט דאס אלץ איין צו זיך אין וואגען און טרייבט אויף זיין וועג מיט דער בייטש אין דער האנד! קוים ווייסט ער, פאר וואס וואססער יאגט — הייסט ער שוין, עס זאלל איהם מאהלען ווייץ און קארן; קוים דערגעהט ער דען סוד, ווי אזוי פלאנצען וואקסען, גייט ער שוין די ערד, זי זאלל איהם ארויסגעבען נור די פלאנצען, וואס נוטצען און שמעקען איהם; קוים האט ער בעמערקט די קראפט פון ווארמקייט, מאגנעטיזם און עלעקטריציטאט — פליהען שוין וואגאנען איבער דער ערד און שיפפען אויפ'ן ים ווי די פאגעל, מוסס מען איהם שוין איבערטראגען זיין שטיממע פון איין עקק וועלט

אין דען צווייטען אריין!

צו דער מענש געהט און פיהרט מיט-זיך-מיט די נאטור; אדער דען גאנג פון דער נאטור זעהען מיר נור אמקלארסטען ביים מענש, ווי למשל, דען גאנג פון זייגער ביים אומרוה, די פעראנדערונגען צווישען קאלט און ווארם אין בארא‌מעטער, סיי ווי סיי זעהען מיר פעראנדערונגען און בעמערקען, אז וואס נאהנטער מיר קוממען צו צו אונזער צייט, ווערען זיי אלץ אפטער און ראשער; און אויך — אז מיר געהען נישט צוריק, אז דער „אלף הששי" איז גאר נישט געפאהרליך, אז די וועלט האט גאר נישט אין זינן חרוב צו ווערען, אז עס ציהט זי גאר נישט צוריק איינצושלאפען אינ'ם אלטען „תהו ובהו"...

און אויב מיר געהען אלץ ווייטער און ווייטער, האבען מיר, ווי געזאגט, דאס רעכט זיך אבצושטעללען, בעקוקקען דען וועג, וואס מיר האבען שוין געמאכט, זעהען, וואו ער האט אונס געפיהרט, ווי וויים מיר זענען שוין געקוממען, כדי מיר זאללען זיך קאננען מאכען א בעגריף: וואו אהין מיר געהען... נאטירליך, שפיעלט אין די גרויסע וועלט-פעראנדערונגען איין איינצעלנער מענש גאר א קליין ראלע; דא ארבייטען גאנצע געזעלשאפטען: מדינות, פאלקער און ראססען, און דעריבער בשעת

אזוי א חכם, א בעל עצה...

אין דער התחלה האט גבריאל פון עולם געלאכט, „עט, סמארקאטע דייטשליך"... ווארום טאקי: „מלמדים און שרייבערליך שטעהען ביי איהם אויף איין מדרגה, עס איז טאקי תורה און להבדיל (דער להבדיל איז גבריאל'ס) חכמה, נור יעדעס קארענדיל תורה אדער חכמה שווימט ארום אין א שיססעל בטלנות... הלמאי א גאון קאנן קיין צווי נישט צאהלען, קאנן קיין צורת מטבע נישט.

אויך האט ער זיך געהאלטען פון זיי פון דער ווייטענס, אלס איין אמת-פרוממער יוד... אזוינע דייטשליך רעדען אודאי סאמע נבול פה — עססען אומגעוואשען און מאכען חוזק אויס א יוד מיט'ן שלחן ערוך...

און ווי פערוואונדערט איז ער געווארען צו קוקענדיג, אז דאס זענען גאר אנדערע מאדע דייטשליך... געוואשען... געבענשט... געגעכסען אין די היטלען... גערעדט כון דער הייליגער תורה און פון ארץ ישראל.

ער האט געמיינט, אז דאס איז א קאמעדיע; מען מאכט איהן צום נארר... מען וויל איהן פיהרען אין באד אריין. ער זעהט אבער, אז עס איז ערנסט, די אויגען פלאממען, די נאזלאכער צו-שפרייטען זיך, אללע מאל שפרינגט איין אנדערער אויף און האלט א גאנצע דרשה, אז ארץ ישראל איז אייביג, די תורה איז אייביג און ישראל איז אויך אייביג — און פלעכט דאס אלץ אזוי בנעימות צוזאממען — האטש נעם, דרוקק און קוש דען איינבונד!

האט זיך טאקי מיין גבריאל א ביסל צו זיי

ווען די „פסיחאלאגיע”, די זעעלען-לעהרע (חכמת הנפש) שטודירט דען איינצעלנען מענש, זיינע געפיהלען, זיין וויססען און וויללען, האבען מיר איין עקסטרא וויססענשאפט, א סאציאלאגיע, וואס שטודירט דען גאנצען גאנג פון דער מענשהייט, די ווירקונגען פון שטאממען, פאלקער, ראססען און אללערליי געזעלשאפטען; וואס וויל דערגעהן דורך די פעראנדערונגען אינ'ם אללגעמיינעם לעבען פון דער גאנצער מענשהייט, די קראפט אדער דאס געזעץ, וואס הערשט איבער אונזער „ציוויליזאציע”, וואס פיהרט אונזער „קולטור”...

אין דער צייט, ווען די וועלט איז נישט נור „געשטאנען”, נור טאג-טעגליך נאך, וואס נאהנטער צום „אלף הששי”, מעהר קאליע און פערדארבען געווארען, איז נאטירליך, די וויססענשאפט אויך „געשטאנען” אויף איין ארט אדער נאך צוריק געגאנגען... וואס א שפעטער דור האט ווייניגער דעה געהאט; מען האט זיך אלץ אומגעקוקט אויף „קדמונים”. וואס עלטער א ווארט איז געוועזען, פאר היילינגער און קלינגער האט מען עס געהאלטען; וואס פערפוילטער א בוך איז געווארען, מעהר פערלאזט האט מען זיך אויף זיינע עצות און סגולות. מען האט נור געהארט: פארצייטישע חכמים, פארצייטישע מוחות, און

די וועלט האט הונדערטער יאהרען פערברענגט, שטודירענדיג אריסטו און זיינע תלמידים!

גאנץ אפט געהט די צדקה אין גבאי אריין, דער כבוד התורה אינ'ם רב, און ערשט נישט לאנג האבען דען גאנצען אויטאריטאט (פאוואגע) פון דער וויססענשאפט צוגענוממען די געלעהרטע! נישט „חקירה”, נור חוקרים האבען געהערשט. די חוקרים, די געלעהרטע זעננען ווירקליך וויים, ווייט אבגעגאנגען פאר'ן המון-עם, און זעננען זיינע וועג-ווייזער, זיינע וועגווייזער, זיינע וועגרשטען געווארען, נור דערפאר, אז מען איז צוגעקוממען צום וועג-ווייזער, צו דער וויערסט, איז מען שוין שטעהען געבליבען און געשלייכט און געשלאפט אין א ראדעל ארום און ארום, ווי דער חעלעמער-רב ארום בוים, נישט צו פערליערען דען שליטט-וועג!

היינט האט דאס אויפגעהארט!

די קולטור געהט — אונזער וויססען פערפיינערט און פערבעססערט זיך און, וואס ווייטער און ווייטער מיר קוממען, ווערען מיר אלץ קלינגער און געבילדעטער, ווייל דאס אלטע האבען מיר שוין געירשענט און מיר ארבייטען צו ווייטער און ווייטער. און דעריבער וועט שוין היינט קיינען נישט וואונדערן, אויב מיר וועללען זאגען, אז

צוגעלאזט...

ער האט קיין שלעכטס נישט געמיינט — ער האט נור געוואלט פון זיי געוואהר ווערען: ערשטענס א ביסל נייס פון פאליטיק, צווייטענס — צו עס איז אמת וואס מען זאגט, אז בכמה מקומות שלאגט מען יודען, ווארען טאקי — מאלע וואס מען זאגט, און דריטטענס — אויב עס איז אמת: ווער שלאגט? און — מאי טעמא? פאר וואס קומט צו שלאגען?

קיין פאליטיש נייס האבען זיי אלליין אבער אויך נישט געוואוסט, נור אויף די אנדערע שאלות האט ער דרייערליי תשובות בעקוממען. דער חכם, דער בעל עצה האט עפיס גערע״ט וועגען א בוים, וואס די ווארצלען מוזען זיין אין דער ערד און, אז קוים רייסט מען זיי ארויס פון דער ערד, הערבט ער אן

דארען... אז ישראל קאנן זיין א בוים, האט גבריאל זעהר גוט פערשטאנען; ווארום אין מדרש איז ישראל געגליכען צו אלץ. ישראל איז א בוים, ישראל איז וואסער, ישראל איז פייער, ישראל איז א שטערן, א זאמד, א שטויב — אלץ אין דער וועלט קאנן זיין ישראל, אפילו בוימעל און עססיג... נור פאר וואס דען בוים קומט צו שלאגען, האט ער אלץ נישט פערשטאנען, צו דערפאר, וואס ער איז אויסגעווארצעלט? אדער מען דארף ווארטען ביז משיח וועט קוממען, א'נים, אויב עס איז א זינד, זאלל מען געהען אויף טיטוס'עס קבר און שלאגען, נאך וואס האט ער אויסגעריססען דען בוים? הא? דען יושר פון שלאגען האט גבריאל באין אופן נישט געקאנט פערשטעהן, בפרט, אז דער „פילוסוף” האט געהאט א שווער לשון, גערעדט האט ער נאך

די „כּאַציאָלאָגיע”, אַלס יונגע וויסענשאַפט, וואָס איז ערשט נישט לאַנג פון וויעג אַרויס, האָטש עס אַרבייטען אין איהר די גראָסטע געלעהרטע, די בעסטע קאָפּ, האָט זי נאָך נישט קיין פעסטע דעות, קיין זיכערע מיינונגען; זי פערמאָגט נישט קיין געזעטצע ווי: צוויי און צוויי איז פיער, וואַרימקייט צושפּרייט זיך, איין קאָרפּער ציהט צו דען צווייטען... אַלס יונגע וויסענשאַפט האָט זי נאָך אַסך פּשט׳ליך, מוטהמאַסונגען, היפּאָטעזען, שטות — ביי וועלכע זי וויל גייט און קאָנן זיך פערהאַלטען...

נור ווי אַזוי מאַכען זיך מוטהמאַסונגען, היפּאָטעזען?

זיי מאַכען זיך אויף דעם אייגענעם וועג, אויף וועלכען עס שווימען אַרויס אַזעלכע מיינונגען, ווי: אַ חלום איז אַ נבואה, אַ גוטער יוד היילט קראַנקע, אין אַמעריקא וואַלגערט זיך געלד אין די גאַסען וכדומה אַלטע, אָבגעריבענע, פערשיממעלטע מטבעות, וואָס געהען איבער פון האַנד צו האַנד און עס געדויערט גאַנץ לאַנג, איידער עמיץ בעמערקט, אַז זיי זענען פאַלש. אויף אונס מאַכען נור איין איינדרוק און מיר געדענקען נור די חלומות, וואָס ווערען מקוים, מיר האָרען נור פון די קראַנקע, וואָס דעם רבינס בוימעל

אַביסל לאַטוויניש: „איזום”... איזום... און נאָך אַמאָל איזום... און דעריבער, חאָטש ער האָט איהן געהאַלטען ביי ביידע קנאָפּ פון קאַפּאָטע און געשאָקעלט זיך איבער איהם ווי אַ לולב, האָט גבריאל גאָר נישט פערשטאַנען. ער האָט נור געפיהלט איג׳ם וויקלען זיך ווי אַ שלאַנג, פערדרעהען ווי אַ קנויל און אין די ווילדע תנועות מיט׳ן גאַנצען גוף, אַז עס איז עפּיס איין ענין, אפילו אַ טיעפער ענין, אַ שטה, אַ שכל׳דיגע שטה, נור אין קאָפּ אַריין קריכט זי נישט!

עס האָט זיך גענוממען צו׳ן איהם דער מעשה ביסליך מאַכער...

ער האָט איהם אָנגעהויבען צופערצאָהלען אַ גאַנצען ראָמאַן... אַ פערליעבעניש... אויסגעמישט מיט אַ געוויין פון רחל׳ס קבר, מיט דער

האָט געהאָלפען, מיר וויסען נור פון די עמיגראַנטען, וואָס שיקקען אַרויס פון אַמעריקא זייער פאָטאָגראַפיע מיט אָפּפענע ראָק, גאָלדענע קייט־און־זייגער און אַלס ביילאַגע: עטליכע דאָללאַר פאַר ווייב און קינד. דאַגעגען — פון די חלומות, וואָס האָבען זיך „אויסגעלאָזט אַ בוידעם”, בלייבט קיין זכר נישט אין מוח; פון די עמיגראַנטען, וואָס שטאַרבען דאָרט אויס פאַר הונגער, האָרען מיר נישט אַ ציכען; אַזוי אויך געהט קיינער נישט אַרויס פויקען אין די גאַסען, וועלכע קראַנקע עס האָבען אומזיסט געגעבען פדיונות! ווען מיר זאָללען האָבען פון די אַללע זאַכען אַ סטאַטיסטיק; ווען מיר זאָללען וויסען: וויפיעל חלומות מיר האָבען געהאַט און וואָס פאַר אַ פּראָצענט עס איז מקוים געוואָרען, וויפיעל עמיגראַנטען עס זענען אַרויס קיין אַמעריקא און אויף וויפיעל אַמעריקאַנישע ירושות מיר האָבען זיך צו ריכטען; וויפיעל קראַנקע עס פאָהרען אַ יאָהר צו גוטע יודען און וואָס פאַר אַ טהייל פון זיי ווערט געגעזען, וואָלט דאָס אַללעס גאָר אַנדערש אויסגעזעהען, וואָלטען מיר קיינמאָל נישט געזוכט דען נומער פון לאָטעריע, וואָס קומט אונס צו חלום, נישט געמאַכט הוצאות צו „היילינגע לייט” און נישט אַזוי געשווינד עמיגריערט.

לבנה איבער׳ן כותל מערבי („גלייך דאָרט וואָלט אין אַנדערע לבנה געוועזען, אומשטיינס געזאָגט”)... דער לבנון — קרעכצט ער — טריקענט איהם אויס, צו ער ווערט פערשטיינערט; מיין דאגה — טראַכט איך — אַז משיח וועט קוממען, וועללען אויף טרוקענע בוימער אויך וואַקסען בולקעס! און וואָס טויג מיר אַ מעשה?... „איך בין אַ מענש אין די יאָהרען, אויסגעגעבענע קינדער” —

און דער דריטטער האָט׳ן גענוממען אין דער האַנד אַריין, דער „גראַממען מאַכער”...

ער האָט איהם ערשט אויף קלאָר (חאָטש אין ריימען) געגעבען צו פערשטעהן, אַז דער, וואָס שלאָגט, איז אונזער גוטער פריינד, ער מיינט אונזער טובה... זיין אייגענע אויך, נור אונזערע דער עיקר.

אויף דעם אייגענעם אופן ווערען בעשאַפֿען היפּאָטעזען.

דאָס זענען מיינונגען, וואָס ווערען געבויט אויף אַ קליין ביססעל פֿאַקטען, און וואַקלען זיך און פֿאַללען אום, וואָס מעהר און נייערע פֿאַקטען מיר ווערען געוואָהר! עס זענען דעריבער פֿערהאַנדען בעססערע און ערגערע, שוואַכערע און וויכטיגערע היפּאָטעזען, וויל וואָס מעהר פֿאַקטען אַ היפּאָטעזע האַלט אויס, וואָס מעהר זי פֿערטייטשט, אַלץ נאָהנטער איז זי צום אמת, וויכטיגער פֿאַר דער וויססענשאַפֿט. נור מען טאָר די פֿאַקטען נישט צו שלעפּען צו דער היפּאָטעזע ביי די האָר, מען טאָר זיי נישט דריקקען, אָנדערן, אויסביגען דער היפּאָטעזע צו ליעב! מען דאַרף אַלץ בעטראַכטען אויף קאַלט, אָהן רחמנות, אָהן דרך ארץ, אָהן חנופה! ליידער איז זעלטען, אַ געלעהרטער זאָלל זיין פֿריי פֿון די אַללע פֿעהלער! גערן־אָדער אומגערנוויליג, מישט ער צו עטליכע טראָפּען געפֿיהל צום שכל און „שטעלט איהן" — גאַנץ אָפֿט צו שוואַך! יעדער טאַטע האָט ליעב זיין קינד; יעדער פֿילאָזאָף זיין שטה! מען דאַרף דעריבער דען גראָסטען געלעהרטען קוקען אויף די האַנד ווי אויף אַ קונצענמאַכער; ביי יעדען „בודק חמץ" זיין, און זוכען אין אַללע שפּאַלטען און לאָכער, און נישט אַזוי צופֿאַללען צו דעם אַללעם, וואָס דער פּראָפֿעססאָר זאָגט פֿון קאַטעדר אַראָב... גלויבען, וואו מען דאַרף וויססען און פֿערשטעהן, הייסט אַרויסגעהן פֿון דער פֿינסטערער שטוב אין גאַסס אַריין זעהען, נור מיט פֿערמאַכטע אויגען! גלויבען דעם גראָסטען געלעהרטען, קרעדיט געבען דעם בעסטען קאָפּף איז געפֿאָהרליך. אין דער וויססענשאַפֿט מוס מען זיך נהג זיין ווי דער גראָסטער ליחוויאַרז, וואָס וויל קרעדיטירען אַ גרויס פֿערמאָגען — ער נעמט אַ משכון, איין אַקט ביים נאָטאַר, אַ חרם־קוויטעל דערצו, און שלאָפֿט דאָך נישט רוהיג; ער פֿערגעסט נישט אַ רגע, אַז זיין פֿערמאָגען איז אין פֿרעמדע האַנד...

און דערהויפּט בעהוטזאַם מוז מען זיין מיט היפּאָטעזען אין אַזאַ וויססענשאַפֿט, ווי סאָציאָלאָגיע איז.

אַז אַ פֿיזיקער שטעלט אונס אַ היפּאָטעזע, אַז איין קערפּער ציהט צו דען צווייטען, האָט ער אַ כשר'ן עדות אין דער אַסטראָנאָמיע, וואָס פֿערטייטשט לויט דער אייגענער היפּאָטעזע די בעוועגונגען פֿון זונען און שטערן; די בעוועגונגען, וואָס מיר קאָננען בשום אופן אַנדערש נישט פֿערשטעהן, און דערצו האָט ער נאָך טויזענדער, טויזענדער פֿאַקטען אונטער דער האַנד; איינפֿאַכע פֿאַקטען, וואָס געשעהען אונס

די מעשה איז אַזוי. די אומות העולם ווילען טאַקי, די יודען זאָללען געהען קיין ארץ ישראל... וואָס איז דאָ פֿאַר אַ וואונדער? הלמאי כורש האָט געוואָלט? און אַז ער וויל מען זאָלל געהען, וואַרפֿט ער טאַקי שטיינער! איי כורש האָט געוואָלט און נישט געוואָרפֿען, איז עס דאָך טאַקי כורש געוועזען... און אַוודאי ראיה, אַז מען מיינט נור דאָס, צו האָט מען בראָדסקין געוואָרפֿען אַ שטיין? חס ושלום! נור ביי קבצנים די פֿענסטער אויסגעהאַקט! און וואָס האָט מען צו קבצנים?

פֿון בראָדסקין האָט גבריאל געהאָרט. ער ווייסט, אַז דאָס איז דער קיעווער מלך פֿון צוקקער און אַז אַ שדכן האָט ביי'ן איהם פֿערדינט 10 טויזענד רובל שדכנות... מילא אַזאַ בראָדסקין קאָן מען טאַקי מקנא זיין און אַמאָל מכבד זיין מיט אַ שטיינדעל... אָבער קבצנים? וואָס?

די דייטשליך העבען אָן צו האָבען רעכט!

ביי די ווערטער זענען מיר שוין געוועזען אין דער היים. איך נעם אַרויס פֿון ביכער־שאַנק דען „וועקקער" און דעקלאַמיער.

„איוואַן חאַסקעלעוויטש, נור דיך וויל איך פֿראַגען!

„איך פֿראַג דיך מיט גוטען! דו סוואָלאָטש! סליש!

„פֿון דער היים האָסט דו געבראַכט דיין פֿערמאָגען?

„איוואַן ווילסט דו הייסען, בן — ישי, בן קיש?"

— וואָס געדרוקט איז עס, געדרוקט? וואונדערט זיך גבריאל.

אין די אויגען, דאָ אויף דער ערד! די גרויסע קויל ציהט אַלץ צו זיך צו, אַלץ פֿאַלט אויף איהר אַראָב: דער אֶפּעל, אַז ער ווערט שווערער, פֿון בוים; דער שטיין, אַז מען רוקט איהן אַוועק, פֿון דער וואַנד; אַ מענש, אַז עס ברעכט זיך איבער אַ שטאַפּפּיזל, פֿון דער לייטער. יעדע מינוט האָט אַזוינע פֿאַקטען, יעדער מענש זעהט זיי און קאָנען זיי אויספּריווען! און די פֿאַקטען נעמט דער פֿיזיקער פֿון דער ערשטער האַנד און מיר קאָננען איהם נאָכגעהן טריטט ביי טריטט, בעטראַכטען די זעלבע פֿאַקטען און אויספּריווען דאָס זעלבע גלייך מיט איהם.

גאָר אין איין אַנדערער לאַגע איז דער סאָציאָלאָג: פֿון דער ערשטער האַנד האָט ער נור די פֿאַקטען פֿון היינטיגען טאָג אין געבילדעטען לאַנד. און די פֿאַקטען, וואָס ער האָט פֿאַר זיך, זעננען נישט קיין בעווייזען, קיין ראיות צו'ן אַ שטה: זיי זעננען אַלליין דאָס ראָטזעל, די האַרבע שאלה, וואָס מיר דאַרפֿען שטודירען און דערגעהן. ווארום דער סאָציאָלאָג דאַרף דאָס היינטיגע לעבען אַרויס פֿיהרען פֿונ'ם גאָר, גאָר גראָהען, אַלטען, פּראָסטען לעבען פֿון אדם הראשון'ס צייטען; פֿון די אַלטע יסודות, וואָס האָבען אַמאָל, מיט טויזענדער, טויזענדער יאָהרען צוריק עקזיסטירט,

---

— אודאי, זאָג איך און דעקלאַמיער ווייטער.
„האָסט. דאָך אויך אַ לאַנד, דאַכט זיך,
פּאַלעסטינאַ.
„צו איז דיר צו היים דאָרטען אינ'ם כנען?
„וואָס דו ווילסט דיך קיהלען דאָ אין מיין
מדינה?
„אינ'ם קאַלטען קורסק צו אין אַסטראַחאַן!"
— טאַקי, טאַקי, אָט דאָס איז עס — מאַכט
גבריאל. עס גלאַנצען איהם ווייטער די אויגען; די
גרייטען געפֿאַללען איהם צונד אויך, חאָטש זיי
האָבען איהם אַזוי פֿיעל געקאָסט.
איך דעקלאַמיער ווייטער:
„אויף גאַרבען פֿון קאַמעלען האָסט דו דאָך
געריטטען
„און שאַפֿעליך האָסט דו געפּאַשעט ביים פּרת...

אָדער וואָס עקזיסטיר'ען נאָך ערגיץ היינט ביי די ווילדע פֿעלקער, וואָס האָבען זיך ווייניג געבילדעט, שוואַך ציוויליזירט און שטעהען נאָך כמעט אויף דער זעלבער מדרגה, אויף וועלכער די ערשטע מענשען זעננען געשטאַנען. נור — וואו נעמט מען די פֿאַקטען, אויף וועלכע מען דאַרף די שטה בויען? די ווילדע, וואָס מען האָט ערשט נישטלאַנג ענטדעקט, לאָזען נישט גערן צו זיך צו, זיי היטען זיך פֿאַר אייראָפּעער און האַלטען פֿאַר זיי זייער גלויבען און בילדונג בסוד; גאַנץ אָפֿט נאַררען זיי אָב און פֿערפֿיהרען די געלעהרטע אויפֿ'ן שאַנדליכסטען אופֿן... אָט, מיר יודען האָבען ווייניגער סודות צו בעהאַלטען, לעבען שוין אַזוי לאַנג אין אייראָפּאַ, פֿיהרען איין אֶהנליכע שפּראַכע (זשאַרגאָן—דייטש), האַנדלען, וואַנדלען און לעבען געזעללשאַפֿטליך מיט אַנדערע פֿעלקער, אַ געוויסער פּראָצענט קריסטליכע געלעהרטע קאָנן אונזער ליטעראַטור, מאַססען פֿון אונס ערציהען זיך אין קריסטליכע גימנאַזיען און אוניווערזיטאָטען, האָבען אַ גרויס חלק אין אַללע קריסטליכע ליטעראַטורען, און דאָך ווי ווייניג קאָנן מען אונס! וואָס פֿאַר אַ דומהייטען, וואָס פֿאַר אַ שקרים, וואָס פֿאַר איין אונמאָגליכע זאַכען ווערט איבער אונס געשריבען און געגלויבט! מאַססען גייסטליכע און אַזוי געלעהרטע

„וואָס דאַרפֿסט דו דיך לעגען דאָ אין מיין
שליטטען
„און אויף מיין לשון צו זינגען: „מאָראָז"?!"
— יאָ, יאָ, מאָראָז!, אַזוי האָט ער טאַקי
געזאָגט... נור וואָס איז אַזוינס מאָראָז?
נור איך דעקלאַמיער ווייטער:
„בוימעל, מאַראַנצען, פֿייגען און מאַנדלען—
„קאַרגע פּראָדוקטען געפֿינט זיך ביי דיר?
„ווילסט דו פֿאָדראַדען, וואָכערן, האַנדלען
„קומסט דו, מאַטענניק, שענקען ביי מיר?"
אָט דאָס האָט אויף מיין גבריאל'ן אַזאַ
שטאַרקע פּעולה געהאַט! פֿייגען און מאַנדלען האָט
ער ליעב דאָס לעבען, בוימעל און מאַראַנצען אויך...
אַ סחורה איז עס אויך נישט קיין שלעכטע! און
בפֿרט, אַז אַנדערע פּראָדוקטען פֿעהלען אויך נישט,

קאננען העבּרעאיש, די שפּראכע, אויף וועלכע
אונזערע ספרים זענען געשריבען; אונזער
שוהל, ווי אונזערע הייזער, זענען אָפען פאר
אללע, מען זעהט ווי מיר לעבען, גלויבען און
האָפען — און ווי ווייניג קאָנן מען אונס!
און אויב געגען אונס מאכט מען אַזוינע
נאַרישע גריזען, וואס פאַר אַ נישט געשטוי־
גענע און נישט געפלויגענע מעשׂות מוזען
די רייזענדער פערצאָהלען פוןווילדע שטאַמ־
מען אין אַזיען, אַפריקאַ און אַמעריקאַ, וואס
זיי שטודירען קוים אַ קורצע צייט, פון ווילדע
האָרדען, וואס וויסען גאַנץ גוט, אַז דער
אייראָפּעער ברענגט זיי קראַנק און טויט,
אַז נאָך דעם געלעהרטען, וואס זעהט אויס
דען אינזעל מיט'ן פאָלק, וועט קוממען
דער סוחר מיט'ן סאָלדאַט, צונעמען ביי זיי
די ערד מיט אַללע איהרע אוצרות און
איבערלאָזען אַבצאָהרונג און סיפיליס!

נישט פיעל בעססער געהט עס מיט די
היסטאָרישע פאַקטען.

איין איינצעלנער מענש, וואס לאָזט
איבער זיין אייגען לעבענס־בעשרייבונג,
ווייסט אויך נישט שטאַנדיג, וועלכע פאַקטען
עס וועללען אונס אינטערעסירען און וועלכע
נישט. אויך, אויב ער בעשרייבט אפילו
זיינע גוטע און שלעכטע זייטען, ווערען
נישט גערן־ווילליג זיינע חסרונות פערקלע־
נערט און די מעלות פערשאָנערט! אויף

זיך אַלליין שרייבט מען נ י ש ט דען גאַנצען
אמת. דען אייגענען שקר האָט איהר אין
יעדער געשיכטע פון יעדען פאָלק. איבער
אַ פאַקט צווישען פראַנקרייך און פרייסען,
ווערט גאַנץ אַנדערס פערצאָהלט אויף פראַנ־
צאָזיש און גאַנץ אַנדערס אויף דייטש!
אויך פערשרייבט זעלטען די געשיכטע ד י
פאַקטען פון מענשליכען לעבען, וואס
קאָננען נוטצען דעם סאָציאָלאָג. די אַלטע
געשיכטע, אינטערעסירט זיך מעהר מיט
מלחמות, קאָניגליכע הייזער און גענעראַלער,
אַלס מיט'ן פאָלק און זיין קולטור, זיין
לעבענס אָרט און גלויבען. נאָך פאַר אַ
קורצע צייט האָבען מיר קיין פאָלקער־גע־
שיכטע נישט געהאַט, נור געשיכטען פון
קאָניגע און פעלדהעררען! און ווי לאַנג
איז די גאַנצע געשיכטע? ווי לאַנג איז, אַז
מענשען שרייבען? די געשיכטליכע צייט
איז אַ טראָפּען אין ים געגען דער לעבענס־
צייט פון דער מענשהייט! אמת איז, אַז
מיר האָבען נאָך אַנדער מאַטעריאַל, אוי־
סער געשיכטע. די דורות, וואס האָבען
נאָך נישט געשריבען, האָבען אונס דאָך
איבערגעלאָזט וויכטיגע צייכען, וואס עק־
זעסטירען ביז היינט און ערצאָהלען אונס
פון זייער לעבען. מיר האָבען שוין דער־
מאַנט, אַז דער מענשליכער גייסט איז אַ
„פועל יוצא" און ווירקט אויף אַללעם אַרום

קאָנן מען שוין פרנסה האָבען, און ביז משיח וועט
קוממען, איידער עס וועללען גרויטע בולקעס
וואַקסען, קאָנן מען זיך ווי עס איז דורכשטופען...

נור איך לעז איהם וויטער:

„פון פאלמע און צעדער האָסט דו דאָרט
וואָלדער,

„נור האַקקען ווילסט דו בעריאָזע און דוב"...

און מיין גבריאל האָט גוט פערשטאַנען, אַז
פּאַלמען און צעדערן זענען אויך האָלץ און מען
קאָנן זיי צו שטעללען דעם טערקישען מיליטער, אַזוי
ווי דאָ שטעלט מען צו אין דער ראָטע „בעריאָזע"
און „דוב", און ער איז טאַקי באָז געוואָרען אויף
אַללע יודען, וואס האָבען זיך דוקי צוגעציעפּט צו
„דוב" און „בעריאָזע".

„קאַרג האָסט דו דאָרטען, אַז לייבען, אַז
טיגער?

„צו זענען די פוטטערליך פאַר דיר צו פראָסט?

„דאַרפסט אַ קאַמציאַטקע? ווילסט זיין אַ היגער,

„סיבירענעם ביבער דאַרפסט דו, פּראַחוואָסט!"

ביים לעצטען וואָרט ציטטערט גבריאל נאָך
היינט... עס איז צו שטאַרק! דען גאַנצען פעלין
איז ער מוחל, נאַקיט און בלויס וואָלט ער געגאַנגען,
אַבי דאָס וואָרט זאָלל ער נישט האָרען! עס
דענערווירט איהן.

„דו ווילסט דיך סליאַיען? אָה! ד'האָב פערגעססען —

„ווילסט העלפען מיר טראָגען אַ טשין אַ מונדיר—

„איך דאַרף נישט קיין שותף חזיר צו עססען

„און אַ קאַמאַרינסקי טאַנץ איך אָהן דיר!"

זיך, די אלטע דורות, האבען וועניגער געאנדערט די וועלט אלץ מיר, און דאך האבען זיי, דורכגעהענדיג, איבערגעלאזט א שליאד פון זייערע טריטט און מיר הארען ביז היינט דען ווידער־קול פון זייערע רייד! זיי האבען זיך וואהנונגען געבויט, געסבען אויף סקאלעס און הייזער אויף זיילען אין טייכער געמאכט, זיי האבען טייכער רעגוליערט, טייכער געגראבען, בעגרעניצט זיך — און במעט איבעראלל געפינגען מיר נאך זייערע ווערק, וואס רעדען צו אונס און פערצאהלען אונס מאססען פערבארגענע זאכען! —

נור דער גראסטע טהייל פאקטען פון אלטען לעבען איז דאך פאר אונס פערלוירען געגאנגען, בשעת ווען דאס קליינע ביסל איבערגעבליבענע, קאננען גאנץ לייכט ווערען שלעכט פערטייטשט! איהר זעהט, אז דאס מאטעריאל, פון וועלכען די סאציאלאגיע בויט זיך איהר משכן איז נישט אזוי פעסט!

נור אהן היפאטעזען איז נישט מאגליך צו מאכען א שריטט אין דער וויססענשאפט; אונזער זכרון איז אהן א סיסטעם נישט אומשטאנד צוזאממען צו האלטען די מענגע פאקטען, דאס אונגעהייערע מאטעריאל, וואס ווערט גראססער פון טאג צו טאג. די היפאטעזען מוזען געבווירען ווערען, לעבען א צייט און אונטערגעהען, און אבריינגען דען פלאץ פאר נייערע און בעססערע היפאטעזען, וואס האבען ברייטערע פליגעל און קאננען פערדעקקען א גראססערע מענגע פאקטען.

די הקדמה האבען מיר געברויכט, עס זאלל אייך נישט וואונדערן, אויב מיר וועללען אייך דורכפיהרען א שורה קורצלעבענדיגע סאציאלאגישע היפאטעזען, וואס זעננען ארויף און אראב איינער נאך דער צווייטער, ווי די שאטטען, אויב מיר וועללען פאר אייך אין די אויגען אויפבויען און אומשטערצען די גראססארטיגסטע אידעען, ווי הייזליך פון קארטען.

י. ל. פרץ.

קריטיק.

י״ז בן אריה: א וועלט מיט וועלטעלעך. (ווילנא, תרנ״ד).

דער מחבר וויל, אז מיר זאללען זיך איבערצייגען, אז: 1) די ערד איז קיילעכדיג, נישט א ברעט מיט זייטען און עקקען. 2) אז זי בעוועגט זיך ארום דער זונן, נישט די זונן ארום איהר, 3) אז די ערד ציהט צו־זיך צו אלץ, וואס אויף איהר איז, פונקט אזוי ווי זי אלליין ווערט צוגעצויגען צו דער זונן

חזיר״ איז געוועזען דאס צווייטע, נאך שטארקערע ווארט פון גבריאל׳ן...

און פון אללעס צוזאממען איז איהם א ליכט אויפגעגאנגען אין די אויגען...

ווי הייסט א ליכט! יענץ איז זיין, דא איז פרעמדם... דארט איז מאנדעלן, מאראנצען, פייגען און בוימעל (פוטטער פון טיגער און לייבען, איז ער מוחל) און דא א סאלדאטסקי מונדיר (פון קיין אנדערן חלומט איהם נישט), נישני טשין (פון עפאלעטען חלומט זיך איהם אודאי נישט) און אלץ איז אויס געשמיערט מיט חזיר־שמאלץ... אה! א קאלט געהט איהם דורך די ביינער...

און עס פראהט איהן, אז „דער עולם" פאהרט; אז „אללע פאהרען"; עס זאלל זיך אויספיהרען דער שדוך, וואלט ער אלליין אויך פאהרען! ער האט אפילו קיינמאל נישט געהאלטען פון „סליאיען", ער ווייסט אפילו נישט רעכט, וואס דאס ווארט בעטייט, נור פאר וואס נישט פאהרען? און א גאט׳ס זאך (האט זיך איהם געדאכט): דער שידוך, וואס האט געהאנגען אויף א שפינוועבס, האט זיך דוקא אויסגעפיהרט... די מחותנים האבען זיך שוין געהאט צושאלטען ביז אין די אבות אריין — און גבריאל האט פארט געחאפט א הונדערטער! ער זעהט בחוש, אז דאס איז אויף הוצאות קיין ארץ ישראל... צונר קאנן ער פאהרען. און עס איז אזוי לייכט: ער וועט זיך נור אריבער שווארצען איבער דער גרעניץ, די דייטשליך וועללען נור א פיפיץ געבען צום בערלינער רב... ווי א פוטטער וועט עס געהן! איין זאך נור שטעהט איהם אין וועג... פון וואננען קומט עס צו די דייטשליך, צו די בטלנים! פאר וואס איז ער

און 4) אַז דורך דער אַטראַקציאָן (אַזוי הייסט
די קראַפט, מיט וועלכער איין קאָרפּער
ציהט צו דען צווייטען) בעוועגען זיך די
הימלישע קאָרפּער (זונן, לבנה, שטערן,
ערד) איינס ארום צווייטען...

נור, כדי מיר זאָללען וועללען זיין זיינע
לעזער, כדי מיר זאָללען וועללען נעמען אין
האַנד אַריין אַ וויססענשאַפטליך ווערק, נישט
סאַמע באָבע=מעשיות און ראָמאַנען, נאַרט
אונז י"ז בן אריה אַריין אין ביכל, ווי אַ מלמד
נאַרט דאָס קינד צום אלף=בית... דער
רבי זאָגט איהם צו אַפּאָנעלע, און י"ז בן
אריה — אַ „האָלבסט אינטערעסאַנטע ערצאָה=
לונג"! דערזעהענדיג דען שער — רעכענט
דער מחבר — וועללען מיר נישט קאַרגען די
צעהן קאָפּיקים און דערנאָך איז פערפאַללען!
מיר וועללען שוין אונזער געלד דורכ'ן פענס=
טער נישט אַרויסוואַרפען און וועללען שוין
דורכלעזען דאָס ביכל...

נאָכ'ן שער געהט איין הקדמה: „ניט
אַללע מענשען — זאָגט דער מחבר — האָבען
[די] מאָגליכקייט אין זייער יוגענד צו לערנען
[אַ] וויססענשאַפט" — טהייל ווערען געבוי=
רען ביי אָרמע אָלטערן... (אין דער
שווערער אַרבייט) געהט אַוועק אַ יאָהר נאָך
אַ יאָהר און „מען וואַקסט אויס גאָר אָהן
וויססענשאַפט". נור „מזל איז ביי גאָטט [אין
דער האַנד], דאָס אָרמע קינד... ווערט
רייך... וואָס טהוט עס זאָבער זָהן וויססענ=
שאַפט?... אָט „פאַר אַזאָלכע מענשען,
וואָס וויללען נישט פערשאָמט ווערען נעגען
די געלערנטע" — זאָגט י"ז בן אריה —
שרייבט ער זיין ביכל.

נור מיינט נישט, אַז ער שרייבט דוקא
נור פאַר די, וואָס וועללען אַ מאָל רייך
ווערען, אָדער דוקא נור פאַר די, וואָס
וועללען האָבען די געלעגענהייט פערשאָמט
צו ווערען פאַר געלערנטע... איך בין איהם אין
דעם נישט חושד! די הקדמה זעהט אויס, איז,
גלאַט אַזוי, געשריעבען אין אַיילעניס און
איז אַרויס אָהן האָנד און פיס... וואָרום
י"ז בן אריה פערשטעהט גאַנץ גוט, אַז פאַר
אָרמעלייט, וואָס ווערען רייך, איז נישט
כדאי צו שרייבען, ווייל — עס טרעפפען זיך
אַזוינע לייט וואָס אַ טאָג ווענינער און ווע=
ניגער... אויך ווייסט ה' י"ז בן אריה, אַז
אָרמע לייט דאַרפען מעהר וויססען ווי
רייכע און דאָס וויססען קומט זיי אויך מעהר
צו נוטץ. פון אמת וויססען האָט מען,
אויסער דעם גייסטיגען פערגניגען, אויך —
פרנסה, ברויט און גאַנץ אָפט מיט פוטטער!
די בושה, וואָס דער אונגעלערנטער האָט
פאַר'ן געלערנטען, איז אויך אַ זעלטענע זאַך,
מעהרסטענטהיילס געשיהט פערקעהרט!..
מיר שאָמען זיך אַסך מעהר מיט אַ צורים=
סענעס שטיפעל ווי מיט אַ לעדיגען מוח,

אַללײן, גבריאל, ביז אַהער נישט געפאַללען אויפ'ן
שכל?

מילא „ער יאַק ער" (האָט ער געטראַכט) —
נור למשל חיים=בינם, דער וועלט חכם אויף דער
פּראָווינץ, געהט שוין דריי יאָהר אַרום אָהן
אַ געשאָפט; יוסעל האַצקים, וואָס מען האָט איהם
די פאַכט אויסגעדונגען... אַ דאגה אַזאַ וועלט מיט
לעדיגעהער, מיט אָרמע לייט, מיט לופט=שלינגער
און סאַמע חכמה, סאַמע גמרא=קאָפּליך, סאַמע
דורכגעטריבענע יונגען... פאַר וואָס איז זיי נישט
איינגעפאַללען אַריבער צו חאַפּען זיך קיין ארץ ישראל,
און נישט, ווי מאַנעס דער שוחט פטור צו ווערען
חבוט הקבר מיט גלגול מחילות, נור טאַקי צו מאַכען
זיך אַ מסחר'ל!... וואָרום באמת — אַ קליינינקייט
האַנדלען... בוימעל... פי! פי! בפרט אַז מען
קאָנן בוידע זאַכען יוצא זיין!

נור דאָס האָבען איהם די דייטשליך באַר
וואָהל פערזאָגפערט:

דער ענין דערפון איז, אַז וואָס פשוט'ער און
קלאָרער אַ זאַך איז על פי שכל, פאַלט אויף איהר
דער עולם אַלץ וועניגער... יעדערער זוכט נור
עפּיס טיפער אָדער אין דער זייט, וואָרום דאָס,
וואָס איז געלעגען פון אויבען אָן, אויפ'ן גלייכען
וועג, האָט מען אודאי שוין לאַנג אויפגעהויבען!..

אָבער באמת — ווי קאָנן זיין אַ פשוט'ערע זאַך,
אַז דער „טאַטע זאָלל צוריק נעמען די מאַמען"? אַז
יודען זאָללען זיך בימלער=ווייז איבערטראָגען קיין
ארץ ישראל? וואָס קאָנן זיין פשוט'ער, לייכטער,
געזונדער און גלייכער?

נור, ווייל עס איז גלייך, טויג עס נישט; דער

און אויך — די בושה, וואס איינער צווישען הונדערט ליידט, אז ער ווייס נישט דאס, וואס יענער ווייס, איז נאך נישט דער עיקר... די בושה קאנן זיין א נוצליכע זאך, נור אין לעבען פיהרט זי געוואהנליך נור צו עטליכע ווארטער פראנצאזיש און א קאדריל...

וויססען אלליין איז נוטצליך און נייטיג, און דאס האט ה' י"ז בן אריה געדראפט בעווייזען אין זיין הקדמה, אדער זיך אהן איין הקדמה בעגעהן.

נור דאס איז א קלייניגקייט. די הויפט־פראגע איז, ווי אזוי ערפילט ה' י"ז בן אריה זיין פערשפרע־ען? האלט ער באמת ווארט? גיט ער אונס אמת וויססען?

ערשטענס מוזען מיר בעמערקען, אז ה' י"ז בן אריה מאכט נישט קיין אונטערשיעד פון „וויססען" ביז „וויססענשאפט", פון „ידוע" ביז „חכמה", און, אויב ער רעדט פון וויססענשאפט, מיינט ער נישט מעהר נור וויססען און אזויערנאך וויל ער ווענינגער, אלס ער זאגט צו, נור — זאל זיין וויססען!

מיר האבען דורכגעלעזען דאס ביבעל — וואס ווייסען מיר דערפון? צו ווייסען מיר באמת, אז די ערד איז קיילעכדיג, אז זי איז א קויל נישט קיין ברעט? אז זי בעוועגט זיך ארום דער זונן, נישט פערקעהרט און אזוי אנדערע זאכען.

ליידער נישט.

דער, וואס לעזט דורך דאס ביבעל, האט קיין איינציגען ריכטיגען בעוויי, אז עס איז אזוי און נישט אנדערש! ער האט א פשטיל פון א מגיד, א מיינונג פון א בוכ־האלטער, א מין שטה, א מוטהמאססונג — און עס פאלט איהם גאר נישט איין, אז דאס זענען נישט קיין שכליות'ן, וואס פליהען אין דער לופטען, נור אמת'ע, בעוויזענע זאכען, און אזוי זיכער בעוויזען. ווי 2 און 2 איז 4! נאכ'ן איבערלעזען טראכט געוויס דער לעזער: עס קאנן זיין, אז די ערד זעהט אויס ווי א קאוואן און מיר זעהען אויס ווי די פליגען, וואס געהען אויפ'ן קאוואן ארום! עס איז גאנץ מעגליך, אז די ערד דרעהט זיך ארום דער זונן ווי א גלאז וואססער אין דער רייף, וואס מען דרעהט ארום אויף א שטריקעל, אדער ווי א שטיינ־דעל אויף א שטריקעל, וואס פליהט ארום ווי א ראד ארום דער האנד. עס איז קרוב לאמת... עס לאזט זיך הארען, עס לייגט זיך אויפ'ן שכל, נור — אז עס איז זיכער אזוי, דאס ווערען מיר נישט געוואהר. קיין איינציגער וויכטיגער בעוויז, וואס זאלל אריין ווי א האלץ־שרויף אין מוח! און אין א האלב יאהר ארום וועללען מיר פערגעססען דען איינדרוק פון ביבעל און צוריק גלויבען אונזערע אויגען — אז די ערד איז א פלאץ מיט עקקען און קאנטען און די זונן דרעהט

דייטש וויל דוקא זיך „סליאיען", דער פרוממער ווארט אויף משיח'ן... נור ווי קומט דאס צו משיח'ן?

משיח וועט טאקי אויסלייזען פון גלות, אבער דערוויל מאג מען דאך זיין ביים טערק אין גלות? נישט גלייכער צו ווארטען אויפ'ן ארט?

ער האט נור געפראגט, צו זענען דארט קיין פאגראמען נישט פערהאנגען.

— חס ושלום! זענען אויפגעשפרונגען אללע דרייו משכילים מיט די האנד אויף די הארצער, חס ושלום! אזא נאהנטער קרוב! א לייבליכער פעטטער!

הייגט ווייס ער שוין דאס קרבות...

ער האט געזעהען שוחד נעמען ארגער ווי ... איך ווייס, שמייסען מיט נאהייקים ווייבער אויף די ברוסטען, ארגער ווי קיטיי...

צוריק צו וועגס האט ער געהערט, אז די טערקען האבען דערוויל אויסגעקוילט מיט איינ־מאל 8—6 טויזענד מענשען — פראוודע — ארמעניער, נישט יודען!...

נור איין ערד, איין ערד האבען זיי עס איינ־געהאנדעלט, ברעכט זיך גבריאל די האנד און קרעכצט, — זאלל זיי גאטט נישט געדענקען!

נור דאס אלץ איז ער זיי מוחל... דער פאק־טאר דארט... מילא א פאקטאר! די דייטשליך, האבען איהן אנגערעדט — מאלע — בטלנים... א והא ראיה — וואס טויג זיי די פרומקייט? זיי וויללען זיך איינקויפען אין דער חברה? אי! אט האבען זיי מיך גענארט... אבער אזוי, דערקענט

יִיך אַרום איהר! מִיר ווֶעללֶען פֶֿערגֶעססֶען אַזוי דֶען מגיד, ווִי דֶען בּוּכהאַלטֶער. אונ דאָך אִיז גֶענוּג גֶעווֶעזֶען צוּ דֶערמאַננֶען דִי רֵייזֶען, וואָס מֶען מאַכט אַרום דער עֶרד; צוּ דֶערמאַננֶען, אַז אַנדֶערס אִיז זִיך שווֶער, אָדֶער אונמאָגלִיך פאָרצוּשטֶעללֶען דֶען לקוי לבנה; צוּ דֶערמאַננֶען, ווִי אַ זאַך, וואָס קוּמט אוּנס אַלץ נאָהנטֶער אוּנ נאָהנטֶער, ווֶערט גראָססֶער אוּנ גראָססֶער, אוּנ פֶֿערקֶעהרט, וואָס מֶעהר זִי דֶערווייטֶערט זִיך, ווֶערט זִי אַלץ קלֶענֶער אוּנ קלֶענֶער, חאָטש מִיר זֶעהן זִי אִין בֵּיידֶע פֿאַללֶען אִין גאַנצֶען, אַז עֶס פֶֿעהלט פֿוּן אִיהר נִישט קיין האָהר, וואָס אִיז אויך נִישט מאָגלִיך, נוּר סיידֶען, אַז דִי עֶרד אִיז אַ קויל...

דאָס אִיז אַ שטאַרקֶער פֶֿעהלֶער!

נאָך אָרגֶער אִיז דאָס, וואָס דער לֶעזֶער ווֶעט קרִיגֶען זֶעהר אַ שלֶעכטֶען בֶּעגרִיף פֿוּן „ווִיססֶענשאַפֿט" בּכלל. עֶס ווֶעט זִיך אִיהם דאַכטֶען, אַז ווִיססֶענשאַפֿט בּכלל אִיז עֶפּיס אַ לייכטֶע זאַך, אַ שכל'דִיג שפִּיעלֶעכִיל, אַ דוּים, אַ שאָך — אַ פשטיל! ווֶעמֶען פֿוּן י"ז בן אריה'ס לֶעזֶער ווֶעט גאָר אייגפאַללֶען, ווִיפִיעל מִיה אוּנ מאַטטֶער, ווִיפִיעל בּלוּט עֶס האָט גֶעקאָסט, ווִיפִיעל דורות עֶס זֶעננֶען אַרִיבֶּער, ווִיפִיעל צרות מֶענשֶען האָבֶּען גֶעלִיטטֶען, ווִיפִיעל אַנשטרֶענגוּנגֶען מֶען האָט גֶעדאַרפֿט, אֵיידֶער מֶען אִיז צוּגֶעקוּמֶען צוּ

מֶען זִיי שוֹין אִינ'ם ריח הפה... הכלל — כּטלנים, דייטשֶערִישֶע מלמדים.

— גוּר פֿאַר וואָס (צִיטטֶערט זיין קוֹל פֿאַר כּעס) — פֿאַר וואָס, אַז אִיך בִּין צוּרִיק גֶעקוּממֶען, פֿאַר וואָס האָבֶּען נאָך דִי אֵיינֶעגֶע דריי גבּורים, אָבגֶעלֵייקֶענט אַלץ שטֵיין אוּנ בֵּיין? פֿאַר וואָס האָבֶּען זִיי מִיר אִין דִי אויגֶען גֶעזאָגט, אַז זִיי האָבֶּען מִיך נִישט צוּ־גֶערֶעדט? אַז זִיי האָבֶּען שטאָנדִיג גֶעשרִיגֶען: זִיצט אויף אַיין אָרט... לוֹיפֿט נִישט... אַז זִיי האָבֶּען גֶעמֵיינט דֶען דרִיטטֶען, דֶען פֿערטֶען דוֹר, נִישט מִיך?

— וואָס טוֹיגֶען דִי לִיגֶען? קלאַפּט עֶר אִין טִישׁ אַריין פֿאַר צאָרן.

— אוּנ דוּ, גבריאל, — פֿרֶעג אִיך אִיהן — האָסט גנבות גֶעזאָגט?

דער דעה? עֶפּיס שווִימט זִי דאָך בּיי אִיהם אַרוּם ווִי אויף אַ וואַססֶער!

נאָך אַ שטאַרקֶער פֶֿעהלֶער שטֶעקט אִין דעם בִּיכֶעל: דִי ידיעות זֶעננֶען נִישט אִין גאַנצֶען רִיכטִיג... דער לֶעזֶער דאַרף ווִיססֶען, אַז דִי עֶרד זֶעהט נ י ש ט אַזוי אַקוּראַט אויס ווִי אַ קאַוואָן; אַז דִי עֶרד האָט נ י ש ט דִי קראַפֿט פֿוּן אַ מאַגנֶעס, וואָס צִיהט צוּ נוּר אַייזֶען אוּנ שטאָהל נִישט האָלץ, למשל, אוּנ פּאַפִּיער, אוּנ ווֶערט אַלליין פֿוּן גאָר נִישט צוּגֶעצוֹיגֶען; אוּנ בּכלל, אַז דִי אַטראַקציאָן אִיז נִישט נוהג נוּר בּיי עֶרד אוּנ זוּנן. נאָכ'ן משל פֿוּן מאַגנִיט, מוּז מֶען דעם לֶעזֶער אויף קלאָר עֶרקלֶערֶען, אַז אַ ל ל ע קאָרפֶּער אָהן אוֹיסנאַמצִיהֶען צוּ אֵיינס דאָס צווייטֶע, אַז דער כּח שטֶעקט אַזוי גוּט אִינ'ם ק ל ע נ ס ט ע ן שטוֹיב, ווִי אִין דער זוּנן!...

נאָך אַ פֶֿעהלֶער שטֶעקט אִין בִּיכֶל, וואָס דער מחבר האָט זִיך לִיעב צוּ פֶֿערגאַלאָפִּירֶען אוּנ צוּ זאָגֶען אַזוינס, אִין ווֶעלכֶען אַללֶע זֶעננֶען ווֶענִיגסטֶען שטאַרק מסופק. נאָך דער לוּפֿט (למשל) האָט עֶר אַ לֵיידִיג אָרט... אוּנ אֶ ט ע ר?

נוּר דִי אַללֶע פֶֿעהלֶער קאָננֶען לייכט פֶֿערִיכט ווֶערֶען בּיי'ן אַ צווייטֶע אויפלאַגֶע אוּנ דאָס ווֶערק'ל קאָנן ווֶערֶען אונגעמיין נוּצלִיך דעם פֿאָלק. מֶען דאַרף דִי משלים נוּר נאָך זִיי מוּזֶען קוּממֶען קלאָרֶע בֶּעווייזֶע

— ווִי הֵייסט? שפּרִינגט עֶר אויף — זאָל מִיר דִי צוּנג דאַרֶען...

— זִיץ נוּר, זִיץ — בֶּערוּהִיג אִיך אִיהן — דִי צרות, וואָס דוּ דֶערצֶעהלסט, ווייס אִיך זֶעננֶען אמת, נוּר דיין ווייב וואָס האָסט דוּ גֶעשרִיבֶּען?

אָה, אִיהר? זִי אִיז דאָך מיין ווייב... אִיך האָב גֶעוואָלט...

— גוּט, האַקק אִיך אִיהם אִיבֶּער, — דוּ האָסט גֶעוואָלט אִיהר גוּטס... נוּר צוּ האָט זִי אַללֵיין, נוּר זִי דיין ווייב גֶעלֶעזֶען דִי בּרִיעף, נִישט גאַנץ קהל הקדש? —

גבריאל לאָזט אַראָב דִי אויגֶען.

— עֶס אִיז טאַקי דוּרך מיינֶע בּרִיעף נאָך אֵיינֶער גֶעקוּממֶען...

— אִיך?

מען דאַרף אַסך אַרומרײדען פֿאַר'ן אָנפֿאַנגער, נור — מען טאָר דען קלענסטען גרײז ניט אַרױסלאָזען פֿון מױל... און דאָס װיסען דאַרף זיך פֿאָרט ניט אײנבעטען אונטער דער מאַסקע פֿון אַ האַלבסט אינטערעסאַנטע ערצאָהלונג... עס פֿעהלט נאָך אױפֿ'ן שער זאָלל שטײן: אַזױ אינטערעסאַנט װי—שמ"ר!

מיר האָבען נאָך עפּיס געגען דער שפּראַכע.

צו װאָלט געשאַדט, מען זאָלל שרײבען: דאָס קינד, ניט דער קינד; דאָס, ניט דער געזינדל? אָב (אָבזאָגען, אָב־לערנען) ניט אָפּ? ניט דער, נור די שטאָדט? װען דער ליטװישער זשאַרגאָן זאָלל װעללען נאָכגעבען די קלײניגקײטען, אַזױ װי דער פּאָלנישער גיט נאָך אַללע מאָל מעהר פֿון זײן זײט, װאָלטען מיר זיך אײנס מיט'ן צװײטען און בײדע צוזאַמען מיט אַדרעסס בעססער פֿערשטאַנען

נור נאָך די אַללע פֿעהלער איז דאָס ביכעל אים אַללגעמײנעם געשריבען מיט אײן אױסגעצײכענטען הומאָר און עס לעזט זיך װירקליך װי אײן ערצאָהלונג.

דאָס ביכעל איז אױך זעהר ביללײג: עס האַלט 64 זײטען, עס האָט עטליכע, ניט שלעכטע, בילדער אין טעקסט — און קאָסט אין גאַנצען 10 קאָפּ' מיט פּאָרטאָ! פֿאַר די, װאָס װיללען (און עס איז אַ יושר) דאָס ביכעל פֿערשפּרײטען, גיבען מיר אױף די אַדרעססע: מ. קאַצענעלענבױגען, בוכהאַנדלונג, װילנא.

בן תאר.

— און אַרױס בשן ועין... ער בעטעלט נאָך אין פּרײ'ן.

— און פֿון װאַנען װײסט דו, אַז דו אַללײן האָסט אַזױנע בריעף געשריבען?

— װער זאָגט דען? — מאַכט גבריאל — אַללע האָבען אַזױ געטהאָן...

— און אַללע האָבען געמאַכט נײע עמיגראַנטען?

— אַבי געזונד!

— און פֿון װאַנען װײסט דו, אַז אונזערע דײטשליך האָבען ניט בעקריגען זײער התלהבות אױך נור פֿון אַזױנע בריעף?

— װי הײסט? — אָפּפֿענט גבריאל אָפֿאָר אױגען — זײ זענען דאָרט ניט געװעזען?

— נײן!

— װאָס דען?

— זײ האָבען געלעזען טאַקי נור אַזױנע בריעף צו װײבער און כּלות...

גבריאל'ן געהט װײטער אױף װי אַ ליכטעל אין די אױגען.

— אַזױנע „מחבלים" זענען זײ? אַזױנע?

— װאָס דען? אױסער עטליכע, װאָס האָבען װי יענער פֿאַקטאָר, געהאַט אַ גוטע פּרנסה דערפֿון, זענען די רעשט אַללײן אױך געגאַרט געװעזען...

— און פֿאַר װאָס דען — שפּרינגט ער אױף — זענען זײ אַלײן ניט געפֿאָהרען?..

— נאָך אַזױנע נאַראָנים זאָללען זײ זײן! עס איז זיכערער, אַז יענער פּרופֿט... נור גענאַרט האָבען זיך אַללע; און געקאָסט האָט עס אונז אַזױ פֿיעל געלד און בלוט נור דעריבער, װאָס קײנער האָט אַ לאַנגע צײט קײן כּח ניט געהאַט מודה צו זײן, אַז מען האָט זיך גענאַרט...

— און הײנט?

— טהײל נאַרט מען זיך נאָך... אַסך האָבען זיך ליעב צו נאַרען... אַסך זענען שױן צו װײט פֿערקראָכען...

— נור װער האָט עס אױסגעקלערט, װער? אינטערעסירט זיך גבריאל, װעמען איז עס אײנגעפֿאַללען? אַ פּראָסטען ייד אַודאי ניט...

— געװיסס ניט... אײנגעפֿאַללען איז עס אַזױנעם, װאָס װילל זיך טאַקי „סלײאַיען"... װאָס האָט גירעכענט, אַז קײם װעט מען פּטור װערען די פּראָסטע, אָרמע מאַססע, װעט ער מיט דער קלײנער רעשט שױן נבלע װערען בנעימות ובשתיקה...

און די רעשט — װי געזאָגט — האָט אײנס דאָס אַנדערע און זיך אַללײן גענאַרט.

פּיתוך אנגאיראט.

אַ סוֹף.

(מאָנאָלאָגען פון אַ שְׁלִים־מַזָל)

1.

... ענדע! אַ סוֹף! אַיין עק!

אונ וואָס ווייטער? וואָס וועט ווייטער זיין מיט מיר? יעצט האָבען זיך שוין אַללע קוואַללען אויסגעטריקענט. איך האָב זיך געוואָרפען אויף אַללע זייטען, געוואָלט אַללע עבודה־זרות איבערדיענען — אונ אומזיסט. פון וואָס לעבט מען? וואָס עסט מען?

עס מישט זיך מיר אין מח, עהרענוואָרט! איך קאָנן שוין נישט טראַכטען וועגען אַללע מיינע פלאַנען, זיי קריכען מיר גאָר אין קאָפּף נישט. עסען — עססען וויל איך! ברויט — אַ שטיקעל ברויט! צו וועל איך דען שטאַרבען פאַר הונגער? גאָטט מיינער, עס פערהאַפט מיר דער אָטהעם, עס שווינדעלט מיר דער לייב, עס בעגיסט מיך מיט שוויים! איך וועל שטאַרבען פון הונגער! איך וועל שטאַרבען פון הונגער!

עס ברענט מיר אין קאָפּף. אָט איז אַ סוף פון אַללע מיינע פלאַנען: זעלבסטשטאָנדיגקייט, זיין אַ בעל הבית אויף זיך, נישט ווערען געטראָטען פון יענעמס פיס... אוי! אַ! עס ווילט זיך מיר עפּיס טהון! ברעכען, רייסען, בייסען, צופּען! גאָטט מיינער, איך וועל שטאַרבען!

אוף! מיט מיר וועט זיין, דאַכט זיך, אַ קאָנוואולסיע. די נערווען לאָפּען. איך וועל, דאַכט זיך, משוגע ווערען. וואָס איז די פעולה, איך רייב דען שטערן. רייב היינט, רייב מאָרגען!

וואָס טהוט מען? וואָס העבט מען אָן צו טהון?

שאַ, איך האָב נאָך עפּיס צו פּרובען. אויב דערפון וועט זיך גאָר נישט אויסלאָזען — יענמאָלט, יענמאָלט וועט מיר צונויטיג קוממען דער טשוואַק אין באַלקען.

האַ, האַ, חאַ! זעלבסטשטאָנדיגקייט, אַ פּריי לעבען, העלפען מענשען, לעבען פון דעם אַנדערנס זיגען — אונ אַ טשוואַק אין באַלקען, הונגער־טויד, חאַ, חאַ, חאַ! ניין, מען דאַרף געהן אין אַ „פּאָדריאַד". איך האָב, דאַכט זיך, אַ גרויסען טאַלענט מצה ראָדלען, חאַ, חאַ, חאַ! איך לויף. לעבען זאָללען טאַלענטירטע האָנד!

2.

געלונגען! זיי איך בין אַ יוד, געלונגען!

דער פּאָדריאַדטשיק האָט מיך בעקוקט פון קאָפּף ביז די פיס, שטרענג געקוקט אויף מיר: מיינע צורייסענע קליידער אונ דער קאַטה אויף מיר זענען איהם, אַ פּנים, געפאַללען געוואָרען. עס פּאַסט פּאַר אַ מצה־ראָדלער. דערנאָך האָט ער אַ שמייכעל געטהאָן. איך וועל שווערען מיט זיינע באָרד אונ פּאות, אַז ער האָט פערשטאַנען, וואָס איך בין. פערשאָלטענע בילדונג, דו קריכסט פון די אויגען! נור היינטיגען מאָל האָט זי מיר נישט קאַליע געמאַכט. ער האָט נור אַ שמייכעל געטהאָן אונ געהייסען אָבראָדלען אַ מצה. ביי'ם עקזאַמען האָב איך אַזוי נישט געציטטערט. רבונו של עולם, ווען איך האַלט נישט אויס דען עקזאַמען! נור דען עקזאַמען האָב איך אויסגעהאַלטען. דאָס מצה ראָדלען איז מיר גליקליכער אָראָב, ווי די לאַטיינישע איבערזעטצונג. וויוואַט דאָס מצה־ראָדלען! איך וואָלט שווערען, אַז די בילדונג האָט מיר נאָך דאָס מאָל אַ טובה געטהאָן, איך וואָלט זיך דאָס פון איהר נישט געריכט. דער פּאָדריאַדטשיק האָט מיר אפילו געזאָגט „דו", נור געגעבען מעהר ווירער איין אַנדערן, אַזוי האָט ער על כל פּנים געזאָגט; איך וועל איהם גלויבען.

אונ איך בין אַ מצה־ראָדלער געוואָרען. מיר האָט זיך שטאַרק געוואָלט, אַז אין „פּאָדריאַד" זאָלל אַריין איינער פון אונזער שטאָדט, איך וואָלט איין אמת פערגניגען געהאַט. איך וואָלט טייוולאָניש געלאַכט. איך וואָלט עפּיס יענעם דורכשטעכען. פאַר וואָס? ווייס איך נישט. נור מיר ווילט זיך נקמה נעמען פון אַללע מיינע שטאָדטיגע. ר־ר־ר־ר, בררר, נקמה! ציאָרט איה פּאָדערן!!..

איך בין באָז אויף דער גאַנצער וועלט! איך וואָלט יעצט, דאַכט זיך, אַ מענשען געקוילעט אונ רוהיג געקוקט, ווי עס גיסט זיך פון איהם דאָס בלוט, ווי ער חאָרהעלט, ווי ער וואַרפט זיך; זיין קרעכצען, זיין שרייען, זיין וואָיען, וואָלט ביי מיר געווען די בעסטע מוזיק. איך וואָלט איהן נאָך אפשר דערביי געקניפּען, געביססען, געשטאָכען!..

דאָס האַרץ צורייסט זיך מיר, אוף!

נור איך וועל דאָך אַזוי משוגע ווערען. איך האָב אין זיך אַללע סמנים פון אַ משוגענעם. פע, יעצט משוגע ווערען — איך בין דאָך עפּיס אַ מצה־ראָדלער! חאַ! חאַ! חאַ!

איך וועל בעססער טראַכטען וועגען פּאָדריאַד. אַ פינסטרע גרוב, פערשטיקטע לופט; צושויבערטע קעפּף, אויסגעדאַרטע געזיכטער, צופּיצעלטע קליידער, הונגריגע נפשות, איבריגע נשמות, לעריגע מיילער, קאַטה פון לעבען, קללות, חרמות, ציניזם, גראָבהייט...

נו, אונ וואָס נאָך? שאַ, אין ווינקעל, ענטגעגען טהיר — אַ הויכע מאָדעל, עדעל־פריש, שוואַרצע אויגען, אַ געניאָקטע נאָז, הן־גריבלעך... ווי איך בין אַ יוד, מען דאַרף גאָר אָנשרייבען שפּיעלען אַ ראָמאַן, האַ, חאַ, האַ! אַ ליובקע אין פּאָדריאַד צווישען דעם מצה־ראָדלער אונ אַ וואַלגערקע. אויף

א דועל ארויסגערופען דען מצה־זעטצער, בעקומען א וואונד אין הארצען מיט דער לאפעטע און פאטעטיש אויסגעצויגען דאס קאלטע ראדעל געבען דער בלייבער קאטשעלקע.

טפו! איך ווער דאך טאקי משגע!

3.

היינט האב איך זיך אנגעגעסען פאר אללע הונגריגע טאג פון א גאנץ יאהר און וואלפיל געקאסט. איך האב געגעסען מצה. דערצו האב איך מיך דערמאנט, אז איך האב ליעב געהאט מצה מיט מילך. דאס איז געוועזען לאנג, גאנץ לאנג... האב איך זיך געקויפט מילך און געשטאפט זיך א גאנצען טאג מיט מצה און מילך. דער בעל־הבית קוקט מיר אין די אויגען אין לאכט.

אט, א שופט! ער פערשטעהט, וואס איך בין.

— ווי לאנג האסט דו שוין קיין מצה נישט געגעסען? האט ער מיך געפרעגט מיט א חיטרען שמייכעל.

ווען ער וואלט קיין לאנגע קאפאטע נישט געטראגען און קיין פאריאטישיק פון מצה באקען נישט געוועזען, וואלט ער זיכער ווייט אוועק.

ער העבט שוין אן ארייגברינגען מיך אין בעם מיט זיין קוקען. וואס וויל ער? ער וויל אביסל שפאס טרייבען אויף מיין חשבון? דאס וועט איהם נישט געלינגען! איך האב היינט שארפע צאהנער. זיי האבען זיך שטארק אנגעשארפט, זינד איך האב אויפגעהערט צו עסען. ער וועט ביי מיר ארויס בשן ועין.

און נישט ער אללין — אללע קוקען אויף מיר, אפילו דאס שאנע מאדעל קוקט אויך. נור דאס איז שוין איין אנדער קוקען. איך האב קיין שפיגעל נישט, נור איך גלויב, אז איך בין זעהר שאן אין דעם ווייסען פארטוך, וואס פערדעקט מיר די שמאטעס מיינע.

זיי פערשטעהען אללע, אז איך בין נישט קיין „איינפאכער" מצה־ראדלער. פון וואנען פערשטעהען זיי דאס? פון די אויגען, ארויסקריכען זאללען זיי! נור די רהויפט שולדיג איז די בילדונג. איך ווייס נישט, מיט וואס פאר א קללה איך זאלל זי שילטען.

איך האב געוואלט עפיס רעדען מיט זיי, נור איך האב נישט געקאנט. איך געפין עפיס קיין טעמא נישט, איך האב נישט פון וואס צו רעדען מיט זיי. שוויג איך; לאכען זיי פון מיר. נור איך וואלט נישט געקאנט רעדען, ווען איך וואלט אפילו געהאט פון וואס. איך קאן נישט רעדען. איך בין באז! איך וויל זיך זידלען. און איך וועל זיך מיט זיי זידלען. דער בעל הבית זאלל בעססער מיט גוטען פון מיר אנטרעטען!

די שאנע וואלגערקע מאגנעטיזירט מיך. זי קוקט אויף מיר, איך אויף איהר. זי קוקט אזוי ערנסט, מיט איין אומעדיגען בליק, גלייך זי וואלט מיך בעדויערען. איך האב זי געוואלט אנרופען „נארר" — נור איהרע אויגען בעוויזען אויף שכל. איך וועט זיך, אז זי איז גאר קיין נארר נישט.

איך האב געוואלט אנהעבען שרייען, וואס קוקט זי אזוי אויף מיר, נור פון קולות האב איך זיך איינגעהאלטען און איינגעדרונגען אין איהר א באזען קוק. זי האט ארויבגעלאזען א פריהער די אויגען און דערנאך אויפגעהויבען זיי צוריק און ווידער געקוקט אויף מיר. נור איהר קוק האט זיך געביטען. זי האט שוין געקוקט אויף מיר מיט א פארוואורף, ווי זי וואלט געזאגט: „פאר וואס בעלעדיגסט דו מיך?"

איך וואלט געשווארען, אז זי אויך האט געהאלטען עקזאמען א פריהער אין גימנאזיום און דערנאך אויף מצה־וואלגערן. נור פאר וואס קוקט מען אויף איהר נישט אזוי, ווי אויף מיר? ניין, דאס איז א ריין קינד פון פאלק, א ראזע צווישען דארנער, א בריללאנט צווישען שטיינער, שאנהייט צווישען אללערליי האסליכקייטען. נור בילדונג קריכט איהר נישט פון די אויגען, ניין. איהרע אויגען דריקען עפיס אנדערס אויס: טוגענד, צניעות, גרויסמוטה, ערעלקייט, גוטהערציגקייט און שכל, שכל, שכל. בילדונג וואלט געוועזען א שאנער ראם; אזוי איז זי א פראכטפאללעס בילד אהן א ראם. נור דאס בילד בלייבט דאך אלין פראכטפאלל.

איך קוק אויף איהר און קאן זיך נישט אבקוקען. איך בין שוין נישט אזוי באז. אבער וואס בעדויערט זי מיך אזוי? וואס זעהט זי אין מיר? איך וואלט זי שוין געפרעגט — שטעהט זי פערריקט אין ווינקעל, ארום און ארום מיט וואלגערקעס און מען קאן א ווארט נישט רעדען. פאר נאכט ארבייט זי זיך אב פריהער פון מיר. מארגען, ווען זי וועט זיך אבארבייטען, מוז איך ווארפען דאס ראדעל און לויפען נאך איהר. אזוי וועט עס זיין.

דער בעל הבית האט ביי מיר היינט שוין נישט געקראגען, נור ער האט זיך אבגעטראגען צו דער צייט. ער קלייבט נחת, ער האט עפיס א ווילדע הנאה, וואס איך בין ביי איהם א ראדלער. ער האט היינט געבראכט מיט זיך נאך איינינגע לאנגע קאפאטעס און געטייטעלט זיי מיט די פינגער אויף מיר. זיי האבען געלאכט און געשאקעלט צו מיר מיט די קאפף. איך בין זיכער, אז מארגען וועלען נאך קוממען כהנה וכהנה. ער וועט באלד מאכען

בילעט'ן אונ צריינלאָזען קוקען אויף מיר. ער וועט פערגולדטען ווערען.

מיר האָט בשעת מעשה דאָס בלוט אָנגעגאָסען אין געזיכט. שלעכט! זיי פייערן דען נצחון פון פינסטערניס אויף ליכטיגקייט, פון נאַכט אויף טאָג. זיי ווילען מיך שטעללען פאַר אַ משל — דאָס הייסט, אָט צו וואָס בילדונג ברייגגט! אין זייערע פאַמיליען וועט שוין קיין מאָהל קיין שטראַהל פון בילדונג נישט אַריינשיינען, פערפאַללען. אונ שולדיג בין איך. ווי ער האָט עס אָבער דערשמעקט. איך בין איהם גרויס צושווערען, אַז איך בין אַ האָר נישט געבילדעט, אַז איך ווייס אונ קאָגן גאָר נישט, אַז איך האָב אויפ'ן עקזאַמען בעקוממען פון לאַטייניש אַ צוויי. איך בין גרויס דייטליך צו ערקלעהרען איהם, אַז אַ צוויי איז ערגער פאַר אַ דריי, אַז אַ צוויי איז אַ סימן, אַז מען ווייס נישט.

זי איז בלייך געוואָרען, ווען ער האָט די יודען געטייטעלט אויף מיר מיט די פינגער. איך האָב עס בעמערקט. זי האָט זיך אָבער פאַר מיר בעלע־דיגט, פאַר דען מענשען, נישט פאַר דער בילדונג. גור ווער ווייס זי! ווער איז זי? וואָס איז זי?

איהר אָנטפערט מיר, שטערן,
איך וועל אייך בעשווערען...
פע, אַ נאַרריש ליעדעל!

5.

איך האָב נאַכטען נביאות געזאָגט: היינט האָבען געשאָטטען יודען קוקען אויף מיר. איך וועל ווערען איין אַנטיסעמיט: יודען זענען חיטרע. ערש־טענס האָבען זיי געטראָפען, אַז איך בין אַ ליטוואַק, צווייטענס, אַז איך בין איין אָרמער בעל־עברה'ניק, דריטטענס, אַז מסתמא האָב איך גוט געהונגערט. דאָס האָבען זיי גערעדט צווישען זיך בסוד, אַז איך האָב געהאָרט אונ זי מסתמא אויך. איך האָב געזעה'ן נאָך איהר.

איינער האָט געפראָגט, פון וואַנגען קען איך דאָס אַזוי ראָדלען.

דער צווייטער האָט געאָנטפערט, אַז אַ ליטוואַק קאָגן אַלץ. דאָס האָט ער שוין געזאָגט אַ ליגען. נור איך בין איהם עס מוחל.

זיי האָבען זיך אָנגעשטעלט קוקען אויף מיר איך בין אין כעס געוואָרען.

— וואָס קוקט איהר? האָב איך אַ פראָג גע־טהאָן שטרענג. איך האָב געפיהלט, אַז זי האָט אַ ציטטער געטהאָן.

זיי האָבען זיך צולאַכט; איך בין נאָך מעהר אין כעס געוואָרען.

— וואָס האָט איהר זיך אָנגעשטעלט קוקען, זשידי פאַרשיוויע! האָב איך שוין אויסגעשריען אויף די הויכע טאָנער. איך האָב געפיהלט איהר פאַר־

וויפליבען בליק. איך האָב געוואָלט חרטה האָבען אויף מיינע לעטצטע ווארטער, פעראָנטפערן זיך. נור איך בין נאָך מעהר בייז געוואָרען. איך האָב זיך קוים איינגעהאַלטען נישט אַרויפוואַרפען זיך מיט די פויסטען אויף די יודען.

— אַז מיר זענען „פאַרשיווע זשידי", וואָס ראָדעלסט דו יודישע מצה? האָט מיך איינער פון זיי געפראָגט.

ער האָט מיר געגעבען מיט אַ שטיין אין קאָפף. עס האָבען זיך פעראַנדערגעלאַכט די יודען, עס האָבען זיך פעראַנדערגעלאַכט די וואָלגערקעס, דער זעטצער, דער גיסער, דער שיטטער; די מצות לאַכט זיך, האָבען געלאַכט! נישט געלאַכט האָט זי נור, ברגז אָנרוקענדיג די שאָנע ברעמען אויף די ליכטיגע אויגען אונ אָנקנוימשענדיג דען הויכען ווייסען שטערן. נישט געלאַכט האָב איך, ווייל דאָס הארץ איז מיר פערגאָססען געוואָרען מיט בלוט. איך בין שיער נישט צולאָפעט געוואָרען פון כעס, פון שוואַכקייט, פון נישט קאָננען אָנטפערן. מיין כעס האָט דערגרייכט די האָכסטע מדרגה. נור איך האָב זיך איינגעהאַלטען. איהר מילדער קוק האָט מיר געהאָלפען.

— וואָס ווילט איהר? האָב איך כמעט מיט אַ קרעכץ אַרויסגערעדט, — וואָס ווילט איהר? איהר ווילט וויססען, ווער איך בין? אַ ליטוואַק. וואָס איך בין? איין אָרמער בעל־עברה'ניק. ווי קום איך אַהער? איך האָב געהונגערט. פאַר וואָס האָב איך געהונגערט? דאַרפט איהר דאָך צעהן מאָל מעהר נאַררישער זיין, ווי איהר זייט, דאַרף דאָך ביי אייך אַ פריהער דער מאַרך זיך איבערקעהרען, איידער איהר זאָלט פראָגען אַזאַ קשיה! וואָס זייט איהר געקוממען קוקען? האָב איך ערהאָבערט די קולות מיט פערצווייפלונג, — איהר ווילט זעהען, ווי איינער, ראַטעווענדיג זיך פון הונגער-טויד, פון דעם טשוואַק אין באַלקען ביי זיך אין צימער, איז ענטלאָפען ראָדלען מצה?.. וואָס ווילט...

— ראָדעל, ראָדעל! האָט מיך איבערגעריססען דער זעטצער, — ער האָט זיך צו דרשנט! מע'קענן אייערע חברה, אין גהינם אַלליין וועט עס נישט בעססער ווערען.

ער האָט שוין עפּיס גערעדט נישט צו דער זאַך אונ פערטשעפעט אַ נייע טעמאַ. נור איך האָב זיך אַרויפגעוואָרפען אויף די מצה אונ מיט אַללע כחות גענוממען עס ראָדלען. עס האָט זיך מיר געוואָלט אַ וואָרף טהון דאָס ראָדעל, אַ שפיי טהון אַללעמען אין צורה אונ ענטלויפען, ענטלויפען. איך האָב געראָדעלט מיט וואוטה, מיט ווילדקייט, מיט נייענציג פראָצענט פון אַ שטאַרקען, שטורמישען משגעגעם. די טויג האָט זיך צום ראָדעל געקלעבט, איך האָב צוריסען אַ פּאָר מצות. איך האָב גע־

ווארפען דאס ראדעל אויף דר'ערד אונ געחאפט זיך פאר'ן קאפף. מען האט זיך דערשראקען. די יודען זענען זיך גלייך צוגאנגען; די וואלגערקעס האבען מיך גענוממען בערוהיגען. זי איז געווארען נעבען מיר.

— בערוהיגט זיך, האט זי גערעדט מיט א זיסער קלינגענדער שטיממע, — וואס דארפט איהר זיך פון א זאלבע פראים אבעסען דאס הארץ? איהר זייט א קינד.

אין איין מינוט האב איך אלץ פערגעסען אונ נור צוגעהארט זיך צו דער פיינער, ליעבער שטיממע. מיר איז געווארען מאדנע אומעדיג — עס האט זיך מיר געדאכט, אז איך וועל זיך צו־וויינען. זי האט אויפגעהויבען דאס ראדעל, גוט אויסגעווישט עס אונ דערלאנגט מיר.

— ראדעלט, ראדעלט, האט זי געזאגט, מאכט זיך נישט אויס פון זייערע פוסטע דבורים. עס פאסט נישט פאר א געבילדעטען מאנן.

איך האב אויפגעהויבען אויף איהר די אויגען: פון וואנען ווייס זי עס? איך האב איהר געוואלט עפיס זאגען אונ נישט געוואוסט וואס. איך האב זיך דערמאנט, אז מען דארף איהר בעדאנקען פאר די טראסט־ווארטער, נור זי איז שוין געוועזען אויף איהר ארט. האב איך איהר פון וויטען בעדאנקט פאר דאס ראדעל, וואס זי האט אויפגעהויבען אונ אויסגערייניגט.

— נישטא פאר וואס! האט זי געאנטפערט מיט א ליעבליכען שמייכעל.

איהר שמייכעל, איהר קוק האבען מיך דערקוויקט. עס האט זיך מיר פערוואלט ארויספאללען איהר אויפ'ן האלז, וויינען ביי איהר אויפ'ן הארץ, טראסטען זיך מיט איהרען א קוש...

איך האב שוין געווארט מיט אומגעדולד, ביז זי וועט זיך אבארבייטען. אבער אומזיסט: מען האט מיך בשום אופן נישט אבגעלאזען — נישטא קיין צווייטער ראדלער. איך האב געמיינט, איך וועל פלאטצען.

פו, די טייפעל! איך קאן נישט איינשלאפען: דאס מאדעל קריכט מיר פון קאפף נישט, זי שטעהט מיר פאר די אויגען; איהר שטיממע קלינגט מיר אין די אויערן; אט זעה איך איהר מילדען קוק. ווי ער דרינגט מיר אריין אין הארץ! עפיס ווערט מיר אזוי ווארם, אזוי אנגענעהם. עפיס צוגיסט זיך מיר א זיסקייט איבער אללע גליעדער. פון וואנען קומט עס צו איהר? וואס איז דאס פאר א מאדעל? איין אלטע קשיה! ווי אזוי האב איך ביז אהער נישט דערוואוסט? עס איז אפשר נישט מאגליך געוועזען? כזב ושקר! ווי אזוי האב איך טאקי נישט דערוואוסט? וואס האב איך נישט דערוואוסט?

טפוי, די טייפעל, עס מישט זיך מיר אין מח!

ווי זי שטעהט דאס פאר די אויגען! איך האב עפיס קיינמאל נישט געזעה'ן אזא...

וואס איך וועל היינטיגע נאכט נישט שלאפען? ניין, איבערגעקעהרט זאלל ווערען אויף דער אנדער זייט אונ איינגעלאפען! איך וועל צאהלען ביז הונדערט. איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף, זעקס, זיעבען... ווי עס קלינגט איהר שטיממע! וואס פיר א זיסקייט! קלינגט אמאל אזוי א כארטאפיאנא? עפיס קלאפט מיר שטארקער דאס הארץ. עס פעהלט מיר מעהר נישט פערליעבען זיך! נור איך בין נישט פאהיג אויף א זאלבע זאכען. איך האב זי נישט ליעב; איך האב זי אפילו פיינד. ווען זי שטעהט יעצט נעבען מיר, וואלט איך... זי איינשלינגען. או־או־או, איך האסס זי, איך קאן זי נישט ליידען! וואס בין איך משוגע! איך וויל זיך איינשמועסען, אז איך האב זי פיינד, אונ דאס בלוט לויפט אין מיר שנעללער, שטארקער, הייסער; אין די שלעפען קלאפט אזש נור. פו! מען מוז איינשלאפען, האלטען קאפף אונ צאהלען, דאס איז א גוטע סגלה. איינס, צוויי, דריי, פיער...

בין איך פערליעבט, הא? וואס פערליעבט בין איך? וואס פאר א קוק ביי איהר איז?! א שארפעס שווערט... איך טראכט שוין ווייטער וועגען דאס מאדעל!... איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף... איך וועל גאר טראכטען וועגען איין אנדער זאך. מען דארף פון זיך דאס מאדעל אבטרייבען. וואס זאגסט דו צו דיין בעל הבית? ווי פערשטעהסט דו די יודען? דער פאנאטיזמוס איז נאך זעהר שטארק, שטארק איינגעווארצעלט געווארען אין די הערצער אונ מוחות. זיי האבען א ווילדע הנאה, וואס א געבילדעטער הונגערט: זיי זעהען אין דעם „בעשיינפערליך" א גאטט'ס זאך. בילדונג איז ביי זיי שטארק צוזאממענגעבונדען מיט פרנסה. נאך איין ארמען געבילדעטען דארף מען נאכלויפען אין די גאסען. וואס איז פערהאנן צוקוקען, וואס איך ראדעל מיצה? איך ראדעל... ראדעל... ראדעל... ווי שאן זי שטעהט ביי'ם וואלגערן! זי דרעהט זיך נישט איין אין פיער'ן, ווי אללע. זי שטעהט שלאנק, עדעל, גראציאז, ווי א בוים... איך וועל פרובען אזוי ראדלען... געחאפט דאס ראדעל אונ א שליידער געטהאן אויף דר'ערד... „וואס דארפט איהר זיך אבעסען דאס הארץ?"... „ראדעלט, ראדעלט"...

אח, ציארט וואזמי! איך ברעדיע דאך. איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף, זעקס, זיעבען, אכט, ניין...

(פ. פ.)

דוד פינסקי.

ווּ. גאַרשין.

דאָס, וואָס איז נישט געוועזען.

אין אַ שאָנעם שרעקליך-הייסען זוממער-טאָג, אַ זוניגאַר 12, ווען די זונן האָט פּשוט געברענט, איז אַלץ כמעט געשלאָפען: מענשען האָבען אָבגעגעסען מיטטאָג אונ געלעגט זיך אָברוהען; די פֿאָגלעך זענען שטיל געוואָרען, אפילו פֿליגען האָבען זיך בעהאַלטען פֿאַר דער היטץ. וועגען די הויזליבע טהיערע איז גאָר נישט דאָ וואָס צורעדען: בהמות, גרויסע אונ קליינע, האָבען זיך בעהאַלטען הינטער'ן שפּייכלער פֿון תבואה; דער הונד האָט זיך דאָרט אויסגעגראָבען אַ גרוב, אַנידערגעלעגט זיך אונ, מיט האַלב פֿערמאַכטע אויגען, שווער געאָטהעמט אונ דערביי אַרויסגעשטעקט די רויטע צונג כמעט אויף אַ האַלב אַרשין; צייטענווייס, געוויס פֿון מרה שחורה, האָט ער געגעניצט אַזוי הויך ווי פֿון אַ האָרן. מאַדאַם „צוויזן” האָט זיך מכּריח געוועזען צום ברעג פֿון טייכעל אונ אויסגעצויגען זיך דאָרטען מיט איהרע דרייצעהן קינדערלעך. פֿון דער שוואַרצער, פֿעטטער בלאָטע האָבען אַרויסגעשטאַרט די חזירשע שנויצען, אָהנליכע צו מטבעות מיט צוויי לאָכער, וואָס האָבען געאָטהעמט, לאַנגליכע, מיט בלאָטע אויסגעשמירטע, חזירשע רוקענס אונ גרויסע, לאַנג אַראָבגעלאָזטע אויערן. נור היהנער אַלליין האָבען זיך נישט געשראָקען פֿאַר די היטץ. זיי האָבען ווי עס איז פֿערטריבען די צייט, גראָבענדיג מיט די פֿיסלעך די טרוקענע ערד געגענאיבער דעם גאַנעק פֿון קיך, חאָטש זיי האָבען גוט געוואוסט, אַז זיי וועלען קיין איינציג קאָרענד'ל נישט געפֿינען. דער האָהן האָט זיך, אַ פּנים, אויך נישט גוט געפֿיהלט; ער האָט עפּיס בעקוממען אַ צורה פֿון אַ גולם אונ מיט'ן גאַנצען כח געשריען: „אַ סקאַנדאַל אַ ביסל!”

אין גאָרטען, אויף איין אָרט, וואו עס איז הייסער געוועזען ווי אומעטום, איז געזעסען אַ גאַנצע געזעללשאַפֿט פֿון נישט אויסגעשלאָפֿענע שררות, דאָס הייסט, געזעסען זענען נישט אַללע: דער אַלטע גניאַדי, למשל, האָט פֿון שרעק פֿאַר אַנטאָן דעם שמייסערס בייטש גאָר נישט געקאָנט זיטצען: אַנטאָן האָט דאָ נישט ווייט צו-וואָרפֿען אַ הויפֿען היי; אַ וואָרמיל, פֿון וועלכען עס וועט מיט דער צייט אַרויס אַ זוממער-פֿליגעלע, איז אויך נישט געזעסען, גיבער — געלעגען אויפ'ן בויך. נור עס רעדט זיך שוין אַזוי... זיי זענען געזעסען! דאָרטען אויפ'ן אָרט, נישט ווייט פֿון הויפֿען היי, אונטער'ן שאָטטען פֿון אַ קירשענבוים האָט זיך פֿערקליעבען גאָר אַ קליינע, נור זעהר אַ ווייכטיגע קאָמפּאַניע: אַ שנעק'ל, אַ מיסט-קאָפֿער (זשוק), אַ עגדיס'ל (יאַשטשיערקע) אונ דאָס אויבען דערמאָנטע וואָרמיל; צו זיי איז אונטערגעשפּרונגען אַ היישרעק; דערביי איז געשטאַנען דער אַלטע גניאַדי אונ צוגעהאָרט זיך מיט איין גניאַדען אויער, פֿון וועלכען עס האָבען אַרויסגעשטעקט אַ פּאָר גראָהע האָר; אויפ'ן גניאַדי זענען געזעסען אַ פּאָר פֿליגען. די קאָמפּאַניע האָט גאַנץ עדעל, נור לעבענדיג געפֿילאָזאָפֿירט, „געחקרנט זיך”. ווי עס פֿיהרט זיך, האָט איינער דעם צווייטען נישט נאָכגעגעבען, ווייל יעדער האָט הויך געשאַטצט זיין אייגענע מיינונג.

— נאָך מיין מיינונג, האָט געזאָגט דער מיסט-קאָפֿער, — דאַרף אַ לייטישע בריאה אַם אַללערערשטען זאָרגען פֿאַר קינדער. דער, וואָס טהוט ווי געהעריג דאָס, צו וואָס ער איז בעשאַפֿען געוואָרען, דער געהט בדרך הישר; ער ווייס זיין זאַך, אונ וואָס עס זאָל נישט געשעהען, איז ער פּטור פֿון אַחריות. גיט אַ קוק אויף מיר! ווער האָרעוועט נאָך מעהר פֿון מיר? ווער קייקעלט גאַנצענע טאָג נאָך אַנאַנד אָהן איין אויפֿהער אַזאַ שווערע גרויסע קויל? אַ קויל, וואָס איז אַזוי קונציג קיילעכיג אַרויס פֿון מיסט אונ דיענט צו אַזאַ גרויסען צוועק, עס זאָללען זיך האָדעווען אין איהר אַזוינע מיסט-קאָפֿער, ווי איך בין? דערפֿאַר ווייס איך נישט, אויב נאָך איינער קאָן מיט אַזאַ ריינעם געוויססען אונ רוהיגען האַרץ זאָגען: „יאָ, איך האָב געטהאָן אַלץ, וואָס איך האָב געקאָנט אונ געדאַרפֿט טהון!” אויב נאָך איינער קאָן זאָגען די ווערטער, ווי איך, ווען אויף דער וועלט קומט אָן אַ נייער דור מיסט-קאָפֿער. אָט וואָס הייסט פּראַצע!

— נו טראָג זיך, ברודער, מיט דיין פּראַצע! האָט געזאָגט די אַמייזע (מוראַשקע), וואָס האָט נישט קוקענדיג אויף די היטץ געבראַכט צושלעפּען אַ גרויס שטיק טרוקען שטענגעל, בשעת דער מיסט-קאָפֿער האָט געדרשנט. זי האָט זיך אויף אַ מינוט אָבגעשטעלט, צוגעזעצט זיך אויף די הינטערסטע פֿיסלעך אונ מיט ביידע פֿאָדערסטע אָבגעווישט דען שווייס פֿון פּנים. — איך האָרעווע דאָך אויך, אונ מעהר פֿאַר דיר! נור דו אַרבייסט פֿאַר זיך אָדער פֿאַר דיינע קליינע קאָפֿער. נישט אַללע זענען אַזוי גליקליך... דו וואָלסט געפּרובט שלעפּען קלאָטצער אָט ווי איך. איך ווייס אַלליין נישט, וואָס עס צווינגט מיך, איך זאָל האָרעווען, קריכען אויס דער הויט אפילו אין אַזאַ היטץ. קיינער וועט דערפֿאַר אפילו קיין דאַנק נישט זאָגען. מיר אונגליקליכע אַרבייטס-אַמייזען האָרעווען אַללע מיט'ן לעטצען כח! אונ וואָס איז אונזער לעבען? אַ מזל אַ ביסל!..

— איהר, הערר מיסט-קאָפֿער, קוקט צו פּראָסט, אונ איהר, פֿרוי אַמייזע, מאָהלט דאָס לעבען אין צו פֿינסטערע פֿאַרבען, האָט אָנגעהויבען דער היישרעק

צו קנאקען: — ניין, הערר קאפער! אמת, איך האב טאקי ליעב א קנאק, א טאניץ, א שפרונג, אבער נישט מעהר... דאס געוויסען פלאגט אבער נישט! גלאט זייט איהר אראב אן א זייט און פערענטפערט גאר נישט די פראגע, וואס פרוי עגדיס האט געשטעלט, זי האט געפראגט: „וואס הייסט א וועלט?” און איהר רעדט וועגען א מיסט-קויל! דאס איז זאגאר נישט עדעל. די וועלט איז, נאך מיין מיינונג, שוין דערפאר אלליין א גוטע זאך, וואס אין איהר איז דא פאר אונז א יונג גראזעל, א זונן, א ווינטעל. און די וועלט איז גרויס. איהר קאנט דא צווישען די בוימער גאר קיין בעגריף נישט האבען, ווי גרויס זי איז. ווען איך בין אין פעלד, שפרינג איך אונטער אין דער הויך, ווי איך קאן נור — און גלויבט מיר באמונות, איך דערגרייך בענוג-גענוג הויך — יענמאלט זעה איך ערשט, אז די וועלט האט גאר קיין סוף נישט.

— אמת! האט טיעפזיניג בעמערקט דער גניאדי, — קיינער פון אייך האט נישט געזעהן א הונדערט חלק פון דעם, וואס איך האב זיך אנגעזעהן אויף מיין לעבען. שאדע, וואס איהר קאנט נישט פערשטעהן, וואס איז דאס אזוינס א ווארסט. א ווארסט פון דאנגען איז דא א דארף לופאווקא — אהין פאהר איך יעדען טאג נאך וואסער — נור דארטין קארמעט מען מיך קיינמאל נישט. און פון צווייטען זייט איז דא גאאומאווקא, זויעראווקא — דארטין איז דא א מקום קדוש מיט א נר תמיד; ווייטער איז א דארף סוועגטי דוך און דערנאך באגאיאוולענסק. אין באגאיאוולענסק גיט מען מיר היי, נור שלעכטע; אט אין ניקאלאיעוו — דאס איז אזא שטאדט, אבט און צוואנציג ווארסט פון דאנען — איז גאר גוטע היי און מען גיט נאך האבער אויך. איך האב אבער פיינד אהין צופאהרען: אהין פארט אויף אונז דער אדון אלליין און הייסט דעם קוטשער אונטערטרייבען, און דער קוטשער שמייסט שוין מיט צו פיעל חשק... עס איז נאך דא גלופאווקא, בעלאזיערקא, חערסאן — אויך א שטאדט... נו, קאנט איהר דאס אלץ פערשטעה'ן? אט דאס הייסט א וועלט! דאס איז נאך אויך נישט גאר, אבער דאך שוין א היבש שטיק וועלט.

און דער גניאדי איז ענטשוויגען געווארען, נור די אונטערסטע ליפ האט זיך נאך בעוועגט ביי איהם, פונקט ווי ער וואלט נאך עפיס געשעפטשעט. דאס איז געוועזען פון אלטקייט. ער איז שוין געוועזען אלט זיעבצעהן יאהר און פאר א פערד איז דאס אלץ איינס, ווי ביי א מענשען זיעבען און זיעבציג.

— איך פערשטעה נישט אייערע פערדישע רעד און, דען אמת זאגענדיג, יאג איך זיך גאר נישט זיי צו פערשטעה'ן, האט געזאגט דאס ווארמיל. — איך דארף נור האבען א לאפוך און גענוג. אט קריך איך שוין פיער טאג און עס איז נאך נישטא דער ברעג. נאך דעם לאפוך איז דא נאך א לאפוך, און אויף יענעם זיצט נאך א ווארמיל. אט האט איהר אין גאנצען, און איך דארף גאר ארגיטץ נישט שפרינגען — דאס איז אלץ אויסגעקלערטע זאכען, פוסטע מעשות. זיטץ זיך דיר, עסס דאס בלאטט, אויף וועלכען דו זיטצסט. אז איך וואלט זיך נישט געפוילט, וואלט איך שוין לאנג אוועקגעגאנגען פון אייך און אייער געשפרעך. פון אייער פלוידעריי העבט אן דער קאפף וועה צו טהון און מעהר גאר נישט.

— ניין, אט לאזט נור, פאר וואס-זשע? האט איבערגעשלאגען דער היישערעק, — קנאקען איז זעהר אנגענעהם און איבערהויפט וועגען א זאלכע הויכע ענינים. פערשטעהט זיך, עס זענען פערהאנן פראקטישע נאטורען, וואס טראכטען מעהר נישט, ווי אנצופאקען דען בויך, אט ווי איהר, הערר שמעטטערלינגס-ווארמיל...

— אח! זעהט, לאזט מיך, איך בעט אייך, טשעפעט מיך נישט! איך טהו עס נור צוליעב עולם הבא, צוליעב יענע וועלט.

— וואס פאר א יענע וועלט? האט געפראגט דער גניאדי.

— איהר ווייסט דען נישט? האט געאנטפערט דאס שמעטטערלינגס-ווארמיל, — אז נאכ'ן טוידט וועל איך ווערען א פליג, א שמעטטערלינג מיט פערשיעדענפארביגע פליגלען?

דער גניאדי און דאס עגדיס'ל האבען דאס גאר נישט געוואוסט; די פליגען האבען עפעס יא געהאט א בעגריף דערפון, נור זעהר א שוואכען. אללע האבען געשוויגען, ווייל קיינער האט נישט געקאנט זאגען וואס עס איז וועגען יענער וועלט.

— פעסטע איבערציינגונגען זענען ווערטה דען גראסטען כבוד, האט א קנאק געטהאן דער היישערעק, — ווינשט פיליייכט נאך ווער עס איז צו רעדען? פיליייכט איהר? האט ער זיך געווענדט צו די פליגען, און די עלטסטע פון זיי האט אנגעהויבען צורעדען:

— מיר קאנען נישט זאגען, אז אונז איז שלעכט. מיר קוממען ערשט פון די גרויסע זאלען; די מאדאם האט אנגעשטעלט אין שאלען קאנפעטורען און מיר זענען פערקראכען אונטער די דעקלעך און געגאשט. מיר זענען צופריעדען. אונזער מאמוניו איז דערשטיקט געווארען אין די קאנפעטורען, נור וואס זאלל מען טהון? זי האט שוין איהר וועלט'ל אויסגעפיהרט און מיר זענען צופריעדען!

— רבותי! האט געזאגט דאס עגדיס'ל, — איך קלער, אז איהר זייט אללע דורכאויס גערעכט;

נוּר פוּן צווייטען זייט...

נור דאָס עֶגדיס׳ל האָט זיך אָבגעֶהאַקט אוּנ האָט טאַקי אַזוי נישט אויסגעֶזאָגט, וואָס איז פוּן צווייטען זייט, ווייל זי האָט געֶפֿיהלט, ווי עֶפּיס האָט איהר שטאַרק צוגעֶדריקט דעֶן עֶק צוּ דעֶר עֶרד.

דאָס איז געֶוועֶזעֶן דעֶר שמייסעֶר אַנטאָן, וואָס האָט זיך עֶרשט אויפֿגעֶחאַפּט פוּן דרעֶמ׳ל אוּנ איז אָנגעקוּמעֶן נאָכ׳ן גניאַדי. עֶר האָט אוּנגעֶרן אַרויפֿגעֶטראָטעֶן מיט זיינעֶ גרויסעֶ שטיפֿעֶל אויף דעֶר געֶעֶהרטעֶר קאָמפּאַניע אוּנ האָט זי צעֶריבּן: מעֶהר נישט די פֿליגעֶן זעֶנעֶן אַוועֶקגעֶפֿלויגעֶן אַרומ־לעֶקעֶן זייעֶר טוידטעֶ מיט קאָנפֿעֶטורען בעֶשמירטעֶ מוטטעֶר, אוּנ דאָס עֶגדיס׳ל איז עֶנטלאָפֿעֶן מיט איין אָבגעֶריסעֶנעֶם עֶק. אַנטאָן האָט אָנגעֶנוּמעֶן דעֶן גניאַדי פֿאַר׳ן טשוּב, אַרויסגעֶפֿיהרט איהן פוּן גאָרטעֶן אַיינצוּשפּאַנעֶן אין פֿאָס אוּנ פֿאָהרעֶן נאָך וואַסעֶר אוּנ דעֶרביי געֶזאָגט: „נוּ שלעֶפּ זיך, דוּ, עֶקיגעֶר!“ דעֶר גניאַדי האָט דעֶרויף שטיל געֶמוּר־מעֶלט.

אוּנ דאָס עֶגדיס׳ל איז געֶבליבעֶן אָהן איין עֶק. אמת, אין אַצייט אַרוּם איז עֶר אָבגעֶוואַקסעֶן, נוּר אויף איבּיג געֶבליבעֶן אַ ביסל טעֶמפּ אוּנ שוואַרצליך. אוּנ אַז מעֶן פֿלעֶגט פֿראָגעֶן דאָס עגדיס׳ל, ווי אַזוי האָט זי דעֶן עֶק פֿעֶרלאָרעֶן, פֿלעֶגט זי אָנטפֿעֶרן מיט ענוות:

— מעֶן האָט מיר איהן אָבגעֶריסעֶן דעֶרפֿאַר, וואָס איך האָב מיך בעֶשלאָסעֶן אויסצוזאָגעֶן מיינעֶ איבּעֶרציינוּנגעֶן.

אוּנ דאָס עֶגדיס׳ל איז געֶוועֶזעֶן גאַנץ געֶרעֶכט.

איבעריזעצט דור

אהרן הורוויץ.

שלמה דעֶר וויינעֶר.

עֶרצאָהלוּנג.

ר׳ שלמה דעֶר וויינעֶר אָדעֶר ר׳ שלמה דעֶר חסיד, ווי אַנדעֶרעֶ פֿלעֶגעֶן איהן רוּפֿעֶן, איז געֶוועֶזעֶן באמת אַ גרויסעֶר חסיד. עֶרשטעֶנס האָט זיין גאַנצעֶ קליינעֶ איינגעֶהויקערטעֶ פֿיגוּר, דאָס מעֶרידין־געֶזיכט, דאָס אויסגעֶקראָכעֶנעֶ, שיטטערעֶ, שפּיטציגעֶ באָרדעֶל, די בלינדליכעֶ, רינגעֶנדיגעֶ אויגעֶן, עדות געֶזאָגט, אַז עֶר איז אַ חסיד; צווייטעֶנס, איז עֶר געֶזעֶסעֶן ביי׳ם ווייב אויף דעֶר האַלז אוּנ האָט נישט אַ קלאַפּ געֶטהאָן זיין גאַנץ לעֶבעֶן אַ פֿינגעֶר אָן אַ פֿינגעֶר; דריטטעֶנס איז עֶר געֶלאָפֿעֶן אַלעֶ טאָג אין דעֶר פֿריה אין מקוה אַראָב צושווינקעֶן די עברות, וואָס האָבעֶן זיך אויף איהם פֿאַר אַ טאָג אָנגעֶקליבעֶן; פֿירטעֶנס פֿלעֶגט עֶר גאַנצעֶ טאָג אָבזיצעֶן אין בית המדרש. עֶר האָט פֿיינד געֶהאַט צוּ זיין אין דעֶר היים: וואָס וועֶט עֶר דאָרטין טהוּן? קוקעֶן אויף דעֶר פלונית׳טעֶ? אין בית־מדרש פֿלעֶגט עֶר אַריינקוקעֶן אין אַ ספר, חאַפּעֶן אַ וואָרט מיט אַ למדן אַ בטלן, דורכשמועסעֶן זיך מיט ליזבעֶ דעֶם מלמד, וואָס האָט געֶהאַט טויזעֶנד איין נאַכט צוּ דעֶרצאָהלעֶן פֿון דעֶם אַלטעֶן, מיטטעֶלעֶן אוּנ יוּנגעֶרעֶן רבי. דאָרטין איז געֶוועֶזעֶן זיין וועֶלט; דאָרטין האָט עֶר געֶלעֶבט, געֶפֿיהלט, אַז עֶר לעֶבט.

בין מנחה למעֶרב פֿלעֶגט עֶר זאָגעֶן „עין יעקב“ פֿאַר׳ן עולם. זיין זאָגעֶן איז געֶוועֶזעֶן „אָהן פֿליטעֶ־לעֶך“, נוּר פוּן דעֶסטוועֶגעֶן האָבעֶן אַלעֶ מסכים געֶוועֶזעֶן, אַז עֶר איז אַ יוּד אַ מופלג.

אָפֿט פֿלעֶגט מעֶן איהן זעֶה׳ן אַרומגעֶה׳ן מיט ליזבעֶ דעם מלמד קלייבען נדבות אויף אַיין אָרמעֶ כלה, אויף אַיין אַלטען בטלן, אויף דעם שמש׳ס ווייב, וואָס ליעגט אין זיעבעטען קינדבעֶטט, אוּנ נאָך אַזאָלכעֶ זאַכען.

זיין ווייב פֿרומה גיטעל איז געוועזען די שפּיי־זערין. דאָס געשעֶפֿט האָט זיך געֶהאַלטען נור אויף איהר. דען ווײן האָט זי אַלליין געמאַכט, אַלליין געֶפּראַוועֶט, אַלליין אַרומגעֶטראָגען איהן אַללעֶ ערב שבת אוּנ יום טוב צו די בעלי־בתים. צווועֶהן די קינדער איז אויך געוועזען אויף איהר. נור זי האָט זיך נישט געֶקלאָגט: זאָלל ער אַרבייטען וועגען יענער וועלט, זי — וועגען דער וועלט אוּנ ממילא וועלען זיי שוין זיין אייביגעֶ שותפים.

נור איין טאָג אין יאָהר איז געוועזען, וואָס ר׳ שלמה פלעגט פערלאָזען די „דלית אַמות“ פֿון בית מדרש, דאָס אַרבייטען וועֶגען יענער וועלט אוּנ עוסק׳ן זיך אַ ביסל אין דער וועֶלט. דאָס פֿלעגט זיין ערב פסח, דער יריד ביי די ווײנער. אין יענעם טאָג זענען זיינע האָנד געוועֶזען „פֿולל מיט אַרבייט“: אויסשווינקען די קונים׳ס כלים, פֿערציינגען אין רעֶסטער, נעהמען געלד, געבען אויסגאָב אוּנ שווערען בנאמנות, אַז דער ווײן איז גאָר איין אַנטיק, אַ הפלא, אַז דער מלך מאָג איהן טרינקען.

איינמאָל ערב פסח איז ר׳ שלמה געבליבען אַלליין אין קעלער: פֿרומה גיטעל האָט נאָך געהאַט אַסך מלאָכה אין שטוב. עֶס איז שוין געוועזען שפּאָט, ר׳ שלמה האָט זיך צוגעֶקליבען פֿער־שליסען דען קעלער. פלוצלינג איז אַריינגעֶפֿלויגען פֿערסאַפּעֶט משה דער שניידער, אַ לאַנגער, דאַרער יוּד, מיט אַיינגעֶפֿאַללענע אויגען אוּנ אַ מאָגערען געזיכט, וואָס איז געֶוועֶזען בעוואַקסען מיט אַ ברייטער גראָהליכער באָרד. אונטער דער האַנד האָט עֶר געֶהאַלטען אַ פֿלאַש.

— ווי פערשפּאָטיגט זיך א יוד מיט ווײן נעה־מען? האָט איהן ר׳ שלמה פאָרוואורפליך געפרעגט. — ווײן נעהמען דאַרף זיין דאָס ערשטע זאַך, די כוסות, א קלינגינגקייט די כוסות!

— אוף! האָט אָבגעסאפּעט דער שניידער, — ביז יעצט האָב איך געדאַרפט אַרבייטען ירוחם דעם מעהלער׳ס קאָסטיום...

— טאָ מאַך זשע יעצט קיין שהיות, האָט ר׳ שלמה איהן איבערגעריסען, — עס איז שוין גאַנץ שפּאָט. נו, וואָס פאַר א ווײן ווילסטו? שטאַרקען, זיסען, שוואַכען? וויפיעל ווילסטו נעהמען? נו, גיכער.

ער האָט אַרויסגענוממען ביי משה׳ן די פלאַש פון האַנד, אָנגעגאָססען וואַססער און גענוממען עס רייניגען.

— איך ווייס? וועלכען איהר וועט געבען, וועט איהר געבען, האָט משה געאָנטפערט, — און וויפיעל זאָלל איך נעהמען? ווייס איך, וויפיעל איך זאָלל נעהמען? מיר קומט פון אייך א רובעל, גיט מיר אויף דעם רובעל.

ר׳ שלמה האָט אָבגעהאַקט אין זיין אַרבייט און פערוואונדערט א קוק געטהאָן אויפ׳ן שניידער.

— פאַר וואָס קומט דיר א רובעל? האָט ער געפראַגט.

— אָט נאָך פון פאַר פורים אָן, האָט געאָנטפערט דער שניידער.

— זעהסט, דאָס איז שוין גאָר איין אַנדער זאַך האָט ר׳ שלמה אויסגעזוונגען, — איך קאָנן דיר פערקויפען מעהר נישט ווי אויף גרויטע...

— ווי הייסט, און מיין אַרבייט איז דענן קיין געלד נישט? האָט זיך משה בעלעדיגט.

— אָהן איהר ווייס איך גאָר נישט, האָט איהם ר׳ שלמה ערקלעהרט.

— איהר מאָגט מיר גלויבען, איהר קאָנט מיך שוין נישט דען ערשטען טאָג, אַז איך זאָג, מיר קומט, קומט מיר, האָט זיך געעקשנט דער שניידער בעלעדיגט.

— מאַך קיין שהיות נישט, משה, שוין שפּאָט, האָט איהן איבערגעריסען דער ווייגער ווינך, — האָסטו געלד, טאָ נעהם ווײן, באַלמוטשע נישט.

— ווי הייסט, מיר קומט א רובעל! האָט שוין דער שניידער ערהאָבערט די שטימע.

— דאָס איז איהר געשעפט, האָט אָבגעשניטען ר׳ שלמה. דו ווייסט דאָך, איך מיש זיך עפּיס א סך?

— איז וואָס זאָלל איך טהון? האָט ביטטער אַרויסגערעדט דער שניידער, — איך האָב ביי זיך נישט א צובראָכענעם שיללינג.

— זאָג אַליין, וואָס קאָנן איך דיר העלפען? האָט ר׳ שלמה אָבגעקרעכצעט.

— זאָלל זיין, אַז עס קומט נישט. ניין, נו, עס קומט נישט, האָט אָנגעהויבען דער שניידער, בין איך ביי אייך קיין בעל־בטוח נישט אויף א רובעל? גיט אויף א האַלבען, גיט אויף צוויי גילדען.

— גלויב מיר בנאמנות, האָט ר׳ שלמה געזאָגט מיט א געבעט, — אַז איך קאָנן נישט. אָהן איהר ווייס איך גאָר נישט און טאָר גאָר נישט טהון; דאָס איז איהר געשעפט. זי האָרעוועט, איז זי די בעל־הבית׳טע. איך ווייס גאָר נישט...

— וועט איהר נישט געבען? זיין ביי אייך רעכט, איך זאָלל בלייבען אָהן ווײן? האָט דער שניידער אויסגעשריען.

אַודאי פערדריסט עס מיך זעהר, האָט ר׳ שלמה פרום אַרויסגערעדט און גענוממען זיך פאַר די שלאָססער, — איך וואָלט געוועזען דער בעל־הבית, וואָלט איך...

— עך, ר׳ שלמה, זאָלל מיינע אַריבערגעהן; האָט איהן אָבגעהאַקט מיט פערצווייפלונג דער שניידער, אַריינלאָזענדיג די האַנד אין קעשענע, — איך האָב געוואָלט קויפען מיין טאָכטער א פּאָר שיך אויף יום טוב, טאָ זאָלל זי אומגעה׳ן באָרפיס, גיט מיר ווײן! האָט ער באַז אויסגעשריען פון די צונויפגעדריקטע צאָהנער, אַוועקלעגענדיג א רובעל

— ווײן דאַרף זיין דאָס ערשטע זאַך, האָט ר׳ שלמה געמורמעלט איהן, — די כוסות, א קלינגינגקייט די כוסות!..

הייז ב׳...

עפּיס געטהון

נאטור-קרעפטען.

ג) ווארמקייט.

מיט דער ווארמקייט טרעפען מיר זיך אין לעבען אויף יעדען שריט און טריטט; מיר אלליין ארבייטען זי אויס אין אונזער קארפער און פערליערען זי ערשט מיט'ן לעבען צוזאממען; זי איז א לעבענס-בעדינג פאר אללעם, וואס לעבט און וואקסט; פאר אללעם, וואס בעוועגט זיך. נעמט צו די ווארמקייט — הארט אויף דאס לעבען, פערשווינדט יעדע בעוועגונג; אלץ ווערט טויט און פערשטארט, אהן א תנועה, אהן א קלאנג. אנדערע וויססענשאפטען וועללען אייך לערנען, פאר וואס עס ווארמט די זונן, וואס פאר איין אוצר היטץ עס שטעקט אין דער ערד, וואס שפייט מיט פייער דורך הוילע בערג און שפריצט ווארמע, הייסע און זיעדענדיגע קוועלען; פאר וואס עס בעוויזט זיך ווארמקייט ביי פערשיעדענע „חעמישע פראצעססען", ווי ביי יעדען ברענען, קאללעך-לעשען און אנדערע פערשיעדענע צוזאממענמישונגען פון קארפער; ווי אויך — ווי אזוי אלץ, וואס לעבט און וואקסט, ארבייט אין זיך אויס די ווארמקייט, וואס עס ברויכט צום לעבען. — מיר, וואס ווילען בעקאנט ווערען מיט פיזישע קראפטען, וועללען נור רעדען פון דער ווארמקייט, וואס בעוויזט זיך אונז מעכאניש, ביי יעדער ארבייט, ביי יעדער בעוועגונג און בכלל — וואס פאר איין אייגענשאפטען די ווארמקייט האט. —

א. ווארמקייט איז איין אויסגענוצטע קראפט.

1 § אז ביי יעדער ארבייט דערווארמט זיך אונזער קארפער, האט איהר געוויס בעמערקט. איהר זעהט גאנץ אפט, ווי א טראגער דערשוויצט זיך אונטער דער לאסט אין מיטטען גאסס, אין גראסטען פראסט. אז עס ווערט אונס קאלט און מיר האבען קיין נוצליכע ארבייט נישט, לויפען מיר ארום איבער דער שטוב, שלאגען מיט איין פוס אין'ם צווייטען, מיט איין האנד אין דער אנדערער, און פון דער בעוועגונג, וואס איז אויך נור איין ארבייט פון אונזערע גליעדער, דערווארמען מיר זיך. איהר צווייפעלט נישט, אז — ביי יעדער ארבייט בעוויזט זיך ווארמקייט.

2 § אויך איז אייך לייכט געוועזען צו בעמערקען, אז דער דין איז נוהג נישט ביי לעבענדיגע קארפער אלליין. ביים שמיעדען (קאוועז), אפילו אויף קאלט, דערהיצט זיך דאס אייזען, אין וועלכען מיר שלאגען, גלייך מיט'ן האממער און אמבאס; רייב מיט א מעטאלענען קנאפ איבער'ן טיש — דערווארמט און דערהיצט ער זיך געשווינד. אמאל איז דאס געוועזען (און ביי די ווילדע איז עס נאך היינט) דאס איינציגע מיטטעל פייער צו מאכען: מען נעמט צוויי הייאקענע קיהנדליך און מען רייבט איינם אינ'ם צווייטען ביז זיי דערווארמען, דערהיצען זיך און צינדען זיך אן. רייב צוויי שטיקליך אייז ווינטער אין גאסס, איינם אינ'ם צווייטען, וועללען זיי זיך אויך דערווארמען און צוגעה'ן. אז מען שמיערט נישט דען וואגען, צינדען זיך געשווינד אונטער די אקסען פון די רעדער, וואס רייבען זיך ארום זיי. ביי'ן א וואססער-פאלל איז דאס וואססער אונטען, פונ'ם ארבפאללען, ווארמער אלץ אויבען אין דער הויך — ביי ארבייט אדער בעוועגונג, דערווארמען זיך אללע קארפער.

4 § נור וואס פאר א שייכות האט די ווארמקייט צו דער ארבייט אדער דער בעוועגונג? איהר האט געוויס נישט איינמאל בעמערקט, אז, וואס שווערער די ארבייט איז, מעהר בעוויזט זיך ווארמקייט;

אז אין אייזערן קיילעכיל וועט זיך קאללערן (קייקלען) איבער דער פאדלאגע, וועט זיך עס, וואס וועניגער גלאט די פאדלאגע איז, געשווינדער דערווארמען. עס איז לייכטער אויסצומישען לופט אלס וואססער, צו מישען וואססער, אלס צו קנעטען אין ליים, וואקס, סמאלע אונ דערגלייכען ווייכע קארפער; שווערער איז אויסצוביינען האלץ, נאך שווערער — שטיין, ווער שמיעסט אייזען אדער נאך שטאל; אונ דעריבער אז איהר מאכט מיט דער האנד אין דער לופט דערווארמט איהר אייך וועניגער, אלס שלאגענדיג מיט איהר אויף שטעהענדיג וואססער; געשווינדער וועט איהר אייך דערהיצען, אויב איהר וועט שלאגען אין פוטער, נאך געשווינדער — אין סמאלע, וואקס, זיגעל-לאק אונ נאך געשווינדער אין האלץ, שטיין, אייזען, שטאל. איהר זעהט בחוש — אז וואס הארטער דער קארפער איז, וואס מעהר ער שטעלט זיך אייך ענטגעגען, וואס וועניגער איהר קאנט אויב'ן ווירקען, „פועל יוצא" זיין, אנדערס מאכען — מעהר אונ געשווינדער קומט ארויס די ווארמקייט.

אונ דעריבער ווערט דער ענבויר, וואס בויערט אין ווייך האלץ, נישט אזוי געשווינד הייס, ווי ביים בויערען אין שטיין; ביים בויערן אין שטיין — וועניגער, ווי ביים בויערען אין אייזען; די קויל, וואס ווערט ארויסגעשאססען פון ארמאט, האט אינ'ם פליהען נור גובר צו זיין די לייכטע לופט — דערהיצט זי זיך וועניג; טרעפט זי אבער אויף א הארטע וואנד פון א פעסטונג, וואס זי קאנן נישט דורכבויערן, דערהיצט זי זיך אונ ווערט צו שמאלצען אויפ'ן ארט.

ביי יעדער ארבייט גיבען מיר אויס אונזער קראפט אויף א געוויססע בעוועגונג; צו מישען מיר לופט אדער וואססער, צו מיר קנעטען אונ ביינען ווייכע קארפער, צו מיר קאווען מעטאללען, סיי ווי סיי גיבען מיר אויס אונזער כח אויף א געוויססע בעוועגונג, וואס דארף געשעהען אינ'ם קארפער, איבער וועלכען מיר ארבייטען. דעריבער ווערט אונס הייסער פון געה'ן אויף א שלעכטען וועג, אין א זאמד אדער אויף שטיינער, ווי אויף א גלאטטען; ווייל — וואס וועניגער עס געשיהט פון דער בעוועגונג, מעהר בעקומען מיר פון דער ווארמקייט!

4 § אז מיר שלאגען אריין א נאגעל אין א ווייכע הילצערנע, אדער ליימיגע וואנד — דערווארמט זיך דער האממער מיט'ן נאגעל גאנץ וועניג. דען כח, וואס מיר בענוצען ביי דער ארבייט, געהט כמעט אין גאנצען אויף דער בעוועגונג, וואס דער נאגעל מאכט, אונ נור פון א קליין ביסל ווערט ווארמקייט. — טרעפפען מיר אויף א ציגעל — דערווארמען זיי זיך געשווינדער, ווייל דער ציגעל איז הארטער, ווייל מיר מוזען שוין לאנגער קלאפען, פון יעדען קלאפ בעזונדער קומט שוין ארויס וועניגער בעוועגונג אונ מעהר ווארמקייט. איז אבער דער נאגעל שוין אריין אין דער וואנד ביז'ן קאפף אונ קאנן שוין ווייטער נישט געהן אונ מיר שלאגען ווייטער — ווערט פון דעם גאנצען כח, וואס מיר בענוצען אויף די קלאפ, — ווארמקייט, ווייל קיין ווייטערע בעוועגונג איז שוין נישט מאגליך.

מיר זעהען, אז די קראפט, וואס מיר בענוצען ביים בעשאפטיגען זיך מיט עפים, געהט אין א געוויססען טהייל אויף ארבייט אדער בעוועגונג אונ אין א געוויססען טהייל אויף ווארמקייט; אז ביידע — אי ארבייט אדער בעוועגונג, אי ווארמקייט — זענען א בענוצטע, אויסגעטוישטע קראפט, א פערביטענער כח; אדער, אז ווארמקייט אונ בעוועגונג זענען צוויי געשטאלטען פון דער זעלבער קראפט, אונ דעריבער — אז די קראפט בעקומט די ערשטע געשטאלט (פון ווארמקייט) נור ווי ווייט די צווייטע געשטאלט (די בעוועגונג) איז נישט מאגליך.

ב. וואָס געשיהט, אַז אַ קאָרפּער דערוואַרמט זיך.

§ 1 נעם אַ פערבונדענען נור צוזאַמענגעקנייטשטען, צוזאַממען געלעגטען בלאַז (פּאַחיר, פוזיר), אָדער איין איינגעפאַללענען באַלל. לעג זיי אין אַ וואַרמען אויבען אַריין. קוים דערוואַרמט זיך די לופט, איז איהר שוין קליין דער פּלאַץ אין דעם איינגעפאַללענעם באַלל, ווערט איהר שוין ענג צווישען די קנייטשען פון בלאַז! זי צושפּרייט זיך אונ צוציהט ביידע: דער בלאַז אונ דער באַלל העבען אָן אויפגעהן, זיי ווערען אָנגעבלאָזען אָדער — פערפולט מיט דער לופט. נעם זיי פון אויבען אַרוים, לאָז זיי אָבקיהלען — פאַללען זיי צוריק איין; די אָבגעקיהלטע לופט פערנעמט שוין צוריק דען איינענען פּלאַץ ווי פריהער — עס איז איהר שוין נישט ענג. פון דער וואַרמקייט ווערט לופט צושפּרייט, אויסגעדעהנט.

§ 2 נעם אַ דינן גלאָזערן ראָהריל, גיס עס אָן נישט פולל מיט וואַססער, מאַך אַ צייכען, ביז וואַנען דאָס וואַססער געהט; דערוואַרם דאָס ראָהריל ביי'ן אַ ליכט אָדער אַ לאָמפּיל, — וועט שוין דאָס וואַססער אַריבער איבער'ן ראָהריל, אונ עס וועט שטייגען, וואָס מעהר דו וועסט עס וואַרמען. געשווינדער וועט דאָס שטייגען צוגעהן ביי שפּירט. עס איז גענוג דו זאָלסט רייבען מיט אַ וואָללענע טאַשמע אַ דינן שמאָל האָלזעל ביי'ן אַ פּלאַש מיט ספּירט, ער זאָלל זיך אויפהעבען איבער'ן געמאַכטען צייכען. דעריבער לויפען אויס דערהיצטע, נישט פוללע סאַמאָוואַרען, טעפּף מיט מילך אָדער זופּע, וויל — אַללע פליססיגקייטען ווערען פון דער וואַרמקייט אויסגעדעהנט.

§ 3 וואַקס, זיגעל־לאַק, סמאָלע אונ אַללע אַנדערע ווייכע קאָרפּער ווערען פון דער וואַרמקייט אויסגעצויגען אונ צוגאָססען. נור צו צו־שפּרייטען זיך פון דער וואַרמקייט אפילו די האַרטע קאָרפּער צ. ב. ש. מעטאַללען? איהר ווייסט, אַז ביי'ן אַ גרויסע היץ ווערען צו טאָפּיעט אייזען, שטאָהל, גאָלד אונ אַללע אַנדערע מעטאַלען; נור דאָס אויסדעהנען קאָננען מיר בעמערקען ביי'ן אַ סך קלענערע גראַד וואַרמקייט: אַז אַ שטאָפּער (פּראָבקאַ) וויל נישט אַרויס פון פלאַש, איז גענוג צו רייבען מיט אַ וואָללענע טאַשמע דאָס האָלזעל, עס זאָלל זיך דערוואַרמען, צוציהען, אונ דער שטאָפּער זאָלל אַרויס. ביי'ן אַ פייער פלאַצען די שויבען, וויל זיי ציהען זיך אויס אונ דער הילצערנע ראַם קאָנן זיך אַזוי געשווינד נישט נאָכגעבען (שפּעטער וועללען מיר זעהען, אַז האָלץ דערוואַרמט זיך נישט אַזוי געשווינד ווי גלאָז). מאַך אַ לאָכעל אין אַ ברעטטעל, עס זאָלל פונקט דורך וואָס עס איז פאַר אַ מטבע; דערהיץ די מטבע ביים פייער, וועט זי שוין דורך דאָס לאָכיל נישט דורך. נעם איין אייזערן רעשעל (קיילעכיל) אונ אַ רינג, וואָס זאָלל זיין עטוואָס קלענער פאַר'ן רעשעל, עס זאָלל נישט קאָננען דורכפאַללען. מאַך אויפ'ן רעשעל אַ צייכען, ביז וואַנען דער רינג דערגעהט. דערהיץ דען רינג, וועט ער אַראָבפאַללען נידריגער פאַרן צייכען; לאָז איהן אָבקיהלען, געהט ער צוריק נור צום צייכען צו; דערהיץ צינד דאָס רעשעל, וועט שוין דער רינג בלייבען שטעה'ן האָכער, איבער'ן צייכען. דער שמיד זעצט די צוהיצטע רייף גאַנץ לויז אַרויף אויפ'ן הילצערנען ראָד, נור אָבגעקיהלטערהייט פּרעסט עס איין דאָס האָלץ אונ זיצט פעסט. נעם אַראָב איין אייזערנע רייף פון אַ פאַססעל, דערגליה זי, אונ פּרוו זי צוריק אַרויפצוצען — זי פאַלט אַראָב פון גאַנצען פאַס. די שינעס פון דער אייזענבאַהן מוזען ווערען געלעגט אָבגעטרעטען איינס פון צווייטען, אַז ניט וואָלטען זיי זיך זוממער אויסגעצויגען אונ אויסגעבויגען. מיר זעהען, אַז אויסגעדעהנט

פון דער ווארמקייט, ווערען אפילו די הארטסטע קארפער, און מיר זאגען מיט רעכט, אז — די ווארמקייט דעהנט, ציהט אויס אללע קארפער.

ווי אזוי דאס געשיהט, וועללען מיר אנדערש ניט פערשטעהען, צייטען מיר וועללען אננעמען די היפאטעזע, אז אללע קארפער בעשטעהען פון קליינע, גאנץ דראבנע טהיילכען (חלקים), וואס מיר זעהען ניט, ניט מיט די אויגען, ניט אפילו אויף א פערגראססער-גלאז; די וויססענשאפט רופט די טהיילכען: מאלעקולען. לויט דער היפאטעזע קומט אויס, אז וואס וויטער עס ליגט איין מאלעקול פון צווייטען, מעהר ארט פערנעמט דער קארפער, שיטטערער, וויכער, לופטיגער איז ער, און פערקעהרט — דער קארפער איז שווערער און געדיכטער, וואס ענגער, וואס הארטער די מאלעקולען ליגען איינס נעבען אנדערן; ווארמקייט (זאלל עס היסען) צו שיידט די מאלעקולען, דער ווייטערט זיי איינע פון צווייטען; דעריבער פערנעמט דער דערווארמטער קארפער מעהר פלאץ — ער ווערט צושפרייט, אויס געדעהנט.

אויספיהרליכער (פאדראבנער) דעריבער קאננען מיר ביי דער „ערשטער בעקאנטשאפט מיט נאטור-קראפטען" ניט רעדען. אויך קאננען מיר דא ניט אויסטייטשען, פאר וואס שווימט ארום הארט אייזען אויף צוטאפיעטס, אדער — פאר וואס פערנעמט געפרוירען וואססער (אייז) מעהר פלאץ ווי געוואהנליכם. (שטעלל ארויס אויפן פראסט א שאפ-וואססער, ווערט דאס וואססער געפרוירען, אויסגעצויגען און צוזעצט דאס שאפף).

ג. ווי אזוי קארפער דערווארמען זיך:

§ 1 א מעטאלל'ן לעפעלע דערווארמט זיך פון הייסען טהיי אין גאנצען, האטש ער שטעקט נור אין דער פליססיגקייט ביז אין דער האלפט; לעג צו א שפיזעל מיט איין עקק צום פייער, ווארמט און בריהט דיך דער צווייטער עקק אין דער האנד; דאס פייער ברענט אין הרובע און דערהיצט ווערט דער גאנצער אויבען, און, אז מען פעמאכט איהן — דאס אייזערנע טהירעל; אין א געהייצטער שטוב דערווארמען זיך אללע כלים; פון דער פלאמם אין לאמפ דערהיצט זיך דאס גלאזעל, פון גלאזעל — דאס ריעם-

טאללעריל אין דער הויך, און דער קלאש ארום; ביי'ן א גראססערע שרפה שפירט מען די היץ וויט און בריט אין גאסס — ווארמקייט צו שפרייט זיך אין גאנצען קארפער און געהט איבער פון איין קארפער צום צווייטען

§ 2 נור דער אויבען ווארמט די שטוב, ביז ער אליין קיהלט זיך אב; אז דו אפפענסט א פענסטער אין שטוב, געהט די ווארמקייט ארויס און אין שטוב ווערט קאלט ווי אין גאסס; אז דו גיסט צוזאממען צוויי גלאז וואססער, א הייסס און א קאלטס, דערווארמט זיך טאקי דאס קאלטע, נור דאס ווארמע קיהלט זיך אב און דו בעקומסט צוויי גלאז ווארם, לוי (לאבליך) וואססער: אפפען א טהיר צווישען א הייסע און א קאלטע שטוב, ווערט מיט דער צייט אין ביידע גלייך ווארם — די ווארמקייט צושפרייט זיך אזוי לאנג, ביז זי ברענגט די קארפער צו איין טעמפעראטור (גראד ווארמקייט).

§ 3 אין אללע קארפער צו שפרייט זיך די ווארמקייט, אללע לאזען זי דורך, נור ניט אין דער אייגענער מאס, און דעריבער טהיילען מיר די קארפער אויף גוטע און שלעכטע ווארם-לייטער.

לעג ארויס זוממער אויף דער זונן פערשיעדענע מעטאללען (זילבער, אייזען, קופער וכו'), מינעראלען (צוקקער, וויסמוט, זאלץ וכו') פלאנצען-זאכען (אוינע זאכען, וואס קוממען ארויס פון געוויקסען: האלץ, פאפיר, פלאנעלע וכו') ווערסט דו ארויסשפירען מיט דער האנד, אז די מעטאללען דערווארמען זיך אמגעשווינדסטען, שפעטער געהען די מינעראלען און דערנאך ערשט — די פלאנצען-זאכען. דעריבער אויך, אז דו ריהרסט דיך צו אין א קאלטע שטוב צו'ן איין אייזערנען שליססעל, דאכט זיך דיר, אז ער איז קאלטער פאר א שטיק זאלץ, אדער צוקקער, און די לעצטע

שפּיערסט דו קאלטער, אלס א שטיק האלץ אדער א בויגען פּאפּיער — ווייל דאס אייזען נעמט ביי דיר געשווינדער צו די ווארמקייט פון דער האנד, אלס זאלץ און צוקער, און די ביידע ווייטער טהוען עס געשווינדער אלס האלץ און פּאפּיער. אז מיר לעגען א מעטאללענע דראט מיט איין עקק אין פייער אריין, ברינהט אונס דער צווייטער עקק אין דער האנד, בשעת ווען איין אנגעצונדענע זאראלקע אדער א ברענענדיגען בויגען פּאפּיער, האלטען מיר אין דער האנד, ביז דאס פייער קומט נישט צו צו די פינגער; צו סאמאווארען, אדער כלים, וואס מיר שטעללען צו צום פייער, מאכען מיר דעריבער האלצערנע און ביינערנע אויערען און האנדטליך; בשעת ווען צו אייזערנע אויערען, אדער קופּערנע האנדטליך, קאנן מען זיך נישט צוריהרען אהן א טיכעל. דעריבער אויך ווינטער, ווען מיר ווילען דערהאלטען די ווארמקייט פון אונזער לייב, קליידען מיר זיך אין פלאנעלע, וואטע, פּעלצען, פוך; מיר בעוואהרענען די פענסטער פון אונזערע וואהנונגען מיט וואטע, גראז און פּאפּיער; די פענסטער פון קעללער און די ברינעס אויפ'ן הויף, ווערען ..ויף שטארקערע פראסט בעוואהרענט מיט שטרוי; פרוכטען קאנען פערוויערען זיך (האלטען זיך פריש) זעהר גוט אין וואקס; אייז, עס זאלל נישט צוגעהען, בעשיטטען מיר מיט זאלץ אדער צוקקער און וויקלען ארום מיט וואללענצייג; אונטער'ן קישען אדער אונטער'ן איבער-בעטט לעגען מיר אייז, עס זאלל נישט צוגעהען און שטעללען ווארם עססענווארג, עס זאלל זיך נישט אבקיהלען; אז מיר לעגען זיך אין קאלטען בעטטגעוואנד אריין, דערווארמען מיר עס מיט אונזער לייב, נור דאס בעטטגעוואנד פערהיט שוין די ווארמקייט, זאלל נישט ארויס אויף דער שטוב; מיט איין ווארט: מעטאללען זענען די בעסטע ווארמלייטער, ארגערע זענען מינעראלען, נאך ארגערע פלאנצען-זאכען.

§ 4 לייג צו די עקקען פון צוויי דראטען, איין אייזערנען און א קופּערנען צום פייער; די צווייטע עקקען האלט אין דער האנד. פריהער וועסט דו דערשפּירען די ווארמקייט פון דער קופּערנער, דערנאך ערשט פון דער אייזערנער דראט. די קופּערנע דראט וועסט דו אויך פריהער ארויסווארפען פון דער האנד: זי וועט דיך פריהער אנהעבען צו בריהען, — צווישען די מעטאללען זענען אויך פערהאנדען בעססערע און ארגערע ווארמלייטער.

§ 5 נעם גלייך דינגע דראטען פון פערשידענע מעטאללען, בעדעק פון איין זייט די שפּיצען מיט וואקס; לעג זיי זוממער אין א זונן אויפ'ן פענסטער, און זעה, אז די שפּיצען, וואס זענען פריי פון וואקס, זאללען ליגען אויף דער זונן און די אנדערע, די בעוואקסטע, זאלל בלייבען אין שאטטען; די שטראהלען פון דער זונן וועללען דערהיצען די מעטאללענע דראטען; די ווארמקייט וועט זיך אין זיי צושפּרייטען אין דער גאנצער לאנג, נור נישט אין אללע דראטען גלייך: דאס וואקס וועט טאפּיען פריהער אויף זילבער, דערנאך אויף קופּער, גאלד, צינן, אייזען, בליי, פּלאטינא, וויסמוט, — וואס פריהער מיר האבען אנגערופען א מעטאלל, א בעססערער ווארמלייטער איז ער.

צווישען מינעראלען געהט דער סדר (פון גוטע ביז ארגערע ווארם-לייטער): קווארץ, מארמאר, שטיין, ציגעל, זאלץ, צוקקער, זאנד וכו'.

צווישען פלאנצען-זאכען: וואקס, סמאלע, זיגעל-לאק, האלץ, האזען-פעלץ, פלאנעלע, פוך, וואטע, קארק וכו'.

§ 5 נעם א פייערקע מיט ברענענדיגע קוילען און זעץ ארויף אויף א גלאזערנען סלאי מיט וואססער. דערביי וויקקעל ארום די וואנד פון דער פייערקע מיט פלאנעלע, זיי זאללען נישט אנריהרען די

וואנד פון סלאי, ער זאלל זיך נישט דערהיצען; זעה, אז די פרייע דנא פון דער פייערקע זאלל זיך אנריהרען אינ'ם וואסער. אין א קורצע צייט וועט דער אייבערשטער שטח פון וואסער זיך דערווארמען, דערהיצען, אנהעבען קאכען אונ זידען, אונ אונטען וועט דאס וואסער בלייבען קאלט. אויב דו ווילסט דורכאוים דאס וואסער זאלל זיך דערהיצען ביז אראב, מוסט דו האלטען אזוי די פייערקע איין ערך פון א 36 שטונדען אונ אויפרישען אללע מאל די קוילען.

דאס זעלבע קאנסט דו לייכטער אויספיהרען ביי'ן א גאלדשמיעד, וואו די פלאמס, וואס ער בענוצט צו דער ארבייט, געהט, געבלאזען פון אטהעם, דורך א ראהריל אין דער זייט; דו קאנסט צו שטעללען צו דער פלאמס א גלאזערן ראהריל מיט וואסער; אויבען וועט עס אויפקאכען אין דער רגע, נור אונטען וועט עס בלייבע קאלט: וואססער אונ אללע פליססיגקייטען זעננען ארגערע ווארמליטער אלס מינעראלען*).

§ 6 נאך איין ארגערער ווארמלייטער איז די לופט. ווען דער קלאש פון א ברענענדיגע לאמפ איז שוין שטארק דערהיצט, אז ער בריהט שוין בי'ם אנריהרען, איז די לופט צווישען קלאש אונ דעם גלאזעל נישט אסך ווארמער אלס אין מיטטען שטוב. אין דער פראקטיק וויסען מיר דאס שוין לאנג: מיר טראגען ווינטער האריגע זאכען, צווישען וועלכע עס האלט זיך די לופט. מיט זעצעכטס וואס האלט אין זיך לופט, בעשיטען מיר אויפ'ן ווינטער קארטאפעל, גרינצייג אונ פרוכטען; מיר בעוואהרען ווינטער די שויבען מיט טאפעל-פענסטער, וואס האלטען, דורך דער פערמאכטער לופט צווישען די שויבען, די ווארמקייט פון שטוב "אסך בעססער" ווי א פענסטער מיט דאפעלט דיקקע שויבען. דורך דער לופט, וואס האלט זיך אין דער מיטט, זעננען צוויי דינגע קליידער ווארמער אלס איין ראק, וואס קאנן דיקקער זיין פאר ביידע; אויסגעארבייטע לייבליך אונ האנדשוה זעננען ווארימער, וואס גראססער די אויגלעך זעננען... וויל — לופט אונ אללע גאזען זעננען ארגערע ווארמליטער אלס פליססיגקייטען.

§ 7 פאר וואס דענן קיהלט זיך אזוי געשווינד אב די שטוב, אז מען אפפענט א פענסטער? פאר וואס קאכט אזוי געשווינד אויף א טאפף וואססער אדער מילך, אויב עס האט דאס פייער פון אונטען, ווי אויף דער ענגלישער קיך, אדער ווענינגסטענס פון א זייט, ווי אויפ'ן געוואהנליכען קוימען? פאר וואס ווערען מיר אזוי געשווינד געפרוירען אין גאסס, בפרט אין א פייכט וועטטער? וויל וואססער אונ לופט מישען זיך אונ צום פייער, אדער צום ווארמען ארט, קומט אללע מאל צו פריש וואססער אדער פרישע לופט. נעם א פראבירקע**), גיעס אן מיט קאלט וואססער אונ שיטט ארויף עטליכע שטיקליך זעגעכטס פון הארט דעמבינע האלץ (אפילק'עס)—דאס זעגעכטס האלט זיך רוהיג פון אויבען, עס שווימט ארום אין דער הויך. דערווארם די פראבירקע פון אונטען (ביי'ן א ליכט אדער א לאמפ), וועסט דו זעהן, ווי דאס זעגעכטס העבט זיך אן גאר אנדערס אויפצופיהרען, עס שווימט שוין אראב אונ ארויף; עס פאלט אראב ביז צו דער דנא. עס העבט זיך צוריק אויף אונ פאלט ווייטער אראב אונ עס דויערט אזוי לאנג, ביז דאס גאנצע

*) דאס וואססער אין טייך דערווארמט זיך אויבען גאנץ געשווינד פון דער זונן, נור עס דויערט גאנץ לאנג, איידער עס דערווארמט זיך טיעפער; ווייטער ווערט עס פון אויבען געפרוירען אונ אונטען האלט זיך דאס ביססעל ווארמקייט, וואס עס האט שוין איבער'ן גאנצען ווינטער — אז נישט וואלט נישט מאגליך געוועזען דאס לעבען פון פיש.

**) עפרובעטקא — א גלאזערן ראהריל, אפפען פון איין זייט.

וואַססער אין דער פּראָבירקע העבט אָן קאָכען. אין דער בעוועגונג פון זעגעכטס זעהסט דו בחוש, ווי דאָס וואַססער מישט זיך. נור — פאַר וואָס מישט זיך דאָס וואַססער?

נעם צוויי גלאָזער און טאַריווע זיי אויס אויף אַ גוטער וואָג, זיי זאָללען וואָגען גלייך; גיסס אָן איין גלאָז מיט הייס און דאָס צווייטע מיט קאַלט וואַססער, וועסט דו זעהען, אַז דאָס צווייטע וואָגט איבער דאָס ערשטע. עס איז לייכט צו פערשטעהן, פאַר וואָס: מיר ווייסען שוין, אַז וואַססער ווערט (ווי אַללע אַנדערע קאָרפּער) אויסגעדעהנט און דיננער פון דער וואַרמקייט; אין אַ גלאָז וואַרם וואַססער איז דעריבער דאָ וועניגער וואַססער ווי אין אַ קאַלטס — און דעריבער טאַקי מישט זיך דאָס וואַססער, אויב עס האָט דאָס פייער אונטען אָדער אין אַ זייט, ווייל דאָס דערוואַרמטע וואַססער איז לייכטער און העבט זיך אויף אין דער הויך און דאָס קאַלטע איז שווערער און פאַלט אַראָב; דערנאָך ווערט דאָס קאַלטע, וואָס איז אַראָב געפאַללען דערהיצט און הייבט זיך אויף, און דאָס וואַרמע פון אויבען איז שוין צינד שווערער און פאַלט אַראָב... און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עס קאָכט אויף דאָס וואַססער אין גאַנצען. די וואַרמקייט צושפּרייט זיך געשווינד אין פליססיגקייטען, ווייל זיי מישען זיך.

§ 8 דאָס זעלבע איז ביי לופט. דו האָסט געוויס ניט איינמאָל בעמערקט, אַז אין באָד, חאָטש מען הייצט אונטען, איז, וואָס אַ באַנק האָכער, וואַרמער; גאָר אין דער הויך ברענט כמעט די לופט; אויף דער האָכסטער באַנק ווערט דיר דאָך לייכטער אָבצואָטמען, אויב דו דרעהסט איבער דאָס געזיכט צו דער; באַנק אין אַ געוואָהנליכע קיהלע שטוב, ווערט אויך פון זיצען פריהער קיהלער אין די פיס, אַלס אין גאַנצען קאָרפּער. זוממער, איז אין די הייזער, וואָס אַ שטאָקק האָכער — הייסער. דאָס נאַטירליך קומט אַלץ דערפון, וואָס די לופט, וואָס ווערט אויסגעדעהנט פון וואַרמקייט, איז לייכטער אַלס די קאַלטע לופט און העבט זיך אויף אין דער הויך. אָפּפען אַ טהיר פון אַ קאַלט אין אַ וואַרם צימער אַריין, געה צו מיט אַ ברענענדיג ליכט און האַלט עס אין דער מיטט טהיר — די פלאַמם האַלט זיך גראַדע; העב אויף דאָס ליכט האָכער, בייגט זיך אויס די פלאַמם פון דער וואַרמער אין דער קאַלטער שטוב אַריין; נעם עס נידריגער, אונטער דער מיטט, דרעהט זי זיך אויס און יאָגט זיך פון קאַלטען צימער אין וואַרמען אַריין. פון דער פלאַמם דערקאָנסט די בעוועגונג פון דער לופט — אויבען אַרום געהט די וואַרמע פון וואַרמען אין קאַלטען צימער אַריין און אונטען געהט די קאַלטע פון קאַלטען צימער אַריין אינ׳ם וואַרמען. — דו קאָנסט דאָס זעלבע נאָך אַנדערש אויספּרובען: קלעב אָן מיט איין עקק איין שטיקל פּאַפּיר אין פענסטער אין דער פוטרינע אין דער הויך און דאָס צווייטע אין דער פוטרינע אונטען; אָפּפען דאָס פענסטער — דער פרייער עקק פון פּאַפּיר וועט זיך איבען יאָגען אַרויס און אונטען אַריין.

דערווייל זעהען מיר, אַז די וואַרמקייט צושפּרייט זיך: א) דורך גוטע וואַרם לייטער און ב) דורך דעם מישען זיך פון פליססיגקייטען און גאַזען.

(פ. פ.)

ד״ר שטוצער

פריהלינג.

דו זעהסט? די ערד האט זיך באפרייט
פון שלאף, און פראסט, און שניי;
דו זעהסט? די ערד האט זיך [illegible]
און לעבט, און אטהעמט פריי!

ווי מיט דער שטארר־פערהאמטער פעלל
האט לייכט געמאכט איין עקק
דער בלאהער טייך! און אויף דער שטעלל
איז ער זיין וועג אוועק!

די אפגעשאקעלט האט דער וואלד
דען שניי און בליהט, און שפראצט;
און אויך דאס שוואכסטע גראזעל שפאלט
זיין „אונטער דר'ערד" און גלאנצט,

און זעהט די זונן, די פרייע וועלט,
און ציהט, און זויגט זיין גליק;
און הארכט, ווי איבער בערג און פעלד — —:
„טשיריק! טשיריק! טשיריק!"

טשיריק! איך לעב און שוועב, און וויל!
איך שלאף שוין נישט, אה, ניין!
. . . .
נור, אח, דער טויטער מאנן ליגט שטיל
נאך נישט געוועקט, אח, ניין!

י. ל. פרץ

סאָציאָלאָגיע.

סאָציאָלאָגיע — האָבען מיר געזאָגט — איז אַ נייע וויססענשאַפט, אין איהר אַרביי־טען ערשט עטליכע דורות און עס איז דעריבער נישט אַזוי לייכט אָבצוגרעניצען איהר פעלד, אויף וועלכען זי אַרבייט, צו בעשטיממען דען אָרט, וואָס זי פערנעמט צווישען אַנדערע וויססענשאַפטען.

וויססענשאַפטען האָבען מיר אַ סך; יעדע שטודירט אַ בעזונדערע אַרט פאַקטען, האַנדעלט מיט בעזונדערע ערשיינונגען. און דאָך — הייסט „וויססען" — קענען די נאַטור, אַז די נאַטור לאָזט זיך נישט אָב־טהיילען אויף פראָווינצען און לאַנדער, אַרומצוימען מיט גרעניצען און שלאַגבוימס, מיר זאָללען אין יעדער מדינה אַריינזעטצען אַ בעזונדערען געלעהרטען גענעראַל־גובער־נאַטאָר מיט אַ שטאַב פראָפעססאָרען צו הילף. אויך ווערען קיין נייע ערשיינונגען נישט געבאָרען; עס שווימען נישט אַרויס קיין נייע אינזלען פון ים, מיר זאָללען ברויכען אַללע מאָל צו גרינדען אַ נייע וויססענשאַפט צום נייעם סטודיום; די מיטשהיים: שטאַמען, פעלקער און מדינות, מיט וועלכע די סאָציאָלאָגיע האָט צו־טהון, איז עלטער פאַר דער געשיכטע (היס־טאָריע).

נאָך וואָס האָבען מיר אַזוי פיעל וויס־סענשאַפטען, ווי אַזוי האָבען זיי זיך איינ־געטהיילט מיט אונזער וועלט?

אַז מען וויל ערקלערען איין אַנפאַנגער, פאַר וואָס די קיילעכדיגע ערד זעהט איהם אויס פלאַך ווי אַ ברעט, הייסט מען איהם, ער זאָל זיך פאָרשטעללען אַ פליעג אויף אַ גרויסען קאַוואָן; די פליעג זעהט נור אַ קליין פיצעל קאַוואָן מיט אַ מאָל און מיינט געוויס אויך, אַז זי געהט אַרום אויף אַ פלאַכען ברעט. צו קאָנן איין אָהנ־ליכער ביישפיעל נישט דיענען צו אונזער צוועק? מיר וועלען זיך פאָרשטעללען אַ טויזענד פליעגען, וואָס שפּאַציערען אַרום אויף אַ קאָליערט טישטוך און וויללען שטודירען זיין דעסען (רימונאָק). דער דעסען איז איינער, נור ער איז צו גרויס פאַר דער פליעגס אויג און מוח, זי זאָל איהן חאַפּען מיט אַ מאָל, און זיי צו־וואַרפען זיך דעריבער אויף אַ מאַססע קופּ־קעליך, צו שפּרייטען זיך אויפ׳ן גאַנצען טישטוך; יעדעס צעהנדליג שטודירט בע־זונדער אַ קליין פיצעל אָרט און דערנאָך, רעכענען זיי, וועלען זיי זיך צוזאַממענ־קוממען, איינע וועט דער אַנדערער איבער־געבען, וואָס זי ווייס, און עס וועט אַרויס אַ ריינער, קלאָרער בעגריף איבער׳ן גאַנצען ביילד.

קאָט מורליקאָ׳ס מעשה׳לעך *).

פון רוססישען.

פאָררעדע.

ווער איז געוועזען קאָט־מורליקאַ?

אַרויסגיבענדיג די מעשה׳לעך פון קאָט־מורליקאַ, מוזען מיר זאָגען האָטש איניגע ווערטער וועגען זייער מחבר

דאָס איז געוועזען איין אַלטער און זעהר אַ געלעהרטער קאָטער, נ״ע, צום בעדויערן, פולל מיט ווידערשפּריכע; ער איז געוועזען אַלט און פון דעסטוועגען האָט ער שטאַנדיג געזונגען דאָס ליעד:

נישט אַלץ, וואָס אַלט, איז גוט!...

דערפאַר גופא האָט ער בשום אופן נישט געקאָנט ווערען נישט קיין אַנטיקוואַריוס — קיין האַנדלער מיט אַלטע זעלטענהייטען, נישט קיין אַרכיוואַריוס — אַ שומר אין אַרחיוו, חאָטש אין אַ וועלכען עס איז אַרחיוו פיהרען זיך די פעטסטע מייז.

ער איז געוועזען, בלי ספק, אַ בכבוד׳טער קאָטער, נור שטאַנדיג איז ער געוועזען געגען כבוד אָבגעבען; ער האָט עס גערופען „חינעזישע

*) אונטער דעם נאָמען „קאָט־מורליקאַ" שרייבט אַ בעוואוסטער פּראָפעססאָר וואַגנער, מיט וועלכען מיר רעכענען בעקאַנט צו מאַכען אונזערע לעזער דורך אַ גאַנצע רייהע פון זיינע מעשה׳ליך.

ניט, וועלען מיר זיך אפשר פאר־שטעללען די חקירה אין גאנצען אלס א בערג־ווערק (רודניק) און די געלעהרטע חוקרים אלס ארבייטער — רודאקאפען? ביידע ארבייטען אין דער פינסטערניס, קוים ביי'ן א שוואכען שיין: די רודאקאפען — פון קליינע לאמפליך, וואס זיי טראגען אויף דער ברוסט, און די געלעהרטע — פון שוואכען מענשליכען שכל אין מוח; אזוי ווי אללע רודאקאפען זוכען דאס זעלבע מעטאלל, צום ביישפיעל — גאלד, אזוי זוכען אויך אללע געלעהרטע דאס אייגענע וויסען, דען זעלבען אמת; און אזוי ווי די ארבייטער אין בערג־ווערק צוטהיילען זיך אויף פערשיעדענע חברות, שניידען זיך אויס פערשיעדענע וועגען, ארבייטען־אויס פערשיעדענע שיכטען, — אזוי גראבען זיך אויך די געלעהרטע אין פערשיעדענע וועגען אונטער דער נאטור, קאפען, פערלאנגערן און פערברייטערן פערשיעדענע שיכטען, נור אלץ מיט דעם זעלבען צוועק, צו זוכען דאס זעלבע מעטאלל... מיט דער צייט ווערען די וואנד צווישען די אויסגעברייטערטע שיכטען אלץ דינגער און דינגער; פון אללע שיכטען וועט א מאל ווערען איין סאראן, און פון אללע וויססענשאפטען — איין וויססענשאפט.

אנדערע וועלען אייך אפשר זאגען, אז די וויססענשאפטען צו־וואקסען זיך ווי א בוים: פון איין שטאמם יאגען זיך ארויס הונדערטער צווייגען, פון יעדער צווייג שפראצען ארויס מאססען קלענערע, און דאס קלענסטע צווייגעל האט נאך שטראנגעליך, און יעדער שטראנגעל—בלאטטער!

און אפשר וועלען מיר נעמען א ביישפיעל פון דער האנדעלס וועלט? מיר וועלען זיך פארשטעללען א גרויסע קאנטאר מיט פערשיעדענע געשאפטען, הונדערטער טישען, ביכער און הילפס־ביכער, בוכהאלטער און שרייבער? דא האבען מיר שוין אפילו ספעציאליטאטען; דער, וואס מאסט, וואגט און פערשרייבט האבער, האט גאר נישט צו טהון מיט וואלד; דער בוכהאלטער פון וואלד איז נישט קלאר אין פאדריאד און אזוי ווייטער? נור דער בעל הבית אליין, אדער דער אבער־בוכהאלטער, דער פיהרט די קאנטראלע פון אללע געשאפטען צוזאממען, ער האלט אין דער האנד אללע פאדעם, ער ספעקולירט אויף אללעם און ווייסט פון אללעם; דאס איז אפשר טאקי דער פילאזאף, וואס וויל אויף אללע וויססענשאפטען בויען זיין אללגעמיינען סיסטעם איבער דער גאנצער וועלט.

און אפשר זענען גאר די וויססענשאפטען אהנליכער צו'ן א לייטער? די לייטער איז גרויס; זי שטעהט מיט די פיס אויף

צערעמאניע".

ער האט געליעבט די וויססענשאפט און ליידען נישט געקאנט די געלעהרטע. ער האט געליעבט די קונסט און תכלית שנאה פיינד געהאט די קינסטלער: דערהויפט יענע, וואס האבען זייער גאנץ לעבען געזונגען פאלשע נאטען.

מיט אייןווארט דאס איז געוועזען גאר א בעזונדערער, אריגינעלער קאטער, האטש ער האט יעדע בעזונדערהייט, יעדע אריגינעליטאט, יעדעס „יוצא מן הכלל", נישט ליעב געהאט און פערפאלגט: ערשטענס שוין דערפאר אלליין, ווייל ער האט נישט געקאנט מאכען א חלוק צווישען אריגינעל און מאדנע, און דערהויפט, דערפאר, וואס די אללע בעזונדערהייטען, אויסנאהם־זאכען, די „אי־אי־אי־ען", פערשטעללען פאר אונז דאס געוואהנליכע, דאס איינפאכע, דאס פשוטע, וואס מיר מוזען גוט אויסשטודירען אדער וואס פאדערט אונזער הילף.

דער ארמער קאטער איז געוועזען א ביסל מטורף; איהם האט זיך פערזעצט אין קאפף א געדאנק, פון וועלכען עס האבען איהן נישט געקאנט אויסהיילען אללע אייראפעאישע און אמעריקאנישע רופאים.

— איך, האט ער געזאגט, בין געבארען געווארען אויף דער וועלט מיט'ן קאפף אראב און פון יענמאלט אן דאכט זיך מיר, אז אלץ ארום מיר איז מיט די פיס ארויף.

— אויבען שטעהען שטארקע און שאנע גאלדענע קאלבער, פאר וועלכע א כך קניען, אדער לכל הפחות טאנצען און שפרינגען אויף די הינטער־סטע פיסלעך, און מיר דאכט זיך, אז אויבען

דער ערד און מיט'ן קאָפּ וויל זי שפּאַלטען דען הימעל? די ליטער איז אונזער וויסען בכלל, און — די ספּעציעלע וויסענשאַפטען בפרט זענען די שטאַפּעל פון דער ליטער, וואָס העבען זיך אויינע האָכער איבער דער צווייטער, נישט איבער צושפּרינגען.

ליידער וועלען די אַללע ביישפּיעלען און נאָך טויזענדער, וואָס מיר קאָננען לייכט געפינען, אונס קיין ריכטיגען בעגריף, ווי אַזוי עס טהיילען און מעהרען זיך די וויסענשאַפטען, נישט געבען! בכלל זענען אין דער נאַטור קיין צוויי גלייכע זאַכען נישט פערהאַנדען; קיין איינציגער משל איז נישט גאָר אין גאַנצען אָהנליך, נישט פאָללינ גלייך צום נמשל.

די ערשיינונגען אין דער נאַטור, דאָס הייסט: די פאַקטען, וואָס מיר שטודירען אין פערשידענע וויסענשאַפטען, זענען זיך גאָר נישט גלייך. דער פאַקט, אַז אַ שטיין איז אַראָבגעפאַללען, מיט וועלכען עס בעשעפטינט זיך די פיזיק; דאָס לעבען פון פלאַנצען און טהירע, וואָס געהאָר צו דער פיזיאָלאָגיע; אונזער ווילען, וואָס די פסיכאָלאָגיע שטודירט, און צ. ב. ש. — דאָס צוזאַממענשמעלצען זיך פון מענשען אויף ראַססען, פעלקער און רעליגיאָנען, איבער וועלכען עס אַרבייט די ניי־געבאָרענע סאָציאָלאָגיע — די אַללע פאַקטען זענען נישט אויף איין מדרגה! זיי ליגען נישט ווי דער דעסען אויף איין שטח פון אַ טישטוך; עס איז נישט קיין דעסען, צו וועלכען די פליגען פון משל קאָננען בענוטצען איבעראַלל דאָס זעלבע אויג, די זעלבע פיסליך, און יעדער פליעג איז דעריבער לייכט איבער צוגעהען פון איין קופּקעלע צום צווייטען; פון אַ פיזיקער ביז אַ סאָציאָלאָג איז צו ווייט.

עס איז דעריבער אויך נישט קיין בערגווערק, וואו אַללע זוכען דאָס זעלבע. פערקעהרט יעדע וויססענשאַפט זוכט איין אַנדער מאַטעריאַל, אַנדערע מאָדע פאַקטען און אויב פון דעם פערשידענעם מאַטעריאַל, וועט זיך אפשר לאָזען אַמאָל אויפבויען איין פאַלעץ, איין פאַלאַטץ, איין ריכטיגער בעגריף פון דער נאַטור, האָט דאָך דערווייל יעדער געלעהרטער צו טהון גאָר מיט איין אַנדערער וועלט!

די וויססענשאַפטען וואַקסען אויך נישט ווי בוימער! יעדע וויססענשאַפט קאָפּירט, פאָטאָגראַפירט אַ געוויססען טהייל פון דער נאַטור; און די נאַטור, דאָס אָריגינאַל, צו וועלכען די קאָפּיע אָדער די פאָטאָגראַפיע דאַרף אָהנליך זיין, האַפּט גאָר נישט דען אָנבליק פון אַ בוים.

ספּעציאַליזירטער זענען שוין די פערשוין לאַנג אויף אַ זייט, און אויף איהר ליגען מענשען און חזיר'ן פון גוטען און פוללען הארצען; „ווער איז שכור, דער איז קלוג"!

שטעהען אָט יענע קליינינקע וואָרמלעך, וואָס גראָבען זיך טאָג־טאָגליך אין דר'ערד איבער אַ שטיקעל טרוקען ברויט.

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

— אויבען שטעהט די מענשענפריינדליכע ברידערליכקייט און גיט אַוועק דעם נאָכסטען דאָס לעטצטע איינציגע העמד פון לייב, — און מיר ווייזט אויס, אַז אויבען שטעהט גאָר אָט יענס איינגענע העמד, וואָס איז נאָהנטער צום אייגענעם לייב, אַלס אַללע אַנדערע העמדער.

— אויבען שטעהט דער „עמוד־אש", די זייל פון פּראָגרעסס, פון געה'ן פאָרוואָרטס, און בעווייזט מיט אַ האַנד, וואָהין מענשען זאָללען געהן —, און מיר דאַכט זיך, אַז די זייל ליגט

— אויבען שטעהט די וועלט־מנורה, ווייל קיינער שטעלט זי נישט אונטער דעם טיש, און איך זעה, אַז זי שטעהט טאַקי אונטער דעם טיש, אויף וועלכען עס עסט די גוטע גאָטטין „דומהייט" און כשופט־וואָראָושעט אַללעמען, וועמען עס לעבט זיך גוט אויף דער וועלט.

— אויבען שטעהט דער אמת, וואָס וויל, אַז יעדער געשעהענער פאַקט זאָלל זיין פריי, אַז ווי נור אַ פאַקט איז בעשטימט געוואָרען, זאָלל מען איהן נישט פערדעקען, פערדרעהען, בעהאַלטען — און מיר דאַכט זיך, אַז אויבען רויכערן זיך אָט יענע אַלטע קטורת־פאַננען, וואָס שטעהען דאָרטין פון

שיידענע געשעפטען אין דער גרויסער קאנטאר, נור יעדעס געשעפט קאנן דארט געפיהרט ווערען בעזונדער, האבען א בעזונדערן בעל הבית, איינ'ס איז נישט אב-האנגיג פון צווייטען, און די וויססענשאפטען זענען אללע פערקניפט און פערבונדען; יעדע ערפינדונג, יעדע נייע אידעע אין איין וויססענשאפט, קעהרט איבער וועלטען אין אללע וויססענשאפטען צוזאמען, ווייל די וויססענשאפטען זענען איינע אויף דער צווייטער געבויט!

און דאך זענען זיי קיין לייטער נישט! מיר האבען נאך נישט קיין איינציגען פערטיגען שטאפעל, ער ווערט געארבייט אויפ'ן האכסטען און אויפ'ן נידריגסטען צוזאמען, מען שטודירט סאציאלאגיע (דאכט זיך דער האכסטער שטאפעל), נור די פיזיק (דער נידריגסטער) איז נאך גאר נישט געשלאססען, מען ארבייט אין איהר אויף אללע כלים, טאג-טעגליך געשיהט נייעס!

און ביי דעם אללעם שטארקט זיך דער בעגריף, ווערט פעסטער אונזער איבערצייגונג, אז מיר האבען צו טהון מיט איין וועלט, מיט איין נאטור, אז אללע ערשיינונגען, די איינפאכסטע און די פערוויקקעלטעסטע, זענען פארט, ווי מען זאגט: „מעור אחד" — פון איין פעלל!

דער בעגריף פון דער איינהייט דער נאטור איז נישט קיין געבוירענער.

דער ערשטער מענש האט, גלייך מיט'ן היינטיגען קינד, בעמערקט און בעגריפען נור דאס, וואס עס האט איהם, אינ'ם פערשלאפענעם מוח אריינגעברענגט דאס בלויסע אויג. נאטירליך האט ער אויפ'ן ערשטען בליק, ביי'ם ערשטען שוואכען שיין און אבער-פלאכליכען בעטראכטען, געזעהען סאמע אבגעטהיילטע, בעזונדערע, דורכאויס זעלבסט-שטאנדיגע, אלליינהערשענדע זאכען און קראפטען. פערשיעדענע זאכען, פערשיעדענע קראפטען, פערשיעדענע ווירקונגען: פייער ברענדט, וואססער לעשט, ווינטען בלאזען, בערג שפייען מיט פייער, די זונן לייכט און רעגיערט ביי טאג, לבנה און שטערן ביי נאכט... טהייל מאל פליהט דורך, אדער עס שלאגט אריין, א דונער; עס טרייבט זיך דורך א וואלקען און שפייט אויף דער ערד מיט וואססער פון הימעל... עס האט איהם גאר נישט געקאנט חלומען, אז די אללע ערשיינונגען זענען זיך גאנץ נאהנטע קרובים, אז אונטער טויזענד-ארטיגע קליידער און מונדירען בעוויזט זיך די זעלבע קראפט, ווי אונטער פערשיעדענ-פארביגע הויטען און קליידער — דער זעלבע מענש! פערקעהרט, ער האט איבעראלל געזעהען שונאים, וואס געהען

דער צייט פון די אלטע פאלשע נביאים, און אונטען... נור אונטען קאנן מען גאר נישט זעהען, ווייל דער רויכיגע וואלקען מאכען שיער בלינד.

— אח! ווענן וועט זיך מיר שוין פארשטעללען, אז מענשען געהען מיט די קאפף ארויף און ווארפען נישט מיט די פיס אין דער לופטען?...

און דער ארמער קאטער שאקעלט שטארק מיט'ן עק, טאמער וועט ער פערטרייבען פון זיך דען אונרוהיגען, אין איהם איינגעווארצעלטען, געדאנק. נור דאס מיטטעל האט, פערשטעהט זיך, נישט געהאלפען, און ער האט זיך גענוממען קנורען (מורליקען) אונענדליכע לידער און מעשה'לעך. קינדער האבען איהן ארומגערינגעלט און צוגעהערט; צווישען זיי איז זיין אלטען הארץ געוועזען ווארם און היימליך.

נור אויך דא האט ער קיין רוה נישט געהאט. אויך דא זענען צו איהם צוגעשטאנגען אללערליי קאפף-פערדרעהער, וואס האבען איבערגעזיפט יעדען געדאנק זיינען, יעדעס ווארט.

— וואס חלומסט דו? האט געפראגט איין פערדרעהער, — פאססען דען א זאלכע צארטליכקייטען צו דיינע גראהע וואנסען?

— געה גארב אוים דיין פעלל, — האט געאנטפערט דער קאטער, — און דאס הארץ אויך, אויב דיר געפאלט נישט קיין ווייכקייט, קיין צארטליכקייט, איך האלט דיך נישט אב.

— וואס ווידערשפרעכסט דו זיך אלליין? האט געזאגט א צווייטער פערדרעהער.

— נור א שטעקען איז גלאט, אהן ווידערשפריכע, האט געבורטשעט דער קאטער, איך וויל

זיך אײנער דעם אנדערן אויפ'ן לעבען; פײנד, וואס יאגען זיך, שלאגען, טאדטען, ווי אײן מענש דעם צווײטען, ווי אײן טהיער דאס צווײטע! אללע מאל איז אײן אנדערער גובר, אללע מאל פאלט אײן אנדערער; די וועלט ווערט דערפון פולל מיט שטורם און גערויש: דאס קראכטצען די געפאללענע, דאס שאללען און יאכצען די זיעגער! — די זונן איז א גרויסער אקס, וואס טרינקט אויס דעם ים, וואס פערניכטעט דאס וואססער, און דאס וואססער איז זיך נוקם און פערגיעסט און פערלעשט יעדעם פײער — יעדע ברעננענדיגע שלאנג! אין אײן וועגס איז דער ים א ווילדע חיה מיט אײן אונגעהײערן מאגען, וואס שלינגט אײן, פערדײעט, קאכט איבער: ערד, שטײנער, פלאנצען, טהיערע און געוויקסען! אלץ, וואס פאלט אין וואססער אריין, ווערט אויפגעפרעססען! דער ווינד שלאגט זיך מיט וואלדער און בערג און פאטשט דעם ים אין פנים אריין, אז דער ים לויפט־אויף מיט וועללען ווי מיט בײלען! און אז דער בארג קומט אין רציחה אריין, אפפענט ער א מויל און שיטט מיט פײער! די ערד, איז, דאכט זיך, גאר א גוטע, געטרײע מאמע... זי זײגט אויס און האדיוועט־אויף בײ דער ברוסט אללע געוויקסען, ערנאהרט אללע מענשען און טהיערע — נור טהײל מאל

ווערט זי אויך בײז, ציטטערט פאר כעס, שפאלט זיך און שלינגט אײן איהרע אײגענע קינדער... היינט: א לײב, א בער, אײן עלעפאנט אדער, „א ברעננענדיגער עגדים" — אלץ זענען פאר איהם בעזונדערע כחות, בעזונדערע זאכען, און אללע לעבען מיט אײגענעם וויללען; זײ קאננען טהון די גראסטע טובות און די גראסטע רעות, און מען מוסס זיך בײ זײ אויסבעטען דאס לעבען, אויסקויפען זיך, אדער ענטלויפען, בעהאלטען זיך, אוועק גנבינען... אלץ וואס איז שטארקער פאר'ן מענש איז זײן גאטט! און ער איז ארומגערינגעלט מיט טויזענדער געטטער, מיט טויזענדער באזע בלוטדירשטיגע געטטער; אללע ווילען בעזונדערע מזבחות, עבודות, קרבנות און אללע דארפען די „כהנים", וואס האבען פאר זײ געגעססען, געטרונקען, געבײזערט זיך, איבערגעבעטען, געהערשט, געלײט־זעליגט און געשטראפט... דער גאטטער־כבוד איז געוועזען א מטבע, וואס מען האט קײנעם נישט געקארגט, עס האט זי בעקומען א רויטע קוה, אין גאנצען א פרה אדומה, אדער דוקא מיט „שתי שערות" — מיט צווײ שווארצע הארליך, אויף א געוויסען ארט! פאר'ן מיטעל איז נישט צו נידריג געוועזען: א שלאנג, א טײך! אפילו א שטײן אויפ'ן פעלד (אבני השדה) האט געהאט

נישט זײן קײן שטעקען.

— א פאר וואס דערצאהלסט דו אויף קינדער לשון נישט קינדערשע מעשות? פרעגט א דריטטער, קאננען דיך דען קינדער פערשטעה'ן?

נור דא האט שוין דער קאטער פערלארען די גאנצע געדולד. ער איז אויפגעשפרונגען און מיט ווילדקײט ארויפגעווארפען זיך אויף אללע פערדרעהער.

— און איהר ווײ'ר זײט?! האט ער געשריען. זײט איהר אללײן דען נישט קײן קינדער אין דעם זעלבען וואוקס פון יענעם קינד, וואס מען רופט מענשהײט, פונ'ם קינד מיט דעם משנה'דיגען, שווערען קאפף, וואס וואגט איהן איבער אראב?

— זי, אײער הױכע מענשהײט, האט אבגעלעבט אזוי פיעל יאהר־הונדערטער און ווײס נאך אלץ נישט: ווי אלט זי איז?...

— ביז יעצט קאנן זי זיך אלץ נאך נישט בעפרײען פון די אלטע וויקעלעך, פון די גאנגעלבאנדער, אויף וועלכע מען פיהרט זי...

— זי יאגט זיך נאך אלץ נאך שאנע פליגעלעך, אדער נאך אומלויפענדע פײערלעך, וואס בליטצען אויף איבער יעדער בלאטע.

— יעדע מינוט איז זי גרײט צושלאגען זיך, דראפען זיך ביז בלוט, פאר יעדעם שטיקעל קאטיגע ערד, פאר יעדען אוננוטצליכען גראגער.

— זי בערימט זיך מיט איהר וויססענשאפט און קאנן נאך אלץ נישט איבערלײענען אײן ווארט „מענשליכקײט", דאס אללוועלטליכע ווארט, וואס עס האבען זי געלערנט די בעסטע מענשען פון דור דורות.

— אוועק מיט אײערע קשיות! געהט לערנ־

עפיס א דעה אויף דער וועלט, האט אויך געקאנט נביאות זאגען, סודות פערצאהלען, אונ עס זענען שוין געוועזען אזוינע, וואס זענען מיט די שטיינער געווארען גרויסע מחותנים אונ אויף זייער לשון אויסגעציילט פערשטאנען אונ — דעם פאלק פערטייטשט!

אונ פאר'ן פאלק האט מען שוין געהאט פארטיגע, פעסטגעשטעלטע פילאזאפיען, פון וועלכע עס זענען מיט דער צייט רעליגיאנען געווארען... דאס זענען געוועזען גרייטע פארמען, ווי אזוי צודינען דען אדער יענעם גאט; אבגעפאסט'ע השבעות — זיי צו בעשווערען; אבגעשטעלטע מנהגים, זיי צו געפאללען; געוויססע קרבנות, וואס האט זיי אמבעסטען געשמעקט! — דאס פאלק האט דען עול פון שטודירען די גאטטער אראבגעווארפען פון קאפף אונ איבערגעגעבען די פערמיטלער (די פאקטוריב), וואס מען האט צוגעשטעלט צווישען זיך אונ די גאטטער... די פערמיטלער האבע שוין קיין אנדערע בעשאפטיגונג נישט געהאט, אונ האבען ווירקליך שטודירט, געקלערט, געלערנט אונ א סך דערגאנגען! בשעת וועגן, למשל, דאס עגיפטישע פאלק (מצרים) האט מאדליך געווארפען אין נילוס אריין אונ קאלבער געקושט, האבען שוין זיינע „כהנים" אסך, א סך געוואוסט, נור דעם פאלק נישט אויסגעזאגט! אויסזאגען, וואלט געהייסען פערליערען די פעטטע פרנסה, ארויסלאזען די ממשלה פון דער האנד! די וויססענשאפט האט מען געהאלטען בסוד; די גייסטליכע זענען געוועזען א בעזונדערע, אבגעשלאססענע קאסטע, א בעזונדער שבט; אונ די וויססענשאפט — א בעהאלטענע קבלה, א סוד וואס איז איבערגעגאנגען פון איין דור צום צווייטען אונ מיט וועלכען מען האט שארלאטאנישע שווארצע קונצען בעוויזען!

נור די ליכט לאזט זיך נישט בעהאלטען: זי שטראהלט דורך אונ קומט דאך צו צום פאלק! נאטירליך נישט דירעקט, נישט גלייך! די געלעהרטע אונ אפילו די געבילדעטע קלאססע איז נאך עד היום אבגעגרעניצט פון דער רעשט וועלט, אונ ווי לאנג איז, אז די געלעהרטע וועלט האט נאך געהאט איהר בעזונדער לשון — לאטיין? מיט דער צייט האט דאך דער שכל הישר געמוזט גובר זיין; אויב די וועלט האט דעם ווילדען אויסגעזעהן, ווי א היינטיגער צירק, אלס א סצענע פאר גלאדיאטארען צום בארען זיך אונ שלאגען, האט דאך דער קלארער שכל אללע מאל איינציגווייז אראבגעשלעפט איין גלאדיאטאר נאכ'ן צווייטען פון דער סצענע אונ געשיקט אין זיין רוה אריין... מיט דער צייט האט מען דאך געמוזט

זיך ביי פון קלוינע די קלענסטע, אויף וועלכע איהר קוקט מיט פאלשען געגאד. אין זייערע הערצער איז אלליין די נאטור, א פשוטע, א ריכטיגע, א הויבע. זיי זענען אלטער פאר אייך אויף א גאנצען דור; האבער פאר אייך אויף א גאנצען קאפף, ווייל אין דעם קאפף זענען שוין אויסגעלעגט יענע וועגע, צו וועלכע עס האבען זיך געוואלט דערשלאגען אייערע טאטעס אונ זיידעס, אונ האבען זיך פארט נישט דערשלאגען!..

נו, וואס!.. עס קאנן זיין, אז דער משוגענער קאטער איז טאקי גערעכט געוועזען, — האטש א ביסל? נור איבריגענס, זאללען אונזערע קינדער פערענטפערן די פראגע.

קורילקא *).

א מאל איז געוועזען... נישט קיין רב, נישט קיין רביצין, נור א קורילקא. אט טאקי דער אייגענער קורילקא, וועגען וועלכען עס זינגט זיך אים רוססישען ליעדעל:

וו' עס זענען ביי אונזער קורילקא
די פיסעלעך דיגגינקע,

---

*) א רויבער־האלץ, א קיהנדעל. עס איז א מין קינדער־שפיעל: מען צינדט אן א קיהן אונ איינער גיט עס איבער שנעל דעם אנדערן. ביי וועמען עס פערלעשט זיך, דער דארף שטראף צאהלען. דערביי זינגט מען א ליעד.

בעמערקען, אז דער גבור קומט נישט אויף דער סצענע ארויף, ווענן ער וויל, געהט נישט אוועק, ווענן עס פאלט איהם איין, און טהוט נישט, וואס ער וויל! די אלטע וועלט האט נאך בעמערקט, אז די זונן און לבנה און שטערן, ליזיוועין (ביטען זיך) נישט, ווענן עס פאלט זיי איין, נור זיי בעוויזען זיך שטאנדיג צו דער ריכ־טיגער, בעשטיממטער צייט; שפעטער איז מען דערגאנגען, אז די ערד איז קיילעכדיג און מען האט אבגעשאפט ביידע לאכער אין הימעל, דורך וועלכע זיי קוממען ארויס און אריין! די זונן שלאפט זיך שוין נישט אויס איבער דער נאכט, אין דעם צו־שטראהלטען מארגענרויט זעהט מען שוין נישט דער זוננס צושויבערטע, גאלדענע צאפף; זי פאהרט שוין נישט ארויס אויף א וואגען; די לבנה איז שוין קיין קוואקע נישט, וואס זאלל יעדען פארנאכט ארויס טרייבען די הינדליך אויף דער בלאהער פאשע און אהיים טרייבען זיי פאר טאג, די זונן זאלל זיי די אויגען נישט אויסברעננען!

דער ווילדער ים ווערט אויך אויס פיינע׳בריה; פריה בעמערקט מען, אז ער האט עפיס א גרעניץ! — מען קאן נאך נישט וויססען, אז דער ים צורייבט די פעל־זען, אז פון די פעלזען ווערט זאמד, וואס בעטט אויס זיין געלעגער, און אז דער ים טוישט דאס געלעגער אדער ציהט זיך איין, בלייבט דאס זאמד פריי, נור מען האט זיך פארגעשטעלט, אז עפיס א הא־כערע קראפט האט אנגעשיטט פון זאמד א גרעניץ פאר׳ן ים און אנגעוויזען: וויטער זאלסט דו דיך נישט רוקקען; דערנאך האט מען ערשט בעמערקט, אז עבבע און פלוט מוזען זיין צוויי מאל אין מעת־לעת!

גאנץ שפאט ווערט מען געוואהר, אז דער ווינד איז נישט קיין בעזונדערע זאך; אז דאס פליהען נישט ארום קיין גאטטער וואס פיהרען מלחמה מיט בערג, וואלדער און ימים — דאס מישט זיך נור דיווארמע מיט דער קאלטער לופט! די ערד, ווערט מען געוואהר, איז א קויל, וואס האט א מאל אין גאנצען געברענט און קיהלט זיך אללע מאל אב. די אבגעקיהלטע קארע, די הויט פון אויבען, ווערט, אללע מאל דיקקער, נור אינוועווענדיג ברענט נאך און עס טאפיען זיך און צוגעהען מעטאללען. און דער בארג איז דעריבער גאר נישט שולדיג, אויב דאס פייער גיעסט זיך דורך זיין האלז ארויס! עס פלעגט א מאל זיין א הונד אין הימעל, וואס האט די לבנה געביססען, און מען האט געמוזט יעדען חדש קנעטען א נייע; א לויתן, וואס האט זיך אמאל צו־געחאפט איינצושלינגען די זונן! דען הונד מיט׳ן לויתן האט מען געמוזט אבשרעקקען

די נשמה א קורצינקע!

קורילקא איז געוועזען פון איין עכטען פיכטען־(סאסנאווע) שפאנדעל מיט א שווארצען קאפעל.

איינמאל האבען זיך צוזאממענגענוממען אין א גרויסען זאל א סך אויסגעפוטצטע קינדער, מאדלעך אין ווייסע און ראזע קליידעלעך און יונגלעך אין שאנע ראקלעך און העמדלעך. זיי האבען זיך געזעטצט אין א קרייז, אנגעצונדען דען קורילקא און ער האט אנגעהויבען ארומגעהן פון האנד צו האנד. יעדער האט געשווינד איבערגע־געבען קורילקא׳ן דעם שכן און אללע האבען פרעהליך געזונגען:

„עס לעבט, עס לעבט קורילקא,
עס לעבט, איז נישט געשטארבען".

— זעהסט, ווי אללע האבען מורא, איך זאלל חס ושלום נישט שטארבען! האט קורילקא געטראכט, היינסט עס, אז איך בין א וואהלער יונג. און פון פערגניגען האט ער אללעמען געלאזען רויך אין די אויגען. נור ביי איין יונגעל מיט איין ווייסען קאפף האט ער זיך פערלאשען.

— אח, דו שלעכטער קורילקא, האט געזאגט דאס יונגעל, האסט נישט געקאנט פערלעשען זיך ביי איין אנדערן!

קורילקא האט זיך בעלעדיגט און, ווענן ער איז נור ווידער אריינגעפאללען צו דעם יונגעל, האט ער זיך שוין אויף להכעיס פערלאשען.

— נו, האט געזאגט דאס יונגעל, קורילקא האט דערעססען, לא׳מיר שפיעלען אין פאנטען.

און ער האט א שליידער געטהאן קורילקא׳ן, אבער אזוי געשיקט, אז ער איז פון זאל פער־

מיט פויקען, טראמפייטען און געוואלטען, מען זאלל ראטיווען די ליכט פון דער לבנה ביי נאכט און די ליכט מיט דער ווארמקייט פון דער זונן ביי טאג — היינט ווייסט שוין א פויער אויפ'ן דארף, ווען עס וועט זיין לקוי חמה, און קינדער אין וויעג רעדען פון מולד! פייער איז אויס מיוחס געווארען — מען רייבט איין שטאקעלע אינ'ם צוויטען, דערווארמען זיי זיך און צינדען זיך אן! אמאל האט עס געהייסען „אונריין פייער", אדער „פרעמד פייער", א מין כשוף, א פייער פון דער סטרא אחרא! צום מזבח האט מען געמוזט האבען ריין פייער, פייער הייליגס, פון הימעל אראב — היינט ווייסען מיר שוין, אז דער דונער איז דער זעלבע עלעקטרישע פונק, וואס מיר נאררען ארויס פון א שטיקעל טריפוואקס, און אז אללע פייערן זענען גלייכע מיוחסים...

נאטירליך קריגען די גאטטער די דימיסיע (אטסטאווקע) נישט מיט א מאל, זיי ווערען אללע מאל קלענער און קלענער, און מיר געפינען זיי נאך היינט ארומוואנדערן מיט שפארען און שליפעס אין ערגיץ א העקק... פריהער ווערען פון גרויסע — קליינע גאטטער, וואס פאללען אונטער איינעם, א גרויסען גאט; דערנאך פאללען זיי אראב אויף געצען — אויף סענאטארען צו מיניסטארען ביי גרויסע גאטטער, שפאטער — פראסטע משרתים ביי זיי, ביז זיי פאללען אראב אויף שדים און רוחות... אויף סימבאלען און קמיעות... וואו האט איהר נישט נימפען, וואססער מענשען? וואו ווארפט מען נישט א מעססער אין א ווירבעל-ווינד אריין צו דערזעהען א טראפפען בלוט פון א שד? אין וועלכע וואלדער און מדבריות וואלגערן זיך עס נישט ארום די פערצייטישע גאטטער אין געשטאלט פון רוחות? די זעלבע, וואס האבען אמאל געפיהרט די וועלט ביד רמה, וואס האבען פאלאצען און טעמפעל געהאט, וואס מען האט זיי געבויט מזבחות, געשטאפט מיט קאלבערן פעץ און בלוט, געריכערט מיט קטורת; צו וועלכע מען האט צוגעשטעלט ראטעס כהנים פאר לאקעען — די זעלבע בעהאלטען זיך היינט אין חורבות אלס לצים און ווארפען מיט קארטאפעל... און פון אלטען לבנה-סדור איז ביי אונז קוים א קליין בלאטטעל געבליבען מיט א הויבען „שלום עליכם"!

די מפלה פון גאטטער, אבגאטטער, געצען און געצליך האבען מיר צו פערדאנקען דעם טיעפערן בעגריף, וואס דער מענש האט בעקוממען איבער דער נאטור — ער פיהלט איהר איינהייט און זוכט איהר איינציגען גאטט!

צו הילף קוממט אלס וויטער און

פליגען אין גאסטצימער, פון גאסטצימער אין קינדערצימער, און דארטין האט ער געטראפען אין ווינקעל צו דעם שפיעלציוג.

— שלום עליכם, וואס מאכט איהר? האט אויסגעשריען קורילקא, — איך בין געקוממען מיט'ן עקסטרעגגעם צוג גלייך פון גרויסען זאל, דארטין איז זעהר א גרויסער עולם, א שאנע שטארקע בעלייכטונג און אלין פון מיינעט וועגען. דארטין האט יעדער געוואלט האלטען מיך חאטש א ביסל אין די האנד, ווייל דאס איז, פערשטעהט אלליין, זעהר א גרויסער כבוד. אללע האבען זיך געפראהט, וואס איך בין נישט געשטארבען און האבען געזונגען: „עס לעבט, עס לעבט קורילקא!" איך האב זעהר ליעב אזא בענעהמען זיך מיט מיר. מען האט מיך געטראקטירט מיט אפעל, קאנפעקטען, איינגעמאכץ, נור איך האב דאס אלץ נישט געגעסען, ווייל איך האב נישט געוואלט! איך האב נור געריכערט טהייערע, גוטע ציגארען, — פוף, פוף, פוף-ף און אללע זענען געוועזען ענטציקט פון מיין רויכערן. ענדליך האבען זיי מיר אללע דערעססען און איך בין געקוממען אהער צופאהרען מיט'ן שנעללסטען צוג אויף די פליגעל פון א הונדערט-מיהל, ווי א פויגעל — שששששש!

— וואס פיר א באלבאטון לאזט מיך נישט שלאפען, האט געזאגט דאס ליזמענע ענטיל, א גאנצען טאג פייף איך, וואלט איך חאטש ביי דער נאכט א ביסל א דרימעל טהון. עפים א שפאנדעל איז געקוממען צו פליהען און רוישט, ווי איך ווייס נישט וואס.

— מאדאם! זייט מוחל, איך בין גאר נישט

ווייטער די וויססענשאפט.

די וויססענשאפט טהיילט זיך, זי צו־ווארפט זיך אויף טויזענדער פלאץ, געהט אויף טויזענדער פערשיעדענע וועגען, נור זי פיהלט אלץ טיעפער און טיעפער די איינהייט פון דער נאטור, און איהר איבער־צייגונג, אז זי האט צו־טהון מיט איינעם ווערט פעסטער פון טאג צו טאג. טאגליך פאלט אום איין אנדערע וואנד, וואס האט אבגע־טהיילט צווייערליי ערשיינונגען, איין אנ־דערע גרעניץ צווישען וועלטען און עס ווערט פערשיטט איין אנדער אבגרונד צווישען פאקטען...

ווי ווייט איז א מאל געוועזען צווישען הימעל און ערד! א בלאה פרוכת האט אבגעטהיילט ביידע וועלטען — איבער'ן הימ־מעל איז סאמע רוחניות, דארט וואהנט גאט און זיינע מלאכים, אונטער'ן הימעל סאמע גשמיות, סאמע עפר ואפר אש און שטויב... דער הימעל אלליין — זענען גלגלים, אזוינע ראדער, אין וועלכע די שטערן זענען אריינגעשלאגען ווי נאגעל... מיימאנידעס (רמב"ם) האט צושפאלטען דען אמת אויף צווייען; האלב האט ער אוועק־געגעבען משה רבינו, האלב — אריסטו'ן... „ביז צו גלגלים" האט אריסטו רעכט, וואס איבער די גלגלים — משה רבינו! דאס איז געוועזען די נאטירליכע גרעניץ צווישען „אמת'ע רעליגיאן" און „אמת'ע פילאזאפיע", וואו עס האבען זיך געענדיגט דער ערש־טערס פים האט זיך אנגעהויבען דער צווייטערס קאפף, אדער בעססער געזאגט: משה רבינו האט צוגעדריקט אריסטו'ס ציופרינע! די גרעניץ איז אבער געפאללען! די אסטראנאמיע האט אויסגעריססען די ערד פון מיטטעלפונקט און אריינגעשליידערט צווישען דער מחנה שטערן — אונזער ערד איז א שטערן, די שטערן זענען אויך אזוינע ערדען, נור גראססערע קוילען; אללע זענען וועלטען, אללע האבען גלייכע פאליטישע און ציוויל־רעכטע אין דער נאטור! און עס איז בעשאפפען געווארען א „הימלישע מיזיק" וואס שטודירט מיט דער הילף פון ספעקטראסקאפ די קארפער פון „יענע וועלטען", וואס רעכענט אייך אוים מיט דער גראסטער זיכערהייט די מעטאללען, וואס געפינען זיך דארט! אוים גרעניץ!

אויף דער ערד אלליין האבען מיר אמאל דריי אבגעטהיילטע וועלטען געהאט: „דומם, צומח, חי!" 1) די טויטע וועלט (דומם), צו וועלכער עס האבען געהערט אללע קערפער, אויסער געוויקסען און לעבענדיגע, 2) די פלאנצען וועלט (צומח), צו וועלכער עס האט געהערט אללעם, וואס וואקסט און לעבט ניט, און 3) די לעבענ־דיגע וועלט (חי), צו וועלכער עס געהערען

קיין שפאנדעל. איהר זייט א פראסט ליימען ענטיל, קאנט איהר מיך נישט שאצען. איך בין קיינ־מאל קיין שפאנדעל נישט געוועזען. מיין זיידע איז געוועזען קורילקא, מיין באבע — קורילקא און איך אלליין בין איין עכטער קורילקא, גראף קורילקא! אט אזוי איז עס! פערשטעהט איהר?

— הארט, גראף קורילקא, האט זיך אבגע־רופען א פופע (קוקלע), ביי וועלכער קורילקא איז געלעגען צופוסען אויף דער דילע (פאדלאגע). איהר וואלט אונז אללעמען געטהאן א גרויסע טובה, ווען איהר וואלט ענטשוויגען געווארען.

— אך! מאדעמואזעל! איך בעט טויזענדער מאל מחילה, וואס איך האב אייך גלייך נישט בעמערקט. נור איהר האט מיך פשוט פערבלענדט! אזא שאנע דאמע האב איך [illegible] קיינמאל נישט געזעה'ן. איהר זייט געוויס געוועזען אין גרויסען זאל; דארטען האבען אללע פרויליין געטראגען מיך אויף די האנד, נור קיין פרויליין האט נישט אזא שאן לאיקאווע האנט'ל, אזוי ווי איהר. איך ליעג פאר אייערע פים; ריהרט עס דענן אייך נישט און איהר וועט מיר אייער האנד און הארץ נישט אוועקגעבען? קוקט נישט, וואס איך האב קיין שיך נישט. איך בין געקליידעט נאך דער מאדע: איך האב דאך דיננינקע פיסעלעך, א קורצינקע נשמה'לע. איינמאל בין איך געגאנגען אין דעם בעסטען מא־גאזין קויפען שוהוואקס פאר די לאיקאווע שיכלעך. וויפיעל, זאג איך, קאסט ביי אייך א באנקע מיט דעם בעסטען שוהוואקס־רייבאקס: בעט טהייער, ווייל איך בין א גביר. — „צוויי קאפיקען מיט א גרינוגע". — „דאס איז וואלפיל, שניידט מיר אב

מענשען און טהיערע, וואס וואקסען, נור לעבען אויך און קאננען זיך פריי בעוועגען. היינט זענען די גרעניצען אויך אבגעפאללען! צווישען דעם „דומם" מיט'ן „צומח" ליעגען אללע קריסטאללען, וואס וואקסען אין געוויססע פארמען; וואס וואקסען צוריק אין דער אייגענער פארם, אויב זי ווערט דורך עפים צושטארט; צווישען „צומח" און „חי" ליעגען מאססען בריות, וואס לעבען און ריהרען זיך נישט פון ארט, מאססען פלאנצען, וואס קאננען זיך פריי בעוועגען, און די ביידע וועלטען שווימען ארום אין א דריטטער, אללגעמיינער וועלט פון איינצעלנע צעללען, פון בעזונדער לעבענדיגע קאמערליך! זי איז ארומגערינגעלט מיט איין אונערמאסליכער וועלט פון לעבענדיגען מאטעריאל, פון וועלכען עס ווערען געבויט אי די פלאנצען, אי די טהיערע און מענשען! און ווייטער — יעדע „צעללע", יעדעס קאמעריל בעזונדער, בעשטעהט פון אטאמען, פון די זעלבע קליינע חלקים, פון וועלכע אללע קארפער (די טוידטע, די דומם'ס נישט אויסגעשלאססען) זענען געבויט! עס איז ריכטיג, אז דער מענש איז פון ליים געקנעטען, אז דאס שיינדיל, די קרוין פון דער וועלט, איז אויך נור שטויב פון דער ערד!

נור איהר קאנט זאגען, אז נישט אינ'ם מאטעריאל שטעקט דער אונטערשייד, נור אינ'ם תוך, אינ'ם גייסטיגען לעבען, אינ'ם רוחניות! עס וועט זיך קיינער מיט אייך נישט שפארען, אז דאס מענשליכע אויסגעבילדעטע לעבען איז האכער, אז דאס גייסטיגע לעבען איז ענטוויקעלטער ביים מענש אלס ביי טהיערע, ביי טהיערע ווי ביי פלאנצען און מיר קאננען עס נישט ארויס שפירען ביים „דומם", בי'ם מינעראל, בי'ם שטיין — נור א טראפפען, וואס איז אריינגעפאללען אין א פאסס וואססער עקזיסטירט דאך, חאטש מיר קאננען איהן נישט ארויסשפירען! אויך לאזט זיך נישט די נאטור אזוי ריכטיג איינטהיילען אויף קארפער און גייסט, ווארום — וואס איז אזוינס בעוועגונג? א גוף אדער א נשמה? און אללעס בעוועגט זיך, אללעס אנדערט זיך, קיין איינציגער שטויב האט קיין רגע רוה — אין אללעס שטעקט בעוועגונג, און קיין קארפער איז זיכער נישט! היינט — וואס איז דער שכל, מיט וועלכען דער הונד לערנט זיך אויס יאגען און חאפען א האז; איין אלטער פוקס — נישט אנצוריהרען פערסמטע גאלקים, וואס די יעגער ווארפען איהם אונטער, פערד — צו פערשטעהען „רעכטס" און „לינקס" אהן א בייטש, אויך א געבוירענער אינסטינקט? אז א מענש — בעוויזט זיך דאס ערשטע מאל אויף א ניי

פאר א האלבען א האלבע". — „מיט'ן גראסטען פערגניגען, אנטפערן זיי, נור מיר האבען יעטצט נישט קיין שניידער, אללע אויסגעגאנגען"...

— נעמט דארטין ווער איין דען פלוידערזאק, האט אויסגעשריען דער פויק, קיינעם גיט ער קיין רוה נישט, ער האט אללע שוין מויב געמאכט.

— זייט מוחל, מיין ליעבער הערר, איך בין גאר קיין פלוידערזאק נישט. איך בין פירסט (קניאז) קורילקא און דערצו זעהר א טאפפערער העלד. איינמאל האב איך זיך צושלאגען מיט א דיקער שייט האליץ. זי איז מיר געלעגען איבער'ן וועג און האט געזאגט: פאח! האב איך איהר — טראח! און זי טררררר... אין גאנצען צופלויגען געווארען אויף שטיקלעך. פערשטעהט איהר?

— ני, ווארט! האט געזאגט א האלצערן סאלדאט'ל, זאללען נור אללע איינשלאפען. איך וועלל דיר בעווייזען אזא טראח, וואס דו האסט נאך קיינמאל נישט געזעה'ן.

— פאר וואס! וואס הייסט? איך האלט עהרליך אללע סאלדאטען, איך בין אלליין א סאלדאט. ווען איך בין געוועזען גענעראל קורילקא, בין איך ארויפגעשפרונגען אויפ'ן אוווען און אללע גלייך צו מיר, רוישען, שרייען: „עס לעבט, עס לעבט קורילקא, ער לעבט, איז נישט געשטארבען"! פיהר אונז אין פייער און מיר אללע נאך דיר: אין פייער און אין וואססער. און איך האב זיך גלייך געווארפען אין רעכטען פייער, אויף אללע קאנאנען. פלוצלינג בום, באח, א הארמאט דורך מיר, איך דורכ'ן הארמאט, בראח, קראח!...

נור קיינער האט איהן שוין נישט געהערט.

אינזעל, ווייסען נישט די פֿאָגעל, אַז מען דאַרף פֿאַר איהן ענטלויפֿען, נור נאָך עטליכֿע גוט געציעלטע שאָסס — דערקענען זיי אין איהם אַ שונא און פֿליהען פֿאַר איהן אַוועק. אַז מען האָט דורכֿגעצויגען טעלעגראַפֿישע דראָטען אין ווייטע, אָבגעלעגענע אָרטער אין אַמעריקאַ, זענען טויזענדער פֿאָגעל טאָגליך פֿון זיי אינ'ם דורכֿפֿליהען איבערגעשניטטען און געהרגעט געוואָרען. נור די פגרים זענען טאָג־טאָגליך וועניגער געוואָרען און האָבען מיט דער צייט אין גאַנצען אויפֿגעהאָרט; די פֿאָגעל האָבען זיך אויסגעלערנט אויסוויַיכֿען די געפֿאָהרליכֿע פֿאָדעם! די, וואָס זענען בעקאַנט מיט'ן לעבען פֿון פֿאָגעל, ווייסען, אַז די יונגערע לערנען זיך זינגען און נעמען מאַכֿען ביי די אַלטערע! טויזענדער, טויזענדער פֿאַקטען ווייזען אונז אויס, אַז דער שכל ביי חיות איז אויך נור אַזוי ווייט אַ געבוירענער, ווי ווייט בכלל אַללע זאַכֿען קאָננען קוממען בירושה, נור אַז אין יעדען מין זענען פֿערהאַנדען קליגערע און נאַררישע איינצעלהייטען (יחידים), און אויבֿוואָהל די טהיערע ענטוויקלען זיך וועניג און אַזוי לאַנגזאַם, אַז מיר קאָננען די ענטוויקקעלונג נישט בעמערקען, און מיר האָבען דעריבער נור אַ קליין ביסל פֿאַקטען, אַלס בעווייזע דערויף — איז דאָך לייכֿט איינצוזעהען, אַז מיר מוזען שוין דען „אינסטינקט" לעגען אין אַלטען אַרחיוו אַריין, אַז — וואו מיר האָבען נור צו טהון מיט „לעבען", דאָרט האָבען מיר אויך צו טהון מיט געוואָהנליכֿע פסיחישע ערשיינונגען. נאָך קהלת האָט געצווייפֿעלט, צו עס איז אמת, אַז דער גייסט פֿון מענשען געהט אַרויף (אין הימעל אַריין) און דער גייסט פֿון טהיערע בלייבט אונטען 1)... און אין אונזער סדור האָט זיך אַריינגענאַרט דער זאַץ: „און דער מענש איז נישט מעהר ווערטה פֿאַר דעם פֿיה, וויל אַללעס איז נור אַטהעם" (אָדער: נישט, נאַרריש) 2).

ענדליך זענען מיר געוואָהנט געוועזען איינצוטהיילען אַללע ערשיינונגען אין דער נאַטור אין צוויי גרויסע האַלפֿטען, אין: „קאָרפּער" און „גייסט". „קאָרפּער" הייסט אַללעס, וואָס האָט אַ געוויכֿט, פֿערנעמט איין אָרט, אָדער קירצער געזאָגט — וואָס שטעלט זיך אונז ענטגעגען! „גייסט" — איז אַללעס, וואָס איז קיין קאָרפּער נישט, ווי: זעעלען (לויט דער אַלטער פסיכאָלאָגישער שוהלע) אָדער (לויט דער נייער) אידעען, בעגריפֿפֿען, געפֿיהלען, פֿערלאַנגונגען... דאַכֿט זיך, אַז איין קלאַססע פֿון דער צווייטער

1) מי יודע רוח בני האָדם העולה הוא למעלה וכו'.
2) ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל.

אַללע האָבען פֿערשטאָפּט די אויערן און, ווי יעדער האָט גאָר געקאָנט, איז מען שטאַרק געשלאָפֿען. און ער האָט גערעדט — גערעדט, געברומט — געברומט, און לסוף אַלליין איינגעשלאָפֿען.

האַלבע נאַכֿט האָט זיך דאָס גאַנצע שפּיעלצייג אויפֿגעכאַפּט, וויל עס שפּיעלט אין זיך אַלליין — נור יענכאָלט, ווען אַללע שלאָפֿען שוין אין שטוב.

— „קיקוריקו!" האָט אויסגעשריען דער קאַרטאָנער האָהן. דער פּויק האָט אויסגעקלאַפּט „זאָריע". דאָס ענטיל האָט אָנגעהויבען פּייכֿען, דאָס טראָמפּייטל צו בלאָזען און דער פּאָרצעללאַנענער פּאַפּעגיי האָט געזאָגט: באָן זשור, פּאַפּאַ! די קאַטץ האָט געזאָגט: „לאָ'מיר זינגען, מיך האָט קיינער נישט דורכֿגעבלאָזען שוין דען דריטטען טאָג און ביי מיר האָט זיך דאָס בייכ'ל פֿערשטאָפּט". זי האָט אָנגעהויבען צו שפּרינגען און צו שרייען: מיאַו, מיאַו, מיאַו!..

— אַח, דאָס איז היבש, האָט אויסגעשריען קורילקאַ און איז אויפֿגעשפּרונגען אויף די פֿיס, — לאָ'מיר טאַקי זינגען! ווען איך בין געוועזען אין גרויסען זאַל, האָבען דאָרטין אַללע געזונגען, נור איך בעססער פֿון אַללעמען. איך בין אַ וואונדערבאַרער מוזיקאַנט און האָב פֿערפּאַססט איין אויסגעצייכֿענט ליעד, וואָס מען זינגט אומעטום! און ער האָט אָנגעהויבען צוקוויטשערן מיט זעהר אַ דינגעם קול'כֿעל:

עס לעבט, עס לעבט קורילקאַ,
ער לעבט, איז נישט געשטאָרבען.
אַללע האָבען פֿערשטאָפּט די אויערן.

— אַ, ניין, מיר וועללען בעססער טאַנצען, האָט אויסגעשריען דאָס דריידעל (גאָר), — עס איז

איז פעסט אבגעגרעניצט, און דאך, וואס טהוט מען מיט'ן אטהער אהן געוויכט, וואס די פיזיק מוס אננעמען, כדי צו פערשטעה'ן די בעוועגונגען: ליכט, עלעקטריציטאט, ווארמקייט א. ד. ג.? און וואס איז די בעוועגונג אלליין? וואס איז דער ליכטשטראהל, דער עלעקטרישער פונק, דער כח פון מאגנעס? — וואס זענען אללע „קראפטען", וואס ווירקען אין דער „טויטער" נאטור? נשמות? אנדערע ווילען צוטהיילען די ערשיינונגען אויף — 1) מעכאנישע, וואס געשעהען שטאנדיג לויט געזעץ: דער שטיין מוסס אראבפאללען, לייכטערע קערפער אלס לופט מוזען זיך אויפהעבען און פליהען און דערגלייכען און 2) בעשענקטע מיט פרייען ווילען, מיט דער מאגליכקייט צו וואהלען, אויסצוקלייבען (דער מענש וויל געהען שפאצירען, לערנען און לעדיג געהען א. ז. וו.). ליידער איז אין דעם פאך אויך נישט געלונגען; ערשטענס, ווייל די היינטיגע פסיכאלאגיע נישט מודה זיין, אז עס איז פערהאנדען א בעזונדערע קראפט „ווילען"; זי זאגט, אז אזוי ווי, למשל, דער וואלד עקזיסטירט נישט, נור בוימער, נישט קיין שטאדט, נור הייזער און מויערן, אזוי עקזיסטירט נישט קיין ווילען אלס א בעזונדערע קראפט נור איינצעלנע פערלאנגונגען, איינצעלנע „וועללען־עפים" און בעגעהרען, און זיי, די פערלאנגונגען, זענען נישט פריי; וואהלען הייסט: נעמען דאס בעססערע, אויסקלייבען דאס נוצליכע; מען קאנן האבען מעהר אדער ווייניגער שכל, ערגער אדער ריכטיגער אבשאצען, וואס עס איז בעססער און ניצליכער, אבער פ ר י י, גאר אהן א סבה, וואהלען איז נישט מאגליך; און פון דער צווייטער זייט בעמערקען מיר אין פיזיק און כעמיע וואונדערבארע ערשיינונגען, אז אטאמען און קערפער ציהען זיך צו און שטויסען זיך אב, גלייך זיי וואלטען ג ע פ י ה ל געהאט און שונאים אדער פריינד געוועזען!

מיר זעהען, אז די נאטור לאזט זיך נישט טהיילען, אז די ערשיינונגען לאזען זיך אין דער ווירקליכקייט נישט אבגרעניצען איינע פון דער צווייטע. מיר האבען איבעראלל צו טהון מיט קערפער, אין וועלכע עס געשעהען די נידריגסטע און העכסטע, די איינפאכסטע און פערוויקעלטעסטע בעוועגונגען, און, די וויססענשאפט בעווייזט, אז אונטערן נאמען „בעוועגונג" קאננען מיר פערזאמלען אללע ערשיינונגען פון דער געוואהנליכסטען בעוועגונג, ווען א קערפער בייט זיין ארט, ביז דער העכסטען בעוועגונג אין מוח — דעם געדאנק. די כעמיע לערנט אונס, ווי אזוי פון די זעלבע אטאמען, אבהאנגיג פון דעם סדר, לויט וועלכען זיי

דאך אזוי אנגענעהם דרעהען זיך און זומזען.

— לא'מיר טאנצען, האט מסכים געוועזען די פופע, מיין קאוואליער וועט זיין דער פאפעגיי, די קאטץ וועט טאנצען מיט'ן האהן, די טרובא מיט'ן פויק און דאס האלצערנע סאלדאט'ל מיט'ן ענטיל.

— טאנצען, טאנצען! האט אונטערגעכאפט קורילקא, צושטעלט זיך גיכער, לעבעדיגער, פראהליכער. איך וועל אייך שוין בעווייזען א וואונדערליכען טאנץ. איך האב איהן געטאנצט אין קיך פאר'ן קאניג אלליין, אין איינעם מיט זיין קאזאק. קוקט, מען דארף נור זעהען שפרינגען האבער פאר זיך: אט אזוי, איינס צוויי, אט אזוי, איינס צוויי, אט אזוי, עי דו, געה דו, דרעה זיך, פראה זיך! — און קורילקא האט זיך אזוי צושפרונגען, אז ער האט א נידערגעווארפען צפריהער דען גאר, דער־ נאך דאס ענט'ל, דאס פערד'ל, די טרובא און די פופע.

— נעמט איין, זייט אזוי גוט, דען קיכען־עזות פנים, האבען אללע געשריען. ער האט זיך אזוי צודרעהט, אז ער ווייס נישט, אויף וואסער וועלט ער איז. מיט איהם קאנן מען פראסט נישט שפיעלען.

— קורילקא — נארר! האט זיך געבאזערט דער פאפעגיי.

— וואס! איז אויפגעשפרונגען קורילקא, ווי דערוועגט איהר זיך מיר אזוי מיעז צו זיין, איהר האט אנגערירט מיין כבוד, איהר האט מיך בעליידיגט, איהר מוזט זיך מיט מיר שלאגען אויף א דועל אין דער מינוט, אין דער סעקונדע, שוין אויף דעם ארט, אין צורה אריין, אויף פיכטאלעטען,

לעגען זיך איינער נעבען צווייטען, ווי אויך פון זייער צאהל, ווערען די טויזענדארטיגע קארפער; און די פיזיק בעווייזט אונס, אז פון די זעלבע בעוועגונג, אבהאנגיג פון דער געשווינדיגקייט און דער לאנג פון דער פאליע, ווערען פערשיידענע ערשיינונגען, ווי ליכט, מאגנעטיזם, עלעקטריצטאט א. ז. וו.

וויסען הייסט: קעננען די נאטור; קעננען די נאטור הייסט דערגעהען די געזעצע, לויט וועלכע עס געשעהען אללע פעראנדערונגען אין איהר, און דאך מוזען מיר האבען צו טהון נור מיט איין געזעץ, ווייל איבעראלל, וואס מיר שטודירען נישט, האבען מיר אלץ צו טהון מיט דעם זעלבען שכל, מיט דער זעלבען לאגיק, ווי אויך מיט די אייגענע מאטעמאטישע ציפפערן. דער אייגענער שכל דיענט צו אללע וויססענשאפטען, מיט די זעלבע ציפפערן בערעכנען מיר די צאהל פון הערינג אין פאסס, פון שטערן אין הימעל, די געשווינדיגקייט, מיט וועלכער א ליכט-שטראהל פליהט ארויס פון דער זונן און שלאגט זיך אן אין דער נעץ פון אונזער אויג, א־ער דער עלעקטרי-פונק פליהט איבער דער דראט פון טעלעגראף, ווי אויך די געשווינדיגקייט, מיט וועלכער עס קומט צו איין איינדרוק פון א שפילקע-שטאך פון דער הויט ביז'ן מוח צריין, און פערקעהרט — ווי לאנג עס דויערט, איידער עס קומט אן צום שפיץ-פינגער פון פוס דער בעפעהל פון מוח, ער זאל זיך איינבייגען!

איבעראלל די זעלבע אטאמען, די זעלבע בעוועגונג און די זעלבע ארדנונג!

פאר וואס דען זעהען אונס די ערשיינונגען אזוי פערשיעדענארטיג אוים? פאר וואס שטודירען מיר זיי אין פערשיעדענע וויססענשאפטען?

גאנץ איינפאך: 1) ווייל אויפ'ן וועג פון איינפאכסטען ביז דעם פערוויקעלטעסטען האבען מיר עטליכע „איקסען", עטליכע איבערגאנג, וואס מיר קאננען נישט פערשטעהען, ווי אויך, 2) ווייל אונזער מוח איז נישט אימשטאנד אללעס גלייך גוט צו בעגרייפען, אללעס אין איין לעבענסצייט צו שטודירען.

מיר האבען, דאכט זיך, אטהער, אהן א וואג, ווי אזוי ווערט פון איהם דער דינסטער גאז, וואס לאזט זיך וואגען? איקס! אדער תיקו, ווי איהר ווילט. מיר האבען א: אמ גן, נור ווי אזוי פון די זעלבע אטאמען ווערען, אבהאנגיג פון זייער צאהל און ארדנונג, פערשיעדענע קארפער מיט פערשיעדענע, ענטגעגענגעזעצטע אייגענשאפטען, וויסען מיר נישט! פון די זעלבע אטאמען שטעללען זיך צוזאממען לעבענ-

---

דיגענס, שפיזען, שווערטער, מעססער, פיקעס, האק, גראבליעס. — שוין שטעלט זיך מיר ענטגעגען, פערטהיידיגט זיך!

— עי! פאן! האט אויסגעשריען דאס האלצערנע סאלדאט'ל און געכאפט קורילקא'ן פאר'ן קאלנער, דו ביזט אפילו נישט שכור, נור א סקאנדאליסט. מען דארף דיך א ביסל אבקיהלען.

קורילקא האט זיך געפרובט אויסרייסען, נור דאס סאלדאט'ל איז געוועזען אסך געזונדער. ער האט איהן אזוי דורכגעטראסעלט, אז פון ארמען קורילקא'ן זענען אללע סקאבקעס ארויסגעשפרונגען.

— אי, אי, זעהט! האט קורילקא געיאמערט, העררר סאלדאט, וואשע בלאגאראדיע, איך האב דאך אויף צופלייסען, איך האב דאך גלאט אזוי, איך בין דאך זעהר א רוהיגער, איך ציעפע דאך קיינעם נישט, איך אכטע דען הערן פאפעגיי און אללע סאלדאטען...

— אין קארב'ל איהן, אין לעדיגען קארב'ל, האבען אללע געשריען, זאלל ער דארטען זיטצען ביז אין דער פריה.

מען האט אבגעפיהרט קורילקא'ן אין קארב'ל, אריינגעזעצט און פערדעקט מיט'ן דעק. ער האט דארטען געקלאפט, געריססען, געדראפעט, לסוף האט ער געפינען א שפאלט, ארויסגעשטעקט דורך איהן דען קאפף און אויסגעשריען.

— עי, חברה! אט בין איך דער העלד קורילקא! און איהר זייט אללע וויסטע חברה'ניקעס, כל-בוניקעס, קאלבאסניקעס, שלעפער, שמאטעס, לעקער, פלאקער, שטעקער, קאלב-פליש, שווינ-

דיגע צעללען, מיר קאָננען בעמיש די צעללע צונעממען, מיר קאָננען וויססען, וואָס פאַר א כעמישע סובסטאַנצען (חמר) עס געהען אין איהר אריין, נור, אז מיר נעמען די זעלבע סובסטאַנצען און לעגען זיי צוזאַממען קומט דאָך אונס קיין צעללע נישט אַרויס, בעוויזט זיך דאָך קיין לעבען נישט! ווייטער וויסען מיר, אז אללע קאָרפער פון מענשען, טהיערע און פלאַנצען בעשטעהען פון איינצעלנע צעללען; מיר קאָננען אויך אללעס וואָס לעבט, טאָדטען, די צעללען צוריק צוצונעממען, נור קיין צוויי צעללען צוזאַממענשטעללען, זיי זאָללען ווערען איין קאָרפער, איין אָרגאַניזם — קאָננען מיר נישט! אזוי ווי די אָרגאַניזמען בעשטעהען פון איינצעלנע צעללען, אזוי בעשטעהען געזעלשאַפטען (שטאַממען, פעלקער, ראַססען) פון איינצעלנע אָרגאַניזמען, און דאָך ווערט זיך קיינער נישט אונטערנעמען אויסצוקנעטען א ניי פאָלק, בשעת ווען היסטאָרישע גבורים ווי, למשל, טימור, האָבען א סך פעלקער צו שניטטען, צערשטיקעלט און צוואָרפען אויף שבעה ימים און פון מאַססען איז קיין זכר נישט געבליבען.

וואו עס מאַכט זיך איין איקס, א תיקו — דאָ איז א גרעניץ צווישען איין וויססענשאַפט און דער צווייטער! מיר וויסען, למשל, אז דער געדאַנק ווערט געבוירען אין מוח, אז יעדעס אבר האָט זיין פונקציע, זיין דיענסט; אז אזוי ווי די האַנד נעמט אָן, דאָס אויג זעהט, דאָס אויער האָרט, אזוי אויך דענקט דער מוח; אז מיר מאַכען דען מוח צו שאַנדען דורך א ראַנע, אז אויב מיר שוואַכען איהן אָב מיט נישט עססען, נישט שלאָפען אָדער צופיעל אַרבייט, האָרט ער אויף צו ווירקען, פונקט ווי איין אַנדער אבר אין דער זעלבער לאַגע; און דאָך וויסען מיר נישט, ווי אזוי דער געדאַנק קומט אַרויס! און מיר מוזען האָבען איין עקסטרא פיזיאָלאָגיע, וואָס שטודיערט פונקציאָנען פון פערשיעדענע אברים און איין עקסטרא פסיכאָלאָגיע, וואָס האָט בעזונדער צו טהון מיט פיהלען, וויססען און דענקען. אזוי האָבען מיר אויך איין עקסטרא כעמיע, וואָס שטודירט, ווי אזוי די אטאָמען פערבינדען זיך צו מאַכען קאָרפער און איין עקסטרא פיזיק, וואָס שטודירט זייערע איינענשאַפטען; און אויב די פסיכאָלאָגיע האָט שוין פיעל דערגאַנגען וועגען פיהלען, וויססען און דענקען פון דעם איינצעלנען אָרגאַניזם, קומט א נייע וויססענשאַפט סאָציאָלאָגיע און וויל שטודירען גאַנצע געזעלשאַפטען, גרויסע אָרגאַניזמען ווי: ראַססען, פעלקער און שטאַממען!

יעדע וויססענשאַפט האָט איהר איינצעלהייט, ביז וועלכער זי העבט אָן, די

עקען, שימעל, בלאַטע, שלים־מזלניקעס, הקדש'ניקעס, חאַפער, לאַפער, טאַפער!... נור אללע האָבען געטאַנצט און קיינער האָט קורילקאַ'ן נישט געהאָרט, און ער האָט געשריען, געברומט, געליאַרעמט, ביז'ן העללען טאָג.

ווען אין דער פריה זענען די קינדער צוגעגאַנגען צו די שפיעלכלער, זענען זיי אללע געלעגען אויף זייערע אָרטער און אפילו קורילקאַ איז געלעגען ביי דער פופע צופוסען, גלייך ווי עס איז גאָר נישט געשעהען.

— זעהט נור, האָבען געזאָגט די קינדער, דאָס האָט זיך דאָך דער נאַכטיגער קורילקאַ אַהער פערקליבען: וואָס זאָגט מען אויף איהם? דאָ איז דען דיין אָרט? אח, דו! אַרויס! און מען האָט איהן אַרויסגעוואָרפען דורכ'ן פענסטער.

— אַט ז'ייד איך יעטצט פאַר'ן אכת און גלייך אין טיבור, האָט געשריען קורילקאַ. אוף, ווי שנעלל! און חלאָפ! קורילקאַ איז געפאַללען אויף א שטיין אין גאַסס.

— אח! האָט ער געקלאָגט זיך פאַר דעם שטיין. זעג, איהר וואָלט געוואוסט, פון וואַנען איך בין געקוממען צופאָהרען, פון וואָס פאַר א הויכען אָרט איך האָב זיך אַראָבגעלאָזען! איך בין געוועזען דאָרטין, דאָרטין אין גרויסען זאַל. איך האָב געהאַט א סך שפיעלצייג: א פויק, א טראָמפייט, א פלייט, איין ענטיל, א היהנדעל, א שאַן מאַמזעל, ווא[illegible] האָט געוואָלט חתונה האָבען דוקא מיט מיר, א נאַררישען פאַפעגיי, וועלכען איך האָב גערופען „פאַפקאַ — נאַרר" און א שלעכטען, האָלצערנען סאָלדאַט. ער איז געוועזען א שרעקליכער סקאַנדאַ-

בעמיע — דען אטאם, די פיזיק — דען קאר־
פער, די ביאלאגיע (די לעהרע פון לעבען) —
די צעללע, די פיזיאלאגיע — דען ארגאן
(אבר), די פסיכאלאגיע — דען נערוו, (פון
וועלכען עס פערבינדען זיך „קניפען" ביי
נידריגע אונ געהירן (מוח) ביי האבערע
טהיערע) אונ די סאציאלאגיע — די גע־
זעללשאפט.

די גרעניצען צווישען זיי זענען, ווי
געזאגט, די איקסען אדער די תיקו'ם: דאס
הייסט, דא, וואו אונזער וויססען (נישט די
נאטור) רייסט זיך איבער ווי א פאדעם אונ
מיר קאננען נאך נישט צוזאממענבינדען איין
עקק מיט'ן צווייטען.

וועגען ספעציאליטאטען, וואס ערלייכטערן
דאס שטודירען, וועלען מיר רעדען אויף
איין אנדער ארט; דא וויללען מיר נור
בעמערקען, אז אזוי ווי די כעמיע שטודירט
די אטאמען אום צו דערקעננען דען בוי פון
גאנצע קארפער, אזוי ווי די פיזיק שטו־
דירט איינצעלנע קארפער, אום צו דער־
קעננען די נאטור־ערשיינונגען פון קארפער,
אזוי, ווי די ביאלאגיע העבט אן ביי
צעללען אום צו קוממען צו'ן א בעגריף
פון לעבען בכלל, אונ די פיזיאלאגיע
העבט אן פון פונקציאנען פון איינצעלנע
ארגאנען (גליעדער), אום צו פערשטעהען
די אללגעמיינע ווירקונג פון גאנצע ארגאניז־
מען, אזוי אויך איז דער צוועק פון דער
סאציאלאגיע, וואס העבט אן ביי געזעלל־
שאפטען, צו דערגעהן דען וועג פון
דער גאנצער מענשהייט.

י. ל. פרץ.

דעם רבי'ן'ס ציבוק.

מענשען, נישט דוקא אלטע יורען,
געדענקען נאך, ווי ביי שרה רבקה'ן האט
אמאל געפעהלט, נישט דוקא קינדער, נור
אפילו ברויט, רחמנא לצלן! פשט־פשוט —
ברויט! חיים ברוך אלליין, דער מאן איה־
רער, איז שטאנדיג געוועזען א גרויסער
חסיד; טאקי פון דער התחלה אן, זייט דער
שווער זיינער (עליו השלום — איין עהר־
ליכער יוד געוועזען) האט איהן אראב גע־
ברענגט פון אונטער לובלין. מען האט
באלד געזעהען, אז עס איז א כלי, א ברכה
פון זיין ליעבען נאמען; אז עס איז אזוינס,
וואס, אויב עס ברענגט נישט משיח'ן, צאפט
משקה פון דער וואנד! ער האט שוין אזא
צורה געהאט: אין די טיעפע, אונטער־
געשלאגענע אויגען, האט שטאנדיג עפיס
געציטטערט א מין בעהאלטען שיינדעל,
גלייך עמיץ דרייט זיך ארום מיט א ליכט
אין א פינסטערע שטוב! א בלאסס פנים,
נור ביי וואס־עס־איז, האט עס אויפגע־

לישט, א שור המועד, נור איך האב איהן ווייך
געמאכט, געחאפט פאר'ן קאלנער, א טראסעל
געטהאן — טראח אונ אין קארב'ל אריין. אח! ווי
גוט עס וואלט געוועזען, אז יעדען נארר זאלל מען
פערזעטצען אין א קארב'ל אונ יעדעס קארב'ל זאלל
שטעה'ן אויפ'ן טראטואר אנשטאטט א טומבע.
איהר גלויבט, ווי שאן דאס וואלט געוועזען.

— הארט, האט געזאגט דער שטיין, ווי
וואלט איך וועללען פלאצען אונ אריין נייען קלאפטער
אין דר'ערד, אבי נישט ליעגען אונטער אייך...

— אח, איך פערשטעה אייך, איך פערשטעה
אייך, האט געקלונגען קורילקא. איך וויים, אייך
איז שווער, איהר קאנט נישט דערטראגען, איך
בין צו גרוים פאר אייך. נור גלויבט מיר, אייער פער־
דיענסט וועט נישט פערפאללען ווערען ביי די דאנק־

בארע שפעטערע דורות. אויף אייך וועט מען
אנשרייבען מיט גאלדענע אותיות: דא איז געלעגען
בארען פאן קורילקא, אים יאהר...

נור דא האט אונטערגעחאפט קורילקא'ן דער
בעזים, מיט וועלכען דער הויזקנעכט האט גע־
קעהרט דען טראטואר, אונ ער איז אראבגעפלויגען
פון שטיין.

— קעהר, קעהר! האט ער געשריען, — איך
האב ליעב ריינקייט. אוועק מיט דעם מיסט, מיט
דער אונריינקייט! אט אזוי, אט אזוי!

אונ ער איז געשפרונגען איבער'ן טראטואר אין
איינעם מיט'ן מיסט, ביז ער האט זיך פערפלאנטעט
אין בעזים.

— נו, יעטצט וועל איך פאהרען רייטענדיג
אויפ'ן בעזים, האט ער געשריען, אדיע! איך פאהר

בליהט ווי א רויז, אזא דינן הייטעל האט ער געהאט; ביי די שלעפען האט בעשטאנדיג זיך עפיס געווארפען, געהאקט — אונ מיט א פשוט'ן יוועפאווער גארטעל האט זיך די ברואה 10 מאל ארום גענוממען, אונ אפשר מעהר?!

פערשטעהט זיך אלליין, אז פון פשוט לערנען איז נישט געוועזען וואס צו רעדען, אזוינס געהט טיעפער אונ טיעפער: זהר, עץ־חיים... וואס איהר ווילט נור אלליין! מיט'ן רבין, זאלל לעבען, פלעגט ער אבזיצען שעה'ן לאנג, אונ זיי האבען צווישען זיך אפילו קיין ווארט נישט גערעדט, נור אלץ אויפ'ן אויג, מיט'ן וואונק! נו, רעד מיט א זוינעם מכח פרנסה?!

פאר וואס האט'ן דער בית המדרש גערופען „חיים ברוך שרה־רבקה'ס". אדער בקיצור: „שרה רבקה'ס מאנן", פאר וואס האט מען אנגעהאנגען אללע „שערי בינה" אינ'ם טאפף ארבים מיט'ן ביסעל הייבען, מיט וועלכע שרה רבקה האט געהאנדעלט, איז טאקי נישט צום פערשטעהן. זי אלליין — שרה רבקה — האט געהאט ווילד עגמת נפש דערפון. עס איז טאקי — האט זי געפיהלט — א כבוד, וואס ער הייסט אויף איהר נאמען, נור — זי האט אבער אויך געוואוסט, אז אזויערנאך קומט זי אב מיט אביסל נחת אויף דער וועלט! זי פלעגט גאנץ אפט, כמעט א פאר מאל אין דער וואך, קוממען אין בית המדרש אריין מיט'ן טאפף ארבים. „חיים ברוך!" האבען די ישיבה־בחורים אויסגעשריגען, „דיין שפייזערין געהט". נור חיים ברוך, זעהט אוים, האט נאך געפיהלט איהר גאנג אויף די טראפ: עי האט שוין לאנג פערשטעקט די צורה אינ'ם זהר, אונ איבערן שטאנדער ציטטערט נור דאס פעטטע, פערפעדערטע שפיצעל פון דער יארמולקע. נור אפילו אויף דעם שפיצעל קוקט זי אויך נישט; זי קוקט בכלל נישט אין זיין זייט אריין, זי ווילל נישט זעהען ווי די שכינה רוהט איבער זיין לערנען, זאללען זיך איהרע אויגען נישט פאשען אויף דער וועלט. אלץ — טראכט זי — דארטין, דארטין, אויף יענער וועלט! נור אין הארץ פיהלט זי דאך א ווארמקייט, א נחת, טהייל מאל פיהלט זי זיך אביסל ווי בערוישט, ווי נאך אויסטונקען א גאנץ קעלעשיקל צוקקער־בראנפען אויף א ברית; די ישיבה־בחורים ווייסען שוין דערפון אונ... נארען זי אב אויף דער מאס, נעמען ארויס א גראססערע רעשט, מען חאפט ביי'ן איהר אזוי אביסעל ארבים... אונ פערפאללען! פון בית המדרש געהט זי ארוים עפים ווי אויפגעוואקסענער, גראססער, מיט א העללערן, פרייערן בליק! עס איז זי גאר נישט צו דערקענען, אז זי איז שוין א וויבעל פון

גלייך אין חינא צו'ם חינעזישען קיסר, ער מאכט מיך פאר א יורש פון זיין טראן.

נור דער הויזקנעכט האט איהן אוועקגעטראגען אין איינעם מיט'ן בעזים אין קיך אריין אונ אוועק געשטעלט אין ווינקעל נעבען אויבען.

— גוטען מארגען! האט אויסגעשריען קורילקא: איך בין געקוממען צו פאהרען פון דעם חינעזישען קיסר. דארטין איז געוועזען א סך ליבט...

— נו, דאס איז שוין נישט אמת, האט געזאגט דער בעזים, איך האב דיך פשוט אויסגעקעהרט פון גאסס.

— ווי דערוועגסט דו זיך רעדען מיר ענטגעגען, האט זיך געהיצט קורילקא, דו, דו, פראסטער פויער! איך וועל דיך גלייך אין צירקעל פערזעטצען אונ דארטין וועט מען דיר געבען א גאנצען טאג

די גאסס קעהרען.

— אח! האבען געזאגט די שפאנדלעך, וואס זיינען געלעגען אויף דער הרובע, — זעהט נור, דאס איז דאך דאס שפאנדעל, וואס מען האט נאכטען צוגענוממען פון אונז ארויף. אח, סאר א שלעכט, אבגעבריענגט, קאטיג שפאנדעל דאס איז געווארען, נור דאך אונזערער א קרוב. וואס מאכסט דו, ליעב ברודער'ל?

— וואס פאר א ברודער'ל בין איך אייך! האט געליארמט קורילקא, איהר קיבען־געזינדעל, האלץ־פלאקער! איך בין פירסט, גראף, באראן פיש, פון קורילקירר! אונ קורילקא איז ארויסגעשפרונגען פון בעזים אונ געפאללען אויף דער דילע נעבען אויבען.

— ווי קאנן מען נישט ארוים פון די פלים, האט ער שוין שוואכער געברומט, — נור איך בין

עטליכע און צוואנציג יאהר — אהן א קנייטש אויפ'ן שטערן, מיט א געריטעלט חנודיג פנים'ל, גלייך זי איז ערשט פון אונטער דער חופה ארויס! און פון דעם טאקי — אז זי דערמאנט זיך — האט זי נאך מעהר עגמת נפש. עס וועט איהר, — טרויערט זי אין הארץ, — גאר נישט בלייבען אויף יענער וועלט, זי וועט ארויפקוממען ווי איין אבגעפליקטע גאנז, אהן א פעדער פון א זכות אויפ'ן לייב... ווארום, וואס טהוט זי דענן? זי דרעהט זיך ארום מיט'ן טאפף ארבים אין גאסס, טראגט אב פון איין דאנקערשטיג צום צווייטען די הייבען אין עטליכע הייזער אריין! וואס האט ער פון איהר? כל זמן דער פאטער עליו השלום האט נאך געלעבט און דאס ראדעל האט זיך געדרעהט, איז געוועזען א דירה און צו עססען, און צו טרינקען טאקי כיד המלך. היינט? אויף אללע שונאי ציון געזאגט! דער נדן איז ערגיץ פערפאללען געווארען, דאס הייזעל פערקויפט! אין דער פריה פיש-גריץ — קארטאפעל מיט וואססער, ביי נאכט א יאכיל מיט א נאכטיגען בייגעל! אט דאס איז זיין עולם הזה! שוין 7 יאהר האט זי איהם אפילו קיין קאפאטע נישט געמאכט... אויף פסח — א היטל, א פאר שטיפעל, נישט מעהר! משבת לשבת גיט זי איהם ארויס א העמד; אומשטיינס געזאגט — א העמד!

שפינוועבס? זי טראגט שוין א בריל דורך די העמדער; צערע און צערע און גאר נישט...

„רבונו של עולם, — טראכט זי, — אז מען וועט נעמען אויף יענער וועלט איין אות פון זיין תורה אויף איין וואגשאל, און אויף דער צווייטער וועט מען ארויפלעגען אללע מיינע יאכליך מיט פישגריצען מיט מיינע אויגען צו... וואס וועט איבערוואגען?

זי ווייסט אפילו, אז עס איז פערקניפט אויף דער וועלט, איז פערבינדען אויף יענער אויך! אז נישט אזוי געשווינד טהיילט מען דארט אב א מאנן פון א ווייב! און ער וועט דענן לאזען? אזא בריליאנט ווי ער איז? זי זעהט דענן נישט, ווי ער וויל דוקא זי זאלל אויך טועם זיין ביי'ם עססען... עס איז נארריש, ער וועט דאך נישט רעדען, נור מיט די אויגען מאכט ער; און אז זי מאכט זיך נישט וויססען, ברומט ער, ווי אין מיט'ן שמונה עשרה... לאזען וועט ער נישט — ניין! ער וועט נישט בעשטעה'ן, ער זאלל זיצען אויף דער פאטער-שטוהל צווישען צדיקים און אבות, און זי זאלל זיך ערגיץ ארום וואלגערן אין עולם התהו, אין וויסטע וואלדער... וואס העלפט עס אבער, אז ערשטענס וועט איהר גלייט זיין א חרפה די אויגען אויפצוהעבען צווישען די אמות: די בושה וועט זי פערברענגען;

נישט קיין נוטר שנאה: איך האב ליעב צווארמען זיך נעבען א הרובע.

ווענן דו רייזט זיך דורך און קומסט צוריק,
איז דער רויך פון פאטערלאנד אונז אנגענעהם און זיס.

אלץ איז דא אזוי גוט. איך האב זיך אומגעקעהרט אין מיין ממשלה. גוטען מארגען, העררר קאטער וואסקא, איך וועל אייך מאכען פאר מיין אינטענדאנט: ביי אייך פינקלען אזוי די אויגען. איך קאנן אויך פינקלען. ווענן איך בין געוועזען אין גרויסען זאל, האט ביי מיר אויפ'ן קאפף געפינקעלט א שטערן אין דונקעלע וואלקענס.

— הארט, האט געזאגט דער קאטער, איהר זייט דאס אוננוטצליכסטע וועזען אין דער גאנצער וועלט. עס וואלט זעהר גוט זיין, ווענן מען וואלט

אייך אריינגעווארפען אין אויבען. לכל הפחות וואלט איהר געבען א ביסל היטץ.

דעם קאטער'ס וואונש איז ערפיהלט געווארען. די קאכין האט אויפגעהויבען קורילקא'ן און אריינגעווארפען אין אויבען.

— זעהט אללע! האט ער אויסגעשריען, זעהט!

איך געה אין פייער פאר דאס פאטערלאנד!

נו! לעבעדיגער צו דער זאך! איהר אללע נארישע האלץ! לערנט זיך פון מיר, אט אזוי דארף מען ברעננען, טראח, פיש, טוק, טשיק!!.

און קורילקא איז פערברענט געווארען, פון איהם איז געבליעבען נור א ביסעלע אש.

און ווענן דו וועסט אמאל נעהמען אש אין האנד אריין, טא היט זיך, חאפ זיך נישט מיט דער האנד פאר די אויגען: אין זיי קאנן אריינפאללען

און צוויטענס האט זי קיין קינדער נישט...

„יאהרען ציהען, יאהרען פליהען"... 7 יאהר וואהנט זי שוין, נאך דריי בעשריגענע יאהר און — א גט! זי וועט איהם דענן רעדען דאס אנדערע וואָרט? איין אנדערע וועט זיין פוסבאנקעלע זיין אין גן עדן און זי וועט זיך, גאָט ווייסט, מיט וואס עס איז פאר א שניידער, פינסטערן ערגיץ אין גיהנום... וואס? עס קומט איהר מעהר?

נישט איינמאל קומט איהר א שניידער אדער א שוסטער צו חלום און זי חאפט זיך אויף מיט א יללה. ער וועקט זיך אויף דער־שראקקען. ביי נאכט אין דער פינסטער רעדט ער אפילו, פראגט: וואס איז? נור זי אנטפערט: גאר נישט! זי וויינט, בעט גאָט, עס זאל איהר אריין א ברכה אין די ארבים אדער אין די הייבען.

און ער איז טאקי געוועזען א בריליאנט! א נאררישע יודענע, טראכט ער, אין וואס איהר געהט דא! און פון דעסט וועגען — קלערט ער — דארף מען עפּיס צו טהון דערינגען! אפשר וועט זי זיכער אמאל עפּיס נעמען אין מויל אריין, פערגינגען זיך!

ער האט געזוכט אין די ספרים און געזוכט, נור אמאל מאכט זיך, אז וואס מען זוכט, געפינט מען דוקא נישט! אזוינע זאכען קוממען בהיסח הדעת, אומגעריכט!

טהייל מאל — דאכט זיך איהם — אז ער איז שוין אויף א דרך, איז איהם, מעשה שטן, עפּיס מבלבל, און ער מוז אנהעבען זוכען אויף־דאס־ניי! ער האט זיך מישב געוועזען צו מאכען דערפון א שמועס מיט איהם, זאל לעבען! עס איז אבער שווער געגאנגען. איינמאל האט דער רבי נישט געהערט, פערטראגען געוועזען; צווייטמאל האט ער געשאקעלט מיט'ן קאפף נישט אהין און נישט אהער, דאס דריטטע מאל האט ער געאנטפערט:

— הום! א ודאי וואלט א יושר געוועזען, נור דערווייל איז עמיץ אריין געקוממען.

דערנאך, איז ער עקסטרא געפאהרען און געפראגט: נו?

—נו! נו! האט דער רבי געאנטפערט, און וויטער גאר נישט.

איינמאל זיצט חיים ברוך ביים רבי'ן ערב שבת און גיט א זיפץ.

— קיין שטייגער — באזערט זיך דער רבי — מיינס א חסיד זיפצט נישט. וואָרען טאקי, וואס?

— די הייבען — אנטפערט חיים ברוך.

— מען האט שוין אין כל תפוצות ישראל חלות געבאקקען — אנטפערט דער רבי! פרייטאג נאך צוועלפען רעדט מען נישט פון קיין הייבען!

נור שבת־צונאכטס האט שוין חיים ברוך

א שטויב פון קורילקא'ן, — אח, ווי דאס וועט דיר די אויגען אויסעססען!

און ווייסט דו? די קורילקא'ס זענען פון דעסט־וועגען נוטצליך. זיי מאכען פעטט די ערד מיט זייער שטויב, נאך זייער טויד. ווענן דיר וועט זיך אמאל מאכען אויף דיין לעבען בעגעגנען א קורילקא'ן, וואס דערעסט אלעמען, פלוידערט א סך און טהוט גאר נישט, ווייס, אז דאס איז נישט אנדערס, ווי איין אונגעהייער גרויסע מאשינען אויף מיסטיגען דיין ערד, אויף בעדעקקען זי מיט זיין דינגער (נאוואז). דאס איז גאר!

ד. פוס.

ציעסלאוו.

אויף דער געפרוירענער שויב.

(פון פאלנישען, פריי איבערזעצט).

אמאל, פאר יאהרען, בין איך געוועזען אבער גאר אויף א הויכע מדרגה... טאקי נישט וויית צום הימעל! אז איך האב אין א שטיללע נאכט א פענסטער געאפפענט, האב איך געהערט ווי מלאכים זינגען, און אז אונטען אין גאס האט געפאטשט א רעגען, א ווינד האט זיך געשפיעלט מיט זאמד און מענשען די אויגען פערשיטט, איז ביי מיר, אויבען אין דער הויך, געוועזען אזוי רוהיג, אזוי שטיל, אז מען האט געהערט יעדען דראפ אין די מייזען־לאכליך. עס האט זיך מיר אפילו

אַרויסגערעדט בפירוש:

— רבי, — מאַכט ער, — אפשר וואָלט איהר זיך מכנים געווען אין דער זאַך?

נור דער רבי ווערט ווייטער באָז:

— און דו — מאַכט ער — ביזט חולה? פאַר דיין תפלה איז דער הימעל, חס ושלום, פערמאַכט?

חיים ברוך האָט בפירוש געהערט „חס ושלום", עס איהם אַראָב אַ שטיין פון האַרץ און פון דעסטוועגען איז ווייטער אַוועק אַ פּאָר הדשים און גאָר נישט... אויף ראש השנה איז ער געקוממען נאָך אומגעפועלט. מוצאי יום-טוב גיט איהם דער רבי פּלוצלינג אַ קלאַפּ אין די פּלייצעס אַריין בפני קהל ועדה און פראָגט: „חיים ברוך, וואָס פעהלט דיר?" ער איז פערשאָמט געוואָרען און געענטפערט: „גאָר נישט!"

— שקר! מאַכט דער רבי, — דיר פעהלט עפּיס.

—וואָס? פראָגט חיים ברוך פערציטטערט און אויף דער צונג איז איהם שוין געלעגען די „ברכה אין הייבען און אַרבּים", נור דער רבי האָט איהם נישט געלאָזט צום וואָרט קוממען און אָבגעצאָהלט וואָרטער ווי פּערל:

— „דיר — חיים-ברוך — פעהלט — אַ — ליולקע-ציבוק!"

דער עולם איז נבהל ונשתומם געוואָרען.

— דו רויבערסט, מאַכט דער רבי, פון אַ פּיפּקעלע ווי אַ בעל-עגלה!

חיים ברוך'ן איז אַרויס דאָס פּיפּקעלע פון מויל, און ער האָט קוים אַרויסגעשטאַממעלט:

— איך וועל זאָגען שרה-רבקה'ן.

— זאָג, זאָג, מאַכט דער רבי. זאָל זי דיר קויפען אַ גרויסע ליולקע-ציבוק... נעם דיר-מיט מיין יום-טוב'דיגע פאַר אַ מאָס; כהויה זאָלל זי זיין.

און ער האָט איהם איבערגעגעבען זיין ליולקע-ציבוק.

און דאָס איז עס געוועזען אין גאַנצען!

נאָך איידער ער איז אַהיים געקוממען, האָט מען שוין אין שטאָדטעל געוואוסט, אַז חיים ברוך פיהרט דעם רבינס יום-טוב-דיגע ליולקע-ציבוק...

— נאָך וואָס, נאָך וועגן? האָט מען געפראָגט אין אַללע גאָסליך, אין אַללע הייזליך. — נאָך וואָס? האָבען געצאַפּעלט אַללע יודישע נשמה'ס?

נאָך וואָס? האָט מען זיך אַלליין געענטפערט — מן הסתם אויף קינדער!

חיים ברוך, דאַכט זיך, ליידט נאָך אויף דעם, וואָס אַללע לומדים ליידען, מן הסתם וועט דער רויך פון רבינס יום-טוב-דיגע ליולקע האָבען אויף דעם אויך אַ פּעולה! אַהאַ! נאָך עפּיס: שרה-רבקה

געדאַכט, אַז די זונן שיינט ביי מיר אין אַללע ווינקעלעך!

עט, וואָס אַמאָל איז געוועזען...

אַ מענש איז געוועזען יונג, מיט אַ געזונדען מאָגען; טאָג מיט גאָלדענע פּלאַנען, נאַכט מיט בריליאַנטענע חלומות... זוממער, וואַלד, רויזען. און צווישען די רויזען האָט געקלונגען עמיצינס אַ געלעכטער אַ קלינגענדיגס, אַריינס ווי אַ זילבער'ן גלאָקקעל... אַ הימעל מיט שטערן, גאָלדענע, תנודיגע שטערנדליך אויפ'ן העלל-בלאָהען הימעל... צווישען די שטערן איז איינער מיין געוועזען, אודאי!

טרויעריגע מענשען האָב איך וועניג געזעהען, קלאָג-לידער וועניג געהערט... צווישען מיר און דעם לעבען האָט אַ מלאך אַ זיידענע גאַזע אויפגעהאַנגען, דורך וועלכער אַללע טרערען זענען פּאַטעטיש געוועזען, אַללע זיפצען זענען דער ליבעס איינציקליך; און אויב עמיץ צו ברעכט אַ פוס, קריגט ער באַלד אַלס נאַגראַדע אַ פּאָר ברעננענדיגע אויגען, צוויי אַלאַבאַסטער האַנטליך און אַ גאָלדען האַרץ, וואָס טרעטען זיין בעט נישט אָב, ביז ער געהט מיט זיי אונטער דער חופה...

אויסער דעם האָב איך געהאַט אַ זיכערע אידעע גליקליך צו מאַכען די גאַנצע וועלט...

עס איז געוועזען, איך געדענק גאַנץ גוט — פעברואַר. אַהיים בין איך געקוממען געפרוירען; עס איז געוועזען אַ פראָסט, אַ שטאַרקער, נור אַליין אונטען; די שטערן אין דער הויך האָבען געלאַכט אויס איהן אין די קליינע פּויסטען און געגליטשט זיך איבערן זיידענעם טישטוך. און ביי מיר איז אויך

לויידט אויף די אויגען, צו 22 יאהר טראגט זי א ברילל, דער רבי האט עס אודאי אין זינן געהאט, א קליינינקייט חיים־ברוך'ס ווייב!

אונ גלאט: צו וואס העלפט נישט אזא ציבוק? אונ נאך א יום־טוב־דיגער ציבוק?!!

אונ איידער חיים ברוך איז אראב פון דער פוהר האבען איהן שוין הונדערט מענשען געבעטען, ער זאלל בארגען דען ציבוק אויף א חודש, א וואך, א טאג, א שעה, א מינוט, א רגע... מען וויל איהן אבגילטען!

נור ער האט אללעם געאנטפערט:

— איך ווייס? פראגט שרה רבקה'ן...

אונ א נבואה איז איהם ארוים פון מויל...

שרה רבקה האט א וואהל געשאפט...

ח"י גדולים פאר א ציה פון דער ליולקע־ציבוק! ח"י גדולים, נאך נישט א גראשען וועניגער! אונ דער ציבוק העלפט! שרה רבקה האט שוין איהרם א הייזעל, א שאן געוועלבעל, א סך היבען, א סך אנדערע סחורות. זי אלליין איז פוללער געווארען, געזונדער, אויסגעגלייכט! זי האט דעם מאנן שוין נייע וועש געמאכט אונ די בריללען אוועק־געלעגט...

פאר עטליכע וואכען איז מען געקוממען נאכ'ן ציבוק פון פריז ווענען! מען האט אנידער־געלעגט דריי זילבער־רובל, ווי דענן!

— אונ קינדער? ווילט איהן וויססען.

— אודאי! שוין דריי צו פיער... ער איז אויך א גאנצער מענש געווארען...

אין בית המדרש איז שטאנדיג א פלפול. טהייל זאגען, אז שרה רבקה וויל נישט אונ וועט נישט אבגעבען דעם רבין דען ציבוק; אנדערע זאגען, אז זי האט איהן שוין לאנג אבגעגעבען אונ דאס איז איין אנדערער אונ ער אלליין, חיים ברוך, שווייגט.

ווארום טאקי, למאי נפקא מיניה? אבי ער העלפט!

היתוס אנצאירזאוו.

גוט געוועזען; קיין מלאכים־געזאנג האב איך דורכ'ן פערמאכטען פענסטער נישט געהארט, נור זילבערנע שטראהלען האבען ארומגעטאנצט אין שטוב, א מחיה! עס איז מיר געוועזען גוט, עס איז מיר וואהל געוועזען... עס האט זיך מיר נישט געגלוסט אנצוצינדען אליכט; איך האב מיך געווארפען אויפ'ן בעטט אונ פערקוקט אויפ'ן פענסטער...

פלוצלינג איז מיר א ביסל טרויעריג געווארען...

— אהא! דערמאנן איך מיך; עס געהט צו זוממער... עס פיהלט זיך די היים...

איך טראכט אונ קוק ווייטער אויפ'ן פענסטער...

די פערפרוירענע שויב זעהט זעלטען אוים מיט די אלאבאסטער ווייסע צווייגליך אונ בוימליך, וואס ביינגען זיך איבער אונ לעגען זיך איינס איבערן צווייטען... דא, וואו עס ריהרט אן א שטראהל, בליצט ווי א קרעלל אויף דער צווייג — דארט ליגט זיך א שטיקל דינגע זילבערנע קאראנקע...

איך בעמערק עס ערשט ווי צום ערשטען מאל, אונ עפים אין הארץ ווערט וויכער אונ טרויעריגער, אין די אויגען פערדרעהט זיך א טרעהר אונ דורך דער טרעהר זעהט ווייטער אללעס גאר אנדערש אוים, עס אנדערט זיך דאס גאנצע בילד אויף דער שויב...

עס איז נישט קיין זילבערנע נעץ, זי פער־ברייטעט זיך אונ איך זעה בחוש אונזער דאך, זוממער בעוואקסען מיט מאך... אט, נידריגער ברענגען די קליינע שייבליך... עס מוס זיין פארנאכט אונ די מאמע שטעהט ביים קוימען אונ קאכט וועצערע; פון פלאמם ברענגען די שויבען... אין דער זייט ליגט מיין ברידערל אויף דער פאדלאגע, מיט ברענגענדיגע אויגען, א שאנער יונג וועט פונ'עם זיין, נור בלאס איז ער אונ שטאנדיג פערטראכט, גלייך אין די דריי יאהר, וואס ער איז אויף דער וועלט, איז איהם שווער דען הימטעל צו פערגעססען... דער טאטי איז געווים ביים דאווינען, נור ערנסט שטעהט אונ גרייט צום טיש די שוועסטער, אויך בלאסליך, מיט האהר לאנגע, ווייכע ווי לען...

א! ווייט, ווייט איז נאך דאס אללעס... נאך עטליכע וואכען צום פרייען דארף, צום זוממערדיגען לעבען...

פלוצלינג ווערט טונקעל די שויב —
א וואלקען האט דען הימטעל בעדעקט.

אונ א וואונדערליכע זאך: דען זעלבען פאר־נאכט איז אונזער הויז פערברענט געווארען.

ל. פינגאן.

קריטיק.

אַ. קאַטיקס עט אַ. ברעסלערס אויסגאַבען. וויסענשאַפטליכע פאָלקס־ביכער. ערשטעס בוך: ווי האָבען מענשען געלעבט מיט איינִיגע טויזענד יאָהר צוריק. פערפאַסט פון פּאַוולאָוויטש. איבערזעצט דורך קאַטיק און ברעסלער.

הערט אַ מעשה, וואָס איך וועלל אייך פערצעהלען מיט קאַטיק עט ברעסלערס לשון, מיט זייער גראַממאַטיק און לאָגיק:

די מעשה איז אַזוי: דער לעבען מיט די אַבסטאַיאַטעלסטוועס דרעהען זיך, די פרעדמעטען מיט די פּאָלאָזשעניעס ראַזוויוואַיען זיך. עס איז געוועזען איין אונגעדענקטע צייט, וואָס אַללע מענשען האָבען נישט פערזוכט פון עץ הדעת! די אַללע פרעדמעטען, וואָס מיר ניטצען יעצט, זענען נישט בעשאַפען געוואָרען ערב שבת בין השמשות! אין דער פעריאָדע (צייט) פון נאַרישע, פערגראָבטע מנהגים, פיהרונגען, וואָס עקזיסטירט ביי אַמאָליגע עלטערן מיט'ן ניט־צייטיגען און ניט־ראַזוויטנע שכל און קליינע ספּאָסאָבנאָסטען, איז, פּאָניאַטנע, וועגען ליטעראַטור מיט איהרע גוטע, ליבע איינדרוק, אין זיננען, ווי מיר מיינען האָבען זיי קיין בעגריף! ביים אָטשטאַג פון ליטעראַטור האָט זיך ראַספּאָריאַזשאַיעט שמ"ר און אַנדערע קליינע פיה, וואָרדע שמ"ר, זיי אַלליין האָבען דערקאַזשעט איינצוסטראָיען ביכליך און האָבען מיטן ספּאָרטשענעם מאָזג געספּאָלניט אַללע זאַראַטשעס! די פלאַבע קריטיק מיט'ן וואַרפענדען געוועהר האָט ניט געהאַט די דרייסט און די חיטראָסט צו בראַקיוועןן, אָביזשאַיען; זי האָט זיך ווי אַ געפגר'ט פּאָגעל איינגעבויגען אין אַ דוגאַ און פערבעהאַלטען אין פּעטשערים.

און שמ"ר'ס נישט איסקוסטוויענע, נישט פּיטאַטעלנע, פאַנטאַסטישעסקע ווערק, זענען פּאָכאָזשע אויף זשילים און וואָרע די גראָז, וואָס וואַקסט אַלליין אויף די פעלד אָהן אַ געגעשטיין, אָהן אַ נאַפּאַדיעניע, נאַפּראָטיוו מיט פּאָלנע אָוואַזשעניע. זיינע האָלצערנע פּלאַסטינקעס, אומגעשמירט מיט ווייכע שמירונג, האָבען דעם עולם געקלונגען ווי פּריאַטנע בובענטשיקעס און זיין לויב האָט זיך געהערט ווי אויסשוסס־קלאַפען פון שטאָהלערנע געשיקט־שיעסענדע פּיסטאָלעטען!

נור, ווי געזאָגט — די אַבסטאַיאַטעלסטוועס דרעהען זיך — און מען האָט אָנגעהויבען וואַזשנער קוקען אויף די פעלד מיט די גראָז און די אָדער יענע געוויקסע און פערלאַנגט פּראָבעס אויף די ווייץ, וועלכע בעקאַנט מיט תבואות, קריגען פיזיטשעסקע מאָגליכקייט בעקוממען שפּייז אַ חוץ די סטאַדע — שמ"ר עט קאָמפּאַניע.

עס איז געוואָרען אַ בורע, אַ סטראַשנע האַלאַס! שלום עליכם האָט דער ערשטער געקרעשעט צו טאָפּטשען מיט די פיס, אויסטשראָפען די פּאָטשווע, צו שרייען: גראַביאָזש! און צוזאַכען אַ סילנע נאַפּאַדיעניע אויף שמ"ר'ס קרעפּאָסטען און אוקרעפּלעניעס און האָט איהן גאַנץ איינגינעהם געהאַרגעט...

און אַז שמ"ר איז שוין טויט (אָדער אין אַמעריקאַ), פאַר וואָס זאָללען זיך קאַטיק עט ברעסלער נישט מאַכען אַ סאָאָבשציעניע און מיט אָבשצע סילעס, איבערזעצענדיג דען בעריהמטען פּאַוולאָוויטש, געבען נאָך אַמאָל שמ"ר'ן אַ קאָפּף? וואָס שאַדט עס? נאָך אַמאָל געפינען אַמעריקאַ!

נור לצנות אָן אַ זייט! אפשר ווילט איהר וויסען, ווי אַזוי אַ מענש האָט זיך אויסגעלערנט רייטען? אפשר מיינט איהר, אַז פערצייטישע דורות זענען געוועזען האָבער, שטאַרקער און עס האָט זיך געקאָנט טרעפען, אַז איין אדם הראשון איז

גראד געשטאנגען פערבראכט איבער א רינג־שטאק, בשעת א פערד איז אין אינפעט דורכגעלאפען דורך זיינע צושפרייטע פיס, און דער מענש איז געבליבען זיצען רייטענדיג? אפשר מיינט איהר גאר, אז א מענש האט געוואלט חאפען א פערד, און האט עס טאקי אנגעחאפט ביי דער ציופרינא, נור ער האט נישט געוואלט, דאס פערד זאלל איהן בייסען, האט ער זיך ארויפגעחאפט איהם אויפ'ן רוקען און איז אוועק רייטענדיג? אייך קאנן אויך גאר איינפאללען, אז ער האט געזעהען ווי א פליג רייט אויף א פערד און האט אויך געפרובט די זעלבע קונץ? פון פאולאוויטשען (אויב די איבערזעצער האבען איהן געטריי איבערגעגעבען) וועט איהר ערשט געוואהר ווערען דען גאנצען אמת; די מעשה איז אזוי געוועזען: דער מענש האט שוין געוואוסט, וואס מען מיינט א חמור, אדער א פערד, למשא; ביים איבערציהען פון איין ארט צום צווייטען, האט ער זיינע זאכען ארויף געלעגט אויפ'ן „פערדס פלייצע" און דערנאך איז איהם ערשט איינגעפאללען, אז דאס פערד קאנן איהן אלליין אויך טראגען! נישט גוט, הא?

פון פאולאוויטשען וועט איהר געוואהר ווערען א שכל פון א בער, הארט! אז „א בער שטעהט שלעכט אין דער מלחמה (!) מיט זיינע שונאים (!), חאפט ער מיט די פאדערשטע לאפעס גרויסע שטיקער האלץ, מאכעוועט מיט זיי און מיט דעם פערטרייבט ער זיינע שונאים!" איהר האט אודאי נאך אזוינס נישט געהארט. עס איז אייך אודאי שווער צו גלויבען! נור איהר טארט נישט פערגעססען אז דאס איז נישט דער בער פון נייענצעהנטען יאהרהונדערט, וואס האט שוין לאנג דען שכל פערלארען, נור איין אלטער, אמאליגער בער, ביי וועלכען מיר האבען זיך (לויט פאולאוויטשען אדער זיינע איבערזעטצער) אויסגעלערנט בענוטצען זיך מיט א שטעקען!

דער מענש האט א מעלה, „אז ער קאנן ריהרען, ארבייטען מיט זיין מארך פון קאפף, וואס גיט איהם מאגליכקייט מיט אזוינע וויטיגע קלוגע מיטלען ערפיללען זיין געברויך, וועלכעס מיט זיין קארפערליכען בוי איז ער נישט אימשטאנד דאס צו בעקוממען" און „קאנן ווארפען א שטיין אדער א שטיק האלץ אויף א וויטע שטרעקע און הרגענען דערוויל זיין שונא, די ווילדע טהיר, איידער זי אוספעיעט צו געהען צו איהם" נור „האבענדיג מארך אין קאפף, און קאננענדיג מיט איהם ריהרען, האט ער דאך געמוסט אסך לערנען, איידער ער האט געקריגען, למשל, „אונזער וויססען וועלכע שפייז און געטראנקע ערווארעמט דעם קארפער" ווי אזוי „צו פערטרייבען די פעהלערען פון די נאטור".

נור אמוויכטיגסטען איז צו וויססען, ווי אזוי דער מענש האט זיך אויסגעלערנט צו מאכען א בויגען! דערצו דארף מען פערשטעהן דען דין פון עלאסטיציטאט (דאס צוריק שפרינגען פון פערשיעדענע קארפער) און פאולאוויטש ווייס דען דין און פערצאהלט כהויה, ווי אזוי עס איז געוועזען:

„וואהנענדיג אימער אין וואלד און קוקענדיג אויף אללעם, וואס געפינט זיך ארום איהם, האט דער מענשי געבוזט ניט ווילענדיג בעמערקען די נאטור פון די חיות אויך די נאטור פון די בוימער. עס האט זיך געטראפען אז ווילענדיג חאפען א פויגעל (,) וועלכע איז געשטאנען אויף איין צווייגעל און איינבויגענדיג דאס (,) אום צו חאפען די פייגעל, ווען ער האט גראדע ניט ווילענדיג אבגעלאזען דאס צווייגעל, איז מיטען קלאפ, וואס זי האט געגעבען, קומענדיג צוריק אויף איהר ארט, איז דאס פייגעל געהארגיט געווארען! דאס האט איהם ארויף געפיהרט אויף א געדאנק (,) בענוטצען זיך מיט דעם קראפט פון איינגעבויגענעם האלץ און אזוי איז ארויסגעקוממען א באגען".

און אזוי איז ארויס דער „פערוואביטנער" אמאהליגער בויגען! אללע קאננען זיך אינ־

טערעסירען מיט דער פראגע, ווי אזוי א מענש האט זיך אויסגעלערנט „בעהאלטען אויף שפאטער". מען ווייסט, אז די ווילדע פאלקער האבען דערפון קיין בעגריף נישט, אז דא פרעסט מען צוועצטערהייט, פערפעהלט עססענווארג — שטארבט מען פאר הונגער. נור פאוולאוויטש איז צו אריגינעלל, ער זאלל זיך אינטערעסירען מיט דעם, וואס אללע אינטערעסירען זיך. ער פראגט פערקעהרט: ווי אזוי האט ער זיך אויסגעלערנט צו וויססען, אז פלייש קאנן מען נ י ש ט בעהאלטען? אונ פאוולאוויטש'עס שכל, געקליידט אין קאטיק עט ברעסלערס פארם, אנטפערט כהאי לישנא: מען דארף—

געדענקען אין די גוטע צייט אז עס קאנן קוממען א שלעכטע, אונ איבערלאזען א פארראטה (זאפאס) דאן ווען עס איז דא איבעריג אויף די צייט וואס וועט פעהלען, אלזא, נאכדעם ווי ער האט זיך זא בעטראכט, ווען עס האט איהם געגליקט למשל אמאל אויף דער פאלעוואניע, האט ער בעהאלטען א זאיאנץ (האז) מיט א פאר פאגעל, ווי מען זאגט, נא טשארני דען אויף מארגען איז איהם גראדע איינגעפאללען איבערבייטען דעם ארט. ער גייט, טראגט זיך מיט דער משא אויף די פלייצעס אונ עס איז איהם צוליעב דעם דער גאנג שווערער, עס פערמאטערט איהם, ער קאנן זיך נישט ריהרען, ער איז עפיס ווי געבונדען דעריבער האט ער ניט געקאנט חאפען צוויי הערשען וועלכע זענען איהם פערביי געלאפען אויפ'ן וועג. נור פון דעסטוועגען האט ער ווי עס איז פארט געהאפט א טהירכען (א חיה'לע) האט זיך אנגעגעססען אונ גייט ווייטער אונ צופריעדען מיט דעם וואס זיין זאפאס איז גאנץ אונ קען איהם נאך דינען אמאל אין א נויט. אין איינינע טאג ארום איז טאקי געקוממען דער טאג אויף וועל־כען ער האט זיך שטארק געריכט אונ אונזער ווילדער נעמט זיך צום פאקעל וואו עס ליעגט דער זאפאסנער זאיאנץ. אבער דער לעצטערער איז ניט געלעגען אויף א לעדניק, נור די הייסע שטראהלען פון דער זאננע האבען איהם געווארעמט דעריבער איז ער געווארען פערעפושט אונ פערווארימט. דער יאגער ווערט באז אויף דעם זאיאנץ, ווארפט איהם אוועק, אונ נעמט זיך צו די פאגעל, נור דא זעהט ער איז אויך דאס זעלבע ווי ביי'ן זאיאנץ „נו, קלערט ער, שוין גלייכער ליידען א ביסעל הונגער, איבערקוממען ווי עס איז מיט א ביסעל יאגדעס, שוואמען, איידער עססען אזא שמוטץ. נור צו וואס האט מיר נאך געטויגט טראגען אזא פערדארבענעם עססען וועלכעס איך קאנן ניט געברויכען? צו וואסערע כפרות האב איך מיך איינגעמאטערט מיט דעם, אונ לא די וואס איך האב מיך נור דערשוויצט ביי איהר, האט זי מיר נאך געשטערט חאפען דעם געשמאקען הערש". הכלל, דער ווילדער איז געקוממען צו דער דעה אז קיין זאפאסען מיט פלייש קאנן מען ניט מאכען..."

אזוינע פערל פון חכמה, שכל הישר, גראממאטיק אונ ארטאגראפיע געפינט מען אינ'ם קליינעם ביכל פולל אונ פיעל! אלץ איז אנגעוויזען „איבער איין אויער", אלץ איז ארויסגעזאגט ווי פון א שטוממען אונ אלץ איז געשריעבען „נח מיט זיעבען גריזען".

עס איז אונס שווער געוועזען צו בעקוממען דאס אריגינאל, אום צו וויססען, צו האבען מיר די אללע דומהייטען צו פערדאנקען פאוולאוויטשען אלליין אדער זיינע איבערזעצער. נור פאר אונס איז עס נישט וויכטיג: גענוג, אז דאס פאלק קריגט אין דער האנד אריין א ווערקיל, וואס קאנן נישט ליכטיג, נור פינסטער מאכען אין מוח. —

בן תאר.

אסוף *).

א ראמאן אין מאנאלאגען.

1.

דאנקען גאטט, איך האב זיך שוין געפונען ארבייט! איך שטעלל מיך אין א פאדריאד וואלגערן מצה. מארגען שטעלט מען זיך באקקען. אט זעה איך טאקי, אז א מענש טאר נישט זארגען. איך האב געמיינט, דער הימעל לעגט זיך שוין אויף דר'ערד, אונ אז גאטט האט געוואלט, האב איך זיך געפונען ארבייט. פיערציג קאפיקעס א טאג — אונ מצה, ־אטש עסס זיך איבער! יעצט וועל איך ערשט לעבען א טאג. איך וועל זיך מאכען מצה־ברייען... איך וועלל נאך קויפען א שטיקל שמאלץ. מען וועט נור דארפען באלד דירה־געלד איינצאהלען, יא, אונ די שיך פערריכטען. נו, אונ לאה'ן קומט אויך א רובל אנדערט־האלבען. אוי, אוי, וואס איך דארף האבען געלד! איך וועל בעססער גאר נישט קלערען...

זאלל שוין לאה קוממען פון איהר נייטארען. ווי זי וועט זיך דערפראהען, וואס איך האב געפונען איין ארבייט. וואס זי איז נעביך אויסגעשטאנגען זיך פון מיר. אומעטום ארומגעפיהרט מיך, ארומגעשלעפט זיך מיט מיר. „דורך מיר, זאגט זי, זייט איהר אוועקגעפאהרען פון דער היים, דארף איך פאר אייך זארגען". זאלל איהר גאטט בעצאהלען, מאר' א טייערע נפש דאס איז. בעססער ווי א לייבליבע שוועסטער...

די לייבליבע שוועסטער האבען מיר דען בייסטען נישט פערגונען, פערשאלטען מיר דאס לעבען. זיי וואלטען געקאנט, וואלטען זיי מיך דערטרונקען אין א לאפפעל וואסער. לייבליבע שוועסטער! זאללען זיי... נור איך וועל זיך נישט שילטען. פע, מען דארף זיך פארט אבגעוואהנען פון די קללות.

לאה ווערט אין כעס, אז איך רעד אויף מיינע שוועסטער. זי זאגט, אז מלאכים וואלטען נישט בעססער געוועזען. דער'אמת'ן טאקי, עס זיטצען זיעבען גרויסע מוידען, איינע גראססער פאר דער אנדערער, ביי ארמע עלטערן, וואס ציהען זייער פרנסה פון א קליינעם גאלאנטעריי קראמעל אונ פון דירה־געלד. די עלטערן זענען בעלי־גאוה־גיקעס, בלאזען פון זיך איבער זייער יחוס. אונ זיטצען די זיעבען מוידען טהיען גאר נישט, גיבען נישט א קלאפ א פינגער אן א פינגער, ווייסען נישט פון קיין ארבייט, קאנגען אווארט נישט איבערלייענען — טא וואס זאללען די מוידען טהון? זיצט מען גאנצע טאג אונ מען רייסט זיך.

*) זעה „כל חמורא".

איך לאך, ווען איך דערצאהל, ווי מיר האבען זיך אויפגעפיהרט, ווי מיר פלעגען זיך רייסען. נור לאה הארט זיך צו אזוי ערנסט — זי שמייכעלט אפילו נישט. נישט דא פון וואס צו לאכען, זאגט זי. דאס פערשטעה איך שוין נישט; מיר דוכט, אז מען דארף זיך קייקלען פון געלעכטער. אז איך דערמאנן מיך, לאך איך.

חא, חא! זיעבען גרויסע מוידען — איך, די יונגסטע, בין גראססער אונ דיקער פאר די עלטערע זעקס — זיטצען צונויפגעלעגט די האנד אונ האבען קיין אנדער געשאפט נישט, ווי צו קריגען זיך. פריהער שלאפט מען ביז'ן האלבען טאג, ווי די פריצות; דערנאך העבט זיך אן, ווער זאלל פריהער אויפשטעהן.

— גנענדיל, טאמער וועסט דו אויפשטעהן? שרייט צו מיר די עלטסטע שוועסטער דבורה־גישע.

איך האב שוין לאנג געוואלט אויפשטעהן. נור אז זי וועקט מיך, ווילל איך איהר דאס פערגניגען נישט אנטהון אונ מאך זיך שלאפענדיג.

— פריצה, מאגסט שוין ארויס פון בעטט! שרייט צו מיר נאך א שוועסטער, ציהענדיג זיך.

— זי ווארט, מען זאלל זי ארויסווארפען פון בעטט! שרייט פון אונטער קאלדרע א דריטטע שוועסטער, וואס ליגט צונויפגעדרעהט ווי א בייגעל.

איך ענטפער נישט.

— שטעה אויף, דו! בריקעט מיך מיט די פיס די שוועסטער באשע, וואס שלאפט מיט מיר אין איין בעטט.

איך שווייג.

— פערגיב איהר דארטין אזוי, אז איהר זאלל נישט ניחא זיין דאס שלאפען, שרייט מען צו איהר פון יענ בעטט.

באשע איז גאר קיין פאלגערקע נישט, נור, אז מען הייסט איהר שלאגען, פאלגט זי. זי גיט מיר א קניפ מיט די נאגעל, אז עס פערהאפט מיר דער אטהעם. איך האפ זיך פאר באשעס פנים, באשע פאר מיין נאז; די איבריגע שוועסטער שפרינגען אראב איינציגווייס פון די בעטטען אונ קוממען העלפען באשען; אין א וויילע ארום ליעג איך שוין אויף דר'ערד אין גאנצען צוקניפען אונ צודראפעט. נור אללע זענען שוין אויף די פיס — מען איז אויפגעשטאנען. אונ די שכנים ארום קייכען פון געלעכטער.

אונ אזוי יעדען טאג, ווי ביי גאטט א טאג! היינט ווי זאלל מען נישט לאכען? ביי אונז אין שטאדט זענען מיר א שם דבר, ווי וואהר איך לעב! יאשע געצילס געזינד — ווער ווייס עס נישט? אונ מיר אללע ווייסען, אז מען ווייס פון אונז, אז מען רעדט וועגען אונז אומעטום אין אללע הייזער,

אַז מיר זענען אויף אַללע צונגען — און גאָר נישט, עס אַרט אונס, ווי די וואַנד. יעטצט וואַרפט זיך מיר דאָס בלוט אין פנים פאַר בזיון, איך שאָם מיך דען קאָפּ אויפצוהעבען — און דאָרטין גאָר נישט. קיין בושה און קיין חרפה איז גאָר נישט דאָ! אוי, רבונו של עולם, ווי לעבט מען דאָס גאָר אַזוי! איך מאָג מאַקי דאַנקען און לויבען גאָטט, וואָס איך האָב זיך ארויסגעריססען פון דעם היים, אַ גליק איז מיר געשעהען. כל זמן איך וועל לעבען, וועל איך לאה'ן נישט פערגעססען. זי, מאָג מען זאָגען, האָט מיין לעבען געראַטעוועט.

מיט אַ האַלב יאָהר צוריק, איידער איך האָב זיך מיט איהר דערקאָנט, בין איך געוועזען ווילד, ווי אַללע מיינע שוועסטער; איך האָב געוואוסט נור זיטצען און רייסען זיך מיט אַללעמען...

אָט קלינגט זי, דאַכט זיך... לאה'טשקע, איך האָב שוין אַרבייט!..

2.

די ערשטע פערדיענטע פיערציג קאָפּיקעס! די ערשטע אָנגעהאָרעוועטע גראָשען! עס ווילט זיך מיר טאַנצען, שפרינגען! טראַ־לאַ־לאַ, טראַ־לאַ־לאַ, טראַ־לאַ־לאַ!.. די ערשטע פערדיענטע פיערציג קאָפּיקעס! צמאָ! צמאָ! איך וואָלט זיי, דאַכט זיך, געקושט אָהן איין אויפהאָר! אָ, ליעבע, טייערע, גאָלדענע! איך האָב אייך פערדיענט, איך אַלליין מיט מיינע האַנד, אָט מיט די מאָזאָליעס! איך האָב אייך נישט אויסגעבעטען ביי'ם טאַטען אין קראָם, נישט בעקוממען פאַר אייך אַ פּאָר קללות פון דער מאַמען און קניפ און שטויס פון די שוועסטער! איהר זייט מיינע, מיינע אייגענע, פון מיין שווייס, פון מיין מיה! איך מאָג מיט אייך טהון, וואָס איך וויל, איך דאַרף קיינעם קיין חשבון פון אייך נישט אָבגעבען — איך בין די בעל־הבית'טע! געזונד זאָלט איהר זיין, מיינע פיערציג קאָפּקעליך!

סאַר' אַ נייער „צוואַנציג־קאָפּיקעס"... פון טויזענד אַכט הונדערט זיעבען און אַכציגסטען יאָהר... זעה — און נאָך אַ נייער. אָט דער „פינף־קאָפּיקעס" איז גראָד שוין פערשיממעלט, קוים וואָס מען קאָן ליינען. קוק נור — ערשט פון צוויי און נייענציג־סטען יאָהר!... חע! אָט אַ מאָדנע זאַך!... דער „צוואַנציג־קאָפּיקעס" איז עלטער און נייער...

אוי־אוי־אוי, מיינע פיערציג קאָפּקעליך! מיין ערשטע אַרבייט, מיין ערשטע האָראָוואַניע! איך וואָלט זיי וועללען ווייזען מיינע שוועסטער. וואָס, שוועסטערליך, איהר ווייסט דען טעם פון אַ פער־דיענטען גראָשען? נאַררעלעך! זיי דאַרפען נאָטיג זיטצען און רייסען זיך, אויסעססען זיך דאָס האַרץ מיט די עלטערן איבער יעדע קאָפּיקע. אַ רחמנות אויף זיי, זאָלל איך אַזוי לעבען! איך מוז זיי

אַללע אַריבערשלעפען אַהער. נאָך פסח וועל איך... אַי, מיינע טייערע קאָפּיקעס! עס ווילט זיך מיר גאָר נישט אויסגעבען אייך, איך וואָלט וועללען אייך איביג, איביג האַלטען, אויפ'ן האַלז טראָגען, אַללעמען ווייזען...

אַ־ביטטען איז מיר גאָר נישט שווער געוועזען! איך האָב געאַרבייט מיט אַזאַ פערגניגען, אַזוי לייכט, אַזוי פלינק. די האַנד בראָכען מיר אפילו, נור דאָס איז אַלץ פון די זאַכען! איך וויל זיך אפילו נישט צוהאָרען. ניין, אַ ליגען, עס טהוט גאָר נישט וועה, עס העבט מיר גאָר נישט אָן וועה צו טהון. ביי דער אַרבייט האָב איך געוואָלט זינגען, שפרינגען. מיר איז געוועזען אַזוי פראָהליך, אַ! עס האָט זיך מיר געוואָלט אַרומנעמען אַללע וואָלגער־קעס, קושען זיי, האַלזען זיי ווי שוועסטער... נישט ווי מיינע, נאַטירליך. וואָס וואָלטען געזאָגט מיינע שוועסטער, ווען זיי וואָלטען מיך דערזעהען אין פאַדריאַד? עס וואָלט זיך פון זיי קעהרען די וועלט! גאָר, אויס, איך האָב זיי שוין פערשוואַרצט די אויגען, זיי וועלען שוין קיין שדוך נישט קאָנגען טהון... און פון די עלטערן וואָלט זיך דאָס אַ ביסל געטהאָן! או־האַ! זיי וואָלטען קברים געריססען. ס'טיימוש יאָשע געציל'ס טאָכטער שטעהט אין אַ פאַדריאַד! מען דאַרף זעהען, אַז זיי זאָללען זיך דערוויססען... זאָללען זיי... אוי, סאַר' אַ שלעכטע איך בין! לאה וואָלט שוין מיר אויסרעדען. אָהן אַ גאַלל איז פּנים די לאה...

נור באָז איז דער מצה־ראָדלער ביי אונז אין פאַדריאַד! ער שטעהט מיט אַזאַ מינע, גלייך עס וואָרט, מען זאָלל איהם נור זאָגען אַ וואָרט, ער זאָלל זיך אָנהעבען צו זידלען. ער האַלט די אויגען אויף די מצות און העבט זיי זעלטען אויף. אויף זיינע איינגעצויגענע ליפען ליגט אַ שלעכטער, באָזער שמייכעל...

לאה'טשקע, זעהט נור, מיינע ערשטע פער־דיענטע פיערציג קאָפּיקעס!...

3.

ווער איז צו מיר גלייך? אַ קרוממער אַ וודאי נישט. אָט האָב איך נאָך פיערציג קאָפּיקעס! נאָכטען האָב איך געוואָלט מאַכען אַ באַל פאַר די ערשטע אָנגעהאָרעוועטע, מיט'ן אייגענעם שווייס פערדיענטע, פיערציג קאָפּיקעס. לאה האָט מיך געוואָלט אָבהאַלטען. איין עברה געלד, האָט זי געזאָגט, נור איך האָב זי נישט געפאָלגט. איך האָב געקויפט איין אַפּעלסין אָדער, ווי מען רופט עס דאָ אָן, אַ פּאָמעראַנץ, פאַר גאַנצע אַכט גראָשען, פיער קאָפּיקעס... איך האָב געקוקט דער יודענע, ביי וועלכער איך האָב איהן געקויפט, אין די אויגען אַריין: צו פיהלט זי, אַז די אַכט גראָשען

האב איך אלליין פערדיענט? איך האב איהר געוואלט וויזען דאס גאנצע געלד... איך האב איהר געוואלט טאקי זאגען, אז די גאנצע פיערציג קאפיקעס האב איך אנגעהארעוועט אין איין טאג, איך האב איהר אפילו די מאזאליעס געוואלט וויזען... איך האב געוואלט רעדען א סך, א סך; נור איך האב עפים קיין ווארטער נישט געפונען.

— זעהט, האב איך זיך לסוף נישט איינגע־האלטען, דער פיערציגער איז א סך אלטער פאר'ן צעהנער אונ דאך נייער...

— איז וואס, האט מיר די יודענע געאנטפערט, ארויסנעהמענדיג א הויפען קליין־געלד פון קעשענע אונ זוכענדיג א קאפיקע רעשט פון צעהנער, — דער צעהנער איז אין מעהר האנד איבערגעוועזען...

— וויפיעל פערדיענט איהר א טאג? איז מיר איינגעפאללען צופראגען אונ האב געטראכט, אז אויב זי פערדיענט נישט קיין פיערציג קאפיקעס א טאג, וועל איך איהר איין עצה געבען, שטעללען זיך אין א פאדריאד.

— וויפיעל עס מאכט זיך, האט מיר די יודענע געאנטפערט מיט א האלבען מויל אונ אפילו נישט א קוק געטהאן אויף מיר.

זי האט מיר אבגעגעבען דען אויסגאב. נור מיך האט עפים דער צעהנער שטארק פערדראססען. איך האב געפיהלט, אז איך בענק נאך איהם. איך האב א קוק געטהאן אויף דער יודענעס קעשענע, ווי איך וואלט דארטין וועללען דערזעהען מיין צעהנער, מיין איינעגען צעהנער... עס האט מיר עפים באנג געטהאן, וואס איך האב לאה'ן נישט געפאלגט אונ געקויפט דען אפעלסין... מיר איז אומעטיג געווארען... חא, חא, חא, סאר' א נארר איך בין! לאה האט שוין פון מיר געלאכט. געבען איהר בין איך ווידער פראהליך געווארען. מיר האבען געמאכט א סעודה. איך האב געגעססען מיין חלק מיט א גרויסען טעם. צו לאה'ן זענען געקוממען נאך א פאר מאדלעך אונ איך האב זיי געגעבען צושטיקלעך אפעלסין אונ אויסגערופען: „איז מען מכבד מיט א שטיקעל אפעלסין, וואס גנענדיל בת יאשע געציל'ס האט געקויפט פאר איינענע געלד, אנגעהארעוועטע אין פאדריאד פון מצה וואלגערן!" זיי האבען געלאכט, לאה האט געלאכט, אונ איך האב געטאנצט אונ געשפרונגען אונ אללעמען דערעססען מיט מיינע קוססען...

לאה האט געוואלט לייענען פאר אונז א בוך, נור איך האב נישט געלאזען! מיר איז גאר נישט געקראכען אין קאפף. איך האב נור דערצאהלט פון אונזער היימישען אויפפיהר אונ זיי האבען געלאכט. עס איז טאקי א וואהרער טעאטער.

די זיעבען מוידען טרינקען טהע, אללע זיטצען אנגעבלאזען — מען זוכט זיך עפים, ווי צו בינדען זיך איינע צו דער אנדערער.

— ביי דיין דוואשקע'ן אין קראם איז שוין איין שטיקעל ציטין, זאגט די אלטערע שוועסטער דבורה גישע צו דער פיערטער, צו שימע'ן.

— אזוי פיעל וואונדען דיר, וויפיעל מעהר אלס איין שטיקעל, אנטפערט שימע.

— אח, הלואי! איך האב אלליין געזעהען, שווערט דבורה גישע.

— זאלסט אזוי זעהען א חתן! שילט זי שימע.

— זעה דו קיין חתן נישט! שרייט ארויס דבורה גישע, וועלכער עס געהט שוין דאס נייען אונ צוואנציגסטע יאהר.

— איך וועל שוין געראד זעהען, נור דו... אז־הום, א סברא אז פערפאללען! לאכט די דריי אונ צוואנציג־יאהריגע שימע, אין וועלכער עס ליעבט זיך דוואשקע דער שניטט־קראמעריגס זוהן.

דבורה גישע געפינט קיין ווארטער נישט אונ גיעסט ארויף אויף שימע'ן דאס גלאז טהע... נו, אונ עס ווערט שוין א מלחמה!

לאה זאגט, אז אין זיי זענען שולדיג די עלטערן, אונ אין די עלטערן ווייטער איז שולדיג דאס גאנצע יודישע לעבען. צווישען די יודען, זאגט זי, הערשען נאך א סך מאוסע מנהגים אונ געוואהנהייטען. מען האלט נאך פון יחוס; די פרומע יחסנים האבען פיינד מלאכה אונ בעלי־מלאכות, וויכען אוים די בילדונג. די עלטערן, זאגט זי, האבען נישט געקאנט פערשטעהן מעהר, ווי אללע יודען... הום! ביי איהר איז קיינמאל קיינער נישט שולדיג. אונ מען מוז איהר מודה זיין: זי גיט עפים אלין אזוי ריכטיג צו פערשטעהן. נאך אין דער היים, אז זי האט מיר אנגעהויבען אויפווייזען, אז איך לעב שלעכט, נישט ווי א מענש דארף לעבען, איז מיר יעדעס ווארט אריינגעקראכען אין הארצען... איך האב איהר נישט געוואוסט וואס צו אנטפערן. אונ, דאכט זיך, א פראסטע נייטארין!

דער ראדלער ביי אונז אין פאדריאד איז, ווי איך פערשטעה, אויך קיין פראסטע זאך נישט. ער ווייזט אוים זעהר איין עדעלמאנן. ער האט זעלטען קלוגע אויגען—שווארצע אויגען, פייערדיגע. א שאנער יונג! איך וואלט שווערען, אז ער איז אהנליך צו... גיין, ביי יענעם זענען גאר גרויע אויגען אונ בלאנדע האר...

איז ער אבער נאך באז, א גזויל! ער מוז נישט זעהר צופריעדען זיין, וואס ער ארבייט אין פאדריאד: איהם מוז עס נישט אנשטעהן. סאר' א נאררעלע! ערד גראבען, שטיינער טראגען, האלץ האקען, אבי זיין זיך אלליין א בעל־הבית, נישט זיטצען ביי די עלטערן אויפ'ן קארג אונ רייסען זיך מיט די היימישע. ווי פערשטעהט ער דאס נישט? ער האט געמוזט א סך צרות איבערטראגען,

געביך, מען זעהט נאך זיין פנים, נאך זיינע קליידער...
אַ־אַח!...

שאַ, מען דאַרף שוין אוועקגעבען די שיך פערריבטען.

4.

איך קאָנן עפּיס גאָר נישט טהון, איך וועל היינט נישט קאָננען צוהאָרען, ווען לאה וועט לייענען. מיין קאָפּף איז פערנוממען... עס איז מיר פאַר זיך אַלליין... מיין קאָפּף איז פערנוממען מיט'ן ראָדלער. וואָס קלייבען זיך די לאַנגע קאַפּאָטעס צוקוקען אויף איהן? וואָס איז ער, אַ באָר, וואָס? ווילדע מענשען עפּיס, פע!

ער האָט אויף מיר אויך אַ פּאָר מאָל אָנגעשמעלט די אויגען מיט אַזאַ כעס, אַז איך האָב מיך דערשראָקען. פאַר וואָס איז ער אין כעס אויף מיר? אַז איך קוק אויף איהן, טהו איך איהם עפּיס שלעכטס? נור אַז ער וויל נישט, דאַרף מען נישט. איך האָב אַראָבגעלאָזען די אויגען; איך האָב זיך אָבער נישט לאַנג געקאָננט איינהאַלטען. איך ווייס אַלליין נישט — מיר ווילט זיך עפּיס קוקען אויף איהן; איך וויל טרעפען, ווער איז ער? וואָס איז ער פאַר אַ מענש? איך האָב אויפגעהויבען די אויגען, איך האָב איהם געוואָלט זאָגען, אַז אויף מיר דאַרף ער נישט זיין באָז. ער האָט אויף מיר אויך אַ קוק געטהאָן, נור שוין נישט אַזוי צאָרניג. ער האָט מיך אָנגעקוקט נייגיעריג, גלייך ער וואָלט וועלען וויסען — ווער איך בין?

איך וואָלט עס איהם גרייליך געזאָגט: איך שאָם מיך גאָר נישט, זאָללען אַללע וויסען, אַז יאָשע געציליס טאָכטער איז אַ מצה־וואַלגערין, אַ גרויסע זאַך! איך וועל מיך אפילו שטעללען דינגען, אבי צו פערדינען מיין ברויט.

ווען איך וואָלט געהאַט געלד, וואָלט איך מיך געלערנט איין אַרבייט. לאה'ס בעל־הבית'טע בעט ביי מיר דרייסיג רובעל.

אי, געלד, געלד!.. ווען איך וואָלט געהאַט געלד!... אַ, וואָלט גוט געוועזען, איך וואָלט די ערשטע זאַך... איהם געהאָלפען... איך וואָלט איהם געליהען געלד... נאַט, טהוט אייערס, לערנט זיך, וואָלט איך איהם געזאָגט. מען זעהט נאָך איהם, אַז ער האָט זיך געלערנט.

איך וואָלט זיך אויך געלערנט... נור — מאַלע וואָס!..

. . . .

מאָר' אַ ביטטער רחמנות אויף איהן מוז זיין!

ער נעמט מיר אַוועק דאָס לעבען..

5.

איך בין אויסער זיך, אויסער זיך בין איך! רבונו של עולם, וואָס וויללען זיי פון איהם? קלייבען זיך אַרום איהם, רייצען זיך מיט איהם, נעמען איהם אַוועק דאָס געזונד! וואָס שניידען זיי איהם דאָס האַרץ?

ער האָט אַלץ געקוקט אויף מיר, גלייך ער וואָלט ביי מיר אום הילף געבעטען; זיינע אויגען האָבען געברענט. נור איך האָב איהן געוואָלט בערוהיגען, איך האָב צו איהם געשמייכעלט, איך האָב איהן געבעטען מיט די אויגען, ער זאָלל נישט אָנהעבען מיט די יודען. מיר האָט זיך עפּיס נישט געוואָלט, ער זאָלל זיך קריגען... ער האָט זיך אָבער נישט איינגעהאַלטען...

שולדיג בין איך! פאַר וואָס האָב איך געשוויגען? נישט ער האָט געדאַרפט קריגען זיך, איך האָב דאָס געדאַרפט טהון. איך בין אַ גרויסער נאַרר, אַ שוטה — ווען מען דאַרף רעדען, שווייג איך! אָט, מיט די שוועסטער, אָ, קאָנן איך זיך רייסען.. אוי־אוי־אוי!

— איהר ווילט זעהען, האָט ער געשריען, ווי איינער ראַטעוועט זיך פון הונגער־טויט, פון אַ טשוואַק אין באַלקען?...

איך האָב זיך שיער נישט צו וויינט... איך האָב זיך קוים איינגעהאַלטען, איך האָב געפיהלט, אַז מיינע טרערען וואָלטען איהן נאָך מעהר צורייצט.

אַזוי פיעל יאוש, אַזוי פיעל יאוש... ווי ער האָט דאָס אַוואָרף געטהאָן דאָס ראָדעל, ווי ער האָט זיך געהאַפּט פאַר'ן קאָפּף!

איך האָב מיך דערשראָקען, ער זאָלל חלילה נישט אַראָב פון זינגען, און בין צוגעלאָפען צו איהם בערוהיגען איהן...

. . . .

איך וואָלט געוואוסט, וואו ער וואהנט, וואָלט איך געגאַנגען צו איהם. ער קאָנן נאָך קראַנק ווערען פון עגמת נפש... ער איז נאָך דאָ אפשר אַיין עלענד...

רבונו של עולם, דאָס האַרץ צורייסט זיך מיר.

שטאַרקער גאָטט, העלף איהם אין זיינע נויטען!...

דוד פינסקי.

נאטור-קרעפטען.

ג) ווארמקייט.

ד. וועטטער-ערשיינונגען.

§ 1 לעג אריין א שטיקעל אייז אין א טאפף ביי'ם פייער. דער הארטער קארפער — דאס אייז — צולאזט זיך פון דער ווארמקייט, עס ווערט פון איהם א פליססיגקייט: וואססער; גיעס אב די האלפט אין איין אנדערע כלי און שטעלל ארויס אויפ'ן פראסט — ווערט צוריק פון וואססער אייז. די צווייטע האלפט וואססער, וואס דו האסט איבערגעלאזען ביי'ם קוימען — פארעט אויס; פון דער פליססיגקייט איז געווארען דונסט — פארע. האלט די האנד איבער דער פארע, זעצט זי זיך אב אויף דער פלאכע פון דער האנד אין געשטאלט פון טראפפען וואססער. — דאס זעלבע וואססער בעקומסט דו, מיט דער הילף פון ווארמקייט, פון האגעל און שניי; נישט מעהר ווי געוואהנליך וואססער איז דער רעגען, וואס פאלט, און דער טהוי, וואס זעצט זיך אב זוממער פאר טאג; נעם צוזאממען זייערע טראפפען און שטעלל זיי אויף איין אייז-קאסטען, ווערען זיי געפרוירען אויף געוואהנליך אייז; מיר זעהען, אז: אייז (ווי אויך האגעל און שניי), וואססער (אין טייך, פון רעגען און טהוי) און פארע זענען איינס און דערזעלבער קארפער, וואס בעווייזט זיך אונס נור אין פערשיעדענע געשטאלטען לויט דער טעמפעראטור.

§ 2 דאס אויסדונסטען געשיהט נישט דוקא מיט דער הילף פון פייער; עס געשיהט אויך אין דער געוואהנליכער, נישט פייכטער לופט. שטעלל ארויף זוממער אויפ'ן פענסטער א פלאכען טעללער מיט וואססער, וועסט דו, נאך עטליכע שטונדען, בעמערקען, אז עס פעהלט א געוויססער טהייל וואססער. אז מען וויל פייכטער מאכען די לופט אין שטוב — שטעלט מען ארויף אויף א שאפע א שיסעל וואססער. מיר אפפענען די פענסטער, די לופט זאלל ארויס ציהען די פייכטיגקייט פון די וואנד; מיר האנגען ארויס אויף דער לופט נאססע וואש צו טריקקענען; די לופט זאפט אין זיך אריין די פייכטיגקייט אויף דעם זעלבען אופן, ווי עס טהוט עס צוקקער, ביבעלע-פאפיער... נעץ זיי איין אין עקק, וועסט דו זעהן, ווי דאס וואססער צוגעהט זיך אויף די גאנצע קארפער. אזוי אויך ווערט נאססליך אין א פייכטע שטוב: זאלץ, סארע, קאללעך, געוואהנליכע וואטטע, א. ד. ג.; מיר קאננען אויסציהען א גאנץ גלאז וואססער, אויב מיר וועללען זיך צוריהרען דערצו אללע מאל מיט א פריש שטיקל ביבעלע-פאפיער. אזוי אויך איז מיט דער לופט; אויב מיר לעגען ארויס פייכטע זאכען אדער שטעללען ארויס א טעללער וואססער אויף א צוג, וואו די לופט מישט זיך און אללע מאל קומט צו א פרישע, נאך טרוקענע לופט, געשיהט דאס אויסטריקקענען און אויסדונסטען גאנץ געשווינד. זוממער פארנאכט זעהען מיר די פארע, וואס טראגט זיך איבערן טייך, אין דער פריה האבען מיר גאנץ אפט פייכטע נעפעל, וואס זענען אויך נישט מעהר, ווי וואססערדונסט; מיר פיהלען ביי'ם אטהמען, צו די לופט איז טרוקען אדער אנגעזאפט מיט פייכטיגקייט.

זוממער, נאך פאר'ן רעגען, פיהלען מיר גאנץ אפט, אז די פארע לאזט זיך נידריגער אראב און זאממעלט זיך אין טראפפען; מיר זאגען ריכטיג, אז עס איז א שווערע לופט, ווייל וואססער איז שווערער פאר לופט, און דעמעלט מוזען מיר שוין צו העלפען די לונגען ביי'ם אטהמען, בשע ווען אין געוואהנליכער, אין דער מאס מ קענער לופט — אטהמען די געזונדע ל אללײן, און מיר בעמערקען עס אפילו

אזויערנאך קאנען מיר פערשטעהען: וואלקען און רעגען. פון טייכען און ימים, ווי אויך פון דער פייכטער ערד ווערט איינגעזאפט אין דער לופט די פארע; אז זי קיהלט זיך א ביסל אב, ווערט זי דיקקער און זאממעלט זיך צו־נ־אויף אין געשטאלט פון געפעל און וואלקען; ווערט נאך קיהלער, ציהען זיך די טהיילכען פון דער דיקקערער פארע צוזאממען אלס טראפפען וואססער 1); דערטעלט זענען זיי שווערער פאר דער לופט און פאללען אראב אלס רעגען.

§ 3 די פייכטע וואנד, וואס פארען זוממער־צייט, ווערען ווינטער אין פראסט מיט רייף 2) בעדעקט. נאססע וואש וועט אויפ׳ן פראסט נישט אויסדונסטען, נור די פייכטיגקייט וועט זיך צוזאממענציהען אויף רייף; ווינטער פאלט אויך קיין רעגען נישט, נור שניי. זוממער אז עס ווערט פלוצלינג קיהל, ווערט פון די גאנצע טראפפען פון רעגען־וואססער — האגעל. —

§ 4 אז מיר האלטען די האנד איבער דער פארע פון א מאפף, א סאמאוואר אדער א הייס גלאז טהיי, זעצט זי זיך אב אויף איהר אין געשטאלט פון דראבנע טראפפען וואססער; שטעקט אריין אין א קאכענדיג גלאז טהיי א קאלט לאפפעלע, וועט עס אין דער הויך, וואו עס ריהט זיך נור אן מיט דער פארע, אנהעבען צו שוויצען. אזוי אויך, אז מיר לאזען ארויס די פארע פון מויל אויף א גלאטטע שטאהלערנע קלינג פון א מעססער, זעצט זיך אב די פארע אין געשטאלט פון דראבנע טראפפען וואססער. טראג אריין א קאראפקע קאלט וואססער אין אווארמע שטוב, ווערט דאס קאלטע, גלאטטע גלאז בעדעקט מיט טראפפען; דו ווייסט, אז גלאז נעצט נישט דורך: דער „שוויים" קומט דערפון, וואס אין דער לופט פון שטוב האלט זיך פייכטיגקייט, און די פארע, וואס ריהרט זיך אן אינ׳ם קאלטען גלאז, ווערט אבגעקיהלט, איינגעצויגען און בלייבט זיצען אלס געוואהנליך וואססער. מיר ווייסען שוין, אז מעטאללען זענען גוטע ווארם־לייטער, זיי ציהען געשווינד ארויס די ווארמקייט, און דעריבער שוויצט דאס לאפפעלע אין גלאז טהיי, די בעהויכטע קלינג פון מעססער, וואס מיר ווערען נישט בעמערקען אויף א האנטוך צו א טישטוך אין שטוב. צו דערמאנט עס אייך נישט אין טהוי (ראסע)? אין דער שטיללער זוממער־נאכט, מישט זיך ווייניג די לופט, און, ווייל זי איז א שלעכטער ווארם־לייטער, דעריבער קיהלט זי זיך ווייניג אב. דאגעגען קיהלען זיך אב אסך געשווינדער די פלאנצען: בלעטער און גראז; זיי ווייטער ציהען ארויס די ווארמקייט פון דער פייכטער לופט, וואס ריהרט זיך מיט זיי אן. די פייכטיגקייט, וואס טהיילט זיך מיט די פלאנצען מיט איהר ווארמקייט, ווערט קיהלער, פון דער פארע ווערען טראפפען; טראפפען וואססער זענען צו שווער, זיי זאללען זיך טראגען אין דער לופט און זעצען זיך דעריבער אויף די בלעטער און גראז, און מיר האבען: טהוי, וואס קאנן זיך אין קיהלע, ווינדיגע וועטטערן נישט בעווייזען, ווייל די לופט האט זיך געמישט און גלייך אדער מעהר אבגעקיהלט אלס די פלאנצען — טהוי קומט פון פייכטיגקייט אין דער לופט. —

§ 5 איהר האט, דאכט זיך, שוין אלליין געטראפפען, אז ווינטען זענען נישט מעהר נור די בעוועגונג פון דער לופט, וואס מישט זיך אום צו קריגען איין טעמפעראטור. יעדער ווינד ברענגט איין אנדערע טעמפעראטור, אלס מיר האבען: א ווארמערע אדער א קאלטערע, א פייכטערע און שווערערע אדער א טראקקענערע און לייכטערע און איהר וועט שוין, מיין איך, אומזיסט אין „ווירבעלווינד" קיין מעססער מעהר נישט אריינווארפען!

ד״ר שטייבער.

1) ואד יעלה מן הארץ וגו׳.

2) שראל, אינעי, אזא מין דינגער שניי.

לשנה טובה תכתבו.

לשנה טובה תכתבו!
אללע, אללע, וואו איהר זייט;
ווי איך האט דאס הארטע מזל
אויף א וויסטען סטעפ פערזייט;

צו איהר קיהלט די הייסע שטערען
ביי דער קאלטער מערב־ווינד,
צו איהר שיקט איך איבער ימים
פון א ביי פערשפראכען לאנד..

איהר בראגט די יאך, די שווערע
מיט א שמייכעל: איי, ווי גרינג!
און איהר קויפט די לופט צום לעבען,
און איהר צאהלט פאר יעדען שלינג —

. . . .

די בעסטע ווינש צום יאהר, צום נייעם
יעדער שפראך און יעדען קלייד —
לשנה טובה תכתבו
אללע, אללע, וואו איהר זייט!

ל. פרץ.

החתונה געהאט.

(ערצעהלט פון א פרוי)

איך געדענק מיך נאך פון דער צייט, ווען איך האב אין צייכען געשפיעלט און זוממער־צייט אויפ'ן הויף פון לוים חלות געבאקקען; ווינטער בין איך א גאנצען טאג געזעססען אין שטוב און געוויעגט א קליין ברידערל, וואס איז געבוירען געוואָרען קראנק און האט געקראנקט ביז צום זיבענטען יאהר, ווען עס איז געשטארבען אויף איין אונטערגאנג. —

זוממער, כל זמן די זונן האט געשיינט, איז דאס אומגליקליכע בעשאפנים געזעססען אויפ'ן הויף, געווארמט זיך אויף דער זונן און געקוקט, ווי איך שפיעל אין צייכען. ווינטער איז עס פון וויעג נישט ארויס, און איך האב איהם מעשות פערצאהלט און ליעדליך געזונגען. די רעשט ברידער זעננען אללע אין חדר געוועזען. די מאמע איז שטאנדיג געוועזען פערנוממען, אפשר 10 פרנסות האט זי געהאט, די ארימע מאמע: א פשעקופקע געוועזען, לעקקאך געבאקקען, אויף ברית'ן און חתונות געגאנגען... טיקקערין געוועזען, קברים מאסטערין, זאגערין, און אזוי איין איינקייפערין פאר בעלי־בתישע הייזער. דער טאטע איז פאר 3 רובל א וואך געוועזען א שרייבער ביי ר' זיינוויל טערקעלבוים אין וואלד — און דעמאלט זעננען נאך די גוטע צייטען געוועזען: די מלמדים — בעצאהלט, דירה־געלד — כמעי צו דער צייט, און קיין טרוקקען ברויט אין מויל אריין האט קיינמאל נישט געפעהלט. טהייל מאל האט די מאמע אויף וויעטשערע א „קולישע" געמאכט, און דעמאלט איז א גאנצער יום־טוב געוועזען. נור דאס האט זיך זעלטען פאססיערט; די מאמע פלעגט מעהרסטען טהיילס אהיים קוממען שפאט, מיעד און גאנץ אפט פערוויינט און פערביטטערט. זי האט זיך געקלאגט, אז עס ווערען איהר ביי די בעלי־הבית'טעס די חובות פערפאללען; אז מען הייסט איהר אויסלעגען, דערנאך — קוממען מארגען און איבערמארגען... דערווייל האט מען נייע קניות געמאכט, און צום סוף, אז עס קומט צום חשבון, געדענקט נישט די בעל־הבית'טע, צו זי האט נישט בעצאהלט פאר'ן איינערנאכטיגען האלב־קווארטירעל פוטטער... מען „שטעלט עס אוועק", ווייל זי מוס פראגען דען מאנן, וואס איז דערביי געוועזען: ער האט איין אייזערנעם זכרון און וועט א וודאי געדענקען, ווי אזוי דער חשבון איז געוועזען. צום מארגענס וויזט זיך אויס, אז דער מאנן איז אהיים גע־

די נייע עקידה*).

איין ערך ניין א זייגער אין דער פריה איז פארטיג געווארען דאס גראסארטיגע קלייד. דאס מאל האט עס ערשט א פנים געהאט. עס האט בעקוממען צוויי וואונדערליך שאנע „באקים", אז חיים אלליין האט זיך פערקוקט אויף זיין ארבייט: ווי גלאט, ווי פיין, ווי געשיקט איז עס ארויס פון זיין נאדעל! ער וויל זעהן, ווי אזוי עס וועט אויסזעהן אויפ'ן לייב, און הייסט מלכה'ן, זי זאלל עס אנמאסטען. מלכה האט נור וואס געהאט געענדיגט דאס איבערשוואנקען דען „נאכטיגען טאפף", פון וועלכען זי האט ארויס־געשיטט עטליכע שאקק שווערע, שווארצע ווארם. ער רופט זיך צו; זי וויים שוין, וואס מען מיינט, און ווישט זי אב מיט דער שארץ די האנד, וואס זעננען פערברודיגט ביז נאכ'ן עללענבויגען; זי געהט צו מיט א שמייכעל, געמט ביי חיים'ן דאס קלייד פון דער האנד ארויס, שטעלט זיך ארויף אויף א באנקעל און ווארפט זיך דאס נייע מייסטער־ווערק איבער'ן קאפף. פון קלייד, וואס איז בעפוצט מיט זיידענצייג, העללע בלאנקע קנאפף און א שרייענדיג־פאנסענען קראגען, קוקט מלכה'ס צערשויבערטער קאפף ארויס גאר מאדנע! נור נישט אויף מלכה'ס קאפף קוקט חיים, ער שעפט נחת פון זיין „מעשה ידי"! דאס פנים העבט איהם אן צו שמייכלען פון די רינצלען ארויס, ער גלאטט זיי די באָרד, פערייבט די יארמאלקע און זאגט צ...

*) זעה „תמוז".

קוממען צו שפּאַט פון בית־המדרש און זי האָט'ן פערגעססען צו פראגען; דען דריטטען טאָג פערצאָהלט זי מיט אַ נחת, אַז זי האָט געפראָגט דען מאַנן, נור ער האָט זיך אויף איהר געבאָזערט, וואָס זי פערדרעהט איהם דען קאָפּף: „ער האָט מעהר נישט וואָס צו טהון, נור אויסצוהערען ווייבערשע חשבונות!" און עס בלייבט, אַז זי וועט זיך אַלליין דערמאַנגען. דערנאָך העבט זיך איהר אָן דאַכטען, כמעט אויף זיכער, אַז זי האָט דאָס האַלבע־קוואַרטיערל פּוטטער פערגעבענט; שפּעטער וואָלט זי מויערען דערויף געשטעלט. און, אַז די אָרימע מאַמע דערמאַנט נאָך אַמאָל וועגען קוואַרטיערל פּוטטער, הייסט זי שוין אַ חצופה, מאַכט זי אַבלבול, ווייל זי אויסנאַרען אַ האַלבען גולדען און מען איז זי מתרה, אַז אויב זי וועט נאָך אַמאָל אַ פּיפּיץ טהון וועגען דער פּוטטער, זאָלל זי זיך שוין אויף די אויגען נישט ווייזען!

די מאַמע, וואָס איז אַ מאָל אַ „גבירישע טאָכטער" געוועזען, און וואָלט, ווען נישט דער פּריץ, וואָס האָט איהר צוגענוממען דען נדן, אַלליין אַ בעל־הבית'טע געוועזען, האָט עס נישט געקאָנט לייכט איבערטראָגען; זי פּלעגט טהייל מאָל אַהיים קוממען מיט געשוואָללענע אויגען, געוואָרפען זיך מיט אַ געוויין אויפ'ן בעטט און פּלעגט אַזוי אָב־ליעגען אַ גרויסע ווייללע און וויינען, און ביטטערליך וויינען, ביז זי האָט זיך אויסגעוויינט דאָס ביטטערע האַרץ, און איז אויפגעשטאַנגען און אָבגעקאָכט אונז אַביסל קליסקאַליך מיט באָבערליך.

טהייל מאָל האָט זי אויסגעלאָזט דען כעס צו אונז; אייגענטליך, דער עיקר צו מיר: דעם קראַנקען בעריל האָט זי קיינמאָל גאָר נישט געזאָגט, די ברידער פון חדר אויך גאַנץ זעלטען — זיי פּלעגען נעביך אַהיים קוממען אַזוי אויך מיט בלאָנעבלאָהע, אויסגעקניפּענע באַקקען און אונטער געשלאָגענע אויגען; נור איך האָב גאַנץ אָפט געליטטען אין אומזיסטען ריסס ביי די האָהר אָדער אַזוי אַ מתנת יד.

„דו ביסט נישט קראַנק געוועזען דערווייל אָנצולעגען אַ פייער, צו שטעללען אַ טאָפּעל וואַססער" — נור, אַז איך האָב עס אַמאָל געטהאָן, איז נאָך אָרגער געוועזען: „זעה נור מיין בעל־הביתטע! גאָר נישט, אַ פייער לעגט זי אָן, דאָס האָלץ זאָלל זיך דערווייל אויסברעננען... עס אַרט זי עפּיס מיין פּראַצע? בדלות מאַכט זי זיך!"...

טהייל מאָל האָט דער טאַטע געליטטען אונטער די אויגען; די מאַמע פּלעגט זיך אַנידערווערפען אויפ'ן בעטט מיט'ן פּנים צום פענסטער, און, אַרויסקוקענדיג אין דער לופט אַריין, בורטשען: „עס אַרט איהן

פּאַמעליך און ערנסט: זעהר גוט, זעהר גוט!

אין אַרגע אַרום איז שוין דאָס קליינד געוועזען איינגעפּאַקט צום אָבטראָגען. דאָס מאָל האָט מען שוין ליידערלען נישט געוועקט; חיים איז אַלליין געגאַנגען און איז אַרויס פון איהר הויז אָהן אַ מכשול פון הונד און קאָבין און אָהן דער אַרבייט צוריק צו פערדינטען.

עס איז אַ זעלטענער ווינטער־טאָג. די זונן שיינט מיט בריליאַנטען. דער פראָסט איז שטאַרק, נור דער הימעל איז אַזוי לויטער, אַזוי רוהיג־העלל און עס איז אַזוי שטילל אין דער קאַלטער לופט און אויף דער ווייסער ערד — אַז עס דאַכט זיך, אַז אַלץ אַרום שמייכעלט.

די גאַססען־מענשען ציהען זיך אַפילו איין, נאָר אַמוועניגסטען זיך אויסצושטעללען אויף דער

קאָלט, און פערשטופּען די האַנד אין די אַרביל אַריין; די בעלי־עגלות קלאַפּען מיט'ן גאַנצען כח איין האַנד אין דער צווייטער אַריין, נישט פערשטאַרט צו ווערען פאַר קאָלט; די פערד זענגען אויסגעווייסט גרויז־גראָה און ביי די מאַרק־זיצערס זעגגען די וואָנסען און באָרד צו געשמידעט צו די שאַללען אויף די האָלזער, נור ביי דעם אַללעם איז אַלץ אַזוי פריי און לייכט, אַז דאָס גאַנצע שטאָדטיל זעהט גאָר אַנדערש אויס.

חיים שמייכעלט אויך ווי דער ווינטער טאָג; נישט אומזיסט האָט ער געגאָהט אַ גאַנצע נאַכט; עס איז איהם גלייך געראָטהען! די אַפּאָטייקערין האָט אַזוי פיעל נחת געשעפּט פון קליינד, אַז זי האָט אָן דעם גאַנצען „יתור" פערגעססען, צומאָל אויף די שטיקער נישט געפראַגט! און דער עיקר־שמחה

עפּים? ער זיצט זיך דארט אין וואלד, ווי א חראביע, שמעקט פרישע לופט, ליעגט זיך אויפ'ן גראז, פרעסט זויער מילך, אפשר גאר סמעטענע, איך ווייס? און דא דארען מיר די קישקיים!..״

נור ביי דעם אללעם איז גאנץ גוט געוועזען. מען האט קיינמאל קיין הונגער נישט געליטטען, און נאך דער וואך מיט פערשידענע קליינע צרות, איז גיקוממען א פרייליכער, על כל פנים, א רוהיגער שבת.

דער טאטע איז גאנץ אפט אהיים געקוממען, די מאמע האט זיך ארום געדרעהט אין אללע ווינקעליך און בסוד סודות געשמייבעלט. פארנאכט, פאר ליכט בענשען, האט זי מיך עטליכע מאל געקושט אין קאפף אריין... איך האב געוואוסט, וואס דאס בעטייט! ווארען אז עס האט געטראפען און דער טאטע איז איינמאל נישט אהיים געקוממען אויף שבת, בין איך א „מכשפה״ געוועזען! די מאמע האט מיר מיט'ן קאממעל האלב האהר אויסגעריססען און דערצו נאך עטליכע בוך געגעבען אין די פלייצעס אריין. און איך האב נישט געוויינט, מיין קינדיש הארץ האט געפיהלט, אז דאס בוכעט די מאמע נישט מיך, נור איהר טרויעריג מזל!

דערנאך האט זיך דער וואלד אויסגעהאקט, דער טאטע איז אין דערהיים געבליבען און עס האט גאנץ אפט געפעהלט אין מויל אריין. געפעהלט, אייגענטליך, האט נור דעם טאטען, דער מאמען און מיר; די רעשט קינדער האבען וועניג וואס געוואוסט דערפון; דאס קראנקע ברידערל האט גאר נישט געדארפט, עס האט געזופט אמאל אביסל גריץ, אויב מען האט איהם דערלאנגט, און אלץ אין איינעם געקוקט אויפ'ן בעליק... די אנדערע, נעביך, „געהען אין חדר אריין, זיי מוזען האבען א לאפעל געקאכטס״... נור איך בין גאנץ אפט הונגעריג געוועזען.

דער טאטע מיט דער מאמען האבען שטאנדיג דערמאנט די אמאהליגע צייט מיט טרערען אין די אויגען; איך — פערקעהרט! איך האב מיך אין דער שלעכטער צייט בעססער געפיהלט. זייט עס האט געפעהלט ברויט אין שטוב, האט מיך די מאמע טאפפעלט ליעב בעקוממען; ביים קאממען האט זי מיר קיין האהר נישט געריססען, און די דארע ביינער אריין נישט געבוכעט; דער טאטע פלעגט מיר ביים ווארימעם גלאטטען איבער'ן קאפף און פערשפיעלען מיך, איך זאלל נישט זעהען, ווי מען פערטהיילט מיך, און איך בין נאך ביי מיר גרויס געוועזען, אז, ווען מען דארף פאסטען, פאסט איך גלייך מיט'ן טאטען און מיט דער מאמען, אז איך בין שוין א גרויסע מויד!

איז — אז ער טראגט אהיים געלד, פרנסה אויף א גאנצע וואך, און — מען האט איהם נאך צוגעזאגט פרישע ארבייט! מיט איין ווארט — עס איז איהם גוט אויפ'ן הארץ און ער וויל זיך מיט'ן נחת טהיילען.

נאהנט פון דער היים, האט ער אבגעטרעטען אין א קראמעל און געקויפט פאר די קינדער פאר א גאנצען צעהנער בייגעל. ער טראגט זיי און שמייכעלט: ער שטעלט זיך פאר, ווי די קליינע רבקה וועט איהם אקעגען לויפען מיט אויסגעשפרייטע הענטליך; ווי, איידער זי וועט פארטיג ווערען מיט איהר בייגעל, וועט זי שוין אנהויבען אויסצונארען שטיקליך ביי די רעשט קינדער, וואס זענען עלטער און האבען דאך וועניגער שכל פאר איהר.

„אי, א חכמה איז זי! א חכמה!״ זי איז זיין אויג אין קאפף, דאס זיסקייט פון זיין לעבען! ליעזערל איז 'העלפער, זיין עצה-געבער, מען קאן זאגען — זיין חבר, פאר וועלכען ער רעדט זיך א מאל אב דאס הארץ, נור די קליינע רבקה איז זיין גאנצע לוין פאר דער שווערער ארבייט! נאך היינט וועט ער איהר אויפנאהען דאס קליידעל פונ'ם יתור — און „וועט זי אויסזעהען, — טאקי ווי א ציקעריל!״

מיט א שיינענדיג פנים און א הארץ פולל מיט נחת, איז ער אריין אין טויער פון הויף, וואו ער האט געוואהנט. אפילו דער הויף זעהט היינט אנדערש אויס! נור ביים אראבלאזען זיך פון די גליטשיגע טרעפ אין זיין קעללער-שטיב אריין, האט ער דערהארט איין אונגעוואהנליך געריידער, אין וועלכען עס האט זיך שטארק אבגעשניטטען מלכה'ס יאממערליך געוויין.

בלאסס און פערציטטערט לויפט ער געשווינד

באלד דערנאך איז דאס קראנקע ברודערל געשטארבען. געשעהען איז עס אזוי: איינמאל האט זיך די מאמע אויפגעחאפט און געזאגט איבער'ן בעטט צום טאטען: „ווייסט, בערלען איז אוודאי בעססער, ער איז א גאנצע נאכט געשלאפען, קיין איינציג מאל מיך נישט געוועקט". איך האב עס דערהארט — איך האב שטאנדיג א לייכטען שלאף געהאט — און בין מיט א פרייד אראב געשפרונגען פון מיין געלאגער אויפ'ן קאסטען, און צוגעלאפען זעהען מיין „איינציג ברידערל" (אזוי האב איך עס גערופען, אזוי ליעב האב איך עס געהאט). איך האב געהאפט צו דערזעהען אויפ'ן פארמיטנעם פנים'ל א שמייכעל, וואס פלעגט זיך בעווייזען א מאל אין א יאהר... נור איך האט א טויט פנים געפונען.

עס איז געווארען א שבעה... דערנאך איז דער טאטע נישט געזונד געווארען און דער רופא האט אנגעהויבען צו געהען אין שטוב אריין...

כל זמן עס איז געוועזען, ווי עס איז צו צאהלען, פלעגט אריינגעהען דער אלטער רופא אלליין; דערנאך, אז דאס גאנצע בעטטגעוואנד מיט'ן האנגעללייכטער, מיט'ן טאטענס ספרים-שאנק, וואס די מאמע האט א צייט נישט געלאזט ריהרען, זענגען אריין אין רפואות, האט ער אנגעהויבען שיקקען דען „יונג". דער יונג איז דער מאמען שראקליך נישט געפאללען: עס שפראצען איהם עפים שפיציגע „וואנסאליך", געהט אנגעטהאן ווי א גוי, און דערצו ווארפט ער אללע מאל אריין עטליכע ווארטער פויליש.

איך האב פאר'ן מורא געהאט, עד היום ווייס איך נישט פאר וואס, און, ווען ער האט געדארפט קוממען, פלעג איך ארויס לויפען אויפ'ן הויף און איבערווארטען ביז ער וועט אוועק געהען.

איינמאל איז א שכן קראנק געווארען, אויך איין ארממאנן. און אויך א פנים נאך אללע כלים אין שטוב, און דער יונג (עד היום ווייס איך נישט, ווי אזוי ער האט געהייסען) איז פון אונזער שטוב אריבער געגאנגען צום שכן. דורכגעהענדיג דען הויף, האט ער מיך געטראפען זיצען אויפ'ן קלאץ.

איך האב אראבגעלאזט די אויגען, און, דערפיהלענדיג, אז ער קומט צו מיר נאהנטער, איז מיר קאלט געווארען אין די קנאכעל און דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען שטארק צו שלאגען.

ער האט מיך אנגענוממען ביי דער גאמבע, אופגעהויבען מיר דען קאפף און געזאגט דוקא אויף פראסט יודיש:

— „א שאנע מויד, ווי דו ביסט, דארף נישט זיין צו שויבערט, און דארף

אראב פון די טראפ און פאלט צו צו דער טהיר; ער אפפענט זי און פערשטעהט נישט, וואס ער זעהט; מלכה שרייט, וויינט און שילט, די קינדער האלטען איהר אונטער, אפילו דער קלייגער יוסל, פערלאזט פון אללע, קווייטשעט מיט'ן גאנצען כח. חיים קוקט זיך אום און א שרעקליכער געדאנק האט איהם פלוצלינג אויפגעבליצט אין מוח.

— לייזערל! — האט ער אויסגעשריען און איז צו געפאללען צום אויבען.

אין האלב פינסטערן אונטערן-אויבען ליעגט לייזערל אויף דעם אייגענעם ארט, וואו ער האט זיך נאכטען געלעגט. דער לאנגע, אויסגעצויגענע מאגערע לייב ליעגט ווי א גולם אויף דעם הייסען שמאטעס. דער קאפף, בעדעקט מיט שווארצע פלעקקען, איז טיעף איינגעפאללען אינ'ם ברודיגע קישען.

חיים בייגט זיך איבער'ן בלאססען קינד און זעהט, ווי א דינגער שטראם פון בלוט ווייערט זיך איהם פון מויל ארויס...

— „גאטט, גאטט!" האט זיך ארויסגעריססען פון חיימס ברוסט. פארזיכטיג, נור מיט כח, האט ער מיט איין מאל אויפגעהויבען דאס קינד פון געלעגער. ער ריהרט זיך נישט. די האנד און פים האנגען אראב; אזוי האנגט אויך אראב דער קאפף, מיט די צוגעמאכטע אויגען און שראקליך געאפענטען מויל. א ביסל פערשטארט בלוט האט זיך אראבגעלאזט איבער'ן פאטערס אקסעל, בשעת ער האט איהן געטראגען פון ווינקעל אונטערן-אויבען און געלעגט אין שטוב, אופ'ן בעטט.

מיט א יאממער האט זיך מלכה געווארפען צום קינד; חיים שטרעקט אוים די האנד, און לאזט זי

זיך פֿאַר קיין בחור נישט שאָמען!"

ער האָט מיך אָבגעלאָזט און איך בין אַריינגעלאָפֿען צוריק אין שטוב אַריין. איך האָב געפֿיהלט, אַז דאָס גאַנצע בלוט שלאָגט מיר אַלץ אין איינעם אין פּנים אַריין. איך האָב מיך פֿערדרוקט אין טונקעלסטען ווינקעל אונטער'ן אויבען, מכלומרשט, אויסצאָהלען די ברודיגע וואָש... דאָס איז געוועזען מיטוואָך. פֿרייטאָג האָב איך דאָס ערשטע מאָל דער מאַמען אַלליין דערמאַנט, אַז מען דאַרף מיר אויסוואַשען דען קאָפּף, אַז איך בין צושויבערט.

— אַ בראָך איז צו מיר! האָט די מאַמע פֿערבראָכען די האָנד, איך האָב זי דאָך דריי וואָכען נישט געקאָמט!

פּלוצלינג איז זי באָז געוואָרען.

— מכשפה, האָט זי אויסגעשריגען, אַזאַ גרויסע, באָז־געוואַקסענע מויד קאָנן זיך אַלליין נישט צוואָגען! איין אַנדערע אויף דיין אָרט וואָלט נאָך די אַנדערע קינדער געוואַשען!

— שרה'לע, שריי נישט! בעט זיך דער טאַטע. נור דער מאַמעס כעס ווערט שטאַרקער און שטאַרקער.

— מכשפה, האָרסט! ש ו י ן זאָלסט דו דיך צוואָגען! האָרסט — די אותה רגע! האָרסט!

און דאָ האָב איך מורא צו צוגעהען צום

קוימען, וואו עס איז הייס וואַססער געשטאַנען, ווייל, דורכגעהענדיג דורך דער מאַמען, וואָלט איך געלייזט אַ בוך. געראַטיוועט האָט מיך, ווי געוועהנליך, דער טאַטע:

— שרה'לע, האָט ער געקראָכצט, שריי נישט, מיר טהוט דער קאָפּף אַזוי וויי!..

דאָס איז גענוג געוועזען: דער מאַמעס כעס איז ווי מיט דער האַנד אַוועק גענוממען געוואָרען... איך בין פֿריי דורכגעגאַנגען די שטוב און צו געקוממען צום טאָפּף וואַססער.

איך צוואָג מיך אומגעלימפּערט און איך זעה, אַז די מאַמע איז צוגעגאַנגען צום טאַטען און האָט געוויזען אויף מיר מיט אַ שווערען זיפֿץ:

— רבונו של עולם, עס וואַקסט נעביך, ווי אויף הייבען, — מאַכט זי שטילל צום טאַטען, נור מיין אויער חאַפּט יעדעס וואָרט — שאָן ווי אַ גאָלד... און וואָס?

דער טאַטע האָט געאָנטפֿערט מיט נאָך אַ טיעפֿערען זיפֿץ.

דער רופא האָט עטליכע מאָל געזאָגט, אַז דעם טאַטען איז גאָר נישט, נור דאָס עגמת נפש האָט זיך איהם געלעגט אויף דער לעבער, דעריבער איז זי אויפֿגעשוואָלען און דריקט צו דאָס האַרץ; מעהר

נישט צו.

— וואַססער! — האָט ער אַרויסגעזאָגט מיט אַ הייזעריג קול, נור מיט אַזאַ בעפֿעהל, אַז מלכה האָט זיך אין דער רגע געוואָרפֿען צום פֿאַססוואַססער.

נאָך לאַנג בעגיסען, מינטערן און רייבען, איז חיים'ן גערואָטען אויפֿצובלאָזען דען פֿונק פֿון לעבען, וואָס האָט שוין געצאַנקט צום אויסלעשען; דאָס קליינע הערצעל האָט שטאַרקער אָנגעהויבען צו שלאָגען, עטליכע טיעפֿע זיפֿצען האָבען צורידערט די אויסגעטריקנעטע ברוסט, און פּאַמעליך־שווער האָבען זיך ענדליך אויפֿגעמאַכט די אויגען.

אויף מלכה'ס געשריי איז זיך דערווייל צוזאַמענגעלאָפֿען דער גאַנצער הויף. די שטוב איז שוין פֿולל מיט צערשויבערטע קעפּ, נישט געוואַשענע

פּנימער, וואָס זענען אַוועק פֿון מיט'ן דער אַרבייט; פֿון ווערקשטעל, פֿון קרעם, פֿון ראָנדלעס און באַליעס. אַללע האָבען זיך געשטופּט צו לייזערלס בעט. די טהיר איז געשטאַנען אָפֿען און פֿון דרויסען האָט זיך אַריין געריססען אַ פֿאַרע, פֿון קיהלער, פֿרישער לופֿט.

— דער דאָקטאָר איז נאָך נישט דורכגעפֿאָרען? — האָט חיים געפֿראָגט ביים ערשטען, וואָס איז איהם אין די אויגען אַריין געפֿאַללען.

צווישען עולם ווערט אַ גערויש; איינער פֿראָגט איבער דען צווייטען.

— נאָך נישט — האָט זיך עמיץ אָנגערופֿען ביי דער טהיר.

— מלכה — זאָגט חיים — לויף נור געשווינד און שטעלל דיך ביים טהויער!

נישט! דער עיקר זאָלל ער מילך טרינקען, קיין עגמת נפש נישט האָבען אונ אַרוים געהען אין גאַסס אַריין ... רעדען, שמועסען אונ זוכען זיך איין עסק... נור דער טאַטע האָט געזאָגט, אַז די פֿיס ווילל'ען איהן נישט טראָגען. פֿאַר וואָס, בין איך ערשט שפּעטער געוואָהר געוואָרען: איינמאָל זונטער פֿאַרטאָג האָט מיך אויפֿגעוועקט אַ שמועס צווישען טאַטע-מאַמע:

— ביזט דו דיך אין וואַלד, נעבּיך, אָנגעגאַנגען, מאַכט די מאַמע.

— אַ שאלה דאָס איז, אָנטפֿערט דער טאַטע, אין וואַלד האָט מען אויף צוואַנציג אַרטער געהאַקט אויף איין מאָל. פֿער-שטעהסט, דער וואַלד איז דעם פּריץ'ס, נור די פּויערען האָבען דאָרטין סערוויטוטען: זיי קומט די צווייגען, וואָס פֿאַללען אַראָב אונ וואַלגערן זיך אַרום אין וואַלד, ווי אויך דאָס האָלץ פֿון די בוימער, וואָס אַ דונער האָט צערשלאָגען... אַז מען האַקט אויס דען וואַלד, האָבען זיי היזק דען סערוויטוט אונ מוזען זיך קויפֿען האָלץ צום בויען אונ הייצען. האָבען זיי, פֿערשטעהט זיך, גע-וואָלט לעגען איין אַרעשט, אַראָב ברענגען דעם קאָמיסאַר. זיי האָבען זיך אָבער צו שפּאָט מישב געווען. ר' זיינוועלע האָט נור דערזעהען, אַז זיי קראַצען זיך אין די קאָפּף, האָט ער געגעבען אַ בעפֿעהל, מען זאָלל אַנדערע שטעללען נאָך 40 האָקקער! עס איז געוואָרען אַ גיהנם, אָפּשר אויף 20 אָרטער האָט מען געהאַקט! אונ זיין מוז מען אומעטום... וואָס קלערסט דו? די פֿיס פֿלעגען מיר געשוואָלען ווערען ווי די באָרקיס...

— ווי אַ מענש זינדיגט! — קראָכצט די מאַמע — איך האָב געמיינט, אַז דו האָסט דאָרט גאָר נישט וואָס צו טהון...

— אַוודאי! שמייכעלט טרויעריג דער טאַטע, נור פֿון גראָהען טאָג ביז שפּאָטער נאַכט אויף די פֿיס!

— אונ אַלץ פֿאַר דריי רובל אַ וואָך? באָזערט זיך די מאַמע.

— ער האָט מיר צוגעזאָגט צו דער-לעגען; דערווייל, ווייסט דו דאָך, איז איהם די טראַטווע 1) אונטערגעגאַנגען... ער האָט געזאָגט, אַז ער איז בדיל הדל געוואָרען...

— אונ דו גלויבסט איהם?

— עס קאָנן זיין...

— שטאָנדיג — באָזערט זיך די מאַמע — ווערט ער בדיל הדל אונ דאָס פֿערמאָגען וואַקסט אונ וואַקסט.

— אַז גאָט העלפֿט, זיפֿצט דער טאַטע.

עס איז שטילל אַ ווייל'ע.

— ווייסט נישט, וואָס מאַכט ער? פֿראָגט דער טאַטע, וואָס איז שוין כמעט אַ

1) פֿליטען.

מלכּה איז זיפֿצענדיג אונ קראָכצענדיג אַרויס פֿון שטוב.

דעם דאָקטאָרס שליטטען בעוויזט זיך יעדען פֿאַר מיטטאָג אין שטאָדט'ל. ער שטעלט זיך אָב כמעט פֿאַר יעדען צווייטען טהויער, אונ דער אַלטער דאָקטאָר קריכט אַראָב, הערבט זיך אויף אויף טראָפּף, לאָזט זיך אַראָב אין קעללער, געהט דורך די שמאָלע, לאַנגע אונ פֿערמיסטיגטע הויף אונ איז שטאָנדיג בעגלייט פֿון קאַלעקעס אונ קראַנקע, וואָס פֿראָגען איהן אויס אויפֿ'ן וועג...

אויף דען שליטטען האָט מלכּה געוואַרט; איינ-געוויקעלט אין דער גראָבער שאַלל, ציטטערט זי דאָך מיט'ן גאַנצען לייב פֿאַר קאַלט אונ שלאָכצען צוזאַממען, אונ די גרויסע פֿינקעלנדע אויגען זענען זוויט פֿערקוקט אין גאַסס אַריין, איהר גאַנץ היות האָט זיך צונד צוזאַממענגעשמאָלצען אין די אויגען, וואָס ברענגען מיט אונגעדולד, צו דערזעהען דען דאָקטאָר. אָט האָט זיך שוין בעוויזען דער ווייסער קאָפּף פֿון דאָקטאָרס פֿערד. זי וואָלט עס צווישען טויזענדער דערקאָנט! זי איז אַקעגען געלאָפֿען, אָבגעשטעלט דען שליטטען, צו שטופּט דען עולם, וואָס האָט דערווייל זיך שוין פֿערזאַממעלט, אונ איז געבליבען שטעהן פֿאַר'ן דאָקטאָר אָהן אָטהעם אונ אָהן אַ וואָרט אין מויל. נור דער אַלטער דאָקטאָר פֿער-שטעהט, וואָס די גרויסע אויגען ווילל'ען, וואָס די אויסגעשטרעקטע האַנד פֿערלאַנגען, בשעת ווען זיי בעטען אונ גראָזשען צוזאַממען. ער רוקט זיך אָב, נעמט זי אויף צו זיך אויפֿ'ן שליטטען אונ הייסט פֿאָהרען; ער ווייסט שוין וואו אַהין, אונ וואו צו בלייבען שטעהן. ער קאָנן דאָס פֿערקרימטע, אַלטע

יאָהר נישט אַרויס פֿון שטוב.

— וואָס זאָלל ער מאַכען? ער האַנדעלט מיט פלאַקס, מיט איֵיער; אַ שענק האָט ער...

— אונ זי וואָס מאַכט?

— זי איז נעביך קראַנק...

— אַ שאָד, אַ גוט מענש —

אַ בריליאַנט! — די איינציגע בעל־הבית'טע, וואָס „מאַכט נישט איין אַ גראָשען"; זי וואָלט אפילו געצאָהלט צו דער צייט, נור זי האָט ביי'ן איהם ווענינ וואָס צו שאַפּען.

— דאַכט זיך, מאַכט דער טאַטע, דאָס דריטטע ווייב.

— אַוודאַי! בעשטאָטיגט די מאַמע.

— זעהסט, שרה, מאַכט דער טאַטע, דאַכט זיך שוין — אַ יוד אַ גביר... האָט ער קיין מזל נישט צו ווייבער... יעדערער האָט זיין פּאָקקעל.

— אונ אַזאַ יונג בלוט! האָט צו גע־געבען די מאַמע, — אין גאַנצען עטליכע אונ צוואַנציג יאָהר.

— נו געה וויים? ער איז אַוודאַי אַ זיבציגער אונ — אַייזען שטאַרק.

— ווי הייסט — ניסס קנאַקט ער!

— אונ אָהן אַ ברילל!..

— אונ זיין גאַנג; די פּאָדלאָגע ציט־טערט!

— אונ איך, זעהסט דו, ליעג אין בעטט.

עס האָט מיך דורכגענומען ביי די לעצטע ווערטער.

— גאָטט וועט העלפען, טרייסט די מאַמע.

— נור זי, זי... קראַכצט ווייטער דער טאַטע אונ וואַרפט אַ בליק צו מיר אויפ'ן קאַסטען. זי וואַקסט, קיין עין הרע, ווי אויף הייבען... פּאַרנט... האָסט געזעהן?..

— אַ שאלה דאָס איז!

— אונ אַ פּנים... שיינט ווי די זונן...

עס איז ווייטער שטילל געוואָרען אַ ווייל'ע.

— ווייסט, שרה'לע, מאַכט ווייטער דער טאַטע, מען איז נישט יוצא פאַר גאָטט.

— מיט וואָס?

— מיט איהר! ווי אַלט ביסט דו גע־וועזען צו דער חתונה?

— יונגער פאַר איהר!

— נו?...

— נו... וואָס?

אין דער איינענער מינוט האָט מען צוויי קלאַפּ געטהאָן אין לאָדען.

די מאַמע איז אַראָבגעשפּרונגען פון בעטט. אין איין רגע האָט זי אָבגעריסען דאָס שטריקעל, אויף וועלכען דער לאָדען האָט זיך געהאַלטען, אונ אויפגעפּראַללעט דאָס פּענסטער, וואָס האָט שוין לאַנג קיין

הייזעל, דען נידריגען פינסטערן קאָרידאָר אונ ער מאַכט זיך שוין מיט'ן שטעקקען אַ וועג צווישען מיסט. ביים ערשטען בליק, וואָס ער וואַרפט אין שטוב, ווייסט ער שוין אַלץ. אָהן אַ שנוי אין רוהיגען פּנים, אָהן אַ צייכען פון אייִדעלקייט אָדער רחמנות, בעוועגט ער זיך צווישען איינגעריכטע קינדער אויף דער פּאָדלאָגע.

לייזערל ליגט הויך אויף די קישענס, אָהן בעוועגונג. דער פאָטער זיצט ביין איהם אויפ'ן עקק פון בעטט, ער לאָזט פון איהם קיין ניט אַראָב, אונ האַלט איהם די האַנד אין זיינע.

פאַר'ן דאָקטאָר איז גענוג געוועזען צו־וואַרפען איין בליק אויפ'ן קראַנקען, ער זאָלל וויסען, אין וואָס עס געהט. מיט עטליכע ווערטער בערוהיגט ער מלכה'ן, הייסט צו לעגען קאַלטע קאָמפּרעססען. ער רייסט אויס אַ בלאָטטעל פון אַ ביכל, וואָס ער נעמט

פון בוזעם אַרויס, זעצט זיך אויפ'ן ערשטען בעסטען באַנקעל אונ פערשרייבט אַ רעצעפּט אויף די קניען; דאָס רעצעפּט דערלאַנגט ער מלכה'ן אונ הייסט איהר לויפען געשווינד אין אַפּאָטהייק אַריין. זי דרעהט זיך איבער, נור ער פערהאַלט זי; ער וואַרפט נאָך אַ מאָל אַ בליק אויף די קינדער, אויפ'ן קאַלטען אויבען אויף דער גאַנצער שטוב, רייסט אויס נאָך אַ בלאָטטעל פון ביכל, שרייבט אויף נאָך עטליכע ווערטער אונ דערלאַנגט איהר:

— נאַ, ווייז דעם אַפּאָטהייקער, וועט ער געבען אָהן געלד! צונד לויף! — צונד ערשט נעמט ער זיך דען קראַנקען נאָהנטער צו בעטראַכטען; ער לעגט צו דאָס אויער צו דער ברוסט, וואָס האָט שווער גע־אַרבייט. חיים האָט זיך דערווייל אָבגערוקט צום פּענסטער, ער נעמט אַרויס פון קעשענע דאָס געלד

בעשלאג נישט געהאט.

— וואס איז? האט זי ארויסגעשריגען אין גאסס אריין.

— רבקה זיינוועלים איז נפטר געווארען.

די מאמע איז צוריק געשפרונגען פון פענסטער.

— ברוך דיין אמת! האט דער טאטע ארויסגעזאגט... שטארבען איז גאר נישט...

— ברוך דיין אמת, מאכט די מאמע, ערשט גערעדט פון איהר!

דעמאלט האב איך געהאט א ווינדערליך אונרוהיגע צייט. איך וויים אלליין נישט, וואס מיט מיר איז געוועזען.

טהייל מאל בין איך גאנצע נאכט נישט געשלאפען. אין די שלעפען האבען מיר ווי האממערס געקלאפט אונ דאס הארץ האט אזוי געגאגט, גלייך ווי עס וואלט זיך געשראקקען פאר עפיס, אדער נאך עפיס שרעקליך געבאנקט; טהייל מאל איז מיר וויטער אזוי ווארם אונ ווייך געוועזען אויפ'ן הארץ, אז איך וואלט געוואלט אלץ ארום נעמען אונ קושען אונ האלזען.

נור די ברידערליך האבען צו זיך נישט געלאזט, אפילו דער 5 יאהריגער יוחנן האט געקאפעט אונ געשריען, אז ער וויל זיך נישט שפיעלען מיט קיין מאדעל. די מאמע, אויסער דעם, וואס איך האב פאר איהר מורא געהאט, איז שטאנדיג געוועזען באז אונ פעריאגט, אונ דער טאטע — נאך קראנקער. אין א קורצע צייט איז ער אין גאנצען גראה געווארען ווי א טויב, דאס פנים איז איינגעשרומפען געווארען ווי א פארמיט, אונ די אויגען האבען ארויסגעקוקט אזוי אונבעהאלפען אונ מיט אזא שטום געבעט, אז עס איז געווען געוועזען, איך זאלל עס דערזעהען אונ ארוים לויפען פון שטוב מיט א געוויין.

דעמאלט פלעג איך מיך דערמאנגען אן מיין בערלען... איהם וואלט איך געקאנט אלץ דערצאהלען, קושען אונ האלזען... נור ער ליעגט דארט אין דער קאלט'ער ערד אונ עס האט מיך אנגעחאפט נאך א ביטטערליכער געוויין...

די טרערען, איינענטליך, פלעגען זיך מיר בעווייזען גאנץ אפט אהן א טעם.

טהייל מאל האב איך ארויסגעקוקט פון פענסטער אויפ'ן הויף ארוים אונ געזעהען, ווי די לבנה שווימט אונ שווימט צו אללע מאל נאהנטער צום אויסגעווייסטען פלאט, וואס איז געגען אונזער פענסטער, אונ קאנן דען פלאט נישט אריבער. אונ פלוצלינג האב איך רחמנות בעקוממען אויף דער לבנה, עס האט מיר אנגעהויבען קלעממען ביים הארץ אונ די אויגען צו

וואס ער האט ערשט נישט לאנג בעקוממען, אונ העבט אן צו צאהלען אויף דער האנד. מלכה'ס אונרוהיגע אויגען האבען עס אינ'ם ארויסגעהען בעמערקט, זי האט זיך צוריק געווארפען צום מאנן אונ האט נייגיעריג אריבער געקוקט איבער זיין אקסעל; זי דערזעהט, ווי ער צאהלט דאס קופער געלד.

— הארסטו! גיט זי איהם ארוים אין אויער אריין — ס'איז צופיעל! וואס, רייך בימט דו? זי שטעלט זיך איהם פון פארנט אונ רוקט אב מיט'ן פינגער איין מטבע נאך דער צווייטער; ענדליך האט זי איבערגעלאזט איין צאהנער אונ צו גענוממען די רעשט.

— מען קאנן נישט אזוי! — בעט ער זיך ביי איהר.

מלכה'ס אויגען שיעסען שוין מיט פייער, א טונקלער, רויטער פלעקק איז איהר ארויס געטרעטען אויפ'ן פנים, זי האט צוגענוממען דען לעצטען צאהנער אויך, אונ האט אלץ צוזאממען אראבגעלאזט צו זיך אין קעשענע. חיים קוקט אונ וויימט נישט, וואס דאס זאלל בעטייטען.

— טם — שווייג! איך וויים שוין וואס צו טהון, נישט דיין זאך!

חיים שטעלט זיך נישט אקעגען; ער ווייסט, אז מלכה האט שכל, אז מען מאג זיך אין אזויגע זאכען אויף איהר פערלאזען אונ געהט צוריק צו לייזער'לם בעטט.

— נו וואס, הערר דאקטאר? וואס זאגט דער הערר דאקטאר צו'ן איהם? — פראגט ער ערנסט אונ טרויעריג, אונ קוקט אונרוהיג אין דאקטארס אויגען אריין. דער דאקטאר האט זיך אוועק געדרעהט, אונ

גיעסען אונ גיעסען.

טהייל מאָל ווייטער פלעג איך אַרומ=
געהען מאַטט, איך האָב מיך געוואַקקעלט
אָהן כח מיט אַ בלאַסס פנים אונ אונטער
געשלאָגענע אויגען; אין די אויערן האָט
מיר לייכט געדרוישט, דער קאָפּ איז מיר
שווער געוועזען אונ עס האָט זיך מיר גע=
דאַכט, אַז עס איז מיר אַזוי נישט גוט אויף
דער וועלט, אַז עס וואָלט אַמבעסטען גע=
וועזען צו שטאַרבען. דעמאָלט ווייטער האָב
איך בערלין שטאַרק מקנא געוועזען... ער
ליעגט זיך דאָרט אַזוי רוהיג..

גאַנץ אָפט האָט זיך מיר אויך גע=
חלומט, אַז איך שטאַרב, אַז איך ליעג אין
קבר, אָדער, אַז איך פליה אַרום אין הימעל
אין איין העמד מיט צולאָזטע האָהר אונ
קוק אַראָב אונ זעה, וואָס אויף דער
וועלט טהוט זיך. אונ פונקט דעמאָלט
האָב איך געהאַט פערלוירען די אַללע
חבר'טעס, מיט וועלכע איך האָב אין צייכען
געשפּיעלט, אונ האָב שוין קיין אַנדערע
נישט בעקוממען. איינע פון זיי איז שוין
אַרויסגעגאַנגען שבת מיט איין אַטליסענע
יופּע אונ אַ קייט אונ אַ זייגער: עס האָט
שוין געזאָלט זיין איהר חתונה. אונ אַנדערע
זענען „כלה מאָדליך" געוואָרען. שדכנים
אונ מחותנים פלעגען „אָבהאַקקען די טהי=
רען" אונ מען האָט זיי געקאָמט, געוואַשען,
געקליידט, בשעת ווען איך בין אַרום גע=
גאַנגען באָרפיס, אין איין אַלטע בעזשינע,
קורצע ספּאָדניצע, אונ איין אויסגעבלאַקי=
ריטען ציצינען סטאַניק, וואָס האָט אויף
מיר אויפ'ן סאַמע־ראָנדע פראָנט אין עטליכע
אָרטער געפּלאַצט, אונ איך האָב איהן צו
געלאַטעט מיט איין אַנדער קאָליער ציץ..
די כלה־מאָדליך האָבען מיך געמיידט אונ
מיט יונגערע קינדער האָב איך מיך גע=
שאָמט צו חבר'ן; אויך האָבען מיך שוין די
צייכען נישט אינטערעסירט. ביי טאָג
פלעג איך מיך דעריבער נישט אַרויסווייזען
אין גאַסס אַריין, די מאַמע ווייטער האָט
מיך אין ערגיץ נישט געשיקט, אונ אפילו,
אַז איך האָב אַ מאָל געוואָלט געהען אַ
גאַנג, נישט געלאָזט; פאַר דאָס פלעג איך
מיך אַרויס חאַפּען פאַר נאַכט אונ אַרומ=
געהען הינטער'ן הויז ביי די שפּייכלער,
נישט ווייט פון טייך, זוממער פלעג איך
זיצען ביז שפּאָט אין דער נאַכט אַריין.
אין אָנהייב פלעגט די מאַמע צו מיר
אַרויסגעהען; צוגעגאַנגען איז זי קיינמאָל
נישט, נור אין טויער זיך געשטעלט, אומ=
געקוקט זיך אונ אַוועקגעגאַנגען, — דעריבער
פלעג איך האָרען פון ווייטענס, אַז זי
זיפצט. מיט דער צייט האָט דאָס אויך
אויפגעהאָרט.

אונ איך פלעג אָבזיצען איינע אַלליין

נישט קוקענדיג אויף חיים'ן, שטילל געאָנטפערט.

— אַ דאָקטאָר איז קיין גאָטט נישט! מען
טהוט, וואָס מען קאָנן!

חיים'ס קאָפּ האָט זיך נאָך טיעפער אַראָבגע=
בויגען..

— איהר האָט אַ סך קינדער — מאַכט דער
דאָקטאָר, ווייזענדיג אויפ'ן יונגוואַרג, וואָס האָט זיך
פאַר איהן בעהאַלטען אין די ווינקלען, — וואו עס איז
דאָ אַ סך, דאָרט האַלט זיך עס שווער! נור ער
מאַכט אַוועק מיט דער האַנד, גלייך ער וואָלט שוין
חרטה געהאַט אויף די וואָרטער, וואָס ער האָט
געזאָגט. ער נעמט דען שטעקקען אונ לאָזט זיך צו
דער טהיר; חיים חאַפּט זיך אויף פון זייגע טרויעריגע
געדאַנקען אונ געהט איהם נאָך.

— אַח, הערר דאָקטאָר — זאָגט ער נאָך
טרויעריגער אונ ערנסטער — איך דאַנק זעהר דעם
הערר דאָקטאָר, זאָלל דער הערר דאָקטאָר איביג
לעבען...

ביי דער טהיר האָט אויפ'ן דאָקטאָר שוין
מלכה געוואַרט. זי האָט איהם זעהר שאָן געדאַנקט
אונ געבעטען, ער זאָלל מאָרגען נאָך אַ מאָל
קוממען; דערביי האָט זי איהם דערלאַנגט אַ קליין
פאַפּיערן פּאָקעל. דער דאָקטאָר קוקט זיך נישט אום.
ער נעמט שווייגענדיג צו דאָס פּאָקעלע אונ לאָזט
עס אַראָב אין קעשענע אַריין. ער זאָגט נאָך אַמאָל
אָן, מען זאָלל דעם קראַנקען נישט שטאָרען אונ
טהון אַללעס, וואָס ער האָט געהייסען, אונ געהט
אַרויס.

אין שליטטען האָט ער געלאַנגט צו דער
קעשענע אונ אַרויסגענוממען דאָס פּאַפּיערל. מיט

גאנצע שעה'ן און איינהארען זיך, ווי עס רוישט דאס קליינע טייכעל, ווי עס שפרינגען די פראש פון גראז אין טייך אריין, אדער נאכיאגען א לייכטען וואלקען אויפ'ן הימעל..

טהייל מאל פלעג איך האלב איינשלאפען מיט אפענע אויגען.

איינמאל האב איך דערהערט פון ווייטענס א טרויעריג ליעדעל. דאס קול איז געוועזען יונג און פריש און האט זיך מיר מיט'ן טרויער אויסגעגאסען אינ'ם גאנצען לייב; עס איז געוועזען א יודיש ליעדעל. דאס זינגט דער „רופא־יונג", טראכט איך, ווארען אנדערע וואלטען זמירות, נישט קיין ליעדליך געזונגען.

איך טראכט, אז מען מוס אריין אין שטוב און אזוינע ליעדלעך נישט הארען און מיט'ן רופא־יונג זיך נישט טרעפען. נור אויפגעהויבען האב איך מיך נישט; איך בין עפיס ווי פערחלומט געוועזען, מאטט, און בין געבליבען זיצען אויפ'ן ארט, חאטש דאס הארץ איז אומרוהיג געוועזען. דאס ליעדעל קומט צו אלץ נאהנטער און נאהנטער, עס געהט פון יענער זייט טייך אריבער איבער דער בריקק. איך האר שוין טריטט אויפ'ן זאמד, איך וויל ווייטער ענטלויפען, נור די פיס פאלגען מיך נישט און איך זיץ ווייטער. ענדליך איז ער צוגעקומען צום ארט, וואו איך בין געזעסען.

— דו ביסט עס, לאה?

איך אנטפער נישט. אין די אויערען רוישט מיר נאך שטארקער, די שלעפען שלאגען נאך מעהר און עס דאכט זיך מיר, אז איך האב קיינמאל אזא גוט און זיס קול נישט געהארט.

ער מאכט זיך וועניג דערפון, וואס איך אנטפער איהם נישט. ער זעצט זיך אנידער נעבען מיר אויפ'ן קלאץ און קוקט מיר גלייך אין פנים אריין. זיין בליק האב איך נישט געזעהן, ווייל איך האב די אויגען נישט אויפגעהויבען, נור געפיהלט: עס האט מיר געברענט אויפ'ן פנים.

— ביסט א שאנע מויד, לאה, מאכט ער צו מיר, א שאד!

עס האט מיך אנגעחאפט א שרעקליך געוויין און איך בין ענטלאפען.

דען צווייטען אבענד בין איך שוין נישט ארויסגעגאנגען; דען דריטטען אויך נישט. נור דען פיערטען, פרייטאג צו נאכט, איז מיר שוין אזוי שווער געוועזען אויפ'ן הארץ, אז איך האב געמוסט ארויסגעהען; עס האט זיך מיר געדאכט, אז איך וועל דא דערשטיקט ווערען אין שטוב. ער האט אויף מיר, א פנים, אין שאטטען, אין ווינקעל, געווארט, ווייל קוים האב איך מיך אנידער געזעצט אויף מיין ארט, איז ער מיר ווי אויסגעוואקסען פון אונטער דער ערד.

א גוטען שמייכעל האט ער עס אויפגעוויקעלט. דער שמייכעל איז איבערגעגאנגען אין א שטילל, לוסטיג געלעכטער, אז ער האט דערזעהן אינ'ם פאפיערל דריי אלטע קנאפ! מיט דעם זעלבען געלעכטער האט ער זיי צוריק געלעגט אין קעשענע אריין און שטילל צו זיך געזאגט:

— הא, הא, היינט נאך א בעססערער טאג אלס נאכטען!

א גאנצען טאג איז ליזערל געלעגען אהן בעוועגונג און האט גאר נישט גערעדט. שווייגענדיג, האט ער זיך געלאזט צו לעגען די קאלטע קאמפרעססען, גענומען די מעדיצין, געלאזט זיך געוואלטיג האלזען און קושען פון דער מוטטער; נור דערפון איז איהם לייכטער נישט געווארען.

עס פאלט צו דער אבענד, די לעצטע שטראהלען פון דער זונן לעשען זיך, און מיט זיי צוזאממען דאס ארמע לעבען... עס געהט, דאכט זיך, אויס גלייך מיט דער מעדיצין אין פלאשעל... ליזערל רוקט פאמעליך אב פון קאפף די נאססע שמאטעס, וואס דער פאטער לעגט איהם צו; ער וויל זיך א ביסל אברוהען...

ער איז נאך שטיללער געווארען, ער האט אפילו אויפגעהארט צו הוסטען, ער פיהלט זיך בעססער. דאס פנים גלייבט זיך איהם אויס, עס פערשווינדט דער שאטטען פון ווייטאג און, אויסגעלייטערט, זעהט עס כמעט פראהליך אויס.

די מוטטער בייגט זיך איבער איהם איבער.

— שלאפסט? פראגט זי.

ער אנטפערט נישט.

— ווילסט שלאפען? שלאפסט שוין? — פראגט

— ענטלויף נישט פאר מיר, לאה! האט ער זיך מיט א וויינך, הארציג קול געבעטען — גלויב מיר, איך וועלל דיר קיין שלעכטס נישט טהון.

דאס ערנסטע, ווייכע קול זיינס האט מיך בערוהיגט.

ער האט אנגעהויבען ציהען א שטילל טרויעריג ליעדעל און מיר זעננען ווייטער געקוממען די טרערען אין די אויגען אריין. איך האב מיך אומזיסט געוואלט איינהאל־טען; איך האב אנגעהויבען שטילל צו וויינען.

— וואס וויינסט דו, לאה! האקט ער אב און פראגט, אננעמענדיג מיך ביי דער האנד.

— דו זינגסט אזוי טרויעריג — האב איך איהם געאנטפערט און ארויסגעצויגען די האנד פון זיינע.

— איך בין א יתום, מאכט ער, איינער אלליין, אין דער פרעמד.

עס האט עמיץ זיך בעוויזען אין גאסס און מיר זעננען זיך צולאפען.

דאס ליעדעל האב איך מיך אויסגע־לערנט און פלעג עס זינגען שטיללער־הייט ביינאכט אויפ'ן געלעגער; דערמיט בין איך איינגעשלאפען, דערמיט בין איך אויפגעשטאנגען. נור גאנץ אפט האב איך ביטטערליך און יאממערליך געוויינט, וואס

איך האב מיך בעקאנט מיט א „רופא־יונג", וואס קליידט זיך דייטש און גאלט זיך דאס בארדעל. וואלט ער נאך אזוי געגאנגען ווי דער אלטער רופא, וואלט ער א פרוממער יוד געוועזען... איך האב געוואוסט, אז ווען דער טאטע ווערט עס געוואהר, שטארבט ער, חס ושלום, פאר עגמת נפש; די מאמע וואלט אין זיך א מעשה געטהאן! דער סוד איז מיר געלעגען ווי א שטיין אויפ'ן הארץ און, ווען איך בין צוגעגאנגען צום טאטענס בעטט, דערלאנגען איהם עפיס, אדער ווען די מאמע קומט אהיים פון גאסס, פלעג איך מיך דערמאנען אן מיין זינד און האנד און פים האבען אונטער מיר געציט־טערט, בשעת ווען דאס פנים האט דען לעצטען טראפען בלוט פערלוירען. און דאך האב איך איהם יעדען טאג צוגעזאגט, אז איך וועל מארגען אויך ארויסקוממען, און איך האב קיין אורזאך נישט געהאט פון איהם צו ענטלויפען. ער האט מיך שוין אפילו ביי דער האנד נישט אנגענוממען, מעהר נישט געזאגט, אז איך בין א שאנע מויד, נור ער האט מיט מיר גערעדט און געלערנט מיך ליעדעליך... איינמאל האט ער מיר א שטיקל באקסער געברענגט.

— עסס, לאה!

איך וויל נישט נעמען.

— פאר וואס? פראגט ער טרויעריג,

זי נאך אמאל און ריהרט איהן ביים אקסעל.

— איך וויל שלאפען — אנטפערט ער איהר שטילל און העבט אויף איהר אויף א פאר אויגען מיט א שמערצליכען בליקק.

— שלאף מיין קינד, שלאף! און זי גלייכט איהם אוים דאס קישען — נור אזוי האסטיג, אז דער קאפף פאלט צו צו דער וואנד, — שלאף לייזערל, איך וועלל דערווייל לויפען נאך מעהל...

— געה שוין געה — מאכט חיים — איך וועל ביי'ן איהם זיצען.

— געה, געה! — יאגט ער זי. ער פיהלט, אז דער קראנקער דארף רוה.

אין א פאר מינוט שפעטער, אז עס איז אין שטוב אין גאנצען שטילל געווארען, האט לייזערל גע־אפפענט די אויגען:

— די מאמע איז אוועק געגאנגען? — האט ער געפראגט.

— יא.

— איך וועלל נישט שלאפען; איך וויל נישט שלאפען, מיר טהוט שוין גאר נישט וועה, עס איז מיר שוין בעססער... וואלט איך געקאנט אבזיפצען טיעף, חאטש איין מאל... עס איז מיר אזוי ענג...

חיים זעצט זיך צו אויפ'ן בעטט און נעמט לייזער'לס דארע האנד אין בײדע האנד אריין.

— טאטע, אפשר וואלטט דו געאפפענט דאס פענסטער?

— ס'איז א גרויסער פראסט.

— איך דארף אבער לופט, א סך לופט... מען טאר נישט?

פֿאַר וואָס ווילסט דו בײַ מיר נישט נעמען?

איך האָב מיך אַרױס געכאַפּט, אַז איך וואָלט בעסער געגעסען אַ שטיקעל ברויט.

ווי לאַנג אונזער צוזאַממען־זיצען און זינגען האָט געדויערט, ווייס איך נישט. איינמאָל איז ער געקוממען טרויעריגער ווי שטאַנדיג, איך האָב עס באַלד אין זיין פּנים דערקאַנט, און האָב׳ן געפֿראַגט, וואָס איז איהם.

— איך מוס אַוועק פֿאָהרען.

— וואו אַהין? האָב איך איהן געפֿראָגט אָהן אַ קול.

— צו דער סוברעוויזיע.

איך האָב איהן אָנגעכאַפּט בײַ דער האַנד:

— אַ זעלנער ווערסט דו זיין?

— ניין, האָט ער מיר געענטפֿערט און צוגעדריקט מיר די האַנד — איך בין אַ שוואַכער... איך לייד אויפ׳ן האַרץ. קיין זעלנער וועל איך נישט זיין, נור שטעללען מוז איך מיך...

— ווערסט צוריק קוממען?

— אַוודאי...

מיר שווייגען אַ ווײַלע.

— עס וועט דויערען, מאַכט ער, אַ פּאָר וואָכען.

איך שווייג און ער קוקט אויף מיר מיט אַ געבעט.

— ווערסט בענקען נאָך מיר?

— יאָ... האָב איך אַלליין קוים געהאָרט מיין תשובה.

מיר שווייגען ווייטער אַ ווײַלע.

— לאָ׳מיר זיך געזעגענען.

מיין האַנד איז נאָך געלעגען אין זיינע.

— פֿאָהר געזונד! האָב איך איהם געזאָגט מיט אַ פֿערציטטערט קול.

ער האָט זיך איבער געבויגען, מיר אַ קוש געגעבען, און איז פֿערשוואונדען געוואָרען.

איך בין לאַנג געשטאַננען ווי שכור.

— לאָה! האָב איך דערהערט דער מאַמעס קול, נור דאָס אַלטע ווײַבע, כמעט זינגענדיגע קול, פֿון דער צייט, ווען דער טאַטע איז נאָך געזונד געוועזען.

— לאה׳שע!

אַזוי האָט מען מיך שוין לאַנג נישט גערופֿען. איך האָב נאָך אַ מאָל אַ ציטטער געטהאָן און בין מיט די נאָך ברעננענדיגע ליפּען אַריינגעלאָפֿען אין שטוב. נור איך האָב די שטוב נישט דערקאַנט. אויפ׳ן טיש זענען געשטאַננען צוויי פֿרעמדע לייכטער מיט ברעננענדיגע ליכט, עס איז געשטאַננען בראָנפֿען מיט לעקקאַך — דער טאַטע איז געזעססען אויף אַ שטוהל אָנגעלעהנט אויף אַ קישען, דאָס פּנים האָט

חיים האָט זיך אומגעקוקט אין שטוב; עס איז קיינער נישט דאָ, אויסער די צוויי יונגסטע קינדער, וואָס האָבען זיך בעהאַלטען אונטער׳ן אויבען; ער הענבט זיך אויף און מאַכט אַ ביסל אויף דאָס פֿענסטער. אַ שטראָם קאַלטע לופֿט רייסט זיך אין שטוב אַריין; לייזערל האָט טיעף אָבגעזיפֿצט.

— אַזוי איז גוט — האָט ער שטיל געזאָגט — טאַטע, בײַג מיר צו דען קאָפּף צום פֿענסטער... אָט אַזוי, נאָך אַ ביסל! איך וויל זעהן, צי עס איז שוין דאָ שטערן... צי זיי לויכטען שוין? נור בײַ אונז אין שטוב זעהט מען זיי קיין מאָל נישט... נישט קיין שטערן, נישט קיין זונן...

חיים דערשפּירט אַ ציטטער פֿון דער קליינער האַנד.

— דו האָסט איהר אָבגעטראָגען ס׳קליידל? —

פֿראָגט לייזערל און די אויגען האָבען איהם פּלוצלינג אויפֿגעבליצט.

חיים גלאָט לייזערלס האָהר.

— ד׳האָב אָבגעטראָגען, אַוודאי... ווי דו געדענקסט אַלין!

— צופֿרידען געוועזען? נישט געזידעלט? געלד האָט זי געגעבען?

— זי האָט געגעבען, און נישט געזידעלט נור — לאָז אָב, לייזערל, וואָס טויג דיר דאָס, לייזערל?!

— אַזוי איז גוט, גאַנץ גוט! איך האָב פֿיינד, אַז מען זידעלט! מען דאַרף נישט זידלען, — נישט אמת? דו אַרבייטסט שטאַנדיג, טאָג אַזוי נאַכט, און טהוסט קיינעם קיין שלעכטס נישט! פֿאַר וואָס קומט צו זידלען אַזוינעם, וואָס אַרבייט שטאַנדיג.

איהם געשמייכעלט פון יעדען רינצעל ארויס. — עס זענען געשטאנענען נאך באנקליך ביים טיש, אויך פרעמדע — עס זענען דא פרעמדע מענשען געוועזען — נור די מאמע חאפט מיך ארום און קושט מיך און האלזט מיך:

— מזל טוב, טאכטער, טאכטערשי, לאה'שי, מזל טוב!

איך פערשטעה נישט, וואס מען מיינט, נור דאס הארץ שרעקט זיך און קלאפט און קלאפט אזוי מורא'דיג! אז די מאמע האט מיך ארויסגעלאזט פון די ארם, האט מיך דער טאטע צוגערופען. איך האב קיין כח נישט געהאט צו שטעהען און האב מיך ארא‌בגעלאזט צו איהם אויף די קניען און אנגעשפארט דען קאפף אויף זיין שוים. ער גלאט מיר דען קאפ, קרייזעלט מיר די האהר:

— וועסט שוין, קינד מיינס, נישט ליידען קיין הונגער, קיין נויט; וועסט שוין, קינד מיינס, נישט ארומגעהען נאקט און באורוויס... וועסט זיין א נגידה... דו וועסט זיין רייך... דו וועסט פאר דיינע ברידערליך מלמד־געלד צאהלען... מען וועט זיי שוין פון די חדרים נישט ארויסווארפען... דו וועסט אונז אויך העלפען... איך וועלל געזונד ווערען..

— און ווייסט, ווער דער חתן איז? פראגט די מאמע, מיט א פרייד — טאקי ר' ווינוויל! טאקי ר' ווינוויל, ער האט אלליין א שדכן געשיקט...

איך ווייס נישט, וואס מיט מיר איז געשעהן, נור אויפגעחאפט האב איך מיך אויפ'ן געלעגער אין מיטן טאג.

— געלויבט איז גאט! האט די מאמע אויסגעשריגען.

— געלויבט איז זיין ליעבער נאמען! דער טאטע.

און מען האט מיך ווייטער געהאלזט און געקושט. נאך מעהר — מען האט מיר איינגעמאכטס דערלאנגט!.. אפשר וויל איך וואססער מיט סאק? אפשר א ביסל ווין?

איך האב צוריק די אויגען פערמאכט און געקייכט מיט א שטיקענדיג געוויין.

— וואהל, וואהל — פרייט זיך די מאמע — זאלל זי זיך אבוויינען, מיין ארם קינד! מיר זענען זיך אלליין שולדיג, אויף א מאל אזא נחת דערצאהלט! אזוי פלוצלינג! עס קאנן איין אדער פלאצען! רבונו של עולם! נור געלויבט איז גאטט, וויין דיר אב דאס הארץ, זאללען אללע צרות אוועק שווימען מיט די טרערען און א נייע לעבען זאלל זיך אנהעבען, א נייע לעבען...

דער מענש האט צוויי מלאכים — א גוטען און א שלעכטען מלאך, און איך בין

און טהוט. קיינעם קיין שלעכטס נישט?... מען זעהט נאך נישט קיין שטערן?

— אויף דער גאסס אפשר יא.

עס איז ווייטער שטילל. די פינסטערקייט פון דער נאכט איז אריין אין די קליינע פענסטערליך.

חיים האט זיך פערקוקט אויף לייזערלס פנים, וואס האט אין דער טונקעלקייט פון אבענד פער־לוירען די שארפע ליניען און איז עפיס וויכער גע־ווארען.

— צו איז דער הימעל אונטער די לאמ־טערנס? פראגט לייזערל.

— אונטער די לאמטערן? פראגט חיים דער־שראקקען; ער מיינט, אז לייזערל רעדט פון וועג.

— אונטער די שטערן — פערטייטשט לייזערל — זיי זענען דאך גאטט'ס לאמטערן... און גאטט וואהנט דאך דארט אין הימעל, האבער — איבער די שטערן... ער זיצט אויף א גאלדענעם שטוהל, הויך, און די מלאכים זינגען פאר איהן זמירות...

ער רעדט שטילל, ווי צו זיך אלליין; די לעצטע ווארטער זענען זיך צערפלאססען אין דער שטילקייט ווי איין איינגערוימטער סוד.

חיים הארט און קוקט זיך איין, און עס דאכט זיך איהם, אז לייזערלס פנים ווערט אללע מינוט ליכטיגער און דורכזיכטיגער; עפיס זעהט עס איהם אויס אזוי הייליג ווי א פנים פון א מלאך. ער האט פעסטער צוגעדריקט די קליינע האנד.

— טאטע — רופט זיך ווידער אן לייזערל — אמת — אז דארט אין הימעל איז בעססער ווי דא?

זיבער געוועזען, אז דער גוטער מלאך הייסט מיר אינ׳ם רופא־יונג פערגעססען, עססען ר׳ זיינוועלים איינגעמאכטס, טרינקען זיין סאק מיט וואססער אונ קליידען זיך אויף זיין חשבון, בשעת ווענן דער שלעכטער מלאך האט מיר איינגערעדט, איך זאלל איינמאל פאר אללע מאל זאגען דעם טאטען אונ דער מאמען, אז איך וויל נישט, באין אופן נישט.

ר׳ זיינוועלין האב איך נאך נישט געקאנט, איך האב׳ן אפשר א מאל געזעהען, נור — אדער פערגעססען, אדער באלד נישט געוואוסט, ווערמען איך זעה... נור אונטער די אויגען האב איך איהן פיינד געהאט.

באלד די צווייטע נאכט האט זיך מיר געחלומ׳ט, אז איך שטעה אונטער דער חופה. דער חתן איז ר׳ זיינוועלע אונ מען פיהרט מיך 7 מאל ארום איהם, נור די פיס זענגען מיר ווי פערשטארט אונ די אונטערפיהרעקעס טראגען מיך אין דער הייך — דערנאך האט מען מיך א היים געפיהרט; די מאמע האט אקעגען געטאנצט מיט א קוילימש אונ עס געהט שוין די גאלדענע יאך. איך האב מורא די אויגען אויפצוהויבען, איך בין זיכער, אז איך וועלל דערזעהן א בלינדען, אהן איין אויג, אונ א לאנגע, א שרעקליך לאנגע נאז... עס קומט מיר א קאלטער שווייס אויפ׳ן לייב —

אמת, אז דארטין נאהט מען נישט?

— דארטען רייסט מען שוין נישט, מען זאלל דארפען נאהען — אנטפערט חיים ביטטערליך.

— אונ קיינער זיצט נישט דארט א גאנצען טאג אזוי, אז עס פערהאפט דאס הארץ?

אונ ער אנטפערט זיך אלליין:

— דארט מוזען אללע קינדער, אללע קליינע קינדער ארומגעהען א גאנצען טאג שפאצירען איבער׳ן הימעל; זיי שפיעלען זיך אודאי מיט די יונגע מלאכים, מען הייסט זיי נישט ארבייטען... דארטין זענגען קיין שניידערשע טישען נישט פערהאנגן, קיין נאדלען, קיין שער! די מאשין קלאפט נישט, דער קאפף טהוט נישט וועה, עס איז אזוי שטיל, אזוי שטילל...

ער ווערט ענטשוויגען, פערזונקען אין חלומות

נור פלוצלינג רוימט ער מיר איין אין אויער:

—לאה׳שע, א שאנע מויד ביסט דו!

אונ דאס קול איז גאר נישט פון קיין אלטען מאנן — עס איז יענעמס קול... איך עפפען אביסעל די אויגען — עס איז זיין פנים...

— טס! רוימט ער מיר איין, זאג נישט אויס. איך האב ר׳ זיינוועלין פערנארט אין וואלד אריין, אריינגעלעגט אין א זאקק, צוגעבונדען א שטיין אונ אריינגעווארפען אין טייך (אזא מעשה האט מיר אמאל די מאמע פערצאהלט) אונ איך בין צוריק אויף זיין ארט!

איך האב מיך אויפגעחאפט פערציטטערט. דורך דער ברייטער שפארע פון לאדען האט אריינגעשלאגען א ליכט פון דער לבנה, אונ האט בעלייכט די גאנצע שטוב, איך בעמערק ערשט, אז אין מיטן באלקען האנגט צוריק דער הענגללייכטער, טאטע־מאמע שלאפען אויף בעטטגעוואנד — דער טאטע שמייכעלט פון שלאף, די מאמע שנארכט רוהיג... אונ דער גוטער מלאך זאגט מיר: אז דו וועסט זיין גוט אונ פרום, וועט דער טאטע געזונד ווערען, די מאמע וועט אויף דער עלטער נישט ארבייטען אזוי שווער אונ ביטטער, אונ פון דיינע ברידערליך וועללען ארויסגעהען למדנים, רבנים, גאונים; גרויסע, גרויסע

פון נחת אין הימעל.

— טאטע — מאכט ער פלוצלינג מיט א גאנץ לויטער קול — פערצאהל מיר עפיס פון יעקב׳ן אדער פון יוסף׳ן; דו קאנסט דאך אזוינע שאנע מעשות!

— ניין לייזערל, דו ביסט נעביך קראנק... אז דו וועסט מיט גאטס הילף געזונד ווערען...

דאס קול איז איהם פלוצלינג שטעקען געבליבען אין דער קעהל, עס האט איהם עפיס צוזאממענגעקלעמט דאס הארץ ווי מיט צוואנגען, אונ ער האט נישט געקאנט ענדיגען.

— דערצאהל, דערצאהל! — האט זיך לייזערל געבעטען, אפשר גאר פון יצחק׳ן, פון דער עקדה?

— אח, קינד! האט חיים ארויסגעקראכצט,

— צו האט אברהם שטארק געוויינט, ווענן גאטט האט׳ן געהייסען אוועק געבען זיין איינציג קינד?

יודען, ווייל מען וועט פֿאַר זיי בעצאָהלען מלמד־געלד.

— נור קושען — זאָגט דער שלעכֿטער מלאך — וועט דיך ר׳ זיינווילע... ער וועט זיך צו דיר צוריהרען מיט פֿעראָצטע וואָנסען... ער וועט דיך אַרומנעמען מיט ביינערדיגע האָנד... אויך וועט ער דיך פֿייניגען ווי יענע ווייבער, און וועט דיך יונגערהייט יאָגען אין גרוב אַריין. און ער וועט קוממען צו פֿאָהרען און וועט עגמת נפש האָבען, דיך קיין ליעדליך שוין נישט לערנען, וועסט שוין מיט איהם אָבענד אויף אָבענד נישט זיצען... דו וועסט זיצען מיט ר׳ זיינוועלין...

— ניין! הימעל און ערד זאָלל צוזאַממען קוממען! צורייסען די תנאים!

איך בין שוין נישט געשלאָפֿען ביז אין דער פֿריה.

די ערשטע האָט זיך אויפֿגעחאַפּט די מאַמע; איך וויל מיט איהר רעדען, נור איך בין געוואָהנט אין אַללע געפֿאַהרען צום טאַטענס הילף. אָט, וועקט זיך שוין דער טאַטע.

— ווייסט, שרה׳לע — זענען זיינע ערשטע ווערטער געוועזען, איך פֿיהל מיך גאָר גוט; וועסט זעהען, איך וועלל היינט אַרויסגעהען אין גאַסס אַריין.

— געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען!

אַלץ אין אונזער טאָכֿטערס מזל, אַלץ אונזער טאָכֿטערס, דער צדקה׳ס, זכות.

— און דער רופא איז טאַקי גערעכֿט.

די מילך שמעקט מיר זעהער וואָהל...

זיי שווייגען און דער גוטער מלאך זאָגט מיר:

— אַז דו וועסט גוט און פֿרום זיין, וועט דער טאַטע ווערען געזונד; קוים וועט פֿון דיינע ליפּפּען אַרויס אַ זינדיג וואָרט — פֿאַלט ער אַנידער און שטאַרבט.

— האָרסטו, שרה׳לע — מאַכֿט ווייטער דער טאַטע — האָר שוין אויף צו זיין אַ פּשע־קופּקע...

— וואָס רעדסטו דו?

— וואָס דו האָרסט! — איך וויל היינט נאָך זיין ביי זיינוועלין... ער וועט מיך צו נעמען צו׳ן אַ געשעפֿט אָדער באָרגען עטליכֿע רובל, וועללען מיר זיך מאַכֿען אַ געוואָלבעל, איך וועלל שטעהען אַ ביסל, דו אַ ביסל — דערנאָך וועל איך אָנהעבען צו האַנדלען מיט תבואה...

— הלוואַי זאָלל גאָט געבען!

אודאַי וועט גאָט געבען — אַז דו וועסט היינט נעמען אויף חתונה קליידער, זאָלסט דו דיר אויך נעמען... חאָטש אויף צוויי קליידער. און פֿאַר וואָס נישט? ער האָט געהייסען נעמען, וואָס מען דאַרף; און דו וועסט דאָך נישט זיין אויפֿ׳ן אויפֿרופֿען אין

— עה, לייזערל! נאַך וואָס רעדסטו דו דערפֿון? בעט זיך דער פֿאָטער.

נור לייזערל, דאַכֿט זיך, האָרט נישט.

— יצחק — זאָגט ער, ווילל צו זיך אַלליין, — האָט אַ ו ד אַ י נישט געוויינט! ער האָט זיך געטראַכֿט, אַז, ווען ער וועט קוממען אין הימעל אַריין, וועט ער פֿון דאָרט אויך קאָננען שטאַנדיג אַראָב קוקען אויף דער היים... און ער וועט דאָרט בעטען דעם אייבערשטען, ער זאָלל דעם פֿאָטער גרינגער מאַכֿען די פּרנסה, ער זאָלל איהם אַריינשיקען די ברכה, ער זאָלל הייסען, זיינע מלאכים זאָללען איהם חאָטש אַביסל העלפֿען...

די לעצטע ווערטער זענען זיך ווידער צופֿלאָסען אין אַ שטילל שעפּטשען. די אויגען זענען בלייך געוואָרען; די ברעמען האָבען זיך פּאַמעליך און שווער אַראָבגעלאָזט, און איבער׳ן פּנים איז דורכגעפֿלויגען אַ שאָטטען. נור שפּעטער האָט ער נאָך אַמאָל געעפֿנעט די אויגען און געווענדט זיך צום פֿאָטער:

— פֿאַר וואָס דאָס — איך געדענק נישט — פֿאַר וואָס? וואָס איז עס?

— פֿאַר וואָס געדענק איך נישט? — האָט ער זיך דערשראָקען אַלליין איבער געהאַקט — אַ האַ! דער אינספעקטאָר וועט זיך באַזערן! — טאַטע, זאָג איהם דו! איך האָב שוין פֿערגעססען... בעט ער זיך מיט אַ וויינענדיג קול און דריקט דעם פֿאָטער די האַנד מיט אַ בקשה.

— וואָס מיינסטו, לייזערל?

— פֿאַר וואָס דאָס — וועגען וואָס האָב איך געוואָלט פֿראַגען? איך געדענק נישט — האָט ער

דיינע בגדים.

— גיה שוין גיה! אנטפערט די מאמע — דער עיקר מוז מען די קינדער ערפים מאכען — ראובן געהט בארוויס, ער האט זיך יענע וואך א האלץ אריינגענומען, לאמט ער נאך... און עס געהט צו ווינטער, מען דארף לייבליך און העמדליך, וואטאווע קאפאטליך.

— נעם, נעם...

— הארסט, מאכט דער גוטער מלאך, אז דו וועסט רעדען א שלעכט ווארט, וועט די מאמע דיינע קיין קלייד נישט האבען און דו ווייסט, אז דאס אלטע פאלט איהר אראב פון לייב; דיינע ברידערליך וועללען ווינטער צייט אין די גראסטע פראסט לויפען אין חדר אריין בארפים, און זוממער וועללען זיי זיך אריינגעמען האלצער אין די פים...

— איך זאג דיר דען אמת — מאכט די מאמע, מען וואלט געדארפט אלץ אויס־רעדען „ברחל בתך הקטנה", ווארען זעהר א גוטער מענש איז ער נישט... מען דארף אברעדען, וויפיעל ער וועט איהר פערשרייבען — ווארען יורשים וועט זיין ווי האלץ... ווען אפילו נישט קיין אקט — זאל ער חאטש געבען א חרם־קוויטיל, ווארען טאקי, ווי לאנג קאן אזוינער לעבען? נאך א יאהר, נאך א יאהר...

— ביי וואהלטאג — זיפצט דער טאטע — לעבט מען לאנג.

— לאנג! פערגעס נישט — 70 יאהר... טהייל מאל ווערט איהם ערפים ווי טויט אונטער די אויערען...

און דער שלעכטער מלאך זאגט: אז דו וועסט שוויגען, וועסט דו געהן אונטער דער חופה מיט א טויטען, מיט א מת וועסט דו לעבען... מען וועט דיך לעגען־פיהרען מיט א מת...

די מאמע זיפצט.

— אלץ איז ביי גאטט אין די האנד — מאכט דער טאטע. די מאמע זיפצט ווייטער און דער טאטע זאגט:

— און וואס קאנן מען טהון... מען האט געקאנט בעססער מאכען? אודאי, ווען איך בין געזונד, קען איך פערדינען, ווען עס איז חאטש דא טרוקקען ברויט אין שטוב... ער האט אבגעהאקט; מיר האט זיך געדאכט, אז ערפים וויינט דעם טאטען אין הארץ.

— וואלט זי חאטש יונגער געוועזען מיט א פאר יאהר, וואלט איך דאס לעצטע געטהאן... ווייס איך? אפשר אויף דער לאטעריע געשטעלט...

און איך האב געשוויגען.

מיין 70 יאהריגער חתן האט געגעבען

שטיקל ארויסגערעדט און דער קאפף איז איהם שוואך אראבגעפאללען אויף דער ברוסט.

עס איז א לאנגע ווייל שטיל געוועזען און אין דער שטילקייט האט זיך נור געהארט זיין אטהעם, וואס האט זיך שווער ארויסגעארבייט פון דער ברוסט.

אין א מינוט ארום האבען זיך לייזערל'ס אויגען נאך אמאל אנגעצינדען, אבער שוין נור די אויגען אלליין; דאס פנים איז געבליבען טונקעל און קאלט. ארויסגעזאגט פונ'ם גאנצען לייב, האט זיך דאס לעבען נאך צוזאממענגעגאסען אין דעם ברענענ־דיגען בליק.

— טאטע, שעפציעט לייזערל, און פערטיעפט איינם פאטער דען שטארען און ברענענדיגען בליק, אונטער וועלכען חייב'ן ווערט דער אטהעם פער־

חאפט — טאטע, פאר וואס האט יצחק געזאלט שטארבען?

— א קרבן! — האט חיים ארויסגעקראכצט.

— א קרבן? צו וואס טויג א קרבן? צו וואס מקריב זיין קינדער? איז דען נישט א שאד? — פראגט לייזערל און נעמט אלץ נישט אראב דען פלאקקערדיגען שטארען בליק פון פאטער.

דער פאטער שווייגט און לייזערל העבט זיך פלוצלינג אויף פון געלעגער, שטרעקט אויס די האנד צום פענסטער און ביגט נאך שטארקער צו דען צערשויבערטען קאפף.

— צו וואס טויג אייך דער קרבן? — רופט ער אין דער לופט אריין — צו וואס? נעמט מיך נישט, נעמט מיך נישט! נעם...

ער פערליערט דען אטהעם, העבט אן שווערער

אויף חתונה־קליידער, עטליכע הונדערט גילדען דעם טאַטען און מיר אַ תוספת־כתובה אויף 1500 גילדען...

מענשען האָבען געזאָגט: אַ וואָהלער שדוך! איך האָב חבר'טעס בעקוממען; די מיט דער סאַמיטינע יופּע און גאָלדנען קייט־און־זייגער פּלעגט ביי מיר זיין צוויי דריי מאָל אין טאָג און איז געוועזען גליקליך ווי די וועלט, וואָס איך האָב זי דערזאָגט און מיר האָבען חתונה אין איין חדש! איך האָב געהאַט נאָך חבר'טעס, נור זי האָט זיך צוגעקלעבט צו מיר. „יענע זענען דאָך שמאַרקאַטע מאַדליך; ווער ווייסט, ווי לאַנג עס וועט נאָך ביי זיי דויערן!"

רבקה האָט חתונה פון דער פרעמד, נור עססען קאָסט וועט זי פריהער אין דער היים, 2 צו 3 יאָהר. איבער דער גאַנצע צייט וועללען מיר זיך האַלטען צוזאַממען; זי וועט אַריינלויפען צו מ י ר אויף ציקאָריע, איך צו'ן איהר אויף ציקאָריע, אָדער שבת נאָכען שלאָף אויף ביילעך־יאָך.

— און אַז איך וועלל ווערען אַ קינפּעטאָרען — מאַכט איינמאָל רבקה און דאָס פּנים שטראַהלט איהר — וועסט דו זיצען ביי מיר — יאָ?

איך שווייג.

— וואַי! — מאַכט רבקה — וואָס טרויערסט דו אַזוי? עס טרעפט זיך צו 70 יאָהר אויך...

— געה שוין, געה! — טרייסט זי מיך ווייטער — אַז גאָטט וויל, שיעסט אַ בעזעם! און ווען נישט — ווי לאַנג, מיינסט דו, וועט עס דויערן? אַ מענש לעבט דאָך נישט אייביג! אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר אַ יונגע אַלמנה דו וועסט זיין! די פינגער צו לעקקען!

רבקה ווינשט ר' זיינוועלין נישט קיין שלעכטס.

— ער איז אפילו אַ כלב שבכלבים! יענס ווייב האָט ער געפּייניגט... נור יענס ווייב איז אַ קראַנקע געוועזען, און „דו ביסט געזונד ווי אַ נוסס... דיך וועט ער גוט בעהאַנדלען, נאָך ווי הייסט גוט!"

ער איז צוריק געקוממען!

דעם טאַטען איז טאַקי בעססער, נור עס האָט זיך איהם פערגליסט אַ ביסל טרוקענע באַנקעס — אַזוי האָט ער מורא געהאַט אַרויס צו געהען. ער פיהלט, אַז פון ליעגען, און דער נאָך זיצען אַלץ אין איינעם, האָט זיך איהם דאָס בלוט פערזאַממעלט אויף איין אָרט, מען דאַרף עס צו שלאָגען! — אַביסל אויך ברעכען איהן די פלייצעס און אויף דעם איז טרוקענע באַנקעס אַ רפואה בדוקה. איך האָב אָנגעהויבען ציטערן ווי אין אַ פיעבער: מיט טרוקענע באַנקעס

צו אַרבייטען מיט דער ברוסט; ער שלינגט אַ פּאָר מאָל לופט, פערחלישנעט זיך, טהוט אַ צאַפּפּעל, דאָס פּנים ווערט איהם בלאָנע־בלאָה און פערקרימט, די אויגען — פערגלייזט, און ער פאַלט צוריק אויפ'ן קישען.

חיים גיט זיך צו'נ'איהם אַ וואָרף.

— ליזערל, ליזערל! — האָט ער פערצווייפעלט געריפען און געגלאָט איהן, געטוליעט, געמינטערט מיט וואַססער און מיט'ן רעשטעל מעדיצין. אַ לאַנגע צייט איז פאַרביי, איידער ליזערל האָט מיט'ן רעשטעל לונגען געקאָנט דען אָטהעם האַפּען.

— רעד שוין נישט... שווייג... ליעג רוהיג... בעט זיך דער פאָטער.

ליזערל ליעגט שוין רוהיג און רעדט נישט אַ וואָרט. ער האָט זיך אָנגעשטרענגט ביים אָטהעם־האַפּען, און די רעשט כח פערלוירען. די אויגען האַלט ער געשלאָססען, די האַנד אויסגעצויגען און דען קאָפּף אַראָבגעלאָזט אויף דער ברוסט... דער גאַנצע לייב איז שטאַר, נור די ברוסט אַלליין אַרבייט.

עס דאַכט זיך, אַז אַ לאָמפּ צאַנקט מיט'ן לעצטען ביסל נאַפט...

חיים זיצט אַלץ אויפ'ן עקק פון בעטט מיט'ן טיעף געבויגענעם גראָהען קאָפּף, מיט די עללענבויגען אויף די קניען, און דאָס פּנים בעהאַלטען אין די האַנד; די פינגער זענען איהם טיעף און פעסט אַריין אין די גראָהע האָהר.

ער טראַכט...

ער וויל דערגעהן, פאַר וואָס דאָס קינד פער־

קומט דער „יונג", נישט דער רופא אליין.

— וועסט אריין רופען דען רופא?

פרעגט מיך דער טאטע.

— וואס רעדסט דו? פאלט די מאמע אריין אין די רייד, א כלה־מאדעל!... און זי איז אליין געגאנגען.

— וואס ביסט דו אזוי בלאסס געווארען?

פרעגט מיך דער טאטע דערשראקקען.

— גאר נישט.

— שוין עטליכע טאג... פארשט דער טאטע.

— עס דאכט זיך דיר, טאטע.

— די מאמע זאגט אויך...

— עה!

— היינט — וויל מיך דער טאטע דער־פראהען — וועט מען דיר שוין מאסטען די חתונה־קליידער.

איך שווייג.

— דו פראהסט זיך גאר נישט? פרעגט דער טאטע.

— פאר וואס זאל איך מיך נישט פראהען?

— דו ווייסט דאך אפילו גאר נישט, וואס מען מאכט דיר.

— מען האט דאך מיר א מאס גע־נוממען!

דערווייל איז אנגעקוממען די מאמע מיט'ן רופא אליין. עס איז מיר גרינגער געווארען אויפ'ן הארץ. נור אין איין וועגס האט אין מיר עפיס געקלאגט: דו וועסט איהן אפשר שוין מעהר נישט זעהען...

— אוי א וועלט, — קומט אריין דער רופא, סאפענדיג און קראכצענדיג, — ר' זיינוועלע האט חתונה מיט א יונגע מויד און לייזערל דעם נביאים ווערט א פרוש — ענט־לאפען פון ווייב!

— לייזערל? שרייט אויס די מאמע פערוואונדערט.

— ווי איהר הארט! היינט געה איך ארום צו 60 יאהר פון אין דער פריה ביז נאכט אויף די פיס, און מיין יונג לעגט זיך אין בעטט אריין...

איך העב אן וויטער צו ציטטערן.

— האלט נישט אזא גוי!

א גוי? מאכט דער רופא, ווי הייסט א גוי?...

— וואס טויג מיר די מעשות, האקט איבער אומגעדולדיג דער טאטע, טהוט בעססער אייערס.

מיין טאטע איז בטבע געוועזען א גוטער; עס האט זיך מיר שטאנדיג גע־דאכט, אז ער קאנן קיין פליעג אויף דער וואנד נישט ציעפען, און דאך האט אין זיינע רייד געשטעקט א גאנצער תהום מיט בזיון פאר'ן רופא. אלס קראנקער אין בעטט פלעגט ער גליקליך זיין, אז עמיץ איז

לאזט איהן אזוי פלוצלינג און אויף אייביג? פאר וואס ווערט עס אויסגעריססען פון דער וועלט ווי איין אויסגעטריקענט גראזל, וואס קיינער דארף עס נישט, וואס עס נוצט נישט קיינעם? פאר וואס שטארבט אזוי לייזערל, וואס האט איהם אזוי פיעל געהאלפען?

פאר וואס שטראפט איהן גאטט אזוי שווער?...

און עס דאכט זיך איהם, אז לייזערל איז מאקי א קרבן; אז ער, חיים, איז דער צווייטער אברהם אבינו, וואס איז שטאנדיג גרייט געוועזען מקריב צו זיין זיין זוהן יצחק...

דער ווארשטאט, דאכט זיך איהם, וואקסט אין דער פינסטער און וואקסט, און זעהט שוין אויס ווי א מזבח. אט דאס איז די „עקדה" — די מאשין! די שער, אין וועלכער עס שלאגען זיך

אב די שוואכע אבענד־שטראהלען איז דער חלף, מיט וועלכען ער אליין האט זיין קינד געשחטען...

נור ער איז נישט שולדיג; גאטט האט אזוי געוואלט! דאס האט ער איהם אזא שווערע פרנסה בעשערט! דאס האט איהם גאטט געהייסען מקריב זיין לייזערלען, זיין זוהן!... אברהם'ן האט ער אויך געהייסען...

נור דארט האט צודער רעכטער צייט א מלאך גערופען: „שטעה!" און דא...

— אפשר וועט ער נאך רופען, אפשר, אפשר!

און ער בייגט זיך איבער מיט דער לעצטער האפפנונג איבער'ן זוהן.

— ניין! ער וועט שוין נישט רופען! —

W. Dal.

אַריינגעגאַנגען און באַלאַקעט מיט איהם, נור מיט'ן רופא האָט ער קיינמאָל נישט געקאָנט רעדען אַ וואָרט. ער האָט איהם שטאָנדיג איבערגעהאַקט אין מיטן און געהייסען, ער זאָל זיינעם טהון. נור צונד האָט אינ'ם קול אַזוי פיעל בעליידיגונג געשטעקט, אַז מיר האָט אָנגעהויבען דאָס האַרץ וויי צו טהון... וואָרען, ווי אַזוי וואָלט ער נאָך יענעם בעליידיגט, יענעם, וואָס ליעגט נעבין קראַנק!...

פֿאַר וואָס איז ער קראַנק?

ער האָט געזאָגט, אַז ער האָט אַ האַרץ-פֿעהלער. וואָס דאָס איז, האָב איך נישט געוואוסט, נור מן הסתם איז עס אַזוינס, וואָס לעגט אַ מאָל אין בעטט אַריין. און דאָך — האָט מיר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז איך מוס אויך האָבען אַ שטיקעל שולד דערביי.

ביי נאַכט האָב איך אין שלאָף געוויינט; די מאַמע האָט מיך אויפֿגעוועקט און געזעצט זיך ביי מיר אויפ'ן בעטט.

— שאַ, קינד מיינס, האָט זי מיר געזאָגט, לאָ'מיר דעם טאַטען נישט וועקקען. און אונזער שמועס איז געווען פֿון מויל אויף אויער. די מאַמע, האָב איך בעמערקט, איז שטאַרק צורודערט: זי קוקט אויף מיר פֿאַרשענדיג, זי וויל עפּיס ביי מיר דערגעהן, און איך האָב מיך בעשלאָססען איהר גאָר נישט צו זאָגען, על כל פנים נישט ווען דער טאַטע שלאָפֿט.

— קינד מיינס, וואָס האָסט דו געוויינט?

— איך וויים נישט, מאַמע.

— פֿיהלסט דיך געזונד?

— יאָ, מאַמישי! נור טהייל מאָל טהוט מיר דער קאָפּף וועה.

זי איז געזעססען האַלב אָנגעשפאַרט אויפ'ן בעטט און איך האָב צוגערוקט דען קאָפּף און אָנגעלעגט אויף איהר האַרץ.

— מאַמע — פֿראָג איך — וואָס קלאַפּט ביי דיר דאָס האַרץ?

— פֿאַר מורא, טאָכטערשי!

— דו האָסט אויך מורא ביינאַכט?

— ביי נאַכט און ביי טאָג, איך האָב שטאָנדיג מורא.

— וואָס האָסט דו מורא?...

— איך האָב מורא פֿאַר דיר...

— פֿאַר מיר?

די מאַמע אָנטפֿערט נישט, נור איך פֿיהל, אַז עס פֿאַלט מיר אַ טרער אויפ'ן פּנים, אַ וואַרעמע טרער.

— דו וויינסט, מאַמישי?

די טרערען פֿאַללען אָפֿטער און אָפֿטער.

„איך וועל נישט זאָגען". בעפֿעסטיג איך מיך אין דער דעה.

פון דער לייטער אַראָב.

(נאַכאַהמונג).

די יודישע באַראָנעססאַ חאַפּלאַפּ איז געוועזען נישט אין גוטען הומאָר. דאָס איז צו שוואַך געזאָגט געוואָרען. זי איז געוועזען אין אַ טייוולאָנישען הומאָר — דאָס איז שוין כמעט ריכטיג. זי איז געוועזען אין אַ טייוולאָנישען הומאָר און, ווען זי וואָלט געקאָנט, וואָלט זי דערטרונקען די גאַנצע וועלט אין אַ לאָפּפעל וואַססער, אין דעם איינציגעם לאָפּפעל, פֿון וועלכען זי האָט שוין אַ פּאָר טאָג דורך אַנאַנד נישט געקאָנט אַראָבשלינגען אַ ביסל געשמאַקסטען בוליאָן, ווייל איהר איז נישט געגאַנגען אין האַלז, ווייל זי איז געוועזען אין אַ טייוולאָנישען הומאָר. די סבה פֿון איהר ביטטערן הומאָר איז געוועזען צו וויכטיג, מען זאָל עס קאָנען לייכט אַראָבשלינגען. אויף דע"ם באַלל ביי'ם גראַף האָהענשטיין האָט מען זי אָנגאַזשירט ערשט צו'ם פֿיערטען קאַדריל און נישט פֿאָרגעשטעלט דעם הערצאָג מיט זיין פֿרוי, וואָס זענען געוועזען אויפ'ן באַלל.

דאָס איז טאַקי געוועזען אַ שרעקליכע בעליידיגונג. פֿאַר וואָס? פֿאַר וועמען?

דעם טיטול באַראָנעססאַ האָט זי נאָך געירשנט פֿון איהר פֿאָטער. ער, עליו השלום, איז געוועזען אַ גרויסער קאָפּף-מענש. ער האָט אָנגעהויבען, ווי מען זאָגט, מיט די פֿינף פֿינגער. נור דער שכל האָט איהם אונטערגעזאָגט דריי זאַכען: אַ גוט אויג, געשיקט זיין און... חאַפּען — און ער איז מיט

אין א ווײלע אַרום פֿרעגט מיך פלוצלינג

די מאַמע:

— צו האָט דיר ניט רבקה עפּיס אַנדערצײלט?

— וועגען וואָס, מאַמע?

— וועגען דײן חתן?

— פֿון וואַננען קענען זי מײן חתן?...

— זי זאָלל איהן קענען, וואָלט זי נישט געהערט; נור אַזוי, ווי אין שטאָדט... ווייסט נישט, פֿאַר קנאה... אַ יוד אַ גביר, האָט כח צו נעמען אויף דער עלטער אַ בתולה, רעדט מען אַוודאַי... ווייס איך? צו האָט מען דיר נישט געזאָגט, אַז דאָס לעצטע ווייב זיינס איז געשטאָרבען, ווייל ער האָט זי געפּייניגט?

איך זאָג איהר גאַנץ קאַלט בלוטיג, אַז איך האָב עפּיס געהאָרט דערפֿון, נור פֿון וועמען, ווייס איך נישט.

— אַוודאַי פֿון רבקה'ן — דאָס מויל זאָלל איהר הינמיען שטעהן — באַזאָרגט זיך די מאַמע.

— פֿון וואָס דען — פֿרעג איך — איז זי אַזוי פלוצלינג געשטאָרבען?

— פֿון וואָס? אַ האַרץ־פֿעהלער האָט זי געהאַט...

— נו וואָס? אַז מען האָט אַ האַרץ־פֿעהלער שטאַרבט מען?

— אַוודאַי.

מיר האָט עפּיס געקנאַקט אין מוח...

. . . .

איך בין געוואָרען אַ „ווײדען קינד" — מען האָט מיך אין אַללע הייזער געלויבט; די טאַטע־מאַמע האָבען עס גאָר נישט געקאָננט פֿערשטעהן; דער שנײדער אַוודאַי נישט. איך האָב מיר גאָר נישט אויסגעבעטען: וואָס די מאַמע האָט געוואָלט, האָט זי געמאַכט, וואָס פֿאַר אַ מאַטעריע, וואָס פֿאַר אַ שניט, וואָס פֿאַר אַ קלײדער... אַלץ וואָס זי האָט נור אַללײן געוואָלט.

רבקה פֿלעגט אַרײנקוממען און קנײפּען זיך אין די באַקקען: „ווער פֿערלאָזט זיך אין מאָרע זאָגען אַ״ף אַ מאַמען — אַ יודענע פֿון דער אַלטער וועלט? ! ווערסט שבת נישט קאָננען זיך ווייזען, נישט אין שוהל, נישט אין גאַסס, אין ערגיץ נישט!

— דו קוויליסט זיך! האָט זי געענדיגט.

מיר איז אײנגעפֿאַללען, אַז איך בין שוין לאַנג געקוויליט. און איך האָב רוהיג געוואַרט אויף שבת נחמו, ווען מען האָט געוואָלט פֿערבעטען דען חתן אויף קדוש...

דערנאָך וועט זיין אַ אויפֿרופֿען, דער נאָך אַ חתונה.

דעם טאַטען איז ווירקליך בעססער. ער געהט טהײל מאָל אַרוים אין גאַסס אַריין, ער העבט אָן געוואָהר צו ווערען וועגען תבואה. רעדען, ווי ער האָט גע־

דער צייט געוואָרען פֿון די גראָסטע אונטערנעהמער, פֿון די גראָסטע פּאָדריאַדטשיקעס, און האָט געבראַכט זעהר פֿיעל נוטצען דעם פֿאַטערלאַנד. פֿאַר איהם האָבען זיך אויפֿגעשפּאַנט אַללע טהירען און אַ סך פֿון די גרויסע שררות האָבען זיך אָנגעהויבען מיט איהם אָפּט עצות האַלטען וועגען זײערע געפֿעהרליכע עסקים. בקיצור — ער איז געוואָרען אַ באַראָן.

זיין טאָכטער איז שוין אַ געבאָרענע באַראָנעסע. איהר בלוט איז שוין ריין באַראָניש בלוט — און פלוצלינג אַזאַ בעלײדיגונג! אמת, איהר מאַנן האָט דערגרייכט צום טיטול באַראָן צוליעב דעם שווער... זי האָט פֿערשאַלטען דען טאָג, וואָס זי האָט נאָכגעגעבען דעם פּאַפּאַ און חתונה געהאַט מיט אַ יודען. וואָלט ער איהר דען נישט געקאָנט קויפֿען דען ערשטען בעסטען גראַף? יודישקייט אָדער יודען האָבען איהן דען געאַרט? ער האָט מעהר נישט דאָס געלד געקאַרגט!..

נור פֿאַר'ן מאַנן זאָגט זי עס נישט אַרויס.

— איך זאָג דיר, — קלאָגט זי זיך פֿאַר איהם, פֿאָהרענדיג אַ היים פֿון באַלל, — אַז מען טאָר די אַללע גראַפֿען און באַראָנען אויף דער שוועלל נישט לאָזען. זיי זענען ערגער, איך ווייס נישט פֿאַר וועמען, זיי מאַכען אויך אַ חלוק „יודען־קריסטען". זיי דאַרפֿען דאָך געוויס וויססען, אַז, ווען מען זאָלל גוט בעטראַכטען, זענען יודען די גראָסטע יחסנים.

דער מאַנן האָט איהר גאָר נישט געענטפֿערט. ער איז געוועזען שטאַרק פֿערנוממען מיט זיינע געדאַנקען: ער האָט בעטראַכט, וועמען זאָלל ער אײנלאַדען צו'ם מאָלצייט, וואָס ער וועט געבען,

קלערט, דעם חתן וועגען אַ הלוואָה, האַלט ער נאָך פֿאַר צו פֿריִה; ער רעכענט שבת־נחמו צו פֿערבעטען איהן אויף שלש סעודות, און, נאָכען שלש סעודות, אַריין צו וואַרפֿען עטליכע ווערטער.

אַז עס איז שוין אַזוי גוט, איז צייט אָבצושיקען דעם רופא; מען האָט אפילו היינט קרעדיט, ער שיקט שוין נישט זיין יונג און קומט אַלליין, נור עס איז צייט, זאָלל זיין אַיין עקק. וויפֿיעל מען האָט אָבגעשיקט, ווייס איך נישט, נור דער שליח איז געוועזען אַברהמ׳ל, וואָס האָט געזאָלט, דורכגעהנדיג אין חדר אַריין, דערלאַנגען די עטליכע גילדען.

שפּעטער איז פּלוצלינג אריינגעקוממען דער יונג...

— וואָס? וועניג געשיקט? בעגעגענט איהן דער טאַטע.

— ניין, ר׳ יהודה — איך בין מיך געקוממען געזעגנען.

— מיט מיר? פֿראָגט דער טאַטע פֿערוואונדערט.

אַזוי ווי ער איז אַריינגעקוממען, בין איך אַנידער געפֿאַללען אויפ׳ן ערשטען באַנקעל, וואָס איז געשטאַנגען נעבען מיר; נור ביי די ווערטער האָב איך מיך פּלוצלינג אויפֿגעשטעלט און אין קאָפּף האָט אויפֿגעבליצט אַ געדאַנק, אַז איך דאַרף איהן

צוליעב דעם אָרדען, וואָס ער וועט היינט־מאָרגען בעקוממען.

און וועגן די פֿרוי באַראָנעססאַ איז געוועזען אין טיוואָלאַנישען הומאָר, האָט ער איהר פֿאָרגעשטעללט אַ צעטטעל פֿון די, ווען ער קלערט אַיינלאַדען, מיט אַיין אָנגעקנייטשטען שטערן און מיט אַ רויטען בלייששטיפֿט אין דער האַנד האָט זי גענוממען איבער־קיקען דען צעטטעל. פּלוצלינג האָט זי זיך האַסטיג אַ וואָרף געטהאָן מיט׳ן גאַנצען קאָרפּער, געוואָרען רויט ווי צונטער און די אויגען האָבען געשאָטטען מיט פֿונקען. זי האָט אַ וואָרף געטהאָן דען צעטטעל אויפ׳ן טיש און אָנגעהויבען האַסטיג צו שטרייכען מיט דעם בלייששטיפֿט אויף אַיין אָרט.

דאָס איז געוועזען די פֿאַמיליע פֿון אַ יודישען סוחר, פֿון וועלכען איהר מאַן האָט זייט ער לעבט

שיִטצען, נישט לאָזען בעלייִדיגען. נור עס איז נישט געקוממען דערצו.

— איך פֿלעג דאָ אַריינקוממען — האָט ער געמאַכט מיט זיין וויִיך, זיס און טרויעריג קול, וואָס האָט זיך געגאָססען אין יעדען האַרץ ווי בוימעל — ציִנר פֿאָהר איך אַוועק, אויף שטאַנדיג... האָב איך געמיינט —

— נו, נו, אדרבה — מאַכט שוין נע־לאַססענער דער טאַטע — זעץ דיך, יונגער מאַנן, עס איז אפילו שאָן פֿון דיין וועט, אַז דו געדענקסט אין אַ בעל־בית... אדרבה...

— טאַכטערשי, מאַכט ער צו מיר, מען דאַרף איהם עפּיס געבען!

ער האָט זיך אויפֿגעשטעלט בלאַסס, מיט ציטטריגע ליפּפּען און פֿייערדיגע אויגען, נור אין דער רגע האָט זיך איהם דאָס פּנים צוריק מרה שחורה׳דיג געאַנדערט.

— ניין, ר׳ יהודה, איך דאַרף נישט, איך דאַנק אייך — זייט געזונד!

ער האָט די האַנד נישט אויסגעצויגען צו קיינעם, נור אויף מיר האָט ער אַ בליק געוואָרפֿען.

אין דעם בליקק האָט געשטעקט אַ פֿאָרוואורף. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער בעשולדיגט מיך, אַז ער וועט מיר

טובות געהאַט.

— וואָס איהם קאָנן אייִנפֿאַללען? האָט זי זיך צורעדט. — גראַפֿען און באַראָנען און אַ פּראָסטער זשיד! אַז דו וועסט מאַכען אַ באַלל פֿאַר יודען, מאָגסטו דו איהן דען ערשטען רופֿען, אפילו דען גאַנצען אויבען־אָן אַוועקגעבען! אָבער מיט גראַפֿען, באַראָנען?!.. אָט, דאָס איז דאָך די מעשה, וואָס איך קאָנן דיך נישט אָבגעוואָהנען פֿון דיינע יודישע שטיק! ווי לעגט זיך דיר דאָס גאָר אויפ׳ן שכל? כילא, איך וואָלט נאָך קאָננען איינרעדען אייִנען פֿון די עדעללייט, ער זאָלל זי, די זשידאָווקאַ, צו־פֿיהרען צום טיש — אַ מאָנסביל וועט זיך גראָר אַזוי נישט בעלייִדיגען. אָבער ער, דער זשידלאַק, זאָלל צופֿיהרען אייִנע פֿון די גראָססאַרטיגע דאַמען? דאָס וואָלט שוין געוועזען די גראָסטע בעלייִדיגונג!

נישט מוחל זיין — וואס, האב איך רעכט אלליין נישט געוואוסט. נור איך בין ווייטער אין חלשות געבליבען.

— שוין דאס דריטטע מאל! — האר איך — זאגט די מאמע צום טאטען...

„עס מאכט נישט אויס, אין די יאהרען טרעפט זיך עס... נור חס ושלום ווערט ר' ויינוועלע געוואהר, שיקט ער אב די תנאים... ער האט שוין גענוג געהאט יענע חולנית..."

נור קיין חולנית בין איך נישט געוועזען.

אין חלשות בין איך אין גאנצען נאך איין-איינציג מאל געפאללען: ביי דער גאלדנער יאך, אז איך האב „ר' ויינוועלין" דאס ערשטע מאל רעכט דערזעהן...

און נישט מעהר.

אפילו נאכטען, ווענן דער רופא, וואס שניידט מיין „ר' ויינוועלען" אויס אללע חודש די נאגעל, וואס וואקסען איהם אין די פיס אריין, האט מיך, ארויסגעהענדיג, געפראגט, צו איך געדענק זיין יונג, און דערצאהלט, אז ער איז געשטארבען אין ווארשאווער שפיטאל — בין איך נישט געפאללען אין חלשות, און קוים א טרער געלאזט. איך האב אלליין נישט געוואוסט פון איהר, נור דעם רופא איז זי, די טרער, געפאללען.

— איהר זייט א גוטע — האט ער געזאגט, און דערמאלט האב איך זי ערשט דערפיהלט אויף מיין באקק.

מעהר נישט!

איך בין א געזונטע; איך לעב שוין 5 יאהר מיט ר' ויינוועלען...

ווי אזוי, וועלל איך אפשר איין אנדערסמאל פערצאהלען.

י. ל. פרץ.

אלט און יונג.

1.

פריהער פלעגען אלטע זינגען
פרומע, טרויעריגע ליעדער,
און די יונגע פלעגען הארען
און זיך בעטען: זינגט אונז וויעדער!

צו דעם הימעל פלעגען ד'אלטע,
צו דעם הימעל מיט די שטערען,
אויפצוהעבען פרום די אויגען,
קוקען און נתפעל ווערען.

און די יונגע פלעגען פראגען,
וואס די אלטע זעהען אויבען;
ד'אלטע זאגען זיי: „מלאכים!" —
און די יונגע פלעגען גלויבען.

יענע וואלט מיר געווארען א דם-שונא! און איך אלליין וועל דאס אודאי נישט וועללען, אז ער זאלל מיך צופיהרען צו'ם טיש...

— ביי אונזער באראן איז היינט א באלל און אונז האט מען נישט גערופען, — האט געזאגט דער סוחר צום וויב.

— זעהר פיין פון זייער זייט! האט זיך דאס וויב געקרימט. — מיר האבען דאס טאקי פערדיענט ביי איהם! נור ער איז געוויס נישט שולדיג. דאס איז איהר קאפעל: זי שאמט זיך דאך שוין מיט א יודען! ווי וועט איהר דאס גאר אנשטעהן צו זיטצען מיט א יודען ביי איין טיש? מען קאנן זי גאר נישט, די פריצה — זי שאמט זיך אויך מיט א יודען! ווי לאנג האט איהר מיטע פערקויפט אייער אויפ'ן מארק?!. איך זאג דיר טאקי, אז אונזערע יודען זענען נישט ווערט, וואס זיי לעבען אויף דער וועלט. ווי זיי ווערען נור א ביסל ערהויבט, ווערען זיי שוין גאנצע מיוחסים ביי זיך — און די ערשטע זאך איז — אויסווייכען א יוד. ווי דער יוד איז דאס אין צווייען אין גלות?! נו, רבונו של עולם!..

און איהר הומאר האט זיך פערצויגען מיט וואלקען. און געראד דאן האט זיך דעם קויפמאן פערוואלט מאכען א באלל — וויל ער איז שוין 25 יאהר סוחר.

אין צעטטעל פון די גאסט זענגען געשטאנען די גראסטע לייט און סוחרים.

— ווייסט, וועמען איך וואלט נאך גערופען? האט ער געזאגט דעם וויב, איך וואלט נאך גערופען

און אז אויף דעם בלויען הימעל
וואלקען שווערע, גרויע ציהען
פלעגען ד'אלטע זיך פערקוקען
און פערצאהלען, אז דאס פליהען

די נשמות פון צדיקים,
די נשמות פון רשעים,
די נשמות פון דער חברה,
פון שמשים און גבאים.

נור נשמות פלעגען ד'אלטע,
זעהען אין די וואלקען אויבען.
און די יונגע פלעגען הארען,
און די יונגע פלעגען גלויבען.

2.

דורות ציהען, דורות פליהען —
יונגע פלעגען אלטער ווערען
און די יונגערע צו לערנען
וועגען וואלקען, הימעל, שטערען...

און די אלטע ווערען אלטער,
גראהער, שוואכער און זיי שיידען
פון דער ווסטער וועלט און ווערען
„אויפגענומען אין גן־עדן!"

און די ענקעל פלעגען פראגען,
וואס די זיידעס טהוען אויבען?
—„תורה לערנט מען אין גן־עדן."
און זיי הארען, און זיי גלויבען.

3.

פון סעקונדען ווערען שטונדען
און פון שטונדען ווערען טאג
און חדשים געהען איבער,
יאהרען ציהען זייער וועג —

און עס קוממען נייע צייטען,
נייע מענשען שטעהען אויף —
און די יונגע זינגען ליעדער,
און די אלטע הארען אויף.

ליעדער נייע פונ'עם לעבען,
פונ'עם לעבען דא אויף דר'ערד,
זינגט דער נייער דור און פרייט זיך
און דער אלטער שווייגט און הארט.

און צום הימעל העבען יונגע
אויף די אויגען, צו די שטערען.
און זיי זאגען: „דאס איז וועלטען" —
און די אלטע מוזען הארען.

אללע שטערען זענען וועלטען,
און די וואלקען זענען פארע.
און עס שטעקט קיין פיצעל רשע
אדער צדיק אין דער חמארע...

דען רב מיט דער רביצין. זיי..

— וואס נאך וואלסט דו זאגען? האט איהן דאס ווייב איבערגעריססען מיט היטץ. דארפסט זיי דא נאטיג האבען, דאס שינדעל? ער זאלל זיך מיר אוועק זעטצען אין איין אויבען־אן אין זיין לאפסערדאק און יארמאלקע, און זי אין דעם אנדערן אין ציפיק! וואס איז, אהן א רב קאנסט דו נישט אויסקוממען? אוי, אוי, אוי! מיט דיר קאנן מען טאקי פיהרען א הויז מיט לייטען צו גלייך! איהם פעהלט דער יוד, די לאנגע פאות פעהלען איהם!...

זי האט איהן דערביי דורכגעשטאכען מיט א בליק, אז ער האט זיך נישט דערוואגט א ווארט איבער צו רעדען.

— זעהר פיינע יודען האבען מיר, נישט דא וואס צו רעדען. האט די רביצין געמורמעלט, — מען מאכט א באלל פאר א האלבע שטאדט און דען רב רופט מען נישט. דער רב וועט זיי דאך די אויגען פערשווארצען — מען שאמט זיך דאך, ברוך השם, היינטיגע צייטען מיט א רב. עס איז טאקי דען א וואונדער, וואס דער יוד האט צרות? ווי פיעל ער האט, איז נאך אלץ וועניג! ער האט נאך געדארפט האבען כפל כפלים. זיי זענען א סך ערגער פאר אללע אנטיסעמיטען! א קריסט איז דאך בעססער פאר זיי! א קריסט האט שוין מעהר דרך ארץ פאר א רב...

— מילא, האט איהר דער רב געאנטפערט, מען טאר אויף א יודען קיין שלעכטס נישט רעדען! לא'מיר בעססער מאכען א צעטטעל, וועמען מיר זאללען רופען אויף אונזער שמחה.

און דער הימעל איז קיין פארמיט—
אנדערש איז עס גאר דארט אויבען—
און די אלמין ריזען הארען.
נאר זיי קאננען דאס נישט גלויבען.

4

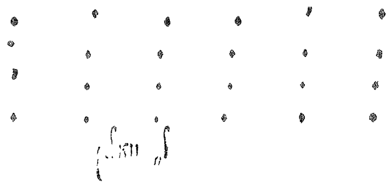

ד"ר היינריך נוסבוים:

דער גוף און די נשמה *)

ב.

אויב עס זענען געווענד די חושים, די נערווען און דער מוח, ד. ה.: אויב די טויערען זענען אפפען, די וועגען — פריי און די פאבריק אין ארדנונג, ווערט פון די איינדריקע, פון דים רויהען מאטעריאל, וואס די וועלט שטעלט אונז צו, אויסגע-ארבייט די רוחנישע, גייסטיגע סחורה, וואס מיר רופען: געפיהלען, וויססען און ווילען.

נור צו וועללען אלליין איז נאך וועניג! מען קאנן פיהלען הונגער, וויססען מיט וואס מען קאנן איהן שטיללען און דעריבער וועללען עססען און דאך שטארבען פאר הונגער נישט ווייט פון ברויט אדער אנדער עססענווארג, אויב מען איז צו'ם ביישפיעל, פאראליזירט און מען קאנן זיך פון ארט נישט ריהרען.

אויסער פיהלען, וויססען און וועללען מוז מען זיך נאך קאננען בעוועגען, ריהרען זיך מיט'ן גאנצען קערפער פון איין ארט אויפ'ן צווייטען אדער ריהרען מיט איינציגע גליעדער.

קיין שום זאך אין דער נאטור קאנן אהן בעוועגונג נישט לעבען, אפילו די שנעקקען, וואס לעבען צוגעוואקסען מיט זייערע הייזלעך צו'ן א פעלזען ביים ים, האַרן אין די הייזלעך א פענסטערל, פון וועלכען זיי שטעקען ארויס די קאפלעך און חאפען זיך אריין זייער עססענווארג פון דער לופט. אפילו דער בוים, וואס עס דאכט זיך, אז ער ריהרט זיך נישט, האט אויך זיין פרייע בעוועגונג, אהן וועלכער עס וואלט נישט מעגליך געוועזען זיין לעבען. די בעוועגונג זיינע שטעקט אין די ווארצלען, וואס רוקען זיך אונטער

*) זעה „תמוז".

דער רב האט אויך א יום טוב! ער איז אלט געווארען 50 יאהר, און נישט יעדער קאנן אזוינס בעוויזען! ער האט אנגעהויבען אויסרעכענען אללע פיינע בעלי־בתים פון שטאדט, דערנאך איז ער אריבער צו די כלי־קדש: צו די שוחטים, שמשים, מלמדים, בטלנים...

— בטלן, א, בטלן! האט איהן די רביצין איבערגעריססען, — דו קאנסט נישט ליידען, אז ביי דיר וועט זיין א ביסל ריין און שטוב? דארפסט דוקא האבען די בלאטע ביי זיך? נישט קשה, מען וועט זיך בעגעהן אהן זיי אויך! אוועקזעטצען ביי איין טיש הערען לאבערזאק אדער לאנגהאנד מיט די פערפושטע שלעפער — וואס נאך וועסט דו וועללען? פון זייערט וועגען דארף איך נישט מאכען אזא פאראד! אז איך וועלל וועללען גאר יוצא זיין, וועללען מיר זייף מארגען מאכען פון זייערט וועגען איבערגייס א טיש!...

און ווען ביי דעם רב איז די שמחה, זיטצט א צעהנדליג בטלנים אין קלויז ארום אויבען און קלאגט זיך:

— היינטיגע רבנים! אללע גלוחים האט מען פערבעטען און פון אונזערע לייט קיין איינציגען נישט — אפילו ר' יונה'ן, דעם שוחט, נישט גערופען! שאן, נישט דא וואס צו זאגען!

— עה! האט אוועקגעמאכט מיט דער האנד א בטלן, — נישט דא וועגען וועמען צו רעדען! פאלגט מיך און לא'מיר איהם צו להכעיס שיקקען נאך א ביסל משקה!...

און בשעת זיי האבען געטרונקען לחיים און

דער ערד, מיידען אוים שטיינער און זוכען זיך אב זייער חיונה, זייער פֿייכטיגקייט און זאלצען, מיט וועלכע זיי שפייזען דען בוים.

מיט דער הילף פֿון אַ מיקראָסקאָפּ ענט־דעקקען מיר אין אַ טראָפּפען וואַססער מילליאָנען קליינע בעשאָפֿפֿניססען, נור יעדע ברואה האָט אין דעם טראָפּפען אַ פֿרייען פּלאַטץ צו בעוועגען זיך אום אוים־צוזוכען זיין לעבענסמיטטעל!

אויסער דעם, וואָס די בעוועגונג איז נוטצליך פֿאַר'ן גוף, וואָס איהר צו פֿער־דאַנקען, קאָננען מיר נעמען זיך דאָס נוטצליכע און אויסמיידען דאָס שאָדליכע, איז די בעוועגונג נישט וועניגער נוטצליך פֿאַר דער נשמה, פֿאַר דאָס גייסטיגע לעבען.

מיר וויסען שוין, אַז דאָס גייסטיגע לעבען בעשטעהט פֿון פֿיהלען, וויססען און וועללען, און — אַז די דריי מינים סחורה ווערען אויסגעאַרבייט פֿון דעם רויהען מאַטעריאַל, פֿון די איינדריקען, וואָס מיר בעקוממען פֿון דער וועלט. נור וואָס פֿאַר איין איינדריקע וואָלטען מיר געהאַט, אָדער ווי אָרם וואָלטען זיי געוועזען, ווען מיר וואָלטען זיין אָהן בעוועגונג, ווען מיר וואָלטען געבאָרען ווערען און געשטאָרבען אויפ'ן איינענעם אָרט?

די בעוועגונגען, וואָס מיר מאַכען, געשעהען מיט אָדער אָהן אונזער ווילען. די בעוועגונגען, וואָס מיר מאַכען מיט'ן גאַנצען קאָרפּער, געשעהען דאָס רוב מיט אונזער ווילען, דאָך דרעהען מיר זיך איבער, וואַרפֿען זיך אום אין שלאָף, און נאַכט־וואַנדלער (לונאַטיקעס) קריכען אין שלאָף אויף די גלייכע וואַנד. דאַגעגען געשעהען די בעוועגונגען פֿון די אינגער־ווייניגסטע גליעדער אין אונזער קאָרפּער גאָר אָהן אונזער ווילען און וויססען: דאָס בלוט רינט אָהן אויפֿהער אין די אָדערן, צו מיר ווילען יאָ צו נישט, און ביז אַ קורצע צייט האָבען מיר גאָר נישט געוואוסט, ווי אַזוי דאָס בלוט ריזעלט. אַזוי אויך אַרבייט דאָס האַרץ, ציהט זיך איין און צושפּרייט זיך, נעמט אַריין בלוט און שטויסט עס אַרויס אין די אָדערן אַריין, אויך גאָר אָהן אונזער ידיעה. דעסגלייכען אָטהמען די לונגען אומגעפֿראַגט אונזער דעה. דער מאָגען, די געדאַרם, די ניערען, די גאַלל — דאָס זענען גאַנצע פֿאַבריקען אין אונזער קאָרפּער און זיי טהוען זיך זייערס אָהן אונזער רשות.

יעדע בעוועגונג, סיי זי געשיהט מיט אָדער אָהן אונזער ווילען; סיי עס מאַכט זי דער קאָרפּער אין גאַנצען אָדער אַ גע־וויסס אינגערוועגדיג אָדער אויסענוועגדיג גליעד — געשיהט מיט דער הילף פֿון פֿלייש.

דער יסוד פֿון אונזער גוף איז אַ ביי־נערנער סקעלעט; דער סקעלעט איז געבויט פֿון מאַססען פֿערשיעדענאַרטיגע ביינער. די „געלענקען" זענען די אָרטער, וואו צוויי ביינער קוממען זיך צוזאַממען און קאָננען זיך פֿריי בעוועגען ווי אויף זאַוויאַסען. איבער'ן סקעלעט קוממט דאָס פֿלייש.

ביים מיטטאָג, ווען איהר עסט פֿלייש, אָדער בעססער נאָך אין יאַטקע, וואו עס ליגען די „פּרעדקיס", קאָנט איהר לייכט בעמערקען, אַז דאָס פֿלייש פֿון בעל־חי בעשטעהט נישט פֿון איין שטיק, נור פֿון פֿערשיעדענע פּאַססען וואָס וויקלען

בעוואונשען זיך, יודען זאָללען האָבען בעססערע רבנים, זענען אַריין אין קלויז קאַרל און זרח די נאַכט־וואַכטער, אָנצוואַרמען זיך.

— יהודים! האָט זיך אָנגערופֿען אַ בטלן, — מען דאַרף נתנ'ן דעם ערל אַ ביסל משקה — מיפּני דרכי שלום.

— זרח'ן שוין אויך, האָט נאָך איינער פֿאָרגע־לעגט.

— זרח'ן? פֿע! נאָך מיט דעם נאַכטוואַכטער האָבען צו טהון!

דוד פּינסקי.

אַרום די ביינער אויף פֿערשידענע וועגען און פֿערשידענע אָרטען. יעדער איינציגער פֿאַסס אָדער „מוסקול" קאָנן זיך איין־און אויסציהען און אַזויערנאָך קאָנן די בעוועגונג געשעהען. אַז דער מוסקול למשל פֿון עללענבויגען, וואָס בעשטעהט פֿון צוויי ביינער מיט אַ געלענק ציהט זיך איין, נעמען מיר די האַנד צו זיך, ציהט זיך דער מוסקול אויס — ציהען מיר אויס די האַנד!

די מוסקעלן אַלליין (אָהן געהירן און נערווען) קאָננען זיך דאָך נישט בעוועגען, נישט איינציהען און נישט אויסציהען. זיי ערפֿילען נור דען בעפֿעהל, וואָס קומט פֿון די געהירן אין קאָפּף אָדער אין'ם מאַרכביין, דען בעפֿעהל, וואָס די נערווען ברענגען זיי צו!

דער מוח (וואָס ליעגט אין קאָפּף און אין'ם מאַרכביין) איז אַזויערנאָך אַ פֿאַבריק, אין וועלכער די נערווען פֿיהרען אַריין ידיעות און פֿיהרען אַרויס בעוועגונגען. יעדע פֿאַבריק, וואו מען פֿיהרט אַריין און אַרויס, מוז האָבען: אָדער צווייערליי וועגען, אָדער איין וועג אַ ברייטען, וואָס קומען אַריין, זאָללען זיך קאָננען מיידען מיט די, וואָס פֿיהרען אַרויס. נאַטירליך איז ביללינגער אויפֿצוהאַלטען איין ברייטען וועג איידער צוויי שמאָלע, נור די נאַטור איז אַ רייכע פּריצה און ערלויבט זיך אויפֿצוהאַלטען צווייערליי וועגען — צווייערליי נערווען: „עמפּפֿינדונגס־נערווען", וואָס פֿיהרען די איינדריקקע פֿון דרויסען אין מוח אַריין, און „בעוועגונגס־נערווען", וואָס פֿיהרען פֿון מוח אַרויס די בעפֿעהלען אויף בעוועגונגען!

מיר האָבען, זעהט איהר, צו טהון מיט צווייערליי פּראָצעססען אָדער צווייערליי אַקטען. מיר וועללען נעמען אַ פּראָסטען ביישפּיעל: עס האָט זיך אונס געשטעלט אַ פֿליעג אויפֿ'ן שטערן און מיר טרייבען זי אַוועק מיט דער האַנד. די גאַנצע געשיכטע האָט געדויערט אַ רגע און דאָך זענען דאָ צוויי פּראָצעססען געשעהען.

דער ערשטער פּראָצעסס הייבט זיך אָן אויף דער הויט פֿון שטערן, וואו די פֿליעג האָט זיך געשטעלט; די הויט ווערט גערייצט, דער חוש המשוש בעקומט איין איינדרוקק און שיקט איהן דורך דען עמפּפֿינדונגס־נערוו אין מוח אַריין. דאָרט ווערט דערפֿון דער בעגריף, דאָס וויססען, אַז עפּיס רייצט אונס דען שטערן. ווייל עס איז אונס נישט דיעם ערשטע מאָל, מיר האָבען שוין הונדערטער און אפשר טויזענדער מאָל געפֿיהלט אַזאַ מין קראַצען די הויט און מיט דער הילף פֿון די אויגען האָבען מיר געזעהען, אַז דען איינדרוקק האָבען מיר דער פֿליעג צו פֿערדאַנקען, דרינגט זיך דער מוח, אַז דער יעצטיגער איינדרוקק קומט אויך אַרויס פֿון אַ פֿליעג און ער קומט צו דער דעה, אַז — אַ פֿליעג שטעהט אויפֿ'ן שטערן! טהייל מאָל נאַרט ער זיך אָב. אַז עמיץ פֿיהרט אונס הינטען לייכט איבער דען האַלז מיט איין עק פֿון אַ שטרוי — מיינען מיר אויך, אַז עס איז אַ פֿליעג. נור אין דעם פֿאַלל, וואָס מיר רעדען, האָט זיך דער מוח נישט טועה געוועזען: דער בעגריף איז ריכטיג — עס שטעהט אַ פֿליעג! מיט דעם בעגריף „אַ פֿליעג שטעהט" האָט זיך געענדיגט דער ערשטער פּראָצעסס: אָנגעהויבען האָט ער זיך אויף דער הויט און אויסגעלאָזט אין מוח!

ציינר געהט אַ צווייטער, פֿערקעהרטער פּראָצעסס, וואָס האָט זיין אָנהעב אין מוח און וועט זיך ענדיגען אויף דער הויט: דער מוח אָנטפֿערט אויף דעם רייצען פֿון חוש המשוש גאָר נישט פֿריינדליך, ער וויל די פֿליעג נישט האָבען און עס געהט אַרויס פֿון מוח אַ בעפֿעהל, און עס טראָגען איהן די בעוועגונגס־נערווען, עס ערהאַלטען איהן די מוסקעלן פֿון דער האַנד און זיי ציהען זיך איין אויף אַזאַ אופן, אַז די האַנד בעוועגט זיך און יאָגט אַוועק די פֿליעג.

צו דער פּראָצעסס געדויערט לאַנג און מיר בעמערקען איהן און וויסען פֿונ'ם, צו ער געדויערט צו וועניג, אָדער מיר זענען

מיט עפּיס אַנדערס פֿערנוממען און דער גאַנצער טאָפּעלטער אַקט געשיהט אָהן אונזער וויססען, סיי ווי סיי קאָנן קיין איינציגע בעוועגונג נישט געשעהן אָהן דעם בעפֿעהל פֿון די געהירן.

און אַזוי ווי ביים ערשטען אַקט, כדי ער זאָלל ריכטיג אויסגעפֿיהרט ווערען, מוזען געזונד זיין: די חושים, די עמפּפֿינדונגס־נערווען און דער מוח, אַזוי מוזען ביים צווייטען אַקט געזונד זיין: דער מוח, די בעוועגונגס־נערווען און די מוסקעלן, ווי אויך די ביינער מיט זייערע געלענקען.

צו יעדער בעוועגונג מוזען ערשטענס געזונד זיין די געלענקען, די זצוויאַסען, אויף וועלכע די ביינער ריהרען זיך, דערנאָך די פּאַססען פֿלייש, די מוסקעלן, וואָס וויקלען זיי אַרום — כדי זיי זאָללען זיך קאָננען איינציהען און אויסציהען, אויס־ און אַוועקבייגען אָדער צוריק אויסגלייכען די ביינער; ווערט איין אָנציינדונג ביי די גע־לענקען, אָדער ווערט ביי סאָלדאַטען פֿון אַסך רייטען אָדער מאַרשירען פֿערהאַר־טיוועט דאָס פֿלייש פֿון די פּיס, איז די בעוועגונג נישט אויסצופֿיהרען. אין ערשטען פֿאַלל לאָסט זיך נישט בייגען דאָס ביין, אינ׳ם צווייטען פֿאַלל — קאָנן זיך נישט איינ־ און אויסציהען דאָס פֿלייש, עס זאָלל ריהרען די ביינער. אַז עס מאַכט זיך אויף אַ־ין אָרט אינ׳ם פֿלייש אַ מכה קאָננען מיר שוין מיט דעם אָרט נישט ריהרען.

געזונד מוזען אויך זיין די נערווען. אַז עס האַקט זיך איבער אַ בעוועגונגס־נערוו, בלייבט אַ געוויססער מוסקול האָנגען, און מיר קאָננען מיט איהם נישט ריהרען. טהייל מאָל בלייבט האָנגען פֿון אַ שניט אין דער באַקק, וואָס האָט איבערגעהאַקט אַ געוויססען נערוו, די גאַמבע מיט דער אונטערשטער ליפּ און מיר קאָננען דאָס מויל נישט פֿערמאַכען; ביי אַלטע איז דער זעלבער נערוו אָבגעשוואַכט און זיי האַלטען שטאָנ־דיג אָפֿפען דאָס מויל. פּאַראַליזש, ביי וועלכען דער קראַנקער פֿערליערט די בעוועגונג אין גאַנצען אָדער אין אַ טהייל פֿון קאָרפּער, איז אַ קראַנק פֿון די בעוועגונגס־נערווען; דער מוח הייסט ריהרען זיך, דאָס פֿלייש איז גערייט אויסצופֿיהרען דען בע־פֿעהל, נור דער נערוו, די פֿערבינדונג צווישען געהירן און פֿלייש, איז איבערגע־האַקט, פֿערדאָרבען, און דער מוח האָט איבער׳ן גוף, אָדער איבער אַ טהייל פֿונ׳ם גוף, נישט צו שאַפֿפֿען!

עס פֿערשטעהט זיך, אַז דער עיקר מוזס געזונד זיין דער מוח! דער מוח קאָנן קראַנק זיין אויף אַזאַ אופֿן, אַז ער וועט נישט אומשטאַנד זיין אויסצואַרבייטען דען בעפֿעהל פֿאַר די מוסקעלן, אַז עס וועט גאָר נישט געבאָרען ווערען דער ווילען זיך צו בעוועגען!

אונזערע געהירן בעשטעהען: 1) פֿון צוויי האַלבע קוילען און אַ קליין מוח׳ל אונטער די קוילען, וואָס ליעגען אין קאָפּף, און 2) פֿון לאַנגען מוח וואָס לאָזט זיך אין מאַרכביין אַראָב. די געהירן מיט אונזערע אברים פֿון גוף זענען פֿערבונדען מיט איין אונגעהייערע נעץ פֿון עמפּפֿינדונגס־ און בעוועגונגס־נערווען. נישט אַלץ גע־שיהט מיט דער הילף פֿון גאַנצען מוח, נור יעדעס טהייל האָט זיין ווירקונג. מיר קאָננען מיט דער הילף פֿון קינסטליכע אָפּעראַציעס אויסשניידען ביי חיות פֿער־שיעדענע פּיצליך געהירן און לויט דעם וועט דאָס טהייער פֿערליערען אַ געוויססען כח אויף אַ געוויססע ווירקונג. אויף איין אָרט מאַכען מיר צושאַנדען דאָס זעהען, דאָס האָרען, דאָס פֿיהלען, דאָס אָנטאַפּען; אויף אַנדערע אָרטער — דאָס פֿיהלען, וויססען אָדער וועללען! מען האָט אַסך מאָל אָפּגע־ריערט הינד און טויבען אויף אַזאַ׳ן אופֿן, אַז זיי זענען אין גאַנצען געזונד, נור עס פֿעהלט זיי נישט מעהר ווי די מאָגליכקייט צו וועללען! אַז מען לעגט זיי אין מויל אַריין עססענוואַרג, קייען זיי, שלינגען און פֿערדייען, נור נעמען זיך עססען, עס מאָג ליעגען נעבען מויל — קאָננען זיי נישט, וויל

זיי קאננען נישט וועללען עסכען. אזוי אויך קאננען זיי געהען אדער רוהען, נור אנהעבען צו געהען אדער — אויפהארען און אבשטעללען זיך קאננען זיי נישט, ווייל זיי קאננען נישט וועללען געהען אדער וועללען שטעהן אויף איין ארט. שטעהען זיי, וועללען זיי זיך קיינמאל אלליין נישט ריהרען פון ארט; שטויסט מען זיי אוועק, וועללען זיי אזוי לאנג געהען, ביז עס וועט זיי עמיץ אדער עפיס פערהאלטען!

דאס זעלבע טרעפט זיך ביי'ם מענש, אויב דער פאססענדער טהייל געהירן ווערט געשאדיגט דורך א וואונד אין מוח; וואס עס טרעפט זיך גאנץ אפט ביי סאלדאטען, וואס ווערען געראניעט אין קריעג.

מיר זעהען, אז דער גוף מיט דער נשמה, אדער, ריכטיגער געזאגט, דאס גייסטיגע מיט'ן קערפערליכען לעבען זעננען אזוי פערקניפט און פערבונדען, אז עס איז נישט מעגליך, איינס זאלל אויפ'ן צווייטען נישט ווירקען. מיר האבען שוין דערמאנט, אז אונזער גוף — יעדער פאדעם פלייש, יעדעס פיצעל ביין, יעדער טראפען בלוט — בעשטעהט פון דראבנע איינציגע קאממערליך, און יעדעס קאממערל איז אבהאנגיג פון אונזער געמיט און גייסטיג־לעבען; און פערקעהרט — אונזער גייסטיג לעבען ווי אויך אונזער געמיטה זעננען אבהאנגיג פון דעם בעשטאנד, אין וועלכעם עס געפינט זיך יעדעס איינציגע קאממערל אין אונזער גוף!

עס בלייבט אונס צו ברענגען עטליכע ביישפיעלען, וואס וועללען אייך בעווייזען, ווי ווייט עס דערגרייכט די פעולה פון אונזער געמיטה אויפ'ן קערפער:

עס איז בעקאנט א פאקט, אז ביי'ן א געוויססער דרייצעהן־יאהריגער אידיאטקע, וואס האט געליטטען אויף דער שווערער קראנקהייט, פלעגט זיך אללע וואך, טהייל מאל אללע צוויי וואכען, בייטען דאס געמיטה (דער הומאר) און מיט איהם צוזאממען — די פארב פון די האהר! דאס געמיטה פלעגט איבערגעהען פון פריילי(כ)קייט אויף מרה שחורה און פערקעהרט, און די האהר — פון העלל־בלאנד אויף פלאמם־רויט און פון פלאמם־רויט אויף העלל־בלאנד.

איין אנדערער חולה־נופל פלעגט פאר יעדען צופאלל אריינפאללען אין א מרה שחורה און דערפון פלעגען איהם די האהר צו ווערען הארט געקרייזעלט און רויט, איז אבער די מרה אריבער, זעננען די האהר צוריק געווארען ווי פריהער — פיין, ווייך און טונקעל־בלאנד מיט א גלאנץ! עס איז בעקאנט געוועזען א גאנצע משפחה, ביי וועלכער די האהר פלעגען זיך קרייזלען פאר פרייד און אויסגלייכען פון עגמת נפש. פלעקקען אויף דער הויט, וואס קוממען ארויס פון פערשידענע ערעגונגען, ווי גרויס פרייד, צארן ובדומה, האט געוויסס יעדערער געזעהן.

אז מיר פערלאזען די הויט, וואס איז די גרעניץ, וואס טהיילט אב דען מענש פון דער רעשט וועלט, בעגעגנען מיר זיך מיט די מוסקולן, — מיט'ן פלייש, וואס קראנקט גאנץ אפט דורך מאראלישע סבות. יעדער קערפער, און יעדער אבר אינ'עם קערפער, האט א געוויססע מאס פון קראפט צו דער ארבייט. טהייל מאל איז אבער אונזער וויללען א שלעכטער בעל הבית און ער נאטיגט די אברים, זיי זאללען מיהר ארבייטען, אלץ זייער כח טראגט אויס. דעמעלט ארבייטען מיר זיך איבער, מיר ווערען מיעד, עס טהוט אונס וועה דאס גאנצע לייב, עס ברעכען די ביינער. גאנץ אפט טרעפט זיך, אז פון איבערארבייטען פאללען מיר אין א שווערע קראנק ארייז, און מיר מוזען, ווענינגסטענס אויף א צייט, גאר אין גאנצען אויפהארען צו ארבייטען. טהוען מיר עס נישט, דרויט (גראזשעט) אונז א פלייש־אבצעהרונג, דאס איז א קראנק, אז די מוסקאלן „וואקסען צוריק", זיי ווערען אללע מאל דיננער, שמאלער

און קירצער, און מען זעהט כמעט ווי זיי שווינדען! דעמאָלט האָבען מיר עס נור דעם מוח צו פערדאַנקען, אויב אונזער לייב געהט צו גרונד! ביי געוויססע גייסטעס־קראַנקהייטען טרעפט זיך „קאַטאַלעפּסיא”, דאָס איז אַ וווּנדערליכער צושטאַנד פון לייב, ווען די מוסקעלן ווערען שטאַר ווי פערשטיינערט און קאָנען זיך נישט איינציהען אָדער אויסביגען. דער מענש איז אַזוי שטייף ווי אַ ברעט און מען קאָן איהן אָנשפּאַרען מיט'ן שפּיץ קאָפּ אויף איין באַנקעל און מיט די פינגער פון די פיס אויף אַ צווייט, און ער וועט אַזוי ליגען אויסגעצויגען ווי אַ דראָט, חאָטש מען וועט איהם אַרויפלעגען אַ גרויסע לאַסט אויפ'ן בויך.

ביי נער־קראַנקהייטען טרעפען זיך אויך: פאַר שרעקק ווערען די געלענקען אָנגעשוואָללען און מיר קאָנען קיין בעוועגונג נישט מאַכען.

וואָס פאַר איין איינדרוקק אונזער געמיטה האָט אויף די אינערוויינינגסטע אברים, ווי אויף לונגען און האַרץ, ווייסען מיר שוין; עס איז אויך גענוג יעדער זאָלל זיך דערמאַנען, ווי אַזוי ער אָטהעמט אין שרעק, ווי אַזוי עס קלאַפּט איהם דאָס האַרץ און דערגלייבען.

מיר האָבען דאָ קיין פלאַץ נישט צו בעשרייבען די ווירקונג, וואָס אונזער מאָראַליש לעבען האָט אויף ניערען און לעבער, ווי אויך אויף אַנדערע איברים; עס איז גענוג, אַז מיר ווייסען שוין, אַז אונזער לייב און אונזערע געהירען זענען פערבונדען מיט אַ נעץ פון נערווען; אַז דורך די נערווען, וואָס קוממען צו צו יעדען קאָמטערל אין לייב, איז אונזער „גוף” און „נשמה”, אונזער גייסטיג און קאָרפּערליך לעבען, אַזוי צוזאַממענגעבונדען, אַז איינס קאָן נישט געזונד אָדער קראַנק זיין אָהן דעם צווייטען.

דאָס דאַרפען דער עיקר געדענקען די אָלטערן, וואָס ווילען גוט ערציהען זייערע קינדער. מען דאַרף אַכטונג געבען נישט נור אויף קאָפּף און האַרץ נור אויך אויפ'ן לייב, אויפ'ן קאָרפּער בכלל, מען דאַרף זעהען, אַז דאָס קינד זאָלל זיך רעגעלמאָססיג גלייך ענטוויקלען, נישט איבעראַרבייטען זיך, נישט צופיעל לעדיג געהען. און בעשאָפטיגט זאָללען זיין אַללע אברים, ד. ה.— דער קאָרפּער מיטן גייסט צוזאַממען! דער קאָפּף דאַרף לערנען, דאָס האַרץ פיהלען, די מוסקעלן אַרבייטען, נור — אַלץ אין דער מאָס.

רעפערירט און פּאָפּולאַריזירט פון
ד״ר ג. לעווין.

די ליעבע.

דאָס וואָלט געוועזען, ווען גאָט זאָלל די ליעבע
אונז נעמען אַוועק?
די וועלט וואָלט געוואָרען אַ מדבר, אַ וויסטע,
אַ זאַנד אָהן אַ ברעג!

דאָס האַרץ וואָלט דערשראָקען געצאַפּעלט אין מיטן
פאַר ווייטאָג פערדאָרט;
און, גלייך אָהן אַ זון, וואָלט די וועלט זיך פערחשכט
פערגליווערט, פערשטאַרט!

און ס'לעבען וואָלט אונזערם אַ שונא געוועזען!...
און דער, וואָס עס האָט
דאָס לעבען בעשאַפען, דער וואָלט נישט געוואָלט שוין
זיין איהם אַ גאָט!

י. פיכמאן.

דאָס טעאַטער.

— אַ שאָנעם אידיש האָסט דו דיר איינגעהאַנדעלט, אויף אַללע מיינע שונאים געזאָגט — מאַכט ביילע מיט כעס צום מאַנן — עס איז אין איהם שוין ווידער אריין דער דבוק, ער קומט שוין ווידער אהיים שפּאָט ביי נאַכט, אַזוי ווי פאַר יאָהרען, נישט היינט געדאַכט!

— וואָס? ער איז שוין אָפּשר ווידער אין טהעאַטער? — האָט זיך משה אויפגעכאַפּט דערשראָקען.

— די שדים ווייסען — האָט זי באַזו געאָנטפערט — איך קוק איהם דען נאָך, וואָהין ער געהט? געגוג, אַז דריי, פיער מאָל אין דער וואָך קומט ער שוין ווידער אהיים איינסען—צווייען ביי נאַכט.

— אַשאָנע ריינע כפרה מיט דעם יונג — האָט ער געגעבען אַ קלאַפּ מיט דער האַנד אָן טיש אריין, דאָס שוואַרצע יאָהר ווייסט, וואָס פון איהם איז געוואָרען; אַזאַ פייערדיגער קאָפּ, אַזאַן עלוי און פלוצלונג — אַזאַ מפלה. — און וואָס זאָגט מלכה? —

— מלכה? — האָט זי ווידער געפרעגט — מלכה? זי איז אַקינד, זי האָט איהן אוודאי ליעב, אַשאָנער יונג איז ער, מאַכי — הויך געוואַקסען, ווי אַ בוים, נו, גאָט'ען וועט זי זיך מיט איהם אוודאי נישט!

— ווער רעדט פון אַ גט? — האָט ער זיך אָנגעכאַפּט. ער הייבט זיך אויף און געהט איבער דער שטוב; פערזאָרגט און צופּענדיג די באָרד, רעדט ער ווייטער:

אַ גט? ווער רעדט פון אַ גט? פערגעסט? רב צדוק'ס איינ איניקעל, און ווער ר' צדוק איז, ווייסט דו? ר' צדוק — ער שטעלט זיך אָב מיט אַ גדלות — איז איינער פון די ל"ו צדיקים! אַזאַ מחותן צו האָבען איז דאַכט זיך קיין קליינינקייט נישט, האַ? ווי מיינסט דו? קיין בושה, דאַכט זיך, האַ?

יאָ... ווילל ביילע קוממען צום וואָרט, נור ער האָט נאָך נישט געענדיגט זיינס —

און זאָרג נישט — האַקט ער איהר איבער — פון דוד'לען וועלל איך, מיט גאָטס הילף, דאָס משוגעת ארויסטרייבען, אַזוי ווי איך האָב ארויסגעטריבען פאַר יאָהרען. ער שטעלט זיך ווייטער אָב פאַר ביילען:

— געדענקסט די מאַרינאַרקע?

ער פאַלט ווייטער אריין אין אַ גדלות:

— איך האָב זי צו שניטען אויף שטיקק-שטיקקלאַך; דעם סטודענט, וואָס האָט'ן אָנגערעדט דערצו. האָב איך

די נשמה.

(קוואַללען: טעילאָר—לעבאָק—ספּענצער).

איינס פון די שטאַרקסטע בעווייזען, אַז אַללע מענשען קוממען ארויס פון איין שטאַמם, איז דאָס, וואָס מיר טרעפפען אין אַללע צייטען און אויף אַללע אָרטער אָהנליכע אידעען איבער גאָטט, וועלט און מענש.

איינע פון די אַלגעמיינסטע אידעען איז דער גלויבען אין נשמה, גייסט אָדער זעעלע.

פון וואַנען נעמט זיך דער גלויבען? ווי אַזוי האָט ער זיך ענטוויקעלט? פון דעם ווילען מיר רעדען אין איינינע אַרטיקלען.

א) וועגען גייסט און זעעלע.

וואָס נידריגער דער מענש שטעהט אין דער בילדונג, מעהר איז ער געניינט צו האַלטען אַלץ, וואָס רינגעלט איהן אַרום, פאַר טאָפּעלטע, צוויי-פאַכיגע זאַכען.

אויסער דעם, וואָס ער זעהט מיט די אויגען, טאַפּט אָן מיט דער האַנד און קאָנן האָרען און פיהלען... זעהט ער איבעראַלל נאָך איין אינגער-ווייניגסטע, אַ בעהאַלטענע, זיין איגענע זאַך, וואָס לאָזט זיך נישט זעהען, נישט אָנריהרען, און דאָך מוסס עס זיין דער אינהאַלט, דער תוך פון דער זאַך, דאָס — וואָס עס לעבט אין איהר!

פון וואַנען קומט ער צו דעם געדאַנק?

עס וועט אונס לייכט זיין צו געפינען דען וועג.

גאנץ גוט אנגעזידעלט און ארויס געמיבען; ער אליין האט געלייזט א פייערדיגען פאטש...

ביילע דערשרעקט זיך!

— איך בעט דיך, משה — ווער נישט באלד אזוי צוקאכט; מיט גוטען קאנן מען אמאל בעססער אויספיהרען, בעססער ווי מיט בייזען...

— אוודאי, וועלל איך פריווען פריהער מיט גוטען!

— דער עקר — מאכט ביילע, — געדהט מיר אין מלכה'ן. זי האט דערמאלט א האלב לעבען פערלוירען, איך האב געמיינט, זי וועט עס נישט אויס האלטען...

איי! נו, פטור! נור, אז דו ווילסט, רעד פריהער מיט מלכה'ן... אפשר ווייסט זי עפים דערפון...

— עס וואלט אלץ גוט געוועזען, מאכט ביילע, ווען ער זאלל דאווינען מיט דיר אין איין שטיבעל...

— ווילל ער נישט, דער שייגעץ!

— און אפשר — פריווט זיך ביילע — וואלסט דו צו זיינעם געפאהרן?

— וואס? משוגע בימט דו? ווילסט לייזען פון מיר א פארציע! וועסט מיך אנרעדען צו אללעס באז? נאך ווייניג, אז ארץ קומט ארויס פון דיר?

פון מיר? — בלאזט זיך אן ביילע— פון מיר? איך האב'ן פאריאהרען א מארינארקע געמאכט? א סטודענט געברענגט? אין טעאטער געפיהרט?

— נו, נו. א מויל, קיין עין־הרע, ווייס איך, האסט דו... אין איין שטיבעל זאלל'ן מיר דאווינען!... וואלסט דו דיך בעססער נישט איינגעשפארט אויף א בעזונדערן אלקיר... וואלטין מיר בעססער געוואהנט צו זאממען, וואלט ער שוין נישט אהיים געקוממען שפאט!

— איך האב דיר שוין געזאגט, אז מען קאנן נישט, היינט קאנן מען שוין נישט... היינט מוז א פאר פאלק וואהנען בעזונדער, היינט...

— היינט? וויטער היינט און אבער היינט! וואס איז היינט? די וועלט קעהרט זיך איבער, וואס? נור, וואס וועל איך רעדען אומזיסט, האסט אויסגעפיהרט און גענוג...

ביילע שווייגט בעליידיגט.

נו, וואס טהוט מען? פראגט זי נאך א ווילע.

— וואס מען טהוט? איך געה אין זיין שטיבעל אריין! געפינן איך איהן דארט, וועט זיין זיין טויט! און דו געה אריין צו מלכהן, שמועס מיט איהר איבער די זאך!

מיר, למשל, וויסען איין אונטערשייד צווישען לייבען און נישט לעבען. מיר וויסען איין אונטערשייד צווישען א שטיין, א שטיק ערד, א טייך און אנדערע טויטע זאכען — ביז א פלאנץ, וואס וואקסט ארויס פון דער ערד; צווישען די וואס וואקסען, צייכענען זיך נאך אויס די אללע, וואס לעבען און בעוועגען זיך פריי; צווישען אללע לעבענדיגע איז דער האכסטער דער מענש מיט זיין שפראכע און קלארען פערשטאנד... עס שטעקט אפילו אין דעם א שטיקל טעות, אין דער נאטור זענען נישט דא קיין שארפע גרעניצען; צווישען אללע מינים, וואס מיר מאכען זיך, געפינען מיר אזויגע בעשאפענישען, וואס מיר וויסען נישט, וואס מיט זיי מהון; צו שטעללען זיי לינקס צו רעכטס, און אויף וועלכען שטאפעל פון דער קינסטליכער לייטער, וואס מיר האבען זיך געמאכט, אנרופענדיג איינם האכער און איינם נידריגע. דאך וועט קיינער נישט גלייבען א מענש צו'ן א בער, א בער צו'ן א בוים און דאס אלץ נישט פערטווישען מיט א ברילע ערד אדער א שטיק אייזען; עס וועט קיינעם נישט איינפאללען די אללע ערשיינונגען, וואס מיר זעהען ביי זיך, צו זוכען ביין א שטיק מעטאלל...

נור, צו ווערען מיר מיט דעם אונטערשייד צווישען זאכען געבוירען?

געוויסס נישט; אונזערע קינדער באווערן זיך אויפ'ן פוס פון טיש, וואס האט זיי א בייל געמאכט, שלאגען א שטוהל, זידלען א שטיין, וואס פערהאלט זיי אין וועג.

קלענערע קינדער ווילען זייגען ביי זייערע נייגענע פינגער, ביים עקן פון קישעלע, ווי אויך

מלכה איז געזעסען אויפ'ן בעט, פערטראכט, מיט איין אראבגעלאזענעם קאפ. דאס נאכט-לאמפיל האט געווארפען א בלאסע שיין אויף איהר דראבנע חנ'דיג טרויעריג געשטאלט.

— דאס ביסט דו, דוד? — האט זי זיך אויפגעכאפט, דערהארנדיג טריט. נור זי האט דערזעהן די מוטטער, און איז געבליבען שטעהן פערשעמט מיט א געדריטעלט פנים.

— איך האב געמיינט ס'איז דוד — האט זי זיך פערענטפערט. און זיך צוריק געזעצט.

— דיין דוד, זעהבאוים, איז שוין ווייטער א וואהלער יונג — האט ביילע געזאגט מיט א חוזק און ביטטערקייט, עס איז שוין 9 ער זייגער און ער לאזט דיך נאך אליין זיצען...

מלכה קראכצט.

— פאריאהרען האט ער גיידאט צו טהון מיט סטודענטען, ביכער, שמאנצעס... היינט וואס?

— איך וויים?

— א גרנול שטעקט אין דעם יונג! — — וויים איך? מאכט מלכה שטילל — ער זאגט, עס איז איידם דא דושנע.

— דושנע? עס איז גאר ניט דושנע, שקר עקרים... און אז יא — אפענט מען א פענסטער!

— ער זאגט — פיהרט מלכה ווייטער און דאס קול ווערט איהר נאך טרויעריגער — ער זאגט, אז ער פיהלט זיך דא געבונדען, נישט פריי...

— אזוי? פריי? הפקר וויל ער זיין? אהן השגחה? בייזערט זיך ביילע, און וואס זאגסט דו, הא?

מלכה שווייגט, זי האט נאך נידריגער אראב געלאזט דעם קאפף און פערביסען די אונטערשטע ליפפ, זי זאלל נישט ארויס מיט א געוויין, וואס האט איהר די ברוסט צו שפארט. ביילע קריגט אויף איהר הערצליך רחמנות. זי רוקט זיך צו און נעמט זי אן ביי דער האנד. די האנד ציטערט.

נו, נו — מאכט ביילע מיט א געלאססען און ווייך קול — נו, נו, שרעק דיך נישט, עס וועט זיך אלץ אויסגלייכען...

מלכה בייגט זיך איבער און בעהאלט דעם קאפף אין דער מוטטערס שויס, די מוטטער גלעט איהר דאס שייטעל.

אלץ וועט מיט גאטטס הילף גוט זיין — טרייסט זי זי, נור העלפען מוכט דו אונז... מיר מיטן טאטען... דו מוסט אונז אלץ, אלץ זאגען...

— אלץ? — שטאהנט מלכה.

— אוודאי! ערשטענס מוזט דו איהן

ביים שפיץ פון דער וויעג...

אבצושיידען איין זאך פון דער צווייטער, בא, אפילו זיך פון דעם אידעס, וואס איז ארום אונס, פערלאנגט זיין א קלארערען שכל.

אונזערע קינדער מוזען פריהער אמך נחת האבען דורך קינדער, און שפעטער דורך וויהן טהון, פון זייער אייגען האנדטעל אדער היטעל, איידער זיי ווערען געוואהר, אז עס זענען זייער אייגענע עלנדער, טרייבען פון זיי אליין.

די מענשהייט אין גאנצען האט אויך איהר קינדער-יאהרען געהאט!

טאג-טעגליך ווערען מענשען נייעם געוואהר; פונג טאגליך ווערט אונזער וויססען ברייטער, טיפער, ריכטיגער, גרינדליכער, און דערבייער און אונזער צייט-גייסט א זאך, וואס וואקסט פון טאג צו טאג. היינט, אז מיר זאללען קאנען צוריקקוקען דעם וועג, וואס מיר האבען ביז אהער געמאכט, וואלטען מיר געוויסס צוריקגעקומען צו דעם פונקט, פון וועלכען אונזער מענשליכע ציוויליזאציע האט א געהויבען קוים וואס ארויס צושפראצען...

וואו איהרע ווארצלען שטעקקען, וואו איהר זאמען ליעגט — איז איין אנדערע פראגע, פון וועלכער מיר וועלען אפשר רעדען אויף איין אנדערן ארט, נור צינד מוזען מיר מודה זיין, אז עס איז געוועזען א צייט, ווען די מענשהייט איז ערשט ארויס פון וויעג, ווען זי האט קיין אונטערשייד צווישען זאכען נישט געוואוסט, ווען זי האט זיך אליין, נישט ריכטיג געקאנט.

ווי עקסטרא, אלץ בעווייז פאר אונז, לעבען נאך ביז היינט אזעלכע ווילדע שטאמען (שבטים)

נאכקוקען, נאכגעהען, וויסען מיט וועמען ער געהט...

מלכה שווייגט.

— האסט נישט עפּיס בעמערקט? פרעגט ווייטער ביילא.

— ניין...

— יא — דערמאנט זיך די מוטטער — גיב נאך אכטונג אויפן טלית קטן... זעה נור, צו ער לאזט איהן נישט אמאל איבער אין דער היים.

— פערשטעהסט, קינד? — האט די מוטטער ווייטער געצויגען — א יוד, וואס געהט אין א טלית קטן, שלעפּט זיך נישט ארום ביי נאכט — עס חאפּט זי אן א נעגיץ אונ זי ווארפט איין אויג אויפן זיינער.

— איי! עס איז שוין טאקי אמת שפעט, צעהנען דער זייגער; נאכטען אין דער צייט האב איך מיך שוין איבערגע־דרעהט אויף דער לינקער זייט.

זי הייבט זיך אויף.

— געה שלאפען מלכה, ווארט נישט אויפן הולטיי, נישט קשה, ער וועט לייזען פון טאטען!

די מוטטער איז ארויסגעגאנגען אונ מלכה האט אנגעהויבען צו געהן ארום דער שטוב, מיט פערבראכענע האנד אונ ציטטערדיגע ליפּען, דער מוטטערס ווארטער האבען זיך איהר געלעגט ווי א שטיין אויפן הארץ...

„מען וועט איהן שלאגען! איהר דורן! נור אפשר איז ער טאקי אויף א שלעכטען וועג, זי ווייסט נישט; זי פערשטעהט נישט, וואס פון איהם איז געווארען, וואס פאריאהרען איז געוועזען אונ וואס היינט איז; נור געוואלט וואלט זי בעססער, „מען זאלל זי זיעדלען אונ שלאגען אידער דורן". „אונ פאר יאהרען איז ער נאך א קינד געוועזען; איבערן יאהר איז ער ווינדער־ליך אויפגעוואקסען, איבער דער איבער־שטער לופּ האבען איהם שוין האהרליך — אזוינע זיסע וואנסאלאך ארויסגעשפּראצט, אונ אויגען האט ער אויך גאר אנדערע, אזוינע הייסע, לעבענדיגע, אונ באקקען אנדערע, אונ תנועות אנדערע"... „נור פאר וואס איז איהם דושנא?" „פאר וואס ענטלויפט ער אללע נאכט פון דער היים? פאר וואס רעדט ער נישט מיט איהר"?

זי זעצט זיך צוריק אויפן בעט אונ שפּארט אן דאס יונג־פערזארגטע פּנים'ל אויף די האנד... „שלעכטע חברים האט ער, זי ווייסט, חאטש דער מוטטער וועט זי נישט זאגען, דעם פאטער אוודאי נישט... שפּיע־לען לערנט ער זיך...!"

„נאכטען איז עמיץ ביין איהם געוועזען; אוודאי דער, וואס לערנט איהן שפּיעלען...

וואס זעהען שוין אונז אזוי אזוי קינדיש, אזוי נישט ענטוויקעלט, גלייך זיי וואלטען נאך ביז היינט פון דער קינדער־וויעג נישט ארויס — אונ אט — ביי די שטאמיען טאקי קאנגען מיר שטודירען די אלטע, גראהע צייט, ווען דער מענש האט זיך בעוויזען מיט א פערשלאפען געהירן (מוח), ווען ער האט קוים וואס אנגעהויבען צו אפּפענען די אויגען, ווען ער האט נאך זיך אלליין געקאנט נישט קלאר, נאך איידער ער איז אין גאנצען צו זיך געקוממען!

קיין אונטערשייד צווישען זאכען האט ער נישט געוואוסט אונ נאך וועניגער האט איהם געקאנט איינפאללען, אז ער אליין איז עפּיס האכערס אונ בעססערס פאר דעם אללעם, וואס רינגעלט איהן ארום. פערקעהרט — אלץ ארום איהם האט איהם אויסגעזעהן גראבער, שטארקער אונ האכער, ווייל אלץ ארום איז געוועזען שטארקער פאר איהם; ער איז גרייט געוועזען אללעס צו פערגאטטערן — ווילדע חיות, בוימער, וואססערן — אלץ, אלץ וואס האט איהן אזוי געוואונדערט, אזוי ענטציקט אונ געשראקקען צוזאמען.

אונ דעריבער דאט דער ערשטער מענש גע־רעכענט, אז אלץ וואס שטעקט אין איהם, שטעקט איבעראלל אין אללע זאכען, צווישען ווערכע ער לעבט. דעריבער האט ער אלץ, וואס ער האט געפיהלט אין זיך, געזוכט אונ געפינגען אין דער „גאנצער וועלט" — דאס הייסט אין דעם קליינעם וועלטעל, וואס ער האט געקאנט.

מען זאגט, אז „זיך איז אמשווערסטען צו קאנגען", עס איז אמת, נור זיך אלליין דערפיהלען ביר ראך אמגעשווינדסטען אונ אמבעסטען! אונ

א קלעזמער מוזס ער זיין... זיי האבען פון טעאטער גערעדט"; עס חאפט זי אן א געוויין, אונ זי ווארפט זיך אין גאנצען אויפען בעטט מיטן פנים אין קישען אריין, דאס געוויין צו פערשטיקקען, אויפן געדאנק, אז ער געהט אפשר אין טעאטער אריין, בלייבט איהר דאס הארץ שטעהן פאר שרעק! זי איז נאך קיינמאל אין טעאטער נישט געוועזען. זי ווייס אפילו וואו עס איז, זי איז שוין מיט א חברת׳ע ביי דער קאססע געוועזען, געזעהען וואו מען קויפט בילעטען, אויך האט זי געזעהען די טרעפ, אויף וועלכע מען געהט ארויף, מארמארנע, ווייסע טרעפף, די חברת׳ע האט זי אויך אנגערעדט, נור זי איז נישט אראב פון רעכטען וועג; זי האט נישט איינמאל פון פאטער געהערט, אז אין טעאטער זענגען עבודה־זרה׳ס, עס טאנצען שקצים מיט שיקסעס, אונ אללערליי כשוף־מאכער מאכען נאך רעגען אונ דונגערן אונ בליצען גאטט אויף להכעיס, פונקט ווי אמאל די כשוף־מאכער אין מצרים! די חברת׳ע האט אפילו אנדערש געזאגט, זי האט געזאגט, אז אין טעאטער זינגט מען, להבדיל, שאנער ווי אין שוהל... נור האט מאכי פאר דער ליגענד אבגעהאקט פון דער חברתע; זי וויל זי שוין מעהר נישט קאנגען... וואס טויג איהר צו האבען צו טהון מיט כשוף? אונ איהר דוד איז אין טעאטער, צווישען עבודה זרה׳ס, כשוף־מאכער אונ — וואס זי וויל נישט ברענגען איבער די ליפפען!

עס דאכט זיך איהר, אז איהר דוד שטעהט איבער געבויגען איבער א טיעפע ברינגע אונ וועט נור וואס אריינפאללען...

א קאלטער שוויים בעדעקט זי פאר שרעקק, זי שפרינגט אויף.

— ראטיוועז מוז מען איהן, ראטיוועז; אונ זי אליין; זי וויל נישט די מוטטער זאלל איהן זידלען, דער פאטער זאלל איהן, חס ושלום, שלאגען; ניין, זי וועט עס נישט אויסהאלטען... נור זי אליין וועט אלץ טהון! זי ווייסט שוין וואס צו טהון! זי וועט צו׳ן איהם געהן אין טעאטער אריין אונ וועט איהן ארויסרייסען פון די גוישע האנד; גאטט וועט איהר העלפען אונ זי וועט נישט נזוק ווערען, אונ ער וועט זי פאלגען... ער האט זי טהייל מאל אזוי ליעב, אזוי ליעב... אונ זי וועט וויינען פארן... מיט ביטטערע טרערען וויינען! עס טרעפפען זיך אזוינע זאכען, אז א ווייב ראטיוועט ארויס דען מאנן פון גיהנם! די מוטטער האט איהר אמאל פערצאהלט, ווי איהרם א מוהמע האט א היים געשלעפט דען מאנן פון גאר א מיאוסע חברה... זי האט איהר נישט

דאס, וואס דער ערשטער מענש האט געפיהלט אין זיך, האט ער געזעהען אומעטום. אט, דאס אייגענע געפיהל מאכי, איז געוועזען דער גרונד (יסוד) פון דער אלטסטער מענשליכער פהילאזאפיע; אויף דעם שוואכען זעלבסט-געפיהל זענגען אללע אלטססטע רעליגיאנען געבויט.

דער ווילדער מענש פיהלט, אז ער האט אין זיך א קראפט (א כח), וואס ווערט אמאל שטארקער, אמאל שוואכער; די אייגענע קראפט פערלאזט איהן אמאל בכלל אין גאנצען, דערנאך קומט זי צוריק; מיט איין ווארט — עס שטעקט אין איהם אזוינס, וואס עקזיסטירט אונ לעבט, חאטש עס לאזט זיך נישט אנטאפען מיט די האנד, נישט פיהלען מיט דער נאז, נישט הערען מיטן אויער, נישט פערזוכען מיט׳ן גומען, אונ נישט זעהען מיט די אויגען. — עס מוזס זיין עפיס אזוינס — וואס איז צו עדעל (אדער ווי דער ווילדער דריקט זיך אויס: צו דינן) מען זאלל עס קאנגען אנגעמען! נור די קראפט איז דא, ער פיהלט זי! מיט דער הילף פון אינגעווייניגסטען „דינגעם עפיס" ריהרט ער מיט זיינע גליעדער; מיט דעם עדעלער קראפט רוקט ער זיך פון איין ארט צום צווייטען, מיט דער קראפט טהוט ער, וואס ער דארף; עס טרעפט זיך, אז פון דער קראפט פליהט פון איהם אביסל ארויס, אונ דעמאלט ווערט ער שוואך, ער קאן נישט ארבייטען, ריהרען זיך פון ארט; דעמאלט פאלט ער אנידער אונ חאפט זיך אויף ערשט דעמאלט ווען די קראפט קומט צוריק.

די זעלבע קראפט, וואס ער האט געפיהלט אין

געוואלט זאגען ווער און ווענן און וואס, נור מסירת=נפש, האט די מוהמע געהאט! מען האט זי געוואלט, שלאגען! און זי וועט זיך אויך פאר איהר דוד'לען מוסר נפש זיין... נור — זי וועט נישט געהן ווי יענע מיט א בעזעם, זי וועט איהן נישט אהיים שלעפען ווי יענע ביי די אויערען... זי וועט נור זיך בעטען ביי'ן איהם... בעטען, וויינען, די פים ארומנעמען און קושען, זי וועט פועלען... ער האט זי טהייל מאל אזוי ליעב!

— אלא נישט, ווילל זי פערפאללען ווערען צוזאממען מיט איהם!

געלד אויף א דראשקע מיט א בילעט האט זי, עס ליעגט נאך ביי'ן איהר אפשר. האלב „דרשה=געשאנק" געלד... אוועק בארגען אויף פראצענט, ווי דער פאטער האט געהייסען, האט זי נישט געוואלט, זי האט עפים ליעב געקריגען די באנקא=צעטעל, וואס זי האט פאר זיין דרשה בעקוממען... און מיט דעם געלד טאקי וועט זי איהן ראטיווען...

פאהרינדיג אין דער דראשקע איבער דער גאסס, פערמאכט זי די אויגען — זי שאמט זיך דער גאסס אין פנים אריין צוקוקען, זי ווילל קיין היימישען מענש נישט זעהן. אנגעלעהנט אין א ווינקעל, פיהלט זי ווי דאס הארץ ווארפט זיך ביי'ן איהר פאר שרעקק...

„אפשר טהוט זי נישט גלייך? פאר א יאהרען, ווענן מען האט דוד'לען געשלאגען, און זי האט זיך נישט געקאנט טרייסטען פון עגמת נפש און הארץ וועהטאג, האט איהר די מוטטער געזאגט, אז ער איז נישט ווערטה איהרע טרערען, אז ער איז איין אבגענארטע זאך, א ווארמיגע פלוים, אז מען וועט איהן נאך מיט'ן מיסט ארויס ווארפען, אז זי וועט נאך א שאנערן און א בעססערן מאנן בעקוממען...

נור דעמאלט האט זי נאך מעהר געוויינט... ווארען „ווען א מלך זאלל קוממען, א מלך מיט א בריליאנטענע קרוין אויפ'ן קאפף, וואלט זי אויך איהר דוד'לען נישט פערטוישט"... „די מאמע ווייסט דען, וואס פאר א זיס דוד'דל זי האט? זי פיהלט דען?... ער ווייטער האט דעמאלט געוואלט ענטלויפען... געפאקט האט ער זיך! נור דערנאך ער האט אויף איהר געקוקט און געקוקט, ביז דאס הארץ איז איהם ווייך געווארען... זי האט קיין ווארט נישט געקאנט ארויס רעדען, נור ער איז צוגעפאללען צו'ן איהר און האט...

— פררו!

שוין דאס טעאטער. פאר דער קאססע איז לעער; זי ווילל א בילעט „פאר וויפיל

זיך, האט ער געזוכט אוביעקטום.

צו האט דענן נור ער דען אלליין די קראפט? צו נור ער אלליין רוקט זיך, טהוט און ארבייט? צו שאקעלט זיך נישט און וואקסט דער בוים? צו יאגט נישט דאס וואססער מיט א כח און א כעס? צו ווארפט עס נישט אום אזוינע פעסטע בוימער, צו רייסט עס נישט אב אזוינע שטיקקער פעלזען, וואס ער, מיט זיין קראפט, וואלט אפילו פון ארט נישט געריהרט? צו לויפען נישט איבער אויפ'ן הימעל די וואלקען, וואס האבען איהם אויסגעזעהען ווי א סטאדע ווייסע, גראהע און שווארצע שאפסען? צו הויבט זיך נישט אויף דער שטויב אין דער הויך און לאזט זיך דערנאך אראב? צו שטעקט אינ'ם שטעקקען, וואס ער נעמט אין דער האנד אריין, זיך צו ווארען, נישט א בעזונדערער כח איבער דער קראפט, וואס שטעקט אין זיין אייגענער האנד? צו קאנן זיין האנד אהן דעם שטעקקען אזא פעסטען זעץ טהון? צו קאנן זי אזוי הויך און ווייט שליידערן א שטיין, ווי הויך און ווייט ער פליהט, פון א שליידער=שטעקקען געווארפען? צו שטעקט אין פיילענבויגען (אויבוואהל ער האט איהן אלליין צוזאממענגעשטעלט) נישט א בעזונדערע קראפט? צו קאנן ער אלליין אזוי ווייט ווארפען א פייל און אזוי ריכטיג טרעפפען אין ציעל? צו שט[illegible] דער אונטערשיעד, די איבריגע קראפט, [illegible] מאטעריאל, פון וועלכען ער האט דאס ווערקצייג, דאס געוועהר געמאכט? צו שטעקט זי נישט אינ'ם האלץ, פון וועלכען עס קוממען ארויס שטעקקען און בויגען; אין דער אדער פון דער חיה, [illegible] האט אלץ סטרונגע אויסגעצויגען?

עס איז"; זי לעגט אנידער דאָס בייטעלע, דער קאַסירער בעמערקט איהר פערלעגענהייט, גיט איהר אַ בילעט און נעמט זיך אַליין ווי פיעל עס קומט.

„אויף ערשטען שטאָק, זאָגט ער איהר, רעכטס... נומער 110"...

זי איז אין טעאַטער און דרעהט זיך צוועק מיט'ן פּנים פון דער סצענע; זי פיהלט, אַז דאָרטען מוז זיין דער רעכטער כּשוף, די אמת'ע עבודה זרה... עס זאָל נישט זיין אַזוי ענג, אַזוי אונמאָגליך די האַנד אַרויס צו בעקוממען, וואָלט זי זיך די אויערן פערשטעלט; על כּל פּנים וועט זי די אויגען צו מאַכען, ביז עס וועט נור שטיללער ווערען... דאָ מוס דאָך אויך זיין, להבדיל, איין „אויסנעמענס", איין איבער האַקקעכעטץ, און דעמאָלט וועט זי איהן שוין אַבזוכען, אַ מייל ווייט וועט זי איהן דערקאָננען.

זי פערמאַכט די אויגען, נור אין די אויערן רייסט זיך איהר אַריין די מוזיק... און מען זינגט, און מען שפּיעלט אַזוי טרויעריג, אַזוי וויינענדיג, אַזוי פון האַרץ אַרויס, אַז עס פּאַסט פּונקט פאַר איהר מזל, פאַר איהר האַרץ-ווייטאָג...

און די סצענע, וואָס האָט זי אַזוי געשראָקקען, הייבט זי צינד אָן צו ציהען ווי אַ מאַגנעט; אומזיסט וויל איהר „יצר-טוב" איינהאַלטען די ברעמען, זיי עפּפענען זיך אַליין און חאַפּען יעדער שטראַהל ליכט, ווי דאָס אויער יעדען טאָן... און אַלץ קומט איהר אין האַרץ אַריין, און דאָס האַרץ איז אַזוי וויך, אַזוי ווינדערליך וויך, אַזוי אָנגעזאַפּט מיט טרערען...

„ס'אפשר גאָר קיין גיהנום נישט?" בליצט איהר אויף אין מוח — נור דער געדאַנק וויקקעלט זיך נישט ווייטער — די סצענע רייסט זיך איהר מיט געוואַלט אין האַרץ און אין מוח אַריין, זי קאָנן דאָ אפילו איהר דורן פערגעססען... אַז עס רופט זיך אָן די קאָססעל-פּויק אָדער די „געפלאָכטענע טראָמייט" ציטטערן אונטער איהר די פיס, נור אַז די פיעדעל זינגט אָדער אַ קלאַרנעט וויינט, אָה דעמאָלט פיהלט זי זיך אַזוי גוט...

— געלויבט איז גאָט, — טראַכט זי — וואָס היינט איז באמת אָהן כּשוף-מאַכערס און אָהן עבודה-זרה'ס... אָהן שיקסעס אפילו... עס שטעהן נור פּאַנים אין סאַמיטענע און זיידענע קליידער, און פּריצים שטעהן אין געלבע שטיעפעל, קרומע שווערטען און גאָלדענע און זילבערנע קליידער... און איינער, דער שענסטער פון זיי, שטעהט אין דער מיטט און האַלט זיך צו מיט דער רעכטער האַנד דאָס

אין די אַללע זאַכען מוזען שטעקקען בעהאַלטענע קראַפטען... וואָס מען דאַרף זוכען און געפינען!

דער נביא מאַכט חוזק אויס'ן געציענדיגער, ער האָט זיך ויליין — זאָגט ער — אָבגעהאַקט אַ שטיק האָלץ, אַלליין בעאַרבייט, פון די שפּענער זיך אַ פייער געמאַכט, אויף זייערע קוילען זיך עפּיס אָבגעבראָטען... דעם שטיק האָלץ האָט ער אַלליין מיט'ן מעססער געגעבען אַ פּאָרם, געשניצט לויט זיין אייגענער פאַנטאַזיע, און דערנאָך פאַלט ער פאַר זיין אייגענער „מעשה ידיו" פאַר דעם אייגענעם שטיקק האָלץ, אויף די קניע און בעט איהן וועגען לעבען און טויט, הונגער און זעטט...

דער נביא האָט רעכט, נור דער ווילדער מענש האָט זיין פילאָזאָפיע געהאַט, ער איז געוועזען און איז נאָך היינט אין דער אייגענער לאַגע ווי אונזערע קינדער מיט זייערע פּופּפּען 1), עס דאַרף נור האָבען עפּיס איין אָהנליכקייט צו'ן אַ קינד, טהוט שוין די פאַנטאַזיע די רעשט! עס ווערט שוין געשאָקעלט, געקאָרמיט, איינגעשלאָפט, געקושט און געהאַלוט.

אונזער היינטיגע וויססענשאַפט לערנט אונז, אַז אַללע קאָרפּער בעשטעהען פון גאַנץ דראָבנע חלקים (אַטאָמען), וואָס מיר זעהען נישט מיט די אויגען און האָבען נאָך דערצו קיין געניגענדע פערגראָססער-גלעזער נישט; זי ווייזט אונז אויס, אַז, ווענינגסטענס, אין דער טויטער וועלט, איז

1) קוקלאַ, ליאַלקע.

הארץ, עס מוס איהם דאס הארץ וויי טהון, אונ ער זינגט מיט א יאממער אונ אללע אנטפערן איהם מיט טרייסט, נור ער לאזט זיך נישט טרייסטען אונ יאממערט אלץ מעהר אונ מעהר...

פלוצלינג האט זיך דורך די פריצים מיט די פאננעס דורכגעריסען איין אלטער מאנן; ער איז גראה ווי אטויב, נור א קול האט ער ווי א לייב אונ — א פיסטאלעט אין דער האנד! מיט כעס האט ער גערעדט צום יונגען מאנן, וואס האט געיאממערט, ער האט'ן עפים געפראגט, איין מאל אונ צוויי מאל, אונ דערנאך האט ער געחאפט דעם פיסטאלעט אונ האט'ן דער שאססען אויפ'ן ארט!

אונ צונד האט זיך ערשט אנגעהויבען דאס גיהנם, די פארהאנג איז אראב געפאללען אונ מענשען האבען אנגעהויבען צו פאטשין מיט די האנד, צו טיפפען מיט די פים אונ צו שרייען אונ צו מאכען משונה'נע קולות! זיי וויללען געווים, מען זאלל זיי ארוים געבען דען אלטען רוצח, זיי וועללען איהן אויף שטיקער צורייסען; עס ווערט איהר פינסטער פאר די אויגען, זי פיהלט, אז זי וועט עס נישט אויסהאלטען אונ לויפט ארוים פון טעאטער...

דערשראקקען אונ אן אטהעם איז זי קוים צוגעפאללען צו דער טהיר פון דער אלטערנס דירה, זי קאנן צום גלאקקיל נישט טרעפפען, קלאפט זי ביי דער קלאמקע, נור אונגעוואהנליך שטארק; דאס דיענסט-מיידעל אפפענט מיט'ן קיך-לאמפיל אין דער האנד אונ לאזט עס שיער נישט אראב פאר שרעקק.

— מלכה'לע, וואס איז מיט אייך, מלכה'לע?

עס בעווייזט זיך די מוטטער אין איין העמד:

— וואס איז געשעהען, רבונו של עולם...

— שרעק דיך נישט, מלכה'לע, האט זיך דערווייל דעם פאטערס קול. — ער איז אויך ארוים פון בעטט אונ שטעהט אונטער דער טהיר — שרעקק דיך נישט מלכה'לע, ער זיצט אין שטיבעל, אין שטיבעל איז ער, איך בין געוועזען ביי'ן איהם... ער האט א מזל פון א גוי, אפשר 10 גילדען געווינגען.

אין עטליכע טאג ארום איז דוד פארנאכט ארומגעגאנגען אין שטוב אונ וויטער געקלאגט זיך, אז עס איז איהם דושנע, אז מען האט איהן לעבענדיגער הייט אין א קבר אריין געלייגט... אונטערוויילכטס איז צו'ן איהם צוגעקוממען מלכה, זי האט איהם פערוואָרפען די האנד אויפ'ן האלז,

---

בכלל איז דער ווילדער מענש, ווי אויך אונזערע קינדער אונ אונגעבילדעטע מענשען, זעהר לייכט צום פערגלייבען אונ זעהר שווער צום אונטערשיידען. קוים געפינט מען עפים איין אהנליכקייט פון איין זאך צו דער צווייטער, איז עס שוין דאס זעלבע, א בארשטעל האט האהר אונ א קינד האט האהר, איז א בארשטעל איין אויסגעצייכענטע פופפע; ביים ווילדען זעגנען די וואלקען סטאדעס פון שאפסען; ביי'ם פראסטען פאלק הארט מען גאנץ אפט אזא געשפראך: „וואס האט דער דאקטאר פערשריבען?" „א ווייס פלאשעלע"... „גים מיר אויך אב א ביסל, מיין יונגעל האט אויך היץ". די רפואה, מיינען זיי, שטעקט אין דער קאליער, אדער, על כל פנים, אז יעדע רפואה מוז האבען איהר קאליער. די ווילדע מענשען, וואס האבען דאס ערשטע מאל ביי די

אללעס אבהענגיג פון דעם סיסטעם, לויט וועלכען די אטאמען האלטען זיך איינס ביים צווייטען. טהייל ווילען אפילו אויף דעם אייגענעם אופן אויסטייטשען די ערשיינונגען ביי פלאנצען אונ טהירע, נור סיי ווי סיי זוכען מיר דען אונטערשיעד צווישען קארפער שוין טיעפער, בשעת ווען אונזערע קינדער אונ דער ווילדער מענש בעמערקען פארערשט די קאליער אונ דערנאך קוים די פארם פון דער זאך! אונ מיינען, אז אלץ הענגט אב פון דער קאליער אדער פון דער פארם, וואס די זאך האט.

א קינד, וואס בריהט זיך אב אין פייער קריגט מורא פאר אללעם, וואס עס איז רויט; ווען עס הארט שוין אויף צו שמאניקען שטיין אונ ביין, ציהט עס נאך ביים פינגער, ווייל עס איז אהנליכער צו דער ברוסט...

צוגעבויגען דאס ברענענדיגע פנים צו זיינע אויערן און מיט א ציטערדיג קול איינגע־רוימט: — וועלל־מיר גהן אין טעאטער אריין? א יא דוד'ל.

ער האט זי אנגעחאפט, אויפגעהויבען און אנגעהויבען מיט איהר ארומטאנצען אין שטוב...

אין מיט'ן טאנצען רוימט זי איהם ווייטער איין:

— אז דו ווילסט, מאגסט דו אויסטהון דען טלית קטן.

— נאך וואס? פרעגט ער פערווינדערט.

סאלאמאן פערל.

ש. ראפפאפארט.

די כתבים.

אין אקליין נידערין צימעררל אויף איין אויבערשטיבל איז געזעסען א יוד פון א יאהר 50—55; א דארער, מיט א לאנגער נאז, גרויסע אויגען, געדיכטע ברעמען און א ברייטען געקנייצטין שטערין אונטער א פערשמאלצענער יארמולקא, און מיט א פאר לאנגע, דינגע פאות, וואס האבען זיך ארא‍בגעלאזען אין די זייטען ביז צו דער צופלאססנער בארד.

דאס איז געוועזען יענקיל עטיל'ס, דער קאלינאווער קרעצמער, אדער — ריכטיגער געזאגט — דער קאלינאווער קרעצמעריגס מאן.

דאס צימעריל איז געוועזען קליין און האלב פינסטער. זיין מעבעל איז בע־שטאנגען פון א בעטיל, א קליין טישיל, א באנקעל און איין אלמער מיט ספרים.

יענקיל איז געזעסען ביים טיש, פערטיפט אין אגרויס ספר, ער האט זיך ניט גערירט פון ארט; נור פון צייט צו צייט פלעגען זיך ביי איהם די קנייצען אויפ'ן שטערן אויסגלייכען דער פערטראכ־טער בליק פלעגט זיך אברייסען פון ספר און קוקען אין פענצטעריל, דורך וועלכען עס האט זיך מעהר נישט געזעהען, ווי א שטיק בלאער הימעל. באלד אבער פלעגט זיך דער שטערן נאך שטארקער פערקנייצען און די אויגען צוריק אנהייבען לויפען איבער די קליינע אותיות פון די געדיכטע שורות אין א גרויסען ספר.

אפשר א שעה איז געזעסען יענקיל איבער דעם זעלבער בלאט, ביי דעם זעלבען ענין, וואס ער האט עטליכע מאל איבערגעטראכט. ענדליך, ניט אראבלאזענ־דיג די אויגען פון ספר, האט ער זיך לאנגזאם אויפגעהויבען, געגעבען א טריטט

איירעפער בעקומען אייזען אין געשטאלט פון נאגעל, שליסעל אדער רינגען... האבען זי עס פערזיינט; אז די ערד גיט אב דען זאמען מיט אזינע פראצענט, וועט זי מיט נאגעל, שליסעל און רינגען אויך דאס זעלבע טהון.

און — אויב אלץ האנגט אב פון דער אהנליכע־קייט, איז קיין ווינדער נישט, אז ביי דער קלענסטער אהנליכקייט פון א מענש ביז א טהיער — האט מען גע־גלייבט, אז ער איז א בער, אדער א לייב, לויט דעם צו וועלכין ער איז איינגערליך (מיט'ן חאראקטער) אדער אויסערליך (מיט'ן פנים) אהנליך געוועזען; נאך זיין טויט, האבען זיינע ווייבער און קינדער נישט געטארט עססען לייבען אדער בערען־פלייש, ווייל זיי וואלטען געגעססען זייערע קרובים... ביי גאנצע שטאממען וועריען פ.רשיעדענע טהירע גערעכענט פאר „אבות"

און דאס טהיער, פון וועלכען מען קומט ארויס, איז „טאטעם" (הייליג, פערוועהרט) און מען טאר עס אין דעם שטאמם נישט טויטען, נישט עססען; אללע אלטע נאמען פון מענשען האבען דעריבער די בעדייטונג פון טהירע. א געוויססע צייט האט מען געהאלטען אין איראפא א געוויססע פלאנץ „עאופ־ראזיא" פאר געזונד צו די אויגען, ווייל איהרע בליטהען האבען די פארם פון אויגען.

ביי דעם ווילדען מענש שפיעלט דעריבער נור קאליער און פארם די ראלע. ער מיינט אז פערשיע־דענע קראפטען האלטען זיך אין פערשיעדענע פארבען און פערשיעדענע פארמען.

טהייל מאל וויל ער מאכען נאך עפיס בעס־סערס און שטארקערס פאר דער נאטור; ער וויל פעראייניגען איניגע פארמען צו זאמען, נעמען

צו דעם אַלמער, וואָס איז געשטאַנען נאָהנט ביים טיש, האָט אַרויס גענומען פֿון אַ גאַנצען הויפֿען צוואָרפֿענע, פֿערשריבענע, גרויסע און קליינע שטיקליך פּאַפּיר, געלעגט זיי אויפ'ן טיש, האָט זיך געזעצט און ווידער פֿערטראַכט איבער'ן ספר. אין אַ ווײַלע אַרום האָט ער גענומען די פּאַפּירען, האָט זיי לאַנגזאַם פֿאַנאַנדער געקליבען, אויסגעקנייטשט, צוזאַממען געלעגט, דורכגעקוקט, האָט אויפֿגעזוכט דאָס לעצטע ניט דערשריבענע בלאַט, און האָט צוגעריקט צו זיך דעם טינטער מיט דער גענוצענער פּען און האָט געשווינד אָנגעהויבען צו שרייבען.

— יענקיל! יענקיל! — האָט זיך דערהערט פֿון אונטען אַ געזונטע ווייבערשע שטיממע

יענקיל האָט זיך אויפֿגעכאַפּט פֿון שטוהל, ווי צום לויפֿען. נור ער איז געבליבען אַזוי שטיין איינגעבויגען איבער'ן טיש, און, ניט ענטפֿערענדיג, האָט ער ווייטער און נאָך געשווינדער געשריבען.

— יע-יע-יענקיל!! מען קען זיך איהם ניט דעררופֿען! — האָט זיך ווידער דערהערט די זעלבע שטיממע, שוין העכער, מיט צאָרן.

יענקיל האָט זיך גיך אויסגעגלייכט, האָט אַוואָרף געטהון די פּען און איז געשווינד אַראָבגעלאָפֿען אין קרעצ'ים — אַ גרויסע בלאָטיגע שטוב, פֿערפֿוילט, פֿולל מיט פויער'ן, וואָס האָבען גערעדט און געטומולט. עטיל, די קרעצמערין — אַ נידריגע דיקע יודענע, איז געשטאַנען ביים שענק-טיש און געמאָסטען בראָנפֿען.

יענקיל איז צוגעגאַנגען צום שענק-טיש. נור דאָס איז שוין ניט געווען דער פֿריהערדיגער יענקיל: זיין פּנים, אויף וועלכען עס האָבען זיך נאָר וואָס אָבגעשפּיגעלט הויכע געדאַנקען, איז געווען יעצט פֿערביטערט, ערשראָקען; די גרויסע פֿערטראַכטע אויגען האָבען געקוקט מיט אַ געבעט, רחמנות'דיג.

— קום אַמאָל! — האָט זיך אָנגערופֿען מיט כעס די שענקערין — פֿערקריכט ער צו זיך אַרויף, קען מען זיך איהם ניט דעררופֿען... נאַ, נעם און פֿאָר אַריבער מיט איוואַנען צו איהם אין דאָרף, ער וועט דיר געבען אַ פּוד פֿלאַקס... זאָלסט אָבער זעהען, וואָס ער וועט דיר געבען, הערסט? וועסט דאָרטען איבערנעכטיגען ביים שוחט און וועסט מאָרגען ברענגען צוטראָגין.

יענקיל האָט זיך נאָך מעהר איינגעהויערט, זיין פּנים איז געוואָרען נאָך רחמנות'דיגער און ער האָט אַרויסגעשטאַמעלט שטיל:

דאָס שענסטע און דאָס בעסטע פֿון אַללערליי מינים און מאַכען דערפֿון איינס! זיין אידעאַל האָט געקאָנט זיין: דער עקק פֿון וואַללפֿיש, די גרויזע פֿון אַ לייב, די פֿיסס פֿון אַ בער, און אַ קאָפּף, פֿון אַ שאָן ווייב — גאַנץ אָפֿט האָט מען פֿערגאָטטערט די געשטאַלט פֿון איין עלעפֿאַנט מיט פֿליגעל פֿון איין אָדלער! און הונדערטער, און טויזענדער יאָהרען האָט די קונסט אַזוינע פֿאַנטאַזיען געשניצט... און עס איז גאַנץ נאַטירליך, אַז קוים איז דעם ווילדען מענש אַרויס עפּיס שראָקליכס און שטאַרקס פֿון דער האַנד, איז ער אַליין נתפּעל געוואָרען פֿאַר זיין אייגען ווערק, איז ער געפֿאַללען אויף די קניע און האָט פֿערגאָטטערט זיין אייגענע אַרבייט; ווייל אין דער פֿאָרם שטעקט די קראַפֿט, וואָס מען קאָנן בענוצען, אויסבעטלען, אויבהייגען, אויסקניען...

נור סיי ווי סיי אַלץ איז אַ פֿאָרם, און אַללע פֿאָרמען זענען נאָסטען, וואו עס האַלטען זיך די אַללע קראָפֿטען, וואָס בעווייזען זיך און שרעקקען איהן פֿון אַללע זייטען!

וואו ער וואַרפֿט זיינע אויגען, רייסען זיך אַרויס פֿון דער ערד פֿערשיעדענע געוויקסען; דאָס קלענסטע ביימעל טרייבט זיינע וואָרצלען אין דער ערד אַריין טיעף, טהייל שפּאַלטען דורך שטיינער; דאָרט שפּרינגט אַראָב אַ שטיק ערד פֿון אַ באַרג; אין יענער זייט רעדט עפּיס און רוישט דער וואַלד, דאָ ווייטער ברומט און באַוועגט זיך אַ טייך — אין אַללע זייטען זענען פֿולל בעהאַלטענע כחות, און ער קומט צו'ן אַ פֿעסטע דעה, אַז אַלץ, וואָס ער זעהט, איז נור נאָסטען, וואו עס וואָהנען בעהאַלטענע רוחות און גייסטער! און אַ והא ראיה — די

— איך בין... ניט קיין גרויסער מבין... איך וועל אפשר...

נור די שענקערין האט איהם איבער־געשלאגען.

— „וועסט אפשר"! וואס וועסטו אפשר — הא? וועסט אפשר א מיתה משונה איינעמען? אוי, לא יוצלח! צו וואס דו זאלסט זיך ניט צוריהרען — פירסט דו דאך איבער! צו וואס דו זאלסט זיך ניט נעמען, מאכסט דו קאפויר מיט די פים!...

יענקיל האט מיט אפערבארגענעם זיפץ א קוק געטהון אויף דער טיר פון זיין קאממערל.

— א־א! עס ציהט דיך שוין אהין? דו קוקסט שוין? דארטען איז ווארעמער? איי, אז גאטט וואלט מיך אויסגעלייזט פון דיר מיט צוואנציג יאהר צוריק, וואלט איך אפשר געוויסט, אז איך לעב אויף דער וועלט!...

יענקיל שווייגט, ער ריהרט זיך נישט פון ארט,

נו, וואס שטייסט דו? דער גוי ווארט דאך! נעם שוין, לייטענער גולם, חאפ אויף דיר דאס פוטער, און פאהר; אבער געדענק זשע, וואס איך זאג דיר: זעה, דאס צעהנטע מאל זאג איך דיר, זעה, ער זאל דיר געבען סחורה, ניט קאסטרע! ווייסט דאך, אז א גוי איז א גנב, בפרט נאך, אז ער גיט דאס פאר איין אלטען הוב...

רעדענדיג, האט זי איהם דערלאנגט דאס פוטער און דאס היטעל. יענקיל האט זיך אנגעטאן און איז אוועקגעפאהרען.

אויף מארגען, אזייגער צוועלף ביי טאג, איז יענקיל אריין אין קרעצמע, דורכגעפרוירען, פערמאטערט, בעדעקט מיט שניי, און מיט א זאק אויף די פלייצעס.

— געשווינד געקוממען! ניטא וואס צורעדען! — האט איהן עטיל בעגעגינט — נאך דעם מלאך המות דארף מען דיך שיקקען... נו, וויז אקארסט, וואס האסטו דארטען געבראכט!

נור ווי זי איז צוגעגאנגען צום זאק, האט זי זיך אחאפ געטאן פאר'ן קאפף.

— געוואלד!! גזלן!! אט דא איז פאר 6 רובל פלאקס?! איי, אויסגעריסען זאלסטו ווערען! גולם! וואס האבטו דאס געבראכט?! דאס איז דאך קאסטרע!! נארר! נא־א־אר!! — האט זי געשריען אויסער זיך, און אויסגעשטעלט ביידע פויסטען.

יענקיל איז געשטאנען ווי אפער־משפטער, מיט איין אראבגעלאזטען קאפף און האט געשוויגען. עטיל האט געשריען, געשאלטען און ענדליך א געשריי געטהון מיט האכם.

נו, שטייסט נאך? אוועק פון מיינע

קארפער זענגען נישט אין אייביגע בעוועגונג, ערשט איז דער שטיין געפלויגען, פון א גייסט (א ווינד) געיאגט, צונד ליגט ער ווי א גולם, ווי א טויטער... טהייל מאל איז דאס וואסער רוהיג און טויט, טהייל מאל איז שטילל און שטום דער וואלד.

מיר האבען שוין דערמאנט, אז דעמעלט איז נאך דער מענש נישט אזוי שטאלץ געוועזען ווי היינט! פערקעהרט, ער האט זיך געגען דער נאטור געפיהלט ווי דער שוואכסטער ווארם! עס האט זיך איהם נאך נישט געחלומט, אז ער וועט אמאל איבער אללעם הערשען, אללעם רעגוליערען, אז עס וועט זיך אין איהם אויפוועקען א וויללען, וואס וועט זיך אויסגיעסען איבער דער גאנצער ערד און אללע איהרע כחות וועללען זיין זיינע משרתים... דעמעלט איז ער נאך געשטאנען געגען דער נאטור אונבעהאלפען, אונגעלומפערט... און דעריבער האט ער אלץ פערגאטטערט, ווייל אלץ האט איהם געדראהט, ער האט זיך פאר אללעם געשראקקען! און דעריבער האט ער איבעראלל געזעהען נאך מעהר ווי איינפאך לעבען!

עס איז שווער זיך פארשטעללען, ווי אזוי דער ערשטער מענש, מיט'ן נאך פערשלאפענעם און טונקעלעם שכל, האט זיך געפיהלט אויף דער אונבעקאנטער, וואונדערליכער וועלט, מיט איהרע טויזענדער בעהאלטענע כחות, וואס לאקקערן אויף זיין לעבען. דאס, וואס אונזער יונגע קינדער אדער אלטערע נור אומגעבילדעטע, אדער נערוועזע מענשען, פיהלען, בשעת זיי בלייבען אלליין אין דער פינסטער, קאנן אונז געבען קוים די שוואכסטע פארשטעללונג פון דער שרעקק, וואס דער ערשטער

אויגען, גולם! ער ווארט נאך, דער קאליקע!!

יענקיל האט זיך שטיל אוועקגעשלעפט צו זיך אין צימערל.

שטיל איז ער אריין אין צימער, שטיל איז ער צוגעגאנגען צום טיש, האט זיך אנגעלעהנט אויף איהם, האט אונטערגעשפארט די קאפף מיט די האנד און פערקוקט זיך אומעטיג אין פענצטער. כמעט א שעה איז ער אזוי געשטאנען איבערגעבויגען ניט ריהרענדיג זיך פון ארט, ער האט צווי דריי מאל אבגעזיפצט טיעף און פערשטיקט.

אופ'ן טיש איז אלץ געווען, ווי ער האט געלאזען, נור די פאפירען האבען געפעהלט. יענקיל האט דאס ניט בעמערקט און איז אלץ געשטאנען און געטראכט. ענדליך האט ער זיך אקערגעטאן, איז צו געגאנגען צו דער אלמער און האט זי געוואלט עפענען. פלוצלינג האט ער בעמערקט אויף דער פאדלאגע א שטיקעל פערשריבען פאפיר. ער האט עס אויפגעהויבען, א קוק געטאן, איז צוגעגאנגען צום טיש, און, דערזעהענדיג, אז דארטען זיינען ניטא די פאפירען, האט ער זיי גענומען זוכען מיט גרויס אומרוה. ער האט אויפגעהויבען דאס ספר, איבערגעקוקט און איבערגעשאקעלט אלץ, וואס איז געווען אופ'ן טיש — די פאפירען זיינען ניט געווען.

— וואהין האבען זיי געקענט אהינקומען? איך האב זיי, דוכט זיך, געלאזט אויפ'ן טיש — האט ער ארויסגערעדט פאר זיך.

מיט ציטערענדע האנד האט ער איבער געווארפען אללע ספרים אין אלמער — ניטא! ער האט איבערגעקערט אלץ, וואס עס איז געווען אין צימעריל — אומזיסט! די פאפירן זיינען ערגיץ אוועקגעקומען.

דאס הארץ האט ביי יענקלען שטארק געקלאפט, האנט און פיס האבען איהם געציטערט, ער איז געבליעבען אין מיט'ן צימער, ווי פערשטיינערט, מיט גרויס אויפגעריסענע אויגען, בלייך און ערשראקען:

— אפשר האט זי זיי געזעהען?... האט ער ענדליך ארויסגערעדט מיט א ציטערענדע שטימע און האט זיך געווענדט צו דער טיר. נור ער איז ניט ארויסגעגאנגען. ער האט ווידער אנגעהויבען זוכען. עטליכע מאל איז ער אזוי צוגעגאנגען צו דער טיהר, און יעדעס מאל האט ער זיך אלץ אומגעקערט צוריק און נאך א מאל און ווידער א מאל איבערגעקוקט און איבערגעזוכט אין יעדען ווינקעלע. ענדליך האט ער זיך געמאכט א הארץ און איז אראב אין שענק אריין. עטיל האט געגרייט צום טיש און האט איהן ניט בעמערקט.

מענש האט געהאט פאר דער נאטור!

די אידעע, אז אללעס לעבט, וואלגערט זיך נאך ארום אין אונזער פאעזיע, וואו די בוימער האבען צווישען זיך סודות, די טייכליך שמועסען מיט דער לבנה, דער הימעל וויינט מיט טרערען וכו' וכו' זי איז אויך נאך נישט אין גאנצען ארויסגעטריבען פון דער פהילאזאפיע! אסך רעכענען: אז לעבען שטעקט איבעראלל, וואו מיר זעהען קראפט און בעוועגונג.

און קראפט און בעוועגונג האט דער ערשטער מענש געזעהען געננג ארום זיך!

היינט וויסען מיר, אז אין דער נאטור ווערט קיין זאך נישט פערלוירען, דער קלענסטער שטויב ווערט נישט צו נישט! די פהיזיק לערנט אונז, אז דאס אללעס, וואס ווערט אונז פערשוואונדען, ווי למשל אליכט וואס האט אויסגעברענט; וואססער, וואס האט אויסגעפארעט; א זאך וואס איז צושטויבט געווארען, אז דאס אלץ איז נישט געגאנגען לאבוד, נור דערפון זענען געווארען אזעלכע קערפער, וואס מיר ווערען פון זיי מיט אונזערע 5 חושים נישט געוואהר; צו טהייל דארפען מיר א שפאקטיעף, מיר זאללען זיי דערזעהן, צו אנדערע מוזען מיר בענוצען חעמישע, קונציגע המצאות, מיר זאללען זיי דערקאנגען; מיט'ן שפאקטיעף דערזעהען מיר די קלענסטע ברואים, וואס לעבען און מעהרען זיך אין דער לופט און וואססער, און מיט חעמישע מיטטעלן ווערען מיר געוואהר פון לופט און פערשיעדענע גאזען... און היינט איז אונז לייכט צו בעווייזען, אז אלץ, וואס ווערט פערשוואונדען פער-

עטליכע מינוט איז ער געשטאנענען און געקוקט אויף איהר, ענדליך האט ער ארויסגערעדט מיט אהייזעריגער שטימע:

— עטיל...

דערהערענדיג אזא שטימע, האט זיך עטיל דערשראקען און געשווינד זיך איבער־געדרעהט. נאר, דערזעהענדיג יענקלען, האט זי ארויסגערעדט מיט א באזען שמייכעל:

— וואס איז? עסען פערוועלט? א? האסט דאך שוין פערדינט א ווארמעס, בעל־מפרנס מיינער!

— ניין... האט זיך יענקיל אבגע־רופען שטיל — צו האסטו ניט געזעהען די כתבים, וואס זיינען געלעגען ביי מיר אופ'ן טיש?...

זיין קול איז געוועזען אזא רחמנות'דיגער, אז עטיל האט איהם געענטפערט גאנץ ווייך:

— כתבים?... איך וויים ניט...

א־א! יע! נעכטען האב איך דארטען ביי דיר גענומען עפעס שטיקלעך פאפיער: איך האב געדארפט איינוויקלען טאביק און הערינג...

ביי יענקלען איז דאס הארץ איינגע־פאללען.

דו האסט אלץ... פארטאן...? האט ער קוים ארויסגערעדט.

— ווייס איך? גיב א קוק אונטערן שענק טיש: דארט מוזען נאך ליגען עטליכע שטיקלעך...

יענקיל האט זיך אווארף געטאן צום טיש. ער האט איבערגעזוכט אומעטום און האט געפונען א פאר בלעטלעך פון זיינע כתבים. נאר זיי זיינען געוועזען אזוי פערשמירט אין הערינג־ראסיל, אז ער האט זיי נישט געקענט פאנאנדערקלייבען.

— עטיל! — האט זיך ביי איהם ארויסגעריסען אביטערער יאמער. — זאג, ווען האסטו אוועקגעגעבען די כתבים! האב רחמנות!

— איך געדענק זייער ווען! גוים! — האט זי געענטפערט רוהיג און פארגעזעצט. — וואש זיך, מיר וועלען עסען ווארמעס.

— עטיל! האט יענקיל ווידער ארויס־גערעדט מיט א ווייגענדער שטימע — עטיל, איך וועל דיר דריי טעג ניט עסען — זאג, ווען האסטו אוועקגעגעבען די כתבים!

עטיל איז שוין אין כעס געווארען:

— דער אייבערשטער זאל אויסהיטען, אז דער שוטה ציעפעט זיך צו! וואס ביסטו צוגעשטאנענען ווי א סמאלע? איך וויים ניט און א סוף! ליימענער גולם! אט איז דיר א טאטע פון קינדער, א בעל הבית, א בעל מפרנס!

יענקיל האט ניט געהערט איהרע רייד און האט זיך מיט אפערקלעמט הארץ צוריק געשלעפט צו זיך אין צימער. ער האט ניט געהערט, ווי זי האט איהם נאכגעשריען: „איז וואס, גייסט ניט ווארמעס עסען?“ ער האט ניט געהערט, ווי זי האט איהם נאכגעשיקט א קללה, ער איז ארויף צו זיך אין צימער, איז צוגעגאנגען צום טיש, האט זיך אן כוחות אראבגעלאזט אופ'ן שטול. שטילע הייסע טרערען האבען זיך אנגעהויבען גיסען פון זיינע אויגען און זיין פערמאטערטער קאפף האט זיך אלץ נידע־ריגער אראבגעלאזט איבערן ספר...

איבערגעזעצט פון

א. רייזען.

שווינדט נור פאר אונז, בשעת ווען די נאטור אלליין האט קיינמאל קיין היזק נישט, בשעת ווען איהר מאטעריע ווערט קיינמאל נישט מעהר, נישט ווייניגער, די מאטעריע בעקומט נור איין אנדערע פארם, איין אנדערע צורה — היינט ווייסען מיר שוין אז פון די פערשוואונדענע זאכען ווערען פערשידענע לייכטע גאזען...

(פ"פ).

ב"ר שטיבער

ביי דעם פרעמדען חופּה קלייד.

א סצענע פון ווארשויער לעבען.

אין א מאדע, מאגאזין. פערזאנען: די מאדאם, צוויי מאדיסטקים אונ האנד־מאדליך. ?

מאדאם

הײנט ווערט געשטעפּט אונ גענעהט,
הײנט וועט כען לעדיג נישט זיצען!
טורײ — טורײ — טורײ!
זעהט נור די גאזען, די שפּיצען!
זעהט, ווי דאס זײדענס וועט בליצען!

אשלעפּע וועט זיין גאר א מורא!
א וודאי צעהן עללען די שלעפּ!
הײנט־שע — בריליאנטענע קנאפּ!
זעהט — מ'ן געטרויט אזא סחורה!

האנד־מאדליך (כאר).

אט האט איהר א װוּנדער,
א װוּנדער, א שפּאס!
צו הײסט דען נישט „פּאווע" —
יא פּאווע — די גאסס,

וואו ס'שטעהט זיך א מויער
גאנץ געלבליך אונ בלייך,
דאך פעסט ווי א פעלזען
דריי שטאק אין דער הייך!

די פענסטער אין אייזען,
די טויערן פערמאכט...
עס געהט נאך א זעלנער
ארום אויף דער וואכט!

אוי! דארטען צו וואהנען
איז טרויריג אונ באנג;
עס שלאגט דורך די מויערן
דאס קייטען־געקלאנג...

עס קלינגט אזוי טרויריג
דין־דאן אונ דין־דאם!
אה, ריהרט נישט דאס זײדענס,
ניט־טשעפּיט, מאדאם!

דיא ערשטע מאדיסטקא

סאטען־דע־ליאן... אונ שפּיצען אונ גאזען,
עס פעהלט נאך בריליאנטען צום ריכמעל...
דימאנטען אונ בלומען, אונ לאמפּען... די כלה
וועט אויסזעהן — א מלאך פון הימעל!

האנד־מאדליך־כאר...

נישט קיין גראשען פאר דער דירה,
אונ אין מויל קיין ביססען;
ד'וויל ביי'ם מלאך פארשוס בעטען,
ניין! זי וויל נישט וויססען!

מלאך, גיב פאראוים א רובל,
ניין! זי גיבט נישט פריהר!
ד'וויל פערצאהלען איהר פון הונגער, —
וויזט זי מיר די טהיר!

אוי עס זעצט מיר אין די שלעפען ,
ראבט זיך מיר , אט-פאלל'יך ,
„גור אהן קונצען , גור אהן פאקסען !"
לאכט מיך אוים דער מלאך !

. . . .

אוי , מיך האט דעם מלאך לאכען
ביז אהיים געהעצט !
אונ איך האב דעם מלאך זיידענס
אויף א ברויט פערזעט !

אונ עס איז אראבגעפאללען
פלוצלינג ווי פון הימעל ,
אוי , דער מלאך מיט א לאפאטע [1] ,
טאקי צו צו'ם רימעל !

אונ מיך האט פערזארגט דער מלאך
אויף די גרויסע פראסט ,
אוי , אויף גאנצע דריי חדשים
מיט קווארטיר אונ קאסט !

דיא צווייטע מאדיסטקא .

בלאסס איז דאס זיידענציג פונקט ווי מיין פנימ'על
דורכזיכטיג-דינן ווי מיין הויט . . .
ריהרט מען עס , קרעכצט עס „אוי !", פונקט מיינע ביינדעליך ——
דאס הייסט א גליקליכע מויד !

הייגט וועללען קוממען בריליאנטענע קנעפאליך
גרויסע , ווי ארימע טרע־ען !
נו , איל דיך ראדעלע , איל דיך טרעקאמיטע נור
ד'זאלל מיינע ביינדליך נישט הערען !

טראך — טראך ביינדאלע , טור — טור — טור ראדאלע ,
שלאג'מיר דאך גלייך מיטן זינגער . . .
טראך — טראך ביינדאלע , — טור — טור — טור ראדאלע —
ווענן וועל'מיר רוהען , א שטינגער ?

האנד-מאדליך (כאר) .

עס איז פערהאנן א שטיבאלע
אויף א שטיללער גאסס !
ס' האט קיין טהיר , קיין פענסטעריל —
אייביג שטילל אונ נאסס !

חאטש מען צאהלט קיין דירה-געלד ,
ווארפט מען נישט ארויס !
דארטען רוה'ן אויף אייביג שוין ,
די ביינדאליך זיך אוים !

פון-קיין שטעפען וויים מען נישט ,
עס ווערט שוין נישט גענייט ,
צום שטיבאלע קומט איטליכער
אויף אייביג שוין בעקלייד !

[1] טיסטשיק .

די צווייטע מאַדיסטקאַ.

שטעפּ, נאָדעל, שטעפּ די בראַבאַנדערנע שפּיצען —
פֿאַר איהר, פֿאַר איהר!
תכריכים׳לעך וועסט דו נאָך גיך און באַלד שטעפּען —
פֿאַר מיר, פֿאַר מיר!

עס בלישציען בריליאַנטען, עס שמייכעלט די כלה —
ווי שאָן, ווי ליעב!
ווען וועט אַ שמייכעל מיין פּנים בעשיינען?
אין גריב, אין גריב!

ער וועט זי טוליען, צו קניטשען די שפּיצען
אין האַרציגען שטאָרם!
דיך ווער וועט גלעטען און פּיעשטשען, און טוליען?
אַ וואָרם, אַ וואָרם!

„לוסטיג לעבען"

(אַ יונג האַנד־מאַדיל.)

וואָס פֿערסמט איהר מיר דאָס לעבען?
זינגט נישט אַזוי שראָקליך!
ד׳האָב קיין סאַמעט און קיין אַטלאַס —
נור די רויטע באָקליך!

ד׳האָב קיין שפּיצען, קיין בריליאַ...
ווייס איך, וואָס זיי טויגען!
ד׳האָב אַ האַלז, אַיין אַלאַבאַסטער,
צוויי בריליאַנטען — אויגען!

ד׳דאַרף קיין פּערל, זעהט די צאָהנדליך,
אַח — ווי זיי געפֿאַללען!
און די יונגע, פרישע ליפּלעך
זענען מיינע קראַללען!

פֿעהלט מיר גאָלד דען? זעהט די לאָקקען!
און וואָס גליק איז ווייס איך!
לאָסט מיך לאַבען, לאָזט מיך לעבען
„לוסטיג־לעבען" הייס איך!

האַנד־מאַדליך (אויסער לוסטיג־לעבען)

אויף יעדער גאַסס, אין יעדען הויז
שטעהט אַ קאַסטען מיסט!
קלויבען לאָזט מען פֿראַנק און פֿריי
שמאַטעס גאָר אומזיסט!

און — ווערט „לוסטיג־לעבען" אַלט,
ווייסט איהר, וואָס איהר גליבט?
מאַכט אַ שטעקאַלע זיך פֿיין,
גראַבילט זיך אין מיסט!

דיא ערשטע מאַדיסטקאַ

יונגער־הייט אַ האָזאַלע
בעשפּרונגען און געקישט;
צונד האָט עס קיין נאָזאַלע
און קיין גיעמען נישט!

(פ"פ).

י. ל. פּרץ.

וו. גאַרשין.

דער סיגנאַל.

סעמיאָן איוואַנאָוו איז געוועזען אַ וואַכטער אויף דער אייזענבאַהן. פֿון זיין הייזעל איז געוועזען: צו'ן איין סטאַנציע 12, צו דער אַנדערער — 10 ווייערסט. אַ ווערסט פֿיער פֿון זיין הייזעל האָט מען נאָך פֿאַריגעם יאָהר אויפֿגעשטעלט אַ גרויסע שפּינערייפֿאַבריק! דער קוימען פֿון דער פֿאַבריק איז איבערגעוואַקסען דען וואַלד. און האָט פֿון וויטענס אויסגעזעהן ווי איין אונגעהייער הויכער, דאַרער און שוואַרצער ריעז, וואָס יאָגט פֿון מויל אַרויס אַ געדיכטען, שוואַרצען רויך... אין די פֿיער ווייערסט איז, אויסער אַנדערע אייזענבאַהן־הייזלעך, קיין מענשען־וואָהנונג נישט געוועזען.

סעמיאָן אַליין איז געוועזען אַ קראַנקער און אַ שוואַכער מענש. אַ יאָהר ניין צוריק איז ער געוועזען סאָלדאַט און האָט דורכגעמאַכט אַ מלחמה, אַלס דענשציק ביי'ן איין אָפֿיציער. געוואָהנליך, האָט איהם קיין צרות נישט געפֿעהלט: ער האָט געליטען הונגער און דורשט, היץ און קאָלט. עס איז גאַנץ אָפֿט אויסגעקומען צו מאַכען אַ פֿערציג־פֿופֿציג ווייערסט צו פֿוס אין גראָסטען פֿראָסט אָדער אין דער גראָסטער היטץ; עס האָט זיך איהם אויך גאַנץ אָפֿט געטראָפֿען צו זיין אויסגעשטעלט אויף אַ קויל, צו ציטטערן פֿאַר דער אייגענער הויט! אָבער עפּיס האָבען די פֿייערדיגע קוילעכליך ווי דורך־אַרץ געהאַט פֿאַר סעמיאָנען; זיי האָבען איהן נישט אָנגעריהרט און, פֿייפֿענדיג, פֿאַרביי געפֿלויגען... איינמאָל איז זיין פֿאָלק אין רעכטען פֿייער געשטאַנען. אַ גאַנצע וואָך האָט מען זיך מיט דעם טערק מיט פֿייערדיגע קייקלעך געביטטען: דאָס רוססישע מיליטער ליעגט אויף זיין אָרט, אַקעגען, איבער אַ קליינע לאָנקע, דאָס טירקישע, און, פֿון פֿריהמאָרגען ביז שפּעט אין דער נאַכט, הערט מען נישט מעהר, ווי דאָס הילכיגע קנאַללען פֿון ביקסען און דאָס טרוקענע פֿייפֿען פֿון קוילען. סעמיאָנ'ס אָפֿיציער איז אויך אויפֿ'ן פֿעלד געוועזען, און סעמיאָן פֿלעגט איהם ברענגען דריי מאָל אין טאָג פֿון קיך צו עססען, אַ חוץ הייסע סאַמאָווארען... אויפֿ'ן פֿרייען פֿעלד געהט אַ מאָל סעמיאָן מיט'ן סאַמאָוואַר אין די האַנד; די קוילען פֿייפֿען, סווישטשען און זינקען מיט אַ ברום אין דער ערד; סעמיאָן ציטטערט, עס ווערט איהם קאַלט אין גאַנצען לייב, ער וויינט, און — טראָגט דען סאַמאָוואַר וויטער. די אָפֿיציערען

די נשמה.

(פֿאָרטזעצונג פֿון „לכבוד שבת").

פֿון דעם אַללעם האָט דער ווילדער מענש נישט געוואוסט!

פֿערקעהרט, ער האָט געזעהן בחוש, אַז אַלץ קאָנן צושאַנדען ווערען! אָט האָט אַ דונער אַריין געשלאָגען אין אַ בוים. ער זעהט אינ'ם פֿייער אַ שראַקליכע, פֿייערדיגע חיה, וואָס איז באַפֿאַללען דען הויכען ריעז — דען בוים; עס ווערט צווישען זיי אַ שטאַרקע, ברענענדיגע מלחמה: דער בוים קנאַקט, זעצט און טראַסקיט פֿאַר פּעס... נור דאָס פֿייער סיציט און ציטט ווי אַ שלאַנג, און חאַפּט אַרום דען ריעז מיט צעהנדלינגער רויטע צונגען, און עסט איהן אויף!... דער בוים פֿאַלט — ער איז שוין טויט, עס בלייבט פֿון איהם נור קויל, אַש — און דאָס לעצטע ווערד אויך מיט דער צייט צושטויבט און פֿערשוואונדען...

די אייגענע שראַקליכע מלחמה פֿיהרט דאָס וואַססער מיט די פֿעלזען; מיט די ריזיגע פֿעלזען, וואָס שטעהן אַרום וואַססער, ווי אויף דער וואַך, און האַלטען דען שראַקליכען, באָזען ים אין תפיסה! נור דער ים שווייגט נישט און באָרעט זיך; ער שטרעקט אויס זיינע ווילדע האַנד — די פֿאַליעס און פּאַטשט די פֿעלזען, און רייסט פֿון זיי שטיקער... און אַללע מאָל פֿאַלט איין אַנדער שטיק פֿעלזען אין ים אַריין און ווערט דאָרט צוריבען און צומאַרשטען... די זון וויטער טרינקט אויס די וואַססערן.

זענגען מיט סעמיאנען זעהר צופריעדען גע־
וועזען; א פריש, קאכענדיג גלאז טהיע
שמעקט אויפ'ם פעלד מיט א ריח פון
גן־עדן!

פון דער מלחמה איז סעמיאן אהיים
געקוממען א גאנצער, אהן א שום ראנע.
נור א שוואכקייט און א בראכעניש אין
האנד און פיס איז איהם שוין געבליבען
אלס איין אייביג אנדענקען. נישט ווענינ
צרות איז סעמיאן אויסגעשטאנגען נאך
דער מלחמה: א היים געקוממען, האט ער
זיין אלטען פאטער שוין נישט געטראפען; זיין
אייגענס א פיער־יאהריג איינציג יונגעל האט
זיך אויך איבערגעטראגען אויף יענער וועלט;
עפּיס האט איהן אין האלזעל געווארגען
און דערשטיקט, און סעמיאן מיט'ן ווייב
זענען געבליבען נאקט און בלויס. צוריק
אויסארבייטען זיך אין דער ווירטשאפט איז
אונמאגליך געוועזען. מיט געשוואללענע
האנד און שוואכע פיס לאזט זיך נישט
ארבייטען אין פעלד! און סעמיאן מיט'ן
ווייב האבען זיך אוועקגעלאזט אין דער
פרעמד אריין. זיי האבען געזוכט גליק אין
חערסאן, אויפ'ן דאן, נור אין ערגיץ עס
נישט געפוננען; עס איז געקוממען דערצו,
אז סעמיאנס ווייב האט זיך אין א הויז
פאר א דיענסט געשטעלט, און סעמיאן איז
ווייטער געגאנגען וואנדערן און זוכען גליק...

אויף א געוויססער סטאנציע אויף דער
באהן האט איהם דער נאטשאלניק אויסגע־
זעהן בעקאנט; סעמיאן קוקט זיך צו גוט,
און דער נאטשאלניק קוקט אויך אויף
סעמיאנען. ביידע קיים דערמאנען און
דערקאננען זיך! עס איז געוועזען איין
אפיציער פון סעמיאנס פאלק.

— וואס, איוואנאוו? — פרעגט דער
אפיציער.

— ריכטיג, וואשע בלאהאראדיע, דאס
בין איך!

— נו, ווי קומסט דו אהער?

סעמיאן פערצאהלט זיינע צרות; אזוי
און אזוי...

— וואהין פאהרסט דו איצטער?

— ניע מאגו זנאט, וואשע בלאהא־
ראדיע.

— ווי הייסט, נארר איינער, ווער
דענן זאלל וויססען?

— טאטשנא טאק, וואשע בלאהאראדיע!
איך ווייס נישט; איך האב מיך נישט ווי
א הין צוטהון! מען מוס זוכען ארבייט!

דער אפיציער האט ווי איבער גע־
טראכט, ארום געקוקט און דערנאך געזאגט:

— ווייסט דו וואס, ברודער, בלייב
דערווייל דא, ביי מיר אויף דער סטאנציע.
דו ביסט, דאכט זיך, בעווייבט, וואו זשע
איז דיין ווייב?

די שאכסען אין הימכיעל (די וואלקען) זופען פון
ים... איבעראלל קריג! אומעטום פערניכטעט
איינער דען צווייטען...

שפאטער וואקסט זיין אייגענע קראפט, און ער
הייבט אן אלליין אויך אין דעם קריעג א גרויסע
ראלע צו שפיעלען. ער האט זיך אויסגעלערנט
פייער מאכען און ברענט וואלדער און סטעפּיס,
צוזאממען צו יאגען די חיות, אויף וועלכע עס יאגט
(פאליוויט) — ער עסט און טרינקט און פערדארבט
אויך א היבש ביסל זאכען...

פריהער טהוט ער עס מיט מויט־שראק, פון
וועלכער דער הייניגער ווילדער מענש איז נאך נישט
אין גאנצען בעפרייט; ער שיעסט א וואלף, און פאלט
פאר'ן פגר אויף די קניע, און בעט ביין איהם מחילה:
נישט א מיינע, זאגט ער, האב איך עס געטהון;

איך האב גאר אין דער וועלט אריין געשאססען, דאס
האט דער ווינד, דיין שונא, אויף דיר געטראגען די פייל.
אבער: נישט איך, נור א ווייסער מענש האט דיך
געשאססען! נור וואס אמאל ווערט די שראק שווא־
כער און אונזער ווילדער מענש מאכט אלין צו־
שאנדען, צו ער ברויך, צו נוין, און מיטן אייגענעם
פערגניגען, מיט וועלכען אונזערע קינדער צוברעכען
אלין אין שטוב. ער וויל אויך זעהן וואס איננער־
ווענדיג שטעקט... וואס אינגערווענדיג שטעקט
ווערט ער, נאטירליך, נישט געוואהר, נור ער
געוויינט זיך דערצו, אז אלץ אין דער וועלט קאנן
פערדארבען, פערניכטעט ווערען; און פערשוואונדען,
עס זאלל דערפון קיין זכר נישט בלייבען, גלייך עס
וואלט קיינמאל נישט געוועזען. נור דאס וועט פער־
שוואונדען די איבערשטע גראבע הויט פון

— מאַך טאַטשנאַ, וואַשע בלאַהאָראָדיע, בעוויבט. דאָס ווייב דיענט ביי׳ן אַ סוחר אין קורסק.

— נו גוט, שרייב איהר, זי זאָלל אַהער קוממען. איין אומזונסטען בילעט וועל איך איהר שוין שאַפען, מיר דאַרפען אַ וואַכטער אויף דער ליניע, וועל איך די שטעללע אויסבעטען פאַר דיר.

— אַ גרויסען דאַנק, וואַשע בלאַהאָ־דאָריע, — האָט סעמיאָן געאַנטפערט צופרידען.

און סעמיאָן איז אויף דער סטאַנציע געבליבען, צוגעהאָלפען ביי׳ם נאַטשאַלניק אין קיך, געשפאַלטען האָלץ, געקעהרט דען הויף, די פלאַטפאָרמע. אין 2 וואָכען אַרום איז דאָס ווייב געקוממען, און סעמיאָן איז מיט איהר אויף אַ האַנד־וועגעלע איבערגעצויגען אין זיין הייזעל אַריין אויף דער ליניע. אַ הייזעל האָט ער בעקוממען אַ נייעס, אַ וואַרעמס. האָלץ צו הייצען — ווי פיעל דו ווילסט, אַ קליין גאָרטעל און אַ האַלבע דעסיאַטין ערד פון ביידע זייטען ליניע. סעמיאָנען איז גאָר פראַהליך געוואָרען: סטייטש, אַליין אַ בעל־הבית! און ער האָט שוין אָנגעהויבען טראַכטען וועגען אַ קוה, וועגען אַ פערדיל קויפען.

געגעבען האָט מען איהם אַללעס, וואָס מען דאַרף צו זיין דיענסט: אַ גרינע פאָהן, אַ רויטע פאָהן, לאַטערנען, אַ טראָמפייט, אַ האַממער, אַ שליסעל צו וויטרים, אַ קילאָף (לאָם), אַ לאָפּאַטע, בעזעמער, שרויפען, און צוויי ביכלעך מיט פאָרשריפטען (דינים), ווי אַזוי ער דאַרף זיך בעגעהן און ווען יעדער צוג (פאָיעזד) קומט, די ערשטע צייט איז סעמיאָן גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפען, אַלץ דעם גאַנג פון די ציגע געחזרט: אין צוויי שעה אַרום קומט אָן דער צוג, און ער געהט שוין אויף זיין שטיק פלאַנט, אָדער ער זעצט זיך אויפ׳ן באַנקעל נעבען הייזעל, קוקט און האָרכט איין, צו ראַשען שוין נישט די רעלסען, צו פייפט נישט די לאָקאָמאָטיוו. זיינע פאָרשריפטען האָט ער זיך אויסגעלערנט ווי אַ וואַססער אויסענווענדיג, כאָטש עס איז איהם געוועג שווער געוועזען דאָס לעזען!

זוממער צייט איז עס געוועזען. די אַרבייט איז נישט שווער, קיין שניי אָבשאַרען בעדאַרף מען נישט, ציגע געהען אויך נישט אָפט. סעמיאָן געהט אַרום און בעקוקט זיין ווערסט אַ פאָר מאָל אין טאָג; דרעהט צו אַ שרייפעל וואו מען דאַרף, גלייכט אויס די שטיינדליך, קוקט אַרום די וואַססער־ראָהרען און געהט אַ היים צו זיין הויז־אַרבייט. די שטוב־אַרבייט וואָלט אויך גוט געגאַנגען, ווען נישט דאָס

דער זאַך; וואו קומט אַהין דער תוך? דער עדעלער, דינגער תוך, וואָס שטעקט אין יעדער זאַך?

וואו קומט דאָס אַהין? צו ווערט דאָס אויך צושאַנדען, פערלוירען? ווי אַזוי? וואָס ווערט עס? אויסגטריקענט, פערברענט אָדער צערשטויבט? ער האָט זיך באין אופן נישט געקאָנט פאָרשטעללען קיין מיטעל, דורך וועלכען דאָס עפּיס זאָלל קאָננען ווערען אויס עפּיס! דאָס אַללעס, וואָס פירט איבער אַללע קאָרפּער, קאָנן אויף דעם „עפּיס" קיין שליטה נישט האָבען...

ווי אַזוי קאָנן מען צובריכען, צערשטויבען, פערברענגען אָדער פערניכטען דאָס, צו וועלכען מען קאָנן נישט צוקומען מיט די האַנד, צו וועלכען מען קאָנן זיך נישט צורירען?

דאָס מוס איביג לעבען!

וואו דען קומט עס אַהין, ווען די זאַך, אין וועלכען דאָס „עפּיס" האָט געוואוינט, איז פערדאָרבען געוואָרען? וואו טהוט זיך דאָס עפּיס אַהין, ווען עס פערליערט די שאָל, אין וועלכער עס איז געוועזען איינגעהילט; די דירה, אין וועלכער עס האָט געוואוינט?

אויף דעם איז דאָ אַ לייכטע תשובה. נישט איינמאָל טרעפט זיך דעם ווילדען מענש, אַז ער מוס זיין דירה פערלאָזען; עס טרייבט איהן פון דער הייל, אָדער פון שפאַלט אין אַ פעלזען אַרויס, דער הונגער, די שרעק פאַר אַ ווילד טהיר, אָדער אַ שטאַרקערער ווילדער מענש... און דעמאָלט מוס ער זיך אויסזוכען איין אַנדערן שפאַלט אין אַ פעלזען, איין אַנדערע הייל, איין אַנדערע דירה...

דאָס עפּיס מוס אויך אַזוי טהון!

אונגליק, וואס אליין טאר מען גאר נישט טהון. דארף מען עפּיס, טוט מען פרעגען דען וועגמייסטער, דער וויטער פראגט א האבער'ן און איידער עס קומט די ערלויבניס, גערט איבער די צייט און מען קאן שוין גאר נישט טהון. און סעמיאנען מיט זיין ווייב האט אנגעהויבען צייטענוויים ווערען אונטוטהיג...

עס זעננען אוועק א פאר חדשים; סעמיאן האט זיך א ביסעל בעקאנט מיט זיינע שכנים, מיט די נאהנטע וואכטער: איינער איז געוועזען א גאנץ אלטער מענש; מען האט איהם שוין גערעכענט אבצוזאגען, ער האט זיך שוין קוים וואס געקאנט ריהרען פון הייזעל, און דאס ווייב זיינס איז אויף זיין ארט ארויס אויפ'ן וועג. דער צווייטער וואכטער, נאהנטער צו דער סטאנציע, איז געוועזען א יונגער מאנן, עפּיס א דארער און א מרה'שחורה'דיגער. דאס ערשטע מאל האט איהם סעמיאן אויף דער ליניע בעגעגנעט, אראב גענומען דאס היטעל, געגייגט זיך:

— גוט מארגען, שכן.

דער שכן האט איהם אנגעקוקט א ביסעל פון דער זייט, קוים געאנפערט: „גוט מא־גען — גוט יאהר", אוועק געדרעהט זיך און אוועק געגאנגען וויטער.

די ווייבער האבען זיך אויך א פאר מאל געטראפען. סעמיאנ'ס ווייב, ארינא, האט, ווי געוואהנליך, בעגריסט די שכנ'טע, יענע אבער האט זיך אין קיין שמועס'ן נישט אריין געלאזט און איז אוועק איהר וועג. איינמאל בעגעגנעט זי סעמיאן: „וואס איז דאס עפּעס, — זאגט ער, — ביי דיר פאר א מאנן, א זא פערשלאססענער?"

יענע האט א ווילע געשוויגען, דערנאך זיך אנגערופען: „נו, וועגען וואס זאלל ער מיט דיר רעדען? יעדער מענש האט דאס זייניגע... גערע דיר דיין וועג!

עס איז אוועק נאך א חודש צייט, און די שכנים זעננען פארט געווארען פריינדליבער צווישען זיך. וואסיל מיט סעמיאנען קוממען זיך צונויף אויף דער ליניע, זעצען זיך אין א זייט, פערדרייבערן די ליולקעס און פיהרען א שמועס, יעדער דערצעהלט וועגען זיין לעבען. וואסיל פערברענגט מעהר די צייט מיט שווייגען און סעמיאן פערצעהלט פון זיין דארף, וועגען מלחמה...

נישט וועניג — זאגט ער — בין איך אין מיין לעבען אויסגעשטאנען, און וויפיהל האב איך נאך צו לעבען? קיין גליק האב איך נאך ביז אהער נישט געזעהן. ווי גאטט בעשערט אזוי איז שוין, יעדער מענש האט זיין מזל... אזוי, אזוי, ברודער וואסיל.

און וואסיל האט די ליולקע אויסגע־

דאס עפּיס, דער תוך פון דער זאך, די נשמה, אז זי פערליערט דען קארפער, וואס זי האט בעוואהנט, גערט זי איבער צו'ן איין אנדערן קארפער, ציהט זי זיך איבער אין איין אנדערע דירה אריין.

די עגיפּציאנער (מצריים), וואס האבען געגלויבט אין תחית המתים, וואס האבען זיך פארשטעלט, אז ביים שטארבען פליהט נור די נשמה פון גוף ארויס, נור זי קאנן צוריק קוממען, האבען זיך טאקי בעמיהט צו דערהאלטען איהר די דירה אין ארדנונג, זי זאלל האבען אין וואס זיך צוריק אריינצוציהען; זיי האבען די טויטע געפאלמיסט.

און דער ווילדער האט מאססען בעווייזע דערויף: דאס זעהט ער אויף שריטט און טריטט.

אט חלישט ער פאר הונגער, ער פיהלט, אז די כחות (נאטירליך, האט ער געזאגט: די נשמה) געהען איהם אויס, דאס לעבען וויל איהן אין גאנצען שוין פערלאזען, נור פלוצלינג געפינט ער א פיש, וואס ווארפט זיך, ארויסגעווארפען פון ים אויפ'ן לאנד; א ווילדטהיר, איבערגעלאזט פון דער פאלע אויפ'ן פעלזען, אדער א חיה'לע, וואס האט זיך נישט געשראקען, אדער קיין צייט נישט געהאט צו ענטלויפען — און ער לעבט צוריק! ער האט א פרישע נשמה בעקוממען, א נייע לעבען, עס האבען זיך איהם די כחות בענייערט.

וואס איז געשעהען? פון וואנגען נעמט זיך עס?

ער איז זיכער, אז ער האט מיט'ן לעבענדיגען עססענוואורג איינגעשלונגען זייער נשמה, אז זי איז איבערגעגאנגען צו'ן איהם, אז צונד לעבט אין איהם א נייער כח! למשל דער כח פון א פיש!

דער גלויבען דערינגען איז אזוי שטארק צווישען

קלאפט אן רעלס, אויפגעשטעלט זיך און געזאגט.

— ניין, ברודער, נישט דאס מזל עסט אויף מיך מיט דיר, נור מענשען. עס איז נישט דא אויף דער וועלט א חיה ווילדער און שלעכטער פאר'ן מענש! איין וואלף פרעסט נישט דעם צווייטען און איין מענש שלינגט איין דעם צווייטען לעבענדיגערהייט.

— נו, ברודער, א וואלף עסט אויך דעם צווייטען, זאג דאס נישט.

— עס רעד זיך נור אזוי! אבער אין אמת'ן איז קיין ארגערע חיה אויף דער וועלט נישט דא; ווען נישט, וואס דער מענש איז אזוי שלעכט, וואלט גאר נישט שלעכט געוועזען. יעדער זוכט נור דיך צו פאקען, אויסרייסען פון דיר א שטיק פלייש און אויפצופרעסען.

סעמיאן האט זיך פערקלערט.

— איך ווייס נישט, זאגט ער, — עס קאנן זיין אזוי ווי דו זאגסט, נאר אויב עס איז אזוי, איז דאך עס אויך פון גאטט.

— נו, אויב אזוי, — רופט זיך אן וואסיל, — האב איך מיט דיר נישט וואס צו רעדען. אז מען זאל יעדעס אונרעכט ארויפווארפען אויף גאטט, און זיצען אין ליידען מיט פערלעגטע האנד, הייסט, לויט מיין מיינונג, נישט זיין א מענש, נאר א שטיק פיה! אט האסט דו מיין מיינונג אין גאנצען.

ער האט אבגעזאגט זיינס און אוועק אהן א „גוטען טאג". סעמיאן האט זיך אויפגעהויבען.

— שכן, — שרייט ער, — וואס זירעלסט דו נאך?

יענער אבער האט זיך נישט אומגעקעהרט און איז אוועק זיין וועג.

לאנג, לאנג, האט איהם סעמיאן נאכגעקוקט, ביז ער איז פערשוואונדען געווארען אונטערן בערג'ל. סעמיאן איז געקוממען א היים און געזאגט צום ווייב:

— נו, ארינא, האבען מיר דאס א ביסל א שכן, א חיה רעה, נישט א מענש!

צוקריגט אבער האבען זיי זיך נישט; זיי האבען זיך ווידער בעגעגענט, ווידער צורעד און שטאנדיג וועגען דעם אייגענעם.

ע... ע... ברודער! ווען נישט מענשען וואלטען מיר מיט דיר שוין נישט געזעססען דא אין די הייזליך, — זאגט וואסיל.

— נו, וואס איז דא דאס הייזעל אזוי שלעכט? לעבען דא קאנן מען — מיינט סעמיאן.

— לעבען קאנן מען, לעבען קאנן מען — אח, דו מענש איינער! געלעבט האסט דו לאנג, נור ווענית געלעבט! גע-

די ווילדע שטאממען, אז זיי קוממען נאך צו דער דעה, אז די אויפגעגעססענע נשמה, האט א שטארקען איינדרוק אויפ'ן מענש. ווער עס עסט, למשל, בערען-פלייש ווערט אזוי שטארק ווי א בער. ביי טהייל שטאממען האט מען פערוועהרט די פרויען זאללען עססען פלייש פון א לאמפערט, ווייל אפילו א ווילדער מענש וויל, אז די פרוי זאלל זיין גוט און געלאססען... די מאלאיער פון זינגאפאר נוצען אפך טיגער-פלייש; עס איז (זאגען זיי) נישט געשמאק, נור דערפון ווערט מען געשיקט און שטארק. די דאיאקען פון בארנעא האבען איין אבשיי פאר הירשענפלייש; דערפון פערליערט מען דעם מוטה! דעריבער עססען עס נור פרויען און קליינע קינדער. בארצייטען פלעגט מען געבען עקרות פראש (זשאבים), זאללען האבען נאך קינדער. קאראיבען עססען נישט קיין חזיר-פלייש און קיין שילדקרעט — זיי זאללען נישט קריגען אזוינע קליינע אויגען ווי די ברואים האבען; דאקאטאנער עססען הינדס-לעבער, זיי זאללען קריגען דאס געשווינדיגקייט פון הונד און זיין חוצפא! די אראבער עססען דעריבער קאמעלען-פלייש, צו קריגען זייער איינגעשפארטקייט און ליידענשאפט (תאוה). די חינעזער גלויבען, אז מען ווערט א גבור, אויב מען עסט אויף א הארץ פון א גבור... די נייזעלאנדער גיבען די קינדער איינצושלינגען שטיינדליך, זיי אלליין זאללען ווערען אזוי געהארטיוויט... א געלעהרטער האט געהערט, ווי ביי אונס האט א מיידעל געזאגט צו'ן א יונגעל: עסס נישט קיין סך גאנזען-פלייש, עס וועט פון דיר ווערען א נארישע גאנז. — ביי אונס גיט מען קיין חדר-יונגעליך נישט צו עססען די הארצליך פון עופות —

קוקט האָסט דו אַ כך, נור ווייניג געזעהען. איין אָרוממאַן דאָ אין הייזעל, אָדער אַנדערש וואו, ווייס פון קיין לעבען נישט! די מענשען־פרעססער פרעססען דיך אויף אין גאַנצען, דריקקען אויס פון דיר די גאַנצע זאַפט און קראַפט; דערנאָך, וועסט דו אַלט ווערען, וועט מען דיך אַרויסשלייי־דערן ווי אַ פערפוילטע קאַרטאָפעל פאַר חזירים... וויפיעל בעקומסט דו אַ חודש?

— אַ ביסל ווייניג... 12 רובעל.

— און איך בעקום דרייצעהן מיט אַ האַלבם! פאַר וואָס־זשע, פרעג איך דיך, איז דאָס אַזוי? לויט פאָרשריפט קומט אַללע גלייך; די קאַססע גיעט אַרויס פאַר יעדען 15 רובעל אַ חודש, בעהייצונג און בעלייכ־טונג; פאַר וואָס־זשע, פרעג איך דיך, גיט מען אונז צוועלף, אָדער דרייצען מיט אַ האַלבם? און דו זאָגסט נאָך, מען קאָנן אַזוי לעבען! איין זאַך, בעט איך דיך, פערשטעה, אַז איך רעד נישט וועגען די אַנדערטהאַלבען אָדער דריי רובעל. זאָללען זיי דאָס גאַנצע צונעממען... איך רעד נור... וואַרט: אָט בין איך פאָריגען חודש אויף דער סטאַנציע געוועזען; דער דירעקטאָר איז פאָרביי געפאָהרען, איך האָב איהן געזעהן, איך האַבע די עהרע געהאַט! ער פאָהרט אין אַ בעזונדערן וואַגאָן; ער איז אַרויס געגאַנגען אויף די

זיי זאָללען נישט קריגען קיין פערשטאָפטע האַרצליך און נישט פערגעססען דאָס לערנען. אין דער קבלה איז בעקאַנט די מיינונג, אַז וואָס מען עסט, דאָס ווערט מען.

און אין דעם, ווי אין יעדער זאַך, שטעקט אויך אַ שטיקל אמת. עס איז פיזיאָלאָגיש בעוויזען, אַז דאָס עססען האָט אַ שטאַרקע ווירקונג אויפ'ן מוח. טהייל מאכלים מאַכען דאָס דענקען שווער, טהייל לייכט, טהייל הייבען די פאַנטאַזיע וכו' נור, נאַטיר־ליך, האָט עס גאָר קיין שום אָנהאַנג מיטן כאַראַקטער פון לעבעדיגען טהיר...

די וועגעטעריאַנער (וואָס ווילל'ען, מען זאָלל אויפהאָרען צו עססען פליייש און בעגנ׳גען זיך מיט פלאַנצען) פערשפרייטען די מיינונג, אַז אַללע אונ־זערע שלעכטע מדות און תאוות האָבען מיר דערפון,

פלאַטפאָרמע און שטעהט... ניין, איך וועל שוין דאָ לאַנג נישט פערבלייבען; איך ווערל אַוועק וואָהין די אויגען וועללען מיך טראָגען!

— וואָהין־זשע וועסט דו געהן סטע־פאַניטש? וואַרף נישט אַוועק קיין ברויט צו זוכען בראָקלעך. האָסט אַ הייזעל, עס איז דיר וואַרם, און אַ שטיקעל ערד אויך דערצו... דאָס ווייב דיינס אַרבייט...

— ערד! וואָלסט אַ קוק טהון אויף מיין ערד, וואָלסט דו דאַן זאָגען! אַ שפענ־דעל איז אויף איהר ניטאָ. אויף זוממער האָב איך אַביסל קרויט פערזייעט, איז דער וועג־מייסטער אָנגעפאָהרען.

„וואָס איז דאָס? — מאַכט ער — פאַר וואָס האָסט דו נישט געפראָגט? שוין, אין דער מינוט זאָלל זיין אויס קרויט!" ער איז שכור געוועזען, אַ נישט וואָלט ער גאָר נישט געזאָגט, אַ צונד האָט עס איהן אָנגעכאַפט: דריי רובעל שטראָף!"

וואַסיל שוויינט אַ ווייל, גיט אַ זייג פון דער ליולקע און זאָגט ווייטער שטילל:

— נאָך אַ וואָרט, וואָלט איך איהן צו טוידט געשלאָגען!

— נו, וואַסיל, דו ביסט דאָך עפּיס אַ כעסן, עפּיס צו הייס!

— גאָר נישט קיין כעסן, גאָר נישט צו הייס! איך טראַכט און רעד מעהר

וואָס מיר עססען פלייש פון בעשעפעניששען, אין וועלכע די שלעכטע מדות און תאוות שטעקקען.

נור די נשמה פערלאָסט די דירה, נישט דוקא דעמעלט, ווען זי ווערט צושאַנדען און פערדאָרבען.

גאַניץ אָפט בלייבט עפּיס ליעגען טויט און פערדאָרבען, אונאויפגעגעססען; גאַנץ אָפט בלייבט עפּיס ליעגען אָהן לעבען, אָהן כח און עס איז נישט צו דערגעהן, פאַר וואָס דער נשמה איז נמאס געוואָרען די דירה און וואו אַהין דער גייסט, די נשמה, וואָס האָט די זאַך בעלעבט איז אַהין גע־קוממען? די נשמה, זעהט אויס, איז אַ פרייער פויגעל, ווען זי ווילל פליהט זי אַרויס פון נאָסט; נור — וואו קומט זי דעמאָלט אַהין?

צו קאָנן זי נישט אַרום פליהען אין דער לופט? נאַטירליך האָט אַגוט[illegible] דער מענש פון דער

נישט, ווי דער אמת איז; נו, ער וועט נאך פון מיר האבען, דער פיאניצא, איך וועלל מיך נאך ביים הויפט=נאטשאלניק בעקלאגען, מיר וועללען זעהן!

און ער האט ווארט געהאלטען; בעקלאגט זיך.

איינמאל איז דער הויפט=נאטשאלניק דורכגעפאהרען און אלץ בעטראכט. אין דריי טאג ארום האבען געזאלט קוממען עפיס גרויסע לייט פון פעטערסבורג אויף א רעוויזיע, האט מען געמוזט אלץ אין ארדנונג ברענגען. מען האט אנגעשיטט, אויסגעגלייכט, די שפאלען איבער געזעהן, צו געדרעהט די שרויפען, איבער געמאלט די קלאצלעך. סעמיאן האט א גאנצע וואך געארבייט, אלץ פער זארגט, דען ראק פערלאטעט, אויסגערייניגט, און זיין מעש=בלעך מיט א ציגעל אזוי אבגעריבען, אז עס האט געבלאנקט; וואסיל האט אויך געארבייט. געקוממען איז דער נאטשאלניק אויף א וועג=וואגענלע. די מאשינקע פליהט, גלייך רוחות וואלטען זי געטראגען, א ווערסט צוואנציג אין א שעה; און די ראדער קוויטשען דולל צו ווערען! ער איז צו געפלויגען צו סעמיאנס הייזעל; סעמיאן איז ארויסגעשפרונגען, פאדקאזעראק, ווי א סאלדאט; ארומגעקוקט, אללעס אין ארדנונג!

— דו ביסט שוין לאנג דא? — פרעגט דער נאטשאלניק.

פון צווייטען מאי, וואשע בלאהאראדיע.

— גוט. א דאנק. און ווער איז אין נומער הונדערט פיער און זעכציג?

דער וועג=מייסטער, וואס פאהרט מיט איהם, האט געענטפערט:

— וואסיל ספירידאוו.

— ספירידאוו... ספירידאוו... א הא, דאס איז דער זעלביגער, אויף וועלכען איהר האט דאס פאריגע יאהר איין אויג געווארפען?

— דאס איז ער.

— נו, גוט, לאמיר זעהען דען וואסיל ספירידאוו, מארש!...

דאס וועגעלע פליהט ווייטער.

סעמיאן קוקט פאר זיך און טראכט: דארט וועט זיין א התונה!

אין א פאר שעה ארום איז סעמיאן ארויס אויף דער ליניע. פון אונטער'ן בארגיל, זעהט ער, רוקט זיך עפיס א פיגור מיט עפיס ווייס איבער'ן קאפף; ער קוקט זיך צו, עס איז וואסיל. אין האנד א שטאקען, אויף דער פלייצע א קליין פעקיל און די באק מיט א ווייס טוך פערבונדען.

— וואהין, שכן? — שרייט סעמיאן.

וואסיל איז צוגעקוממען נאהנטער. ער זעהט אוים שרעקליך: דאס געזיכט ווייס

לופט, וואס מיר קאננען אלין גאז, נישט געוואוסט, ער האט נור געזעהען איין אונגעהייער גרויסען, ליידיגען, געהיימניספאללען פלאץ צווישען הימעל און ערד... וואס טהוט זיך דארט? צו איז עס טאקי באמת לעער?

טהייל מאל הייבט אן אין דעם ליידיגען ארט עפיס צו קלאפען, צו רוישען, צו באזערן זיך, צו יאגען, צו רייבען... עפיס אזוינס, וואס מען זעהט נישט, העבט זיך אויף מיט איין אונגעהייער קראפט און יאגט דורך און פערניכטעט אלץ, וואס עס טרעפט אויפ'ן וועג... רייזיגע בוימער פלאצען, די אברעפלאכער (דער אייבערשטער שטח) פון וואסער קריגט א גאנזיגע הויט פאר שראק, עס העבט אן דער ים צו ציטערן... די סטאדעס אויפ'ן הימעל ציטערן אויך און יאגען, זיך און אנטלויפען...

וואס איז עס אזוינס? וואס איז געשעהן?

וואס שרייט, וואס קרעכצט, וואס בעט זיך, וואס צארנט, וואס דונערט, וואס יאגט, וואס קריצט מיט די צאהן?...

אה! דאס זענגען זיכער די רוחות, די גייסטער, די נשמות, וואס פערליערען, אדער פערלאזען זייערע דירות אויף דער ערד...

צו ווארפט איהר נישט עד היום א מעססער אין ווירבעלווינד אריין, צו דערזעהען א טראפפען בלוט פון א שד! נייין?

(פ"פ)

ד"ר שטיפעלר.

ווי קרייד, די אויגען ווילד, ער רעדט און די שטיממע ברעכט זיך איהם.

— אין שטאדט אריין, — זאגט ער, — קיין מאסקווא... צום דירעקטאר.

— צום דירעקטאר?... א הא! קלאגען זיך, הייסט עס? לאז אב, וואסיל, פערגעסס.

— ניין, ברודער, איך וועלל נישט פערגעססען; צו שפעט צו פערגעססען! זעהסט דו? ער האט מיר דאס גאנצע פנים צושלאגען, צובלוטיגט. זייט איך וועלל לעבען, וועלל איך עס נישט פערגעססען.

סעמיאן חאפט איהן אן ביי דער האנד:

— לאז אב, סטעפאניטש, איך ראט דיר גוט: דו וועסט בעסער נישט מאכען. ווי עס איז — איז.

— וואס זאגסט דו מיר דארטען „בעססער!“. איך וויים אלליין, אז בעססער וועט נישט זיין; דו האסט אמת געזאגט, אז אללעס הענגט אב פון מזל. זיך וועלל איך בעססער נישט מאכען, אבער פאר'ן אמת, ברודער, מוז מען שטעהן!

— זאג חאטש, וואס איז דארט ביי אייך געוועזען?

— וואס זאל זיין?... אלעס ארום געקוקט, — פון דער דרעזינע אראב געגאנגען — אין הייזעל אריינגעגאנגען. איך האב פאראוים פערשטאנגען, אז מען וועט שטרענג ארומקוקען, עס איז אלץ אין ארדנונג געוועזען. ער האט שוין געוואלט ווייטער פאהרען, בין איך צוגעגאנגען מיך בעקלאגען אויפ'ן וועג-מייסטער... הייבט ער אן שרייען: דא, זאגט ער, וועט באלד א רעוויזיע זיין, און דו, אזוינער און אזוינער, האסט אין זינן א גארטיל! דאס שמעקט, זאגט ער, מיט „טיינע סאוויעטניקעס“ און דו קריכסט מיט דיין קרויט! איך האב נישט אויסגעהאלטען, עפיס א ווארט געזאגט, נישט זעהר קיין גראבס, נור עס האט זיך איהם געדאכט... נו, גיט ער מיר א פאהר איבער'ן פנים... איך שטעה, גלייך ווי איך וואלט איהם רעכט געגעבען... זיי

זענגען אוועק געפאהרען, איך האב מיך אביסל דערמאנט, אבגעוואשען דאס פנים, און אזוי געה איך.

— נו, און דאס הייזעל?

— דאס ווייב איז געבליבען, זי וועט אויך קאננען! איבעריגענס, חאפט זיי דער רוח מיט זייער וועג אין איינעם!

וואסיל האט זיך אבגעשטעלט.

— בלייב געזונד, סעמיאן, איך וויים נישט צו וועלל איך געפיננען וואס איך זוך.

— שוין געהסט דו? צו פוס?

— אויף דער סטאנציע וועלל איך אריין אין א טאווארנע... מארגען אין מאסקווא.

די שכנים האבען זיך אבגעזעגענט. וואסיל איז אוועק און האט זיך א צייט נישט געוויזען. דאס ווייב האט אויף זיין ארט געארבייט, טאג און נאכט נישט געשלאפען, און מיט שרעק געווארט אויפ'ן מאן. אויפ'ן דריטטען טאג איז די רעוויזיע אנגעפאהרען: א לאקאמאטיוו, א באגאזש-וואגאן, צוויי ערשטע קלאססע, און וואסיל איז נאך אלץ נישט געוועזען. אויפ'ן פירטען טאג דערזעהט סעמיאן זיין ווייב: דאס געזיכט פון טרערען געשוואלען, די אויגען רויט.

— וואס, געקוממען דער מאנן? — פרעגט סעמיאן.

דאס ווייבעל האט א מאך געטהון מיט דער האנד, נישט געאנטפערט, און איז אוועק אין איהר זייט.

* *
*

גאר א מאל, נאך יונגעל'וויס, האט זיך סעמיאן אויסגעלערנט פייפלעך צו מאכען פון וויטשקעס. דאס הארציל פון דער וויטשקע פלעגט ער אויסברעננען, אויסבויערען לאכעלעך וואו מען בעדארף; אין עקק אריינזעצען א קליין פלאקעלע, און אזוי גוט אויסריכטען, אז — שפיעל חאטש וואס דו ווילסט. אין א לייידיגע צייט פלעגט ער אנארבייטען א מאססע פייפעלעך און דורך א בעקאנטען קאנדוקטאר שיקקען אין שטאדט

אַריין, וואו ער פֿלעגט לייזען צוויי קאָפּיקעס אַ שטיק. צום דריטטען טאָג נאָך דער רעוויזיע האָט ער געלאָזט דאָס ווייב פֿאַר דעם נאַכטצוג אויף דער ליניע און האָט גענומען אַ קליין מעסער'ל און איז געגאַנגען אין וואָלדעל אַריין אָנשניידען וויטשקעס. ער איז אָבגעגאַנגען אַ ווערסט; דאָרט דרעהט זיך אויס דער וועג; ער האָט זיך אַראָבגעלאָזט פֿון דער ליניע און איז אַוועק אין מיט'ן וואַלד באַרג=אָב. אין אַ האַלבע ווערסט ווייטער איז געוועזען אַ גרויסער זומפּ, וואו עס זענען געוואַקסען די בעסטע וויטשקעס. ער האָט אָנגעשניטטען פֿון זיי אַ גאַנצען הויפֿען און געלאָזט זיך צוריק אַ היים. די זונן האָט זיך שוין גאַנץ נידריג אַראָבגעלאָזט, גלייך זי וואָלט זיך געזעצט אויפֿ'ן שפּיץ באָרג'ל. עס איז אַזוי שטיל ווי אויף אַ בית־עלמין, עס הערט זיך מעהר נישט, ווי די פֿייגעלעך פּישטשען, פֿיהרען צווישען זיך אַ ליעבליכען שמועס, און ווי עס ברעכט זיך אונטער די פֿיס אַ צווייגיל נאָך אַ צווייגיל. סעמיאָן איז אָבגעגאַנגען נאָך אַביס'ל; באַלד איז שוין די ליניע, און עס דאַכט זיך איהם, אַז ער הערט עפּיס אַ גערויש, גלייך עס וואָלט געקלאַפּט איין אייזען אָן דעם אַנדערן. סעמיאָן איילט זיך, מאַכט גראָסערע טריט. „וואָס קאָנן עס זיין?" טראַכט ער זיך. ער געהט אַרויס פֿון וואַלד — ער האָט פֿאַר זיך די לייני=וואַנד (נאַסיפּ), אַרויף צו צוהער, אויף דער ליניע, זיצט אַ מענש איינגעהויקערט און טהוט עפּיס; סעמיאָן געהט ווייטער. „מסתמא, טראַכט ער, גנב'עט ווער עס איז מוטערקעס". ער קוקט — דער מענש האָט זיך אויך אויפֿגעהויבען; אין די האַנד האַלט ער איין אייזען, מיט'ן אייזען גיט ער אַ קלאַפּ אין רעלס און רוקט איהן אָב אָן אַ זייט. עס איז איהם פֿינסטער געוואָרען אין די אויגען; ער וויל שרייען — ער קאָנן נישט. ער קוקט — וואַסיל!... ער לויפֿט מיט די לעצטע כוחות באַרג=אויף און יענער קייקעלט זיך ווי אַ דריידעל באַרג=אָב כּון יענער זייט.

— וואַסיל! ברודער! קעהר זיך אום! גיב דאָס אייזען! מיר וועללען צוריק לעגען דען רעלס, קיינער וועט נישט וויססען, קעהר זיך אום, ראַטיווע דיין נשמה פֿון אַזאַ שרעקליכע זינד!

וואַסיל קעהרט זיך נישט אום און איז שוין אין וואַלד.

סעמיאָן שטעהט נעבען דער אויסגעדרעהטען רעלס, די וויטשקעס אַרויס געלאָזט פֿון דער האַנד. אַ צוג געהט מיט פּאַסאַזשירען, פֿול געפּאַקט מיט מענשען. איהן אָבשטעללען קאָנן ער נישט: ער האָט קיין פֿאָהן; די רעלס צוריק זעצען קאָנן ער אויך נישט; מיט די בלויסע האַנד קאָנן מען נישט, — מען בעדאַרף לויפֿען, נישט אַנדערש ווי לויפֿען אַ היים נאָך אַ אינסטרומענט, נאָך אַ געצייג. העלף גאָטט!...

און סעמיאָן לויפֿט צום הייזעל, אַז עס פֿערהאַפּט איהם דער אָטהעם. ער לויפֿט — אָט — אָט — פֿאַלט ער, ניין, ער איז שוין אַרויס פֿון וואַלד — ביז'ן הייז'ל איז נאָך אַ קלאַפֿטער הונדערט, נישט מעהר, — ער הערט, אויף דער פֿאַבריק גיט מען אַ פֿייף, עס הייסט: 6 אַ זייגער, און 2 מינוט אויף זיבען געהט דורך דער צוג! גאָטט!... ראַטיוועט אונשולדיגע מענשען! און סעמיאָנען דאַכט זיך, אַז אָט — אָט קומט אָן די לאָקאָמאָטיוו מיט דען לינקען ראָד אויף דער איבערגעריסענער רעלס. אָט, פֿערציטטערט זי, בייגט זיך איבער, די שפּאַלען רייסען זיך אויס, ברעכען זיך אויף שפּענדלעך, און דאָ דרעהט זיך אויס דער וועג, און דער צוג קייקעלט, קייקעלט זיך פֿון דער לייןוואַנד אַראָב, פֿון עלף קלאַפֿטער די הייך! און דאָרט'ן אין דריטטען קלאַסס זענען מענשען! פֿול אָנגעפּאַקט: ווייבער, קליינע קינדער... איצטער זיצען זיי נאָך גאַנץ רוהיג: קלערען גאָר נישט, און דאָ וואַרט אויף זיי דאָס קבר... ניין, לויפֿען ביז'ן הייזיל און צוריק קומען איז שוין קיין צייט ניטאָ...

און סעמיאָן לויפֿט צוריק נאָך גיכער, ווי פֿריהער. ער לויפֿט מיט די לעצטע כחות, נישט וויססענדיג נאָך אַליין, וואָס ווייטער וועט זיין. ער איז צוגעלאָפֿען צו דער אָבגעדרעהטער רעלס: די וויטשקעס זיינע ליגען אויפ'ן אָרט. ער האָט זיך איינגעבויגען, געחאַפּט איינע, אַליין נישט וויססענדיג צו וואָס; ווייטער אַוועק געלאָפֿען, און עס דאַכט זיך איהם, דער צוג יאָגט אין קבר אַריין. עס הערט זיך אַ ווייטער סווישטש, די רעלסען האָבען אָנגעהויבען שטיל צו ציטטערן און צו טאַנצען. ווייטער לויפֿען איז נישט דאָ קיין כחות. אָבגעשטעלט האָט ער זיך אַ קלאַפֿטער הונדערט ווייט פֿונ'ם שרעקליכען אָרט, דאָ האָט איהם אַ ליכטיגער געדאַנק, ווי דורכגעבליצט דורכ'ן מוח, ער האָט אַראָב געחאַפּט דאָס היטעל אַרויס גענוממען פֿון דאָרט אַ טיכעל; אַרויס געחאַפּט אַ מעססער פֿון שטיוועל, געמורמעלט: „גאָטט זיי צו הילף"; אַ זעץ מיט'ן מעססער אין דער לינקער האַנד, איבער'ן עללענבויגען, דאָס בלוט האָט אַ שפּריץ געטהון, אַ גאָסס געטהון ווי אַ הייסער שטראָם: איינגענעצט דאָס טיכל, פֿאַרנאַנדער גענוממען, אויסגעצויגען, אָנגעבונדען אויף דער וויטשקע און אַרויס געגעשטעלט אַ רויטע פֿאָהן!

ער שטעהט, דרעהט די פֿאָהן אַהין און אַהער, און פֿון ווייטענס ווייזט זיך שוין דער צוג; דער מאַשיניסט בעמערקט איהן נישט! אַז ער וועט צו קוממען נאָהנט, אויף אַ הונדערט קלאַפֿטער, ווער ווייס, אויב ער וועט קאָננען אָבשטעללען דען שווערען צוג! —

און דאָס בלוט גיסט און גיסט. סעמיאָן דריקט צו די וואונד צו דער זייט, ער וויל דאָס בלוט פֿערהאַלטען, נור עס העלפֿט נישט; ער האָט, זעהט אויס, צו טיעף דאָס מעססער אַריין געזעצט. אין קאָפּף האָט זיך ביי איהם אָנגעהויבען דרעהען, שפּרינגען; פֿאַר די אויגען שפּרינגען, טאַנצען שוואַרצע פֿליעגען, און מיט אַמאָל ווערט פֿינסטער; אין די אויערען קלינגט שרעקליך... ער זעהט נישט דען צוג, הערט נישט דאָס רוישען; איין געדאַנק זיצט אין מוח: איך וועל נישט אויסשטעהן, איך וועל פֿאַללען, איך לאָז אַרויס די פֿאָהן; דער צוג וועט דורכפֿליהען איבער מיר... העלף־זשע גאָטט, אָ העלף!...

און עס איז איהם געוואָרן פֿינסטער אין די אויגען, פּוסטע אין האַרץ און די פֿאָהן איז פֿון האַנד אַרויס געפֿאַללען. נור נישט אויף דער ערד איז די בלוטיגע פֿאָהן געפֿאַלען: עמיצענס אַ האַנד האָט זי אונטער געחאַפּט און אויף געהויבען אין דער הייך, אַקעגען דעם לויפֿענדיגען צוג. דער מאַשיניסט האָט זי דערזעהן: פֿערמאַכט דען רעגולאַטאָר און געגעבען דעם לאָקאָמאָטיוו אַ צוריק־שטויס, — דער צוג האָט זיך געשטעלט.

* *

פֿון די וואַגאָנען זעננען מענשען אַרויס געשפּרונגען, זיי זעהן: אַ מענש ליעגט פֿערחלישט אין אַ טייך בלוט; אַ צווייטער שטעהט נעבען איהם מיט אַ בלוטיג טוך אויף אַ וויטשקע.

וואַסיל האָט אַלץ אַרומגענוממען מיט איין בליק; ער האָט אַראָב געלאָזט דען קאָפּף:

— בינדטס מיך, זאָגט ער, — דאָס האָב איך אָבגעדרעהט די רעלס...

איבערגעזעצט דורך

אבֿא הבּרלי.

ביי דעם פרעמדען חופּה קלייד.

א סצענע פון ווארשויער לעבען.

(פארטזעצונג)

דיא צווייטע מאדיסטקא

זי וועט זיצען צווישען בלומען
אויף א דיוואן — רייך!
און מיר מאַכט אויף דר'ערד א ביסל
שטרוי נור גלייך!

זי דאַרף שפּיגלען, זשיראנדאָלען,
לאָמפּען אללערליי;
מיר צו קאָפּענס — גראָשענדיגע
ליכטליך צוויי!

אָהן מוזיק אויף פיהרט מיך לעגען,
האָטש היינט ביינאַכט,
ווילט איהר דוקא — וויינט א ביסל,
ווילט איהר — לאַכט!

מאַדאַם

שטיללער, שטיללער, שטיללער,
שטיל איין אויגענבליק!
טוריי — טוריי — טוריי!
אָט, דאָס הייסט מוזיק!

וואָס האָט איהר פון די ליעדער?
דריקענדיש נישט מעהר!
עס ציטטערן די ברעמען,
אָט, אָט, פאַלט א טרער...

און, אז טרערען פאַללען
פון דער שווערער נויט —
אויף די ווייסע קליידער
ווערט א פלעק אויף טויט!

טוריי — טוריי — טוריי!
אָט, דאָס הייסט מוזיק —
האָט איהר ניט קיין אייגענס
זינגט פון פרעמדען גליק!

אללע (כאָר)

עס איז געוועזען א מיידעלע,
א מיידעלע א פראַכט. —
עססען עסט עס יעדען טאָג,
שלאָפט זיך יעדע נאַכט!

ליפּליך האָט זי רויטענקע,
רויטענקע, וואָס נישט?
נאָך נישט קיין צוביססענע,
נאָך נישט אויסגעקישט!

און זי האַלט דאָס קאָפּאַלע
חנו'דיג און שטאָלץ! —
זאָרגט עס אויף א ברייטאַלע?
קוילען אָדער האָלץ?

און איינגאַלוך — פערחלומטע,
בלומעליך-געני!
בלומאַלעך, און כלה-חן
ליגט אויף זיי ווי טוי!

צונד געהען מיר דעם מאַדאלע
צו מזל און צו גליק —
א זיידען חופּה-קליידאַלע
א קליידאַלע א שיק!

מען וועט איהר געבן א מאַנאַלע,
איי, דעם יונגען בלוט...
איי — איי — איי! דאָס מאַנאַלע
קאָננען מיר דאָך גוט!

מאַדאַם

אוי נאַרישע קנאה,
איך קאָנן דיך פון לאַנג
איך קאָנן אויך דיין צינגעל —
די גיפטיגע שלאַנג!

אוי נאַרישע קנאה
די גאַלל איז דיין הארץ —
גאָלד וואָס איז? בלאָטע!
דער שנוי איז דיר שווארץ!

די זונן האָט דאָך פֿלעקקען,
די שטערן — צו קליין!
מיינט, זי פֿרעסט יענעם
און פֿרעסט זיך אַליין!

(אַללע כּאָר)

עס איז געווען אַ מאַמאַלע,
אַ מאַמאַלע, אַ פֿיינס!
זי האָט געהאַט אַ טאָכטעריל,
אַ טאָכטעריל אַ קליינס!

און עס האָט דאָס מאַמאַלע
דאָס טאָכטעריל געקושט,
געקושט, געהאַלזט, געוואָהרענט עס:
זיי קיין נאַשער נישט!

קוק נישט אויף קיין איינגעמאַכטס,
די אויגען האַלט פֿערגלייזט!
טהו נור וואָס דער טאַטע וויל,
און וואָס די מאַמע הייסט!

און וואָס גוטע, פֿרומע לייט
עס ראַטהען דיר, מיין קינד!
זעהסט דו נאַשען, קוק אַוועק!
בעססער — מאַך דיך בלינד!

זאָגט מען, חס ושלום, דיר:
„איינגעמאַכטס איז זיסס",
זאָלסט דו ווערען פֿייער-פֿלאַם,
טופּען מיט די פֿיס!

פֿאַר דאָס וועלל איך שפּעטער דיר
קויפֿען אויפ'ן מאַרק,
אם ירצה השם, אַ ניססעלע,
ווייסט, איך בין נישט קאַרג.

פֿאַר אַ גאַנצען גראָשען געלד —
אַ ניססאַלע פֿון גאָלד,
פֿאַר דיר אַליין אַ ניססעלע,
דו וועסט עס האָבען האָלד!

פֿאַר אַ גאַנצען גראָשען געלד
אַ נוסס פֿאַר דיר אַליין..
און די וועסט עס קישען פֿריי,
און קנאַקקען מיט די צאָהן!

און עס פֿאָלגט דאָס טאָכטעריל
וואָס טאַטע-מאַמע הייסט,
און זי האַלט אַ גאַנצען טאָג
די אייגאַלעך פֿערגלייסט!

רייטעלט זיך, אַז איינגעמאַכטס —
זאָגט מען איהר — איז זיסס,
ס'צאַפּפּעלט איהר דאָס האָרצאַלע —
זי טופּעט מיט די פֿיס!

עס קומט די צייט, דאָס מאַמאַלע
האַלט איהר וואָרט נישט קאַרג!
פֿאַר אַ גאַנצען גראָשען געלד
קויפֿט זי איהר אין מאַרק

אַ פֿערגאָלדעט ניססעלע.
אַיי, ס'איז מלא חן!
מיט ציטטערדיגע האָנדטאַליך
חאַפּט ז'עס אויף די צאָהן!

חאַפּט עס אויף די צאָהן און קנאַקט —
אַיי! די ניסס איז פֿויל,
עס שפּייט און שפּייט דאָס ווייבאַלע —
טאַבאַק פֿולל אין מויל!

— מאַמע, וויינט דאָס טאָכטאַריל
די יאָנדאַרע [1]) וואו איז?
„מאַכּיעשי" און „מאַמע-קרוין"
איז דאָס דער טעם פֿון ניסס? —

דאָס האַרץ טהוט וועה דעם מאַמאַלע,
דאָס פּנים מאַכט זי גלאַט: —
„עס איז אַזוי! דיין מאַמאַלע
האָט אויך אַזוינס געהאַט!

[1]) יאדרא, טוּיבע.

די מאַדאַם.

נישט דאָרט איז גליק, וואו צירונג בליצט,
וואו עדעלשטיין מיט פֿונקען שפּריצט,
נישט אַלץ איז גאָלד, וואָס בלאַנקט און גלאַנצט,
נישט דאָס איז פֿרייד, וואָס לאַכט און טאַנצט!
עס מייד גאַנץ אָפּט דאָס גאָלדנע בעטט
דער שלאָף; דען גרויסען זאַל די זאָטט!
ווי אויך דאָס גליק דען זאַקק מיט געלט,
דאָס ווייסט שוין לאַנג די גאַנצע וועלט!

דיא ערשטע מאָדיסטקאַ

אַ מאָל איז געוועזען, נור וואו? מן הסתם
דאָרט ערגיץ אין בויבערג אויף יענער זייט ים!
נור — צי איז געוועזען? איהר פֿראָגט נאָך, איהר קלערט?
איך האָב עס אַליין פֿון מיין באָבען געהערט!

די מאַמע איז געשטאָרבען — דער טאַטע'ז אַוועק,
די טרויריגע ווינטער־נאַכט האָט גאָר קיין עק!
די פֿענסטער פֿערקאָוועט, די טהיר איז פֿערשנייט,
און ס'רייסט זיך דער ווינד ווי אַ הונד אויף דער קייט!
הורורו — הורורו — עס וואָיעט און קלאָגט
דאָס האַרץ איז דערשראָקקען, עס ציטטערט, עס נאָגט...
די באָבע, זי האָרט נישט, נור דיאַ־דיאַב־דיאַם!
די טויבע פֿערציילט מיר פֿון יענער זייט ים!

אַללע.

געווג שוין הקדמות,
נישט פלוידער, נישט קוויל;
פֿערגעסס אין דער באָבען,
די מעשה פֿערצייל!

די ערשטע מאָדיסטקאַ

אויף יענער זייט ים איז געשטאַנגען אַמאָל
אויף היהנערנע פֿיסליך אַ הייזעל אין טהאָל.
געשטאַנגען זיך פּראָסטע, אָהן עזות, אָהן שטאָלץ,
אָהן פּוצעכץ, אָהן צירונג — פֿון ליים און פֿון האָלץ!
אַ פֿענסטער אַ קליינטשיקס, נור חנו'דיג האָלד
די זונן זי בעשייט עס טאָג־טאָגליך מיט גאָלד!
לבנה און שטערען
פֿערהאַלטען זיך גערען
און מאָלען מיט זילבער די שויבען!

דאָס האָט דער הימעל די ליעבע געלוינט!
עס האָבען אין הייזעל צוויי ברידער געוואָהנט!
עס האַלטען צוויי הערצער צוזאַמען געטריי,
שווער איז די אַרבייט, נור ס'אַרבייט זיך פֿריי!
ווים איז דאָס מעבעל, מיט קלייען דאָס ברויט,
נור אַלץ איז בשותפֿות — די פֿרייד און די נויט!
עס האָט זיך געלעבט,
די צייט האָט געוועבט
איהר לאַנגען, איהר כשר'ען פֿאָדעם!

נור אײנמאָל בעװײזט זיך אַ גאַסט אױף דער שװעלל,
פֿולל גינגאָלד, שמאַראַגדען, עס פֿונקעלט זײן פעלל!
די שלאַנג איז געקוממען מיט גלאַנץ אונ מיט פראַכט;
דער אָלטערער ברודער דערזעהט זי אונ טראַכט:
עס איז אױף דער װעלט דאָך עשירות פֿערהאַנ׳ן!
װען איך האָב אַ שמאַראַגט, איך אָרימער מאַנן,
ד׳פֿערקױף איהן, װאָס ניט?
ד׳װאָלט אױפ׳ן יריד
געקױפֿט מיר צו מעלקען אַ קוה!

די שלאַנגען — זײ װײסען װאָס ס׳טראַכט זיך בײ לײט.
זי װינקט איהם אונ רופֿט איהן אַװעק אין אַ זײט!
אונ זאָגט איהם: אײ ברודער, װאָלסט דו נור געװאָלט,
װאָלסט דו געהאַט שױן פֿולל פֿעססער מיט גאָלד,
קרעללען, דיאַמאַנטען, ברילליאַנטען אַ װעלט,
אונ אַלץ, װאָס מען קאָנן נור בעקוממען פֿאַר געלד!
איך מאַך נישט קײן שפּאַט,
איך װײס שױן דען סוד,
איך קאָנן דיר איהם זאָגען אין װאַלד!

די שלאַנג איז אַװעק אונ דער יונגערער קלערט:
װי גאָטט האָט זיך יעדעם זײן שאָנקײט בעשערט;
געה פֿרעג׳ן: דער גלאַנץ אונ די שאָנקײט װאָס טױג?
בײ׳ם אָלטערן פֿלאַמט שױן די תאוה אין אױג:
קרעללען, דיאַמאַנטען, ברילליאַנטען — אַח גאָטט!
זי זאָלל נור נישט נאַרען אונ זאָגען דען סוד!
ער קוקט אױפ׳ן װאַלד,
אונ גנב׳ט זיך באַלד
פֿון ברודער אַרױס צו דער שלאַנג!

די זונן געהט שױן אונטער, פֿערגאָלד נאָך די זױם
פֿון װאָלקען אין הימעל; אונ אונטער אַ בױם
זיצען שױן בײדע, — דער מענש אונ די שלאַנג;
זײ זיצען צוזאַממען אונ שמיעסען שױן לאַנג.
ער ציטטערט אונ װײס נישט — פֿאַר פֿרײד צו פֿאַר שרעק?
זי װיקקעלט דאָס האַרץ איהם אַרום מיט׳ן עק
אונ רעד פֿון דיאַמאַנטען,
קרעללען ברילליאַנטען,
„אַלץ װעסט דו האָבען גאָר גרינג!"

„בעטראַכט נור דײן ברודער, דאָס איז אַ פֿאַבריק
„פֿון קרעללען, ברילליאַנטען, דיאַמאַנטען אונ גליק,
„עס טרעפֿט זיך, ער אַרבײט, אונ װאונדערליך הײס
„װערט איהם, דער שטערן בעדעקט זיך מיט שװײס
„אונ טראָפּען גאָר גרױסע!... ער װישט מיט דער האַנד,
„לאָז נישט! דער טראָפּען דאָס איז אַ דיאַמאַנט!
„נור אַרבײטען הײס!
„קלױב אױף דען שװײס!
„שיטטסט דו אָן פֿעססער דיאַמאַנטען!

„עס טרעפט און עס פאלט פון די ברעמען א טרער,
„דו, שוטה, דו וויינסט, עס איז וואסער נישט מעהר,
„און טרייסט'ען, און האלז'ען, דו האלסט עס נישט אויס,
„און קושסט איהם די טרערען פון ד'אויגען ארויס!
„פערשווענדסט דיין פערמאגען, דו נארישער קאפף,
„לאז וויינען, לאז וויינען! און קלויב יעדען טראפף!
„א טראפף, האב פערשטאנד
„דאס איז א בריליאנט
„רייך וועסט דו זיין ווי א קאניג!

„דערנאך — האט דיין ברודער איין ערדלע פעלל,
„א שטאך מיט א נאדעל — דו האסט שוין א קרעלל!
„בלוט — זאגסט דו — איז עס, בלוט — זאגסט דו — א קאצ[illegible]
„דו נארר! עס איז קרעללען, דו צאפ נור און צאפ!
„זאלל ער נור בלוטען און בלוטען נישט קארג!
„אנשיטטען וועסט דו שוין קרעללען א בארג!
„דו האסט א פאבריק,
„און מאך דיר דיין גליק,
„ביסט שטארקער און ווייסט שוין דען סוד!

די ליפפען פערביססען, די פויסטען געבאלט,
געהט שוין דער אלטערער ברודער פון וואלד,
די אויגען, זיי ברענגען און זיימען זיך שווארץ,
דאך צאפפעלט די ליעבע צום ברודער אין הארץ,
ער טרייסט זיך: „איך וועל דאך נור מאכען א פריף,
„א שטאך וועל איך געבען, א קליינען, נישט טיף:
„מיין ברודער? איך ווייס!
נור טרערען און שווייס,
הערסט דו דאך, זענגען בריליאנטען!

עס הערט די לבנה נאך די אייגענע נאכט,
ווי ס'האט איינם שטיבעל געוויינט און געלאכט,
עס קוקקען די שטערן אין פענסטער אריין:
ווי לאכט עס א ברודער ביי'ם ברודער'ס געוויין?!
די זונן האט צו מארגענס געוואונדערט זיך שטארק,
ווי שלאגט עס א ברודער דעם צווייטען אין קארק?
עס וואונדערט זיך גלייך
דער וואלד און דער טייך
וואס איז עס אין שטיבעל געשעה?

און עס איז געקוממען אויף ביידע גאטס שטראף!
דאס גליק איז פערשוואונדען, עס וויינט ווי דער שלאף,
אוועק איז די ליעבע, דער פריעדען אוועק —
דער שלאפט נישט פאר וויטאג דער צווייטער פאר שרעק,
דער שרייט: מיין עשירות, מיין רייכטהום. מיין גוט!
דער צווייטער: ס'איז טרערען, מיין שווייס און מיין בלוט!
דיאם, דיאם, דיאם, דיאם!
אויף יענער זייט ים!
רייסט מען זיך שוין ביי די האהר!

(אַללע — כאָר)

מען שלאָגט זיך, מען רייסט זיך
טראַך־טראַך, טראַך־טראַך —
נור וואָס איז געוועזען
דער סוף פון דער זאַך?

דער סוף פון די ברידער
פון שראָקליכען הויז?
פערצייל שוין אונ ציה נישט
די הערצער אַרויס!

דיא ערשטע מאָדיסטקאַ

עס איז געקומען אַ שרעקליכע נאַכט!
איך ליעג ביי דער באָבען אין שוים אונ איך טראַכט:
„וואָס לעגט זיך דער שאָטען, זוי לאַנג, אַזוי ברייט?
„וואָס רייסט זיך דער ווינד ווי אַ הונד אויף דער קייט?
„וואָס ברעכען די מוירען, וואָס רייסט זיך דער דאַך?
„צו הער איך די באָבען, צו בין איך נאָך וואַך?"

איך ליעג ביי דער באָבען אין שוים אונ איך טראַכט;
„צו זעה איך אין חלום די שראָקליכע נאַכט?
„צו הער איך אַ מעשה? צו בין איך דען וואַך?
„וואו ברעכען די מוירען? וואו רייסט זיך דער דאַך?
וואו רייסט זיך דאָס הייזעל אַוועק פון זיין אָרט?
„הורורו — הורורו — דאָ אָדער דאָרט?"
שטאָנדיג געקלערט
אונ קיינמאָל געהערט
דען סוף פון דער שראָקליכער זאַך!

אַללע, אויסער מאַדאַם

דער זייגער שלאָגט, אַיי צעהנען שלאָגט,
געענדיגט שוין די מיה!
אַהיים, ווער נור אַהיים פערמאָגט,
אַהיים ביז אין דער פריה!

אין בעטט אריין אַ בעטט ווער ס'האָט,
נור שלאָפען געהט, געדענקט אָן גאָטט!
שלאָפען דאַרף די גויט!
שלאָפען איז אַ גוט געשעפט:
מען רוהט זיך אויס, אונ טהייל מאָל טרעפט
עס חלום'ט זיך — אַ ברויט!

אַח, צעהנען שלאָגט צום עק די מיה —
גוט־נאַכט, מאַדאַם —

מאַדאַם

קומט מאָרגען פריה!

י. ל. פרץ.